

STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY

NO. 02113

MAYN LEBENS-GESHIKHT

Bores Thomashefsky

•

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified.

If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

ב א ר י ס
ט א מ א ש ע ו ו ס ק י

מ י י ן

לעפענוסיגעשיכטע

ניו־יאָרק, נ. י.

1937

Book of My Life

by

BORES THOMASHEFSKY

Copyright 1937 by Bores Thomashefsky
Printed in U.S.A. Trio Press, Inc., N. Y.

266

געווידמעט
מיין טייערער
לעבענס-באגלייטערין
רעגיא

חיט דער טאָמאַשעווסקי-פּאַמיליע בין איך באַקאַנט געוואָרען דעם ערשטן טען יאָר פֿון מיין לעבן אין אַמעריקע. באַרימט טאָמאַשעווסקי איז דאָן אַלט געווען ביי דרייצען יאָר, אפּשר פּערצען. ער איז אָבער געווען הויך געוואַקסן און אין אַלגעמיין מער אַנטוויקלט קערפּערלעך ווי לויט זיינע יאָרן. דעריבער איז מיין איינדרוק געווען, אַז ער איז אַלט אַ יאָר זעכצן. איידער איך האָב אים געזען צום ערשטן מאָל איז ער געוואָרן בר מצוה, און די צערעמאָניע איז געפּראַוועט געוואָרן אין דער הענריסטריטער שול, וואו ער איז געווען אַ משורר.

אַ קורצע צייט בין איך געווען אַ באַרדער ביי זיינע עלטערן. אויף אַ העכערן פּלאַך האָבן געוואוינט מיינע נענאַסן, רוסישע סאַציאַליסטן, האָבן זיי מיר רעקאָמענדירט די קאָזשי. דאָס איז געווען אויף מאַטט סטריט, לעבען באַיאָרד סטריט (אַ מינוט גאַנג פֿון קריסטוי סטריט און דיוויזשאָן, אויף יענער זייט פֿון דער באַוער). היינט וואוינען דאָרטן כמעט דורכאויס איר טאַליענער. אין יענע יאָרן אָבער, אין דעם אָנהויב פֿון די אַכציגער פֿון דעם ניינצנטן יאָרהונדערט, איז דער גענענד געווען אין גאַנצן באַוואוינט פֿון אידישע אימיגראַנטן, און אַ פּאָר יאָר פּריער איז דאָס אייגענטלעך געווען דער הויפט צענטער פֿון דעם אידישן קוואַרטאַל. איטאַליענער איז דענסמאָל אין ניו יאָרק געווען זעהר וועניג.

באָרים איז געווען דער עלטסטער פֿון די קינדער. עס זענען געווען אינגערע — באַים און מיידלעך — אַלע בילדשעהנע. די מוטער איז אויך געווען אַן אומגעווענהלעך שעהנע פּרוי. אויך איז דער פּאָטער געווען שעהן. דעם פּאָטער האָב איך געזען בלויז אַ פּאָר מאָל, ווייל אין די פּאָר וואָכן וואָס איך האָב געוואוינט ביי דער פּאַמיליע, איז ער מערסטענס אַרומגעפּאַרן אין פּאַרבינדונג מיט פּלענער וועגען אַ אידישן טעאַטער, קאַנצערטן און עהנלעכע אונטערנעמונגען. איך געדענק אים אַלס אַ שעהן־געבויטן, נעט געקליידעטן, אינטערעסאַנטן יונגעמאַן.

אין ניו יאָרק האָט דאָן אָנגעהויבן צו שפּילן אַ אידישע טעאַטער־קאָמפּאַני — די ערשטע, וואָס אַמעריקע האָט ווען עס איז געווען. מיר האַלטן דאָ, אַלזאָ, ביי דעם סאַמע ערשטן בלעטל אין דער געשיכטע פֿון דער אידישער בינע אין די פּאַראייניגטע שטאַטן.

דער פערצן-יאָריגער באָריס טאָמאַשעווסקי פלעגט דאָן שפּילן מיידלשע ראָלן, און אויך מענערשע העלדן-ראָלן. ער איז געווען דער סטאַר פון דער קאָמפּאַני, די הויפט „אַטרעקשאָן“ מיט זיין זינגען און שפּילן אזוי גוט ווי מיט זיין שעהנקייט, און ער האָט דאָס גוט געפּיהלט. איך געדענק אַ סצענע ביי זיינע עלטערן אין הויז: צוויי פון זיינע קאָלעגן האָבן זיך ביי אים געבעטן ער זאָל זיך ניט אָפּזאָגן פון זיין ראָלע, און געהן צו דער רע-פעטיציע. ער האָט זיך פאַר'עקשנ'ט, קאַפּריזעוועט. זיין מוטער האָט זיך אַרײַנגעמישט, מיטגעהאַלפּן די קאָלעגן מיט אַ פּאַר גוטע ווערטער; און ער האָט נאָכגעגעבן.

ער איז ווירקלעך געווען אַ מערקווירדיג שעהנער באָי, מיט אַן אַנטווי-קעלטער, שעהנער פיגור, און מיט אַן אַנגענעמען אויסדרוק אויף זיין אָפּנע-טאַקטן פנים.

עטלעכע יאָר שפעטער, ווען דער אידישער טעאַטער איז שוין געווען אַביסעל אויסגעוואַקסן, האָט מיט אים געקלונגען אין אַלע ווינקעלעך פון אַמעריקע, וואו עס האָבען געוואוינט אידישע אימיגראַנטן. ער איז געווען דער צויבער פון דעם ווייבערשן טײל פון אונזער טעאַטער-עולם, אָבער מענער האָבן אויך פון אים געקוואָלן.

נאָך שפעטער אַביסל, ווען אין אונזער טעאַטער-וועלט איז אַרײַן אין דער מאָדע די אזוי גערופענע ביבלישע אָפּערע, האָט ער געהאַט אַ שטור-מישען ערפּאָלג אין אַ פּיעסע מיטן נאָמען „אַלעקסאַנדער דער קרוין פּרינץ פון ירושלים“. ער איז דאָן געווען אַ „קראַסאוועז“ אין דעם פּולען זינגען פון וואָרט. די פּיעסע איז געגאַנגען זעהר לאַנג, און ער, אין דער הויפט-ראָלע, איז געווען די הויפט אורזאך פון איר געוואַלטיגן סוקסעס.

פרויען פלעגן שטונדענווייז רעדען וועגען באָריס טאָמאַשעווסקי דעם קרוין פּרינץ פון ירושלים, ווי שעהן ער איז און ווי שעהן ער שפּילט. אָהן אַ צאָל דאַמען און מיידלעך האָבן זיך אין אים שטערבלעך פאַרליבט, גאַנץ אומבאַקאַנטערהײט, בלויז קוקענדיג אויף אים פון זייער סיט אין טעאַטער. ווען מען האָט אַ מיידעל גערעדט אַ שידוך און דער חתן איז איר ניט געפּעלן געוואָרן מיט זיין פנים אָדער פיגור, פלעגט די מאַמע צו איר זאָגן: „וואָס ווילט זיך דיר, אַ טאָמאַשעווסקי פאַר אַ חתן?“

אַרום יענער צײַט האָט מײנער אַ באַקאַנטער זיך פאַר מיר אַמאָל באַקלאָגט אויף זיין פרוי, אַז זי פאַרפעלט ניט קיין איין פאַרשטעלונג אין וועלכער טאָמאַשעווסקי שפּילט. ער איז געווען זעהר אייפּערזוכטיג. — די פּאָליצײ וואָלט אים באַדאַרפט אַרעסטירן אַלס אַ געפּאַהר פאַר דער געזעלשאַפט — האָט ער באַמערקט.

ער האָט דאָס געזאָגט אַלס אַ שפּאַס. עס איז אָבער לייכט געווען צו זען, אז דער וואונש מען זאָל דעם שעהנעם שוישפילער אוועקנעמען פון דער בינע האָט געברענגט ווי אַ פּויער ביי אים אין האַרצען.

איך פלעג הערען וועגן מיידלעך און ווייבלעך, וואָס האָבן זיך אויס-געפוצט אין זייערע שענסטע דרעסעס יעדעס מאָל, וואָס זיי זענען געגאנגען זען טאָמאַשעווסקי'ן אין טעאַטער.

דער לעזער וועט פרעגן: האָבן זיי דען אלע ערוואַרט צו זען זיך מיט אים פּערזענלעך, צווישן די אַקטן? דער אַנטוואָרט איז: אפשר יאָ און אפשר ניט. אָבער צו זען טאָמאַשעווסקי'ן אפילו בלויז אויף דער בינע איז ביי זיי געווען אַ גרויסער יום-טוב, פלעגן זיי זיך פּוצן לכבוד דעם יום-טוב. אָבער — זיי האָבן אזוי פיל געטרוימט וועגן דעם צויבער-שעהנעם „קרוין פּרינץ פון ירושלים“, אז יעדע פון זיי האָט זיך פּאַרגעשטעלט, אז אפשר וועט ער שטעהענדיג אויף דער בינע וואַרפן אַ בליק אויף איר. דאָס איז ניט איבערטריבן אויף אַ האָר.

אין דער אַמעריקאַנער טעאַטער-וועלט איז פאַראַן אזא מין שוישפילער, וועלכען מען רופט „מאַטינע איידאָל“, דאָס הייסט, אז ער איז אזוי שעהן און עלעגאַנט, אז דער עולם, וואָס באַזוכט די מאַטינע פּאַרשטעלונגען, דאָס הייסט, מייסטענס פּרויען, קומט אין טעאַטער ספּעציעל צוליב אים. אין דעם אידישן טעאַטער זיינען פאַראַן בלויז צוויי מאַטינעס אַ וואָך, און זיי האָבן ניט אזאַ באַראַקטער ווי אין די אַמעריקאַנישע טעאַטערס, טאָמאַ-שעווסקי איז אָבער ביי אונז געווען דאָס זעלבע ווי דאָס וואָס מען רופט, אָדער מען פלעגט רופען, אויף בראַדוועי „מאַטינע איידאָל“.

נאָך דער פּאַרשטעלונג פלעגט אויף דער סטריט ביים טעאַטער שטעהן אַ גרויסער עולם, מיט אַ מאַיאָריטעט פון פּרויען און מיידלעך, און געוואַרט אויף אַ געלעגנהייט טאָמאַשעווסקי'ן אַנצוקוקן נענטער.

פאַרשידענע געשיכטעס האָבן זיך אַרומגעטראָגן מיט טאָמאַשעווסקי'ן אַלס העלד פון ראָמאַנען און דראַמעס פון ווירקלעכן לעבן.

דאָ פאַסט צו דערמאָנען דעם עפיזאד, וועלכן מיר האָט מיט עטלעכע יאָר צוריק דערצעהלט טאָמאַשעווסקי'ס אינגסטע שוועסטער, עני טאָמאַ-שעווסקי. ווען זי איז נאָך געווען אַ סקול-מיידלעך איז דאָס פּאַרנעקומען. איר סקול איז געווען אויף קריסטי סטריט, צווישן קאַנעל און העסטער. איין מאָל האָט זי זיך פאַרשפּעטיגט, האָט די לערערין איר געהייסן ברענגען דער מאַמען. זי האָט אָבער באַלד דעם באַפעל געענדערט:

— ניי, ניט דער מאַמען! — האָט זי געזאָגט — זאָל קומען דיין ברודער באַריס.

אויף מאַהגן איז באַרײַם געקומען אין סקול, אויסגעפּוצט אין זיינע
פיינע קליידער, מיט אַ רייך־פאַרבינג, קאָסטבאַרן געקטאַי און מיט זיין
הויכן קאַפּעלוש אין האַנט.
די לערערין איז געווען אַ אידישע מיידעל.

* * *

די באַים און מיידלעך פון דער טאָמאַשעווסקי־פּאַמיליע זענען אויס־
געוואָקסן, און אַלע זענען זיי געווען זעלטן שעהן, און אַלע האָבן זיי געשפּילט
אויף דער אידישער בינע. איינע פון די אינגסטע, עמאַ, האָט גענומען
די אידישע טעאַטער־וועלט מיט שטורם אַלס קופּלעט־זינגערין און טענ־
צערין, ווען זי איז נאָך געווען גאָר אַ סינד. אַן אמת'ער מלאַד'ל איז זי געווען.
עס איז ווירקלעך שווער איבערצוגעבן וואָס פאַר אַ הערלעכן חן און שעהנקייט
זי האָט געהאַט. אַגענטן פון די פּלעצער, וואו מען פאַרגרעסערט פּיקטשורם,
פּלעגן טראַגן עמאַ'ס בילד אַלס אַ מוסטער צו ווייזן וואָס פאַר אַ שעהנע
בילדער זיי מאַכן.

דאָס איז די טראַגישע עמאַ פינקעל, פון אַ שפּעטערער צייט די מוטער
פון בעלאַ (די פּרוי פון מוני ווייזענפּריינד) און פון לויסי פינקעל, די
שווישפּילערין.

די צוויי עלטערע שוועסטער טאָמאַשעווסקי'ס זענען אויך געווען אונ־
געוועהנליך שעהן און זיי האָבן אויך געשפּילט אויף דער אידישער בינע
(מאַדאַם עפּשטיין און מאַדאַם גרינבערג).

איינ ברודער טאָמאַשעווסקי'ס, מאַיק, איז אויך געווען פאַרבונדן מיט
דער טעאַטער־וועלט, אָבער ניט אַלס שווישפּילער, נאָר אַלס מענעדזשער.
אַ צווייטער ברודער, איזי, האָט אויסגעשטודירט אַלס דענטיסט. ביידע
זענען זיי געווען שעהן מיט דער פיגור אַזוי גוט ווי מיטן פנים.

* * *

טאָמאַשעווסקי פּלעגט זינגען מיט געשמאַק און זוי אַ געניטער, געשולטער
טענאַר, און צוליב זיין שעהנעם פנים און שעהנער פיגור האָט זיין מענלעכע
שטימע געהאַט אַ ספּעציעלן חן ביי די דאַמען און מיידלעך. ווען אין יענע
יאָרן וואָלט שוין געווען דער פּאַנאַגראַף, וואָלטן זיינע רעקאָרדס געווען די
פּאַפּולערסטע.

אין אַ שפּעטערער צייט, ווען גאָרדין האָט שוין געהאַט אַריינגעבראַכט
בעסערע פּיעסען, און מען האָט איבערהויפּט געשפּילט ווערק פון אַ העכערן
סאָרט, האָט טאָמאַשעווסקי אויפגעפירט טשיריקאָוו'ס באַרימטע דראַמע
„יעורעיאַ“ (אידען). טאָמאַשעווסקי האָט די פּיעסע געשפּילט אין זיין

טעאטער, און ער האָט געמאַכט אַן אמת'ן „היט“ אין דער הויפט־ראַלע. דאָ איז ער ערשינען שוין ניט אַלס אַ „מאַטינע איידאָל“, ניט הויפטזעכלעך מיט דעם כח פון זיין קערפערלעכער שעהנקייט, נאָר טאקע אַלס קינסטלער. איך האָב אים אין דער דאָזיגער ראַלע געזען און האָב געשריבן אַ באַגייסטער־טע קריטיק וועגן זיין שפּילן. ער האָט אין איר אַרויסגעוויזן אַ פּיינעם, ערנסטען טאַלאַנט. בלוזי דאָ און דאָרטען האָט די אויסשפּראַך ביי אים געקלונגען אויף דעם מעלאָדראַמאַטיש־דייטשמערישן שטייגער, וועלכער איז אויף דער אידישער בינע אַזוי לאַנג געווען דער שטייגער פון אונזערע בעסטע אַקטיאָרן.

ביי דעם פונקט דאַרף מען האָבען אין זינען, אַז איידער עס האָט זיך באַוווּזן דער איינפלוס פון גאַרדינ'ס פּיעסען, האָט אפילו דייוויד קעסלער שטענדיק דעקלאַמירט אין זיין שפּילן — דעקלאַמירט און „געשונדעוועט“ מיט אַ „דייטשמערישער“ אויסשפּראַך. און זיגנונד פיינמאַן נאָך מער. בלוזי מאַגנולעסקאַ איז שטענדיק געווען אַן אויסנאַם פון דעם כלל. ער האָט תמיד גערעדט אידישע אידיש אויף דער בינע.

נאָך „עוורעיאי“ האָב איך טאַמאַשעווסקי'ן געזען אין אַנדערע רעאַליס־טישע פּיעסען, און מיין באַגריף וועגן אים אַלס אַ קינסטלער מיט אַ פיינעם און ערנסטן טאַלאַנט, ווען ער האָט די ריכטיגע פּיעסע, איז באַשמעטיגט געוואָרן ווידער און ווידער.

דערנאָך, ווען באַרים טאַמאַשעווסקי האָט גענומען שרייבן פאַרן „פאַר־ווערטס“ פון צייט צו צייט, האָט ער זיין טאַלאַנט אַרויסגעוויזן אַלס שרייבער אויך. מען האָט אין אים דערזען אַן אינטערעסאַנטע איינבילדונגס־קראַפט און אַ מערקווירדיגן חוש צו דעליקאַטע דראַמאַטישע מאַמענטן, צו סיטואַציעס, וואָס האָבן אין זיך אַ פּאָעטישן אינהאַלט. די דאָזיגע מיינונג מיינע האָב איך אַרויסגעזאָגט ביי מערערע געלעגענהייטן. פיל פון די אַרטיקלען, וואָס ער פלעגט פאַר אונז שרייבן, מייסטענס באַזונדערע בלעטלעך פון זיינע עראינערונגען, האָבן געמאַכט אַ רושם.

* * *

דער „פאַרווערטס“ הויבט איצט אָן צו דרוקן טאַמאַשעווסקי'ס לעבענס־געשיכטע, געשריבן פון אים אַליין ספּעציעל פאַרן „פאַרווערטס“. ביי אונז געפינט זיך שוין אַ גאַנצער באַרג מיט לעזע־שטאָף — איבער פּערציג קאַפיטלעך. איך האָב דאָס אַליץ איבערגעלעזן. צוויי זונטאַגס האָב איך פאַרבראַכט לעזענדיג. איך האָב זיך ווירקלעך ניט געקענט אָפּרייסן. די פּערציג קאַפיטלעך זענען ניט באַזונדערע פּערציג שטיקלעך און ברעקלעך

פון עראינערונגען אָדער פּאַסירונגען. דאָס זענען פּערציג קאַפּיטלעך פון אַ פּוֹלשטענדיגער אויטאָביאָגראַפּיע. אַלץ וואָס ס'האָט פּאַסירט אין טאָד מאַשעווסקי'ס לעבן, און וואָס איז ווערט, אַז מען זאָל עס לעזען, ווערט געגעבן מיט אַן אינערלעכן אינהאַלט, וועלכן נאָר אַ קינסטלער איז אימפּשאַנד צו געבן. מיט דעם וואָרט קינסטלער, מיין איך דאָ אַ מענשן, וואָס האָט פון דער נאַטור דעם טאַלאַנט צו באַמערקן דאָס, וואָס האָט אין זיך קאָליר, דראַמאַטישע קראַפט; דאָס, וואָס דערט צו דער נשמה; דאָס, וואָס לאָזט אויף שטענדיק איבער אַן איינדרוק. קיין זייטיגע זאַכן, וואָס האָבן ניט אַזאַ ווערט, געפינט איר דאָרטן ניט.

מיר האָבן אויבען דערמאָנט, אַז ער האָט אין „פּאַרווערטס“ פון צייט צו צייט געשריבן באַזונדערע בילדלעך פון זיין לעבן. דאָס איצטיגע אָבער איז אינגאַנצן אָריגינעל. דער אינהאַלט פון יענע אַרטיקלען זיינע ווערט איצט פון אים באַהאַנדלט אויף אַ נייעם, אויף אַ ברייטן שטייגער, מיט מאַסן איינצלעהייטן, וועלכע זענען נאָך ביז איצט ניט פאַרעפענטלעכט געוואָרן.

טאַמאַשעווסקי'ס לעבן אַנטהאַלט אין זיך אייגענטלעך דעם סך-הכל פון דער געשיכטע פון דעם אידישן טעאַטער אין אַמעריקע, ווייל ער איז געווען דער סטאַר אין דער נאָר ערשטער קאָמפּאַני, וואָס האָט אין אַמעריקע גענומען שפּילן אויף אידיש, און ער האָט דורכגעמאַכט אַלע פּעריאָדען, אַלע טיילן פון אונזער טעאַטער-לעבן ביזן היינטיגן טאָג — אַ געשיכטע פון איבער דריי און פּערציג יאָר.

אַ הויז-דעם קען מען זאָגן, אַז אין דער געשיכטע פון באַריס טאַמאַשעווסקי האָבן מיר אין אַ געוויסן זין אויך די געשיכטע פון דעם גאַנצן אידישן אימיגראַנטן-לעבן, פון דעם סאַמע אָנהויב פון דער גרויסער אידישער איינוואַנדערונג ביזן היינטיגן טאָג.

די גרויסע אידישע עמיגראַציע פון רוסלאַנד האָט זיך אָנגעפּאַנגען אין אוקראַינע נאָך די ערשטע גרויסע פּאַגראַמען. זי האָט זיך אָנגעפּאַנגען אין אָדעס און קיעוו, הויפּטזעכלעך אין קיעוו. די ערשטע גרויסע צוגען, וואָס זענען אַוועק געפּאַקט מיט אידישע עמיגראַנטן צום עסטרייכישן גרעניץ זענען געגאַנגען פון קיעוו. טאַמאַשעווסקי איז פון קיעווער גובערניע, און די לעצטע וואוינונג פון זיינע עלטערן איז געווען אין קיעוו גופאַ. כדי צו האָבן אַ באַגריף וועגן די סצענעס פון אימיגראַנטן-לעבן אין יענע ערשטע יאָרן, 1881-1882, איז וויכטיג צו האָבן פאַר זיך אַ בילד פון געוויסע פּאַסירונגען, וואָס זענען פּאַרגעקומען אין קיעוו אַ גאַנץ קורצע צייט פאַר דעם ווי די טאַמאַשעווסקי-פּאַמיליע האָט זיך אַוועקגעלאָזן קיין ניו יאָרק.

דאָס באַקומען מיר אין די ערשטע קאָפיטלעך פון טאָמאַשעווסקי'ס ביאָגראַפֿיע. ער פאַנגט אָן מיט זיינע קינדער־יאָרן און מיר ווערן באַקאַנט מיט פאַרשידענע פאַסירונגען און סיטואַציעס, וועלכע שטעהען פאַר אונז ווי לעבעדיג. אייניגע פון זיי רירן דעם לעזער אויף אַן אומבאַשרייבלעכן אופן. טאָמאַשעווסקי שילדערט אַ פאַר סצענקעס פון דעם קיעווער פּאָגראַם, וועלכן ער האָט אַליין בייגעוואוינט; ער שילדערט אויך אַ סצענע ווי אַזוי מ'האָט געהאַנגען דריי רעוואָלוציאָנערן אויף אַ קיעווער גאַס. איינער פון זיי איז געווען אַ איד, וועלכן ער האָט געקענט. ער האָט אַליין געזען ווי מען האָט אים געהאַנגען.

טאָמאַשעווסקי'ס פּאָטער איז געווען באַקאַנט מיט רעוואָלוציאָנערע סטור דענטן און דעריבער האָט מען די גאַנצע פּאַמיליע געצוואונגען צו פאַרלאָזן רוסיאַנד אין פיר־אין־צוואַנציג שטונדן.

פאַראַן אין די דאָזיגע ערשטע קאָפיטלעך זעהר אינטערעסאַנטע סצענקעס פון טאָמאַשעווסקי'ס קינדער־ליבעס, אַ ליבע מיט אַ „שיקסלע“ און דערנאָך אַ ליבע מיט אַ אידיש מיידלעך אין בערדיטשעוו. זיי באַראַקטעריזירט ער אַלס אומשולדיגע ליבעס. אָבער דאָרטן אין בערדיטשעוו האָט ער געהאַט אַ דריטע ליבע, שוין גאַר ניט קיין אומשולדיגע. די שולד איז אָבער געווען הויפטוועלעך ניט זיינע. מיר האָבן סצענעס פון דער עמיגראַציע קיין בראַד און פון בראַד, ביז מיר קומען אַריין אין ניו־יאָרק וואו טאָמאַשעווסקי איז געוואָרן בר מצוה. די צערעמאָניע איז געפּראַוועט געוואָרן אין אַ שבת אין דער הענרי סטריטער שול, וואו טאָמאַשעווסקי האָט דאָן גע־זונגען אַלס משורר'ל. דאָן האָבן מיר דעם אָנפאַנג פון דעם אידישן טעאַטער מיט טאָמאַשעווסקי'ן אַלס „דער סטאַר“ און אַלס „די סטאַר“, ווארום, ווי מיר האָבן שוין אויבן באַמערקט, האָט ער געשפּילט פּרויען־ראָלן אַזוי גוט ווי מענער־ראָלן.

אין דעם לעבן פון באָריס טאָמאַשעווסקי אַלס שוישפּילער הויבט איר אָן אַליץ מער און מער צו זען אי דעם גוף אי די נשמה פון אידישן טעאַטער און די ערפאַרונגען פון באָריס טאָמאַשעווסקי אַלס שוישפּילער. אין דעם צווייטן פונקט ווערט איינגעשלאָסן אויך זיין ראָלע אַלס דאַמען־העלד, אַלס אַקטיאָר נאָך וועלכן פּרויען און מיידלעך פלעגן בוכשטעבלעך נאַכלויפן.

אין אַ געשפרעך מיט מיר האָט באָריס טאָמאַשעווסקי באַטאַנט ווידער און ווידער:

„איך וועל דאָ דערציילן אַבסאָלוט אַליץ אָהן צוריקגעהאַלטענקייט צי עס וועט אַנרירן מיר, צי עס וועט אַנרירן אַנדערע. איך וויל, אַז דאָס

זאל זיין א פאלשטענדיגער ודוי פון מיין לעבן. איך זאג אז איך וועל דערציילן אלץ. וואָס אַנבאַטרעפט מיר, בין איך פאַראַנטוואָרטלעך צו זיך אַליין און איך האָב אין זינען בלוז דעם אמת, דעם טיפן אמת, אָבער, וואָס אַנבאַלאַנגט אַנדערע, וועל איך פרובירן קיינעם ניט וועה טאָן. מיר וועט נאַטירלעך אויסקומען צו ענדערן נעמען כדי נישט צו אַנטפלעקן געוויסע מענטשן. טעאָטער־מענטשן אָדער טעאָטער־פאַטריאָטן וועלן וואַרשיינלעך זיך לייכט קענען אָנשטויסן ווער, וואָס און ווען. איך ווידערהאַל אָבער, אז אין אַזעלכע פּאַלן וועלן די נעמען זיין פאַרשטעלטע און געוויסע איינצל־הייטן וועלן זיין עטוואָס געענדערט.

„יעדער פּאַקט, יעדע סיטואַציע, יעדעס בילד און פּאַרטעט — אלץ וועט אָבער אַנטהאַלטן דעם נאַקעטן אמת, פול מיט שטריכן און פאַרבן פון דער פּאַלשטענדיגער ווירקלעכקייט“.

די ווייטערדיגע קאפיטלעך אַנטהאַלטן א ים מיט איינצל־הייטן וועגן יעדן וויכטיגען אַקטיאָר און אַקטריסע, יעדער וויכטיגער פאַרפאַסער און יעדע וויכטיגע פּאַסירונג אין אידישן טעאָטער־לעבן זינט טאָמאַשעווסקי איז אויף דער בינע. אָהן א שיעור טראַגעדיעס און קאָמעדיעס, סקאַנדאַלן און סימפּאַטישע זאַכן זענען פּאַרגעקומען הינטער דער בינע וועגן וועלכע דער עולם ווייס ניט. עס האָבן זיך פאַרשפּרייט לעגענדעס און פּליאָטקעס. ווייט ניט אלץ איז אמת. טאָמאַשעווסקי דערציילט וועגן אלץ. די הויפט טעמע איז אָבער זיין אייגענער לעבן פון זיין ווייטער קינדהייט ביזן היינטיגן טאָג.

אב. קאַהאַן

„פּאַרווערטס“, נאָוועמבער, 1935

מײן לעבענס־געשיכטע

דער יחוס/דיגער שרוך - מיין טאטע פאר-
שווינדט - קאווקאז לאזט אים מער נישט רוען.
ביים זיידן דעם חזן - איך גאסטראָליר מיט אַן
„אדון עולם“ - א חזן אָדער אַן אַפערע־זינגער.
„ברוך ל' קאָמער־אַנטשיק“.

אין אַ קליין שטעטלע מיטן נאָמען קאָמינקע, אין קיעווער גובערניע, איז
מיין זיידע, אברהם יעקב טאָמאַשעווסקי, חזן געווען. גערופן האָט מען אים:
דער טאַלנער חזן, ווייל מיט יאָרן פרוער איז ער געווען אַ חזן ביים טאַלנער
רבי'ן. דאָס איז אין יענער צייט ביי אַלט־מאָדישע אידן געווען אַ גרויסער
יחוס. מיין באַבע, גיטעלע, די חזנ'טע, האָט מען געהאַלטן פאַר זעהר אַ
שעהנע. אַזאַ איינדרוק האָב איך געהאַט אַלס קינד, לויט דעם ווי איך
פֿלעג הערן רעדן וועגן איר. זי האָט געהאַט פיר קינדער — צוויי זין און
צוויי טעכטער. די עלטסטע טאָכטער, שיינדעלע, האָט חתונה געהאַט מיטן
שפּאַלער רבי'נס אַ זון. די צווייטע, רבקה'לע, איז געוואָרן אַ שנור פון דעם
דאָכמעסטרויקער רבי'נס אַ זון. די צוויי זין, דער עלטערער, פּנחס
טאָמאַשעווסקי, האָט געקענט גוט לערנען, געהאַט אַ שעהנע שטימע צום
זינגען און געשפּילט פּידל — אַ בחור מיט אַלע מעלות. אָט דער פּנחס
טאָמאַשעווסקי איז געווען מיין פאָטער.

אין אַ דערפֿל מיטן נאָמען אַסיטניאַטשקע, ניט ווייט פון קאָמינקע,
האָט געלעבט אַ איד, אַן אַרענדאַר, מיכל איז געווען זיין נאָמען. דער פּריץ
פון דאָרף (באַרקעט האָט ער געהייסן) האָט דעם אידישן אַרענדאַר ליב
געהאַט און אים איבערגעגעבן אין אַרענדע אַלע שענקען, אַלע מילן און אַלע
טייכן. מיכל דער אַרענדאַר — מיכל אַסיטניאַטשקער, ווי מען פֿלעגט אים
רופן — איז געווען אַ רייכער באַלעבאַטישער איד פון דעם פּראָסטן שניט.
ער האָט זיך געיאָגט נאָך יחוס, און מיט אַ פּיינעם נדן האָט ער געקראָגן

פאַר זיין שעהנער טאַכטער, הייבליע, דעם געראַטענעם זון פון דעם טאַלנער חזן, פנחס. דער חתן-בחור פנחס האָט זיין הייבליע'ן ביו צו דער חופה קיינמאָל ניט געזען. עס איז געפראָוועט געוואָרן אַ גרויסאַרטיגע חתונה. דאָס פאַר פאַלק האָט געבאָרן זייער ערשט קינד, אַ אינגעלע. זיי האָבן אים אַ נאָמען געגעבן ברוך. דאָס ביו איך, דער איצטיגער באַריס טאַמאַשעווסקי.

דער טאַטע מיינער, דעם אַרענדאַרס איידעם, איז געזעסן אויף קעסט. וועגן פרנסה האָט ער ניט געדאַרפט זאָרגן. דער רייכער שווער האָט פאַר זאָהנט מיט אלעם, האָט דער איידעם געלערנט יעדן טאָג אין דעם דאַרפישן בית מדרש, געשפילט פידל און בשתיקה אָנגעהויבן אַרײַנקוקן אין „טרייה פסול'ען“, זיך גענומען לערנען רוסיש און דײַטש.

מיט דער צײַט איז דאָס לעבן אין דעם פאַרוואַרפענעם קליינעם דערפל מיין טאַטען מיאום געוואָרן און ער איז אוועק פון זיין ווייב און קינד. מען קען זיך פאַרשטעלן די יללות, די געוואַלדן וואָס האָבן זיך אָפגעשפילט אין די הייזער פון בידע פאַמיליעס — ביי דעם טאַלנער חזן און ביי מיכל דעם אַרענדאַר. איך בין דאַמאָלסט צוויי יאָר אַלט געווען. די מאַמע מיינע האָט מיר אָבער שפּעטער די געשיכטע פיל מאָל דערציילט.

צוויי יאָר האָט דער טאַטע מיינער ניט געלאָזט הערן פון זיך, — פאַר שוואַונדן ווי אין וואַסער אַרײַן. רכילות־טרייבער האָבן געבראַכט אַלערליי מעשיות וועגן אים. מאַנכע האָבן דערציילט, אז ער איז אוועק קיין אַמע־ריקע. די מאַמע מיינע האָט זיך אָבער צו די רכילות ניט געוואַלט צוהערן. זי האָט ניט גענלויבט קיין שלעכטס אויף מיין פאַטער. זי האָט זיך געהאַלטן אין איין טרייסטן:

— מיין פנחס וועט צוריקקומען צו מיר און צו אונזער קינד.

אין דער שטיק, פאַר זיך אַליין, פלעגט די מאַמע ביטער וויינען. פיל מאָל האָט זי זיך שטילערהייט אַרײַנגעכאַפט אין דעם קליינעם בית מדרש, און דאָרטן, ביים ארון קודש, איר ביטער האַרץ אויסגעגאַסן און גאָט גע־בעטן, ער זאָל איר צוריקשיקן איר מאַן.

צוויי יאָר שפּעטער האָט אַ בעל־עגלה צוגעפירט צום זיידענ'ס הויז פון דאָרף אַ מאַדנעם פאַסאַזשיר. אזא פאַרשוין האָט מען נאָך אין דערפל קיינמאָל פריער ניט געזען: אַ מאַן מיט אַ גרויען ראַק, אַ גרויען צילינדער־הוט אויפן קאַפּ, בלויע ברילן, דאָס פנים גלאַט אַפּראַזירט, — קיין סימן פון אידישע פאות און פון דעם שעהנעם אידישן בערדל. אָט דער מאַדנער

פארשוין איז געווען פנחס טאָמאַשעווסקי, הי־הביילע'ס מאן, מיין טאָטע. ביי אונז איז געוואָרן שמחת־תורה, און דאָס גאַנצע דערפֿל איז געגאַנגען כאָדאַראָם. דער טאָטע מיינער, דער „אַריסטאָקראַט“, האָט דערציילט ניסים פון קאווקאַז, וואו ער איז געווען די גאַנצע צייט און וואו ער האָט גע'פטר'ט זיין נדן און אַהוימגעקומען אָהן אַ גראַשן ביי דער נשמה — אַ הויִלעך אַריסטאָקראַט. . . . מיין זיידע, ר' מיכל, האָט זיין איידעם, פיניע'ן, מוחל געווען אַלע עבירות, אים געגעבן אַ פרישן נדן, און פנחס טאָמאַשעווסקי איז ווידער געוואָרן אַ קליינער עושר. דער טאָטע האָט זיך אָבער ווייטער שרעקלעך געלאַנגווייליגט אין דעם דאָרף. איצט, נאָכדעם ווי ער האָט אָפגעלעבט צוויי יאָר אין קאווקאַז, האָט ער זיך אין דעם דאָרף קיין אָרט ניט געקענט געפינען. אין קאווקאַז האָט זיך דער טאָטע אויסגעלערנט אַ סך קאווקאַזער לידער, פלעגט ער זיי זינגען און צושפילן אויף זיין פירל. זיין האַרץ האָט אָבער געצויגן צו דער גרויסער, ברייטער וועלט — קיעוו, אָדעס, מאַסקווע. אפילו פון אַמעריקע האָט ער געטראַכט. פון זיין פאָטער, דעם חזן, האָט ער גע'ירש'נט אַ ליידנשאַפטלעכע ליבע צו געזאַנג, צו מוזיק: און אין פאַרבינדונג מיט דעם האָט ער געטרוימט וועגן דער ברייטער וועלט, וועגן אַ וועלט פון קאָלירפולע איבערלעבונגען.

אזוי שטעל איך זיך אים פאַר איצט, ווען איך טראַכט איבער אַלץ, וואָס איך געדענק וועגן אים פון יענע לאַנגפאַרגאַנגענע יאָרן, ווען איך בין נאָך געווען אַ קליין אינגל, און ער איז נאָך געווען אַ גאַנץ יונגער מאַן. איך געדענק אים גאַנץ גוט אויך פון דער צייט ווען מיר זענען שוין אַריבער־געקומען קיין אַמעריקע. דאָן האָב איך שוין געקענט מער פאַרשמעהן, און אַלץ וואָס איז פון אים איבערגעבליבן אין מיין זכרון באַשטעטיגט מיין באַגריף וועגן אים אַלס אַ מענטש מיט אַן אומרוהיגער נשמה, וואָס בענקט נאָך אונטערנעמונגען, הויפטזעכלעך אַזעלכע, וואָס האָבן צו טאָן מיט מוזיק און מיט טעאַטער.

די מאַמע האָט אָנגעהויבן אַביסל דאָקוטשען דעם טאָטן:

— וואָס וועט זיין דער סוף? ווי לאַנג קענען מיר זיצן אויף קעסט? טאָמער ווערט, הלילה, דער טאָטע אָרעם? דער פריץ נעמט אַזעק ביי אים די אַרענדעס, וואָס וועט דאָן זיין פון אונז? אויף דיין טאָטן, דעם קאַמינקער חזן, דעם גרויסן אָרעמאַן, קאַנסטו זיך ניט פאַרלאָזן. מען דאַרף אָנהויבן טראַכטן וועגן אַ תכלית.

דורך אַלערליי פראַטעקציעס האָט דער טאָטע ענדלעך באַקומען אַ שטעלע

ביי דעם דאָמאָלסטדיגן גרויסן עושר, ישראל בראָדסקי. מיר האָבן זיך אַריבערגעצויגן פון דאָרף קיין זלאָטאָפּאָליע, וואו ישראל בראָדסקי האָט געוואוינט און געהאַט איינע פון זיינע צוקער-פאַבריקן.

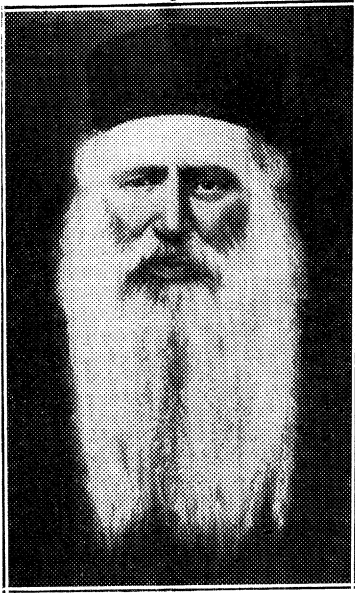
מיין זיידע, דער חזן, איז געקומען קיין זלאָטאָפּאָליע צו אונז צו גאַסט. ער האָט גע'פּוועל'ט ביי מיינע עלטערן, זיי זאָלן מיך לאָזן פאַרן מיט אים קיין קאַמינקע. איך בין דאָמאָלט אַלט געווען פיר יאָר.

איך געדענק גענוי אַלץ וואָס מיט מיר האָט פאַסירט פון דאָן אָן. נאַטירלעך, געדענק איך דאָס אַלץ לויט דעם, ווי מענטשן און דאָס לעבן בכלל האָבן זיך אָפּגעשפּיגלט אין מיין קינדערשן באַוואוסטזיין, לויט מיין קינדערשן פאַרשטאַנד.

מיין טאַטע-מאַמע האָבן נאָכגעגעבן דעם זיידנס פאַרלאַנג און מיך מיטגעשקוט מיט אים קיין קאַמינקע. דער זיידע האָט אַליין מיט מיר געלערנט אידישקייט. איך געדענק ווי דער זיידע פלעגט זאָגן, אַז איך האָב אַ גוט קעפּעלע. ער האָט מיט מיר געלערנט חומש, און דערנאָך חומש מיט רש"י. און זינגען האָט דער זיידע, דער חזן, מיך אויך אָנגעהויבן לערנען. ער פלעגט פאַר אַלעמען זאָגן, אַז איך האָב אַ שעהן שטימעלע און אַז איך בין אַ געבאָרענער מנגן. ווען איך בין ביי מיין זיידן אָפּגעווען איין יאָר, האָב איך שוין געקענט זינגען אַלע קאַמפּאָזיציעס, וואָס ער האָט געזונגען מיט זיינע משוררים.

יעדן שבת-צור-נאַכט, צו מלוה-מלכה, פלעגן זיך צוזאַמענקומען אין זיידענ'ס הויז די וויכטיגע באַלעבאַטיים פון שטעטל: דער גבאי, דער שוחט דער רב, די „גבירים“. דער זיידע פלעגט זינגען מיט זיין כאָר. איך, דער פיר-פינף-יאָריגער אינגעלע, בין געווען, ווי מען זאָגט אין אַמעריקע, דער הויפט אַטרעקשאָן. יעדן שבת ביינאַכט האָב איך געמוזט אָפּגעבן „קאַנ-צערט“. דער זיידע האָט מיך אַוועקגעשטעלט אויף אַ ביינקל און איך האָב געזונגען. מיט מיין קינדעריש שטימעלע פלעג איך אויסזינגען גאַנצע נגונים. דער זיידע, די באַבע און די באַלעבאַטיים האָבן מיך אויף די הענט אַרומגעטראָגן, מיך געקושט, געגלעט, געצערטלט. די פני פון שטעטל האָבן נביאות געזאָגט, אַז איך וועל אַמאָל זיין אַ גרויסער חזן.

מיס-נורא-צייט האָט מיין זיידע, דער טאַלנער חזן, גענומען איינשטור-זיין מיט די משוררים די מיס-נורא-דיגע תפילות. איינער פון די קליינע משוררים'לעך, אַ אינגעלע פון צען יאָר, האָט איינגעשטודירט דעם „אדון

מיון זיידע אברהם יעקב טאָמאַשעווסקי
טאלנער חזן

מיון באָבע גיטעלע

מיון טאַטע פּנחס טאָמאַשעווסקי

מיון מאַמע חי-חיבויילע

עולם, וואָס ער האָט געדאַרפט זינגען נאָך „כל נדרי“. איך האָב דעם „אדון עולם“ זיך אויך אויסגעלערנט.

א געוויסן טאָג זאָג איך צום זיידן, אז איך וויל זינגען יום כּפור דעם „אדון עולם“ ביים עמוד אין דער שול. דער זיידע, די באַבע און די נאָהענטע באַקאַנטע האָבן זיך געוויצלט: „זע נאָר אדם א מענטש און קאַטשקע רוק זיך! זע נאָר ווער עס וויל זינגען „אדון עולם“ אין דער גרויסער שול!“. די גומינקע באַבע האָט מיך געקושט און דערביי געפרעגט:

„ברוך'ס, וועסט ניט מורא האָבן צו זינגען פאַר א גרויסן עולם?“
— איך האָב ניט קיין מורא — האָב איך געענטפערט — איך וויל זינגען דעם „אדון עולם“!

איך האָב זיך צעווייבט און געבעטן, אז מען זאָל מיך לאָזן זינגען. דער זיידע און די באַבע האָבן מיר צוגעזאָגט, אז איך וועל זינגען דעם „אדון עולם“.

מיט אומגעדולד האָב איך שוין געוואַרט אויף דער יום-כּפור-נאַכט. א פּאָר וואָכן פאַר יום-כּפור האָט מיר אָנגעהויבן וועה טאָן דער האַלז. עס איז מיר געוואָרן ערגער מיט יעדן טאָג. עס האָבן ניט געהאַלפן די באַבסקע רפואות, די הייסע מילך און אנדערע גוטע זאַכן. דער רופא האָט ערקלערט, אז איך האָב א מכה אין האַלז.

דער וועהטאָג פון דער מכה איז געווען א גאַרניט אין פאַרגלייך מיט מיין וועהטאָג, דאָס איך וועל ניט קענען זינגען דעם „אדון עולם“. די יום-כּפור נאַכט האָט זיך גערוקט אלץ געהענטער און געהענטער און מיין מכה איז געוואָרן וואָס א טאָג אלץ ערגער און ערגער. איך וועל יענעם יום-כּפור קיין מאָל ניט פאַרגעסן. דער רופא האָט מיטן האַרבן וואַרט אָנגעזאָגט, אז איך מוז ליגן אין בעט.

ס'איז געקומען ערב יום-כּפור. פאַרנאַכט האָבן דער זיידע און די באַבע זיך גענומען צוגרייטן צו געהן אין שול אַרײַן. איך ליג אין מיין בעטלעך, איך שטרעק אויס צו זיי מיינע הענטלעך און צעוויין זיך ביטער:

— זיידעניו, באַבעניו, נעמט מיך מיט אין שול אַרײַן!

דער זיידע האָט זיך אָנגעשריען אויף מיר: „מען טאָר ניט געהן, דו ביזט קראַנק.“ די באַבע האָט מיך געקושט און זיך געבעטן ביי מיר:

— ברוך'ס, ווען דו וועסט אַרויסגעהן פון בעטלעך, האָט דער רופא געזאָגט, וועסטו, חלילה, שטאַרבן.

עס האָט אָבער ניט געהאַלפן דעם זיידענס שרייען און דער באַבעס

בעטן זיך. אזוי שנעל ווי זיי האָבן מיך אָפגעבענשט און זענען אוועק אין שול אַרײן, האָב איך זיך אָנגעטאָן און בין אוועקגעלאָפֿן אין שול. ווען איך בין אַרײן אין שול און דערזען די אידן אין די ווייסע קיטלען און טליתים, די גרויסע זואקסענע ליכט, דעם זיידן מיט די משוררים ביים עמוד, האָט זיך מיין קעפעלע פאַרדרעהט און איך בין אוועקגעפאַלן. איך געדענק ניט, וואָס עס איז ווייטער מיט מיר געשען. איך געדענק בלויז, אז ווען איך האָב זיך אויפגעכאַפט, בין איך געלעגן אויף אויסגעבעטע היי, וואָס איז געווענלעך אויסגעשפּרייט אין די היימישע שולן אויף יום־כּפור. איך האָב אַ קוק געטאָן צום עמוד און געזען דאָס קליינע משורר'ל וואָס האָט געדאַרפט זינגען דעם „אדון עולם“. פון גרויס אויפּרעגונג האָט מיר די מכה אין האַלז געפלאַצט. איך האָב זיך גענומען שטיקן פון דער מאַטעריע. מען האָט מיר דערלאָנגט אַביסל וואַסער, איך זאָל אויסשווענ־קען דעם האַלז. איך האָב זיך געפיהלט בעסער, איך האָב זיך אויפגעכאַפט פון מיין געלעגער, צוגעלאָפֿן צום עמוד און גענומען שלעפֿן און רייסן דאָס אָרעמע אינגעלע, שרייענדיג מיט מיינע לעצטע כּחות: „איך וויל זינגען דעם אדון עולם!“

אין שול איז געוואָרן אַ גערודער. מענער האָבן געשריען, ווייבער האָבן די קעפֿ פון דער ווייבערשער שול אַרויסגעשטעקט. עס האָט ניט געהאָלפֿן מיין זיידנס פּראָטעסטירן.

— איך האָב ניט מעהר קיין מכה! — האָב איך געשריען — איך בין שוין געזונט, איך קען שוין זינגען!

דער זיידע האָט אויף מיר אַרויפגעוואָרפֿן אַ טלית און איך האָב געזונגען „אדון עולם“. ווי אזוי איך האָב געזונגען — דאָס ווייס איך ניט. איך געדענק בלויז, אז ווען איך האָב געענדיגט, האָט דער זיידע מיך געקושט, באלעבאַטים האָבן מיר אויף די הענט געטראָגן און די באבע האָט פון דער ווייבערשער שול געשריען: „מיין ברוד'ל, מיין אייניקל, ער איז נעבעך קראַנק, מוטשעט אים ניט!“

אַהיימגעקומען, האָט מיך די באבע געקושט און געהאַלזט און דער זיידע האָט, שמיכלענדיג, געבורטשעט:

— אזא שקאַץ! . . . נעהערט אַ מעשה . . . האָט אויסגעפירט דאָס זייניגע, אזא יונגאַטשן . . .

איך בין איצט געוואָרן אַ גאַנצער חשוב אין שמעטל; און איך אַליין האָב זיך גענומען פילן גדול'דיג. די באלעבאַטים פון שמעטל פלעגן

מיך באַגריסן מיט אַ „גוט מאַרגן, ברוך'ל“, „אַ גוטען אָוונט, ברוך'ל“, און דער זיידע האָט מיר אויך מער ליבע און צערטלעכקייט אַרויסגעוויזן נאָך מיין זינגען דעם „אדון עולם“.

מיינע עלטערן האָבן געהערט פון מיין ערפּאָלג אין קאַמינקער שול יום־כּפור ביינאַכט, זענען זיי עקסטראַ געקומען פון זלאַטאַפּאָליע קיין קאַמינקע צו הערן מיך זינגען דעם „אדון עולם“. מיין טאַטע איז געווען אויפן זיבעטן הימל. די מאַמע האָט נביאות געזאָגט, אַז איך וועל, אַם ירצה השם, זיין אַ גרויסער חזן און דער טאַטע האָט מיט באַשטימטקייט געזאָגט, אַז פון מיר וועט אויסוואַקסן אַ גרויסער אָפּערע־זינגער. אפילו דער רבי אין חדר האָט פאַר מיר אַביסל דרך ארץ געהאַט — אַלץ צוליב מיין „אדון עולם“. די חברים מיינע האָבן מיר אַ נאָמען געגעבן „ברוך'ל קאַמעדיאַנטשטישק“. דעם נאָמען האָבן זיי מיר געגעבן דערפאַר, ווייל איך פלעג אין חדר מאַכן אַלערליי קונצן. איך פלעג זיך פאַרשטעלן פאַר אַן אַלטע אידענע, איך פלעג נאָכמאַכן ווי עס רעדט אַ זאַיאַקע. איך פלעג זיך פאַרשטעלן פאַר אַ בעל העגלה, און נאָך און נאָך קינדערשע שטיק פלעג איך פראַווען. מיינע חברים, די תלמידים פון חדר, האָבן מיר פאַר מיינע קונצן אַפּלאַדירט. דאָס זענען געווען די ערשטע אַפּלאַדיסמענטן, וואָס איך האָב באַקומען אין מיין לעבן. מיין רבי, ר' זאַנוועל, אַן איינגעהויקערטער בייזער איד, וועלכער האָט קיינמאָל קיין שמייכל ניט געטאָן, האָט געלאַכט און הנאה געהאַט פון מיינע קונצן. גאַנץ אָפּט, ווען ער איז געווען גוט אויפגעלעגט, פלעגט ער מיך בעטן. „ברוך'ל, זינג דעם אדון עולם“. איך האָב גע־זונגען און נאָכן זינגען האָט די רביצין מיר צוגעטראָגן עפעס פון די מאכלים, וועלכע זי האָט צוגעגרייט פאַרן רבי'ן.

פאַרן אַוועקפאַרן צוריק קיין זלאַטאַפּאָליע האָט דער טאַטע געזאָגט, אַז ווען איך וועל עלטער ווערן, וועט ער מיך אַריינגעבן אין אַ מוזיקאַלישער שולע און שפּעטער, ווען איך וועל ענדיגן די שולע, וועל איך אָנקומען אין אַ קאָנסערוואַטאָריע. איך וועל זיין אַ גרויסער אַרטיסט, אַן אָפּערע־זינגער. די ווערטער „אַרטיסט“, „אָפּערע־זינגער“ האָבן שעהן געקלונגען אין מיינע אויערן.

א גרוס פון אידיש טעאטער - איך מאַך אַ
 צירקוס - ישראל בראַדסקי און אַמיצירן הערן
 מיך זינגען - אַ הונדערטער מיין ערשטער האַר
 נאָראַר - מיר קלייבן זיך אַריבער קיין קיעוו.
 גויים צאָלן פאַר „לכה דודי“ - אַ באַזוך אין
 דער אָפּערע - אימאָליענישער אָפּערע־דיריגענט
 רעקאַמענדירט מיך צו ר' ניסן בעלזער.

צום זיידן איז געקומען אַ ליבער גאָסט: מיין פעטער שמואל, מיין טאָטנס
 אַ ברודער. דער פעטער שמואל איז געווען אַ וועלטלעכער בחור און אַ
 שעהנער יונג. ער האָט געהאַט אַ שטעלע אין קיעוו און פלעגט פאַרן אין
 יעליסאַוועטגראַד אויף די גרויסע ירידים. ער פלעגט באַזוכן טעאָטער,
 דעם צירקוס. ער איז אַהיימגעקומען נאָכדעם ווי ער איז אַ לאַנגע צייט
 געווען אַוועק. ווען מיין פעטער שמואל האָט מיך געהערט זינגען דעם „אָרון
 עולם“, איז ער גאָר אַנטציקט געוואָרן. דער שעהנער פעטער שמואל האָט
 זיך אָנגעהויבן חבֿר'ן מיט מיר. ער פלעגט אַרומגעהן שפּאַצירן מיט מיר
 אין וועלדל. אויף די דאָזיגע שפּאַצירן פלעגט ער מיר דערצעהלן וועגן די
 צירקוסן און די טעאָטער־שטיק, וואָס ער האָט געזען אין די גרויסע שטעט.
 ער האָט מיר אויך דערצעהלט, אַז אין יעליסאַוועטגראַד האָט ער געזעהן
 נאָרדפּאַדענ'ס אידישע טעאָטער־טרופּע. מען האָט געשפּילט „די באַכע
 מיטן אייניקל“, „די קאַפּריזנע טאָכטער“. דער פעטער שמואל האָט פאַר
 מיר געזונגען אַלע לידלעך פֿון די פּיעסען און ער האָט זיי מיר אויך
 אויסגעלערנט. איך פלעג די לידלעך זינגען און מיט זיי שטאַרק אויסנעמען.
 אַ געוויסן טאָג איז אין קאַמינקע אָנגעקומען אַ צירקוס. דער פעטער
 שמואל האָט מיך מיטגענומען צו אַ פאַרשטעלונג. דאָס ערשטע מאָל אין
 מיין לעבען האָב איך געזעהן רייטער און רייטערקעס, קלאָנגס, טענצער,

אַלערליי קונצן־מאַכער. אַהיימקומענדיג, האָב איך נאָכגעשפּילט די נאַנצע צירקוס־פּאַרשטעלונג. דער זיידע, די באַבע, דער פעטער שמואל און די שכנים, וועלכע זענען געווען דערביי, האָבן זיך געהאַלטן ביי די זייטן לאַכנדיג פון מיינע משוגענע שטיק. עטלעכע טעג שפעטער האָב איך צוזאַמענגענומען מיינע חברים, אינגלעך פון שטעטעל, און געמאַכט מיט זיי אַ צירקוס. וואָס פאַר אַ צירקוס דאָס איז געווען, קאָן מען זיך שוין פאַר־שמעלן. איך בין געווען דער הויפט־דירעקטאָר, דער הויפט־דייטער. אַ בעזים איז געווען מיין פּערד, אויף וועלכן איך האָב אַרומגעטאַנצט רייטנדיג. איך בין געשפרונגען דורך רייפן, זיך געהוידלט אויף הוידלקעס. די אינגלעך האָב איך אויסגעשמירט מיט סאַזשע און מיט רויטער און גרינעך פאַרב. זיי זענען געווען מיינע קלאָונס. צוויי קנעפלעך איז געווען דער פּרייז פאַר זען די פאַרשטעלונג. יעדע פאַרשטעלונג האָט מיר אַריינגעבראַכט אַ גאַנצן באַרג מיט קנעפלעך.

ווען איך בין אַלט געוואָרן פינף יאָר, בין איך צוריקגעפאַרן אַהיים צו מיינע עלטערן.

ישראל בראַדסקי, ביי וועלכן מיין פאָטער איז געווען אַן אָנגעשטעלטער, איז צו יענער צייט געווען באַקאַנט אלס איינער פון די גרעסטע גבירים אין רוסלאַנד. ער האָט געהאַט אַ סך צוקער און בראַנפֿ־פאַבריקן. ער האָט אויך געבויט, צוזאַמען מיט דעם באַרימטן מאַסקווער אידישן מיליאָנער פּאַליאַקאָוו, אַ וויכטיגע אוקראַינישע אייזנבאַן. אידן, הויפטזעכלעך אין דרום־רוסלאַנד, האָבן אויף אים געקוקט ווי אויף אַ מין אידישן קיסר. ער האָט זיך אָבער געפירט אויפן אַלטן אידישן שטייגער. געוואוינט האָט ער אין זלאַטאָפּאָליע.

מיין טאַטע איז דאָרטן געווען אַן אָנגעשטעלטער ביי אים אויף אַ פאַבריק, און בראַדסקי האָט אים געהאַלטן נאָהענט צו זיך. ער פלעגט אים אָפט מיטנעמען מיט זיך קיין קיעוו אין געשעפט. בראַדסקי האָט געהאַט אַן אייגענע שול ביי זיך אויפן הויף, און מיין פאָטער פלעגט יעדן פּרייטאָג צונאַכט און שבת דאוונען פאַרן עמוד אין דער שול.

ווען איך בין אַהיימגעקומען פון קאַמינקע, האָט דער טאַטע מיר געזאָגט, אַז ישראל בראַדסקי וויל מיך הערן זינגען דעם „אדון עולם“. דער טאַטע האָט זיך געפרעהט און די מאַמע האָט זיך געגוידערט. מען האָט געשיקט רופן ר' לייב דעם קרומען שניידער, און ער האָט פאַר מיר אויפגעעהט אַ נייעם קאַסטיום לכבוד דער איינלאַדונג.

א געוויסן שבת צו נאכט האָבן מיך דער טאטע מיט דער מאמען געבראכט צו ישראל בראַדסקי'ן אין הויז. דער טאטע האָט מיך געשטורכעט, אַז איך זאָל אַרויסנעמען דעם פינגער פון מויל, איך זאָל זיך ניט שרעקן, ניט שעמען. דאָס שטורכען האָט אָבער ניט געהאָלפן. די רייכע צימערן, די זילבערנע און באַגילדעטע לייכטער, די פּיאַנאָ, די פּילע דינער און די פּילע געסט, צווישן וועלכע עס האָבן זיך געפונען עטלעכע קריסטן — דאָס אלץ האָט אויף מיר אָנגעוואָרפן אַ שרעק. איך האָב זיך געקלעפט צו דער מאמען, ווי איך וואָלט קיין צוויי ניט געקאָנט איבערצייילן. אין דער היים בין איך געווען אַזא רירעוודיגער, ריידעוודיגער, זינגענדיגער, און דאָ, ביי די בראַדסקי'ס, האָב איך זיך אינגאנצן פאַרלאָרן.

ישראל בראַדסקי, מיט דער שעהנער אידישער שוואַרצער באָרד און שטאַלצען גביר'ישן אויסזען, איז צוגעקומען צו מיר, מיר געגעבן אַ קניפּ אין בעקל און געזאָגט:

— אַ שעהן אינגעלע, אָט דאָס איז דאָס דער ברוך'ל, וואָס האָט איינ־גענומען די וועלט מיטן „אָרון עולם“?

איך האָב זיך צעוויינט פאַר שרעק.

ישראל בראַדסקי האָט מיך צערטלעך אָנגענומען פאַר אַ הענטל, מיט מיר שפּאַצירט איבערן גרויסן זאָל און מיך פּאַרגעשטעלט פאַר די געסט:

— אָט דאָס איז ברוך'ל, פּנחס טאָמאַשעווסקי'ס עלטסטער זון. ער וועט היינט פאַר אונז געבן אַן אמת'ן אידישן קאָנצערט, ניט אַזוי, ברוך'ל? — האָט ער זיך געווענדעט צו מיר — דו וועסט זינגען דיין זיידנס „אָרון עולם“.

מיט אַן אַראַפּגעלאָזט קעפעלע, אַ פאַרשעמטער, האָב איך צוגעשאַקלט. און אָט שטעה איך שוין אויף אַ בענקעל. דער טאטע שטעהט נעבען מיר, ער גיט מיר דעם ריכטיגען טאָן. איך באַטראַכט דעם עולם אַרום מיר, די פּאַמיליע בראַדסקי, אַ סך הערען, דאַמען, אייניגע אָפיצירען מיט גאָלדענע עפּאַלעטן. מיין יונג הערצעלע קלאַפט אין מיר ווי מיט האַמערס. דער טאטע גיט מיר צו מוט. איך נעם זינגען דעם „אָרון עולם“. איך ווייס ניט ביז היינטיגען טאָג ווי גוט אָדער ווי שלעכט איך האָב געזונגען. איך געדענקט בלוין, אַז אַ שטיק פון מיין קינדערשער נשמה האָב איך יענעם אָונט אַריינגעלאָענט אין דעם „אָרון עולם“. דער עולם האָט מיר שטאַרק אַפּלאָדירט. די אָפיצירען האָבן מיך געצערטלט; דאַמען האָבן מיך אויף די הענט געטראָגן פון איינער צו דער אַנדערער, מיך געקושט, גענלעט.

ישראל בראַדסקי האָט מיך געהאַלטן אויף די הענט, מיר געמאַכט קאָמפּלי-
מענטן — „וועסט אַמאָל זיין אַ גרויסער קינסטלער, ברוך'ס!“
שפעטער האָט בראַדסקי מיר אַרײַנגעשטופט אין הענטל אַ פּאַפּירל.
איך האָב דאָס פּאַפּירל געוויזן דעם טאַטן. באַטראַכטנדיג די אַסינאַציע,
האָט דער טאַטע אויסגערופן אַ פאַרוואַנדערטער:

— ברוך'ס, דאָס איז דאָך הונדערט רובל!

דאָס איז געווען דאָס ערשטע מאָל וואָס איך האָב פאַרדינט געלט.
גאַנץ זלאַטאַפּאַליע האָט מיט מיר געקלונגען. פון מויל צו מויל איז
איבערגעגאַנגען די נייעס וועגן דעם הונדערטער, וואָס בראַדסקי האָט מיר
געגעבן. און באלד איז פון הונדערטער געוואָרן אַ טויזנטער און פון
טויזנטער אַ גאַנצער אוצר. אין דער גאַנצער געגנט האָט מען גערעדט
וועגן דעם, אַז ר' ישראל בראַדסקי האָט דעם טאַלנער חזו"ם אייניקל גליקלעך
געמאַכט פאַרן זינגען „אדון עולם“.

דער „אדון עולם“ האָט עפעס אויפגעטאָן פאַר מיינע עלטערן. אויף
מאָרגן, נאָך מײַן זינגען פאַר אים דעם „אדון עולם“, האָט בראַדסקי געשיקט
רופן מײַן טאַטן צו זיך, און צו אים געזאָגט:

— טאַמאַשעווסקי, אייער קינד דאַרף לערנען מוזיק אין אַ מוזיקאַלישער
שולע. ער מוז אויך געהן אין גימנאַזיע. מײַן עצה איז, אַז איר זאָלט
זיך אַריבערקלייבן קיין קיעוו, וועל איך אייך געבן אַ באַשעפטיגונג אין
איינעם פון מיינע דאָרטיגע געשעפטן און אייער בחור'ל וועט האָבן די
מעגלעכקייט צו לערנען.

עטלעכע וואָכן שפעטער האָבן מיר זיך געזעגנט מיט אַלע קרובים און
פריינד, אָנגעפאַקט אַ גרויסע בויד מיט באַלעבאַטישקייט און מיט די זאַכן,
וואָס דער רייכער זיידע, ר' מיכל, האָט אונז מיטגעגעבן, האָבן מיר זיך
געלאָזט אין וועג אַרײַן. מיר זענען צוערשט געפאַרן קיין קאַמינקע, זיך
געזעגענען מיטן זיידן און דער באַבען. פון קאַמינקע האָבן מיר געזאָלט
פאַרן מיטן באַן קיין קיעוו.

איך געדענק ניט ווי אַזוי דאָס איז געווען, אָבער, ווי מיר זענען
אָנגעקומען אין קאַמינקע, און דאָרטן פאַרבראַכט אייניגע טעג, האָט מײַן
טאַטע באַשלאָסן מיך פאַרלויפּיג ניט מיטצונעמען. קורץ, איך בין אויף
דערווייל געבליבן ביים זיידן צו געהן אין חדר. און שפעטער, ווען דער
טאַטע וועט שוין זיין איינגעסטראַיעט אין קיעוו, וועט מען מיך נעמען אַהין.
צוויי יאָר בין איך געבליבן ביים זיידן אין קאַמינקע. זיבן יאָר בין

איך דאן אלט געווען. מיינע עלטערן האָבן גענומען פאָדערן איך זאָל קומען צו זיי. דער זיידע און די באבע האָבן מיך ניט געוואָלט אָפלאָזן, אָבער מיין טאטע און מאמע האָבן ניט נאָכגעגעבן און איך האָב געבענקט נאָך זיי. קורץ, אין אַ שעהנעם טאָג האָבן מיך דער זיידע, די באַבע, דער פעטער שמואל, די מומע שיינדעל און די מומע רבקה געפירט צום וואָקזאַל און מיך אַרײַנגעזעצט אין אַ וואַנאָן. דאָס איז געווען מיין ערשטע רײזע אויף אַ באַן. זיי האָבן אָנגעזאָגט דעם קאָנדוקטאָר, ער זאָל מיך אַרונטערלאָזן אין קיעוו און אז דאָרטן וועט מען שוין מיך אָפּנעמען.

איך בין געזעסן ביים פענסטער אַ צעטומלטער, אַ דערשראָקענער. דער קאָנדוקטאָר, אַ גוטינקער קריסט, איז צו מיר צוגעקומען גאַנץ אָפּט, געבראַכט מיר נאַשערייען. אויף אַ געוויסער סטאַנציע, דאַכט זיך, אין דאָזיגעלני איז דאָס געווען, זענען אַרײַן אין מײן וואַנאָן אַ גאַנצע כאַפּטע אידן. אייניגע פון זיי האָבן מיך דערקענט.

— ברוד'ר! ברוד'ר! וואו פאָרסטו? — האָבן זיי געפרעגט.

— איך פאָר קיין קיעוו, צו מיין טאטע־מאמע.

איצט איז מיר געוואָרן פרעהלעכער. איך געפין זיך דאָך צווישן אַיִר־גענע. איך האָב געמוזט פאָר די אידן זינגען דעם „אדון עולם“ און דעם זיידענס „לכה דודי“ און נאָך אַנדערע זאַכן.

ווען איך בין אָנגעקומען אין קיעוו, האָב איך געהאַט אָנגעשטאַפּטע קעשענעס מיט קליינגעלט, וואָס די אידן האָבן מיר געגעבן פאָר מיין זינגען. אפילו דער גוטער קאָנדוקטאָר האָט אויך געקליבן נחת פון מיין „אדון עולם“. די גוים אין וואַנאָן האָבן מיר אָפּלאָדירט און מיר אויך געגעבן געלט.

אין קיעוו בין איך אָנגעקומען אַרום דריי אַזײַגער פאַרטאָג. דער קאָנדוקטאָר האָט מיך אַראָפּגענומען פון באַן און מיר געוואונשן גליק. איך קוק אויף אַלע זײַטן, איך זוך מײַנע עלטערן, איך זוך עמיצן, וואָס זאָל מיך איבערנעמען, אָבער קיינער איז נישטאָ. איך בין געוואָרן פאַרצווייפּלט. איך בין געבליבן זיצן אין גרויסן קיעווער וואָקזאַל און געווארט און לטוף איינ־געדרימלט. אַ זשאַנדאַרם האָט מיך אויפגעוועקט:

— וואוהין פאָרסטו? און צו וועמען?

פאָר שרעק און פון שלעפּערדיקייט האָב איך ניט געקענט ענטפערן. ווען איך האָב זיך אויסגעטשוכעט און אַביסל געקומען צו זיך, האָב איך דעם זשאַנדאַרם געוווּן דעם אַדרעס פון מײַנע עלטערן. דער זשאַנדאַרם

האַט מיך אַרויסגעפירט פון וואַקואַל, מיר צוגעפירט צו אַ דראַשקע און אַ זאָג
געטאָן צום איזוואַזשיק:

— פיר אַוועק דעם אינגל אויף באַלשאַיאַ וואַסילקאָווסקאָיאַ, צו פיליפ
טאַמאַשעווסקי.

דאָס ערשטע מאָל אין מיין לעבן האָב איך איצט דערזען אַ גרויסע
שטאָט. די ברייטע גאַסן, די ברענענדיגע לאַמפן פון ביידע זייטן, די הויכע
מויערן, די דראַשקע — אלץ האָט מיך פשוט פאַרבלענדט. איך האָב
גערעהט מיטן קאָפּ אויף אַלע זייטן. איך האָב זיך זאָט ניט געקאנט אַנקוקן
אויף דעם שעהנעם קיעוו. אין מיינע קינדערשע אויגן האָט די שטאָט
אויסגעזען ווי אַ גן־עדן, און וואָס ווייטער די דראַשקע האָט מיך געפירט,
אַלץ שענער און רייכער האָט פאַר מיינע אויגן געבלענדעט די שטאָט קיעוו.
ווען מיר זענען אַרײַנגעפאָרן אויף באַלשאַיאַ וואַסילקאָווסקאָיאַ גאַס, וואו
מיינע עלטערן האָבן געוואוינט, בין איך גאָר ווילד געוואָרן פון פרייד.
אַט דאָ וועל איך וואוינען! אין דער שטאָט וועל איך לערנען! ערשט איצט
האָב איך פאַרשטאַנען וואָס פאַר אַ פנים עס האָט דאָס דאָרף אסימניאַשקע
און דער „כרד“ זלאַטאָפּאָליע. אפילו דעם זיידנס שול, וואָס איך האָב
געגלויבט, אז זי איז די גרעסטע, די שענסטע אויף דער גאַנצער וועלט,
האַט איצט אויסגעזען ווי אַ קליינטשיגע געביידע אין פאַרנלייך מיט די
גרויסע הייזער פון קיעוו.

די דראַשקע האָט זיך אָפגעשטעלט ביי אַ גאַנץ שעהנעם מויער. איך
האָב דערזען אַ שעהנעם שילד מיט גאַלדענע בוכשטאַבן: „פיליפ טאַמאַ-
שעווסקי, פרוכטאָוואַיע אי אַיסקוסנאַיע זאווייעדיעניע.“ עס האָט זיך
אַרויסגעוויזן, אז קומענדיג אין קיעוו, האָט מיין טאַטע זיך באַטראַכט, אז
אַנשטאָט צו אַרבעטן ביי בראַדסקי'ן אויף אַ שטעלע, וועט ער בעסער עפענען
אַן אייגן שטיקל געשעפט — געמלעך אַ געשעפט פון אַ געוויסן סאָרט
געטראַנק, געמאַכט פון פאַרשידענע פרוכטן (ווי איך האָב זיך שפעטער
דערוואוסט, האָט ער דאָס זיך אויסגעלערנט „פאַבריצירן“ ווען ער איז געווען
אויף קאווקאַז. ער האָט געגלויבט, אז אין קיעוו וועט דאָס זיין אַ גאַנץ
באַרער אַרטיקל. דאָס געשעפטל איז טאַקע אַוועק גוט).

איך האָב אָנגעקלאַפּט אין פענסטער און באַלד זענען דער טאַטע און
די מאַמע אַרויסגעקומען. זיי האָבן מיך אַרומגעכאַפּט מיט צערטלעכקייט,

באצאלט דעם איזוואזטישן און מיך אריינגעפירט אין הויז. דער טאטע האָט זיך געערנערט:

— ס'טייטש, איך האָב דאָך ניט געקראָגן קיין טעלעגראַמע, אז דו ביזט אַרויסגעפאָרן!

נאָכדעם ווי איך האָב זיך אויסגערופֿהט פֿון מיין רייזע און אָפּגעגעסן, האָט דער טאטע מיך אוועקגעזעצט אין זיין אייגענעם פּאיעטאָנטישן, און מיך געפירט ווייזן די שטאָט. מיר זענען געפאָרן איבער די גאַסן פֿון קיעוו. זיצנדיג נעבן מיר, האָט דער טאטע פֿאַר מיר אָנגערופֿן יעדע גאַס מיטן נאָמען.

— דו זעסט, ברוך'ס, אָט דאָס גרויסע הויז דאָרטן אויפֿן באַרג? דאָס איז דער אוניווערזיטעט. דאָ לערנט מען זיין אַן אַדוואָקאַט, אַ דאָקטאָר, אַ פּראָפּעסאָר.

דער טאטע האָט מיך געפירט אויפֿן קרעסטשאַטיק, די שענסטע און לעבעדיגסטע גאַס פֿון קיעוו. איך בין פֿאַרכאַפּט געוואָרן פֿון די גרויסע מאַנאַזיען, האָטעלן, די פּילע קאַרעטן, מענטשן. צו מיין פֿרייד איז קיין גרעניץ ניט געווען.

מיר זענען געפאָרן באַרג אַראָפּ, צום פּאָדאָל, דער אידישער קוואַרטאַל אין קיעוו. דער טאטע האָט מיך צוגעפירט צום טייך, צום דניעפּער, און מיר דערציילט, אז דאָ קומען אָן שיפֿן פֿון ווייטע שטעט, וועלכע פירן פֿאַר-סאַזשירן, סחורה און האַלץ קיין קיעוו.

איך בין געווען אין זיבעטן הימל. פֿאַרנדיג אַהיים, האָט מיר דער טאטע אָנגעוויזן דעם קיעווער גאָראַדסקאָי טעאַטער (שטאָטישער טעאַטער). איך דערמאָן זיך, אז קיין זאָך, וואָס איך האָב דורכן טאָג געזען, האָט אויף מיר ניט געמאַכט אַזאַ איינדרוק ווי דאָס קיעווער אָפּערע-הויז. דער טאטע האָט זיך אָפּגעשטעלט ביים טעאַטער. ער איז אַהין אַריין און געקויפּט דריי בילעטן. דעם זעלבן אָונט בין איך געווען דאָס ערשטע מאָל אין מיין לעבן אין אַ טעאַטער. מען האָט געשפּילט די אָפּערע „פּאַוסט“.

אַ פֿאַר'חלוּמ'טער בין איך געזעסן אין דער אָפּערע און געשלאָנגען די מוזיק. די אַרטיסטן האָב איך באַטראַכט מיט אַ ציטערדיג געפּיל.

— דו ווייסט, טאטע — רופֿ איך זיך אָן — מען זינגט דאָ שענער ווי ביים זיידן אין דער קאַמינקער שול.

בײַזן הײנטיגן טאָג געדענק איך דעם אײנדרוק וואָס די אָפּערע האָט אויף מיר דאָן געמאַכט. איך געדענק יעדע סצענע, די דעקאָראַציעס, די באַלױכטונג, די בײַנע־עפּעקטן. אויפן וועג אַהײס, זײַנדיג אין פּאַיעטאָן, און שפּעטער, ווען מיר זענען אַרײַן אין הויז, האָב איך פרױברט נאָכזײַנגען וואָס עס איז מיר פּאַרבליבן פון די מעלאָדיען אין מײַן קײנערשן זכרון. טאַטע־מאַמע האָבן אָנגעקױאַלן פון מײַן זײַנגען און פון מײַן נאָכמאַכן דעם טײוול (מעפּיסטאַפּעלעס) און די אַנדערע אַרטיסטן פון דער אָפּערע. דער „אַדון עולם“ און די אַנדערע קאָמפּאָזיציעס פון מײַן זײַדן האָבן מײַך שוין נײַט אַזױ שטאַרק אײַנטערעסירט. אין מײַנע אויערן האָבן נאָכאַנאַנד געקלונגען די מעלאָדיעס פון „פּאַוסט“. איך האָב טאָג און נאַכט געהאַלטן אין אײַן זײַנגען פון דער אָפּערע. מײַך האָבן נײַט אײַנטערעסירט מעהר די פּאַרױלונגען, וואָס דער טאַטע האָט פאַר מיר אויסגעזוכט. ער פלעגט מײַך נעמען אין „שאַטאַ דע פּלער“, אַ וואַריעטע־טעאַטער, וואו אַקטיאָרן פון דער נאַנצער וועלט זענען אויפגעטראָטן. איך האָב אָבער כּסדר געבענקט נאָך דער אָפּערע „פּאַוסט“. דער טאַטע האָט מײַך גענומען צו סאַױניען אין דראַמאַטישן טעאַטער. אַ שעהנע דראַמע האָט מען דאַמאַלט געשפּילט. בײַ דער פּאַרשטעלונג האָב איך נאָכאַנאַנד געטאַרעט דעם טאַטן :

— פיר מײַך אין דער אָפּערע !

אַ געױסן טאָג האָט דער טאַטע געבראַכט צו אונז אין הויז דרײַ כּאַריסטן פון דער קײווער אָפּערע. דאָס זענען געױען אײַדישע יונגעלייט : שפּאַלאַנסקי, נאַראָדעצקי און פּערדמאַן. דער לעצטער, גדליה פּערדמאַן, איז געױען אַ בערדיטשעױער. ער האָט געזונגען בײַ דעם כּאַריסטן בערדיטשעױער חזן נײַסן בעלזער. דער טאַטע האָט זיך מיט זײַ באַקאַנט אין בראַדסקױס הויז. ער האָט פאַר זײַ דערצײלט וועגן מיר, וואָס פאַר אַ גרויסער מנגן איך בין, האָבן זײַ זיך פאַראײַנטערעסירט און געקומען מײַך הערן זײַנגען.

ווען דער טאַטע האָט מײַך פּאַרגעשטעלט פאַר די דרײַ כּאַריסטן פון דער אָפּערע, בין איך געױען אין זיבעטן הימל. אין מײַנע קײנערשע אויגן האָבן די דרײַ יונגע לײט אויסגעזען װי אויסערווײלמע מענטשן. אַ קלײניג־קײט צו זײַנגען אין דער אָפּערע ! זײַ זײַנגען „פּאַוסט“ צוזאַמען מיט אַזױ פּיל מוזיקאַנטן, און טראָגן קלײדער, כּאַהאַפּטן מיט גאָלד און זילבער . . . איך האָב די אויגן פון זײַ נײַט געקאַנט אַרונטערנעמען. צוערשט האָט דער טאַטע געשפּילט אויף דער פּידל און די דרײַ געסט האָבן געזונגען. די מאַמע

האָט דערלאַנגט היימישע מאַכלים פאַר די געסט. נאָכן עסן האָט דער טאַטע מיך געבעטן, אז איך זאָל עפעס זינגען פאַר די געהויבענע געסט. מיין האַרץ האָט געקלאַפט און הענט און פיס האָבן ביי מיר געציטערט. ווען איך האָב דאָס ערשטע מאָל געזונגען אין דער גרויסער שול פון קאַמינקע, האָב איך זיך ניט אזוי געשראַקן ווי איצט, ווען איך דאַרף זינגען פאַר די אָפערע־זינגער. דער טאַטע, די מאַמע און די געסט זענען צוגעשטאַנען צו מיר, אז איך מוז זינגען, און מיט אַ קלאַפּנדיג האַרץ האָב איך גענומען זינגען דעם „אדון עולם“. ווען כ'האָב געענדיגט, האָבן די דריי זינגער מיך באַ־וואָרפן מיט קאַמפּלימענטן. די פּריערדיגע שרעק איז שוין פאַרשוואונדן. איך בין געוואָרן היימישער און האָב געזונגען אַלץ וואָס איך האָב נאָר געקענט. דאָן האָב איך געבעטן ביי די געסט, אז זיי זאָלן עפעס זינגען פון דער אָפערע „פּאָוסט“. זיי האָבן מיר צוליב געטאָן און געזונגען. איך האָב מיטגעזונגען די מעלאָדיען, וואָס זענען מיר געווען אַביסל באַקאַנט.

איך געדענק ווי איינער פון די דריי כאָריסטן האָט געזאָגט צום טאַטן, אז ער זאָל מיך אוועקפירן צום דיריגענט פון דער קיעווער אָפערע, אַן איטאַליענער, מיטן נאָמען אַלטאַניאָ. ער האָט דערביי דערקלערט, אז אין מאַנכע אָפערעס דאַרף מען האָבן יונגע קינדער, וואָס זינגען מיט אין געוויסע סצענעס. אַלע דריי כאָריסטן זענען געווען איינשטימיג, אז ווען אַלטאַניאָ וועט מיך הערן זינגען, וועט ער מיך צונעמען. איך בין שוין ניט געשלאָפן די גאַנצע נאַכט. איך האָב נאָר גע'חלומ'ט פון מיין גרויס גליק, אז איך, ברוך'ל פון אסימניאַטישקע, וועל זינגען אין דער קיעווער אָפערע. . .

אין אַ געוויסן טאָג האָט דער טאַטע, צוזאַמען מיט דעם כאָריסט שפּאַ־לאַנסקי, מיך גענומען צום דיריגענט פון דער אָפערע, צו אַלטאַניאָ'ן. מיט אַ טאָג פּריער האָבן די דריי כאָריסטן מיט מיר איינגעשטודירט אַן אַריע פון דער אָפערע „האַלקאַ“. איך האָב די אַריע גוט אויסגעלערנט און זי גוט געזונגען.

— דאָס איז דאָס אינגעלע, וואָס זינגט אזוי שעהן — האָט שפּאַ־לאַנסקי מיך פאַרגעשטעלט פאַר אים.

אַלטאַניאָ, אַ הויכער, שוואַרץ/הנ'עוודיגער מאַן, מיט לאַנגע האָר און שוואַרצע דורכדרינגענדע אויגן, האָט מיך אַ וויילע באַטראַכט. זיינע אויגן האָבן מיך איבערגעשראַקן. מיין יונגע נשמה איז פון מיר שיער ניט אַרויס־געפליגן.

— אינגעלע — רופט זיך אָן צו מיר אַלטאַניאַ מיט אַ ליבלעכן שמייכל —
 מיינע קאַלענן זאָגן מיר, אַז דו זינגסט שעהן; וויל איך הערן דיך זינגען.
 האָסטו מיטגעבראַכט מוזיק, נאָטן?

איך בין געבליבן שטעהן אַ דערשראָקענער, אַ צעטומלטער.
 שפּאַלאַנסקי האָט אַרויסגענומען די נאָטן פון דער אָפּערע „האַלסאַ“.

— ניין, ניין — האָט אַלטאַניאַ געזאָגט, מאַכנדיג מיטן קאָפּ פון
 רעכטס צו לינקס און צוריק — ניט קיין אָפּערע זאָל ער זינגען. איך וויל,
 ער זאָל זינגען אַ אַידישע קאָמפּאָזיציע.

שפּאַלאַנסקי האָט גראַד געהאַט ביי זיך די נאָטן פון „אַדון עולם“.
 דער באַריסט האָט זיך אוועקגעזעצט ביי דער פּיאַנאָ און גענומען שפּילן
 און איך האָב אַ קנאַק געטאָן דעם „אַדון עולם“. ווען איך האָב געענדיגט
 זינגען, האָט אַלטאַניאַ מיר אַ קניפּ געטאָן אין בעקל און דערביי געזאָגט,
 ווענדענדיג זיך צו אַלע אָנווענדע:

— ער זינגט שעהן, זעהר שעהן, פאַר אַ קינד איז דאָס אויסערגעוויינלעך
 שעהן.

דער טאַטע מיינער האָט דערקלערט אַלטאַניאַ'ן, אַז ער וויל איך זאָל זיך
 לערנען זינגען. דער דיריגענט האָט אים דערקלערט, אַז איך בין נאָך צו
 יונג צו שטודירן מוזיק. דערביי האָט ער באַמערקט, אַז אין קיעוו איז ניטאָ
 קיין מוזיקאַלישע שולע פאַר אַזעלכע יונגע קינדער ווי איך.

— די בעסטע מוזיקאַלישע שולע פאַר אַזאָ קינד איז ביי אַ גוטן חזן —
 האָט אַלטאַניאַ געזאָגט.

און ער האָט געראַטן דעם טאַטן, ער זאָל מיך אַריינגעבן צו ניסן בעלזער
 אין בערדיטשעוו, וועגן וועלכן ער, אַלטאַניאַ, האָט פיל געהערט. דאָרטן וועל
 איך לערנען נאָטן. ער האָט אויך געראַטן מיין פּאָטער, אַז איך זאָל לערנען
 רוסיש און אַז ער זאָל מיך שינקן אין אַ שולע. פאַרן אוועקגיין האָט אַלטאַניאַ
 אָנגעזאָגט דעם טאַטן, אַז ער זאָל מיך ברענגען אין דער אָפּערע אַזוי אָפט
 ווי מעגלעך. אַלטאַניאַ'ס ווערטער, אַז איך מוז גיין אין דער אָפּערע אָפט,
 האָבן מיך געמאַכט פאַר דעם גליקלעכסטן קינד אין קיעוו.

די דריי באַריסטן האָבן מיט מיר געלערנט נאָטן. זיי האָבן מיך אויך
 געלערנט אַריעס פון אָפּערעס. צוויי מאָל אַ וואָך פלעגט דער טאַטע מיך
 נעמען אין דער אָפּערע, אויף דער גאַליאַרקע, פאַרשטייט זיך. איך בין

שוין געוואָרן אַ גאַנצער בן־בית אויף דער גאַלעריע אין אָפּערע־הויז. יעדעס מאָל ווען אַלטאַניאָ פּלעגט אַרויסקומען דיריגירן דעם אַרקעסטער, האָב איך אים באַטראַכט ווי אַן אייגענעם מענטשן. איך בין געגאַנגען אין אַ רוסישער שול און האָב אויך געלערנט ביי אַ מלמד.

מיט דער צייט האָט ישראל בראָדסקי זיך אַריבערגעצויגן פון זלאַטאָפּאָליע קיין קיעוו. בראָדסקי'ס מויער איז געווען פונקט אַנטקעגן קיעווער אָפּערע־הויז. איך קען ניט געדענקען די איינצלעהייטן ווי אזוי עס איז געשען. איך ווייס נאָר, אַז דער טאַטע מיינער איז געוואָרן חזן ביי ישראל בראָדסקי'ן אין זיין שול, וועלכע ער האָט אויפגעבויט ביי זיך אויפן הויף. דאָס איז געווען אַ קליינע שול, אָבער זעהר אַ שעהנע און זעהר רייך באַפּוצט. יעדן פּרייַ טאַג־צורנאַכט און שבת בייטאַג, פּלעגט דער טאַטע דאוונען פאַרן עמוד אָהן משוררים. ימים נוראים האָט ער געדאוונט מיט משוררים. דאַמאָלסט האָב איך אויך מיטגעזונגען אין כאָר. בראָדסקי האָט געהאַט צוויי אינגלעך אין מיינע יאָרן, האָב איך זיך מיט זיי גע'חבר'ט. שבת, זוען דער טאַטע פּלעגט דאוונען פאַרן עמוד, האָב איך זיך אויפן הויף געשפּילט מיט די צוויי קינדער פונם אידישן מיליאָנער. איך בין שוין דאַמאָלסט אַלט געווען ניין יאָר. ביי די בראָדסקי'ס אין הויז בין איך געווען אַ גאַנצער בן־בית, און בראָדסקי'ס אינגלעך פּלעגן קומען צו אונז אַהיים. אָפט פּלעגן זיי פאַרן שפּאַצירן אין זייער קאָטש געשפּאַנט מיט פיר פּערד נאַשפיץ. די צוויי רייכע אינגלעך פּלעגן עסן מיינ מאמענס מאכלים און איך פּלעג עסן ביי די בראָדסקי'ס די טייערע געריכטן, וואָס דער פּראַנצווישער קוכער פּלעגט צוגרייטן. יעדעס מאָל וואָס ישראל בראָדסקי פּלעגט מיך זען, פּלעגט ער מיר אַ קניפ טאָן אין בעקל. גאַנץ אָפט, ווען זיי האָבן געהאַט געסט, האָב איך געזונגען ביי דער בראָדסקי פּאַמיליע. איך האָב שוין דאָן געקענט זינגען אַריעס פון פּאַרשידענע אָפּערעס. בראָדסקי פּלעגט מיר זאָגן:

— ברוך'ס, ווען דו וועסט אויסוואַקסן און ווערן אַ באַרימטער אָפּערע־זינגער, וועסטו דאָן זינגען אָפּערע; פאַר מיר זינג בלויז דיין זיידנס און דיין טאַטנס נגונים.

האָב איך דעם גביר צוליב געטאָן און געזונגען בלויז אידישע קאָמפּאָזיציעס. אויך אַ אידיש ליד, וואָס דער טאַטע האָט מיך אויסגעלערנט, האָב

איך פאר בראַדסקי'ן געזונגען. דאָס איז געווען דאָס ערשטע אידישע ליד, וואָס איך האָב זיך אויסגעלערנט. בראַדסקי'ן איז דאָס אידישע ליד שטארק געפעלן און איך פלעג דאָס מוזן פאר אים איבערזינגען עטלעכע מאָל. דאָס איז געווען אליקום צונזער'ס כאַקאנטע ליד: „די אייזנבאָן“.

אַן אייזנבאָן אַ נייע

איז יעצט געוואָרן;

זי פירט פאַסאַזשירן, אַרעם און רייך.

א. אז. וו.

די מעלאָדיע איז געווען זעהר אַ שעהנע. בראַדסקי פלעגט איר מיט זינגען, אויך די צוויי אינגלעך האָבן מיטגעהאַלפן און אפילו מאַדאַם בראַדסקי האָט צוגעזונגען; האָב איך געהאַט אַן אייגענעם כאַר יעדעס מאָל, ווען איך האָב געזונגען די „אייזנבאָן“.

רעוואָלוציאָנערע סטודענטן - קאָטינקאָ — מיין
 ערשטע ליבע - מיין טאַטע קלעבט ביי די רעוואָ-
 לוציאָנערן - מען הענגט 3 סטודענטן - ר' ניסן
 בעלזער שיקט נאָך מיר - אַ טראַגעדיע אין
 ניסן בעלזער'ס פאַמיליע - מאירל דער אלט - אין
 וואָס איז באַשטאַנען ר' ניסן'ס גרויסקייט?

אין דעם הויז, וואו מיר האָבן געוואוינט אין קיעוו, אונז באַלשאַיאַ וואַסיל-
 קאָווסקאָיאַ גאַס, איז געווען אַ סטודענטן־קיך. סטודענטן פון קיעווער
 אוניווערזיטעט פלעגן קומען אַהין עסן. אין יענעם הויז, אין אַ באַזונדערן
 צימער, מסתמא, פלעגן די סטודענטן אָפּהאַלטן געהיימע רעוואָלוציאָנערע
 פאַרזאַמלונגען. צווישן די סטודענטן, וועלכע פלעגן דאָרטן עסן, האָבן
 זיך געפונען דריי אידן. זייערע נעמען געדענק איך ניט. זייערע פנימ'ער
 געדענק איך אָבער נאָך היינט. איינער איז געווען אַ הויכער, אַ בלאַנדער, מיט
 לאַנגע האָר. ער האָט אויסגעזען ווי יעזוס. דער צווייטער איז געווען אַ
 דאַרער, אַ קורצער, מיט שוואַרצע אויגן, וואָס האָבן געברענגט ווי פייער
 און מיט אַ שטאַרקער קלינגענדער שטימע. דער דריטער איז געווען אַ ישיבה-
 בחור אין סטודענטישע קליידער. די אַלע דריי אידישע סטודענטן זענען
 געוואָרן איינגייער ביי אונז אין הויז. זיי האָבן זיך גע'חבר'ט מיט מיין
 פאָטער און ליב געהאַט מיך הערן זינגען.

די באַלעבאַסטע פון דער סטודענטן־קיך איז געווען אַ פראַסטע פויערטע
 פון אַ דאָרף נעבן קיעוו. זי איז געווען זעהר אַ שענהע. אַ טעכטערל
 האָט זיך געהאַט נאָך אַ שענהערע, אַ מיידעלע אין מיניע יאָרן. קאָטינקאָ
 האָט זי געהייסן. מען פלעגט איר רופן פאַרצויגן קאָטינקאָ. אָט דאָס מייד-
 דעלע, קאָטינקאָ, איז געווען מיין ערשטע געליבטע — אַן אמת־האַרציגע

קינדערשע ליבע. מיר זענען צוזאַמען גענאָנגען אין איין שול. אונזער הערצער האָבן געצויגן איינע צו דער אנדערער. איך פלעג חלומ'ען וועגן קאַטיאַ'ן און מיט אומגעדולד וואַרטן אויפן פּרימאַרן, ווען איך וועל מיט איר צוזאַמען גיין אויף מאַליאַ וואַסילקאָווסקאַיאַ אין אונזער שולע. פאַר טאָג, ווען עס איז נאָך כמעט פינסטער געווען, האָט זיך שוין קאַטיאַ אַרומ געדרייט אין פינסטערן קאָרידאָר און געזונגען דאָס מאַלאָרוסישע לידל „וויאָוט וויטרי“. דאָס איז געווען אַ סינגאַל פאַר מיר, אַז איך זאָל זיך אָנטאָן און אַרויסקומען. אַמאָל, ווען איך בין אויפגעשטאַנען פריער, און קאַטינקאַ האָט זיך פאַרשלאָפן, אָדער פאַרשפעטיגט אַרויסצוקומען, פלעג איך דאָס זעלבע לידל זינגען, איר געגעבן דעם סינגאַל. מיר פלעגן צוזאַמען לערנען אונזערע אוראַקן (לעקציעס, למוּדים) אָדער אין איר מוטערס הויז אָדער אין אונזער הויז. שטונדן לאַנג פלעגן מיר אין אַ ווינקלעלע זיצן געטויליט איינער צום אנדערן אין דעם לאַנגן טונקעלן קאָרידאָר, אויף אַ לאַנגער הילצערנער באַנק, וואָס איז דאָרט געשטאַנען. אַמאָל פלעגן מיר זינגען גאַנץ שטיל מאַלאָרוסישע לידער. קאַטיאַ'ס מוטער האָט אונז אַ סך מאָל געזען זיצן צוזאַמען. זי האָט דערביי גוטמוטיג געשמייכלט. מיין מאַמע, אָבער, איז געווען שטאַרק ברוגז אויף מיר פאַרוואָס איך חבר זיך מיט אַ שיקסל און זי פלעגט מיך אָפט וואַרענען: „זאָל גאָט שומר און מציל זיין, אַז דער טאַטע זאָל דאָס דערזען!“ אָבער איך בין געווען גרייט אויסצושטיין די שווערסטע שטראַף פאַר מיין קאַטינקאַ.

עס זענען אַוועק וואָכן, חדשים. אונזער ליבע איז שוין אַזוי ווייט דער גאַנגען, אַז די סטודענטן פלעגן מאַכן חוזק פון אונז ביידן. לכתחילה האָבן מיר זיך געשעמט, אָבער שפעטער האָבן מיר זיך צוגעוואוינט צו די שפּאַסיגע באַמערקונגען און מיר האָבן געלאַכט צוזאַמען מיט די סטודענטן. קאַטינקאַ'ס שעהנע מאַמע האָט מיך שטאַרק ליב באַקומען. זי איז שמענדיג געווען צופרידן ווען מיר, איך און קאַטיאַ, האָבן געלערנט צוזאַמען די אוראַקן. קאַטינקאַ האָט שוין אפילו געקענט זינגען אַ שטיקל פון דעם זיידנס „אָרון עולם“. איך האָב קאַטיאַ'ן אויך פאַרגעשטעלט פאַר בראַדסקי'ס ביידע אינגלעך. מיר האָבן אַלע זיך געשפּילט און געשטיפּט צוזאַמען.

אָבער דערווייל האָט זיך אַ טיפּער טרויער אַריינגעכאַפט אין אונזער הויז, איבערהויפט אין דער סטודענטן־קיך. איינער פון די דריי אידישע יונגעלייט וועלכע האָבן שטודירט אין קיעווער אוניווערזיטעט און געגעסן אין דער

סטודענטן־קיך, דער מיטן יעזוס־פנים, איז אַרעסטירט געוואָרן אַלס פּאָליטי־שער פאַרברעכער און מען האָט אים פאַראורטיילט צו דער תּליה. (זיין נאָמען איז געווען ראָזאַווסקי. ער איז נאָך געווען זעהר יונג — ביי אַכצן יאָר, זיין „פאַרברעכן“ איז באַשטאַנען אין דעם, וואָס מען האָט אים געכאַפט טיילנדיג פּראָקלאַמאַציעס). איך געדענק ווי דער טאַטע מיינער האָט גע־וויינט ווי אַ קליין קינד :

— אזא שעהן בחור'ן! אזא געראַטענער! אזא באַלעבאַטיש קינד זאָל

געהאַנגען ווערן!

די צוויי חברים זיינע, די אידישע סטודענטן, פלעגן אַריינקומען צו אונז אין הויז און באַוויינען זייער חבר צוזאַמען מיט מײן טאַטע־מאַמע. איך האָב פאַרשטאַנען די טראַגעדיע, הגם איך בין נאָך געווען אַזוי יונג. איך האָב דעם יונגן מאַן שטאַרק ליב געהאַט, און יעדעס מאָל וואָס ער פלעגט מיך בעטן, אז איך זאָל עפעס זינגען, פלעג איך אים צוליב טאָן. אויך מײן קאַטינקאַ האָט שטאַרק געליטן פון דער טרויעריגער נייעס. עס האָט שטאַרק געוויקט אויף איר געזונט אַזוי, אז זי איז זעהר קראַנק געוואָרן. קאַטינאַ'ס מאַמע האָט מיך אַריינגערופן צו זיך, מיך אַריינגעפירט אין קאַטינאַ'ס צימער. קאַטינקאַ איז געלעגן אויף אַ הויכן באַרג מיט קישנס, אַ בלאַסע, און געקוקט אויף מיר מיט אירע בלויע אויגלעך. איך האָב ביי איר געפרעגט וואָס איר איז, האָט זי זיך שטאַרק צעכליפּעט :

— אזא שעהנער, אזא ליבער, וועט געהאַנגען ווערן!

איך האָב קאַטינאַ'ן ניט געקענט באַרוהיגן, ווייל איך אליין האָב זיך אויך שטאַרק צעוויינט. קאַטינאַ'ס מאַמע האָט זיך אַוועקגעזעצט ביים בעט, אונז ביידין אַרומגענומען ווי אַ מאַמע נעמט אַרום אירע קינדער. זי אליין האָט אויך געוויינט.

— אזא ליובעזנער (ליבלעכער), אזא אינטעליגענטער, אזא הייליגער!

איך געדענק ווי היינט וואָלט עס פאַסירט, ווי די שעהנע פרוי, קאַטינאַ'ס מאַמע, האָט געקריצט מיט די ציין און אויסגערופן :

— אַך, זיי וועלן באַצאָלן, טייער באַצאָלן פאַר דעם פאַרגאַסענעם בלוטן!

זינט יענער פאַסירונג איז דער טאַטע מיינער געוואָרן אַ גאַנצער אַרייני־גייער אין דער סטודענטן־קיך. גאַנצע אָונטן פלעגט ער פאַרברענגען ביי די סטודענטן. איך געדענק ווי די מאַמע מיינע האָט אַריבערגעבראַכט מײן טאַטנס פּאָטער, דעם טאַלנער חזן, קיין קיעוו, צוליב אַט דעם געשעעניש. דער זידע האָט זיך צעשריען אויפן טאַטן :

— פנחס, וועסט אריינפאלן אין אן אומגליק! וואָס געהסטו צו זיי? מיש זיך ניט מיט זיין דיין היהיבילע איז דאָך גערעכט. אָט וועט מען איינעם פון זיי אויפהענגען. דו קענסט נאָך חלילה אויך ליידן. ווילסט נאָך חלילה אריינפאלן קיין סיביר?

דער טאַטע האָט דעם זיידן צוגעזאָגט, אז ער וועט אים פּאַלנן און דער זיידע איז אוועקגעפאַרן צוריק קיין קאַמינקע אַ צופרידענער. דער טאַטע האָט אָבער זיין פאַרשפּרעכן ניט געהאַלטן. ער איז ווייטער אָפּגעזעסן ביי די סטודענטן גאַנצע געכט.

עס האָט זיך אָנגערוקט דער טאָג פון דער הינריכטונג. קאַמינקע האָט מיר אָנגעזאָגט די שרעקלעכע בשורה, אז אין דעם און דעם טאָג וועלן געהאנגען זוערן דריי סטודענטן, צווישן זיי אויך דער אידישער יונגערמאַן מיטן יעזוס־פנים. איך און קאַטיאַ האָבן אָפּגעמאַכט ביי זיך, אז מיר וועלן גיין זען ווי די דריי וועלן געהאנגען ווערן, און אז מיר וועלן נאָט בעטן פאַר אונזער ליבן אידישן בחור'ל. מיר האָבן דעם סוד ניט געקענט באַהאַלטן. קאַטיאַ האָט וועגן אונזער באַשלוס דערציילט איר מאַמען. אויך איך האָב דערציילט דער מאַמען מיינער, אז איך און קאַטיאַ וועלן אויפשטיין פאַרטאָג און גיין זעהן ווי מען וועט אויפהענגען די דריי סטודענטן.

די נאַכט פאַר דער הינריכטונג האָב איך ניט געקענט איינשלאָפּן. באַגינען הער איך ווי עמיצער גראַבעלט זיך אין אונזער טיר. איך האָב גלייך פאַרשטאַנען, אז דאָס רופט מיך קאַמינקע. איך בין אַרונטערגעשפּרונגן גען פון מיין בעט און דורך דער טיר גאַנץ שטיל געזאָגט קאַטיאַ'ן, אז איך טו זי אָן און מיר וועלן גיין. קאַטיאַ באַקלאָגט זיך, אז זי קען אירע שיכלעך ניט געפינען.

— גיי זוך זיי, — האָב איך געזאָגט צו קאַטיאַ'ן — און זי איז אוועק זוכן אירע שיכלעך.

איך נעם זיך אָנטאָן, אַלץ פּאַלט מיר פון די הענט. מיין גאַנצער קערפּער ציטערט. איך וויל אָנטאָן די שיכלעך — זיי זענען ניטאָן! איך האָב פאַרשטאַנען, אז דאָס איז מיין מאַמעס אַרבעט. זי האָט באַהאַלטן מיינע שיכלעך, אז איך זאָל ניט קענען גיין צו דער הינריכטונג. איצט האָב איך זיך געכאַפט, אז קאַטיאַ'ס מאַמע האָט אויך דאָס זעלבע געטאָן. אָבער מיר האָבן זיך אן עצה געגעבן — מיר זענען געגאַנגען באַרוועסען.

די הינריכטונג איז פאַרגעקומען אויף אַ בולוואַר, ניט ווייט פון קרעס־טשאַטיק. ווען מיר זענען אַהין געקומען, זענען שוין דאָרטן געשטאַנען

טויזנטער מענטשן און פון אלע גאסן האָבן געשטראָמט פרישע מענטשן כוואַליעס. מיר האָבן זיך דורכגעשטופט דורך דעם ריזיגן עולם אלץ געענטער און געענטער צו דעם אָרט, וואו די תּליה איז געשטאַנען. מיר זענען אַרויף אויף די טרעפּלעך פון אַ הויז, וואָס האָט זיך געפונען פונקט אַנטקעגן דער תּליה. מיר האָבן פאַר זיך דערזען ניט איינע, נאָר דריי תּליות. קאַטינקאַ האָט אַוועקגעלעגט איר שעהן קעפעלע אויף מיין ברוסט און מיך אַרומגענומען מיט אירע הענטלעך. טרערען האָבן זיך געגאָסן פון אירע אויגעלעך, איר גאַנץ קערפּערל האָט געציטערט. עס איז געווען זומער־צייט און דאָך האָבן מיר ביידע געציטערט ווי עס וואָלט געווען אַ ברענענדיגער פּראָסט. די ריזיגע צאָל מענטשן זענען אלע געשטאַנען ווי פּאַרגליווערטע. אַ טויטע שטילקייט האָט געהערשט אַרום און אַרום. דאָס פּלאַץ איז געווען אינגאַנצן אַרומגערינגלט פון פּאַליציי און זשאַנדאַרן. פּאַליציי אויף פּערד האָבן אַרומגאַלאַפּירט ווי די טיייליאָנעס. פון צייט צו צייט האָט זיך געהערט אַ היסטערישער יאַמער. פּאַליציאַנטן זענען גלייך צוגעלאָפּן צו דעם אָרט פון וואַנען דער היסטערישער געשריי האָט זיך געטראָגן און אַוועקגעפירט די וויינענדיגע פּערזאָן. אַרום די דריי תּליות זענען געשטאַנען סאָלדאַטן מיט בלאַנקע שווערדן, און אַ סך, אַ סך גלחים און נאָנעס.

עס האָט זיך געהערט אַ פויקעריי. יעדער קלאַפּ אין פויק האָט אַרויס־געריסן אַ שטיק האַרץ. פון ווייטן האָט זיך באַוויזן אַ שוואַרצער וואַגן, אין וועלכן עס האָבן זיך געפונען די דריי פּאַראָרטיילטע צום טויט. דער וואַגן האָט זיך אָפּגעשטעלט נעבן די תּליות און מען האָט פון דאָרטן אַרויס־געפירט דריי סטודענטן, — יונגע, שעהנע, טויט־בלייבע בחורי־מלעך. צווישן זיי, אונזער שעהנער אידישער בחור מיטן יעזוס־פנים. איצט האָט ער ווירקלעך אויסגעזען ווי יעזוס אויפן קרייץ.

קאַטיאַ האָט גענומען קוויטשען. די אַרומיגע מענטשן האָבן איר צוגעהאַלטן דאָס מויל. פּאַליציי איז אָנגעלאָפּן פון אלע זייטן זוכן ווער עס וויינט. איך האָב קאַטיאַ'ן פּאַרשטופט צווישן די אַרומשטייענדיגע און פּאַליציי האָט זי ניט געקענט געפינען. מיר האָבן שוין גאָרניט געקענט זען. מיר האָבן בלויז געהערט ווי אַ גלח זאָגט אַ תּפילה. דעם גלח'ס ווערטער האָבן ווי מיט מעסערס אונזערע יונגע הערצער געשניטן. ווען מיר האָבן זיך צוריק אַרויפגעכאַפט אויף די טרעפּלעך פון הויז, האָבן מיר געזען די דריי געהאַנגענע. זייערע קערפּערס האָבן זיך נאָך געוואָרפן אין דער לופטן, אלע מאָל שוואַכער, שוואַכער, ביז זיי זענען געבליבן הענגען ווי שטיקער

האַלץ, פאַרהאַנגען מיט שוואַרצן ליינונט. עס האָבן זיך ווידער געהערט היסטערישע געוויינען צווישן די מאַסן. די פּוּיקן האָבן ווידער גענומען באַראַבאַנעווען, די פּאַליציי איז ווידער אַרומגעלאָפּן ווי משוגעים. איך האָב געמוזט נעמען אַ דראַשקע און אַהיימפירן קאַטינקאַ'ן כמעט אַ פאַר-חלש'טע. ווען מיר זענען אַהיימגעקומען, האָט קאַטיאַ'ס מאַמע, אַ וויינענדיגע, גענומען מינטערן קאַטיאַ'ן. דער טאַטע מיינער האָט באַצאָלט דעם איז-וואַזטשיק און דערנאָך מיך גוט אויסגעפאַטשט.

די ליבע צווישן מיר און קאַטיאַ'ן האָט אָנגעהאַלטן ביז מיין צענטן יאָר. מיינע עלטערן האָבן אַלץ ניט אויפגעהערט צו פּראַטעסטירן, אָבער עס האָט גאָרניט געהאַלפּן. איך געדענקט ווי קאַטיאַ'ס מאַמע פּלעגט זאָגן צו מיין טאַטע-מאַמע:

— וואָס האָט איר צו די קינדער? זיי שפּילן זיך, זיי האָבן זיך ליב, זאָלן זיי זיך שפּילן.

די ליבע האָט מיר ניט געשטערט צו זיין אַ גוטער תּלמיד. איך האָב זיך גוט געלערנט אין חדר. איך האָב שוין געקענט אויף אויסוועניג עטלעכע און צוואַנציג קאַפיטאַלעך תּנ"ך. כ'האָב אויך זעהר פּלייסיג געלערנט אין דער שקאַלע (רוסישע שול) און האָב שוין געקענט ליינען נאָטן פון בלאַט. די דריי אָפּערע-כאַריסטן, גאַראַדעצקי, שפּאַליאַרסקי און פּערדמאַן זענען געווען מיינע לערער. זיי זענען געווען אָפטע געסט ביי אונז אין הויז.

ביי מיר האָט זיך דערווייל אַנטוויקלט אַ שעהנע, קלינגענדע סאָפּראַנאַ-שטימע מיט קאַלאַראַטור. פּערדמאַן, וועלכער האָט פּריער, איידער ער איז אָנגעקומען אין דער קיעווער אָפּערע, געזונגען ביי ניסן בעלזער, האָט מיט מיר איינגעשטודירט עטלעכע סאָפּראַנאַ-סאָלאַס פון ניסן בעלזער'ס קאָמד פּאַזיציעס. פּערדמאַן האָט זיך דורכגעשריבן מיט ניסן בעלזער, האָט אים געלאָזט וויסן וועגן דעם פיינעם סאָפּראַן, וואָס ער האָט אַנטדעקט אין קיעוו.

אַ געוויסן טאָג ברענגט פּערדמאַן אַ בריוו פון דעם באַרימטן וועלט-חזן ניסן בעלזער.

אין דעם בריוו שרייבט ר' ניסן צו זיין געוועזענעם משורר, אַז ער זאָל פּועל'ן ביי מיין טאַטן, אַז ער זאָל מיך שיקן צו אים קיין בערדיטשעוו. דער טאַטע האָט אָנגעשריבן אַ בריוו צו ר' ניסן בעלזער און אים געשטעלט באַדינגונגען: ערשטנס, מוז איך וואוינען ביי אים, ביי ניסן

בעלזער, אין הויז. צווייטנס, מוז איך גיין אין דעם זעלבן חדר, וואו זיינע אינגלעך גייען; דריטנס, מוז ר' ניסן צוזאָגן, אז ער וועט אויף מיר אַכטונג געבן ניט ווי אויף אַ משורר, נאָר ווי אויף זיין אייגן קינד. ר' ניסן בעלזער האָט זיך גענויטיגט אין אַ יונגינקן סאָפּראָן־זינגערל און ער האָט צוגעשטימט צו אַלע באַדינגונגען, וואָס דער טאַטע האָט אים געשטעלט. די מאַמע האָט זיך גענומען פּאָרען און צוגרייטן מיך אין וועג אַרײַן.

ווען קאַטיאַ האָט דערהערט, אז איך פּאָר אַוועק, האָט זי זיך צעוויינט: — דו פּאַרסט אַוועק קיין בערדיטשעוו? דו וועסט מיך איבערלאָזן?

איך וועל בענקען נאָך דיר!

איך האָב מײן קאַטינקע'ן אַרומגענומען, איר אַ קוש געטאָן און מיט אַ צעוועהטאָגט איר געזאָגט:

— קאַטינקאַ, מאַיאַ דאָראָגאַיאַ (מײן טייערע), איך וועל אויך נאָך דיר בענקען, אָבער ווען איך וועל צוריקקומען פון בערדיטשעוו און וועל זינגען אין דער קיעווער אָפּערע, וועלן מיר דאָן ביידע זיין גליקלעך. קאַטיאַ האָט גלייכצייטיג געוויינט און געלאַכט.

די נאַכט פאַר מײן אַוועקפּאַרן בין איך און קאַטינקאַ געזעסן אין דעם לאַנגן קאָרידאָר ביז פאַרטאָג. קאַטינקאַ האָט געוויינט, איך אויך. מיר האָבן זיך ניט געקענט אָפּרייסן איינער פון דעם אַנדערן.

צום באַן האָבן מיך באַגלייט די דריי כאָריסטן, מינע מוזיק־לערער, מײן טאַטע־מאַמע, קרובים, בראַדסקי'ס ביידע אינגלעך און קאַטיאַ און איר מאַמע. ווען די באַן האָט געגעבן אַ פּיף אַלס סיגנאַל, אז זי גייט אָפּפאַרן, האָט דאָס האַרץ אין מיר זיך אַ צאַפּל־געטאָן. כ'בין געזעסן ביים פענסטער אין וואַגאָן. און אַט האָט זיך די באַן אַ ריר געטאָן. לאַנגזאַם האָט זי גענומען פּאַרלאָזן דעם קיעווער וואַקזאַל. קאַטינקאַ איז נאָכגעלאָפּן. אין אירע שעהנע אויגעלעך האָבן טרערן געלאָנצט. איך האָב איר דורכן פענסטער צוגעוואָרפּן קוישן. דאָס זעלבע האָט זי געטאָן. די באַן האָט גענומען גיין ניכער און ניכער. פאַרשוואַנדן איז קאַטינקאַ פון מינע אויגן.

אַנגעקומען אין בערדיטשעוו בין איך אַרום פינף אַ זיינער פאַרטאָג. עס איז געווען אַ טריבער, רעגנדיגער טאָג. איינער פון מינע לערער, גדליה פּערדמאַן, האָט מיר מיטגעגעבן אַן אַדרעס פון זיינער אַ שוועסטער אין בער-

דיטשעווען. דער אדרעס איז געווען ניט פון איר וואוינונג, נאָר פון אַ קלייטל, וואָס זי האָט געהאַלטן אויפן בערדיטשעווער אידישן מאַרק. אויף אַט דעם אדרעס האָט מיך דער איזוואָזשיק געבראַכט. אזוי ווי עס איז געווען באַגינען, איז דאָס קלייטל נאָך געווען פאַרמאַכט. דער גאַנצער בערדיטשער ווער מאַרק איז נאָך געשלאָפן. קיין אַנדערע אדרעס האָב איך ניט געהאַט, האָט מיך דער איזוואָזשיק איבערגעלאָזן ביים קלייטל. עס האָט גענומען גיין אַ רעגן. איך, און אויסגעפּוצטער קיעווער „אַריסטאָקראַט“, מיט אַ גרויסן קאַסטען און מיט אַ פיינעם סאַקוואַיאַזש, בין געשטאַנען אַ לאַנגע צייט אונטערן רעגן, וואַרטנדיג אויף פּערמאַנאַט שוועסטער. דער רעגן איז געוואָרן אַלץ שטאַרקער. איך בין דורכגעווייקט געוואָרן. ערשט דאָן האָב איך זיך אַרונטערגעשטעלט אונטער אַ בייזל און געוואַרט.

ענדלעך האָבן זיך אָנגעהויבן באַווייזן אויפן מאַרק בערדיטשעווער סוחרים. עס האָבן זיך גענומען עפענען די טירן פון די קלייטן, די פאַרהאַנד-גען פון די לייזענטענע בודקעס. בערדיטשעווער אידן, ווייבער, מוידן, בחורים האָבן זיך אפילו ניט אומגעקוקט אויף מיר. דער גערוך פון פרישע בערדיטשעווער בייגל און פלעצלעך האָט גערייזט, געלאָקט. איך בין אַלץ געשטאַנען ווי אַן אויסגעווייקטע קאַץ און געוואַרט אויף מיין לערער שוועסטער.

ענדלעך איז אָנגעקומען אַ לאַנגע, אויסגעדאַרטע אידענע מיט פּעדערן אין קאַפּ, מיט פאַרשמאַלצעוועטע קליידער. איך האָב זיך פאַר איר פאַר-געשטעלט :

— אַ, דאָס ביסטו דאָס אינגעלע, וואָס מיין ברודער שיקט צו ר' ניסנ'ען? איך האָב איר דערלאַנגט דעם בריוו, וואָס גדליה האָט מיר געגעבן צו איר. די אַרעמע פרוי האָט דעם בריוו געדרייט אויף אַלע זייטן.
— איך מוז וואַרטן ביז מיין מאַן וועט קומען — האָט זי אַ זאָג געמאָן — זעץ זיך דערווייל אַט דאָ, אינגעלע.

זי האָט מיר אָנגעוויזן אַ פּלאַץ אויף זעס מיט פאַסאַליעס, קלייען, אַרבעס. איך האָב זיך געזעצט.

— פאַרשטעהסט, אינגעלע — האָט די פרוי זיך געווענדעט צו מיר — ר' ניסן שלאַפּט נאָך אורדאי, און מיין מאַן איז אויך ניטאָ. ווען מיין מאַן וועט קומען, וועט ער דיך אַוועקפירן צו ר' ניסנ'ען. דערווייל זיז און רו זיך אויס.
עס האָבן אָנגעהויבן קומען ווייבער איינקויפן. די לאַנגע אידענע איז

געוואָרן שטאַרק באַשעפּטיגט און האָט אינגאַנצן פאַרגעסן אָן מיר. זיצנדיג אזוי אויף די זעק, אַ דורכגעווייקטער פון רעגן, האָב איך איינגעדרימלט. אין חלום האָב איך איבערגעלעבט אַלץ, וואָס מיין יונגער מוח האָט אין זיך אַריינגעזאַפּט: די קיעווער אָפּערע, דער שאַטאָדע־פּלער, דער קרעסט־שאַטיק, אַלטאַניאָ, דער דיריגענט פון דער אָפּערע, און מער פון אַלץ — מיין קאַטינקאַ.

פון דעם חלום האָט מיך אויפגעוועקט די לאַנגע דאַרע אידענע. זי איז געשטאַנען נעבן מיר און מיך געטאַרעט:

— אינגעלע, מיין מאַן וועט דיך באַלד אוועקפירן צו ר' ניסנ'ען.
פאַר מיר איז געשטאַנען אַ דאַרער, קליינער אידל מיט איינגעפאַלענע באַסן, מיט אַן אויסגעקראַכן בערדל, מיט לאַנגע פּאות און מיט אַ מויל אויסגעפּוילטע ציין. ער האָט אויך אַביסל צוגעפאַנפּעט. ער זאָגט צו מיר:
— דיין קעסטעלע מיט די זאַכן לאָז איבער דאָ ביי מיר אין קלייטל און קום מיט מיר צו ר' ניסנ'ען.

מיר האָבן זיך אָפּגעשטעלט ביי אַ גרויסן גאָרטן, וועלכער איז געווען אַרומגעצאַמט מיט שטאַכעטן. דער אַריינגאַנג אַהין איז געווען דורך אַן אייזערנעם טויער. טיף אין גאָרטן איז געשטאַנען אַ גרויסע צוויי־שטאַקניגע ווייסע הויז מיט אַ באַלקאָן. דער גאָרטן איז געווען שטאַרק אָפּגעלאָזן. מאַנ־כע בוימער זענען געווען פאַרטריקנט, אַנדערע מיט אָפּגעבראַכענע צווייגן.

איך האָב אין מיין טאַטנס הויז זיך אזוי פיל אָנגעהערט פון ר' ניסן בעלזער; אזוי פיל וואונדערלעכע געשיכטעס האָט מען זענען אים דערציילט: די הערלעכע קאַמפּאָזיציעס זיינע וועלכע איך האָב געהערט זינגען ביי מיין זיידן — דאָס אַלץ האָט אויף מיר אזוי געווירקט, אַז ווען ר' ניסן האָט מיך אויפגענומען, האָב איך זיך אינגאַנצן פאַרלאָרן. איך האָב פאַר זיך דערזען אַ קליין אידל מיט צוויי גרויסע, שוואַרצע, ברענענדיגע אויגן, מיט אַ פנים כמעט אַהן אַ באַרד, נאָר שטיקלעך בערדלעך צעוואָרפן איבער דעם בייזן פנים, אַ אידן אין אַ זיידענעם כאַלאַט, אַ שעהנע יאַרמעלעקע, אמת אידישלעך, בערדיטשעווי אידעשלעך. דאָס קליינע אידל האָט מיר אָבער אויסגעזען, ווי אַ וואונדערבאַרער, ווי אַ געטלעכער מאַן. ר' ניסנ'ס האַלטונג און זיין שטרענג גער געזיכט האָבן מיך איבערגעשראַקן. איך בין געבליבן שטיין ווי אַ שטומער.

ר' ניסן האָט מיך אָנגענומען פאַרן הענטל און מיר געגעבן שלום עליכם.

— וואָס־זשע, ביי אייך אין קיעוו ניט מען ניט קיין שלום עליכם? ווי אזוי הייסטו, אינגעלע?

— באָריס — האָב איך א דערשראָקענער און א פאַרשעמטער גענטפערט.

— אין קיעוו האָסטו געהייסן באָריס — האָט ר' ניסן געזאָגט מיט א לייכטן, קוים־באַמערקבארן שמייכל — אין בערדיטשעוו דארפן מיר האָבן א אידישן נאָמען.

— ברוך־אהרן — האָב איך פאַרשעמט אַרויסגעשטאַמלט.

— ברוך־אהרן! — האָט ר' ניסן געזאָגט מיט דעמזעלבן האַלבן שמייכל, וואָס פריער — וואָס דאַרף זיך דיר נאָכשלעפן אהרן? ברוך, ברוך דער סאָפּראַן וועלן מיר דיך דאָ רופן. האָסט א סאָפּראַן־שטימע, אזוי האָבן מיר מיינע מענטשן פון קיעוו געשריבן.

ער האָט זיך פאַרטראַכט א וויילע און דאָן זיך ווידער געווענדט צו מיר:

— קום, ברוך'ל, אַריין אין יענעם צימער, צום קלאַוויר. איך וויל־הערן דיין שטימעלע.

הענט און פיס האָבן מיר געציטערט.

מיר זענען אַריין אין א גרויסן זאַל מיט א סך פענסטער, דורך וועלכע עס האָבן זיך געזען די בוימער פון ר' ניסן'ס גאַרטן. דער זאַל איז געווען פיין מעבלירט לויטן אידישן געשמאַק. א גרויסע אַלטע פּיאַנאָ האָט פאַרנומען דעם סאַמע אויבענאָן. אויף דער פּיאַנאָ זענען געווען אָנגעוואָרפן ביכער, נאָטן און נאָטן־פּאַפּיר, גאַנצע בערג. ר' ניסן האָט זיך אוועקגעזעצט ביים קלאַוויר, געשפּילט עטלעכע אַקאָרדן און מיר אָנגעוויזן, אז כ'זאַל אָנהויבן פון ערשטן טאָן. ר' ניסן האָט געשפּילט און איך האָב געזונגען עטלעכע נאָמען. איך האָב געזונגען אזוי הויך ווי א סאָפּראַנאָ דאַרף זינגען. ר' ניסן איז ניט איבערראַשט געוואָרן פון מיינ שטימע, נאָר איך האָב באַמערקט א שמייכל אויף דעם שטרענגן פנים פון דעם וועלט־באַרימטן חזן.

— קענסט עפעס א אידישע קאָמפּאָזיציע? — פּרעגט ר' ניסן.

— איך קען אייערע עטליכע סאָלאָס, וואָס גדליה האָט מיך אויסגעלערנט.

— זינג־זשע, זינג די סאָלאָ וואָס דיר געפעלט אַמבעסטן.

איך האָב געזונגען „בעמוד ענן ידבר“, וואָס מיינ זיידע האָט נאָך מיט

מיר געהאַט איינגעשטודירט; א גרויסע סאָפּראַן־סאָלאָ.

ווען איך האָב געענדיגט זינגען, האָט ר' ניסן מיר געגעבן א קניפּ אין

בעקל. איך האָב פאַרשטאַנען, אז ער איז צופרידן פון מיין זינגען. ר' ניסן האָט געבעטן דאָס אירל, וועלכער האָט מיך געבראַכט צו אים, אז ער זאָל אַריבערבנגען מינע זאַכן. מיין באַגלייטער איז אַוועק. ר' ניסן האָט מיר אָנגעוויזן אַ גאַנץ שעהן צימערל, וואו עס איז געשטאַנען אַ קינדער־בעטל.

— האָס איז מיין יודעלע'ס חדר. אָט אין דעם בעטעלע וועסטו מיט מיין יודעלע'ן שלאָפן.

ר' ניסן האָט אַריינגערוקט דעם קאַפּ אין אַ צווייטן צימער און אויס־נערופן:

— מרים!

מרים איז אַן אינטערעסאַנטער טיפּ. זי איז געווען אַ פרומע קריסטין, ווען זי איז אָנגעקומען צו ר' ניסן אַלס דינסט. מיט דער צייט איז זי אַזוי שטאַרק צוגעבונדן געוואָרן צום חזנ'ס פאַמיליע, אז זי האָט זיך מגייר געווען און באַקומען דעם אידישן נאָמען מרים.

באַלד האָט מיך ר' ניסן פאַרגעשטעלט פאַר זיין עלטסטן זון, אַלטער'5. אַן אויסגעדאַרטער, לאַנגער בחור, עס האָט ביי אים ערשט אָנגעהויבן שפּראַצן אַ בערדל. די אויגן זענען ביי אים געווען גרויסע, שוואַרצע. זיין אויסזען איז געווען פון אַ טיפּיש חסיד'ישן יונגעמאַן: לאַנגע פּאות, אַ לאַנגע קאַפּ־פּאַטע, אַ חסיד'יש קאַפעליושל אויפן קאַפּ — אַן עכט בערדיטשעווער חסידישער בחור'5. ער איז צו מיר געווען זעהר פּריינטלעך. ווי כ'האָב זיך שפּעטער דערוואוסט האָט אַלטער'5 צו זעכצן יאָר חתונה געהאַט מיטן בעלזער רבינ'ס טאָכטער, שפּרה'לע האָט זי געהייסן. שפּרה'לע איז געווען אַ יפּת־תּואר. צו פּערצן יאָר האָט מען איר פאַרשלייערט מיט אַלטער'לען. צו פּופּצן יאָר איז שוין געווען אַ מאַמע. אַלטער'5 פּלעגט בייטאַג לערנען אין בית־המדרש צוזאַמען מיט אַנדערע יונגעלייט. אין דער זעלבער צייט האָט ער געלערנט מוזיק. ער איז געווען אַ גרויסער מנגן און אַ פּיאַניסט.

אין אַ געוויסן טאַג איז אַלטער'5 אַנטלאָפּן פון דער היים. ער איז אַוועק קיין פּעטערבורג. דאָרטן האָט דער באַרימטער אידיש־רוסישער פּיאַניסט אַנטאָן רובּינשטיין אַלטער'לען אַריינגענומען צו זיך אין הויז און אַליין מיט אים געלערנט מוזיק. צוויי יאָר שפּעטער האָט אַלטער'5 שוין דיריגירט דעם אָרקעסטער פון דער פּעטערבורגער אָפּערע. אַלטער'5 האָט זיך גע'גט מיט זיין שפּרה'לען און ביי דער צערעמאָניע פון גט איז ער פּלוצלינג געשטאַרבן.

יודעלע, ר' ניסנ'ס אינגסטער זון, איז געווען א זעהר איידל קינד. איין פיסל איז ביי אים געווען א קרומער. מרים איז אריינגעקומען. ר' ניסן האָט איר אָנגעזאָגט, אז זי זאָל אַכטונג געבן אויף מיר, פונקט ווי זי גיט אַכטונג אויף זיין אינגל, יודעלע, וועלכער איז געווען אין מיין עלטער.

די גר'טע האָט זיך גאָר מחיה געווען מיט מיר, הויפטזעכלעך דערפאַר, וואָס איך האָב געקענט ריידן רוסיש. זי איז געווען צו מיר כמעט ווי א מאַמע.

יודעלע איז היינט א באַגאַבטער מוזיקער. ער איז יאָרן לאַנג געווען פאַרבונדן מיטן אידישן טעאַטער אַלס קאַמפּאָזיטאָר און דיריגענט. די לעצטע יאָרן האָט ער זיך גענומען צו חזנות. ער געפינט זיך אין אַמע-ריקע. די עלטערע טעאַטער-באַזוכער געדענקען נאָך זיכער יודעלע בעלזער'ס האַרציגע מוזיק, וואָס ער האָט געשריבן פאַרן אידישן טעאַטער.

ר' ניסן האָט מיך געשיקט אין דעם זעלבן חדר, צו דעם זעלבן מלמד, וועלכער האָט געלערנט מיט די קינדער פון די בערדיטשעווער חשוב'ע בעלי-בתיים. אין יענעם חדר האָבן געלערנט אַלפּערינ'ס קינדער, הירש מאַנאַזאַניק'ס קינדער און אויך יודעלע. ר' ניסן איז געווען אן אַלמן. זיין פרוי איז געשטאַרבן מיט עלטלעכע חדשים פאַר מיין קומען צו אים. ר' ניסן האָט מיך מיטגענומען מיט זיך אין דער בערדיטשעווער אַלטער שול. דאָס ערשטע מאָל אין מיין לעבן האָב איך פאַר זיך געזען אַזאַ גרויסע שול מיט אַזעלכע וואַזשנע באַלעבאַטיים. ר' ניסן האָט מיך אַרומ-געפירט צווישן די בערדיטשעווער באַלעבאַטיים און מיך פאַר זיי פאַר-געשטעלט:

— אָט דאָס אינגעלע האָט מען היינט צו מיר צוגעשיקט פון קיעוו. מיינער אַ משורר, וועלכער זינגט היינט אין דער קיעווער אָפּערע, האָט אים צו מיר צוגעשיקט. עס איז אַ וואַזשנער אינגעלע, ער שטאַמט פון אַ געהויבענער משפּחה. זיין זיידע, ר' אברהם יאַנקעל, איז דער טאַלנער חזן, און דאָס אינגעלע וועט אויך אַמאָל זיין אַ גרויסע כלי.

ווען די משוררים זענען געקומען צו פראַבּע, האָט ר' ניסן מיך פאַר זיי פאַרגעשטעלט. צווישן ר' ניסנ'ס משוררים זענען דאָן געווען אייניגע באַגאַבטע זינגער. איינער פון זיי איז געווען נחום וואַטענקאַ. ער האָט געהאַט אַ זעלטענע באַס-באַריטאָן שטימע. ער איז געווען אַ זעהר שעהנער

מאָן און ער האָט געטרָגן אַ צילינדער־הוט און די מאָדערנסטע קליידער. זיינע לאַנגע האָר, דער קינסטלער־שטערן און זיין גראַציעזע האַלטונג האָבן אַרויסגערוּפן גרויס רעספעקט צו אים. קוקנדיג אויף נחום'ען, האָט מען ניכער געקענט מיינען, אז ער איז אַן אַרטיסט פון דער קייזערלעכער אָפּערע, ווי אַ משורר ביי ר' ניסן בעלזער. ווען נחום וואַסענאָף איז אַוועק פון ר' ניסן'ען, איז ער אָנגענומען געוואָרן אַלס חזן אין דער גרויסער אַדעסער שול אויפן אָרט פון באַרימטן באַכמאַן. דער מיליאָנער פּאָליאַקאָוו פון מאַסקווע האָט געהערט נחום'ען דאַוונען אין דער אַדעסער שול, איז ער אַזוי באַגייסטערט געוואָרן פאַר זיין זינגען און פאַר זיין פּערזענלעכקייט, אז ער האָט אויפגעבויט אַ שול ביי זיך אין הויף און צוגענומען נחום'ען אַלס חזן. ער האָט אים געגעבן אַ קאָנטראַקט אויפן גאַנצן לעבן. נאָך אַ משורר איז געווען ביי ר' ניסן בעלזער, וועלכן איך קען ניט און טאָר ניט אויסלאָזן. דאָס איז בערל לולקעמאַכער. ער האָט געהאַט אַ טענאַר־שטימע, וועלכע האָט זיך געקענט פאַרגלייכן מיט די שטימען פון די באַרימטע אָפּערע־טענאָרן. דער דריטער משורר האָט געהייסן שפּאַליאַנסקי, אויך אַ באַס־באַרימטן. דאָס איז אַ מענטש, וואָס האָט אַ לעבן לאַנג געלעבט מיט אַ טראַגעדיע. ער האָט געענדיגט אַ קאָנסערוואַטאָריע מיט אויסצייכנונגען און מיט חלומות צו ווערן אַן אָפּערע־זינגער, האָט מען אים אין אַ פּאָגראַם אויסגעשלאָגן אַן אויג. דער פּאָגראַם האָט אים געמאַכט פאַר אויס אָפּערע־זינגער און צעשטערט אַלע זיינע גילדערנע האַפנונגען. ער האָט געמוזט ווערן אַ משורר. ער איז געווען אַן אינטעליגענטער מענטש און איינער פון די וויכטיגסטע משוררים ביי ר' ניסן'ען.

איך מוז דערמאָנען נאָך איינעם פון די משוררים, וועלכער איז אָנגע־קומען צו ר' ניסן'ען אַ צייט שפעטער נאָך מיין אָנקומען.

דאָס איז געווען אין אַ ווינטער־טאָג. איבער בערדיטשעוו האָט געביר־שעוועט אַ זאַווערוכע. דער ווינט האָט געריסן די דעכער פון די הייזער און גאַנץ בערדיטשעוו איז פאַרשאַטן געוואָרן מיט שניי. דאָס פייפן פון ווינט האָט געשטערט אונזער פּראָבע. אין יענעם שטורעמדיגן טאָג עפנט זיך די טיר פון ר' ניסן'ס הויז און דער ווינט שלידערט אַריין אַן אַרעמע פרוי מיט אַ באַרוועס אינגעלע. מיין האַרץ איז אין מיר שיער צעריסן געוואָרן, ווען איך האָב דערזען דאָס באַרוועסע קינד, באַדעקט מיט שניי. די נאַקעטע פיסלעך זענען געווען רויט ווי מיט בלוט פאַרגאַסן. דאָס אַרעמע קינד וואַרפט זיך און ציטערט פאַר קעלט.

די אַרעמע פרוי טוליעט דאָס קינד צו זיך און שטייט ביים טיר ווי אַ בעטלערין. מיט אַ ציטערדיג קול פּרעגט זי, צי זי קאָן זען ר' ניסן דעם חזן. איך בין צוגעלאָפּן צו דער פרוי און איר מיט דעם אינגעלע צוגעפירט צום גרויסן אויוון, וואָס איז געשטאַנען אין סאַמע מיטן פון גרויסן צימער, וואו די פּראָבען זענען אָפּגעהאַלטן געוואָרן. איך האָב זיי אוועקגעזעצט און געעפנט דאָס טירל פון אויוון, כדי זיי זאָלן זיך קענען וואָס שנעלער דערוואַרעמען. דאָס שרעקלעכע בילד פון דער אַרעמער פרוי מיט דעם שעה-נעם באַרוועסען אינגעלע האָט אויף אונז, יונגע משוררים'לעך, געמאַכט אזא שטאַרקע ווירקונג, אז מיר האָבן זיך אַלע צעוויינט. (מיר, די יונגע משוררים'לעך, פלעגן פריער מאַכן פּראָבען באַזונדער און דערנאָך האָבן מיר געמאַכט פּראָבן צוזאַמען מיטן גאַנצן כאָר, מיט די עלטערע אויך. מיך האָט ר' ניסן געמאַכט פאַר דעם „דריגענט“ פון די יונגע).

— איך וויל זען ר' ניסן בעלזער — זאָגט די פרוי — איך האָב אים געבראַכט אַ גוט זינגערל, מיין אינגעלע; מיין מאיר'ל האָט אַ שעהן קול'כעל. דער חזן פון אַלט־קאָנסטאַנטין האָט אונז צוגעשיקט צו ר' ניסן'ען.

ר' ניסן איז יענעם טאָג, צוליב דעם שרעקלעכן וועטער, ניט געגאַנגען דאווענען אין שול, נאָר געדאוונט אין דער היים.

די פרוי ווענדעט זיך ווידער צו אונז, יונגע משוררים'לעך:

— קינדערלעך, איך בעט אייך, זאָגט ר' ניסן'ען, אז איך קום אַזש פון אַלט־קאָנסטאַנטין. איך האָב זיך קוים צוגעשלאָגן אַהער, און מיר זענען זעהר הונגעריג. איך בעט אייך, זאָגט דאָס אים.

איך בין אַריינגעגאַנגען אין צימער, וואו ר' ניסן איז געשטאַנען אין טליט און תפילין און געדאוונט, איך זאָג צו אים:

— ר' ניסן, אַן אַרעמע פרוי האָט אייך געבראַכט אַ אינגעלע פון אַלט־קאָנ־סטאַטינער חזן. זי בעט, איר זאָלט דאָס אינגעלע הערן זינגען. עס איז אַ טייער, שעהן אינגעלע.

ר' ניסן האָט ניט געוואָלט מפּסיק זיין, מאַכט ער צו מיר אויף שטום-לשון, אז ער דאַרף ניט קיין אינגלעך־משוררים.

— ר' ניסן, די פרוי און דאָס אינגעלע זענען נעבעך הונגעריג. דאָס אינגעלע איז אַ באַרוועסער. זיי זענען פאַרפרוירען!

ר' ניסן איז געבליבן שטיון, אַ טראַכט געטאָן. זיין אידיש האַרץ האָט

א פנים א ציטער געטאָן. ער האָט מפסיק געווען, אַרויסשטאַמלע־דיג בלוין א פאָר ווערטער:

— מרים . . . עסן . . . הולך (געגאנגען) . . .

א פרעהלעכער בין איך אַרײַנגעלאָפן צו דער גר'טע, און איר איבערגע־געבן וואָס ר' ניסן האָט געזאָגט. זי האָט אַרײַנגענומען די אָרעמע מוטער מיט דעם האַלב־פּאַרפּרווירענעם אינגעלע צו זיך אין קיך און זיי געגעבן עסן. נאָכן עסן איז מאיר'ל אַנטשלאָפן געוואָרן אַנשפּאַרנדיג זיין שעהן קעפּעלע אויף דער מוטערס ברוסט. די מאמע האָט אים געלעט און גע־וואַרעמט מיט איר אָטעם.

ר' ניסן איז פאַרטײַג געוואָרן מיטן דאוונען. ער האָט מיך אַרײַנגערופן און געהייסן, אַז איך זאָל אַרײַנברענגען די פרוי מיט איר אינגעלע. די אָרעמע מאמע האָט מיט גרויס מורא און דרך ארץ גערעדט צו ר' ניסן'ען:

— ר' ניסן, מיין מאיר'ל איז א טייער זינגערל. ער האָט שוין געדאוונט פאַרן עמוד.

ר' ניסן'ס אויגן האָבן זיך פּלוצלונג אָנגעצונדן און ער איז געוואָרן שטאַרק אויפגערעגט. ער האָט מיך איבערגעלאָזן מיט דער פרוי און דעם אינגעלע און איז, א בייזער, אוועק אין צווייטן צימער. מיר האָבן געוואַרט אַ ווײַלע, אָבער ר' ניסן האָט זיך ניט באַוויזן. איך בין אַרײַנגעגאַנגען צו ר' ניסן'ען אין עס־שטוב. ער איז געזעסן ביים טיש און געגעסן פּריש־טיק. ער איז נאָך אַלץ געווען שטאַרק אויפגערעגט.

— ר' ניסן — רוף איך זיך אָפּ האַלב דערשראָקן — די אָרעמע פרוי מיטן אינגעלע וואַרטן אויף אייך.

ר' ניסן זאָגט צו מיר אין אַן אויפגערגעטן טאָן:

— ברוך'ל, געה אַרײַן צו דער אידענע און זאָג איר, אַז איך דאַרף ניט איר אינגעלע. איך וויל אים ניט הערן, איך וויל אים ניט האָבן צווישן מיינע משוררים. אַ אינגעלע פון צען יאָר, וואָס האָט שוין געדאוונט פאַרן עמוד, קען ביי מיר ניט זינגען. זאָג עס איר, זאָל זי פאַרן צוריק אהיים מיט איר „חזן“.

איך האָב דער אָרעמער מאמען אָנגעזאָגט די שלעכטע בשורה, און ביידע, די מאמע און דאָס אינגעלע, האָבן זיך שטאַרק צעוויינט.

די אָרעמע פרוי האָט געבראַכן די הענט און געקלאָגט:

— געשלעפט זיך אין אזא זאווערונגע, פארהונגערט און פארפרוירן, מיר זענען שיער ניט אומגעקומען. וואָס וועט אַצינד זיין? מיר האָבן דאָך ניט אפילו מיט וואָס אַהיים צו פאָרן! בעט ר' ניסנ'ען, ער זאָל רחמנות האָבן!

איך האָב ניט געקענט צווען די יסורים פון דער אָרעמער פאַרצווייפלטער פרוי, און בין צוריק אַריינגעגאַנגען צו ר' ניסנ'ען. איך האָב אים גע- בעטן, ער זאָל רחמנות האָבן און דעם אינגעלע איבערבעטן. ווען ער האָט אָפגעגעסן זיין אָנכייסן, איז ער צוריק אַריינגעקומען און זיך אַוועקגעזעצט ביי דער פּיאַנאָ. מאיר'ל האָט גענומען זינגען. איך האָב געזען, אז ר' ניסנ'ען איז שטאַרק געפעלן געוואָרן מאיר'לס אַלט-שטימעלע.
— זינג עפעס אַ סאָלאָ, ניט קיין אייגענע געדאַנקען — זאָגט צו אים ר' ניסן — זינג אַ סאָלאָ פון עפעס אַ קאַמפּאָזיציע.

דאָס אָרעמע אינגעלע שטייט אַ וויילע אַ פאַרשעמטער, אַ דערשראָקענער, זיין גאַנץ קערפערל ציטערט פון מורא פאַר דעם שטרענגן ר' ניסן בעלזער. ענדלעך שטאַמלט ער אַרויס:

— איך קען זינגען אייער „רבנו של עולם“. דער חזן פון אַלט-קאַנ- טשאַנטין האָט עס מיך אויסגעלערנט.

אויף ר' ניסנ'ס שטרענגן פנים האָט זיך אַ שמייכל באַוויזן.

מאיר'ל האָט זיך צעשפּילעט דאָס צעריסענע העמדעלע, פריי געמאַכט זיין שעהן געטאַקט העלזעלע און גענומען זינגען דעם באַרימטן „רבנו של עולם“ פון ר' ניסן בעלזער. אָנגעפאַנגען האָט ער אין אַ פּיאַניסימאָ, ביז ער איז צוגעקומען צו אַ פאַרטאָ-פאַרטסימאָ. די קאַמפּאָזיציע אַנטוויקלט זיך אַלץ שטאַרקער און שטאַרקער. מאיר'ל זינגט מיט פייער, מיט זיסקייט, מיט אידישן חן. ווען עס איז געקומען צו דעם חזנ'ס סאָלאָ, האָט מאיר'ל אַרויסגעבראַכט אַלע קאָלאָראַטור-עפעקטן. ווען ער האָט געענדיגט זינגען, האָט ר' ניסן דעם אינגעלע אַ קוש געטאָן אין קעפל. ער האָט געגעבן מאיר'לס מאַמען געלט, אז זי זאָל אַהיימפאַרן צוריק און מאיר'ל איז פאַרבליבן ביי ר' ניסנ'ען.

מיר איז ביי ר' ניסנ'ען אין הויז געווען זעהר גוט. איך האָב זיך דאָרטן

געפיהלט ווי אן אייגענער. דער טאטע מיינער פלעגט פון ר' ניסנ'ען בא' קומען בריוו מיט לויבנעזאנגען וועגן מײן פאָרטשריט.

קיין אויסערנעוויינלעכע שטימע האָט ר' ניסן ניט געהאַט. די שטימע האָט געציטערט ביי אים. זי האָט ניט געקלונגען גלאַט און גראַד, אַזוי ווי די ווערטער ביי אַ זאָאיקע האָט זיין שטימע געקלונגען. זיין גרויסקייט איז הויפטזעכלעך באַשטאַנען אין זיין מוזיקאַלישקייט און אין דעם געזאַנג פון זיין כאָר. אַזאַ כאָר האָט קיין חזן אויף דער וועלט ניט געהאַט. באַרימט איז ער אויך געווען מיט זיינע קאַמפּאָזיציעס, וועלכע חזנים האָבען געזונגען מיט זייערע משוררים איבער גאַנץ רוסלאַנד, פּוילן, גאַליציע און רומעניע.

מיין ראמאן מיט באשקען - א פאטש צוליב
 צעפלאמטער ליבע - מיין ערשטע טעאמטער
 פארשטעלונג אויף א בוידעם - איך שרייב אן
 מיין ערשטע פיעסע - מען כאפט מיך ביי דער
 האנט - ר' ניסן זאגט נביאות, אז כ'וועל זיין
 א קאמעדיאנשטשיק - מען נעמט מיך אהיים.
 דער קיעווער פאגראם - א דריטער ראמאן נאך
 פון אן אנדערן סארט.

איך בין שוין א בחור'ל פון עלף יאר. זוי מען זאגט מיר, בין איך דאמאלסט
 געווען א זעהר שעהן אינגעלע. אנטקעגן ר' ניסן'ס הויז האט געוואוינט
 א ווייךשענקער, וועלכער האט געהאט א זעהר שעהן טעכטערל. באשקע
 האט מען איר גערופן. זי איז געווען א זעהר שעהן מיידעלע. עמיצער
 האט אמאל איר א נאמען געגעבן די „שעהנע פרינצעסין פון ווייךקעלער“,
 און דעם דאזיגן נאמען פלעגן וועגן איר באנוצן בערדיטשעווער ווייבער.
 איינמאל האב איך באמערקט, בשעת'ן זינגען א סאלא אין שול, ווי באשקע
 שמעקט ארויס איר קעפל פון צווישן די פארהאנגען אין דער ווייבערשער
 שול, און קוקט מיר גלייך אין די אויגן אריין. ניט נאך האב איך דאס
 באמערקט, נאך די אנדערע משוררים האבן דאס אויך געזען. זיי האבן
 מיר טאקע וועגן דעם אויפמערקזאם געמאכט. זינט דאן פלעג איך שוין
 זינגען מייע סאלאס ניט פארן בערדיטשעווער עולם, נאך פאר באשקען.
 און אט אזוי, אויף שטום לשון, האבן מיר זיך ביידע פארליבט. באשקע
 איז געווען א יאר עלטער פון מיר. א לאנגע צייט איז אוועק און איך פלעג
 איר זען נאך ווען איך פלעג שטיין ביים עמוד אָדער אויפן באלעמער צווישן

די משוררים און זינגען א סאָלאָ. די משוררים פלעגן מיך קיבעצן:
„דיין באַשקע האָט שוין אַרויסגעשטעקט דאָס קעפּל“.

באַשקע האָט געקענט אלע קאָמפּאָזיציעס און געוואוסט ווען עס קומט מיין סאָלאָ. הגם איך האָב נאָך מיט באַשקע'ן קיין איין וואָרט ניט אַרויס־ גערעדט, האָט זי שוין אין מיין האַרצן פאַרנומען אַ בכבוד'ן פּלאַץ. איך האָב גע'חלומ'ט וועגן איר, געוואָלט זי זען. איך האָב גענומען טראַכטן וועגן אַ געלעגנהייט מיט איר באַקאַנט צו ווערן.

אַ געוויסן שבת נאָכמיטאָג האָב איך זיך אוועקגעלאָזט אויפּוכן באַשקע'ן. איך האָב זיך אוועקגעשטעלט אַנטקעגן איר הויז און געוואַרט אויף דער געלעגנהייט זי זאָל אַרויסקומען. אַ היבשע וויילע בין איך אַזוי געשטאַנען און געוואַרט. פּלוצים האָט זיך געעפּנט אַ פאַרמאַכטער לאָדן פּון צווייטן שטאַק און עס האָט זיך באַוויזן ביים פענסטער באַשקע'ס שעהן קעפעלע. אין דעם מאָמענט האָט זיך מיר געדוכט, אַז איך שטיי ביים עמוד אין דער שול און באַשקע קוקט צו מיר אַרונטער פּון דער ווייבערשער שול. באַשקע קוקט אויף מיר מיט אירע שעהנע, שוואַרצע, גרויסע, פאַרשעמטע אויגן. איך האָב זיך אויך געפּיהלט פאַרשעמט. איך האָב זיך אָנגענומען מיט מיט און אַ וואונק געטאָן צו איר. באַשקע האָט, שעמעוודיג, געענטפּערט מיט אַ וואונק. איך האָב זיך געפּיהלט גליקלעך פּון דעם וואונקענדיגן ענטפּער. איך שיק אַרויף נאָך אַ וואונק צו באַשקע'ן, וואָס האָט אויף שמוס־לשון געמיינט, אַז איך וויל זיך מיט איר זעהן. באַשקע האָט אַ שאַקל געטאָן מיט איר שעהן קעפעלע אויף יאָ. עס האָט ניט גענומען לאַנג און זי איז אַרונטערגעקומען. זי איז געבליבן שטיין אויף די הילצערנע טרעפלעך פּון הויז. איבער די צעבראָכענע הילצערנע טראַטואַרן פּון די בערדיטשעווער גאַסן האָבן אַרומגעשפּאַצירט באַלעבעסלעך מיט זייערע יונגע ווייבלעך, עלטערע אידן זענען געשטאַנען אין רעדלעך און געשמועסט וועגן בערדי־ טשעווער פּאָליטיק. קורץ, איך און באַשקע זענען ניט געווען אַליין. בערדי־ דיטשעווער אויגן פּון אלע זייטן, וואו מען קערט זיך נאָר. באַשקע איז אַראָפּ פּון די טרעפלעך און זיך געלאָזט געהן צום שול־געסל. געהענדיג, האָט זי אַ פּאָר מאָל אויסגערדייט איר שעהן קעפעלע און דערביי צו מיר אַ וואונק געטאָן. דעם וואונק האָב איך גוט פאַרשטאַנען — איך זאָל איר נאָכגעהן. און זי האָט מיך נאטירלעך שטאַרק ניט געדאַרפט בעטן. דאָס הינטער־געסל ביי דער גרויסער בערדיטשעווער שול, צווישן דער שול און דעם בית־ המדרש, איז געווען פאַרמויערט מיט גרויסע שטיינערנע ווענט. דאָרט

איז באַשקע שטיין געבליבן און געוואַרט אויף מיר. מעשה קיעווער קאָד וואַלירער בין איך גלייך צוגעגאַנגען צו איר און איר דערלאַנגט מיין האַנט. באַשקע איז רויט געוואָרן און אַ פאַרשעמטע אַראָפּגעלאָזט די אויגן. זי האָט זיך געהאַלטן מעשה בערדיטשעווער אַרײַסטאַקראַטקע און מיט אַ שטאַלצע מינע האָט זי אָנגענומען מיין האַנט און דערביי געשמייכלט. איך האָב געזוכט ווערטער אָנצוהייבן דעם געשפרעך, אָבער עס איז מיר שווער געווען זיי צו געפינען.

לאַנג האָב איך זיך אין דער פאַרלעגנהייט ניט געפונען. האָב איך דאָך שוין געהאַט אין קיעוו אַ ליבע — מיין קאַטינקאַ. איך בין באַלד גע- וואָרן דרייַסטער און איך רופּ זיך אָפּ:

— דו ווייסט, באַשקע, היינט האָב איך אין שול געזונגען שעהן צוליב דיר.

— איך האָב דאָס געפיהלט — האָט באַשקעלע געענטפערט אַ פאַר- שעמטע — איך פיהל אלע מאָל, ווען דו זינגסט צוליב מיר. און זי דערציילט מיר, אַז די ווייבער אין שול שטורכען זיך איינע די אנדערע און שושקען זיך דערביי:

„ברוך'ל דער סאַפּראַן און באַשקע עסן זיך אויף מיט די אויגן“ . . .
— און וואָס זאָגט באַשקעלע? — האָב איך געפרעגט.

באַשקעלע האָט פאַרשעמט אַראָפּגעלאָזט די אויגן און דערביי אַ קוועטש געטאָן מיין האַנט.

איך האָב איר אַ כאַפּ געטאָן אין מינע ביידע הענט, צוגעדריקט צו זיך און איר אַ קוש געטאָן אין אירע שעהנע רויטע ליבעלעך. און אַזוי איז אונזער ליבע געשלאָסן געוואָרן. אַנשטאַט זיך דורכצואוואַרפן מיט אונזערע בליקן פון דעם באַלעמער אָדער דעם עמוד צו דער ווייבערשער שול, פלעגן מיר זיך נאָנץ אָפט באַגעגענען ביים ברויכל פון טייכל, וואָס טיילט אָפּ די אַלטע שטאַט, אונטער דער גרעבליע. נאָנץ בערדיטשעוו האָט שוין געוואוסט וועגן אונזער סוד.

איין מאָל האָב איך טייער באַצאָלט פאַר מיין ליבע: מיר שטייען אויפן באַלעמער מיט ר' ניסל'ען און מיר זינגען איינע פון זיינע באַרימטע קאַמר פּאָזיציעס. איך האָב געהאַט צו זינגען אַ סאָלאָ. די בערדיטשעווער באַלע- באַטים האָבן מיט אומגעדולד געוואַרט אויף דער סאָלאָ. באַשקע איז געשטאַנען אין דער ווייבערשער שול און פון דאָרטן אַרײַסגעשטעלט דאָס קעפל פון צווישן די פאַרהאַנגען, קוקנדיג מיט אירע שעהנע אויגעלעך צו

מיר. איך האָב זיך שטאַרק איינגעקוקט אין באַשקע'ן און געוואונקען צו איר. עס איז געקומען די צייט צו זינגען. איך בין אָבער געווען אזוי פאַר־טיפט אין באַשקע'ן, אַז איך האָב גאָר פאַרגעסן, אַז איך דאַרף זינגען די סאָלאָ. ר' ניסן וואַרט, אַז איך זאָל אָנהייבן מיינע אויגן זענען נאָך אַלץ ביי באַשקע'ן. די אידן אין שול מורמלען. ר' ניסן האָט דערזען, אַז איך קוק אויף באַשקע'ן, נעמט ער און דערלאַנגט מיר אַ פייערדיגן פאַטש. איך האָב זיך געכאַפט וואָס איך האָב דאָ אָפגעטאָן און האָב זיך געפיהלט פאַר־זינדיגט. אָבער אין שול אַ פאַטש . . . און באַשקע האָט דאָס געזען . . . עס האָט מיר שרעקלעך פאַרדראָסן; האָב איך ניט געוואָלט זינגען. ר' ניסן דיריגירט, מאַכט מיט די הענט, ווייזט מיר אָן, איך זאָל אָנפאַנגען די סאָלאָ. איך שטיי אַ צאָרנדיגער, אַ פאַרשעמטער און וויל ניט זינגען. אין שול איז געוואָרן אַ טומל. קיין אַנדער סאָפּראַן, וועלכער זאָל קענען מיין סאָלאָ־נומער, איז ניט געווען און מען האָט ווייטער ניט געקענט אָנגיין מיטן געזאַנג. פּלוצלינג ניט זיך אַ כאַפּ אויף ר' יוזפּל, דער בערדיטשעווער רב, וועלכער איז געזעסן אויף אַ ברייטער סאַמעטענער שטול ביי דער מזרח־וואַנט, און גייט צו צו מיר. מיט זיין אַלטער ציטערדיגער שטים זאַגט ער:

— אינגעלע, פאַרגעס ניט, אַז דו שטייסט אין אַ מקום קדוש! פאַרשעם ניט אונזער ר' ניסן'ען, זינג, אינגעלע!

איך האָב גענומען זינגען די סאָלאָ. ר' ניסן האָט שוין ניט מער דיריגירט. ער האָט זיך אפילו ניט אומגעקוקט אויף מיר. איך האָב געזונגען זעהר שעהן, מיט פיל האַרציגקייט. איך האָב פריער די זעלביגע סאָלאָ אזוי שעהן ניט געזונגען. ווען איך האָב געענדיגט, האָבן זיך געהערט אייניגע אַפּלאָ־דיסמענטן. ר' ניסן האָט מיט כּעס אויסגעשריען:

— דאָ איז ניט קיין טעאַטער! דאָ קלאַפט מען ניט!

ווען איך האָב געזונגען האָב איך ווידער דערזען באַשקע'ן אויף איר פּלאַץ אין דער ווייבערשער שול. זי האָט עפעס געמאַכט מיט די ליפּעלעך, גערעדט צו מיר, אָבער איך האָב ניט פאַרשטאַנען וואָס זי רעדט. ווען איך האָב באַשקע'ן געטראָפּן דעם זעלבן נאָכמיטאַג הינטער דער בערדיטשעווער שול, אין דעם ווינקל, וואו עס איז געווען אונזער ליבעס־נעסט, האָט זי געזאַגט, אַז איך האָב זעהר קלוג געמאַן וואָס איך האָב געזונגען, און אַז דאָס האָט זי געמורמלט צו מיר פון דער ווייבערשער שול.

נאָך דער געשיכטע מיט דעם פאַטש אין שול, האָט ר' ניסן עטלעכע וואָכן מיט מיר ניט גערעדט. ער האָט מיך איבערהויפט אינגאַרירט. ביי

די פראָבען האָט ער מיר ניט קאָרעגירט, ניט אויפּמערקזאַם געמאַכט מיר אויף מיין זינגען. איך האָב געזונגען ווי איך האָב געוואָלט. שפעטער האָט ר' ניסן זיך מיט מיר איבערגעבעטן. דאָס איז געווען אין הויז פון ר' הירש מאַנאַזאַניק, דער גרעסטער עושר פון בערדיטשעוו, וועלכער איז געווען דער גבאי פון דער בערדיטשעווער שול. ר' ניסן מיט זיין כאָר האָבן געזונגען שבת צו נאַכט ביי דעם בערדיטשעווער גביר. עס זענען דערביי געווען פאַרבעטענע געסט פון קיעוו, אָדעס, כאַרקאָוו און זעלבסט פאַרשטענדלעך, די פני פון בערדיטשעוו, צווישן וועלכע עס האָט זיך געפונען ר' יוזפּל, דער רב. איך האָב זיך דאָן געהאַט צוגעקיהלט און ניט געקענט זינגען מיינע סאָלאָס. ר' ניסן רופט מיך צו, גיט מיר אַ קניפּ אין בעקל און זאָגט:

— ברוך'ל, דו פאַרשעמסט מיך היינט! דו מוזט זינגען. ניטאָ אזא זאַך ווי זיין הייזעריג. מ'דאַרף זינגען מיט מוט, מיט האַרץ, מיט נשמה. מען דאַרף נאָר וועלן זינגען, זינגט זיך שוין . . .

ער האָט צו מיר גערעדט אזוי פאַטערלעך, אזוי ליבלעך, אז איך האָב פאַרגעסן אָן דעם פאַטש, אָן דער בושה, וואָס ער האָט מיר פאַרשאַפט אין שול, פאַרגעסן אָן דער באַליידיקונג פאַר מיין באַשקע'ן. איך האָב אים געפאַלגט. איך האָב זיך אָנגעשטרענגט און געזונגען. אמת, אביסל שווערלעך, אָבער געזונגען האָב איך אַלע סאָלאָס. ר' הירש מאַנאַזאַניק האָט מיר דער לאַנגט אַ גאַנץ צענערל. באַשקעלע האָט זיך דרויסן אַרומגעדריעהט ביי די פענסטער און מיר צוגעשיקט לופט־קושן.

מיט דער הילף פון די קלענערע משוררים האָב איך אויף דעם בוידעם פון ר' ניסן'ס הויז אויפגעבויט אַ בינע. אַלס מאַטעריאַל פאַר דער בינע האָב איך באַנוצט קעסטלעך און צווייגן פון בוימער. אַלטע ליילעכער, ציבן און קאָלדרעס זענען צוזאַמענגעשטשאַבעט געוואָרן. דאָס איז געווען דער פאַרהאַנג. איך האָב אָנגעשריבן אַ פיעסע מיט דעם נאָמען „בערדיטשעווער רוצחים“. איך האָב אַליין פאַרפאַסט די מוזיק צו דעם שטיק. די ראָלן האָב איך איינגעשטודירט מיט מיינע חברים'לעך, די משוררים. צוויי־דריי מאָל אַ וואָך פלעגן מיר נעבן די פאַרשטעלונגען. די באַזוכער זענען געווען די שכנים פון הויז און אַלע באַקאַנטע פון דער חברה קליינע משוררים. פאַרשטעהט זיך, אז באַשקע איז געווען די הויפט מחותנת'טע ביי די פאַר־שטעלונגען. זי האָט צוזאַמענגעשלעפט פון איר היים און פון אַנדערע היימען

אלץ וואָס מיר האָבן נויטיג געהאַט צו די פּאַרשטעלונגען. ר' ניסן האָט נאַטירלעך וועגן דעם ניט געוואוסט.

א געוויסן שבת נאָכמיטאָג, האָט אין אונזער פּאַרשטעלונג דאָס ערשטע מאָל אַנטייל גענומען ר' ניסן'ס אינגסטער זון, יודעלע. דער בוידעם איז געווען באַזעצט מיט השׁוב'ע געסט. די פּאַרשטעלונג האָט ביים עולם שטאַרק אויסגענומען. זיי האָבן געלאַכט פון די וויצן, געטרויערט פון דער טראַג-געדיע און האַרציג אַפּלאַדירט אונז, די קינדער-שווישפּילער. איך שטיי אויף דער בינע אין אַ געוויסער סצענע, די משוררים'לעך אַרום מיר, מיט אַראָפּגעלאָזטע העמדלעך איבער די הויזן, אַרומגעבונדן מיט רויטע און גרינע גאַרטלען. יודעלע, ר' ניסן'ס מוזיניק, האַלט אַ רעדע. פּלוצים באַווייזט זיך אויף דעם לייטער איבער וועלכן מען איז אַרויפגעגאַנגען אויף דעם בוידעם, דער קאַפּ פון ר' ניסן בעלזער. יודעלע האָט זיך דערשראַקן און אָנגעהויבן וויינען. די משוררים'לעך, איבערהויפט מאיר'ל דער אַלט, האָבן געציטערט ווי אַ בלאַט. מיינע „אַרטיסטן“ זענען, דערשראַקענע, זיך פּאַנאַנדערגעלאָפּן. איך בין געווען דער איינציגער, וואָס איז געבליבן שטין אַ מוטיגער. אַ טויטע שטילקייט איז געוואָרן צווישן אַלעמען. אַלע האָבן ערוואַרטעט, אַז דער בייזער ר' ניסן וועט אַלעמען מיט אַ שטעקן אַרויסטרייבן. ער האָט אָבער געהאַנדלט גאַנץ אַנדערש. ער האָט צוגערופּן יודעלע'ן, אים געהייסן אַראָפּגיין פון בוידעם. דוכט מיר, אַז ער האָט אים דערביי אַ שטורכע געטאָן. צו אונז, אינגלעך, האָט ער זיך גוטמוטיג געווענדעט מיט אַ שמויכל אויף די ליפּן:

— מאַכט זיך נאַריש, שפּילט זיך ווייטער אייער קאַמעדיע, איך וויל זען וואָס איר טוט.

אונזער פּאַרשטעלונג איז ווייטער אָנגעגאַנגען, נאַטירלעך מיט מורא, ניט אַזוי ווי פּריער. אונזער פּובליקום, די שכנים, האָבן זיך איינגעהאַלטן מיטן לאַכן און מיטן אַפּלאַדירן. ר' ניסן איז נאָך אַלץ געשטאַנען אויפן לייטער מיט אַ האַלבן קערפּער אויפן בוידעם און געקוקט מיט זיינע גרויסע אויגן אויף אונזער טעאַטער-שפּיל. ווען מיר האָבן געענדיגט און דער פּאַרהאַנג איז אַראָפּגעפּאַלן, איז ר' ניסן פאַרשוואַונדן. דער עולם איז זיך צעגאַנגען. זינט דער פּאַסירונג האָב איך ביי ר' ניסן'ען קיין אַנדער נאָמען ניט געהאַט ווי „קאַמעדיאַנשטיק“.

זייט ר' ניסן האָט געזען מיין טעאַטער-פּאַרשטעלונג אויפן בוידעם בין איך ביי זיך געוואָרן גדול'דיג. איך האָב שוין גענומען שרייבן לידער מיט

מוזיק. וואָס עס האָט נאָר עפעס פּאַסירט אין בערדיטשעוו, האָב איך באַלד פון דעם געמאַכט אַ ליד. די קליינע משוררים/לעך האָבן זיך דאָס ליד אויסגעלערנט. פון זיי האָבן זיך דאָס אַנדערע אויסגעלערנט זינגען און אזוי זענען מיינע לידער פּאַפּולער געוואָרן. האָט עמיצער אָנגעזעצט, האָב איך געמאַכט אַ ליד פון אַ גנב. איז געווען אַ שרפה, האָב איך פּאַרפּאַסט אַ ליד „עס ברענט“. אַלע בערדיטשעווער דינסטמידלעך האָבן געזונגען מיינע לידער. איך האָב אויך געמאַכט אַ ליד וועגן איינעם פון אונזערע קליינע משוררים/לעך „דער רויטער אַלט“. אָט דאָס לידל האָט אפילו ביי די גרויסע משוררים אויסגענומען. עס איז געוואָרן אזוי פּאַפּולער, אַז אפילו זיי, די גרויסע משוררים, פלעגן עס זינגען. דעם רעפּריין פון לידל האָב איך אַראָנזשירט אין פיר שטימען און ביי די פּראָבן, איידער ר' ניסן איז אַריינגעקומען, פלעגן מיר זינגען דעם רעפּריין.

צי ר' ניסן האָט דאָס ליד „דער רויטער אַלט“ געהערט, צי ניט געהערט, ווייס איך ניט. איך ווייס נאָר, אַז איך האָב זעהר שטאַרק געוואָלט, אַז ער זאָל אָט דאָס געראַטן לידל מיינס הערן. איך האָב געזוכט די געלעגנהייט, אַז ער זאָל עס הערן, און איך האָב אַזאַ געלעגנהייט געפונען.

אַ געוויסן שבת מברכים ווען מיר זענען אַהיימגעקומען פון שול, איז ר' ניסן געווען זעהר גוט אויפגעלענט. דאָס האָט באַדייט, אַז ער איז געווען צופרידן פון אונזער זינגען. ער האָט צו יעדן איינעם געשמייכלט, מיט יעדן זיך געוויצלט. איך, יודעלע, מאיר'ל דער אַלט, און דער רויטער אַלט זענען געזעסן אויפן הויף אויף אָנגעלענטע קלעצער און ברעטער. מען האָט געהאַלטן אין בויען נאָך אַ דירה פאַר ר' ניסן'ען, אַ גרעסערן פּלאַץ, וואו צו מאַכן די פּראָבן. עס איז געווען אַ שעהנער זומערדיגער טאָג. ר' ניסן האָט אַרומגעשפּאַצירט אויפן הויף אַ פּאַרטראַכטער. פּלוצלונג איז ער ערגעץ וואו פּאַרשוואַנדן. טראַכט איך ביי זיך: אָט איצט איז די פּאַסנדע צייט, אַז ער זאָל הערן מיין פּאַפּולער לידל „דער רויטער אַלט“. ווי מיר זיצן אזוי אויף די ברעטער און קלעצער, הויב איך אָן זינגען מיין לידל אויפן קול אזוי, אַז ר' ניסן זאָל עס דערהערן. דאָס לידל האָט געהאַט אַרום צוואַנציג סטראָפּן. איך האָב אַלע סטראָפּן אָפּגעזונגען. ר' ניסן באַווייזט זיך ווידער אויפן הויף און לאָזט זיך גיין גלייך צו מיר. ער נעמט מיך דורך מיט זיינע צוויי גרויסע שוואַרצע אויגן. איך וואַרט אַ דערשראָקענער צו הערן וואָס ער האָט מיר צו זאָגן. ער גיט מיר אַ קניפּ אין בעקל און זאָגט צו מיר גוטמוטיג:

— ברוך⁵, דו וועסט זיין א קאמעדיאנשטיקן

דער קאמפלימענט איז מיר שטארק געפעלן געוואָרן. זונט יענעם „קאָנצערט“ אויף די ברעטער און קלעצער האָב איך אויפגעלעבט. איך האָב שוין פאר ר' ניסנ'ען קיין מורא ניט געהאט. איך האָב שוין דעם בוידעם פארוואנדלט אין א רעגעלע „אָפּעראַ-הויז“. איך פלעג פראַנק און פריי מאַכן מיינע פראַבן און עס איז געוואָרן אַ לעבעדיגע וועלט. איך האָב אויך אָנגעשריבן אַ ראָלע פאר מיין באַשקע'לען. זי איז אָבער נעבעך געווען אַ גרויסע באַהעלפערקע; שפילן טעאטער האָט זי ניט געקענט. דאָס האָט אָבער ניט געשטערט אונזער ליבע.

עס האָבן זיך געפונען שכנים, וועלכע האָבן דערציילט באַשקע'ס טאטן וועגן אונזער ליבע. דער טאטע האָט איר דערפאר גוט אָנגעפאטשט, אָבער דאָס פינסטערע געסל צווישן דער שול און בית המדרש איז נאָך ווייטער געבליבן אונזער ליבעס-נעסט.

צוויי און האַלב יאָר האָב איך געזונגען ביי ר' ניסן בעלזער. עס זענען געקומען חזנים פון רומעניע, לעמבערג און פון אנדערע שטעט, וועלכע האָבן זעהר שטארק געוואָלט מיך צונעמען פאר אַ משורר. עס האָט זיך מיר שטארק געוואָלט זיין אין לעמבערג, אין בוקארעשט, אין אָדעס. אָבער דער טאטע האָט ניט געלאָזט. ער האָט מיך אוועקגעגעבן צו ניסן בעלזער דערפאר, ווייל אזוי האָט געראטען דער דיריגענט פון דער קיעווער אָפּערע, אַלטאָניאָ. ביי ניסן בעלזער דארף זיין מיין ערשטע מוזיקאלישע שולע. שפעטער, ווען איך וועל עלטער ווערן, וועט ער מיך שיקן אין קאָנסערוואַטאָריע. אָבער דאָ האָבן מיינע עלטערן זיך פאַרבענקט נאָך מיר און מיך באַשלאָסן אַהיימברענגען אויף עטלעכע וואָכן. דער טאטע איז עקסטראַ געקומען קיין בערדיטשעוו מיך אַהיימנעמען.

ער האָט מיר ניט געלאָזט וויסן, אז ער קומט. קומענדיג אין בערדיטשעוו, איז ער פאַרפאַרן אין איינעם פון די בעסערע האָטעלן. אָנגעקומען איז ער אַ פרייטאָג פאַרנאַכט. ער איז ניט געקומען צו ר' ניסנ'ען אין הויז. אין אָונט איז ער אוועק אין דער בערדיטשעווער שול. ער איז געקומען שוין אין מיטן דאוונען. ער האָט אזוי אויסגערעכנט, אז מען זאָל אים ניט באַמערקן, און קיינער זאָל ניט וויסן, אז ער געפינט זיך אין שול. איך בין געשטאַנען ביים עמוד מיט די איבריגע משוררים און מיר האָבן געזונגען, ווי יעדן פרייטאָג צורנאַכטס. מיין באַשקע'לע איז נאָך אלץ געשטאַנען אין דער ווייבערשער שול און געוואָרפן אירע שעהנע אויגעלעך צו מיר. איך האָב

געזונגען אַ סאַלץ, וועלכע איך האָב זעהר שטאַרק ליב געהאַט, און זי טאַקע זעהר שעהן געזונגען. אין מיטן זינגען זע איך פון ווייטן עפעס אַ ניי פנים אין דער בערדיטשעווער שול. אַ מאַן מיט אַ צילינדער־הוט, מיט פענסנע, — אַן עכטער אַריסטאָקראַט. איך קוק זיך גוט איין אין דעם גאַסט — עס איז מיין טאַטע! איך האָב געענדיגט זינגען און, ניט אָנפרעגנדיג זיך ביי ר' ניסן'ען, האָב איך זיך דורכגעשטופט דורך דעם געפאַקטן עולם און בין צוגעלאָפן צו מיין טאַטן. ער האָט זיך צוקושט מיט מיר און מיך גלייך צוריקגעשיקט צום עמוד.

— האָסט עס ניט געדאַרפט טאָן, מיין קינד! ניט שעהן אַוועקצוגיין פון עמוד אין מיטן דאַוונען!

נאָכן דאַוונען האָט ר' ניסן זעהר פּיין אויפגענומען מיין טאַטן, אים פאַרגעשטעלט פאַר ר' יוזפּל, דעם רב, פאַר ר' בנימין יאַסי, דעם גבאי פון שול, און פאַר די אַנדערע געהויבענע באַלעבאַטיים. אַלע האָבן דעם טאַטן איבערגעגעבן ווי גוט איך לערן זיך. דער טאַטע האָט אָנגעקוואַלן פון נחת. אַ לאַנגע צייט זענען געשטאַנען רעדלעך אידן אַרום דעם טאַטן, וועלכער איז געווען דער איינציגער „אַריסטאָקראַט“ צווישן די פּאָת־אידן. איך האָב שטאַלצירט מיטן טאַטן. זאָלן בערדיטשעווער אידן זען, אַז ברוך'ל איז ניט גלאַט אַ פּראָסט משורר'ל; זאָלן זיי זען וואָס פאַר אַ טאַטן איך האָב . . . די משוררים, די קליינע און די גרויסע, האָבן מיר גראַטולירט און איך האָב זיי אַלעמען פאַרגעשטעלט פאַרן טאַטן.

ר' ניסן האָט איינגעלאָדן דעם טאַטן צו זיך אַהיים אויף שבת. יענער שבת איז פאַר מיר געווען אַ שעהנער, אַ זיסער, אַ פּרעהלעכער. איך געדענק אים נאָך ביז היינטיגן טאַג. שבת אינדערפרי זענען ר' ניסן, דער טאַטע מיינער, און דעם חזן'ס ביידע זין, אַלטער'ל און יודעלע, צוזאַמען גענאַנגען אין שול אַרײַן. בערדיטשעווער אידן, ווייבער, בחורים, מיידלעך, זענען נאָכ־געלאָפן נאָך מיין טאַטן. אַזא „דייטש“ מיט אַ צילינדער־הוט איז אין בער־דיטשעווער געווען ניט קיין געוועהלעכע ערשיינונג. איך האָב געהערט שטימען אַרום מיר: „אַט דער דייטש איז ברוך'ל דעם סאָפּראַנס טאַטע“. אין שול האָט מען דעם טאַטן אַוועקגעזעצט אין מזרח־וואַנט, נעבן גבאי. יענעם שבת האָב איך געזונגען נאָר פאַר מיין טאַטן. שבת ביינאַכט האָט ר' ניסן באַשטעלט אַלע משוררים, זיי זאָלן קומען צו אים, און ער האָט געגעבן אַן עכטן ניסן בעלזער קאַנצערט פאַר מיין טאַטן. אַלטער'ל האָט געשפּילט אויף דער פּיאַנע. ביי דעם קאַנצערט זענען אַנוועזענד געווען די שעהנסטע באַלעבאַ־

מים פון שטאָט. דער טאָטע מיינער, וועלכער איז דאָן געווען אַ פאַרמעגלעכער מענטש און דערצו אַ ספּאָרט, האָט איינגעטיילט אַלע קליינע משוררים צו פינף רובל יעדן. פאַר די גרעסערע משוררים האָט ער איבערגעלאָזן ביי ר' ניסנ'ען אַ גאַנצן הונדערטער. פאַר דער בערדיטשעווער שול האָט ער אויך איבערגעלאָזן אַ הונדערטער. פאַרן אַוועקפאַרן האָט ר' ניסן געקויפט מײן טאַטן אַ מתנה אַ גאָלדענעם זייגער. אויף צו מאָרגנס בין איך מיטן טאַטן געפאַרן קיין קיעוו.

די שמחה וואָס מײן אַהיימקומען האָט אַרויסגערופן אין אונזער הויז, ביי טאַטע־מאַמע, ביי מיינע ברידערלעך און שוועסטערלעך, איז אומ־באַשרייבלעך.

די גליקלעכסטע פון אַלע איז געווען קאַטינקאַ. קאַטיאַ איז אַרײנגעלאָפן צו אינז אין הויז און ווען זי האָט מיך דערזען, האָט זי זיך שטאַרק צעוויינט. זי האָט מיך אַרומגעכאַפט פאַר טאַטע־מאַמע אין די אויגן. קאַטיאַ'ס מאַמע האָט מיך אויך אַרומגענומען און געקושט. איך האָב זיך געפיהלט אזוי זינדיג גענן קאַטיאַ'ן | איך האָב זיך דערמאָנט אָן באַשקע'לען פון בערדי־טשעוו. ווען כ'האָב זיך ווידער מיט קאַטינקע'ן באַגעגנט אין פינסטערן קאָרידאָר, האָב איך אינגאַנצן פאַרגעסן, אַז דאָרטן, אין בערדיטשעוו, שלאָפט אפּשר נישט און בענקט גאָך מיר, באַשקע'לע. די גאַנצע צייט וואָס איך בין געווען אין קיעוו האָט קאַטינקאַ פון מיר נישט אָפּגעטראָטן. מיינע עלטערן האָבן געלאַכט פון מיר און קאַטינקאַ'ס מאַמע האָט אָנגעקוואָלן פון אונזער קינדער־ליבע. איך האָב געהערט ווי קאַטינקאַ'ס מאַמע האָט דערציילט מײן מאַמען, אַז ווען זי איז געווען אין קאַטינקאַ'ס יאָרן, האָט זי אויך ליב געהאַט אַ אידיש אינגעלע. איצט איז דער אַמאָליגער אינגעלע אַ באַרימטער דאָקטאָר און זי זעט זיך אָפּט מיט אים.

קאַטינקאַ האָט מיר דערציילט, אַז מײן טאַטע זיצט אָפּ גאַנצע אָווענטן ביי איר מוטער אין הויז און פאַרברענגט מיט די סטודענטן, און אַז ער איז אויך זעהר באַפריינדעט מיט איר מוטער. זי האָט מיר דאָס אַלץ דערציילט אזוי נאַאיוו און אזוי קינדערש. און איך, אַלס אַ נאַאיווער אינגל, האָב נאַטירלעך גאָרניש פאַרדעכטיגט. אַ געוויסע נאַכט, איידער איך בין אַנטשלאָפן געוואָרן, האָב איך געהערט אַ שטילן געשפּרעך צווישן מײן טאַטן און מאַמען. די מאַמע האָט גערעדט מיט אָנגסט:

— געדענק, פּיניע, דו וועסט אַרײן אין אַן אומגליק און מיר וועלן אַלע

צוליב דיר ווערן אומגליקלעך! ווי קומסטו צו זיי, די משוגענע סטודענטן? געדענקסט ווי מען האָט דריי פון זיי אויפגעהאַנגען? מען וועט נאָך דײַך אויך, חלילה, אויפהענגען, און אונז אַלעמען וועט מען אין סיביר פאַרשיקן! פיניע, האָב רחמנות אויף מיר און אויף דיינע קינדער און טשעפע זיך אָפּ פון זיי!

דער טאַטע האָט געזוכט דער מאַמען צו באַרוהיגן, אָבער עס האָט זיך אים ניט איינגעגעבן. זי האָט געוויינט. איך בין אַנטשלאָפּן געוואָרן. ווען איך האָב זיך אויפגעכאַפּט אין דער פּרי, איז אין הויז געווען אַ גרויסער טומל. דער טאַטע מיינער האָט געהאַלטן ביים גאַרגל דעם גוי, וועלכער האָט ביי אונז געאַרבייט אַלס קוטשער, און צו אים געשריגן: — איך וועל דײַך אויפן שטעל דערווערן, אויב דו וועסט וואַגן נאָך איין מאָל זאָגן דאָס, וואָס דו האָסט פריער געזאָגט. — לאָז מיך אָפּ, זשיד! לאָז מיך גיין. איך וועל היינט אויס'הרג'ענען אַלע אידן.

פאַר'שיכור'ט, מיט צעשוּבערטע האָר, מיט אַ האַק אין האַנט, האָט דער גוי זיך געריסן און געשריען:

— דעמעיעווקע ברענט. עס ברענען אידן, עס ברענען אידישע הייזער. אַ פייער וועט פאַרברענען אַלע אידן פון קיעוו און פון גאַנץ רוסלאַנד. באַלד וועט דאָ אויך ברענען, דו, דיין ווייב און דיינע קינדער! אויסקוילענען וועלן מיר אייך, קיין סימן וועט פון אייך ניט בלייבן! דער יאָמער־געשריי פון דרויסן איז געווען אַ שרעקלעכער. עס האָט זיך געהערט אַ בראַזגעריי פון אויסגעבראַכענע פענסטער, האַרצרייסנדע געשרייען פון ווייבער און קינדער. די קולות פון גאַס האָבן ווי מיט מעסערס געשניטן. דער גוי האָט זיך אַלץ ווייטער געריסן פון טאַטנס שטאַרקע הענט.

— לאָז מיך אָפּ, זשידאָווסקאַיאַ כאַריאַ! לאָז מיך אָפּ! אונזערע זענען שוין באַלד אויף באַלשאַיאַ וואַסילקאָווסקאַיאַ. באַלד וועלן זיי אַהערקומען און מיר וועלן זיך אָפּרעכענען מיט אייך. לאָז מיך גיין, ווען ניט וועל איך מיט דער האַק צעשפאַלטן דיין מוח און אויס'הרג'ענען דיין גאַנצע פאַמיליע.

דער טאַטע מיינער, וועלכער איז געווען באַקאַנט אַלס אַ איד אַ גבור, האָט אַ כאַפּ געטאָן דעם גוי, ווי מען כאַפּט אַ קליין קינד, און אים אַרייַנגעוואָרפן אין אַ צימער און פאַרשלאָסן די טיר.

די פּאַגראַמשטיקעס זענען געקומען אַלץ נענטער און נענטער. דער

טאטע האָט צוזאַמענגענומען אלע קינדערלעך און דער היסטערישער מאמען און זיי אַרויפגעטראָגן אויפן בוידעם. אַליין האָט ער זיך אַוועקגעשטעלט ביים בוידעם מיט דער האַק, וועלכע ער האָט אַקאַרשט געהאַט צוגענומען ביים גוי, און ווילד געשריגן:

— קעפּ וועל איך צעהאַקן אָהן רחמנות ווער עס וועט וואַגן אַרויפצוגיין אויפן בוידעם!

קאַטינקאַ'ס מאמע און די קליינע קאַטינקאַ און עטלעכע פון די סטודענטן זענען געשטאַנען נעבן מיין טאַטן, גרייט מיט זייער לעבן פאַר אונז צו באַצאָלן. דורך אַ פענסטערל אין דאָך האָב איך געזען דאָס שרעקלעכע בילד, וואָס איך וועל קיינמאָל ניט פאַרגעסן. אַנטקעגן אונזער הויז האָט זיך געפונען ישראל בראַדסקי'ס בראַנפן־זאוואָד מיט די פּאָדוואָלן, די קע־לערס, וואו מען האָט געהאַלטן די פלעשער מיט געטראַנקען. עס זענען אַהער אָנגעקומען עטלעכע הונדערט אוקראַינער פויערים באַוואַפנט מיט העק, גראַבע שטעקנס און גראַבליעס. זיי האָבן געליאַרמט מיט ווילדע, שיכור'ע קולות און געקלאַפט אין טויער, מען זאָל זיי אַהין אַרוינלאָזן. דאָס טויער האָט זיך געעפנט. אלע, וועלכע זענען געווען באַשעפטיגט אין זאוואָד, קריסטן און אידן, זענען דאָרטן געשטאַנען אויסגעשטעלט אין צוויי רייען מיט טאַצן אין די הענט און אויף די טאַצן זענען געווען אָנגעשטעלט די טויערסטע געטראַנקען. דאָס איז געווען אַן איינפאַל פון דעם דירעקטאָר פון ישראל בראַדסקי'ס זאוואָד, אויפצונעמען די „געסט“ מיט שנאַפּס. דער צעיושעטער המון האָט זיך אַ כאַפּ געטאָן צו די פלעשער און גענומען טרינקען. טרינקענדיג האָבן זיי אויסגעשריגן:

— דא זדראַוסטוואויעט בראַדסקין (זאָל לעבן בראַדסקין).

זיי האָבן זיך גוט אָנגעטרונקען און זענען אַוועק, ניט אָנרירנדיג קיין זאָך. דאָס טויער האָט זיך ווידער צוגעמאַכט.

פון בראַדסקי'ס זאוואָד האָבן זיך די פּאָגראַמשיקעס אַוועקגעלאָזט צו אונזער הויז. די קריסטלעכע סטודענטן, קאַטינקאַ'ס מאמע און קאַ־טינקאַ, האָבן זיך געשטעלט אויף די קנייה און געבעטן, מען זאָל קיינעם אין הויז ניט טשעפען. דאָס בעטן האָט געהאַלפן און די פּאָגראַמשיקעס זענען אַוועק. זיי זענען באַפאַלן אַנדערע הייזער, גערויבט, געשלאָגן, גע־ברענט און אומגעבראַכט אַ סך אירישע לעבנס.

קנאַפע דריי טעג האָט דער שרעקלעכער פּאָגראַם אָנגעהאַלטן. אויף דעם פּאָדאָל, אין אירישן קוואַרטאַל, איז די הריגה געווען אַ שוידערלעכע,

ביז פּאָליציי און מיליטער האָבן זיך ענדלעך אַרײַנגעמישט און דעם פּאָגראַם אָפּגעשטעלט.

פון ר' ניסן בעלזער זענען אָנגעקומען בריוו, אז איך מוז צוריק קומען וואָס נײַכער און איך האָב זיך פּאַרטיג געמאַכט צוריקצופאַרן קיין בערדיטשעוו. די מאַמע האָט געוויינט און געבעטן דעם טאַטן, ער זאָל מיך נישט אוועק-שיקן. דער פּאָגראַם האָט אירע נערוון אינגאַנצן צעריסן. זי האָט מיך געוואָלט האָבן נעבן זיך. דער טאַטע האָט דער מאַמען געגעבן צו פּאַרשטיין, אז זי טאָר מיין קאַריערע נישט צעברעכן.

— ברוד'ל מוז צוריקפאַרן קיין בערדיטשעוו.

צוויי מענטשן האָבן געוויינט פאַרוואָס איך פּאַר אוועק — מיין מאַמע און קאַטינקאַ.

און אַט בין איך שוין צוריק אין בערדיטשעוו. באַשקעלע איז געווען דאָס גליקלעכסטע קינד אין שטאָט. ווען מיר האָבן זיך באַגעגנט הינטער דער שול אין אונזער ליבעס־נעסט, האָט זי מיט טרערן אין אירע שעהנע אויגעלעך מיר ערקלערט ווי שטאַרק זי האָט געבענקט נאָך מיר. זי איז נעכט נישט געשלאָפּן. איך האָב זיך געפיהלט אזוי שולדיג, אזוי זינדיג. איך האָב דאָך פאַרגעסן אָן איר און פאַרברענגט מיט קאַטינקאַ'ן . . .

צו ר' ניסן'ען פלעגט פון צייט צו צייט קומען אַ קרובה זיינע צו גאַסט. זי פלעגט זיך אָפּשטעלן אויף עטלעכע וואָכן און דאַן אוועקפאַרן צוריק אין איר היים. צוליב פאַרשטענדלעכע אורזאַכן וועל איך איר ריכטיגען נאָמען נישט אָננעבן. איך וועל זי דאָ רופן חיה'לע. געשטאַמט האָט זי פון אַ פיינער, באַלעבאַטישער פּאַמיליע. זי איז געווען נאָך זעהר אַ יונגע און אַ זעלטענע שעהנהייט. חתונה געהאַט האָט זי זעהר יונג. זי איז נאָך קיין זעכצן יאָר נישט אַלט געווען און איז שוין געווען אַ מאַמע פון אַ קינד. מיט איר מאַן איז זי געווען צעשיידט. חיה'לע איז געווען זעהר גוט צו מיר. יעדעס מאָל וואָס זי פלעגט זיך אָפּשטעלן אויף אַ שטיקל צייט ביי ר' ניסן'ען, פלעגט זי אויף מיר אַכטונג געבן, אז איך זאָל עסן צו דער צייט, גיין שלאָפּן צו דער צייט. חיה'לע איז נישט גענאָגען שלאָפּן ביז זי האָט נישט געזען, אז איך, ברוד'ל, זאָל זיין גוט צוגעדעקט און אז מיינע וועש, מיינע קליידער זאָלן זיין אין אָרדנונג. איך בין שוין דאַמאָלט געווען אַ בחור'ל פון איבער צוועלף. פאַר מיינע יאָרן בין איך געווען אַ היבש ביסל איבערגעוואַקסן. די לאַנגע האָר, וועלכע האָבן מיר שעהן געפאַסט, האָבן מיר געמאַכט אויסזען

עלטער. ווי א בחור פון א יאָר פופצן, זעכצן האָב איך אויסגעקוקט. שטונדן לאַנג פלעגט חיה'לע מיך האַלטן נעבן זיך, איך פלעג פאַר איר ליינען איר דיִשע ביכלעך, דאָמאַנען. איך האָב איר אויך געלערנט אַביסל רוסיש. איך האָב געלעזן און זי האָט געשלאָנגען יעדעס וואָרט.

א ווינטער נאַכט. א שטורמווינט האָט געסטראַשעט אַוועקצובלאָזן גאַנץ בערדיטשעוו. דער שניי האָט פאַרדעקט די פענסטער פון הויז. ר' ניסן איז דאַמאָלט אין דער היים ניט געווען. ער איז געווען אַוועקגעפאַרן אין אַן אַנדערע שטאָט חתונה האָבן מיט א רייכער אַלמנה, וועלכע האָט געהאַט א גלאַז־פאַבריק ניט ווייט פון בערדיטשעוו. די גר'טע, מרים, איז געשאַק געשלאָפן נאָך א שווערן טאַג אַרבייט. יודעלע האָט אויך געכראָפּעט אין זיין בעטל. שטיף און טרויעריג איז געווען דאָס גרויסע הויז מיט די פילע צימערן. דאָס שרעקלעכע פייפן פון שטורם־ווינט האָט די שטילקייט איבערגעריסן און די טרויעריגקייט נאָך טרויעריגער געמאַכט. דאָס קליינע קינד איז געשלאָפן אין דעם שניי־ווייסן בעמעלע. איך און חיה'לע זענען ביידע געזעסן אויף דעם ברייטן אַלטמאָדישן בעט. איך ליינען פאַר חיה'לען שאַמער'ס ראַמאַן, „דער בלוטיגער אַדיע“. חיה'לע האָט אָנגעשפּאַרט איר שעהנעם קאַפּ אויף מיין אַקסל און געקוקט מיר טיף אין די אויגן אַריין, און אַזוי זיצנדיג האָט זי איינגעדרימלט מיט א זיסן שמייכל אויף אירע שעהנע קאַרשן־ליפּן. איך האָב אַוועקגעלעגט דעם ראַמאַן, אַרומגענומען חיה'לען און זי שטאַרק צוגעדריקט צו זיך. חיה'לע האָט פון שלאַף ניט ערוואַכט. אַביסל שפּעטער האָט זי זיך אויפגעכאַפט, אַרומגענומען מיך מיט איין האַנט און מיך צוגעטוליעט צו איר ווי א מאַמע טוליעט צו איר קינד. די קעראַסין־לאַמפּ, וואָס איז געהאַנגען אויף דער וואַנט, האָט שוין אָנגעהויבן צו צאַנקען, מיט יעדער מינוט אַלץ מער און מער, ביז זי האָט זיך אינגאַנצן אויסגעלאָשן. חיה'לע איז נאָך אַלץ געזעסן נעבן מיר און מיך געטוליעט צו זיך. איך האָב פּלוצלינג דערפיהלט א ציטער איבער מיין גאַנצן קער־פער. איך האָב חיה'לען א קוש געגעבן. חיה'לע איז נאָך אַלץ געשלאָפן. איך האָב איר געגעבן נאָך א קוש און נאָך א קוש. חיה'לע כאַפט זיך אויף און נעמט מיר אויך קושן. זי נעמט אַרונטערוואַרפן פון זיך די קלייד־דער און איך האָב באַלד דערפילט נעבן זיך איר וואַרעמען קערפער. זי האָט זיך אַריינגעלייגט אין בעט און זיך צוגעדעקט מיט א זיידענער קאַלדרע. איך האָב איר א קוש געטאָן און געזאַגט א גוטע נאַכט. חיה'לע האָט אָנגעכאַפט מיין האַנט.

— גיי ניט אוועק, ברוך'ל, זיך דאָ נעבן מיר. מיר איז דאָ אזוי אומעטיג אליין דאָס פייפן פון ווינט יאָגט אַרויף אַ מורא אויף מיר. מאַך זיך באַקוועם, ברוך'ל!

זי האָט אַראָפּגענומען פון מיר מיין רעקל, מיך צוגעדריקט צו זיך און מיך איינגעדעקט מיט דער קאָלדערע. מיר זענען געלעגן אין בעט, זיך דערציילט מעשיות, אַנעקדאָטן, פּאַסירונגען. איך האָב געוואָלט אַריינברענגן גען אַ לאַמפּ פון אַנדערן צימער.

— מען דאַרף ניט — האָט חיה'לע געשעפטשעט.

מיר האָבן זיך געקוישט, געהאַלט, זיך צוגעטוילעט איינער צום אַנדערן . . . יענע צוויי ליבעס מיינע, מיט קאַטינקאַ און מיט באַשקע'ן, זענען געווען אומשולדיגע קינדער־ראַמאַנען. מיין נאָהענטקייט מיט חיה'לען איז שוין ניט געווען קיין אומשולדיגע, הגם שולדיג איז זי געווען מער ווי איך. זי איז געווען מיין ערשטע פרוי, אַלס פרוי צו אַ מאַנסביל.

ווען איך האָב זיך אויפגעכאַפט פון שלאָף, האָט שוין דורך די פענסטער דער בלויער טאַג אַריינגעקוקט. חיה'לע איז נאָך געשמאַק געשלאָפּן. איך האָב איר אַ קוש געטאָן. זי האָט ניט געהערט. איך בין אוועק אויף די שפיץ פינגער אין מיין צימער. יודעלע איז געשמאַק געשלאָפּן און ניט געהערט ווען איך האָב זיך נעבן אים אוועקגעלייגט. איך בין איינגעשלאָפּן ווי אַ גע'הרג'עטער. שפעטער, עסנדיג פּרישטיק, צוזאַמען מיט חיה'לען און יודעלע'ן, בין איך געזעסן אַ פאַרשעמטער. חיה'לע האָט זיך געוויצלט און כסדר מיר צוגעשאַרט די בעסטע מאַכלים.

פאליציי באפאלט די סטודענטן-קיך - אויף אן
 אויספארשונג ביים גובערנאמאָר - מיר ווערן
 ארויסגעשיקט פון רוסלאַנד - מיין אוועקפארן
 פון בערדיטשעוו - גע'גנב'עט דעם גרענעק.
 ביים בלינדן חזן - איך האָוון שבת מכרכים אין
 בראָדער שול - „אליאנס איזראעליט" שיקט
 עמיגראַנטן קיין אמעריקע - די רייזע קיין אַנט-
 ווערפן - אירן זענען פאָרט בני רחמנים - 21
 טעג שאַקלען מיר זיך קיין אמעריקע.

חיין טאטע האָט זיך ניט צוגעהערט צו די רייד פון זיידן, ער האָט זיך
 ניט צוגעהערט צו די רייד פון דער מאמען מיינער, אז ער זאָל זיך אויפהערן
 צו חבר'ן מיט די סטודענטן, ווארום אז ניט וועט נאָך קומען אייב אינו אן
 אומגליק.

און דאָס אומגליק איז טאקע געקומען.

א געוויסן טאָג איז די פאליציי באפאלן די סטודענטן-קיך און ארעס-
 טירט אלע, וואָס האָבן זיך דאָרטן געפונען. קאטיא'ס מאמע איז אויך
 ארעסטירט געוואָרן. פאליציי האָט געמאכט אן אָביסק און האָט געפונען
 גאַנצע בערג מיט פארבאָטענע ליטעראַטור, רעוואָלוציאָנערע ביכער און
 שריפטען און מען האָט זיך געשושקעט אז אין קעלער פון הויז האָט מען
 געפונען אַ דרוק-מאַשין מיט אלע נויטיגע זאַכן פאר אַ דרוקעריי. פאליציי
 האָט די קיך פאר'חתמ'עט. מיין מאמע האָט די קליינע קאטינקא אַריינגע-
 נומען צו זיך אין הויז און זי געהאלטן ביז אַ באַבע אירע איז געקומען און
 זי גענומען צו זיך.

מער האָב איך קאַטינקאַן'ן ניט געזען.

עטלעכע טעג שפעטער האָט דער טאַטע געקראָגן אַ בריוו פון דער פּאָליציי, אז אין אַ געוויסן טאָג זאָל ער עלף אַזיינער אינדערפרי זיך מעלדן אין דער קאַנצעלאַריע פון גובערנאַטאָר. צו דער באַשטימטער צייט איז דער טאַטע געשטאַנען פאַרן קיעווער גובערנאַטאָר. ער האָט געדאַרפט ענטפערן אויף פאַרשידענע פראַגן, וואָס דער גובערנאַטאָר האָט אים געשטעלט. ענטפערן דעם אמת, וואָלט עס מיינען פאַראַטן די סטודענטן, און דאָס האָט דער טאַטע, נאַטירלעך, ניט געוואָלט טאָן. מיט גוטן און מיט בייזן האָט דער גובערנאַטאָר געזוכט צו ווירקן אויפן טאַטן, אז ער זאָל געבן אַזעלכע ענטפערס ווי אים האָט זיך געוואָלט. דער טאַטע מיינער האָט זיך קונציג אַרויסגע- דרייט און ניט געגעבן די ענטפערס וואָס מען האָט געוואָלט פון אים אַרויסקריגן, און דער גובערנאַטאָר האָט אַרויסגעגעבן אַ קורצן אורטייל :

— אין פיר-און-צוואַנציג שעה צייט מוזטו פאַרלאָזן רוסלאַנד. דיין

געביין טאָר זיך דאָ מער ניט געפינען!

דער טאַטע האָט זיך געבעטן אז מען זאָל אים געבן כאַטש אייניגע וואָכן צייט אויף צו פאַרקויפן זיין געשעפט און איינמאַנען די חובות וואָס זענען אים געקומען. דער גובערנאַטאָר האָט ניט געלאָזט צו זיך רעדן.

— איך גיב דיר פיר-און-צוואַנציג שטונדן צייט! — האָט ער גע-

שטורעמט — און אַ סוף!

אין פיר-און-צוואַנציג שעה צייט האָבן טאַטע-מאַמע געטאָן וואָס זיי האָבן נאָר געקאַנט, כדי אויסצופאַלגן דעם באַפעל. וואָס זיי האָבן געקענט, האָבן זיי פאַרקויפט, פאַר האַלב געלט, נאַטירלעך, און נאָך פאַר ווייניגער ווי העלפט. דאָס איבריגע האָבן זיי צעשאַנקען, און זיי זענען אַרויסגעפאַרן פון קיעוו. דער טאַטע איז געפאַרן דירעקט קיין בראַד, גאַליציען. די מאַמע האָט אויסגעכלאַפּאַטשעט דריי טאָג צייט, אז מען זאָל מיך קאַנען אָפנעמען פון בערדיטשעוו. איך האָב פון קיין זאך ניט געוואוסט.

אין אַ שעהנעם טאָג איז די מאַמע מיינע מיט די אַנדערע קינדערלעך : מיינע שוועסטערלעך און ברידערלעך, אָנגעקומען אין בערדיטשעוו. זי איז פאַרפאַרן אין אַ האַטעל און געשיקט נאָך מיר. דאָס איז געווען פאַר מיר אַ געוואלדיגע איבעראַשונג. די מאַמע, מיינע שוועסטערלעך און ברידער- לעך אין בערדיטשעוו! די מאַמע האָט מיר דערציילט וואָס עס איז געשען און מיר אָנגעזאָגט די גוטע בשורה, אז דער טאַטע איז שוין אין בראַד און אז מיר מוזן פאַרלאָזן רוסלאַנד. זי איז געקומען מיך נעמען.

מיר פאָרן קיין אמעריקע. די נייעס האָט אין מיר אַרויסגערוּפֿן גרויס פֿרייד. אַ קלייניגקייט, אמעריקע! מאַכן אַ רייזע פֿון בערדיטשעוו אַזש קיין אמעריקע! . . .

דאָס איז געווען פֿונקט צוויי וואָכן פֿאַר די ימים נוראים — דער סעזאָן פֿון חזנות: סליחות, ראש־השנה, יום כּפור.

— ווי קאָן איך אוועקפֿאַרן און איבערלאָזן ר' ניסנ'ען? — האָב איך ביי דער מאַמען געפרעגט.

די מאַמע ערקלערט מיר, אַז מען קאָן דאָ גאָרניט העלפֿן. עס איז אַ באַפעל פֿון קיעווער גובערנאַטאָר און מיר מוזן פֿאַרלאָזן רוסלאַנד. איך טראַכט: ווי זאָגט מען אָן די בשורה ר' ניסנ'ען צוויי וואָכן פֿאַר ימים נוראים? איך בין געווען זעהר צעטראָגן. עס ציט מיך צו פֿאַרן קיין אמעריקע. און וואָס טוט מען מיט ר' ניסנ'ען?

די מאַמע האָט מיך באַרוהיגט.

— מיין קינד, ר' ניסן וועט פֿאַרשטיין, אַז עס איז קיין אַנדערע ברירה ניטאָ. עס איז אַ באַפעל פֿון דער רעגירונג. מיר מוזן פֿאַרלאָזן רוסלאַנד. מיר האָבן נאָך איננאַנצן צוויי טעג צייט.

די מאַמע איז מיט מיר אוועק צו ר' ניסנ'ען. זי האָט אים אַלץ ערקלערט און דערביי אים געוויזן דעם געשריבענעם באַפעל פֿון גובערנאַטאָר. ביי דעם באַרימטן חזן האָבן זיך געשטעלט טרערן אין די אויגן. ער האָט מיך אַרומגענומען און צו זיין ברוסט צוגעדריקט.

— דו מוזט אוועקפֿאַרן פֿון מיר, ברוד'ל, — האָט ער געזאָגט אין אַ טאָן פֿון טיפֿן באַדויערן, — אַ שאָד, אַ שאָד!

און צו דער מאַמען האָט ער זיך געווענדעט:

— אייער ברוד'ל איז ביי מיר אין האַרצן פֿונקט אַזוי טייער ווי מיינע אייגענע קינדער.

מיר איז בלוז געבליבן זיך צו געזעגענען מיט בערדיטשעוו. היהלע איז געווען די ערשטע, וואָס האָט טרערן פֿאַרגאַסן. ביים געזעגענען זיך מיט איר, האָט זי מיך געבעטן, איך זאָל אָן איר ניט פֿאַרגעסן, איך זאָל איר שרייבן. איך האָב איר צוגעזאָגט צו שרייבן פֿון אמעריקע. די צווייטע וואָס האָט אַ סך טרערן פֿאַרגאַסן איז געווען מיין באַשקע'לע.

ר' ניסן, די משוררים און אייניגע באַלעבאַטים האָבן אונז צו דער באַן באַגלייט. ווען די באַן האָט זיך גענומען רירן, האָב איך זיך שטאַרק צעווייגט.

אונזער ערשטע סטאַנציע, וואו מיר האָבן זיך אָפגעשטעלט, איז געווען א שטעטל ניט ווייט פון דער עסטרייכישער גרעניץ, ראַדוויויל. מיר זענען פארפאָרן אין אַ אידישער אכסניא. באַלד זענען געקומען צולויפן אידן־שמוגלערס, וואָס פלעגן באַזאָרגן דאָס אַריבער־גאַנג־ענען זיך דעם גרענעץ, עס האָט זיך אָנגעהויבן אַ דינגעניש. דער טאַטע איז שוין זיינס איבער־געקומען. ער האָט שוין אויף אונז געוואַרט אין בראָד, גאַליציע, וואָס האָט דאַמאָלט געהערט צו עסטרייך. איצט האָבן מיר געהאַרפט דורכגיין דעם גיהנום. די מאַמע איז ענדלעך דורכגעקומען מיט איינעם פון די שמוגלערס און עס איז באַשטימט געוואָרן, אַז אַ געוויסע נאַכט וועלן צו אונז קומען אייניגע מענטשן און אונז אַריבערפירן איבער דעם גרענעץ.

עס איז געווען אַ פינסטערע נאַכט ווען צו דער אכסניא איז צוגעפאָרן אַ גרויסער וואָגן, געשפאַנט מיט צוויי אָקסן. דער אָנטרייבער איז געווען אַ קריסט. אויפן וואָגן זענען געווען אידן, וועלכע האָבן אונז געדאַרפט אַריבערפּעקלען איבערן גרענעץ. מען האָט אַרויפגעלייגט אונזערע פּעק אויפן וואָגן. דער קריסט האָט אונז איבערגעדעקט מיט זעק, מיט שטרוי, און מיר זענען געפאָרן. מיר האָבן קיין זאָך ניט געזען, ווייל די זעק מיט שטרוי האָבן אונז פאַרדעקט. איך געדענק בלויז, אַז אַ לאַנגע, לאַנגע צייט זענען מיר אַזוי געפאָרן. די מאַמע האָט געקערעכצט, דאָס פּיצעלע קינד, אַ שוועסטערל (זי איז ביים אָנקומען אין אַמעריקע געשטאַרבן), האָט גע־וויינט. דער קריסט האָט אַריינגעשריגן צו אונז פון זיין פּלאַץ, אַז מען זאָל דאָס קינד פאַרשטאַפן דאָס מויל. דאָס אָרעמע נפּש'ל האָט ניט גע־וואוסט, אַז מיר גאַנגענען דעם גרענעץ און, אַז עס דאַרף זיין שטיל. צוליב דעם וויינענדיגן קינד האָט מען ווייטער ניט געקאנט פאָרן. מיר האָבן זיך אָפגעשטעלט. דער קריסט האָט אַראָפגענומען פון אונז די זעק מיט די שטרוי און אונז אַריינגעפירט אין אַ קליין קריסטלעך שטיבל. דאָרטן האָבן מיר פאַרבראַכט אייניגע שעה, דערנאָך האָט מען אונז ווידער אַריינגעזעצט אין וואָגן, אונז ווידער איינגעדעקט מיט זעק שטרוי, איצט נאָך מער ווי פריער. עס זענען אויפן וועג צוגעקומען נאָך אייניגע קריסטן. זיי האָבן געמאַכט לעכער אין שטרוי אַזוי, אַז מיר זאָלן האָבן לופט צו אָטעמען. מיר זענען אַזוי געפאָרן אַ היבשע שטרעקע. דער וואָגן האָט זיך אָפגעשטעלט. מען האָט אַראָפגענומען פון אונז די זעק מיט שטרוי. מיר האָבן זיך געפונען אויף אַ פעלד. די קריסטן האָבן אונז געהייסן אַרונטערנעהן פון וואָגן. די מאַמע האָט זיך דערפרייט און געזאָגט צו אונז, קינדער, זעהר שטיל:

— שוין, ברוך השם, שוין איבערגעקומען |

אָבער די קריסטן האָבן אונז ערקלערט, אז מיר זענען נאָך די גרענעץ
ניט אַריבערגעגאַנגען. זיי האָבן אונז אָנגעוווּן אויף אַ שטיבל מיט אַ
שטרויענעם דאָך, און צו אונז געזאָגט:

— ווען איר וועט זיין שוין דאָרטן, אין יענעם שטיבל, וועט איר שוין
זיין אויף דער אַנדער זייט גרענעץ. דאָרט איז שוין עסטרייך.

די קריסטן האָבן אַרויסגענומען קליידער פון אַ זעקל. דער מאַמען
האָבן זיי אָנגעטאָן אַ רויטן שאַל מיט אַ פויערשע בורקע. מיך, מיט די
איבריגע קינדער האָבן זיי אָנגעטאָן אין אויסגענייטע מאַלאַרוסישע העמדלעך
און פויערשע היטלען, און יעדן פון אונז געגעבן אַ גראָבן שטעקן אין האַנט.
איינער פון די אידן, וועלכער איז מיט אונז דעם גאַנצן וועג מיטגעפאָרן,
האָט אויך אָנגעטאָן אַ פויערש היטל, און גענומען אַ גראָבן שטעקן אין האַנט.
ער איז געגאַנגען פאָרויס און מיר נאָך אים.

פּלוצים דערהערן מיר דאָס קלאַפן פון פּערדישע קאָפיטעס און באַלד
שטייט פאַר אונז אַ גרענעץ־סאָלדאַט אויף אַ פּערד. די קריסטן האָבן זיך
אויסגעזעצט אויף דער ערד און אונזער ביסל משפּחה האָבן זיי אַוועקגעזעצט
נעבן זיך. זיי האָבן יעדן איינעם געגעבן אַ שטיק ברויט. מיר האָבן גענומען
עסן מיט שרעק. די קריסטן פאַרוויכערט זייערע ליולקעס. עס איז
געווען שטיל. קיינער האָט קיין וואָרט ניט גערעדט. דער סאָלדאַט האָט
שווייגנדיג אונז אַ וויילע באַטראַכט, דערנאָך האָט ער אָנגעצונדן אַ שווע־
בעלע און ביים ליכט פון ברענענדיגן שוועבעלע, האָט ער זיך אין אונז
איינגעקוקט, פּרעננדיג ביי די קריסטן, וואָס מיר טוען דאָ. די קריסטן
האָבן אַ וויילע גערעדט מיטן סאָלדאַט. דאָס אידל אין דעם פויערשן היטל
און אין די פויערשע קליידער איז אויך צוגעגאַנגען צום רעדל. וואָס זיי
האָבן דאָרטן גערעדט, ווייס איך ביזן היינטיגן טאָג ניט. איך געדענק נאָר,
אז דער סאָלדאַט האָט אונז איבערגעלאָזט און איז אַוועק דייטנדיג אויף
זיין פּערד. מען האָט אונז דאָן צוגעפירט צום שטיבל. דער איד האָט
אונז געוואונשן אַ גליקלעכע רייזע און דערביי געזאָגט:

— איצט דאַרפט איר שוין פאַר קיינעם קיין מורא ניט האָבן. איר זענט
שוין אין עסטרייך. דאָ קען מען אייך שוין גאָרניט טאָן.

מיר זענען אַרײַן אין הייזל. דאָרט האָבן אונז אויפגענומען אַ איד און
אַ אידענע, די באַלעבאַטיס. די אידענע איז געווען אַ גראָבע מיט דריי
גוידערס. זי איז אַפנים נאָר וואָס אויפגעשטאַנען פון שלאָף.

די האָר זענען ביי איר געווען צעשויבערט און פול מיט פעדערן. דאָס פאָר פאָלק האָט אונז זעהר פיינ אויפגענומען און עס האָט ניט גענומען לאַנג און אויפן טיש איז געשטאַנען אַ זודיגער סאַמאָוואַר. זיי האָבן דערלאָנגט עסן און מיר האָבן זיך ווי היישעריקן צוגעכאַפט צו די מאַכלים. איך געדענק ווי פאַרן אַוועקפאַרן האָט די מאַמע זיך אָנגעבייזערט אויפן איר מיט דער אידענע:

— נזלנים, בייטעל־שניידער, הויט־שינדערן פאַר אַ סאַמאָוואַר מיט אַ פאַר אַלטע פאַרשימעלטע קנישעס און אַ פאַר בייגל, רעכנט איר מיר צוואַנזי ציג רובלן

— וועט איר נאָך אַמאָל, ווען איר וועט צוריקפאַרן פון אַמעריקע, צו אונז מער ניט קומען. — האָט דאָס אידל זיך אָנגערופן.
און די אידענע מיט די דריי נידערס האָט געכיכעט און געלאַכט מיט אַ שטימע פון אַ קאַטשקע.

צומאָרגנס זענען מיר מיטן ערשטן צוג אָפגעפאַרן קיין בראָד. פאַרן אַוועקפאַרן האָט די מאַמע געשיקט אַ טעלעגראַמע צום טאַטן. ווען מיר זענען אָנגעקומען אין בראָד, האָט דער טאַטע שוין אויף אונז געוואַרט אויפן וואַקזאַל. די באַגעגעניש איז געווען אַן אויסערגעוויינלעכע, געמישט מיט פרייד און טרערן.

— נאָט צו דאַנקען, שוין איבערגעקומען! — האָט דער טאַטע אויס־גערוּפן. — פטור געוואָרן פון רוסלאַנד! אַריבער בשלום דעם גרענעץ. . .

דער טאַטע האָט פאַר אונז פאַרזאָרגט צימערן אין אַן עכט־אידישן האָטעל. אַהין זענען מיר פון וואַקזאַל צוגעפאַרן. איך געדענק ווי דער טאַטע פלעגט עטלעכע מאָל אַ טאָג נאָט דאַנקען דערפאַר וואָס מיר האָבן זיך געראַטעוועט פון רוסלאַנד. דורך דער קורצער צייט וואָס דער פאַטער מיינער איז געווען אין בראָד, האָט ער זיך שוין געהאַט איינגעשאַפט אַ סך באַקאַנטע. צווישן זיינע נייע באַקאַנטע האָט זיך געפונען אַ רוסישער סאָל־דאַט, וועלכער איז אַנטלאָפן פון דער אַרמיי. דאָס איז געווען זעהר אַן אינטעליגענטער יונגעמאַן. ער האָט אַריבערגעשוואַרצט די גרענעץ צוזאַמען מיטן טאַטן.

אין בראָד האָט דער טאַטע אויך באַגעגנט זיינעם אַ חבר, מיט וועלכן ער איז אַמאָל צוזאַמען אין איין חדר געזאַנגען. דאָס איז געווען אַ דיקער איר פון דריי הונדערט און פופציג פונט. זיין אידענע איז אויך געווען זעהר אַ דיקע. דאָס פאַר פאָלק האָט געהאַט אַ נאַנץ היבשע משפּחה, דריי

אינגלעך און דריי מיידלעך, אלע געראָטן אין זייער טאַטע־מאַמע, אלע זעהר דיקע, אלע אָנגעפרעסענע, אויסגעפאַשעטע, קורצע, מיט פים ווי קלעצער און מיט אָנגעבלאָזענע באַקן. די גאַנצע משפּחה האָט געהאַלטן אין איין שוויצן. וואָס הייסט שוויצן? עס איז פשוט אונמעגלעך געווען צו זיצן נעבן זיי, ווען די גאַנצע משפּחה האָט זיך געפונען אין איין צימער. איך האָב פיינט געהאַט זיך צו חבר'ן מיט די דיקע קינדער, ווייל איך האָב ניט געקענט פאַרטראָגן זייער שוויצן.

דעם טאַטנס יוגענד־פריינד איז געווען אַ איד אַ בן־תורה און ניט קיין אַרעמאַן. די פאַמיליע האָט געוואוינט אין זעלבן האָטעל, וואו מיר זענען איינגעשטאַנען, זענען מיר פון גאַנץ פרי ביז שפעט ביינאַכט געווען צוזאַמען. מיר האָבן דאָרט געדאַרפט וואַרטן ביז עס וועט קומען די צייט, אַז מיר זאָלן אויף אַ צוג פאַרן קיין אַנטווערפן, און פון דאָרטן וועט אַן עמיגראַנטן־געזעלשאַפט אונז שיקן קיין אַמעריקע. עטלעכע וואָכן האָבן מיר געוואַרט אין בראָד.

דער בראָדער חזן (ער איז געווען אַ בלינדער) האָט זיך דערוואוסט אַז, איך, ברוך'ל, ר' ניסן בעלזער'ס באַרימטער סאָפּראַן, געפינט זיך אין בראָד, האָט ער געשיקט אַ מענטשן בעטן דעם טאַטן מיינעם, ער זאָל מיר ברענגען צו אים. דער טאַטע מיינער, אַ איד אַ יחסן, האָט געענטפערט דעם בלינדן חזן, אַז אויב ער וויל „זען“ זיין ברוך'לען, זאָל ער זיך מטריח זיין און קומען צו אונז.

דעם זעלבן טאָג נאָך האָט דער זעלבער איד געבראַכט אַ בריוול פון חזן צו מיין טאַטן. דער חזן האָט געשריבן, אַז ער וואָלט מיט גרויס כבוד געקומען צו ברוך'לס טאַטן, אָבער גאָט האָט אים געשטראַפּט און אוועק־גענומען ביי אים דאָס ליכט פון זיינע אויגן. אים קומט אָן זעהר שווער דאָס גיין, דערפאַר בעט ער מען זאָל אויף אים קיין פאַראיבל ניט האָבן און אים צוטיילן דעם כבוד. דער טאַטע איז שטאַרק גערירט געוואָרן פון דעם חזן'ס עטלעכע ווערטער. ער האָט פאַר מיר דעם חזן'ס בריוול איבער־געלייענט און איך האָב צוגעשטימט, אַז מיר דאַרפן גיין צו אים.

דער בלינדער חזן האָט אונז אויפגענומען מיט גרויס כבוד. דער ערשטער געשפרעך איז געווען וועגן ר' ניסן בעלזער. דער בלינדער חזן האָט גערעדט מיט גרויס באַגייסטערונג וועגן אים.

— געזען האָב איך ר' ניסן'ען קיינמאָל ניט, ווייל גאָט האָט ביי מיר

צוגענומען די ראייה. כ'האָב אָבער געהערט אים דאווענן מיט זיין באַרימטן
כאָר, און איך זינג זיינע קאָמפּאָזיציעס. אייער ברוד'לען זע איך נאַטירלעך
ניט. איך האָב אָבער געהערט וועגן אים שיינע זאַכן.

ער האָט מיך צוגערופן צו זיך, מיך געגלעט און דערביי געזאָגט:

— ברוד'ל, מען האָט מיר דערציילט גאַנצע ניסים פון דיר. מען
זאָגט מיר, אז דו ביזט אַ שעהן אינגעלע. דאָס, מיין קינד, איז אַ גרויסע
מעלה פאַר אַ זינגער. אין אַמעריקע וועסטו איך נושאַ חן זיין. זאָג מיר,
ברוד'ל, אז איך וועל דיך בעטן, אז דו זאָלסט עפעס פאַר מיר זינגען,
וועסטו עס מיר ניט אַפּזאָגן? דו ווייסט דאָך אוראי, אז אַ בלינדן טאָר
מען ניט אַפּזאָגן ווען ער בעט עפעס, אַ בלינדער איז ווי אַ קינד. . .

נאָך איידער איך האָב געהאַט אַ געלעגנהייט אים צו ענטפערן, האָט
דער בלינדער חזן זויטער גערעדט:

— ברוד'ל, איך וויל דיך חלילה ניט פאַרהערן זינגען. איך ווייס, אז
גאָט האָט דיך געבענטשט מיט אַ טייערע סאָפּראַן־שטימע. עס איז אַ
גרויסער כבוד און אַ זכיה, אז מען זינגט ביי ר' ניסן בעלזער אין כאָר. בעט
איך דיך, אז דו זאָלסט מיך מכבד זיין און פאַר מיר עפעס זינגען.

דער טאַטע האָט מיר צוגעוואונקען, אז איך זאָל דעם בלינדן חזן צוליב
טאָן. איך האָב געזונגען פאַר אים ר' ניסן בעלזער'ס באַרימטן ראש־חדש
בענטשן, דעם גאַנצן „יהי רצון“ האָב איך געזונגען, אפילו די „סאָלאָס“
וואָס דער חזן האָט דאָרטן צו זינגען האָב איך ניט אויסגעלאָזט. ווען איך
האָב געענדיגט זינגען, האָט זיך דער בלינדער חזן אויפגעכאַפט פון זיין
שטול, זיינע בלינדע אויגן זענען געווען ברייט אָפּן, ער האָט אויסגעשפּרייט
זיינע הענט און מיט באַגייסטערונג גערופן מיין נאָמען.

— ברוד'ל, ברוד'ל, קום אַהער צו מיר. איך וועל דיך בענטשן, איך וויל
דיר ווינטשן גליק.

ער האָט מיך צוגעדריקט צו זיין ברוסט און געקושט.

— גאָט זאָל דיך אזוי מחיה זיין ווי דו האָסט מיך מחיה געווען! ברוד'ל,
איך וויל דיך בעטן, אז דו זאָלסט זינגען אין דער בראַדער שול, כאָטש
איין מאָל צו שבת מברכים, זאָג עס מיר ניט אָפּ! די באלעבאַטים וועלן
דיר דערפאַר גוט באַצאָלן.

איך האָב געשוויגן און געוואַרט, אז דער טאַטע זאָל ענטפערן. דער
בלינדער חזן האָט זיך געווענדעט צום טאַטן:

— וואָס זאָגט איר, הער טאַמאַשעווסקי?

איך האָב געוואונקען צום טאטן, אז ער זאָל זאָגן יאָ. דער טאטע האָט צוגעזאָגט דעם בלינדן חזן, אז ער וועט מיך לאָזן זינגען.

— אָבער דאָס געלט — האָט דער טאטע באַמערקט, — וואָס די באַלעך באַטים וועלן מיר באַצאָלן, זאָל גיין פאַרן אידישן שפּיטאַל אָדער פאַר וועלכן עס איז אַנדערן וואוילטעטיגן צוועק, ווייל, האָט צו דאַנק, איך נויטיג זיך ניט אין געלט.

דער בלינדער חזן האָט זיך שטאַרק דערפרייט. ער האָט געזאָגט, אז ער וועט זינגען יענעם שבת ר' ניסנ'ס קאַמפּאָזיציעס. אַלץ וואָס ער האָט פאַרלאַנגט איז געווען, אז איך זאָל קומען צו דריי אָדער פיר פּראָכעס. באַלד האָט גאַנץ בראָד געקלונגען מיט דער נייעס, אז ר' ניסן בעלזער'ס סאָפּראַן וועט זינגען אין דער בראָדער שול שבת מברכים.

די שול איז געווען באַלאַגערט מיט אַ ריווינג עולם. זי איז געווען אזוי איבערגעפּאָקט, אז קיין שפּילקע האָט מען ניט געקענט אַריינזאָרפּן, און דרויסן האָבן זיך געפונען אַ מאַסע מענטשן, וועלכע האָבן זיך געשפּאַרט אַריינצוגיין. פּאַליציי האָט געמוזט האַלטן אָרדנונג. שבת אין דער פּרי איז דער געדראַנג געווען נאָך גרעסער ווי פּרייטאָג צונאַכט, האַלב בראָד איז געשטאַנען אין דרויסן. מען האָט געעפנט טיר און פּענסטער, כדי צו געבן דעם דרויסנדיגן עולם אַ געלעגנהייט צו הערן.

איך האָב זעהר אויסגענומען מיט מײן זינגען. שבת ביינאַכט איז דער טאטע פאַרבעטן געוואָרן צום גבאי פון שול. דאָרטן זענען געווען פאַר־זאַמלט די פּיינסטע באַלעבאַטים פון שטאָט. אזוי ווי עס איז געווען עטלעכע וואָכן פאַר מײן בר־מצוה, האָט מיר די גבאי'טע געשאַנקען אַ תּפּילין־זעקעלע, אויסגעשטריקט מיט גאָלד. דאָס תּפּילין־זעקעלע האָט זי איינגעלעך גע־לאָזט מאַכן פאַר איר אינגל, וועלכער האָט געדאַרפט בר־מצוה ווערן מיט עטלעכע חדשים שפּעטער.

ווען מיר זענען אָפּגעפּאָרן פון בראָד, איז דער בלינדער חזן מיט די משוררים און אייניגע באַלעבאַטים געקומען צום באַן זיך געזעגענען מיט אונז. מען האָט מיר שיינע מתנות געבראַכט. מיט כבוד האָבן מיר פאַרלאָזן די באַרימטע אידישע שטאָט בראָד.

מאַסן אידן האָבן זיך דענסטמאָל געפונען אין בראָד, וועלכע האָבן זיך געקליבן צו פאַרן קיין אַמעריקע. צווישן די עמיגראַנטן זענען געווען אַ סך פּאַמיליעס: מענער, פרויען און זייערע קינדער. די עמיגראַנטן האָבן

געוואָרט, אז די „אליאנס-איראעליט“ זאָל זיי אַריבערשיקן קיין אַמעריקע. ענדלעך איז אָנגעקומען אַ בריוו פון דער „אליאנס-איראעליט“ צו אַ געוויסע צאָל עמיגראַנטן, אז זיי זאָלן זיך אין אַ באַשטימטן טאָג מעלדן און זיין גרייט צו דער רייזע. מיר האָבן געדאַרפט פאַרן מיט דער זעלבער גרופע. צווישן די עמיגראַנטן איז געוואָרן אַ גרויסע שמחה. אין אַ באַשטימטן טאָג האָבן זיי זיך אַלע פאַרוואַמלט אויפן באַן-הויף מיט זייערע קלומקעס, פעקלעך, בלעכענע שיסלען, לעפל און קווערטלעך. די באַן האָט אונז געדאַרפט אָפּפירן קיין אַנטווערפן, פון וואָנען עס וועט אָפּגיין אַ שיף קיין אַמעריקע.

די רייזע אויף דער באַן איז געווען אַ שרעקלעך אָפּקומעניש. מען האָט אַריינגעפאַסט מער מענטשן ווי עס האָט געקאַנט אין וואַגאָן אַריין. די וואַגאָנעס זענען געווען שטאַרק אָפּגעלאָזענע, פול מיט שטויב, האַלב צע-בראַכענע. אין דער אָפּטיילונג, וואו אונזער פאַמיליע האָט זיך געפונען, האָבן העכסטנס געקאַנט אַריין אַכט מענטשן, אָבער דער טאַטע מיינער האָט געוויזן אַ קונץ און האָט אַהין אַריינגעשטופט דעם גראָבן אידן מיט זיין גראָבער אידענע און זייערע זעקס דיקע קינדער. פאַר זיי אַליין וואָלט די אָפּטיילונג געווען צו קליין, און צו דעם געזינדל האָט זיך נאָך מיטגע-שלעפט דער אַנטלאָפּענער סאַלדאַט. אונזער פאַמיליע איז באַשטאַנען פון דעם טאַטן, די מאַמע און פיר קינדערלעך, פון וועלכע איך בין געווען דער עלטסטער. צוזאַמען זענען מיר, אַלזאָ, געווען אין דער אָפּטיילונג פון וואַגאָן אַכצן נפשות. די וואַגאָנעס זענען געווען פאַרשלאָסן. די עמיר-גראַנטן האָבן זיך געפונען ווי חיות אין אַ שטייג. מען האָט געקאַנט אויסגיין פאַר אַ טרונק וואַסער, האָט מען דאָס ניט געקאַנט קריגן. אזוי זענען מיר געפאַרן אַ היבשע שטרעקע. דער גראָבער איד, מיין טאַטנס יוגנד-חבר, האָט באַלד ווי דער צוג האָט זיך גענומען רירן, זיך אַ כאַפּ געטאָן צו דער אַכילה. אין דער שטיקעניש און קוועטשעניש, האָט ער זיך געמאַכט גאַנץ באַקוועם. זיין אידענע האָט אים דערלאָנגט אמת-אידישע הערינג מיט ציבעלעס, קאַלטע קאָטלעטן מיט קנאַבל, און אַ סך קנאַבל, גלאַס אזוי ציבעלעס. נאָכן עסן האָט דעם אידן גענומען ברענען, ער האָט אָבער אפילו קיין איין טראָפן וואַסער ניט געקענט קריגן. אויף יעדער סטאַנציע האָבן די עמיגראַנטן געקלאַפט אין די פענסטער, געבעטן מען זאָל זיי אַרויסלאָזן. עס האָבן זיך געהערט געשרייען: „וואַסער, וואַסער!“, אָבער די קאָנדוקטאָרן האָבן זיך אפילו ניט אומגעקוקט.

ענדלעך האָט זיך נאָט מרחם געווען. אויף אַ געוויסער סטאַנציע, דאַכט זיך, דאָס איז געווען אין קראָקוי, האָט זיך די באַן אָפּגעשטעלט און די טירן פון די פּאַרמאַכטע וואַגאַנען־שטייגן האָבן זיך געעפּנט. אויף דער פּלאַט־פּאַרמע זענען געשטאַנען דאַמען און הערען, שעהן געקליידעטע, אויך יונגע לייט. זיי האָבן אונז, עמיגראַנטן, פּריינדלעך באַגרויסט און געהייסן מיר זאָלן גיין מיט זיי. ווי אַ טשערעדע שאַף זענען מיר זיי נאַכגעגאַנגען. מען האָט אונז אַרײַנגעפירט אין אַ גרויסן זאַל, וואו עס זענען געשטאַנען געדעקטע לאַנגע טישן מיט אַלערליי מאַכלים און געטראַנקען. מיר האָבן געגעסן און אײַניגע פון די מענער האָבן פאַר אונז געהאַלטן רעדעס. זיי האָבן דערציילט וואָס זיי טוען פאַר אונז, עמיגראַנטן, און וואָס זיי וועלן נאָך ווייטער טאָן ביז זיי וועלן אַריבערנעמען קיין אַמעריקע אַלע אירן פון רוסלאַנד. זיי האָבן אונז געוואונשן אַ גליקלעכע רײזע און גליק אין אונזער נייער היים. מיר האָבן אויסגעהערט די רעדעס און אין דערזעלבער צײַט זיך געקוויקט מיט די גוטע מאַכלים און געטראַנקען. דער דיקער איד מיט זיין אידענע און זייערע קינדער האָבן געגעסן ווי נאָך אַ קרענק און געטרונקען פון אַלע פּלעשער. און טאַמער איז עס געווען וועניג, האָבן זיי אָנגעשטאַפט אַלע קעשענעס מיט ווארשטלעך, קאַלכאַסן און וואָס זיי האָבן נאָר געקאַנט מיטשלעפּן, האָבן זיי מיטגעשלעפּט מיט זיך. די באַן־באַאמטע האָבן אונז געגעבן גענוג צײַט זיך אָפּצורוהען, צו געניסן אַביסל פון דער פּרישער לופט. ענדלעך האָט זיך געהערט אַ קלונג אַ סיגנאַל. אַז מען דאַרף אַרײַנגיין צוריק אין די וואַגאַנען און — מיר פּאַרן שוין ווייטער.

מיר זענען בשלום אָנגעקומען קיין אַנטווערפּן. מען האָט אונז אַרײַנגעפירט אין אַ ביליגן האָטעל, וואו מען האָט אונז געהאַלטן עטלעכע טעג. די בעלגישע אירן זענען געקומען אונז אָנקוקן ווי מיר וואָלטן זיין ווילדע מענטשן. דער טאַטע האָט אונז יעדן טאָג געפירט אָנקוקן די שעהנע שטאַט. מיר האָבן באַזוכט מוזעאומס, פאַרקס און אַנדערע עפּענטלעכע אַנשטאַלטן. אפילו אין טעאַטער האָט מיך דער טאַטע גענומען. איך האָב נאַטירלעך ניט פאַרשטאַנען קיין איין וואָרט פון דער פּיעסע, וואָס מען האָט דאַרט געשפּילט, אָבער מיר איז זעהר געפּעלן געווען דער שעהנער טעאַטער און די מוזיק.

אין אַ געוויסן טאָג האָט מען אונז צוזאַמענגעשטיקט אין גרויסע וואַגאַנעס, וועלכע זענען געפירט געוואָרן פון נאָך גרעסערע פּערד. אַזעלכע גרויסע פּערד האָבן איר נאָך אין מיין לעבן ניט געזען. מען האָט אונז צוגעפירט

צו א קליינער שיה, עס איז געווען א טריבער רעגנדיגער טאָג. די שיה האָט אויף אונז אַלעמען אָנגעוואָרפֿן א שרעק. אָט דאָס קליינע שיפל וועט אונז אַלע שלעפֿן אזש קיין אַמעריקען | דער טאַטע האָט אונז ער-קלערט, אַז מיר דאַרפֿן פֿאַרן איין-און-צוואַנציג טעג, דאָס הייסט, ווען אַלץ וועט צוגיין בשלום; ווען, חלילה, ניט, ווער ווייס ווי לאַנג מיר וועלן זיך דאַרפֿן שלעפֿן.

אַרויפֿקומענדיג אויף דער שיה, האָט מען אונז געפירט אויף טרעפֿן אַלץ טיפּער און טיפּער. מיר זענען געגאַנגען איבער טרעפֿן און געקראַכן איבער לייטערס ביז מען האָט אונז געבראַכט אין א פינסטערן פייכטן קעלער, אָהן לופֿט, אָהן פענסטער. די פּאָדלאָגע איז געווען א גליטשיגע. די בעטן. צוזאַמענגעשלאָגן פֿון ברעטלעך, זענען געווען איינע איבער דער אַנדערער. זעק מיט שטרוי האָבן געדינט אַלס מאַטראַצן. פֿון ליילעכער אָדער ציכן איז ניט געווען קיין זכר.

— אָט דאָ, אין דער שטיקעניש, אין דער פייכטקייט וועלען מיר דאַרפֿן אָפּפּינסטערן איין-און-צוואַנציג טעגן | — האָט די מאַמע געוויינט.

דער גראַבער איד מיט דער אידענע האָבן זיך באַלד איינגעאַרדנט, זיך צולייגט אויף די שטרויענע זעק און גענומען רייבן די סעודה. זיי האָבן זיך אין אַנטווערפֿן פּאַרזאָרגט מיט גענוג מאַכלים. דער אַנטלאָפּענער סאָל-דאָט האָט זיך אויך געמאַכט גאַנץ היימיש. די מאַמע האָט אָבער ניט געקענט רוהען. זי האָט פּראָטעסטירט, געוויינט, געבעטן דעם טאַטן, אַז ער זאָל לויפֿן צום קאַפיטאַן פֿון שיה און זען ווירקן, אַז מען זאָל אונז אַרויסנעמען פֿון נאַסן קבר. די מאַמע האָט אַ כאַפּ געטאַן אונז, פיר קינדער-לעך, און איז מיט אונז אַרויף איבער די אַלע טרעפֿ און לייטערס אויפֿן דעק. דאָרטן האָט זי זיך אוועקגעזעצט אין אַ קאָרידאָר און געקלאָגט, אַז זי וועט זיך אַריינזאָרפֿן אין וואַסער צוזאַמען מיט אירע קינדער אויב מען וועט איר ניט געבן אַ צימער מיט לופֿט, ווי עס פּאַסט פֿאַר מענטשן. דער סוף איז געווען, אַז דער טאַטע האָט צוגעצאָלט אַ געוויסע סומע געלט און מען האָט אונז געגעבן צוויי גאַנץ באַקוועמע צימערן מיט פענסטער, מיט ליילע-כער אויף די בעטן. אין אונזער נייער קוואַרטיר האָט מען אויך געדאַרפֿט אַרונטערגיין אויף טרעפֿ.

און אָט זענען מיר שוין אויפֿן ים.

די שיה טרייסלט זיך. עס ווארפט מיט אונז, פאסאזשירן, אזוי ווי אין א קדחת. זייענדיג א טאג אויפן ים איז דער טאטע קראנק געוואָרן; באלד איז די מאַמע אויך קראַנק געוואָרן. זי האָט זיך געפיהלט נאָך ערגער ווי דער טאטע. איך, דער בערדיטשעווער קנאקער, בין אויך געווען זעהר קראַנק. איך האָב געפיהלט אזוי שלעכט. אז עס האָט זיך מיר געדוכט, אז איך וועל די ים־קראַנקהייט ניט אַריבערטראָגן. דער שיה־דאָקטאָר קומט צוויי מאל אַ טאָג, ער ניט מעדיצינען, פּראָשקעס, פּילן, אָבער עס העלפט ניט. מיר דוכט זיך, אז איך וועל אויף דער שיה שטארבן. מען דערציילט מיר, אז דער גראָבער איד און די אידענע און זייערע קינדער עסן אויף אלע באַק־צינער. זיי קומען טאקע מיך מבקר־תּוֹלה זיין. שטייענדיג אַרום מיר, עסן זיי די געוואַלצענע קרעקערס. אימיצער האָט דעם קאָפיטאָן דער־צײַלט, אז איך בין אַ זינגערל, איז ער אַריינגעקומען צו מיר און מיר געגעבן פּאָמעראַנצן און צוקערקעס. ערשט אויפן פּופּצענטן טאָג האָב איך גענומען פּיהלן בעסער. דער טאטע און די מאַמע זענען פּריער געזונט געוואָרן. דער טאטע האָט מיך אַרויסגעטראָגן אויפן דעק און מיך אַוועקגעזעצט אויף אַן אַנגלעך־שטובל און מיך גוט איינגעדעקט מיט אַ וואַלענע קאַלדרע. די פּרישע לופט האָט מיך דורכגענומען און איך האָב אָנגעהויבן פּיהלן בעסער. איך האָב פּרוּבירט גיין. דער דאָקטאָר האָט געזאָגט, אז דאָס גיין וועט מיר טאָן גוטס, אָבער איך בין געווען צו שוואַך צו שטעלן אַ פּוס און די שיה האָט זיך כּסדר געמאָרדעוועט. איינמאל האָב איך זיך אָנגעטאָן אַ כּח און גענומען גיין, האָט זיך די שיה געגעבן אַזאַ טרייסל, אז איך בין אומגעפּאלן און זיך צעשלאָגן דעם קאָפּ, בין איך ווידער אָפּגעלעגן צוויי טעג אין בעט.

ענדלעך האָב איך זיך גענומען פּיהלן גוט, איך האָב שוין געקאנט אַלײן שפּאַצירן אויף דער שיה. איך האָב געגעסן און האָב זיך גאַנץ פּיין פּאַפּראַוועט.

די לעצטע נאַכט, איידער מיר זענען אָנגעקומען אין ניו יאָרק, האָט דער קאָפיטאָן געהייסן דעם טאטן, ער זאָל מיך ברענגען צו זיין טיש צו סאַפּער. דער טאטע האָט מיך אויסגעפּוצט אין מיין שוואַרצן עמוד־קאָסטיום (וועלכן איך פּלעג טראָגן בשעת איך האָב געזונגען אין כּאָר). דער קאָפיטאָן האָט מיך פּאַרגעשטעלט פּאַר אייניגע פּאַסאזשירן פּון ערשטן קלאַס, צווישן וועלכע עס האָבן זיך געפונען אייניגע, וועלכע האָבן גערעדט אידיש. זיי זענען געווען מיינע איבערזעצער. נאָכן עסן איז פּאַרגעקומען אַ קאָנצערט. עס

האַבן געזונגען אייניגע איטאַליענער, אַ רוסיש מיידל האָט געזונגען אַריעס פון אָפּערעס. דער קאַפיטאַן האָט מיך געהייסן עפעס זינגען. דאָס רוסישע מיידל, וועלכע האָט געזונגען, האָט מיך באַגלייט אויף דער פּיאַנאָ אַן אַריע פון דער אָפּערע „האַלקאַ“, וועלכע איך האָב געזונגען. ווען איך האָב אָפּגעזונגן גען די אַריע, האָט מען פאַרלאַנגט איך זאָל זינגען אידישע זאַכן. איך האָב געזונגען, נאַטירלעך, אָהן פּיאַנאָ-באַגלייטונג. דער קאַפיטאַן האָט געשיקט רופן מיינע עלטערן, אַז זיי זאָלן קלייבן נחת.

נאָכן זינגען האָב איך געקראָגן שיינע מתנות פון די געסט. דער קאַפיטאַן האָט מיר צוגעבראַכט אַ גרויסע באַקס קענדי.

אויף מאָרגן, באַגינגען, ווען מיר זענען אויפגעשטאַנען, האָבן מיר פון דערווייטנס דערזען די שטאָט ניו יאָרק.

— דאָס איז אַמעריקע! — האָבן זיך געהערט פּריילעכע שטימען צווישן די פּאַסאַזשירן.

אייניגע האָבן פון פּרייד געוואָרפן די היטלען אין דער הויך, און געשריען: „דאָ זענען זיי אַמעריקע!“ (עס זאָל לעבען אַמעריקע! הורא פאַר אַמעריקע!)

דער ערשטער אריינפאר אין ניו יארק - מיר
 ציען זיך אריין אין „האָטעל פאלעק" - איך קריג
 א דזשאַב ביי אַ הזן - מיין באַקאַנטשאַפֿט מיטן
 שול־פרעזידענט פרענק וואַלף - איך פאַראַני-
 טערעסיר אים צו ברענגען אַ טרופֿע אירישע
 אַקטיאָרן פֿון לאַנדאָן - כ׳האַב מורא פֿאַר טאַטע׳
 מאַמע צו ווערן אַן אַקטיאָר - מען סטראַשעט
 אַרויסצושיקן פֿון אַמעריקע פֿאַר שפּילן איריש
 טעאַטער.

Tי שיף איז צוגעפֿארן צו איר פיער, וואו מען האָט אַרונטערגעלאָזט די
 פּאַסאַזשירן פֿון ערשטן און צווייטן קלאַס. אונז, עמיגראַנטן, האָט מען
 מיט באַרדזשעס אָפּגעפירט צו אַ רונדיגן, שטיינערנעם מויער — דעם „קעסטל
 גאַרדען". אַהין זענען מיר אַריין מיט אונזערע פעקלעך. עס האָט דאָרטן
 געקאַכט ווי אין אַ קעסל. מענטשן זענען פאַרהאַוועטע אַרומגעלאָפֿן, געזוכט
 זייערע פעקלעך, זייערע לאַנדסלייט, וועלכע האָבן זיי געדאַרפט קומען אָפֿ-
 וואַרטען. מיר זיצן אויף אונזערע פעקלעך, וואָס ליגן אויף דער ערד,
 צוקוקנדיג זיך דערשראָקענע צו דעם טומל. עס האָבן זיך באַלד באַוויזן
 אייניגע אידלעך, מעקלערס, וועלכע פלעגן באַזאָרגן די אימיגראַנטן מיט
 האַטעלן, ביליגע און טייערע. אונזער געזינדל, — דער גראַבער איד מיט
 זיין פאַמיליע און דער אַנטלאָפּענער סאַלדאַט, — האָט זיך ווידער פאַר-
 אייניגט, באַלד זענען אָנגעקומען טרעגער, וואָס האָבן אַרויסגעטראָגן אונזערע
 פעקלעך. מיר האָבן זיך געלאָזן גיין נאָך זיי. די פעקלעך זענען אַוועקגע-
 לעגט געוואָרן אויף אַ גרויסן עקספּרעס־וואָגן. דרויסן, אויפֿן גאַס, זענען

געשטאַנען מאַסן מענטשן, זיי האָבן געשריגן, גערעדט, געלאַכט; אייניגע האָבן אונז נאָכגעקרימט, מיר האָבן נישט פאַרשטאַנען, צי קוועלן זיי אָן פון אונז, צי מאַכן זיי פון אונז חוזק. דאָס אידל, דער מעקלער, האָט אונז געהייסן אַרויפקריכן אויפן גרויסן עקספרעס-וואַגן. מיר האָבן זיך אויסגע-זעצט אויף אונזערע קלומקעס און דער וואַגן האָט זיך גענומען רירן. מיר זענען געפאַרן און געפאַרן. אינגלעך, ווייסע חברה, זענען אונז נאָכגעלאָפן, מען האָט אונז אויך מכבד געווען מיט עטלעכע שטיינער.

— אַט האָסטו דיר אַמעריקע! — האָט דער טאַטע אויסגערופן מיט אַנגסט — דאָרטן שטיינער, דאָ שטיינער. . . אונזער נאַנץ לעבן איז אונז אַפנים באַשערט פאַרוואַרפן צו ווערן מיט שטיינער.

אונזער וועגווייזער, דאָס אידל, האָט אונז געטרייסט, אַז דאָס זענען לויפערלעך, וואָס וואַרפן שטיינער. זיי האָבן קיין שום באַדייטונג ניט.

— איר זענט איצט אין אַ פרייער מדינה, אין אַ גליקלעך לאַנד — האָט ער געזאָגט — דאָ זענען ניטאָ קיין פּאָגראַמען, קיין אידן-האַס. איר זעט דאָרט די אַלע געשעפטן? — האָט ער אָנגעוויזן אויף די סטאָרס — די גרויסע און די קלענערע, דאָס זענען אידישע. איר וועט קיין חרטה ניט האָבן וואָס איר זענט געקומען אין אַמעריקע.

איך האָב דערזען אידישע שילדען מיט פאַרשידענע אויפשריפטן אין אַלערליי קאָלירן. וואו איך האָב אַ קער געטאָן מיטן קאַפּ, האָב איר געזען אידיש. ווען אונזער וואַגן איז אַריינגעפאַרן אויף איסט בראָדוויי, האָט זיך אַמטשטאַרקסטן געוואַרפן אין די אויגן די גרויסע אידישע סיין, „אידישע גאָ-זעמען“. דאָס איז אין יענער צייט געווען די איינציגע אידישע צייטונג אין ניו יאָרק. אַ וואַכן-בלאַט. שפעטער איז די וואַכןשריפט געוואָרן אַ טעגלעכע צייטונג, — „דאָס אידישע טאַגעבלאַט“. און טאַקע נעבן „די אידישע גאַזעטען“, דאָס דריטע אָדער דאָס פערטע הויז פון קאָרנער, האָט זיך אונזער גרויסער וואַגן אָפגעשטעלט. אויף יענעם הויז איז געהאַנגען אַ סיין; „האַטעל פּאַלעק“. דער טאַטע איז אַריינגעגאַנגען אין האַטעל און באַשטעלט פאַר אונז צימערן, און באַלד האָבן די עקספרעסלייט אַהין אַריינגעטראָגן אונזערע פעקלעך.

און אַט זענען מיר שוין אויף איסט בראָדוויי, אין „האַטעל פּאַלעק“. די ערשטע היים אין אַמעריקע. איך האָב זיך אַוועקגעשטעלט אין דרויסן אויף די טרעפּ פון הויז און באַטראַכט אַמעריקע. אָפּשטייענדיג אַזוי אַ ווייל, האָב איך זיך אַוועקגעלאָזט אויף מיין ערשטן שפּאַציר אין דעם נייעם לאַנד.

ווייטער ווי צו די „אידישע גאזעטען“ בין איך ניט געגאנגען, דער, צו וועמען איך האָב אויסגערעדט די ערשטע עטלעכע ווערטער אין אמעריקע, איז געווען אַ בחור'ל אין מיינע יאָרן. דאָס איז געווען אברהם סאַראַזאַן, דער איצט באַקאַנטער לאָיער, אַ זון פון דעם אַרויסגעבער פון דעם „אידישען טאַג־בלאַט“.

אין ניו יאָרק זענען מיר אָנגעקומען אין אַ דינסטאָג. דעם זעלבען טאָג, ריכטיגער געזאָגט, דעם זעלבען אָונט, באַלד נאָך סאַפּער, איז צו אונז אַרייַנגעקומען אַ איד מיט לאַנגע האָר, מיט אַ סטאַו־פּאַיפּ. ער האָט זיך געפּרעגט אויף ברוך'ל דעם סאַפּראַן, וואָס האָט געזונגען ביי ר' ניסן בעלזער, וועלכער איז היינט אָנגעקומען מיט דער שיף פון אַנטווערפּן. ער האָט דערציילט, אַז מען האָט אים איבערגעגעבן, אַז ברוך'ל מיט זיינע עלטערן, די פּאַמיליע טאַמאַשעווסקי, זענען פּאַרפּאַרן אין „האַטעל פּאַלעק“. דער טאַטע מיינער האָט זיך פאַר דעם גאַסס פּאַרגעשטעלט און געפּרעגט ביי אים, ווער ער איז און וואָס ער דאַרף. דער איד מיטן סטאַו־פּאַיפּ האָט זיך פּאַרגעשטעלט אַז ער איז חזן קאַרטשמאַראָוו, פון דער הענרי סטריט שול. מען האָט אים געשריבן פון בערדיטשעוו אַז קיין אמעריקע איז אַרויסגעפּאַרן ר' ניסן בעלזער'ס סאַפּראַן. ער האָט זיך מיט דעם אינטערעסירט און זיך נאָכ־געפּרעגט אויף דער פּאַמיליע טאַמאַשעווסקי, יעדעס מאָל ווען עס איז אָנגעקומען אַ שיף מיט אימיגראַנטן קיין ניו יאָרק. היינט איז ער געוואָר געוואָרן, אַז מיר זענען שוין דאָ, ער האָט זיך נאָכגעפּרעגט וואוהין מיר זענען פּאַרפּאַרן און ער איז געקומען.

— אַזוי ווי איך בין חזן אין דער חשוב'ער שול אויף הענרי סטריט און ביי מיר זינגט אַ שעהנער כאָר, און איך זינג אויך ר' ניסן בעלזער'ס קאַמפּאָזיציעס, וויל איך האָבן ר' ניסן בעלזער'ס אַ משורר. דער טאַטע האָט מיך צוגערופן און מיך פּאַרגעשטעלט פאַר חזן קאַרטשמאַראָוו.

— אַ, דאָס ביזטו, ברוך'ל. אַ שעהן אינגעלע . . . איך האָב וועגן דיר געהערט. ווילסט זינגען ביי מיר אין שול? די פיינסטע באַלעבאַטים פון ניו יאָרק וועלן דיר הערן, וואָס־זשע זאָנסטו?

— אַז דער טאַטע וועט מיך הייסן זינגען, וועל איך זינגען, — האָב איך געענטפּערט.

— זעהר פיין, זעהר פיין | כבוד אב . . . זעהר פיין.

דאן האָט ער זיך געווענדעט צו מיין טאטן, האַלב אין שפּאַס :
— אייער בחור'ל איז נאָך ניט קיין אַמעריקאַנער, זעהר פּיין.
נאָך אַ קורצן שטילשווייגן ווענדעט זיך חזן קארטשמאַראָוו ווידער
צו מיין פּאַטער :

— איר ווילט דאָך אורדאי וויסן וואָס אייער אינגל וועט באַקומען פאַר
זיין זינגען ?

— פאַרשטעהט זיך, מיר זענען דאָך נאָך גרינע. דער ערשטער טאָג ערשט
אין אַמעריקע — האָט דער טאטע געענטפּערט.

— ביי אייך וועל איך קיין מציאות ניט כאַפּן — האָט חזן קארטשמאַראָוו
געזאָגט — איך וועל אייך געבן 5 דאלאַר אַ וואָך, און שפּעטער וועלן מיר
זען. ער וועט אורדאי קריגן מער. מיר האָבן זעהר, זעהר פּינע באַלעבאַטיים.
און אזוי ווי איר זענט ערשט דעם ערשטן טאָג אין אַמעריקע, וויל איך אייך
מאַכן דעם ערשטן פּאַטשאַטעק. איך וועל אייך באַצאָלן פאַר דעם ערשטן
חודש פּאַראַויס.

און חזן קארטשמאַראָוו האָט דעם טאטן מיינעם דערלאַנגט פיר אַמערי-
קאַנער פינפּערלעך, צוואַנציג דאלער, זאָגנדיג דערביי :

— מאָרגן וועל איך צושיקן אַהער מיין כאָר-דיריגענט, וועלכער וועט
ברוך'לען נעמען צו פּראָכע.

שפּעטער, ווען די אַנדערע גרינע האָבן זיך דערוואוסט וועגן דעם, אַז
איך האָב שוין אַ דושאַב, האָבן זיי מיך מקנא געווען. „ אַ טייערע מדינה
אַמעריקע — האָבן זיי געזאָגט. — דעם ערשטן טאָג דאָ און ער האָט שוין
פאַרדינט צוואַנציג דאלער. אַ קלייניגקייט, פּערציג רובל !”

דער טאטע האָט שטאַלצירט און די מאַמע האָט זיך געגוידערט פאַר
שמחה. אַ קלייניגקייט איר ברוך'ל . . . אזש אין אַמעריקע האָט מען
געהערט פון אים . . . פאַר שמחה האָט זי מיך אזש געקושט און דער טאטע
האָט מיר צוגעזאָגט צו קויפּן די ערשטע מתנה אין אַמעריקע.

פּרייטאַג-צירנאַכטס האָב איך געזונגען פאַר אַ גרויסן עולם אין דער
הענרי סטריט שול. חזן קארטשמאַראָוו האָט איינגעשטודירט מיטן כאָר
צוויי נייע קאַמפּאָזיציעס פון ר' ניסן בעלזער, אין וועלכע איך האָב געהאַט
צו זינגען עטלעכע שעהנע סאַלאַס. איך האָב ביים עולם שטאַרק אויסגע-
נומען. נאָכן דאווענען זענען מיר, איך און דער טאטע, אַרומגערינגלט גע-
וואָרן פון די באַלעבאַטיים פון שול. חזן קארטשמאַראָוו האָט מיך פאַרן

גאנצן עולם געבענשט, אז עס זאל מיר גוט זיין אין אמעריקע.
 דער פרעזידענט פון דער הענרי סטריט שול איז געווען א דייטשער
 איד מיטן נאָמען פרענק וואולף. ער האָט מיין טאטן איינגעלאָדן צו זיך
 אַהיים אויף קידוש. חזן קארטשמאַראָוו און נאָך אייניגע באַלעבאַטיס מיט
 זייערע ווייבער, איידעמס און שניר זענען אויך מיטגעגאַנגען. מאַדאַם וואולף,
 די פרעזידענטיכע, אַ זעהר שעהן אמעריקאַנער ווייב, האָט זיך געפרעהט
 מיט מיר און מיט די אַנדערע געסט. פון דעם קידוש איז געוואָרן אַ גאָר
 געהויבן שמח'לע. ניט נאָר האָט מען געמאַכט „קידוש“, נאָר מען האָט
 געגעסן און געטרונקען. חזן קארטשמאַראָוו האָט געזונגען. איך, נאַטירלעך,
 האָב אויך געזונגען. איך האָב געזונגען אידישע און רוסישע לידער. מ'האָט
 אזוי געהוליעט ביז שפעט אין דער נאַכט. פרענק וואולף האָט געבעטן מיין
 טאטן ער זאל מיר לאָזן איבערנעכטיגן ביי אים, ער וויל איך זאל בלייבן
 ביי אים איבער שבת. דער טאַטע האָט אים ניט געקענט אָפּזאָגן און איך בין
 דאָרטן פאַרבליבן.

אויפן מאָרגן בין איך מיטן פרעזידענט געגאַנגען אין שול אַריין.
 שבת בייטאַג האָב איך ווידער אויסגענומען מיט מיין זינגען. די שול איז
 געווען געפאַקט, אַ סך אירן האָבן געמוזט שטיין אין קאָרידאָר פון דער
 שול, ווייל אינווייניג איז שוין קיין אָרט ניט געווען. דער טאַטע האָט מיר
 דערציילט, אז די אידן, וועלכע האָבן מיך געכטן ביינאַכט געהערט זינגען,
 האָבן דאָס דערציילט פאַר זייערע פריינד און באַקאַנטע; דערפאַר איז היינט
 בייטאַג אזאַ גרויסער עולם.

נאָכן דאַוונען איז דער טאַטע ווידער אַוועקגעגאַנגען צום פרעזידענט
 אַהיים. און ווידער איז דעם פרעזידענטס הויז געווען איבערגעפאַקט
 מיט שול־באַלעבאַטיס. דער טאַטע האָט מיך געוואָלט אַהיימנעמען, אָבער
 מר. פרענק האָט גע'טענה'ט, אז ער האָט דאָך געכטן געזאַגט, אז ער וויל
 מיך האַלטן ביז איבער שבת. דער טאַטע און די איבעריגע געסט זענען
 אַוועק. נאָכן עסן מאַכט צו מיר מר. פרענק וואולף.

— אַצינד וועל איך מיט דיר גיין און דיר ווייזן אמעריקע.

ער האָט מיך גענומען צו אַ מאַטיגע־פאַרשטעלונג אויף דער באַוערי,
 אין נעשאַנעל טעאַטער. אַ געוויסער נ. ס. וואורדס האָט דאָרט געשפּילט אַ
 מעלאָדראַמע. אויף דער בינע האָט מען געהאַלטן אין איין שיסן, שטעכן,
 הרג'ענען, ברענען, שפּרינגען פון בערג, אין איין קריכן פון טאָלן. דאָס

שפילן איז מיר שטאַרק געפעלן געווען. הויפטזעכלעך האָב איך מקנא געווען דעם אַקטיאָר וואודס. דאָס געשאַנעל טעאַטער איז מיט יאָרן שפעטער גע-
וואָרן דאָס „רומעניען אָפּערע הויז“, וואו מען האָט געשפּילט אידיש טעאַטער.
נאָך דער פּאַרשטעלונג האָט פּרענק וואלף מיט מיר אַרומגעשפּאַצירט אויף
גרענר סטריט און קאַנעל סטריט.

ווי מיר גייען אזוי שפּאַצירן, פּרענקט ביי מיר מיין פּיהרער, מר. פּרענק
וואלף, ווי מיר איז געפעלן געווען דאָס שטיק, וואָס מיר האָבן אַקאַרשט
געזען אין טעאַטער. איך האָב אים געענטפּערט, אז דער יונגער אַקטיאָר
וואודס געפעלט מיר זעהר שטאַרק און אז איך בין אים מקנא. מר. וואלף
גיט אַ קוק אויף מיר און פּרענקט:

— וואָס וואָלטו געוואָלט זיין? — איך מיין, וועלכע פּרנסה וואָלטו

דיר געוואָלט אויסקלייבן? ווילסט ניט ווערן אַ חזן?

— איך וואָלט געוואָלט זיין ווי אַט דער וואודס, אַן אַקטיאָר.

— אַן אַקטיאָר ווילסטו זיין! — האָט פּרענק זואלף זיך צולאַכט. —

מיין קינד, דו דאַרפסט פּריער אויסוואַקסן, ווערן אַ שעהנער בחור, און
דו מוזט זיך אויסלערנען די ענגלישע שפּראַך. וואָס, האָסטו אזוי שטאַרק
ליב טעאַטער?

איך האָב געענטפּערט:

— אידיש טעאַטער.

— וואָס? אידיש טעאַטער? גיבט עס דען אידיש טעאַטער? — האָט

וואלף גענומען רעדן דייטש. — וועגן דעם האָב איך קיין מאָל ניט געהערט.
וואו שפּילט מען דען אידיש טעאַטער?

— אין גאַנץ רוסלאַנד, אין גאַלוציע, אין רומעניען שפּילט מען אידיש

טעאַטער, — ענטפּער איך אים. — איך האָב אויך געהערט אויף דער
רייזע, אויף דער שיף, אז אין לאַנדאָן האָט מען לעצטנס אָנגעהויבן שפּילן
אידיש טעאַטער.

און אזוי רעדנדיג זענען מיר צוגעקומען צום הויז אויף עסקס סטריט,
וואו מר. וואלף האָט געוואוינט און וואו ער האָט געהאַלטן אַ ביר-סאַלון.
ווען מיר זענען אַריין אין הויז, האָט מר. וואלף דערציילט זיין שעהנער
פּרוי די גייעס, אז אויף דער וועלט שפּילט מען אידיש טעאַטער. מרס.
וואלף איז אויך איבעראַשט געוואָרן פּון דער גייעס.

— דערצייל עפעס וועגן אידישן טעאַטער, — האָט פּרענק זיך גע-

ווענדעט צו מיר.

איך האָב דערציילט פֿאַר מיינע נייע פֿריינד וועגן דער „באַבע יאָכנע“, וועגן „שמענדריק“. זיי האָבן שטאַרק געלאַכט און אין דער זעלבער צייט זענען זיי געווען פֿאַראַינטערעסירט אין דעם וואָס איך האָב זיי דערציילט. — איך קען זינגען עטלעכע לידער פֿון אידישן טעאַטער, — האָב איך ערקלערט דעם פֿאַר־פּאָלק.

זיי האָבן מיך געבעטן זינגען און איך האָב זיי צוליב געטאָן. איך האָב פֿאַר זיי געזונגען „אידן בני רחמים“, וואָס „מירעלע“ זינגט אין „כּשופּמאָ כּערין“, איך האָב אויך געזונגען די „באַבסעלעך“. מיר און מרס. וואַלף זענען פֿשוט באַגייסטערט געוואָרן פֿון די לידער פֿון אידישן טעאַטער. ווען איך האָב געענדיגט זינגען, מאַכט פֿרענק וואַלף צו זיין פֿרוי :

— ווייסט וואָס, אַ אידיש טעאַטער אין ניו יאָרק וואָלט געווען אַ זעהר פיין געשעפט.

איך דערצייל פֿאַר זיי, אַז איך בין געפֿאַרן אויף איין שיף מיט איינעם אַברהם גאַלובאַק און אַז ער האָט מיר דערציילט, אַז זיינע צוויי ברידער שפּילן איצט אין לאַנדאָן אידיש טעאַטער. איינער פֿון זיי, לעאָן גאַלובאַק, איז אַ קאָמיקער און דער צווייטער, מיראַן, איז אַ דראַמאַטישער שווישפּילער. ער האָט מיר דערציילט, אַז זיינע ביידע ברידער ווילן אויך קומען אין אַמע־ריקע און זיי האָבן ניט קיין געלט אויף דער רייזע. אַברהם גאַלובאַק האָט מיר געזאָגט, אַז ער איז אייגנטלעך געקומען אין אַמעריקע מיט דעם צוועק אויסצוגעפינען דאָ אַ מענטשן, וואָס זאָל וועלן גרינדן אַ אידיש טעאַטער. אויב עס וועט זיך געפינען אַזאַ מענטש, דאַרף ער אַרויסשיקן צוועלף שיפּס קאַרטן פֿאַר דער קאָמפּאַני, וואָס שפּילט אין לאַנדאָן און אויסער דעם דריי הונדערט דאלאַר געלט, וועלן זיי אַלע קומען אין ניו יאָרק.

פֿרענק וואַלף האָט זיך אַ זיילע פֿאַרטראַכט און ביי מיר געפֿרעגט :

— ווייסטו וואו דער אַברהם גאַלובאַק וואוינט? איך וואָלט אים וועלן

זען.

— ער וואוינט אין דעם זעלבן האָטעל וואו מיר שטייען, אויף איסט

בראָדוויי, — האָב איך געענטפֿערט.

דעם זעלבן שבת־צורנאַכט האָב איך געבראַכט אַברהם גאַלובאַק'ן צו פֿרענק וואַלף'ן אין הויז און באַלד דערוויף האָט וואַלף דורך יאַרמלאַווסקי'ס באַנק אַרויסגעשיקט צו דער שווישפּילער־קאָמפּאַני אין לאַנדאָן צוועלף שיפּס־קאַרטן דריטע קלאַס און דריי הונדערט דאלער.

עטלעכע וואָכן שפּעטער האָט אַ שיף געבראַכט די גאַנצע קאָמפּאַני

שווישפילער קיין ניו יאָרק. די צוויי ברידער גאַלובאַק זענען געווען די די-
רעקטאָרן פון דער טרופע. אין דער קאַמפּאַני זענען געווען די פּאַלגענדע
שווישפילער: מר. און מרס. ספּעקטאָר, מר. באַיאַרסקי, מר. סיימאָן, מרס.
קראַנצפּעלד, די פּרימאָדאָנאַ, ישראל באַרסקי (ער האָט זיך אויך גערופן
מיטן נאָמען ישראל בן עולם), זעלדעס און מר. און מרס. לאַנדעסמאַן. מר.
וואַלף, אברהם גאַלובאַק, מיין טאַטע און איך האָבן די געסט-שווישפילער
אַפּגעוואַרט ביי דער שיה. מען האָט די אָנגעקומענע געסט אַוועקגעפירט
אין אַנווער האַטעל אויף איסט בראָדוויי.

פּרענק וואַלף האָט זיך שטאַרק געפּרעהט מיט די אַרטיסטן, און זיי, די
גרינע אַרטיסטן, האָבן זיך אויך געפּרעהט מיט וואַלפּין. די „אידישע
גאַזעטען“, די איינציגע אידישע צייטונג וואָס האָט דעמאָלט עקזיסטירט
אין ניו יאָרק, האָט געבראַכט די נייעס צום אידישן עולם, אַז אַ טרופע
אידישע שווישפילער איז אָנגעקומען אין אַמעריקע פון לאַנדאָן און אַז אין
קורצן וועט אַנאַנסירט ווערן וואו און וואָס זיי וועלן שפּילן.

איך האָב זיך באַלד אָנגעשלאָסן אַן דער טרופע שווישפילער. די דירעקט-
טאָרן, די ביידע ברידער גאַלובאַק, איז מיין זינגען געפּעלן געווען. זיי האָבן
געגלויבט, אַז איך וועל אויך קענען שפּילן טעאַטער, וועל קענען דורכפירן
ראָלן, אין וועלכע איך וועל ניט דאַרפן בלוזי זינגען. אַנב האָבן זיי מיר
פאַרשפּראַכן, אַז זיי וועלן מיך לערנען ווי אזוי צו ווערן אַ נומער שווישפּיר-
לער. די אַנדערע מיטגלידער האָבן מיך גערן אַריינגענומען אין זייער טרופע,
האָבן זיי דאָך איינגעלעך געהאַט מיר צו פאַרדאַנקען, וואָס זיי זענען געקור-
מען אין אַמעריקע; איך בין דאָך געווען דער שדכן, וואָס האָט דורכגעפירט
דעם שידוך.

מען האָט מיר באַלד געגעבן אַ ראָלע אין דער פּיעסע, וואָס וועט
געשטעלט ווערן צו דער ערשטער פאַרשטעלונג, און איך בין שוין מיט
מזל אַן אַקטיאָר. וואָס וועלן אָבער זאָגן דער טאַטע מיינער און די מאַמע?
אַט די פּראַגע האָט מיר געענגערט דעם מוח. האָט דאָך דער טאַטע ערוואַר-
טעט, אַז איך וועל ווערן אַ באַרימטער אַפּעראַ-זינגער, אָדער, אַמווייניגסטנס,
אַ באַרימטער חזן. וואָס וועט ער זאָגן, ווען ער וועט הערן, אַז איך ווער אַ
אידישער אַקטיאָר? און וואָס וועט די מאַמע זאָגן?

מיין שרעק איז געווען אומזיסט. דער טאַטע איז געווען צופרידן, וואָס
איך שליס זיך אַן אַן דער טרופע. ער האָט דאָ געזען פאַר זיך אַליין אַ
מעגלעכקייט צו האָבן פּרנסה (ער האָט טאַקע אַ קורצע צייט שפּעטער

אָנגעשריבן אַ פּיעסע אונטערן נאָמען „יאַנקעלע יונגאַטש“, אין וועלכער, אַנב, ער האָט אַליין מיטגעשפּילט. ער האָט פאַר זיך אָנגעשריבן אַ ראָלע מיט אַ סך העברעאישע ווערטער).

דער טאַטע איז געווען צופּרידן: איך וועל שפּילן טעאַטער און וועל אין דער זעלבער צייט זינגען אין דער הענרי סטריט שול; וועט זיין אַביסל פּרנסה, און אז דער טאַטע איז באַשטאַנען, האָט די מאַמע שוין אויך צוגעשטימט.

אַלזאָ, איך ווער אַ „קאָמעדיאַנטשיק“, ווי ר' ניסן בעלזער האָט עס מיר נביאות געזאָגט.

ניו יאָרק האָט געקאָכט מיט דער נייעס, אז מען וועט שפּילן אידיש טעאַטער. אידן האָבן מיט אומגעדולד געוואַרט אויף דער ערשטער פּאָר־שטעלונג.

עטלעכע טעג שפּעטער איז אַנאַנסירט געוואָרן די ערשטע אידישע טעאַטער־פּאַרשטעלונג אין ניו יאָרק. דורך פּאָוסטערס האָט מען די אידן פון ניו יאָרק געלאָזט וויסן, אז אין טורן־האַל, אויף דער פּערטער סטריט (איצטער מאַנהעטען לייסעאום), וועט געשפּילט ווערן אידיש טעאַטער. די פּאָוסטערס האָט מען אויסגעהאַנגען אין די פענסטער פון די אידישע גע־שעפטן. אזוי גיך ווי די פּאָוסטערס האָבן זיך באַוווּזן, האָבן אידן גענומען קויפּן טיקעטס און שוין דעם ערשטן טאָג זענען אַלע טיקעטס צו דער ערשטער פּאַרשטעלונג אויספאַרקויפט געוואָרן. מען האָט זיך צוגעגרייט צו שפּילן „קאַלדוויא, אָדער די כּשוף־מאַכערין“, אַן אָפּערעטע אין פּיר אַקטן פון אברהם גאַלדפּאַדען. די ראָלן זענען, אויף וויפּל איך געדענק, געווען צעטיילט אזוי:

אברהם, אַ רייכער איד..... לעאָן ספּעקטאָר
 באַסיע, זיין פּרוי..... מאַדאַם ספּעקטאָר
 מירעלע, זייער איינציגע טאָכטער..... מאַדאַם קראַנצפּעלד
 מאַרקוס, איר חתן..... מיראַן גאַלובאַק
 אליקום, אַ שווינדלער..... הער סיימאָן
 אַ קצב..... הער באַיאָרסקי
 די באַבע יאַכנע..... לעאָן גאַלובאַק
 משה, אַ באַבקעלעך פּאַרקויפּער..... באַריס טאָמאַשעווסקי
 דער קאַטערינשטיק..... הער באַרסקי

ארענדאָר הער לאַנדסמאַן
 קאַפּעלמייסטער הער יתום
 דעקאָראַציעס נעמאַלן פון יונה ראָזענבאַום
 די קאַסטיומען, פון מאַדאַם לעמיש
 די פאַרוקען פון דער פירמע בוכמייסטער

אונזערע פּראָבן זענען פאַרגעקומען אין 101 העסטער סטריט. ביי יעדער פּראָבע איז דער בלאַק געווען באַלאַגערט פון מענטשן, וועלכע האָבן זיך געשטופט צו הערן דאָס זינגען. פּרענק וואַלף מיט זיין פרוי האָבן ניט פאַרפּעלט קיין איין פּראָבע. נאָך יעדער רעפּעטיציע האָט וואַלף געמאַכט אַ שמח'לע און אַקטיבן האָבן זיך געלאָזט וואוילגיין. אייניגע פון די אַרטיסטן האָבן טאַקע ליב געהאַט דעם „ביטערן טראָפּן“.

ספּעקולאַנטן, וואָס האָבן געהאַט אויסגעקויפט די טיקעטס פאַר דער ערשטער פאַרשטעלונג, האָבן געמאַכט גוטע ביזנעס. זיי האָבן גאָר אַליין ניט געוואוסט וויפּל צו רעכענען פאַר אַ טיקעט, און דער עולם האָט געצאָלט וויפּל מען האָט פאַרלאָנגט.

אַבער אין אַ געוויסן טאָג קומט עפּעס אַ געזונטער חכרה-מאַן, אַ האַלבער גוי און אַ גאַנצער איד, מיט ברייטע פלייצעס, מיט אַ רויטן קאַרק, מיט אַן אָפּגענאַלטן קאַפּ און פּרעגט זיך אויף די מענעדזשערס פון דער אידישער טעאַטער-געזעלשאַפּט. עמיצער האָט אים אָנגעוויזן אויף מיר: אַ גרינעם בחור'ל פון דרייצן יאָרן. דער איד ווייזט מיר עפּעס אַ בלעכל, וואָס איז געווען צוגעשפּילעט צו זיין וועסט. איך האָב זיך דערשראַקן. איך האָב פאַרשטאַנען, אַז עפּעס איז ער ניט אַבי-ווער. זאָל דאָס זיין אַן אַמעריקאַנער זשאַנדאַרם, אַ פּריסטאַוו, אָדער אַפּשר גאָר אַ גענעראַל? וואָס האָב איך, אַ גרינער, דעמאָלט געוואוסט? דער מאַן מיטן בלעכל זאָגט מיר אין אַ באַפּעלנדן טאָן, אַז מאָרגן, צען אַזייגער אין דער פּרי, מוז איך קומען צום אימיגראַנטן-קאָמיטעט. ער שרייבט מיר אַן דעם אַדרעס, וואו איך דאַרף קומען, און וואָרענט מיך דערביי, אַז אויב איך וועל ניט קומען, וועט זיין ניט גוט. איך האָב אים צוגעזאָגט, אַז מאָרגן, פונקט צען אַזייגער אין דער פּרי, וועל איך דאָרט זיין. איך בין גלייך אַוועקגעגאַנגען צו פּרענס וואַלפּ'ן און אים דערציילט וועגן דער געשיכטע און ביי אים געפרעגט וואָס איך זאָל טאָן. פּרענק וואַלף האָט מיך געהייסן גיין אַהין.

אויף מאָרגן צו דער באַשטימטער צייט בין איך אַוועק אויף דעם אָנגער געבענעם אַדרעס צוזאַמען מיט לעאָן און מיראַן גאַלובאַק, איך קען זיך ניט

דערמאָנען וואו דאָס איז געווען. איך געדענק בלויז, אז ניט ווייט פון קעסטל גארדען האָט זיך געפונען דאָס אָנגעגעבענע הויז, וואו מיר האָבן געדארפט גיין. מיר זענען אַרונטער אויף אַ פּאָר טרעפּ אין אַ קעלער. אין דעם צימער צו דער פּראָנט איז געזעסן אַ מיידל ביי אַ שרייב־טיש. זי האָט ביי אונז געפרעגט וואָס מיר פּאַרלאַנגען. איך האָב איר ערקלערט, אין מאַמע־לשון, נאַטירלעך, אז מען האָט אונז געהייסן דאָ אַהערקומען צען אַזייגער אין דער פּרי. דער אימיגראַנטן־קאָמיטעט דאַרף אונז זען. דאָס מיידל איז אַרײַן אין אַ צווייטן צימער און באַלד איז זי פון דאָרטן צוריק אַרויסגעקומען און אונז אַרײַנגעפירט אַהין. ביי אַ גרויסן לאַנגן טיש זענען געזעסן עטלעכע מענער. איינער פון זיי, וועלכער איז געזעסן אין מיטן, איז געווען אַן אַלטער מאַן. מיר זענען געשטאַנען פאַר די אומבאַקאַנטע מענטשן מיט אַראָפּגעלאָזענע קעפּ, ווי פאַרבּרעכער פאַר אַ ריכטער. דער אַלטער מאַן האָט אָנגעטאָן אַ פּאָר דיקע ברילן און אַ לאַנגע צײַט אויף אונז געקוקט, דורכגעמענדיג אונז מיט זײַנע גרויע אויגן, דערנאָך רופט ער זיך אָפּ צו אונז:

— איר זײט דאָס די אַרטיסטן, וואָס הייבן אָן צו שפּילן אידיש טעאַטער אין טורן האָל?

אַלע דריי האָבן מיר צוגעשאַקלט מיט אונזערע אַרטיסטישע קעפּ אויף יאָ.

— ווער האָט אייך געבראַכט קיין אַמעריקע? — פּרעגט דער אַלטער ווייטער אין אַ שטרענגן טאָן.

איך האָב דער ערשטער זיך אָפּגערופּן:

— איך בין געקומען מיט מיין טאַטע־מאַמע און זיי — האָב איך אָנגעוויזן אויף מײַנע צוויי באַגלייטער — און די איבעריגע פון דער טרופּע האָט אַריבערגעבראַכט מיר. פּרענק וואולף.

— פּרענק וואולף, דער וואָס האָט אַ ביר־סאַלון אויף עסעקס סטריט? — האָט דער אַלטער סאַרקאַסטיש איבערגעפּרעגט. — איך פּאַרלאַנג איר זאָלט מיר ענטפּערן אויף אַלע מײַנע פּראַגעס, — האָט דער אַלטער זיך שוין גענומען קאָכן. — איר שפּילט די „כּשׁוֹף־מאַכעריין“?

— יאָ, די „כּשׁוֹף־מאַכעריין“, — האָבן מיר באַשטעטיגט.

— איז דאָס אמת, אז אין דעם שטיק, וואָס איר שפּילט, קומט פּאַר אַ פּעדלער, וואָס רופּט זיך האַצמאַך און אז דער האַצמאַך באַשווינדלט אַן אַרעמע מיידעלע, וועלכע קויפט ביי אים שפּילקעס?

מיר האָבן פּאַרשעמט אַראָפּגעלאָזט די קעפּ.

— איר זענט געקומען אין אַמעריקע ווייזן אידישע גנבים, אידישע שווינדלער? ! — האָט דער אַלטער זיך נאָך שטאַרקער צעקאָכט. — ווער פּון אייך שפּילט דעם האַצמאַך?

— איר, — האָט לעאָן גאָלובאַק געענטפּערט.

— שעמען זאָלסטו זיך, יונגע! — האָט דער אַלטער אַ דונער געטאָן. — און אין דעם זעלבן שטיק, וואָס איר גייט שפּילן, קומט פּאַר אַ סצענע, וואו אַ אידישע אַלטע פּרוי, די באַבע יאַכנע, צינדט אונטער אַ הויז און אַ גאַנצע פּאַמיליע ווערט פּאַרברענט. איז דאָס אמת?

מיראָן גאָלובאַק, וועלכער איז געווען אַן אינטעליגענטער יונגעמאַן פּון אַדעס און וועלכער פּלעגט פּון צייט צו צייט שרייבן אין „אָדעסקי ליסטאַק“, האָט אים געוואָלט ענטפּערן, אָבער דער אַלטער דייטש און די איבעריגע, וואָס זענען געזעסן ביים טיש, האָבן אים ניט געלאָזן קומען צום וואָרט. דער אַלטער האָט אַ קלאַפּ געטאָן מיט אַ הילצערנעם האַמער אין טיש און עס איז געוואָרן שטיל.

ווי אַ דיכטער האָט דער אַלטער אַרויסגעגעבן דעם פּסקדין:

— איר זאָלט ניט וואַגן צו שפּילן אייער אידיש טעאַטער מיט האַצמאַך און באַבע יאַכנע! און אויב איר וועט אונז ניט פּאַלגן און איר וועט דאָך וואַגן צו שפּילן, זאָלט איר וויסן, אז אין פּיר-און-צוואַנציג שטונדן צייט וועלן מיר אייך מיט אַן אָקסן-שיף אַרויסשיקן פּון אַמעריקע. מיר וועלן אייך שיקן אַהין, וואוהין איר באַלאַנגט. און איצט קאָנט איר גיין.

מיר זענען אַרויס פּון קעלער פּאַרביטערטע, פּאַרצווייפּלטע. קוים מיט צרות האָבן מיר זיך צוגעשלעפּט צו מר. פּרענק וואוּלפּ'ס סאַלון. מיר האָבן פּאַר פּרענק'ן דערציילט די גאַנצע געשיכטע און דער עיקר וועגן דעם סטראַשונאַק, אז מען וועט אונז אַרויסשיקן מיט אַן אָקסן-שיף פּון אַמעריקע. דער סאַלון-קיפּער האָט זיך שטאַרק צעלאַכט און מרס. וואוּלף האָט נאָך שטאַרקער געלאַכט. ווען פּרענק וואוּלף האָט זיינע קאַסטאַמער, וואָס האָבן

רפאל באיאָרסקי-באָגאַרט (1868—1925)

מיראַן גאַלובאַק (1863—1921)

משה זילבערמאַן, אַלס חזן

לעזאַ גאַלובאַק (1865—1918)

זיך דעמאָלט געפונען אין סאַלון, דערציילט די געשיכטע, האָט דער גאַנצער
 סאַלון געלאַכט. בלויז מיר דרוי, אַרעמע גרינע אַרטיסטן, האָבן ניט גע-
 לאַכט. מיר זענען געשטאַנען באַטריבטע מיט טרערן אין די אויגן.
 — לאַכט זיך אויס פון זיין — האָט אונז פּרענק וואַלף געטרייסט. —
 האָט ניט קיין מורא פאַר די קאָמיטעטניקעס. זאָלן די אַרעמע אומגליקלעכע
 אידן דאָרט אין רוסלאַנד אזוי מורא האָבן פאַר דעם רוסישן גזלן, דעם
 צאַר, ווי איר דאַרפט מורא האָבן פאַר זיי, די קאָמיטעטניקעס. לאַכט זיך
 אויס פון זיי. קיינער קען אייך גאָרניט טאָן, אפילו ניט דער פּרעזידענט
 פון אַמעריקע. מאַכט ווייטער אייערע פּראָכעס און גרייט זיך צו דער
 פאַרשטעלונג, און וועט איר נאָר גוט שפּילן און געפּעלן ווערן דעם עולם,
 וועט איר דאָ מאַכן אַ סך געלט. איר וועט דעמאָלט קענען אַריבערברענגען
 נאָך אַרטיסטן און זייערע קרובים. שרעקט זיך גאָר ניט. הערט זיי, די
 קאָמיטעטניקעס, ווי דעם פאַראַיאָריגן שניין שפּילט טעאַטער און מאַכט
 סוקסעס!

די ערשטע אידישע פארשטעלונג אין ניו-יאָרק - די
 סאַענט אויף דער גאַס - דער אימיגראַנטן-קאָאָ-
 מיטעט קויפט אונטער די פרימאָדאָנע - איך
 שפיל די פרימאָדאָנע-ראָל - איך ווער אַזוי
 משורר פאַר שפילן טעאַטער - די אַקטאָרן ווערן
 סינאַרעטן-אַרבעטער - אַ שרפה מאַכט זיי ווי
 דער פאַר אַקטאָרן - מען הייבט אָן שפילן אין אַן
 אַמאָל'דיג טעאַטער - מײן נייער ראָמאַן מיט אַן
 אַדעסער מיידל.

9 רייטאָג, 11 אַזיינער אינדערפרי, איז געווען די לעצטע פּראָבע. מיר האָבן
 געהאַט צוגעגרייט אַן אַרקעסטער פון 24 מאַן. צו יענער צייט איז אַזאַ
 אַרקעסטער געווען אַ זעלטענע ערשיינונג אפילו אין די נישט-אידישע טעאַ-
 טערס. דער דיריגענט פון אַרקעסטער איז געווען אַ מוזיקער מיטן נאָמען
 יתום. ער האָט גאָלדפּאַדענ'ס אָפּערעטע אַרקעסטריט און די אַרקעסטראַציע
 האָט געקלונגען זעהר שעהן. מר. יתום איז איצט בלינד און ער שפילט
 פיאַנאָ אין אַ רומענישן רעסטאָראַן אין אַ ניו-יאָרקער אידישן קוואַרטאַל.

מיר האָבן געהאַט צוגעגרייט אַ גרויסן כאָר פון 20 זינגער און זינגעריןס.
 די זינגער האָבן מיר גענומען פון די פאַרשידענע טעמפלען. איך בין געווען
 דער כאָר-דיריגענט. ווען דער כאָר האָט גענומען זינגען, האָט זיך מיר
 געדוכט, אַז דאָס זינגט ניסן בעלזער'ס באַרימטער כאָר, אַזוי האָט ער
 געזונגען מיט האַרץ, מיט נשמה און מיט טעמפּעראַמענט. ביי דער לעצטער
 פּראָבע איז געשפילט געוואָרן די גאַנצע אָפּערעטע. אַלץ איז אַרויסגעקומען
 שעהן, לעבעדיג, מיט אַלע קאָלירן. פרענק וואַלף איז געווען אין זיבעטן

היכל. אויך די אנדערע פריינט, וועלכע זענען געווען אנוועזנד ביי דער לעצטער פראָכע, זענען געווען באַגייסטערט. דעם גאַנצן טאָג זענען ביים האָל, וואו די פּאַרשטעלונג האָט געדאַרפט פּאַרקומען, געשטאַנען הונדערטער מענטשן, וועלכע האָבן געוואָלט קויפן טיקעטס. די טיקעטס זענען שוין אָבער געווען אויספאַרקויפט פון פריער, און די קאַסע איז געווען פאַרשלאָסן. ספּעקולאַנטן, וועלכע האָבן נאָך געהאַט אַביסל טיקעטס, האָבן געריסן הויכע פרייזן.

מיר האָבן געהאַט אַ היבש ביסל יסורים ביי דער גענעראַל־פּראָכע — די פּרימאָדאַנע, מאַדאַם קראַנצפּעלד, האָט ניט געוואָלט קומען צו דער פּראָכע. זי האָט געזאָגט, אַז זי איז מיט פון די פּילע פּראָבן און וויל זיך ניט אָנשטרענגען. זי וויל קענען גוט זינגען ביינאַכט ביי דער פּאַרשטעלונג. און זינגען האָט זי געקענט זעהר גוט; זי האָט געהאַט אַ שעהנע סאָפּראַן־שטימע. האָב איך ביי די פּראָבן געזונגען אַלע אירע לידער. איך האָב געקענט די גאַנצע מוזיק פון דער אָפּערעטע, ווייל איך האָב דאָך איינגע־שטודירט מיטן כאָר.

אַרום זיבן אין אָונט בין איך צוגעקומען צום האָל. איך בין געגאַנגען דורך סעקאַנד עוועניו. ס'איז אָבער געווען אומגעגלעך אַרײַנצוגיין אין דער פּערטער סטריט: טויזנטער, טויזנטער מענטשן זענען דאָרטן געשטאַנען. אויפן קאָרנער איז געשטאַנען אַ וואָגן, אויף וועלכן עס זענען געשטאַנען עטלעכע מענטשן, צווישן זיי דער אַלטער דײַטש פון דעם אימיגראַנטן־קאַמפּ־טעט, וועלכער האָט אונז געסטראַשעט, אַז מען וועט אונז אַרויסשיקן מיט אַן אָקסן־שיף פון אַמעריקע, אויב מיר וועלן שפּילן אידיש טעאַטער. איי־נער פון די מענטשן אויפן וואָגן האָט געהאַלטן אַ רעדע. ער האָט געשריגן אויף די העכסטע קולות, געמאַכט ווילד מיט די הענט. ער האָט אָבער גערעדט ענגליש, און איך האָב נישט פאַרשטאַנען קיין איין וואָרט וואָס ער האָט געזאָגט.

ווען ער האָט געענדיגט זיין רעדע, האָבן מוזיקאַנטן, וועלכע זענען גע־זעסן אויפן וואָגן, גענומען שפּילן און באַראַבאַנעווען. אַרום דעם וואָגן איז אויך געשטאַנען אַ ריזיגער עולם. זעהענדיג אַז איך קאָן זיך ניט דורכשטופן דורך דער ריזיגער מענטשן־מאַסע, האָב איך זיך אוועקגעלאָזט אויף דער באַוערי, גלויבנדיג, אַז איך וועל דורך דאָרט קאנען צוקומען צום האָל. ווען איך בין ווידער צוגעקומען צו דער פּערטער סטריט, איז געווען דיזעלכע געשיכטע: אַ ריזיגער עולם, און מ'קען זיך ניט דורכשטופן.

אויפן צווייטן קאָרנער, אויף סעקאָנד עוועניו און פערטע סטריט, צי דער וועסט־סייד, האָב איך ווידער אָנגעטראָפֿן אַ וואָגן מיט רעדנער און מוזיקאַנטן. מ'האָט געשפּילט, געטרובעט, געבאַראַבאַנעוועט און גערעדט — ווידער אויף ענגליש, און ווידער האָב איך ניט פאַרשטאַנען וואָס דאָרט קומט פֿאַר. דורכשטופּנדיג זיך דורכן ענגן עולם צום האָל, האָב איך געהערט ווי די רעדנער אויפֿן וואָגן דערמאָנען די נעמען גאַלובאַק, טאַמאַשעווסקי, באַרסקי, ספּעקטאָר. איצט האָב איך שוין פאַרשטאַנען, אז דאָס רעדט מען וועגן אונז, אידישע שווישפּילער, אָבער וואָס מ'רעדט, האָב איך נאָך אַלץ ניט געוואוסט. אַביסל שפּעטער, צוקומענדיג שוין צום האָל, האָב איך זיך דערוואוסט, אז די רעדנער האָבן געווארנט דעם עולם ניט צו גיין זען אונזער פֿאַרשטעלונג, ווייל עס איז אַ שאַנדע פֿאַר אידן. מיט גרויס מי האָב איך זיך דורכגעשטופּט דורך דער מאַסע מענטשן און בין אַריין אין האָל קוים אַ לעבעדיגער. דער האָל איז שוין געווען באַלויכטן. די אָשערס אין פּולדערעס, האָבן זיך אַרומגעדרייט. פרענק וואולף, אויך אין פּולדערעס, האָט די אָשערס געגעבן אַרדערס ווי אזוי אויפצונעמען די געסט. איך האָב פרענק וואולפֿן דערציילט וועגן די צוויי וואָגנס מיט רעדנער אויף צווייטער עוועניו, האָט ער זיך אויסגעלאַכט און געזאָגט צו מיר:

— טאַמאַשעווסקעלע, גיי טו זיך אָן און זע, אז די פֿאַרשטעלונג זאָל זיין שעהן, און די חברה מיט זייערע טרומפּייטן זאָלסטו הערן ווי די קאָץ.
דער האָל איז באַלד געוואָרן איבערגעפּאַקט מיט מענטשן, קיין שפּיל־קע ניט אַריינצואוואַרפֿן.

דער אַרקעסטער האָט גענומען שפּילן די אַווערטורע. הער יתום האָט אין דער אַווערטורע אַריינגעפּלאַכטן אַלע לידער פֿון „קאַלדוניע“. די אַווערטור־טורע האָט געמאַכט אַ רושם. דער עולם האָט שטאַרק אַפּלאַדירט און מיר, די אַרטיסטן אויף דער בינע, הינטער דעם פֿאַרהאַנג, האָבן זיך געפּיהלט גליקלעך, יום־טובֿ־דיג. נאָך דער אַווערטורע האָב איך געגעבן אַ קלונג, אַ צייכן, אז מ'דאַרף אָנפאַנגען די פֿאַרשטעלונג. אַלע אַרטיסטן אין דער כּאָר שטייען גרייט אָנצוהייבן. אָבער וואו איז מירעלע? די פּרימאָדאַנע פעלט! מ'לויפט, מ'זוכט, מ'שרייט „קראַנצעפלד, קראַנצעפלד“, אָבער קיין ענטפּער. מיר זענען אַלע פאַרצווייפּלט, מען קען דאָך ניט אָנהייבן די פֿאַר־שטעלונג, ווייל באַלד ווי דער פֿאַרהאַנג הויבט זיך אויף, דאַרף „מירעלע“ ערשיינען אויף דער בינע. איך לויף אַרונטער אין איר דרעסינג־רום, אין קעלער, וואו זי טוט זיך אָן — די רום איז פינסטער. איך מאַך ליכטיג.

ס'הענגען דאָרטן אירע בינע־קליידער, אָבער איר געביין איז דאָרטן ניטאָ, און אָן איר קאָן מען די פּאַרשטעלונג ניט אָנהייבן. וואָס טוט מען?
 געוואוינט האָט די קראַנצעפּעלד ניט ווייט, ערגעץ אין פּאַרסאַיט סטריט. איך הייס, אַז דער אָרקעסטער זאָל נאָך אַמאָל איבערשפּילן די אָווערטורע און לויף אַוועק צו איר אין דערהיים. איך געפּין זי זיצנדיג מיט אַ טיכל פּאַרבונדן דעם קאַפּ.

— קראַנצעפּעלד! — גיב איך אַ געשריי מיט אַלע מיינע כוחות — וואָס איז געשען? מען דאַרף דאָך שוין אָנהויבן שפּילן, דער אָרקעסטער שפּילט דאָך שוין דאָס צווייטע מאָל די אָווערטורע! וואָס זיצט איר דאָ? קומטן זי ענטפּערט מיר גאַנץ געלאַסן, אַז זי איז קראַנק, דער קאַפּ טוט איר וויי, די ציין רייסן איר און הייזעריג איז זי אויך. קורץ, היינט קען זי ניט שפּילן: מען מוז אָפּלייגן די פּאַרשטעלונג ביז זי וועט פּיהלן בעסער. איך רעד, איך שריי, איך בעט זיך, אָבער רעד צו דער וואַנט! לאָז איך זי איבער מיטן קאַפּ־ווייטאָג און מיטן ציין־ווייטאָג און לויף צוריק אין האָל אַריין. איך דערצייל פאַר מיינע קאַלענן וואָס די קראַנצעפּעלד האָט מיר געזאָגט און לויף שנעל אַראָפּ אין איר דרעסינג־רום און טו זיך אָן אין אירע קליידער, און אזוי בין איך אַרויף אויף דער בינע, און די פּאַרשטעלונג האָט זיך אָנגעפּאַנגען — די ערשטע אידישע טעאַטער־פּאַרשטעלונג אין אַמעריקע. איך האָב געשפּילט די ראָלע פּון „מירעלע“. אין דעם דריטן אַקט האָב איך זיך איבערגעטאַן פאַר אַ אינגעלע און געזונגען דאָס לידל „די באַבקעלעך“.

די פּאַרשטעלונג איז אַדורך גלאַט, אָבער דער עולם איז געווען ניט צופּרידן צוליב דעם וואָס מען האָט ערוואַרט צו הערן די פּרימאָדאָנאַ קראַנצעפּעלד, וועלכע אַ סך האָבן געקענט נאָך פּון רוסלאַנד, רומעניע און גאַליציע. די גאַנצע טרופּע האָט גאַנץ פּיין אויסגענומען ביים פּובליקום, אָבער עס איז ניט געווען דאָס, וואָס מיר האָבן דערוואַרט. אַלע אונזערע פּריינד, אויך מיינע עלטערן, זענען אַרומגעגאַנגען מיט אַראָפּגעלאָזענע קעפּ. פּרענק וואַלף איז אָבער פּון טעאַטער אַוועק אָהן אַ גוד־באַי.

שפּעטער האָבן מיר זיך דערוואַוסט, אַז קראַנצעפּעלד האָט באַקומען פּון אימיגראַנטן־קאָמיטעט דריי הונדערט דאלאַר, אַז זי זאָל ניט קומען שפּילן צו דער פּאַרשטעלונג, און איר מאַן האָט מען געקויפט אַ סאָדאַ־וואַסער סענעד אויפן סאָנער דיוויזשאָן און באַוערי דערפאַר וואָס ער האָט גע'פּועל'ט ביי זיין פּרוי, אַז זי זאָל אונז, אַרטיסטן, פּאַראַרטן.

אויף מאָרגן פרי זענען מיר אלע אַרטיסטן געקומען צו פרענק וואַלפֿ'ן. דער סאַלון־קיפער האָט אונז זעהר קאַלט אויפגענומען. ער האָט שוין דעם חשבון געהאַט אַ פאַרטיגן. פון דעם געלט וואָס די פאַרשטעלונג האָט אַריינגעבראַכט האָט ער באַשלאָסן אַרונטערצונעמען פאַר די שיפסקאַרטן וואָס ער האָט אַרויסגעשיקט, אָבער אזוי ווי די איינגאַמע איז ניט געווען גרויס גענוג צו דעקן אַלץ וואָס עס האָט אים געקאָסט, און ער האָט דאָך געשיקט דריי הונדערט דאלער קעש אויך, איז לויט דעם חשבון אויסגעקומען, אז מיר זענען אים נאָך שולדיג געבליבן עטלעכע הונדערט דאלער. ער האָט אונז ערקלערט, אז ער שענקט אונז דעם חוב און ער האָט נאָך יעדן איינעם פון אונז געגעבן צו צען דאלער.

— איצט, קינדער, קאָנט איר טאָן וואָס איר ווילט — האָט ער צו אונז געזאָגט — איך קען זיך מער ניט אָפגעבן מיט טעאַטער־ביזנעס. מײן ביזנעס איז אַ סאַלון. איך וויל אַלעמען גליק!

ווי אָפגעשמיסענע האָבן מיר פאַרלאָזן פרענק וואַלפֿ'ס סאַלון. יעדער פון אונז האָט אָנגעהויבן זוכן פרנסה. איך האָב נאָך אַלץ געזונגען אין הענרי סטריט שול און באַקומען פינף דאלער אַ וואָך. מיר איז, אַלואַ, בעסער געווען ווי מײנע קאַלעגן־אַקטיאָרן.

איז דאָך אָבער דאָ אַ ווערטל, אז עס איז באַשערט אַן אומגליק, קומט עס אין שטוב אַריין. נו, איז דאָס אומגליק געקומען צו מיר:

דער אַלטער דייטש פון אימיגראַנטן־קאָמיטע, וועלכער האָט אונז, אַקטיאָרן, געסטראַשעט, אז ער וועט אונז אַרויסשיקן פון לאַנד מיט אַן אַקסן־שיף אויב מיר וועלן שפּילן אידיש טעאַטער, איז געווען אַ מעמבער אין דער הענרי סטריט שול, האָט ער געווירקט אויף די איבעריגע מעמבערס פון דער שול, אז מען זאָל מיך ניט צולאָזן זיין דאָרטן מער קיין משורר. אַ קורצע צייט נאָך דער ערשטער פאַרשטעלונג אין טורן האָל, האָב איך באַקומען אַ בריוו פון די פירער פון דער שול, אז דערפאַר וואָס איך האָב געשפּילט אידיש טעאַטער, קען איך מער ביי זיי אין שול ניט זינגען אַלס משורר.

די פינף דאלאַר אַ וואָך וואָס איך פלעג קריגן פאַר מײן זינגען האָבן אונזער פאַמיליע שטאַרק געפעלט.

ווען מיר האָבן געגעבן די ערשטע פאַרשטעלונג פון „קאַלדווינע“, איז אויף דער בינע אַרויפגעקומען אַ רייך־געקליידעטער מאַן, אין אַ צילינדער־הוט,

אין א פראק, מיט א שטעקן מיט א גאַלדענעם קאָפּ. ער האָט זיך פאר אונז פאַרנעשטעלט, אז ער איז אן אימפרעסאָריאָ פון א רוסישן טעאָטער און אז זיין נאָמען איז סאַלאַמאַנסקי. ער האָט דאָ בשותפות מיט א רייכער פיר-מע, יאַקאָבי, א פאַבריק פון סאַמאַפּאַלנע סיגאַרעטן (סיגאַרעטן זאָס מען קאָן פאַררויכערן אָן שוועבעלעך, ווייל יעדער סיגאַרעט האָט אין קעפּל א שוועבעלע און אז מען גיט עס א רייב, צינדט זיך אָן דער סיגאַרעט). סאַלאַמאַנסקי האָט זיך שטאַרק פאַראינטערעסירט אין אונזער פאַרשטעלונג. געקומען אין טעאָטער איז ער דורך אברהם גאַלובאַק, וועלכער איז נאָך אין דער אַלטער היים געווען א סיגאַרעטן-מאַכער, און אין אַמעריקע האָט ער געאַרבעט ביי סאַלאַמאַנסקי'ן. איצט, אז מיר אידישע שוישפילער, זענען געווען אויף צרות, האָט אברהם גאַלובאַק אויסגעוויקט ביי סאַלאַמאַנסקי'ן, ער זאָל אַרײַנעמען די גאַנצע טרופּע אַקטיאָרן אין זיין פאַבריק. איידער מיר זענען אָנגעקומען אַרבייטן, האָט אברהם גאַלובאַק אונז אַלעמען צוזאַמען גענומען און אונז געלערנט מאַכן סיגאַרעטס. מיר האָבן זיך געלערנט די אַרבעט יעדע נאַכט אייניגע וואָכן צײַט.

און אָט זיצן מיר שוין אַלע ביי סאַלאַמאַנסקי'ן אין פאַבריק און מיר אַרבייטן סיגאַרעטס. סאַלאַמאַנסקי גיט אונז אַפּ כבוד און באַהאַנדלעט אונז אמת ברידערלעך. צוזאַמען מיט אונז האָבן דאַמאָלסט אין דער פאַבריק געאַרבעט אייניגע, זעלכע שפילן היינט וויכטיגע ראָלן אין אידישן לעבן פון דער איסט סאַיד: שרייבער, דאַקטוירים, אַדוואָקאַטן און אפילו באַנקירן.

מיר האָבן אָבער לאַנג דאָרטן גיט געאַרבעט. די סיגאַרעטן, וואָס זייער מעלה איז באַשטאַנען אין דעם, וואָס זיי צינדן זיך אָן אַליין, האָבן אויפן אָרט און שטעל באַשטעטיגט, אז זיי צינדן זיך אָן אַליין. עס האָט אויס געבראַכן א פייער און מען האָט אונז, אַרבעטער, קוים אַרויסגעראַטעוועט לעבעדיגע.

בלײַבנדיג ווידער אָהן ברויט האָבן מיר אויף דאָס ניי אַנגעהויבן חלומ'ען וועגן א אידיש טעאָטער. מיר האָבן אָפּגעהאַלטן א מיטינג צווישן זיך צו ווענדן זיך צו פרענס וואַלפּ'ן, און דער גוטער פרענס וואַלפּ האָט אונז ווידער געהאַלפּן. ער האָט געדונגען פאַר אונז אויף גאַנץ יום-טוב סוכות דעם זעלבן טורן-האַל אויף דער פערטער סטריט, וואו מיר האָבן אַנאַנסירט אז מיר וועלן שפילן גאַלדפּאַדענ'ס אָפּערעטע „די באַבע מיטן אייניקעל“.

לעָן גאַלובאַק וועט שפּילן אַלס די באַבע און באַרים טאָמאַשעווסקי אַלס איר אייניקל.

די אָפּערעטע האָט געהאַט אַ נױאַלדיגן ערפּאָלג. מיר האָבן געשפּילט דעם גאַנצן יום טוב פאַר געפּאַקטע הייזער. פרענק וואלף האָט אַלץ פּיין אַראַנזשירט און די אַרטיסטן האָבן זיך געזען מיט אַ שעהנע פּאַר דאלער. עס האָט אונז שוין ניט באַנג געטאָן וואָס מיר האָבן פּאַרלאָרן אונזערע דושאַבס אין דער סיגאַרעטן־פּאַבריק, און מיר האָט אויך ניט באַנג געטאָן וואָס מען האָט מיר אָפּגעזאָגט פון דער הענרי סטריט שול.

זייענדיג ערמוטיגט פון אונזער ערפּאָלג, האָבן מיר אָנגעהויבן טראַכטן וועגן אַן אַמט'ע טעאַטער־געביידע, נאַטירלעך אויף דער איסט סאַיד. אויף דער באַוערי האָט דאַמאָלסט עקזיסטירט דאָס טהאַליאַ טעאַטער. דאָרט ווענען גענעבן געוואָרן דייטשע פּאַרשטעלונגען. דאָס טעאַטער האָט געמאַכט גלענצנדע געשעפטן. אויף דער באַוערי איז אויך געווען דער געשאַנעל טעאַטער. דער באַלעבאָס איז געווען אַ רומענישער איד מיטן נאָמען מאַיקעל יאַמען. איך בין אוועק צו אים און מיט אים גערעדט, אז ער זאָל אונז איבערנעבן זיין טעאַטער. ער האָט אויסגעשאַסן אין אַ געלעכטער. אין אַ טאָן פון חוזק מאַכט ער צו מיר:

— ווילסט שפּילן „די באַבע יאַכנע“? אָדער „ניע בע, ניע מע, ניע קוקר ריקו“! ניין, מיין יונגע! — איז ער פּלוצלינג אַרױנגעפּאַלן אין דייטש — איך מאַך גוטע געשעפטן אין ענגליש. גיי אַריבער דאָ אַנטקעגן צו דעם ליטוואַק, וועלכער האַלט דעם באַוערי גאַרדען, אַ ביליגער טעאַטער, וואו מען קען קריגן אַ טיקעט פאַר צען אָדער צוואַנציג סענט, אפּשר וועט ער מיט דיר מאַכן אַ געשעפט. דער ליטוואַק פּאַרלירט דאָרטן זיין העמד. ער האָט שוין אַלץ פּרוּבירט, און יעדע פּראָבע קאָסט אים געלט. אפּשר וועט ער זיך אָנכאַפּן אָן דײַן פּאַרשלאַג.

איך האָב ניט לאַנג געוואַרט און בין אַריבערגעגאַנגען אין באַוערי גאַרדן. איך האָב געטראָפּן דעם באַלעבאָס, מר. ליוואַי, אַ גאַנץ פּריינדלעך אידל, און דוקא ניט קיין ליטוואַק, גראד אַ דייטשער איד. איך האָב אים געמאַכט דעם פּאַרשלאַג, אז מיר זאָלן אין זיין טעאַטער געבן אירישע פּאַרשטעלונגען. דער צופאַל האָט אונז צוגעהאַלפּן אין דעם. מר. ליוואַי'ס מוטער האָט געזען אונזער פּאַרשטעלונג, „די באַבע מיטן אייניקעל“ אין טורן־האַל און עס איז איר שטאַרק געפּעלן געווען, האָט זי אים צוגערעדט אז ער זאָל מיין פּאַרשלאַג אָננעמען, און ער האָט זיך געלאָזט צורעדן. ער פרעגט אָבער בײַ

מיר, צי האָט ער אַ רעכט צו שליסן אַ געשעפט מיט מיר, אַ פּערצן־יאָריגן בחור'ס. איך האָב מר. ליוואַי ערקלערט, אַז מיינע קאַלעגן, די שווישפּילער, האָבן צו מיר פּאַלשטענדיגן צוטרוי און אַז זיי וועלן טאָן אַלץ וואָס איך וועל זיי הייסן. איך האָב מיט מר. ליוואַי אָפּגעמאַכט, אַז נעקסטן פּרייטאָג וועלן מיר אָנהייבן געבן אידישע פּאַרשטעלונגען אין זיין באַוערי גאַרדן טעאַטער. דער אָפּמאַך איז געווען אויף זעכציג און פּערציג פּראָצענט. זעכציג פּראָצענט פּאַר אונז און פּערציג פּאַר אים. ער דאַרף געבן באַלייכטונג, בינע־אַרבעטער, אַ קאַסירער, בילעטן, אַן אָרקעסטער פון צען מאַן; און ער דאַרף אויך צושטייער געבן אַ העלפּט וואָס די אַדווערטייזמענטס וועלן קאָסטן. מיר, די שווישפּילער, דאַרפן געבן קליידער, פּאַרוקן, פּיעסן און כאָר. איך האָב די גוטע בשורה געבראַכט צו מיינע קאַלעגן. אַלע האָבן זיך דערפּרעהט. ס'איז באַשלאָסן געוואָרן פון דער גאַנצער טרופּע, אַז איך זאָל זיין זייער פּאַרשטעהער, דער דירעקטאָר, הייסט עס; אַז דער נאָמען פון דער טרופּע זאָל זיין „באַריס טאַמאַשעווסקי'ס אידישע אָפּערעטן־טרופּע“.

צו דער ערשטער פּאַרשטעלונג אין דעם באַוערי גאַרדן טעאַטער האָט מען געשפּילט אַ דראַמע, געשריבן פון ישראל באַרסקי (ישראל בן עולם). אונטערן נאָמען ישראל בן עולם פּלעגט ער שרייבן אַרטיקלען אין אייראָפּעאישע אידישע צייטונגען און אויך אין „די אידישע גאַזעטען“ אין ניו יאָרק. אין די שפּעטערע יאָרן פּלעגט ער אַמאָל שרייבן אַרטיקלען אין „פּאַרווערטס“. ער איז איבערהויפּט געווען אַן אינטעליגענט, אַ אידעאָליסט און אַ פּאַנ־טאַזיאָר. ער האָט געהערט צו דער גרופּע „עם עולם“, וואָס איז געקומען קיין אַמעריקע גרינדן קאַלאָניעס. שפּעטער איז ער געווען טעטיג אין דער שניידערי־ניאַן און אין דער סאַציאַליסטישער באַוועגונג. זיין דראַמע האָט זיך גערופן „די וואַהנזינגע“. די ראָלן זענען ספּעציעל געשריבן געוואָרן פאַר די שווישפּילער פון אונזער טרופּע און יעדער איינער האָט געהאַט אַ וויכטיגע ראָלע.

דאָס שטיק האָט געהאַט גרויס ערפּאָלן. צוויי חדשים האָבן מיר געדי שפּילט „די וואַהנזינגע“ ביי אויספּאַרקויפטע הייזער. איך האָב געשפּילט די ראָלע פון דער „וואַהנזינגער“; איך האָב איבערהויפּט געשפּילט אַלע פּרויען־ראָלן אין די פּיעסען, וועלכע מיר האָבן אויפּגעפירט. זינט די פּרי־מאַדאַנאַ קראַנצפּעלד האָט אויפּגעהערט צו שפּילן ביי אונז, בין איך געווען די דראַמאַטישע שווישפּילערין און אויך די פּרימאַדאַנע.

דער באַוערי גאַרדן טעאַטער, וואָס איז פריער געווען אַ ביליגער ביר-גאַרטן פאַר מאַטראַסן און פאַרדעכטיגע פאַרשוניגען, איז איצט מיט אונזער שפּילן דאָרט, געוואָרן אַ שעהן אידיש טעאַטער. די שענסטע באַלעבאָטיים פון דאַמאָלסטיגן ניו יאָרק זענען געווען אונזערע שטענדיגע באַזוכער, און מיר האָבן געהאַט שעהן פרנסה. איך האָב געהאַט נקמה אָן דעם באַלעבאָס פון דעם געשאַנעל טעאַטער, וועלכער האָט מיר אָפּגעזאָגט איבערצוגעבן זיין טעאַטער.

זינט מיר האָבן אָנגעהויבן צו געבן אידישע פאַרשטעלונגען אין באַוערי גאַרדן טעאַטער האָט מאַיקעל יאָמען פאַרלאָרן אַלע זיינע אידישע קאָסטאַ-מער. אַנשטאָט צו גיין אין זיין טעאַטער צו ענגלישע פאַרשטעלונגען, זענען די אידישע אימיגראַנטן געקומען צו אונז אין אידישן טעאַטער. מאַיקעל יאָמען האָט אָנגעהויבן שיקן שלוחים צו מיר, אַז איך זאָל איבערנעמען זיין טעאַטער. איך האָב זיך אויסגעלאַכט פון אים, פונקט ווי ער האָט זיך אויסגעלאַכט פון מיר ווען איך בין געקומען צו אים מיט מיין פאַרשלאַג, אַז ער זאָל אונז איבערנעבן זיין טעאַטער.

מיט דער צייט זענען צוגעקומען פון אייראָפּע עטלעכע נייע אַרטיסטן. איינער פון זיי איז געווען אַ יונגערמאַן מיטן נאָמען וואָלפּזאָן, אַ פיינער זינגער (וועגן אים וועל איך שפּעטער שרייבן אַ באַזונדער קאַפיטל, וואַרום מיט אים איז פאַרבונדן אַ מערקווירדיגע, אַ סענסאַציאָנעלע לעבענסגעשיכט-טע). ס'איז אויך אַריבערגעקומען אַ פיינע פּיאַניסטין פון אָדעס, מאַדאַם לאַנדעסמאַן.

איך בין שוין דאַמאָלט געווען אַ היבש בחור'ל, און בין געווען דער אָפּי-ציעלער דירעקטאָר פון דער טרופּע. איך האָב אָבער נאָך אַלץ געשפּילט פרויען-ראָלן.

אין דער יונגער דאַמען-וועלט (אין ווירקלעכן לעבן) האָב איך שוין געשפּילט אַ גרויסע ראָלע, איבערהויפּט צווישן די אַריבערגעקומענע שעהן-הייטן. אין מיין כאָר האָב איך געהאַט צוואַנציג מיידלעך, אַלע גרינע: אָדעסער, קיעווער, יעליסאַוועטגראַדער, רומענישע, גאַליציאַנישע, און אַלע זענען זיי געווען טאַקע אמת שעהן. איך בין אַלעמאָל געווען אַ דאַמען-פּריינד. צווישן די אַלע שעהנהייטן, וועלכע האָבן זיך געשאַרט אַרום מיר, צווישן מיינע „פאַטריאָטקעס“, האָט זיך געפונען אַן אָדעסער מיידל, וואָס איז ווירקלעך געווען מערקווירדיג שעהן. אָט דאָס אָדעסער מיידל האָט

מיין האַרץ געפאַנגען. אירע שעהנע נאַאיווע אויגן האָבן מיר דערמאָנט אָן מיין ערשטער געליבטע, קאַטינקאַ, די קרויסטלעכע מיידלעך פון קיעוו. מיין נייע געליבטע פלעגט נעבן מיר זיין גאַנצע טעג און ביז שפעט אין דער נאַכט. ביי אַלע פּראָבן האָט זי זיך געפונען נעבן מיר; ביי יעדער פּאַר-שטעלונג איז זי אין טעאַטער געזעסן אין די ערשטע רייען; נאָך יעדן אַקט איז זי געווען ביי מיר אין דרעסינג-רום. מייע קאַלעגן, די אַרטיסטן, און פיל פון פּובליקום, האָבן שוין געהאַט אָפּגעמאַכט ביי זיך, אַז דאָס שעהנע מיידל איז טאַמאַשעווסקי'ס כּלה. איר טאַטע-מאַמע, היימישע כּאַלעבאַטיס, האָבן מיך שטאַרק ליב געהאַט. אָפט פלעגט איר מאַמע צו מיר זאָגן:

— געדענקט, איר זענט נאָך ביידע יונגע קינדער, איר טאַרט ניט טראַכטן זענען נאַרישקייטן! . . .

אָבער איך און מיין געליבטע האָבן דעם חשבון אונטערגעפירט גאַנץ אַנדערש. מיר זענען געווען אזוי פאַרקאָכט איינער אין דעם אַנדערן, אַז קיין זאך האָט אונז ניט אָפּגעשראַקן. מיר האָבן פאַר קיינעם קיין מורא ניט געהאַט און קיינעם וואַרונג ניט געפּאָלגט. איך געדענק ווי דער טאַטע מייער האָט זיך אַמאָל שטאַרק צעבייזערט אויף מיר:

— וואָס פאַר אַ מוידן! וואָס פאַר אַן אַרומשלעפּן זיך! וואָס פאַר אַ ברענגען די מויד צו מיר אין שטוב אַריין?!

איך האָב דעם טאַטן ערקלערט, שוין ניט ווי אַ קינד, נאָר ווי אַ מאַן, און טאַקע ווי אַ דירעקטאָר פון אַ טעאַטער, אַז איך בין שוין מאַן גענוג אַליין צו פאַרשטיין וואָס ס'איז רעכט און וואָס ס'איז אומרעכט. איך האָב אים אויך אָפּן געזאָגט, אַז דאָס שעהנע מיידל איז מיין צוקונפטיגע פרוי.

דער טאַטע האָט מיט מיר צוליב דעם ניט גערעדט עטלעכע חדשים. ער איז אפילו אין טעאַטער מער ניט געקומען, און יעדעס מאָל וואָס איך פלעג מיין געליבטע ברענגען צו אונז אַהיים, האָט ער אויף איר געקוקט קרום. זי האָט דערפון שטאַרק געליטן, אָבער איך האָב זי געטרייסט, אַז דער טאַטע וועט זיך לאָזן איבערבעטן. זי איז געווען עלטער פון מיר (דאָס זעכצנטע יאָר), אָבער שכל האָט זי געהאַט פון אַ מיידל שוין היבש איבער צוואַנציג.

אין באַוערי נאַרדן טעאַטער האָב איך געהאַט אַ גאַנץ שעהנעם אָפּיס מיט ווייכע לעדערנע טשערס און אַ קאוטש. מיין געליבטע פלעגט קומען צו מיר צען אזוינער אין דער פרי און פאַררלייבן מיט מיר ביז נאָך דער פאַרשטעלונג, דאָס הייסט, ביז שפעט אין אָוונט.

איין מאָל איז איר מאַמע פֿלוצלינג געקומען אין מיין אָפּיס, און אונז
 ביידן געפונען אין אַ ליבעס־פּאָזע. מיר האָבן זיך שטאַרק פאַרשעמט. די
 מאַמע האָט אויסגעבראַכן אין אַ געוויין און געפּאָדערט, אַז די טאַכטער
 זאָל שוין אַהיימניין און איר אָנגעזאָגט, אַז זי זאָל מער ניט וואַגן צו קומען
 צו מיר. דאָס מיידל האָט איר מוטער געענטפּערט דאָסזעלבע וואָס איר
 האָב געענטפּערט מיין טאַטן: זי איז שוין אַלט גענוג צו וויסן וואָס זי
 האָט צו טאָן. מיין געליבטערס מוטער איז אַוועק אַ וויינענדיגע. מיין
 געליבטע האָט זיך אויך שטאַרק צעוויינט. איר האָב געזוכט זי צו באַרוהיגן.
 דעמזעלבן טאָג, אייניגע שעה שפּעטער נאָך דעם אונערוואַרטען וויזיט
 פֿון מיין געליבטערס מוטער, זענען צו מיר געקומען דער מיידעלס פּאַטער
 און אַ ברודער אירער, אַ פיינער אינטעליגענטער בחור, אַ געוועזענער שילער
 פֿון דער אָדעסער גימנאַזיע. זיי האָבן מיין שעהן מיידל גוט אָנגעפּאַטשט
 און מיט געוואַלט זי גענומען מיט זיך. יאָרן־לאַנג איז יענע סצענע פאַר
 מיר געווען אַ טראַגישער מאַמענט אין מיין לעבן. און ס'איז אַ פּאַקט,
 אַז עד היום, ווען איר דערמאָן זיך אָן מיין שעהן אָדעסער מיידעלע, ניט
 מיר אַ צופֿ ביי דער נשמה. מער האָב איר זי ניט געזען. דורך אירע לאַנדסלייט
 האָב איר זיך שפּעטער דערוואוסט, אַז די פּאַמיליע האָט אַרויסגעמופּט פֿון
 ניו יאָרק. וואוהין, האָט קיינער פֿון זיי ניט געוואוסט. שפּעטער איז זי
 ווידער געקומען אין ניו יאָרק.

צוליב מיינעם א ראַמאַן פאַרלירט מען אַ טעאַטער.
 די ערשטע פאַרשטעלונג אין נואַרק - דאָס נייע
 אידישע טעאַטער אין אַ דייטשען ביר-סאַלון - די
 דורכגעפאַלענע פאַרשטעלונג אין פילאַדעלפיע.
 מען וואַרפט אונז אַרויס מיט די בעבעכעס אויף
 דער גאַס - אַ איד—אַ מלאַך - אַ נייער זיני-
 דינער ראַמאַן - אין נעסט פון אויסגעלאַסנקייט
 און שמוץ.

חר. ליוואי, דער אייגנטימער פון טעאַטער איז געשטאַרבן. זיין אלמנה,
 אַ קריסטין, וועלכע האָט ליב געהאַט דעם „ביטערן טראָפּן“, און וועלכע
 האָט זיך מיטן טעאַטער קיינמאָל ניט אינטערעסירט, האָט זיך גענויטיגט
 אין געלט און זי האָט דעם טעאַטער פאַרקויפט, זענען מיר ווידער געבליבן
 אַהן אַ טעאַטער.

דאָ האָב איך זיך באַקענט מיט אַ געוויסן אונגאַרישן אידן, וועלכער האָט
 געהאַט אַ האָל אין 165 איסט בראָדוויי, וואו אויפן ערשטן פלאַך האָט זיך
 געפונען אַ טאַנצזאַל און איבערן טאַנצזאַל זענען געווען מיטינג-רוםס.
 אונטן, אין קעלער, איז געווען אַ ביר-סאַלון. איך האָב דעם אידן פאַראיני-
 טערעסירט אין טעאַטער ביזנעס, און עס האָט ניט גענומען לאַנג ווי דער
 איד האָט זיין האָל פאַרוואַנדלט אין אַ אידיש טעאַטער. ער האָט געלאָזט
 אויפבויען אַ בינע, מאַלן דעקאָראַציעס, געמאַכט דרעסינג-רוםס. קיין
 טעאַטער-שטולן האָט ער ניט געוואָלט אַריינשטעלן. ערשטנס, האָט ער
 געזאָגט, דאַרף עס קאָסטן אַ סך געלט, און קיין געלט האָט ער ניט געהאַט;
 און, צווייטנס, האָט ער ניט געוואָלט קאַליע מאַכן דעם פלאַך, ווייל ווען

מען האָט קיין טעאָטער ניט געשפּילט, איז דאָרט געווען אַ טאַנצ־זאַל; האָט ער
ניט געוואָלט צושרויפן די שטולן צום פּלאַך.

אונזער טרופּע האָט זיך אַריבערגעטראָגן אין איר נייער היים, 165 איסט
בראָדוויי. מיר האָבן אָנגעהויבן מיט אַ נייער אָפּערעטע, וואָס מיין פּאָטער
האָט פּאַרפּאַסט. דער נאָמען פון דער אָפּערעטע איז געווען „ראַטשילד'ס
ביאָגראַפּיע“. איך האָב געשפּילט די ראָלע פון דעם יונגן ראַטשילד, ווען
אַלס אַן אַרים אָפּגעריסן אינגל, קלייבט ער שמאַטעס. איך האָב אויך גע-
שפּילט די ראָלע פון דעם אַלטן ראַטשילד, ווען ער איז שוין אַ באַנקיר און
פירט געשעפטן מיט קעניגע.

דאָס קליינע טעאָטערל אויף איסט בראָדוויי איז ניט געווען מזל'דיג.
נאָך אַלעמען איז דאָך דאָס געווען אַ האָל, וואו עס זענען אָפּגעהאַלטן געוואָרן
מיטינגען, וואו מען האָט געטאַנצט און וואו עס זענען געפּראָוועט געוואָרן
חתונות און פּאַרטיס. די שטולן, ניט זייענדיג צוגעשריפט צום פּלאַך,
האָבן זיך געדרייט צווישן די פּיס.

דערפאַר אָבער איז דאָס טעאָטערל געווען מזל'דיג פאַר מיר גופּא — אין
ליבע. איך בין איבערהויפּט אין יענער צייט געווען מער פּאַרנומען מיט ליבע
ווי מיט דער דראַמע. אַרום טעאָטערל האָבן זיך אַרומגעדרייט פּיל שעהנע
פרויען אין פּאַרשידענעם עלטער, וועלכע האָבן גענאַרט באַקאַנט צו ווערן
מיט אַקטיאָרן. איך, אַלס דער דירעקטאָר, בין נאַטירלעך געווען די גרעסטע
„אַטרעקשאָן“. אייניגע פון די שעהנע מיידלעך האָבן איך געמאַכט פאַר
כאָריסטקעס, פאַר אָשערקעס; אַנדערע האָבן אויפּגעפּאַסט אויף די קליידער.
מאַנכע פון די אַמאָליגע שעהנהייטן זענען איצט זעהר רייך און האָבן
פּויגע קינדער און אייניקלעך. מיט אייניגע פון זיי באַגעגן איך זיך נאָך
אַמאָל און ביי אַ גלעזל ווין דערמאָנט מען זיך מיט אַ וויץ, מיט אַ וואונק
אָן די אַלטע צייטן . . .

אין דער גאַנצער גרופּע פון שעהנהייטן האָט בלוז איינע אויף מיר גע-
מאַכט אַ שטאַרקן איינדרוק; עס האָט לאַנג ניט גענומען און זי האָט זיך
טיף אַריינגעקליבן אין מיין האַרצן אַרײַן. זי איז ווירקלעך געווען אַ זעל-
טענע שעהנהייט. „ערופן האָט מען זי די „שעהנע ענעלע“. זי לעבט היינט
ערנעץ אין אַפּריקע, וואו זי איז פּאַרהייראַט פאַר אַ קרויסט אַ מיליאָנער.
אַ געוויסן טאַג האָט ענעלע זיך מיר ערקלערט אין ליבע. זי האָט מיר
דערציילט, אַז זי שלאָפט ניט נאַנצע נעכט, רק זי טראַכט וועגן מיר. זי האָט
גערעדט אַזוי דרייסט, שוין גאָרניט ווי אַ יונגע מיידלעך, נאָר ווי אַ

ערפארענע פרוי. איך האָב חושד געווען, אז איר אַנקל, דער באַלעבאַס פון דעם האָל, אין 165 איסט בראָדוויי, איז צו איר ניט גלייכנילטיג. זי האָט מיר אָבער דערציילט וועגן אַן אַנדערן, אז ער ערקלערט זיך איר אין ליבע, נאָר אז זי האָט אים פיינט.

— אָבער מיך האָסטו ליב? — פרעג איך ביי ענעלע'ן.

אַנשטאַט צו געבן אַן ענטפער אויף מיין פראַגע, האָט זי זיך אַ וואָרף געטאָן מיט אירע ביידע שעהנע הענטלעך אויף מיר און מיין פנים באַדעקט מיט הייסע קושן. צווישן אונז האָט זיך צעפלאַקערט אַ ראַמאַן. אַנשטאַט צו קומען צו פראַבע, ווי געוויינלעך, צען אַזייגער אין דער פרי, פלעג איך קומען זיבן. ענעלע האָט שוין געוואַרט אויף מיר אין מיין דרעסינגרום. מיין גאַנצע פרייע צייט האָט זי פאַרנומען. זי איז מיט יעדן טאָג שענער געוואָרן און יעדן טאָג מיר מער ליבע אַרויסגעוויזן. די אַקטיאָרן און אַקטריסעס פון מיין טרופע האָבן מיר נאָך מער חשק צוגעגעבן אין מיין ליבע צו איר. ביי פראַבען, אָדער ווען מיר פלעגן זיצן אין די דרעסינג-רום, איז שטענדיג דער הויפט געשפרעך געווען וועגן ענעלע'ן.

— גאָט, איז זי שעהן! איז זי ליכטיג! — פלעגן די שוישפילער וועגן איר זאָגן — אַן אמת'ער מלאַך! עס איז נאָר קיין גלייכן ניטאָ צו איר אין גאַנץ ניו יאָרק און אפשר אויף דער גאַנצער וועלט.

הערנדיג אַזעלכע לויב-געזאַנגען וועגן מיין ענעלע'ן, בין איך געווען אויפן זיבעטן הימל און די ליבע אין מיר האָט זיך נאָך שטאַרקער צעפלאַקערט. איך האָב שוין אינגאַנצן פאַרגעסן אַן מיינע פריערדיגע ליבעס: קאַטינקאַ, באַשקעלע, דאָס שעהנע ווייבעלע אין בערדיטשעוו אין הויז פון ר' ניסן בעלזער. אַלע פריערדיגע ראַמאַנען זענען אָפגעשטאַרבן, געלעבט האָט בלויז ענעלע. זי איז אפילו געפעלן דעם טאַטן מיינעס. ער זאָגט אַמאָל צו מיר:

— אַ טייער מיידל, די ענעלע!

צו מיין פלאַקערדיגער ליבע האָט אָבער באַלד גענומען אַ סוף. דער באַלעבאַס פון האָל האָט זיך דערוואוסט וועגן מיין ליבע מיט ענעלע'ן, איז ער געוואָרן שטאַרק אייפערזיכטיג. ער האָט מיך אַריינגערופן אין זיין אָפּיס און מיר ערקלערט, אַז ער לאָזט אונז אָפשפילן בלויז די איינע וואָך, זוייל מיר האָבן שוין אַנאַנסירט די פאַרשטעלונגען דורך אַ פּאָוסטער, און אז אויף דער אַנדערער וואָך זאָלן מיר, אַקטיאָרשטישקעס, זיך אָפּזוכן אַן אַנדער פּלאַץ צו שפילן. און ער זאָגט מיר אַן מיטן האַרבן וואָרט:

— טאָמאַשעווסקי, זאָלסט פאַרגעסן, אז עס האָט אַמאָל געלעבט אויף דער וועלט אַן ענעלע! און אויב דו וועסט מיך ניט פּאָלגן, וועט אַ גרויס אומגליק געשען.

דער טאַטע מיינער און די איבעריגע אַקטיאָרן און אַקטריסעס זענען גער־לאָפּן צום אייגנטימער פון האָל און געבעטן אים, אז ער זאָל אונז ניט אַרויס־וואַרפּן. עס האָט אָבער ניט געהאַלפּן. מיר האָבן אונטערגעשיקט פּראָמיר־נענטע פּערזאָנען, זיי זאָלן זיך פאַר אונז איינשטעלן, און זען ווירקן אויף אים, אז ער זאָל אונז לאָזן ווייטער שפּילן טעאַטער, און עס האָט אויך ניט געהאַלפּן. מיר האָבן געענדיגט די וואָך און — מיר זענען ווייטער געבליבן אָהן אַ טעאַטער.

ענעלע'ן האָב איך מער ניט געזען. איך האָב זיך דערוואוסט, אז אירער אַן אַנקל האָט זי אוועקגעשיקט צו זיינער אַ שוועסטער אין אַ קאָנטרי ערגעץ נעבן באַסטאָן. מיך האָט ניט אינטערעסירט מער דאָס טעאַטער, די אַפּערעטע „ראַטשיילד'ס ביאָגראַפּיע“; מיר האָט קיין זאך ניט אינטערעסירט; איך האָב בלוז געטראַכט פון ענעלע'ן. מיין בענקשאַפט נאָך איר איז געווען אומבאַשרייבלעך. גאַנצע וואָכן פלעג איך זיך יעדן טאָג אַרומדרייען שטונדן לאַנג אַרום 165 איסט בראָדוויי, טאַמער וועל איך אַנטרעפּן מיין ענעלע'ן. אָבער אומזיסט איז געווען מיין זוכן, מיין בענקען. ענעלע איז ווי אין וואַסער אַרײַן! איך האָב אונטערגעשטעלט חברים און חבּר'טעס, זיי זאָלן מיר העלפּן זוכן מיין ענעלע'ן. עס האָט אָבער גאָרניט געהאַלפּן. איך האָב ענעלע'ן אויף אייביג פאַרלאָרן.

אַ לאַנגע צייט האָבן מיר געזוכט אַ טעאַטער און ניט געקאנט געפינען. און די חברה אַקטיאָרן האָבן ווידער אָנגעהויבן לײדען. איינעס האָט גער־פעלט דירה־געלט, ביי אַ צווייטן האָט מען צוגעמאַכט די געז, ביי אַ דריטן האָט מען צוגענומען דאָס ביסל מעבל, וואָס ער האָט געקויפט אויף אַפּצאָלן. חברה האָבן געהאַט טענות צו מיר:

— וואָס פאַר אַ דירעקטאָר ביזטו צו אַלדע שוואַרץ יאָר, אז דו קענסט ניט אויסהאַלטען די טרופּע!?

איך בין אוועקגעפאַרן קיין נואַרק, ניו דזשירזי, זוכן דאָרטן אַ טעאַטער. איך האָב ביי זיך געטראַכט: אין נואַרק זענען דאָ, קיין עין הרע, אַ סך אידן, וועלן מיר דאָרטן שפּילן טעאַטער. קיין טעאַטער האָב איך אָבער אין נואַרק ניט געקענט קריגן. ערשטנס האָט מען געדאַרפט האָבן געלד צו

געבן א דעפאזיט, און דאָס האָב איך ניט געהאַט. און, צווייטנס, ווער קאָן זיין זיכער צי מיר וועלן דאָרטן האָבן אזא ערפּאָלג ווי אין ניו יאָרק? איך האָב זיך באַקענט מיט אַן אַרימען זייגערמאַכער און אים דערציילט וועגן וואָס איך בין געקומען אין נואַרק. ער האָט מיך פּריינדלעך אויסגעהערט און מיר צוגעזאָגט צו העלפּן. ער האָט מיך צוגעפירט צו אַ קליין טעאַטער, וואָס האָט זיך געפונען ערגעץ אין אַ פּאַרוואָרפּענער געגנד. דער אייגנטימער פון טעאַטערל האָט מיר פּאַהרונגען אויף איין נאַכט זיין פּלאַץ פאַר 76 דאלער. דער זייגערמאַכער האָט אויסגעלעגט פינף-און-צוואַנציג דאלער אַלס דעפּאָזיט; האָב איך שוין אַ רעסיט פון טעאַטער. דער גוטער זייגערמאַכער איז מיט מיר דערנאָך געגאַנגען צו אַ דרוקער און באַשטעלט פּאַוסטערס און הענד-בילדס און פאַר דעם באַצאַלט. דעם טאָג פון דער פּאַרשטעלונג איז די גאַנצע טרופּע פּאַרפּאָרן אין הויז פון דעם אַרעמען זייגערמאַכער. זיין היים איז באַשטאַנען פון דריי צימערלעך, וואָס ער, זיין פּרוי און פיר קינדערלעך האָבן באַוואוינט. אונזער טרופּע איז באַשטאַנען פון זעכצן מענטשן, און מען קען זיך שוין פּאַרשטעלן ווי באַקוועם מיר האָבן זיך דאָרט אַלע געפיהלט און ווי באַקוועם דער זייגערמאַכער און זיין פּרוי האָבן זיך געפיהלט. די באַלעבאַסטע, אַ ליבהאַרצינע פּרוי, האָט צוגעגרייט טיי, אַוועקגעשטעלט אויפן טיש קרעקערס און מיט אַ זיסן שמייכל אויפגענומען געסט. פאַרנאַכט זענען מיר אַלע אַוועק אין טעאַטערל. דער זייגערמאַכער איז געזעסן ביי דער קאַסע אַ פּריילעכער, אַ לעבעדיגער.

— נו, — פּרעג איך ביי אים, — וואָס הערט זיך ביי דער קאַסע?
 חברה אַקטיאָרן זענען אויך נייגערדיג דאָס צו וויסן. דער זייגערמאַכער טרייסט אונז:

— עס וועט זיין אַליראַיט. ביינאַכט וועלן אַלע אידן קומען. איך האָב שוין פאַרקויפט צוויי טיקעטס צו פּופּציג סענט. עס וועט זיין גוט, זאָרגט ניט!

חברה איז אַרויף אויף דער בינע און זיך גענומען גרייטן צו דער פּאַר-שמעלונג. געשפּילט האָבן מיר באַרסקי'ס „די וואַהנזיניגע“. מיר האָבן נאָך צייט געהאַט צו מאַכן אַ שטיקל פּראָבע. די מוזיקאַנטן האָבן אויך געמאַכט אַ מוזיק-פּראָבע. אַלץ איז צוגעגאַנגען בשלום. די צייט האָט זיך גערוקט אַלץ געהענטער צום אָנהייבן. אַקטיאָרן האָבן זיך אָנגעטאָן, גרימירט, די סטעדיזש-הענט האָבן פאַרטיג געמאַכט די בינע, דער אַרקעסטער האָט גענומען שפּילן די אַווערטירורע.

איך גיב א קוק דורכן לעכל פון פארהאנג צו זען וואָס עס טוט זיך אין טעאטער און עס ווערט מיר פינסטער אין די אויגן. אונטן, אין אַרקעסטער, זיצן עטלעכע מענטשן, עטלעכע אויף דער באַלאַקאָני און אַ היבש ביסל אויף דער גאַלעריע, חברה שוישפילער גייען אַרום פאַרטרויערט, מען זיפצט, מען קרעכצט, די אַקטריסעס ברעכן די הענט, אַלע האָבן מיר געוואַרט אויף דער פאַרשטעלונג אין נואַרק. מען האָט געהאַפּט, אַז עס וועט זיין אויף רענט, אויף געז, עס וועט זיין צו באַצאָלן כאָטש אַ ביסל געלט דעם גראַסער־רימאָן, דעם בוטשער, און וואָס וועט איצט זיין? איך בין געזעסן אַ פאַר־צווייפלטער אין מיין דרעסינג־רום. אַט דאַרף מען באַלד אָנהייבן שפּילן און קיינער קומט ניט אַריין צו מיר — עס קומט ניט דער באַלעבאָס פון טעאטער נאָך די איבעריגע פּופּציג דאלער, עס קומען ניט די מוזיקער נאָך געלט.

דער גלאַק האָט אַ קלונג געטאָן מען זאָל אָנהייבן, און מיר האָבן טאַקע אָנגעהויבן שפּילן. אין מיטן שפּילן זענען אַריינגעקומען אין טעאטער נאָך עטלעכע מענטשן. מיר האָבן אָפּגעשפּילט דעם אַקט מיט גרויס ערפּאָלג. דער ערפּאָלג איז אָבער בלוז געווען אַ מאַראַלישער, דאָס פּובליקום האָט שטאַרק אַפּלאָדירט, אָבער אין דער קאַסע איז געווען צרות. נאָכן צווייטן אַקט איז אַרויפגעקומען אַ ראַבינער, וועלכער האָט זיך פאַר מיר פאַרגעשטעלט. איך געדענק ניט מער זיין נאָמען, אָבער איך געדענק, אַז ער איז געווען אַ ליב־לעכער, סימפּאַטישער מאַן אין די עלטערע יאָרן. ער זאָגט מיר, אַז אים איז שטאַרק געפּעלן די פאַרשטעלונג און אַז ער בעט ביי מיר, אַז איך זאָל אים ערלויבן צו ריידן צום פּובליקום. איך פרעג ביי אים, וואָס ער וויל ריידן, ערקלערט ער מיר, אַז אַזוי ווי אין נואַרק איז עס דאָס ערשטע מאָל וואָס מען שפּילט אידיש טעאטער, איז דערפאַר דער באַזוך זעהר אַ שוואַכער; וויל ער וועגן דעם ריידן צום עולם און זיי פאַרברייטן צו אַ צווייטער פאַר־שטעלונג, וואָס וועט זיכער זיין אַ פינאַנציעלער סוקסעס. איך האָב, נאַטיר־לעך, געגעבן דעם ראַבינער די ערלויבעניש צו ריידן און ער האָט געהאַלטן אַ זעהר שעהנע רעדע. ער האָט מיך אָנגענומען ביי דער האַנט און איז מיט מיר אַרויס אויף דער בינע און אַזוי געהאַלטן זיין רעדע. ער האָט גערעדט וועגן דעם פאַרפאַסער פון דער פּיעסע, באַרסקי, וועלכער האָט אויך מיט־געשפּילט אין דער פּיעסע, וועגן מר. און מרס. ספּעקטאָר און ער האָט אַפּע־לירט צום פּובליקום, אַז עס זאָל קומען צו די ווייטערדיגע פאַרשטעלונגען. ווען מען האָט געענדיגט שפּילן, זענען אידן געלאָפּן צו דער קאַסע נאָך טי־קעטס פאַר דער צווייטער פאַרשטעלונג.

ווען איך האָב זיך איבערנעטאָן נאָכן שפּילן, איז צו מיר אין דרעסינג רום אַרײַנגעקומען דער ראַבינער, צוזאַמען מיט נאָך אײנעם, אַ הויכן, שעד נעם מאַן, מיט באַקנבערד און פענסנע, זעהר רײך געקלײדעט. דער ראַבינער ערקלערט מיר, אַז דער מאַן אין נאָך אײניגע פון פּובליקום האָבן צווישן זיך אָפּגעמאַכט, אַז מען זאָל מיר געבן צוויי הונדערט און פּופציג דאלער פאַר די שױשפּילער. זײ, די באַלעבאַטיס, האָבן ניט געקאַנט זען, אַז די אַרטיסטן זאָלן אַרבייטן דאָס ערשטע מאָל אין נואַרק בײַ אַזאַ קלײנער אײננאַמע. איך האָב נאַטירלעך דאָס געלט צוגענומען און האַרציג באַדאַנקט דעם ראַבינער און זײן באַגלײטער. דאַן האָט דער זעלבער מאַן אײנגעלאַ- דען די גאַנצע טרופע צו אַ סאַפּער אין אַ אײדישן רעסטאָראַן. די גאַנצע טרופע האָט האַרציג באַדאַנקט אײ דעם ראַבינער, אײ זײנע פּרײנט. דער זײנערמאַכער האָט זיך צוזאַמען מיט אונז געפּרײט. ער האָט אונז דער צײלט, אַז דער באַלעבאַס פון טעאַטער האָט אונז געשאַנקען די פּופציג דאלער, ווייל אײס איז געפּעלן געווען די פּאַרשטעלונג. דער באַלעבאַס איז געווען אַן אַמעריקאַנער אײד און ער האָט געזאָגט, אַז בײַ אַרעמע אַרטיסטן ווײל ער קײן געלט ניט נעמען. דער זײנערמאַכער האָט מיר ערקלערט, אַז פון דער אײננאַמע האָט ער באַצאָלט דעם אַרקעסטער און די אַנדערע מענטשן, וועלכע האָבן געאַרבייט און אַז עס איז נאָך געבליבן אַ צוואַנציג דאלער און אפּשר מער; ער האָט דאָס קלײן געלט נאָך ניט איבערגעצײלט. און דערבײַ לײגט ער אַוועק אױפן טיש דאָס געלט.

— נעמט זיך אַראָפּ די פינגער און צוואַנציג דאלער, וואָס אײר האָט געגעבן אַלס דעפּאָזיט — זאָג איך צו אײס.

ער האָט דאָס געמאַן, און דאָס איבעריגע האָט ער אונז אַוועקגעגעבן. מיר האָבן גאַנץ פּײן געהוּלעט בײַ דעם סאַפּער. די נעמיטער פון אונז, אַקטיאָרן, זענען געוואָרן אַביסל פּרײלעכער — עס וועט זײן אַביסל געלט זיך צו ראַ- טעווען פון דער נײט.

מײן טאַטע האָט דערווײל געהאַלטן אין אײן זוכן אַ טעאַטער אין ניו יאָרק. זײנט מען האָט אונז אַרױסגעוואָרפן פון אײסט בראַדווײ, האָט ער ניט גערוט. איבער גאַנץ ניו יאָרק איז ער אַרומגעלאָפן, זוכנדיג פאַר אונז אַן אָרט, וואו צו שפּילן. אַ געוויסן טאַג זאָגט מיר אָן דער טאַטע די פּרײלעכע בשורה, אַז ער האָט אַ טעאַטער פאַר אונז. וואו? ווער? וואָס? — דאָס ווײל ער מיר ניט זאָגן. ער וועט מײך פירן צום טעאַטער מאָרגן, ער אַזײנער

אין דער פריי. איך האָב שוין יענע נאַכט קיין אויג ניט צוגעמאַכט. די נייגעריגקייט צו זען דעם טעאַטער האָט מיך ניט געלאָזט שלאָפן.

אויף מאָרגן גיי איך מיט מיין טאַטן אַנקוקן דעם טעאַטער. ער פירט מיך אַוועק אויף עוועניו „בי“, צווישן דער צווייטער און דער דריטער סטריט. איך וואַרף מיינע אויגן אויף אַלע זייטן. איך זוך דעם טעאַטער. איך זע גראַסערי־סטאָרס, פּרוכט־סטאָרס, שיך־סטאָרס, סטיישאַנערי־סטאָרס, ביער־סאַלונס, אָבער ניט קיין טעאַטער. מיין טאַטע פירט מיך אַריין אין אַ סאַלון און שטעלט מיך פאַר פאַרן באַלעבאָס, וועלכער שטייט הינטערן באַר — אַן אַלטער, פאַר'שכור'טער דייטש, מיט אַ רויטער, בראַנפנדיגער נאָז. איך גיב דעם דייטש מיין האַנט. ער דריקט זי שטאַרק, שאַקלט דערביי מיטן פליכעוואַטן קאַפּ און זאָגט:

— יא, יא, דער יונגע איז דאָס דער בערימטער שווישפילער? יא, יא. טרינקען וויר איינס.

און אַט שטייט אַ פּלאַש מיט גלעזלעך. דער דייטש גיט אַ וואונק מיטן אויג און זיין אַסיסטענט פילט אָן די גלעזלעך. דער באַלעבאָס פון סאַלון נעמט אַ גלעזל, גיט אַ בורטשע „פּראָזיט“, און קערט איבער דאָס גלעזל אין זיין ברייט אָפּגענעם מויל אַריין. דער טאַטע מיינער איז ניט געווען קיין טריינ קער, איך אודאי ניט; האָבן מיר זיך געקוועטשט מיט די גלעזלעך, אין דער צייט וואָס דער דייטש האָט שוין געהאַט אַריינגעשנאַשקעט די פינפטע כּוּסא. איך פרעג ביי מיין טאַטן:

— וואו איז דער טעאַטער?

— יא, יא, — רופט זיך אָפּ דער האַלב־שיכור'ער דייטש מיט אַ הייזער ריגער שטימע. — קאם, יונגע, איך צייגע דיר דאָס טעאַטער.

ער פירט מיך צו אַ זייטיגער טיר, וואָס ער עפנט, און מיר געפינען זיך אין אַ לאַנגן, שמאַלן זאַל, וואָס איז אָנגעשטעלט מיט טישלעך און בענקלעך. טיר, אין הינטערגרונט, געפינט זיך אַ קליינע בינע. אַט דאָס איז דאָס טעאַטער, וואָס דער טאַטע האָט פאַר מיר אויסגעזוכט. עס איז מיר פינסטער געוואָרן אין די אויגן. איך האָב שוין געוואָלט אַנטלויפן. דער טאַטע מיר נער ערקלערט מיר, אַז דער אַריינגאַנג איז ניט דורכן סאַלון. עס איז אַ זייטן־טיר, וואָס פירט אין דעם זאַל. ער דערציילט מיר אויך, אַז דאָ האָבן געשפילט גרויסע דייטשע אַרטיסטן, אַז דער באַלעבאָס וועט אַרויס־נעמען די טישלעך און אַריינשטעלן אמת'ע שטולן, אַז דער נאָמען פון טעאַטערל איז געווען „קאָנקארדיאַ טעאַטער“. דער טאַטע ערקלערט מיר,

אז ער האָט אָפּגעמאַכט מיטן באַלעבאָס צו שפּילן מיט אים אויף פּראָצענט. ער, דער אייגנטימער, גיט דאָס טעאַטערל, באַלייכטונג, סטייזש-הענדס און זעקס מוזיקער און דערפאַר באַקומט ער פינף-און-צוואַנציג פּראָצענט פון דער אייננאַמע. דער טאַטע רעדט מיך צו, איך זאָל נעמען דאָס טעאַטערל, און ער פאַרויכערט מיר, אז מיר וועלן מאַכן גוטע ביזנעס. איך האָב דעם טעאַטער גענומען גיט אָנפּרעגנדיג ביי דער טרופּע.

דער דייטש האָט געהאַלטן וואָרט, איינגעפּיקסט אַלץ, ווי ער האָט צו-געזאָגט. דאָס טעאַטערל האָט אויסגעזען ניט שלעכט און מיר האָבן אָנ-געהויבן שפּילן. צוערשט איז געגאַנגען אַ נייע פּיעסע, וואָס דער טאַטע האָט פאַרפּאַסט. „די נאַכט קענינין“ איז געווען דער נאַמען פון דעם שטיק. דאָס שטיק איז געווען אַביסל צו „ליטעראַריש“. קאַמישעס איז אין דעם געווען זעהר וועניג, מוזיק אויך וועניג; און די דעמאָלסטדיגע אידישע טעאַ-טער-באַזוכער האָבן ניט געקענט פאַרטראָגן אַ פּיעסע אָהן קאַמיוז און אָהן מוזיק. דאָס איז געווען איינע פון די אורזאַכן, פאַרוואָס אידן זענען ניט געקומען אין טעאַטער. די צווייטע אורזאַכע איז געווען, וואָס דאָס טעאַטער איז ניט געווען באַקאַנט דעם גרויסן עולם, ווייל עס האָט זיך געפונען ניט אין סאַמע אידישן קוואַרטאַל. עוועניו „עי“ און עוועניו „בי“ און די אַרומיגע גאַסן זענען דעמאָלט געווען באַוואוינט פון לויטער דייטשן.

דאָס „קאַנקאַרדיאַ-טעאַטערל איז, אַלזאָ, אויך געווען שלימ'מול'דיג. מיר האָבן ניט געקענט מאַכן קיין לעבן. עס איז געגאַנגען אַלץ ערגער און ערגער. די שווישפּילער האָבן ווידער געליטן נויט, ס'איז ניט געווען אויף רענט, אויף געז, און גאַנץ פשוט, אויף אַ שטיקל ברויט. דורך דער קורצער צייט, וואָס מיר האָבן דאָרט געשפּילט, האָבן מיר אויסגעפונען, אז איבערן טעאַטערל, אויף די אויבערשטע פּלאַרס, האָבן זיך געפונען אומאַנשטענדיגע הייזלעך. כדי זיך צו ערקונדיגן צי דאָס איז אמת, האָב איך זיך אַ געוויסע נאַכט אַרויפגעכאַפט אויבן, און וואָס איך האָב דאָרטן געזען, האָט מיך גענוג איבערצייגט, אז דער קלאַנג איז ניט קיין בלבול. אפשר איז דאָס געווען איינע פון די אורזאַכן, פאַרוואָס דער אידישער טעאַטער-עולם האָט געווייכט פון יענעם פּלאַץ. מיר האָבן נישט באַלעמוטשעט און זענען אַנטפּלאַפּן פון דעם שמוץ און מיר זענען ווידער געבליבן אָהן אַ טעאַטער.

זוכן מיר מיטלען ווי אזוי זיך צו ראַטעווען און קאַנען קיין זאך ניט געפינען. אַלץ גייט מיט דער פוטער אַראָפּ. צו וואָס פאַר אַ אונטערנעד-מונג מיר האָבן זיך גיט גענומען, איז זי דורכגעפאַלן. מיינע אַרטיסטן

האָבן ווידער אנגעהויבן זוכן אַנדערע פרנסות, און מאַנכע פון זיי האָבן טאַקע געפונען אויך. דער דראַמאַטישער אַקטיאָר און די דראַמאַטישע אַקטריסע האָבן אַנגעהויבן נייען העמדלעך. דער קאָמיקער האָט גענומען האַנדל־לען מיט וואַנצן־פּוידער, דער ליבהאָבער איז געוואָרן אַן אינשורענס־אַגענט, און דער ליבער אינטעליגענטער ישראל באַרסקי האָט אונז איבערגעלאָזן און איז אַוועק אויף אַ פאַרם ערגעץ נעבן קליוולאַנד.

אַ געוויסן טאָג איז דער טאַטע אַוועקגעפאָרן אין פּילאָדעלפּיע דאָרט זוכן אַ טעאַטער, און ער האָט טאַקע געפונען. אין פּילאָדעלפּיע האָט ער זיך באַקענט מיטן דעמאָלינג־דירעקטאָר פון דייטשן טעאַטער, אַלעקסאַנדער קאַסט. מיין פאָטער האָט מיט אים אָפּגעמאַכט, אַז מיר זאָלן שפּילן אין פּילאָדעלפּיא די גאַנצע פּסח־וואָך. מיר האָבן געלאָזט וויסן צו אונזערע פּריינט אין פּילאָדעלפּיע, אַז מיר הייבן דאָרטן אָן שפּילן אין דייטשען טעאַטער, וואָס האָט זיך געפונען אויף דריטע סטריט קאָרנער גרין סטריט: מיר וועלן שפּילן „בריינדעלע קאָזאַק“ פון אברהם גאַלדפּאַדען. געוואָלט האָבן איך, אַז מיר זאָלן שפּילן אַ בעסערע פּיעסע, אָבער עס האָבן שוין אויסגעפעלט עטלעכע פון די בעסערע אַקטיאָרן און „בריינדעלע קאָזאַק“ איז געווען די פּאַסנדסטע פּיעסע פאַר אונזער אַנסאַמבל. אַלעקסאַנדער קאַסט, דער באַד לעבאַס פון טעאַטער, האָט אויסגענומען מיט דעם טאַטן, אַז ער זאָל ניט אַרויסלאָזן קיין אידישע פּאַוסטערס אָדער הענד־בילס און אַז מיר זאָלן אויך ניט אַנאַנסירן אין קיין אידישער צייטונג וועגן אונזערע פּאַרשטעלונגען. אזוי איז געווען דער אָפּמאַך. אַנדערש האָט דער דייטש דעם טאַטן זיין טעאַטער ניט געוואָלט פּאַרדינגען. די כּונה פון דעם אָפּמאַך האָבן איך איינגעטלעך ניט פּאַרשטאַנען. דער פּועל יוצא איז אָבער געווען, אַז די אידן אין פּילאָדעלפּיע האָבן ניט געוואוסט, אַז מען שפּילט אידיש טעאַטער. מען האָט אויסגעהאַנגען דייטשע פּאַוסטערס, ענגלישע פּאַוסטערס און אַנאַנסירט אין דער דייטשער צייטונג וועגן אונזערע פּאַרשטעלונגען. די אַנאַנס אין געווען אזוי צוזאַמענגעשטעלט, אַז מען האָט געמיינט, אַז מיר שפּילן דייטש טעאַטער. די דייטשן און די דייטשע אידן האָבן זיך שטאַרק אָפּגערופּן און האָבן אין די מאַסן געקויפט טיקעטס. מיין טאַטן איז איינגעפּאַלן אַ געדאַנק ווי אזוי דורכצופירן די ערשטע פּאַרשטעלונג מיט גרויס סוקסעס (ער האָט נעבעך געמיינט גוט): מיין שוועסטערלי, עמאַ, וועלכע איז דאָן פינף יאָר אַלט געווען, האָט זעהר שעהן געזונגען אידישע לידלעך. אין ניו יאָרק

האַט זי געמאַכט אַ „היט“ מיט איר זינגען. זאָל עמא זיין די ערשטע אויפן פּראָגראַם און זי וועט אָנהויבן די פּאַרשטעלונג מיט זינגען עטלעכע לידער.

דאָס טעאַטער איז געווען אינגאַנצן אויספאַרקויפט. אלע סיטס זענען געווען באַזעצט מיט לויטער קריסטן און אויך דייטשע יאָהודים, אין פּול דרעס און די דאַמען אין באַל־קליידער. זיצנדיג אין מיין דרעסינג־רום, בין איך איבעראַשט געוואָרן פּון אַן אונערוואַרטעטן ווייט. עס איז אַריינגעקומען צו מיר מאַקס אַבראַמאָוויץ, דער דאַמאלדיקער פּיינער מוזיקער און באַרימטער דייטשער קופּלעטיסט. איך האָב זיך מיטן גאַסט זעהר דערפּרייט. ער איז אַרונטערגעבראַכט געוואָרן קיין ניו יאָרק אין דעם דאַמאַלסטדיגן אַט־לאַנטויס גאַרדן און ער האָט זעהר פּיין אויסגענומען. איך האָב אים איינגעמאַל געהערט זינגען און בין געווען איבעראַשט. אזוי ווי דאָס טעאַטער איז שוין געווען אויספאַרקויפט, האָב איך פאַרן חשבוֹן גאַסט קיין פּלאַץ נישט געהאַט; ער האָט געמוזט זיצן הינטער די קוליסן.

דער פּאַרהאַנג הייבט זיך אויף און מיין שוועסטערל עמא קומט אַרויס און זינגט לידלעך. די אַפּלאַדיסמענטן זענען געווען זעהר שוואַכע, ניט די ניו יאָרקער באַגייסטערונג. דאָס קינד האָט זיך שטאַרק געערגערט און זיך ביטער צעוויינט, ווען זי איז געקומען הינטער די קוליסן. „זיי ווילן מיך נישט הערן זינגען!“ — האָט זי געוויינט. מאַקס אַבראַמאָוויץ האָט זי גע־טרייסט, איינגעשטילט. און אַט הייבט זיך אָן די פּאַרשטעלונג פּון „בריינדע־לע קאַזאַק“. אין דער ערשטער סצענע קומט פּאָד ווי צוויי פּריינט זיצן אין אַ גאַרטן ביי אַ טישל, טרינקען וויין און פירן צווישן זיך אַ געשפּרעך וועגן גוטע און שלעכטע ווייבער. איינער פּון זיי איז אַ העלד אַ מאַנס־פּאַרשוין, דער צווייטער — אַ לעמעשקע. ביידע דערציילען זיך איינער דעם אַנדערן ווי אזוי זיי וועלן פירן אַ לעבן מיט זייערע ווייבער, ווען זיי וועלן חתונה האָבן. זיי טרינקען אזוי לאַנג, ביז זיי ווערן אַנטשלאָפּן. און עס הלומט זיך זיי אַ בילד פּון ווייבערשע מלאכים. דער טאַטע מיינער האָט געשפּילט איינעם פּון די מענער, דעם לעמעשקע, און אַ געוויסער מר. לעווין (ער האָט איצט אַ מעבל סטאָר אויף דער באַוערן) האָט געשפּילט די ראָלע פּון דעם העלדישן מאַנספּאַרשוין. איך האָב געשפּילט „בריינדעלע קאַזאַק“; לעאָן נאָלובאַק האָט געשפּילט די ראָלע פּון אַ ישיבור'ן משרת אין אַ האָטעל. נאָכן בילד פּון די מלאכים פּאַלט דער קוירטן און עס שטעלט פּאָד אַ קאַרידאָר פּון אַ האָטעל. דער שכור'ער דינער לויפט פּון טיר צו טיר כדי צו באַדינען די געסט, וועלכע רופן אים. איך שטיי הינטער די קוליסן אַנגעמאַן אַלס

„בריינדעלע קאָזאַק“ און הער ווי אין טעאָטער רודערט זיך עפעס. איך פרעג גאַנץ שטיל גאַלובאַק'ן: „וואָס איז דאָרט געשען?“, ענטפערט ער מיר אויך גאַנץ שטיל און גאַנץ גיך: „דאָס פובליקום צענייט זיך.“ איך גיב אַ קוק דורך דער טיר וואָס פירט צום פובליקום און עס ווערט מיר פינסטער אין די אויגן. דאָס גאַנצע פובליקום פאַרלאָזט דעם טעאָטער. איך וויל די אַקטיאָרן מיינע וועגן דעם אומגליק ניט דערציילן. גאַלובאַק זינגט זיך זיין לידל און טאַנצט דערביי. קיינער אַפלאָדירט ניט. געענדיגט דעם טאַנץ, לויפט גאַלובאַק צו צו מיר און זאָגט מיט טרערן אין די אויגן:

— טאָמאַשעווסקי, דאָס גאַנצע פובליקום איז זיך צעגאַנגען. אונטן איז קיין איינער ניט געבליבן, בלויז עטלעכע מענטשן זיצן אויף דער גאַלעריע.

און דאָ דאַרף איך באַלד אויפטרעטן. עס זינגט אַ כאָר פון מיידלעך און ביי אַ געוויסן טאַקט דאַרף איך אַרויפקומען אויף דער בינע. איך קום אַרויף אויף דער בינע — קיינער איז אין טעאָטער ניטאָן די אַשערס שטייען און לאַכן מיר אין פנים אַרײַן. עס האָט מיר פאַרקלעמט דאָס האַרץ. איך האָב אָפּגעזונגען, אָפּגעטאַנצט און אָפּגעשפּילט דעם גאַנצן אַקט פאַר די ליידיגע פיר ווענט פון טעאָטער. די עטלעכע מענטשן, וואָס האָבן זיך געפונען אויף דער גאַלעריע זענען געווען אייגענע. זיי האָבן געוואוינט צוזאַמען מיט אונז אַקטיאָרן, אין אַ אידישער באַרדינג־הויז. זיי זענען געווען די איינציגע, וועלכע זענען פאַרבליבן אין טעאָטער ביזן סוף פון דער פאַרשטעלונג. נאָכדעם ווי איך האָב זיך אָנגעטאָן, בין איך אַרײַן מיט מײַן טאַטן צום דירעקטאָר פון טעאָטער, און אָט ווי הער קאַסט האָט אונז אויפגענומען:

— הערען זי מאַל, איר קענט דאָך גאָרניכטס! איר זייט קיינע שוין שפּילער. גייען זי פּעדלען!

די פּראָצענטן פון דער אייננאַמע האָט ער אונז ניט געוואָלט געבן:
— געהען זי פאָרט, אָדער איך שמייס זי העראוסן!

ווען מיר זענען אַרויס פון טעאָטער זענען שוין די ווענט געווען פאַר־קלעפט מיט דייטשע אַפישן. מיר האָבן זיך דערוואוסט, אַז דער דייטש האָט אונז פשוט אָפּגעטאָן אַ מיאוס'ן שפּיצל: ער האָט אומישנע געוואָלט מיר זאָלן דורכפאַלן, אַז מיר זאָלן האָבן אַ שוואַרצן סוף, כדי מיר זאָלן מער ניט חלומ'ען וועגן שפּילן אידיש טעאָטער אין פּלאַדעלפּיע. ער האָט גאַנץ גוט געוואוסט, אַז אַ אידיש טעאָטער וועט שעדיגן זיינע ביזנעס, ווייל אירן זענען געווען אַכציג פּראָצענט פון זיינע באַזוכער. איצט איז מיר ערשט

קלאָר געוואָרן פאַר וואָס ער האָט ניט ערלויבט צו מאַכן קיין אידישע פּאָוס-
טער און אידישע הענד-בילס.

ווען מיר זענען געקומען צוריק אין אונזער באַרדינג-הויז, האָבן די אידן,
וועלכע זענען געווען ביי דער פּאַרשטעלונג, אונז זעהר שטאַרק באַדויערט,
און מער פון אלע האָט אונז באַדויערט די באַלעבאַסטע פון באַרדינג-הויז,
א זעהר שעהן ווייבעלע, אפילו אַביסל צו דיק, וועלכע האָט ניט געוואוינט מיט
איר מאַן. דורך די עטלעכע טעג, וואָס איך בין געווען אין פּילאַדעלפּיע בין
די טרופע איז אָנגעקומען, האָב איך זיך מיט דעם ווייבל געענטער באַקענט:
זי האָט זיך שוין געהאַט אפילו מיר ערקלערט אין ליבע, מיר דערלאַנגט די
בעסטע מאַכלים, האָט זי איצט באַדויערט אונזער דורכפאַל, צוליב וואָס
איך וועל אין פּילאַדעלפּיע ניט קענען פאַרבלייבן. זי האָט מיר געטרייסט,
אַז וועגן דעם חוב, וואָס איר קומט, זאָל איך זיך ניט זאָרגן. זי האָט מיר
אפילו געגעבן געלט אויף טיקעטס פאַר דער גאַנצער טרופע צוריק צו פּאָרן
קיין ניו יאָרק. די טרופע איז אַוועקגעפּאָרן קיין ניו יאָרק, און איך בין נאָך
פאַרבליבן עטלעכע טעג אין פּילאַדעלפּיע. דאָס ווייבעלע האָט מיך ניט
געלאָזט אַוועקפּאָרן.

ווען איך בין אַהיימגעקומען האָב איך געטראָפּן א שרעקלעכע לאַגע: דער
גראַסערימאַן וויל מער ניט געבן אויף באַרג; דער בוטשער — דאָס זעלבע;
די קינדערלעך הונגען: די מאַמע גייט אַרום א פאַרצאַגטע; דער טאַטע
זוכט פּרנסה און געפינט ניט. איך בין געקומען מיט צען דאלער, וואָס דאָס
שעהנע ווייבעלע, די באַלעבאַסטע פון באַרדינג-הויז, האָט מיר אַנטליען, האָט
די מאַמע איינגעקויפט עפעס צו עסן און עס איז געוואָרן פּריילעכער אין
הויז. די מאַמע גייט אָבער כסדר אַרום און זיפצט און קרעכצט. איך זאָג
צו איר:

— מאַמעניו, קרעכץ ניט, זיפץ ניט, גאָט וועט העלפּן!

די מאַמע האָט מיר ניט געוואָלט אויסזאָגן, אַז דער לענדל־אַרד האָט
אַריינגעשיקט א „דיספּאָזעס“ און אַז זי האָט זיך אָפּגעבעטן ביי אים אויף
עטלעכע טעג. די ליבע מאַמע מיינע האָט אויך דעם טאַטן ניט געוואָלט
אויסזאָגן וועגן דעם „דיספּאָזעס“. געוואוינט האָבן מיר דאָן אין עסקס
סטריט.

איין שעהנעם טאַג קום איך אַהיים פון אַרומלויפן זוכן א טעאַטער און
פון א באַראַטונג מיט מיינע אַקטיאָרן. איך גיי מיט איינע פון מיינע
נייע געליבטע, אויך זעהר א שעהן מיידעל. פון דערווייטן זע איך, ווי די

מאמע מיט די קינדערלעך גייען פון די טרעפ און ווי קריסטן טראָגן מעבל. איך האָב פון דערווייטנס דערקענט אז דאָס איז אונזער מעבל. איך האָב דאָס מיידל גלייך אוועקגעשיקט און בין צוגעלאָפן צו אונזער הויז. די מאַמע וויינט, ברעכט די הענט, איך לויף אַריין צום לענדלאָרד פון הויז; אַ בוטשער, וועלכע האָט געהאַלטן זיין בוטשער־סטאָר און אויך געהאַט זיין וואוינונג אין זעלבן הויז. איך רעד צו אים, איך בעט אים, ער זאָל נאָך אָפֿ-וואַרטן אַביסל, אָבער ער ענטפערט מיר ניט. איך גיי אַרויס פון אים אַ צע-וועהטאַגטער, אַ דערשלאָגענער. עס קומט צו מיר צו אַן קליינטיק, דאָר אידעלע, מיט אַן עכט אידישע בערדעלע. ער האָט אויסגעזען ווי אַ גרי-נער, וואָס איז נאָר וואָס אַראָפּ פון שוף. ער לעגט אַרויף זיין האַנט אויף מיין פלייצע און פרעגט:

— טאַמאַשעווסקי?

— יעס, איך בין טאַמאַשעווסקי, — ענטפער איך אים.

— אייך שטעלט מען דאָס אַרויס אין סטריט?

— יעס, — ענטפער איך אים.

— קומט אַקאַרשט מיט מיר אַריין צום לענדלאָרד.

איך בין מיט דעם אומבאַקאַנטן אידן אַריינגעגאַנגען צום לענדלאָרד. דאָס אידל האָט באַצאָלט פאַר דעם חודש רענט, וואָס מיר זענען שולדיג געווען און פאַר נאָך אַ חודש אין פאַראויס האָט ער אויך געגעבן. ער האָט אויך באַצאָלט די קריסטן, זיי זאָלן צוריק אַריינטראָגן דאָס מעבל, און דער מאַמען האָט ער געגעבן עטלעכע דאלער. און דאָס איז נאָך ניט אַלץ, וואָס דאָס טייער אידעלע, אונזער מלאַך, האָט פאַר אונז געטאָן. ער האָט מיך אַריינגעפירט אין אַ סטאָר און מיר איינגעקויפט אַ פאַר סוטלעך און וועש. אויך פאַר דער מאַמען און די קינדערלעך האָט ער מתנות געקויפט. זינט דאָן איז דאָס אידעלע געבליבן אונזער הויז־פריינט. מיר וועלן זיך שפעטער מיט אים ווידער באַגעגענען אין פאַרבינדונג מיט אַ מערקווירדיגער איג טערעסאַנטער געשיכטע פון לעבן פון די ערשטע אידישע אימיגראַנטן אין אמעריקע.

אַ שרעקלעכע ביטערע צייט האָבן מיר, אונזער פאַמיליע און מיינע אַקטיאָרן, דאָן איבערגעלעבט. ווען איך זאָג, „מיינע אַקטיאָרן“, מיין איך די, וועלכע האָבן זיך נאָך געהאַלטן ביים טעאַטער און ניט געזוכט קיין אַנדערע פרנסה, אָבער דאָס גוטע אידעלע פון עסעקס סטריט האָט אונז אַלעמען פון צייט צו צייט געהאַלפן מיט וויפּל ער האָט געקענט. קיין גביר איז ער ניט

געווען. מיר דאכט זיך, אז ער איז דענסטמאָל געווען אַ קאָסטאַמער־פּעדלער. דער טאַטע מיינער איז נאָך אַלץ אַרומגעלאָפּן גאַנצע טעג און נעכט זוכנדיג אַ טעאַטער, אַ האָל, וועלכן ס'איז פּלאַץ, וואו מיר זאָלן קענען שפּילן. ער פּלעגט יעדן פּאַרנאַכט אַהיימקומען אַ מידער, אַ דערשלאָגענער, און די מאַמע מיינע האָט אים געיאָדעט מיט די באַקאַנטע זוּיבערשע שטעכ־ווערטלעך:

— טעאַטער האָט זיך אים פּאַרגלוסט! דאָס קינד, ברויך'ס, שפּילט טעאַטער, אַל־ראַטי, ער איז אַ יונג בחור'ס. אידן, ווייבער, מיידלעך, האָבן אים ליב, שפּילט ער טעאַטער. אָבער דו? וואָס האָסטו זיך אָנגעטשעפּעט צום טעאַטער? עס איז ניטאָ קיין דיר־הנעלט, עס איז ניטאָ וואָס צו עסן, מיר גייען אלע אַרום באַרוועס! גולן, רוצה, זוך זיך אָפּ עפעס אַ פּרנסה! אַן אַקטיאָר ווילט זיך אים זיין!

אָט די ווייבערשע לעקציע האָב איך געהערט יעדן טאַג אין דער וואָך. דער טאַטע מיינער האָט, נעבער, אַראָפּגעשלאָנגען די אלע לעקציעס פון דער מאַמע, אַ זיפּי געטאַן און גאַרניט געענטפּערט. אָבער אָפּט פּלעגן אַרויס־קומען משפּחה־טראַגעדיעס, און ער פּלעגט פּאַרשווינדן פון עט ב אַוּי אַ גע־וויסער צייט, אזוי ווי ער האָט געטאַן מיט יאָרן צוריק, ווען מיר זענען נאָך געווען אין רוסלאַנד, און ער האָט פּאַרבראַכט צוויי יאָר אַוּי קאַווקאַז. דאָ אין אַמעריקע פּלעגט ער אַוועקגיין אַוּי אַ קורצע צייט.

אַ געוויסן טאַג ערקלערט מיר דער טאַטע, אז ער גייט זוכן עפעס אַ פּרנסה. דערביי האָט דער טאַטע מיר געגעבן אַ לעקציע אז ער רעכנט אז אַידיש טעאַטער איז ניט קיין סחורה, און ער ראַט מיך ווי אַ טאַטע (און די מאַמע האָט דערביי צוגעהאַלפּן), איך זאָל אויך זיך אָפּזוכן אַ פּרנסה: אַרבייטן ביי סיגאַרעטן; עס זענען דאָ אין ניו יאָרק עטלעכע גרויסע סיגאַ־רעטן־פּאַבריקן, וועל איך קריגן אַרבייט. דאָס טייערע אידעלע פון עסעקס סטריט האָט צוגעהאַלפּן. ער האָט געזאָגט, אז די מאַמע האָט טאַקע רעכט. מענטשן, האָט ער געזאָגט, דאַרפן קודם־כל זוכן פּרנסה און אויב איין ביזנעס לוינט זיך ניט, דאַרף מען זוכן אַן אַנדערע.

און אָט וואָס עס האָט פּאַסירט: דער טאַטע האָט באַשלאָסן, אז ער וועט אַוועק פון ניו יאָרק זוכן פּרנסה ערגעץ אַנדערשוואו, און אזוי האָט ער טאַקע געטאַן. ער איז אַוועק און האָט אונז איבערגעלאָזט אַוּי גאַטס באַראָט. איך האָב אויך געוואָלט טאָן דאָס אייגענע, איבערלאָזן ניו יאָרק, איבערלאָזן

דאָס אידישע טעאָמער. איך בין אָבער פון ניו יאָרק ניט אַוועקגעפֿאַרן. איך האָב באַשלאָסן צו זוכן אַ דזשאַב.

דאָס אידעלע פון עסעקס סטריט האָט שוין געהאַט אַ פאַרטיגן פּלאַן: ער דערציילט מיר, אַז זיינער אַ באַקאַנטער, אַ ביזנעסמאַן, האָט אַ טאַכטער, אַ מיידל אין מיינע יאָרן, וועלכע אַרבייט ביי סיגאַרעטס. געאַרבייט האָט דאָס מיידל אין דער דעמאָלט באַרימטער סיגאַרעט־פּעקטאָרי „סוויט קאָרד פֿאַראַל“. די פּעקטאָרי האָט זיך געפונען ערגעץ ביים האָדסאָן. דאָס אידעלע פון עסעקס סטריט גייט מיט מיר אַוועק צו זיין פּריינד, וועלכער האָט געוואוינט ניט ווייט פון אונזער הויז. מיר האָבן געוואַרט ביז דאָס מיידל איז געקומען אַהיים פון דער אַרבייט. זי איז געווען אַ שעהן ליכטיג מיידע־לע, מיט צוויי פּלאַס־פּיערדיגע אויגעלעך, אַ פּרעהלעכע, אַ לעבעדיגע, אַ רעדעוודיגע. דאָס מיידל האָט מיך זעהר פּריינדלעך באַגריסט, ווען דאָס אידעלע האָט מיך פאַר איר פאַרגעשטעלט.

— איך האָב אייך געזען שפּילן אין קאָנקאָרדיאַ טעאָמער, — זאָגט זי צו מיר, געבנדיג דערביי אַ בליץ מיט אירע שעהנע אויגעלעך.

איך האָב באַלד דערפּיהלט, אַז דער בליץ מיינט פאַר מיר אַ נייע ליבע.

מיר האָבן דערקלערט דעם מיידל וועגן וואָס מיר זענען געקומען און ביי איר געפּרעגט, צי קען איך קריגן אַ דזשאַב אין דער פּעקטאָרי, וואו זי אַרבייט. זי האָט אונז ערקלערט, אַז די פּעקטאָרי איז פול באַזעצט מיט אַרבייטער, נאָר אַזוי ווי זי איז שטאַרק באַפּריינדעט מיטן פּאַרמאַן, מיטן סופּעראַינטענדענט און אפילו מיטן באַלעבאַס'ס זונדל, קאָן זי אויספירן, אַז מען זאָל מיך באַלד צונעמען צו דער אַרבייט. זי האָט זיך אָבער געוואונדערט: וואָס הייסט, איך, דער באַרימטער אַקטיאָר, דער דירעקטאָר פון אַ אידישער טעאָטער־טרופּע, דאַרף גיין אַרבייטן ביי סיגאַרעטן. זי האָט אַרויפגעלענט איר שעהן הענטל אויף מיין אַקסל און געזאָגט:

— מאָרגן, האַלב זיבן אין דער פּרי, זאָלט איר צוקומען דאָ צו מיין הויז און איך וועל אייך נעמען מיט מיר אין פּעקטאָרי, איר וועט זיכער קריגן אַ דזשאַב.

דאָס אידל פון עסעקס סטריט האָט איר האַרציג געדאַנקט. איך האָב איר דערלאָנגט, מעשה קאָוואַליער, די האַנט און איר אויך געדאַנקט. איר שעהן הענטלע האָט שטאַרק געדריקט מיין האַנט. מיר האָבן איר געזאָגט „גוד־באָי“ און מיר זענען אַוועק.

אויף מאָרגן אין דער באַשטימטער צייט האָב איך זיך באַגענגט מיט דער

יונגער סיגארעטן-מאַכערין. קידי, האָט זי געהייסן. מיר האָבן זיך ווידער היים געדריקט די הענט.

מיר האָבן ביידע אַרונטערגעשפּאַצירט צו דער סיגארעטן-פּעקטאָרי. עס איז געווען אַ גאַנץ נישקשה'דיגער שפּאַציר, אָבער קידי האָט מיך צוגערעדט, אַז מיר זאָלן גיין צופּוס. האָבן מיר זיך גענומען געארעמט און זענען געגאַנגען. אויפן וועג האָט זי מיר ערקלערט, אַז זי האָט די גאַנצע נאַכט פּון מיר גע'חלומ'ט. דערביי האָט זי מיר דערציילט, אַז עס איז איינגעלעך ניט דאָס ערשטע מאָל, וואָס זי טרוימט וועגן מיר. זי האָט אָנגעהויבן צו טראַכטן וועגן מיר זינט זי האָט מיך געזען שפּילן אין קאַנ-קאַרדיא טעאַטער. זי האָט מיר ווייטער דערציילט, אַז זינט מיר האָבן אַריינגעמופּט אין אונזער הויז, האָט זי פּיל מאָל געוואַרט אויפן סטופּ פּון זייער הויז, וועלנדיג זיך מיט מיר באַגעגענען, אָבער זי האָט זיך ניט געקאַנט דערוואַרטן, זי האָט מיך אפּילו געזען אייניגע מאָל אַרויסגיין פּון הויז, אָבער איך בין קיינמאָל ניט געווען אַליין. יעדעס מאָל פּלעגן מיך באַגלייטן פּרויען, מיידלעך, יונגעלייט: האָט זי ניט געהאַט דעם מוט צו מיר צוצוגיין און מיט מיר אָנהויבן צו רעדן. איצט איז זי זעהר צופּרידן פּון דער גע-לעגנהייט, וואָס זי האָט מיט מיר זיך צו באַקענען. איך האָב איר, נאַטירלעך, אויך פּאַרוואַרפּן מיט קאָמפּלימענטן. און אזוי רעדנדיג זענען מיר צוגעקומען צו דער „סוויט קאָרפּאָרעל“ סיגארעטן-פּעקטאָרי. קידי איז מיט מיר אַרויפ-געגאַנגען אין אָפּיס. דאָרט האָבן מיר געמוזט אַביסל וואַרטן ביז דער סופּעראַינטענדענט איז געקומען. קידי איז צוגעגאַנגען און מיט אים עפעס גערעדט. גערעדט האָט זי מיט אים גיט ווי אַן אַרבייטער-מיידל צו דעם סופּעראַינטענדענט פּון פּאַבריק, נאָר ווי מיט אַ פּריינט, מעשה גוט-ברודער-שאַפט. דער סופּעראַינטענדענט, אַ הויכער, שטאַלצער דזשענטלמען, האָט קידי'ן אַ פּאַר מאָל אַ גלעט געטאָן איבער אירע שעהנע בעקלעך. קידי האָט זיך גענוי דערט פאַר אים, קאָקעטעוועט, געשמייכלט, דערנאָך איז זי צוגעקומען צו מיר און מיט אַ שמייכל מיר אָנגעזאָגט די גוטע בשורה, אַז זי האָט גע'פּוועל'ט ביים סופּעראַינטענדענט, מען זאָל מיר געבן אַ דזשאַב, אָבער, אַז איך דאַרף וואַרטן ביז דער פּאַרמאַן וועט קומען נאָך מיר. עס האָט ניט גענומען לאַנג און דער פּאַרמאַן איז געקומען.

— האַלאָ, טאַמאַשעווסקי! — האָט דער פּאַרמאַן מיט פּרייד אויס-גערופּן.
דער פּאַרמאַן איז געווען מיין אַלטער באַקאַנטער אַברהם גאָלובאַק.

גאלובאק האָט מיך פּאָרגעשטעלט פּאַרן סופּעראַינטענדענט, און אים ערקלערט ווער איך בין. דער סופּעראַינטענדענט האָט מיך פּריינדלעך באַגריסט און דערביי באַמערקט מיט אַ שמויכל:

— וועלל, דאָס הייסט, אז מיר וועלן האָבן אַ גאַנצע טרופּע אידישע אַרטיסטן ביי אונז אין פּאַבריק.

קידי האָט גאָר אָנגעקוואַלן זעענדיג ווי פּריינדלעך איך ווער אויפגענומען. גאלובאק האָט מיך אַרויפגעפירט אין דער פּעקטאָרי. כמעט אַלע סיגאַרעטן־מאַכער זענען געווען מיינע טעאַטער־קאָסטאַמערס, האָבן זיי מיך באַלד דערקענט און מיך פּריינדלעך באַגריסט. מיר איז פינסטער געוואָרן אין די אויגן פאַר בושה. איך, דער טעאַטער־דירעקטאָר, אַ סיגאַרעטן־מאַכער! . . . אָבער איך האָב זיך געשטאַרקט און אברהם גאלובאק און קידי האָבן מיך אַביסל געטריסט. גאלובאק האָט מיך צוגעפירט צו אַ לאַנגן טיש, וואו מען האָט געאַרבייט די סיגאַרעטן. פון ביידע זייטן טיש זענען געזעסן די סיגאַרעטן־מאַכער און אויפן טיש איז געלעגן אָנגעוואָרפן אַ באַרג מיט טאַבאַק און גילזן. צו מיין איבעראַשונג האָב איך דאָרטן געטראָפן צוויי פון מיינע וויכטיגסטע אַרטיסטן, לעאָן גאלובאק, דער באַרימטער קאָמיקער און מיראַן גאלובאק, דער באַרימטער טראַגיקער. עס איז אויסגעקומען אזוי, אז לעאָן איז געזעסן נעבן מיר און מיראַן אַנטקעגן מיר. קידי האָט זיך עפעס געשושקעט מיטן פּאַרמאַן. איך האָב פאַרשטאַנען, אז דאָס רעדט זי מיט אים, אז מען זאָל מיך אַוועקזעצן נעבן איר. אברהם גאלובאק האָט געשאַקלט מיטן קאָפּ אויף ניין. קידי איז אַרונטערגעלאָפן צום סופּער־אינטענדענט און איז באַלד מיט אים צוריקגעקומען. דער סופּעראַינטענדענט האָט עפעס גערעדט מיטן פּאַרמאַן און באַלד האָט גאלובאק אַוועקגעזעצט קידי'ן געגנאיבער מיר, און מיראַן גאלובאק'ן, וועלכער איז פריער געזעסן געגנאיבער מיר, האָט מען איבערגעמופט נעקסט צו זיין ברודער, לעאָן. איך בין געווען זעהר צופרידן, וואָס זי זיצט פונקט אַנטקעגן מיר. עס וועט מיר פשוט זיין פריילעכער און אַנגענעמער.

איך האָב זיך אַוועקגעזעצט אַרבייטן, די אַרבייט איז אָבער ניט געגאַנגען. איך בין געווען אַ צרה'דיגער סיגאַרעטן־מאַכער, פשוט אַ קאַליקע. קידי האָט מיר צוגעהאַלפן ביי דער אַרבייט. אברהם גאלובאק האָט מיר אויך אַ סך אַרויסגעהאַלפן. מיין קאָמיקער און מיין טראַגיקער, די צוויי ברידער לעאָן און מיראַן גאלובאק, האָבן מיר אויך געוויזן ווי אזוי צו אַרבייטן. קידי האָט מיר צוגעוואָרפן פאַרטיג־געמאַכטע סיגאַרעטן און

אויסבראַקירט מיינע שלעכט־געמאַכטע סיגאַרעטן. איך האָב אויף קיינעם
ניט געקוקט, צו קיינעם ניט גערעדט; ווי אַ דער'הרג'עטער בין איך געוועסן.
אויף קייד'ן פלעג איך יאָ פון צייט צו צייט וואַרפן אַ בליס.

עטלעכע שטונדן שפעטער איז דער סופּעראַינטענדענט אַרײַנגעקומען. ער
איז צוגעגאַנגען צו יעדן אַרבייטער און באַטראַכט די אַרבייט. איך זע
ווי אייניגע מענער און מיידלעך הויבן זיך אויף, טוען אָן זייערע קליידער
און גייען אוועק. איך פאַרשטיי ניט וואָס דאָ קומט פאַר. אויף מיין פּראַגע
פאַרוואָס גייען עפעס די אַרבייטער אוועק, האָט מיר קידי געענטפּערט,
אַז זיי גייען ניט מיט זייער אייגענעם ווילן, נאָר אַז דעם סופּעראַינטענדענט
איז זייער אַרבייט ניט געפּעלן; גאַנץ פשוט, ער האָט זיי אָפּגעזאָגט. מיר איז
פינסטער געוואָרן אין די אויגן. איך בין דאָך דאָך דער ערנסטער קאַליקע.

קידי האָט שנעל דורכגעקוקט די סיגאַרעטן, וואָס איך האָב געמאַכט,
אַרויסגעוואָרפן די שלעכטע און אַרײַנגעלעגט צו מיר גוט־געמאַכטע סיגאַ-
רעטן פון איר פעקל. איך האָב זיך געפּיהלט אַ ביסעלע גרינגער, פּרייער.

און אָט איז דער סופּעראַינטענדענט נעבן מיר. ער קוקט דורך מיין
אַרבייט, נעמט אַרויס עטלעכע סיגאַרעטן פון אויבן, פון מיטן און פון גאַנץ
אונטן, קוקט און קוועטשט זיי. קידי האָט צו אים אַ שמיכל געטאָן, אָבער
ער האָט איר ניט געשאַנקען קיין שום אויפּמערקזאַמקייט. דער סופּער-
אינטענדענט איז נעבן מיר געשטאַנען עטלעכע מינוט און דערנאָך איז ער
אוועקגעגאַנגען. איך זע, ווי ער רעדט צום פאַרמאַן, און ווייזט אָן אויף
מיין פּלאַץ. דאָס האַרץ האָט אין מיר געקלאַפּט זוי ביי אַ גולן.

איך האָב געוואָלט אויפּשפּרינגען און אויסשרייען צו מיינע קאַלעגן, די
צוויי ברידער גאָלובאַקס: „יאָלדן, וואָס זיצן מיר דאָ? קומט, מיר וועלן
זיך אוועקלאָזן אין דער ברייטער וועלט און מיר וועלן שפּילן אידיש טעאַטער.
צום טיילוול מיט דער סיגאַרעטן־פאַבריק, מיטן סופּעראַינטענדענט און מיט
די אַלע גליקן!“ איך האָב דאָס אָבער ניט געטאָן.

געצאָלט האָט מען פאַר דער אַרבייט אַ דאלער פאַר טויזנט סיגאַרעטן.
דער בעסטער סיגאַרעטן־מאַכער האָט העכסטנס געקאנט אויסאַרבייטן דריי
טויזנט סיגאַרעטן אַ טאָג, און דאָס האָט מען געמוזט אַרבייטן צוועלף שעה.
און איך, אַ קאַליקע, וועל זיך דאַרפן אָפּמוטשען אַ גאַנצן טאָג און קוים
אַרויסקוועטשן טויזנט אָדער, העכסטנס, צוועלף הונדערט סיגאַרעטן
עס האָט זיך מיר געדרייט דער מוה, איך האָב אפילו אָן קידי'ן פאַרגעסן. איך

האָב פאַרשטאַנען, אַז מיינע קאַלעגן, די צוויי שווישפילער, האָבן גאַנץ גוט געפיהלט, וואָס ביי מיר אין האַרצן און אין מוח קומט פאָר.

ווען איך האָב ערוואַכט פון מיינע טרויעריגע געדאַנקען, האָב איך באַמערקט די צוויי אַרטיסטן זיצן שטאַרק פאַרטרויערט. קידי האָט געקוקט אויף מיר מיט אירע שעהנע אויגן און דערביי געזיפצט. עס קומט צו מיר צו דער פאַרמאן, אברהם גאַלובאַק, און זאָגט מיר, אַז דער סופער־אינטענדענט איז צופרידן מיט מיין אַרבייט. עס איז געוואָרן אַ שמחה צווישן אַלע אַרבייטער. קידי איז פאַר גרויס פרייד צוגעלאָפן צו מיר, מיך אַרומגעכאַפט מיט אירע ביידע וואַרעמע הענטלעך און מיר אַ קוש געטאָן. דאָס איז געווען דער ערשטער קוש פון קידי'ן.

צוועלף אַזייגער האָט דער פייפער פון פאַבריק אַ פייף געטאָן. איך האָב גענומען קידי'ן און מיר זענען אַריין אין אַ ביליגן אידישן רעסטאָראַן, וואָס האָט זיך געפונען נעבן דער פעקטאָרי. די ברידער גאַלובאַק האָבן געבראַכט מיט זיך סענדוויטשעס פון דער היים און זיי זענען געבליבן אין דער פעקטאָרי. ביים לאַנטש האָבן מיר, איך און קידי, אַביסל אַ רעד געטאָן וועגן ליבע. איך האָב נאָך געפיהלט דעם קוש אירן. די גאַלובאַקס האָבן שפּעטער, ביי דער אַרבייט, באַמערקט, אַז צווישן מיר און קידי'ן הויבט זיך אָן אַ ראָמאַן . . . „אַ נייער ראָמאַן ביי טאָמאַשעווסקי'ן“ . . . און די צוויי ברידערלעך האָבן זיך געוויצלט :

— קידי, — האָבן זיי געזאָגט צו מיין אַרויסהעלפּערין — דו וועסט ניט בלייבן קיין סיגאַרעטן־מאַכערין. טאָמאַשעווסקי וועט דיך שוין מאַכן פאַר אַ פרימאַדאַנע.

קידי האָט געלאַכט און איך האָב אויך געשמייכלט. אַהיים פון דער פעקטאָרי זענען מיר שוין ניט געגאַנגען צופוס, ווי אינדערפרי, נאָר מיר זענען געפאַרן. אַ קליינינקע קאַר מיט איין פּערדל האָט זיך געשלעפט ביז ניט זווייט פון אונזער הויז. די קאַר איז געווען אָנגעפאַקט מיט פאַסאַזשירן ווי אַ באַקסל מיט סאַרדינגס. איך בין געשטאַנען מיט קידי'ן און מיר זענען שיער ניט דערשטיקט געוואָרן, אָבער איך האָב געוואונשן, אַז די קאַר זאָל אַזוי פאַרן אפילו אַ גאַנצע נאַכט, וואָרום קידי האָט זיך שטאַרק צוגע־טוליעט צו מיר. איר אָטעם האָט מיך געברענט, און איך האָב זי שטאַרק צוגעדריקט צו זיך. עס האָט אונז ביידן באַנג געטאָן, ווען מיר האָבן געדאַרפט פאַרלאָזן די קאַר. קידי'ס באַנעמען זיך צו מיר, איר שמייכלען צום סופער־אינטענדענט, איר גוט־ברודערשאַפט מיט אים, זיין גלעטן זי — דאָס אַלץ

האַט מיר צוגעגעבן מוט צו האַנדלען און באַנעמען זיך מיט איר אַביסל פרייער, ניט ווי איך האָב געמיינט ביי דער ערשטער באַקאַנטשאַפט. דעמזעלבן אָונט, נאָכן סאַפּער, איז קיירי אַרויפגעקומען צו אונז אין הויז. איך האָב זי פאַרגעשטעלט פאַר מיין מאַמע, פאַר מינע שוועסטער-לעך און ברודערלעך. זי איז באַלד געוואָרן אַ גאַנצע חבֿר'טע מיט זיי, און די מאַמע מיינע איז גאָר פאַרליבט געוואָרן אין איר. קיירי איז אַרונט טערגעלאָפּן און אַרויפגעבראַכט קענדי, פּרוכטן און שפּילצייג פאַר די קינדער. די מאַמע האָט זיך זעהר שטאַרק געפּרייט, וואָס זי האָט פאַר מיר געקראָגן אַ דושאַב און די פאַמיליע זועט מער ניט דאַרפן לייַדן קיין הונגער. עס איז געוואָרן שפּעט, די קלענערע קינדערלעך זענען אינגעשלאָפּן, די עלטערע זענען געזעסן מיט האַלב-פאַרשלאָפּענע אויגעלעך. די מאַמע איז שוין אויך געווען מיד. קיירי האָט זיך אויפגעהויבן און געזאָגט אַ גוטע נאַכט, צוקושענדיג זיך מיט דער מאַמע, ווי אַלטע גוטע פּריינדיגס. איך, מעשה סאַוואַלער, האָב איר אַרויסבאַגלייט. געוואוינט האָבן מיר אויפן ערשטן פּלאַך. ווען מיר זענען שוין געווען אויף יענער זייט טיר, זאָגט צו מיר קיירי:

— לאַמיר אַרויפגיין אויפן רוף.

איך האָב איינגעשטימט. די נאַכט איז געווען אַ שעהנע, אַ ליכטיגע, אַ וואַרעמע. געפּינענדיג זיך ביידע גאַנץ אַליין אויפן רוף, האָב איך די ערשטע זאָך איר באַצאָלט דעם חוב, וואָס איך בין איר שולדיג געבליבן — דעם קוש, וואָס זי האָט מיר געגעבן אין דער פעקטאָרי. עס האָט זיך אָנגעהויבן אַ קושעניש, וועלכע האָט לאַנג, לאַנג אָנגעהאַלטן. יעדע וויילע פלעגט זי מיר שטעלן דיזעלכע פּראַגע:

— האָסט מיר ליב?

די גאַנצע צייט וואָס מיר זענען געזעסן אויפן רוף האָט זי וועגן קיין אַנדערע זאָך ניט גערעדט. איך בין דאָך שוין געווען אַן אַקטיבאַר. איך האָב שוין געקענט אַ סך ליבע-„פּראַזע“, וואָס עס רעדען די פאַרליבטע העלדען אין די פאַרשידענע פּיעסען, האָב איך געקנאַסט מיט ליבע-פּראַזען אָהן אויפהער. נאָך יעדען מאָל, וואָס איך האָב איר פאַרזיכערט, אַז איך האָב זי ליב, האָט קיירי אונטערגעשטעלט דאָס שעהנע פּינימ'ל אירס און דערביי געזאָגט:

— נו, קוש מיר!

און איך האָב איר ניט געזשאַלעוועט. קושן איז קושן | עס איז געווען אַ נאַכט פון קושעניש. איך האָב געפיהלט, אַז מיינע ליפּן ווערן שוין גע-

שוואַלן פון קושן. ווען מיר זענען אַרונטער פון רוה איז שוין געווען נאָנץ שפּעט.

אויף מאָרגן אינדערפרי האָבן מיר ביידע, איך און קייד, ווידער געשפּאַצירט צו דער אַרבייט. דער צווייטער טאָג אין פּאַבריק איז שוין אַוועק אַ מער צופרידענער. קייד, זיצנדיג אַנטקעגן מיר, האָט כּסדר שעלמיש געוואונקען צו מיר מיט אירע שעהנע אויגעלעך. אירע וואונקען האָבן צו מיר גערעדט:

„היינט ביינאַכט . . . היינט ביינאַכט . . . יאָ, מיין ליבינקער? איך האָב איר אָפּגעענטפּערט אויך מיט אַ וואונק. און שטיל האָב איך צו איר געשעפּטשעט, אַז זי זאָל זיך אַביסל באַהעווען, ווייל מיינע קאַלעגען, די אַקטיאָרן־סינאַרעטן־מאַכער, קאנען נאָך עפעס באַמערקן. אָבער זי האָט געהערט די גאַנצע וועלט מיט אַלע סינאַרעטן־מאַכער ווי די קאַץ און ווייטער געוואונקען צו מיר:

„היינט ביינאַכט . . . היינט ביינאַכט . . . יאָ, מיין ליבינקער?“ איך האָב געמיינט, אַז דער היינט ביינאַכט מיינט, אַז זי וועט ווידער פאַרברענגען ביי אונז אין הויז מיט מיינע שוועסטערלעך, ברידערלעך און מיט דער מאַמען, וועלכע האָבן איר אַזוי פריינדלעך אויפגענומען און דערנאָך, שפּעטער, אויפן רוה.

איך האָב אָבער אַ טעות געהאַט. זי האָט געמיינט גאָר עפעס אַנדערש. אין אָונט האָט מיך קייד גענומען אויף אַ שפּאַציר. איך בין געגאַנגען, ניט וויסנדיג וואוהין מיר גייען און וואָס מיך ערוואַרטעט. אָפּגייענדיג אַ שטיקל וועג, פרעג איך ביי איר וואוהין זי פירט מיר, ניט זי אַ וואונק מיט אירע שעהנע שעלמישע אויגעלעך און ענטפּערט:

— וואָס אַרט דיך? וועסט האָבן גרויס פאַרגעניגן, קום! — וואָס איז דאָס, אַ טעאטער, אַ מוזיק־האַל, אַ מוזעאום? — האָב איך געפרעגט.

— עס איז „אַלץ“ — האָט קייד געשמייכלט און דערביי שעלמיש געוואונקען מיט די אויגעלעך.

מיר זענען צוגעקומען צו אַ טענעמענט־הויז. מיר דוכט זיך, אַז דאָס איז געווען אָדער אויף ריווינגטאָן סטריט, אָדער אויף סטענטאָן סטריט. איך געדענק ניט מער די גאַס און ניט דעם נומער פון הויז. איך געדענק בלויז, אַז דאָס איז געווען אויף איינע פון די צוויי גאַסן, אין האַרץ פון דעם אידישן

קווארטאל. די גאס איז געווען געפאקט מיט ווייבער, קינדערלעך, בייבי קערידזשעס, מענער און רעקלעך האָבן אַרומגעשפּאַצירט אויפן סאַידוואַקס, עלטערע מענער אין יאַרמולקעס, ווייבער מיט פאַרוקן, און איטאַליענער שפּילט אויף אַ קאַטערינקע און קינדער האָבן געטאַנצט אַרום אים: פּעדלער מיט פּושקאַרטס; אַ טומל, אַ הוּהאַ. דער געפּילדער האָט געגרילצט אין די אויערן, ממש טויב צו ווערן. אָט אין דער קאַכעניש פון דער איסט סייד האָט מיר קידי געבראַכט. זי איז מיט מיר אַרויף אין אַ וואוינונג אויפן דריטן פּלאַך. קידי האָט אָנגעקלאַפט אין טיר. עס האָט זיך געעפנט אַ קליין טירעלע, וואָס איז געווען אויסגעשניטן אויבן אין דער טיר און עס האָבן זיך באַוויזן אַ פּאַר שוואַרצע אויגן און אַ שטיקל פּרויען־געזיכט. — דאָס בין איך, קידי, — האָט קידי אַ שעפּטשע געמאַן. — און ווער איז דער באַי? — האָט די פּרוי מיט די שוואַרצע אויגען געפּרעגט.

— ער איז מיינער אַ פּריינט. ס'איז אַלראַיט, האָב קיין מורא ניט. די טיר האָט זיך געעפּענט. איך האָב דערזען פּאַר זיך אַ גראַבע אידענע, אפשר פון דריי הונדערט פונט, אָבער אַ שעהנע און נאָך גאָר אַ יונגע, אָנגעמאַן אין אַ רויטן פּלאַמענדיגן ראַפער, וואָס איז געווען פון פּאַרנט אַביסל צופיל אויסגעשניטן, מיט אַ פּאַר גראַבע נאַקעטע הענט, ווי צוויי דעמבעס.

— אויך — שרייט אויס די גראַבע אידענע — דאָס איז דאָך טאָמאַשעווסקי. איך האָב אייך געזען שפּילן אויף איסט בראַדוויי און אויף דער באַוערי. שור, דאָס זייט אירן העלאָן — שטופט מיר די אידענע אַריין אַ לאַפע, ווי אַ פּוס פון אַ העלפּאַנט — קומט אַריין אין פּראָנט־רום. אזא געהויבענעם גאַסט נעמט מען ניט אויף אין קיך . . .

די גראַבע אידענע איז געווען איבערראַשט פון מיין וויזט. איך האָב נאָך אַליץ ניט געוואוסט וואו איך געפין זיך און ווער עס איז די פּליישיגע אידענע. אָבער עפעס איז מיר פּאַרגעקומען פּאַרדעכטיג, ווען קידי האָט זיך גענומען שושקען מיט דער גראַבער אידענע, און די באַלעבאַסטע האָט זיך געווענדעט צו מיר:

— וואָס זאָגט איר, טאָמאַשעווסקי, צו אייער מויד? שוין גאָר אַ מויד! . . . איר זענט אַ מבין אויף איר ליכטיג פנים, אויף אירע שעהנע אויגעלעך? — און דערביי האָט די גראַבע אידענע פּרעך געוואונקען. איך האָב שוין אָנגעהויבן צו פאַרשטיין וואָס דאָ קומט פּאַר. פּלוצלינג

דערהער איך א געלעכטער, וואָס איז אַרויסגעקומען פון א בעדרום, א פרעכער געלעכטער פון א מאן מיט א פרוי. די גראָבע אידענע קלאַפט אָן אין טיר פון בעדרום און שרייט אַריין: „העי, העי, שטילער דאָרטן! מיר האָבן דאָ א נעהויבענעם גאַסט. מיר האָבן דאָ טאַמאַשעווסקי׳ן, און מען דאַרף אים מכבד זיין.“

די גראָבע אידענע האָט אַריינגעבראַכט א פלעשל בראַנפן. אויפן טיש זענען געשטאַנען האַלב ניט־דערטרונקענע גלעזלעך. דער טיש איז געווען א שמוציגער. עס זענען אויף אים געלעגן א סך שטיקלעך אָפגערויכערטע סיגאַרעטלעך.

— נו, מאַכט א „לחיים“, טאַמאַשעווסקי — מאַכט צו מיר די אידענע — מאַכט זיך היימיש. דאָ זייט איר ניט אין קיין בית המדרש. קידי איז דאָ ביי מיר ניט קיין פרעמדע, אַיִאָ, קיידעלע? — האָט זי פּרעך א וואונק געטאָן צו מיין באַגלייטערין.

קידי האָט זיך גאָרניט פאַרשעמט פון דער גראָבער אידענעם באַמער־קונג. זי האָט אָנגעגאַסן א גלעזל בראַנפן און געטרונקען צו מיר „לחיים“. — „לחיים“, זאָל אייך זיין מיט מזל, איך מיין אייך ביידן! — האָט די גראָבע אידענע זיך געוויצלט.

— ביי מיר קאָנט איר זיך מאַכן גאַנץ היימיש, — האָט זי זיך ווידער געווענדט צו מיר. — קידי ווייס דאָס שוין. זיצט ניט אַזוי אָנגעכמורעט, טאַמאַשעווסקי. צו מיר, אַז מען קומט דאַרף מען זיין פריילעך, ניט אַזוי, קידי?

קידי האָט אָנגעלעהנט איר קאַפּ אויף מיין אַקסל און זיך געלאַסטשעט צו מיר. די גראָבע אידענע האָט אָנגעקוואַלן פון דער סצענע. זי איז צוגעלאָפן צו מיר און מיך אַרומגענומען. עס האָט זיך געהערט פון איר דער גערוך פון ביליגן בראַנפן, דערנאָך האָט זי אָנגעכאַפט קידי׳ן און א זאָג געטאָן, ווענדענדיג זיך צו מיר:

— זעט נאָר א פּנימ׳ל, זעט נאָר א העלזעלע, זעט נאָר דאָס פיגורעלע. מענער ווערן דאָך די כּפּרה נאָך איר!

עס האָט זיך געעפנט די טיר פון בעדרום, פון וואַנען עס האָט זיך פריער געהערט דער פאַרשייטער געלעכטער, און עס איז אַרויסגעקומען א אידל מיט א היבש בערדל, א פאַרשוויצטער, א צעבראַסטעטער, א שכור׳ער. נאָך אים האָט זיך מיטגעשלעפט א קליין מיידעלע, נאָך כמעט א קינד. איך האָב דערקענט דאָס אידל. ביי אים האָבן מיר געקויפט דאָס ערשטע

מעבל, ווען מיר זענען אָנגעקומען קיין אמעריקע. דאָס אידל האָט זיך פאַר מיר פאַרשעמט, אָבער די בושע האָט ביי אים אָנגעהאַלטן בלויז אַ קורצע וויילע. ער איז באַלד געקומען צו זיך און מיך באַגריסט. ער האָט פאַר זיך אָנגעגאַסן אַ גלעזל בראַנפן און געמאַכט אַ „לחיים“ מיט דער גראַבער אידענע. קיידל'ן האָט ער גלייך אָנגערופן ביים נאָמען, ווי אַן אַלטע באַקאַנטע. דאָס מיידעלע, וועלכע איז אַרויסגעקומען צוזאַמען מיט אים פון בעדרום, האָט אויך גענומען אַ שנאַפּס. דאָס אידל האָט זיך אַוועקגעזעצט אויף אַ שמור ציגע אַלטע צעריסענע סאָפע, וואָס איז געשטאַנען צווישן צוויי פענסטער, וועלכע זענען געווען פאַרהאַנגען מיט שמוציגע פאַרהענגלעך. דאָס מיידעלע איז צו אים צוגעשפּרונגען און שטיפעריש זיך ביי אים אַוועקגעזעצט אויף די קני. איך בין געזעסן ווי אַ דער'הרג'עטער. איך האָב זיך ניט פאַר געשטעלט, אַז אַזעלכעס קאָן פאַסירן אין אַ טענעמענט'הויז פון דער איסט סייד צווישן אָנשטענדיגע שכנים. קידי האָט געהאַלטן אין איין טרינקען און איז געוואָרן אַלץ פּריוילעכער; איך האָב זי שוין באַלד ניט דערקענט. דאָס אידל האָט איר געהאַפּן מיט טרינקען. דאָס מיידעלע האָט אויך מיט געהאַלטן מיט זיי. קידי האָט מיך געשלעפט איך זאָל מיט איר גיין אין דעם צימער, פון וואָנען דאָס אידל איז נאָרוואָס אַרויסגעקומען. די גראַבע אידענע האָט מיר געקלאַפּט איבער דער פלייצע זאָנדיגן:

— גייט, גייט, שעמט זיך ניט!

— איר וועט האָבן אַ גוד טאָם, — האָט דאָס קליינע מיידעלע שטיי פּעריש מיטגעהאַפּן דער גראַבער אידענע.

פלוצלינג האָט זיך געהערט אַ קלאַפּ אין טיר. די גראַבע אידענע איז צוגעלאָפּן צו דער טיר, געעפנט דאָס קליינע פענסטערל און געפרעגט ווער דאָס איז, און באַלד דערויף מיט באַגייסטערונג אויסגעשריען:

— איר וועט דאָ באַלד זען צוויי ביוטיס!

זי האָט געעפנט די טיר און אַריינגעפירט צוויי מיידעלעך, אויך כמעט נאָך קינדער, אין עלטער פון דרייצן אָדער פּערצן יאָר, צוויי פּרישע רויזן. די גראַבע אידענע האָט זיי פאַרגעשטעלט פאַר מיר:

— די בלאַנדינקע, דאָס איז סווי. מיר רופן זי „די שעחנע סווי“. און די צווייטע איז מאַלי. סווי איז אַלראַיט. . . . און מאַלי איז נאָך אַ „גרינע“. וואָס זאָגט איר צו די צוויי קאַנאַריקלעך? זעהט נאָר פּיסעלעך. . . . זעט נאָר פּיסעלעך. . . .

דאן האָט זי זיך געווענדט צו די צוויי אַרײַנגעקומענע מיידלעך, אָנווייזנדיג אויף מיר:

— דאָס איז מר. טאָמאַשעווסקי, דער אידישער עקטער.
— קוק ניט אויף זיי! איך בין דזשעלאָוס! — האָט קידי קעשרינגן צו מיר.

— אַלראַיט. . . אַלראַיט, — האָט די גראַבע אידענע קידי'ן באַרוהיגט.

דאָס אידל מיטן בערדל האָט אַ כאַפּ געמאַן די שעהנע סווי און איז מיט איר פאַרשוואַנדן אין דעם זעלבן צימער, פון וועלכן ער איז פריער אַרויסגעקומען. די גראַבע אידענע האָט געוואונקען און מיט אַ שמיכל באַמערקט: — ער איז אַ פיינער קאָסטאַמער.

זיין פריערדיג מיידלעע האָט אים נאָכגעשריען:

— העי, העי, מיסטער, איר זענט אַ גרויסער חזיר.

פונם צימער האָט זיך געהערט סווי'ס שטימע:

— מאַלי, מאַלי!

מאַלי איז אַרײַן אין בעדרום. די גראַבע אידענע האָט אַהין אַרײַנגעטראַגן אַ פלאַש וויין. ווידער האָט זיך פון דאָרטן אַרויסגעטראָגן אַ פאַרשייטער געלעכטער. די גראַבע אידענע האָט דאן מיך מיט קידי'ן אַרײַנגעשטופט אין אַ צווייטן בעדרום, און האָט דערביי באַמערקט:

— דאָס איז מיין אייניגן בעדרום, אַהין לאָז איך קיין געסט ניט אַרײַן.

אַבער מיט אייך, טאָמאַשעווסקי, מאַך איך אַן אויסנאַם.

אַרויסקומענדיג פון בעדרום, האָב איך געטראָפן נייע געסט, צווישן וועלכע עס האָבן זיך געפונען עטלעכע פון מיינע נאָהענטע באַקאַנטע. איינער פון זיי, מיט אַ געשניצטן בערדל, איז געווען דער אייגנטימער פון אַ מיטינגל לאַקאַל אויף דער איסט סייד, אַ פאָטער פון קינדער און אַ מאַן פון אַ זעהר שעהנער פרוי. איך האָב געקענט די גאַנצע פאַמיליע. זיי פלעגן יעדן פרייטאָג צונאַכט קומען צו מיר אין טעאַטער. דער אַבער־קעלנער פון אַטלאַנטיק גאַרדן, אַ דייטש אידל, איז אויך געווען צווישן די געסט. עס זענען אויך צוגעקומען עטלעכע מיידלעך, אינגערע און עלטערע. די גראַבע אידענע האָט באַשלאָסן מער קיין געסט ניט אַרײַנצולאָזן. זי האָט טונקל געמאַכט די פראַגט־רום, איינער האָט דעם אַנדערן כמעט ניט געזען, און עס האָט זיך אָנגעהויבן אַן עקלהאַפטע אויסגעלאַסנקייט. קידי האָט מיט־געווייטשעט, מיטגעשריען מיט די איבעריגע. ענדלעך האָט זי מיך איבער־

נעלאָזן און איז פאַרשוואַנדן. אין אַ ווילע אַרום איז זי ווידער צוגעקומען צו מיר, מיך אַרומגענומען און געקושט. איך האָב איר קאַלט אויפגענומען, כמעט ווי אָפגעשטויסן פון זיך. איך האָב אָפגעזוכט די גראַבע אידענע און איר געוואָלט באַצאָלן וואָס איר קומט.

— איר גייט שוין אַוועק? דאָס שענסטע הייבט זיך ערשט אָן. גייט ניט אַוועק, טאַמאַשעווסקי. גלויבט מיר, ווען איר פאַרבלייבט דאָ נאָך אַ פאָר שטונדן, וועט איר יעדע נאַכט קומען צו מיר.

איך האָב לענגער דאָרט ניט געקאנט פאַרבלייבן און צווען וואָס עס קומט פאַר. איך האָב געוואָלט אַנטלויפן. מיין גאַנצער פאַרמעגן איז געווען צוויי דאלער, האָב איך דאָס אַריינגערוקט דער גראַבער אידענע אין לאַפע. זי האָט די צוויי דאלער מיר צוריקגערוקט אין האַנט אַריין.

— איר וועט מיר אַמאָל געבן טיקעטס אין טעאַטער אַריין.

איך בין אַוועק. קידי איז מיר נאָכגעלאָפן. דעם גאַנצן וועג אַהיים האָב איך מער צו איר קיין איין וואָרט ניט גערעדט. זי איז געווען אַ היבש ביסל פאַרקנאַקט. איך האָב ניט געקאנט פאַרשטיין ווי אזוי אַ מיידל קען קומען צו אירע עלטערן אין אזאַ צושטאַנד.

— ביזט ביז אַוויף מיר — האָט קידי זיך געלאַסטשעט צו מיר. איך האָב זי אָפגעשטופט פון זיך. איך האָב מער ניט געקענט פאַרטראָגן איר אַנוועזנהייט. ווען מיר זענען צוגעקומען צו אונזער הויז בין איך אַוועק פון איר אָהן, „אַ גוטע נאַכט“. זי האָט מיך געוואָלט אַרומנעמען און אַ קוש טאָן, אָבער איך האָב זיך אויסגעדרייט און בין אַריין צו זיך אין הויז. די מאַמע און די קינדער זענען שוין געשלאָפן. איך בין אַריין אין מיין צימער און זיך אַוועקגעזעצט ביים אָפגענעם פענסטער. דער קאַפּ האָט זיך מיר געשפּאַלטן פון ווייטאָג. איך האָב כמעט די גאַנצע נאַכט ניט געשלאָפן. אין מיין מוח האָבן זיך געדרייט די שוידערהאַפטע בילדער, וועלכע איך וועל מיין גאַנצן לעבען ניט פאַרגעסן.

אויף מאָרגן, ווען איך בין געקומען צו דער אַרבייט, האָב איך דאָרטן קידי'ן ניט געטראָפן. זי איז צו דער אַרבייט ניט געקומען. אַהיימקומענדיג אין אָונט פון דער פאַבריק, האָב איך איר געטראָפן נעבן אונזער הויז. איך האָב אויסגעשפיגן און בין אַרויף צו זיך אַהיים. די מאַמע האָט מיר, ווי

שטענדיג, באַגריסט מיט מוטערליבע, מיך אַרומגענומען, צוגעדריקט צו איר ברוסט און געפרעגט ביי מיר:

— וואָס איז דיר, מיין קינד? וואָס זעסטו עפעס היינט אויס ניט גוט?

איך האָב איר געגעבן עפעס אַ תירוץ.

— דו ווייסט, ברוך'ס, קידי איז דאָ דעם גאַנצן טאָג ביי מיר געווען.

איך האָב זיך געבעטן ביי דער מאמען:

— איך בעט דיר, מאמע, דערמאָן מיר ניט קידי'ס נאָמען.

דאָס איז געווען דער סוף צווישן מיר און קידי'ן.

אַ קורצע צייט נאָך דער געשיכטע האָבן מיר אַרויסגעמופט פון עסעקס סטריט און גענומען אַ וואוינונג אויף מאַטט סטריט.

איך האָב ווייטער געאַרבייט אין דער „סוויט קאַרפּאָרעל“ סיגאַרעטן־פעקט־טאָרי. קידי האָט דאָרטן מער ניט געאַרבייט. איך האָב זי ווייטער ניט באַגעגנט. איך האָב זי ניט געזען מער ביזן היינטיגן טאָג.

מיר שפילן אידיש פאר גוים - איך ווער ווידער
 דירעקטאר - עם קומט אין אמעריקע א פראַ-
 פעסיאָנעלע טרופע אידישע אַקטיוואַרן - איך
 פאַרליר מיין קנאַנד־שטימע און עם ווערט אויס
 טעאַטער - איך אַנטלויף פון ניו־יאָרק - אַ נייער
 ראָמאַן מיט אַ טראַגישן סוף - פּיאַנאָלעסאַנס
 אַלס קעגנמיטל צו אַ ליבע מיט אַ שיקסל - איך
 פאַרליב זיך אין דער פּיאַנאָלערערין - „רועטן“
 צווישן מיינע צוויי געליבטע.

אַ געוויסן טאָג, ווען איך בין מיטאַג־צייט אַרונטערגעלאָפֿן פון פעקטאָרי
 עסן לאָנטש אין אידישן רעסטאָראַן, וואָס האָט זיך געפונען נעבן דער פעק-
 טאָרי, גייט צו מיר צו אַ יונגערמאַן און זאָגט:
 — מר. טאַמאַשעווסקי, מר. מייקעל יאַמען פון דעם נעשאָנעל טעאַטער
 אויף דער באַוערי, האָט מיך געשיקט צו אייך, ער וויל אייך זען וועגן אַ
 וויכטיגע זאַך. ער בעט אייך, איר זאָלט פאַרגעסן אָן אַלע קרויודעס וואָס
 איר האָט געגן אים. „הי מינס ביזנעס“ (ער האָט אין זינען געשעפט) —
 האָט ער פאַרענדיגט אויף ענגליש.

איך האָב דעם יונגעמאַן געזאָגט, אַז היינט ביינאַכט אַכט אַזויגער וועל
 איך זיין ביי מר. יאַמען אין זיין אָפּיס.

צוריקקומענדיג פון לאָנטש האָב איך פאַר מיינע קאַלעגן, די ברידער
 גאַלובאַק, דערציילט די נייעס, אַז מאַיקעל יאַמען האָט געשיקט נאָך מיר
 און אַז איך וועל ביי אים זיין היינט אַכט אַזויגער אין אַוונט. ביי די אַר-
 טיסטן סיגאַרעטן־מאַכער איז געווען אַ גרויסע שמחה.

— שלעפט אונז אַרויס פון אַט דער פינסטערער הונגער־פּרנסהן מיר

וועלן דאָ אונטערהיין! איך וועל קריגן די אויסצערונג! — האָט אויסגערופן
לעאָן גאַלובאַק, דער קאָמיקער.

— גאָט פאַרדאַמט! — האָט געשריען מיראַן גאַלובאַק, דער טראַג־
קער, — איך אַרבייט אַ נאַנצן טאָג ביי די פאַרפּלוצטע סיגאַרעטן, ביינאַכט
פּעדל איך מיט וואַנצן־פּוידער און פון ביידע פּרנסות קאָן איך קיין לעבן
ניט מאַכן.

איך האָב געבעטן ביידע חברים מיינע, די ברידער גאַלובאַק, אַז זיי זאָלן
וואַרטן ביי מיר אין הויז ביז איך וועל צוריקקומען פון מיין וויזיט ביי
יאָמען.

מיר האָבן קוים, קוים דערשלעפט דעם טאָג. מיר האָבן שוין ניט
געקאַנט אַרבייטן מער, די סיגאַרעטן זענען געפאַלן פון אונזערע הענט;
די גילזן האָבן געשווינדלעך פאַר אונזערע אויגן. דער פאַרמאַן, אברהם
גאַלובאַק, האָט באַמערקט, אַז מיר אַרבייטן ניט ווי עס באַדאַרף צו זיין,
איז ער צוגעקומען צו אונז און געפרעגט וואָס עס איז געשען. איך האָב
אים ערקלערט, אַז יאָמען, דער באַלעבאַס פון געשאַנעל טעאַטער, האָט מיך
געשיקט רופן און אַז איך גיי צו אים היינט אַוונט, האָט ער זיך אויך
דערפרייט.

— זאָל איך גאָט העלפּן! — האָט ער שטיל אַ מורמל געטאָן — איך
קאָן ניט צוזען ווי מיינע ברידער, לעאָן און מיראַן, און טאַקע איר אַליין,
באָריס, זיצן דאָ מיט איינגעבויענע רוקנס גאַנצע טעג ביי די סיגאַרעטן.
גאָטעניו, העלף זיי! — האָט ער אויפגעהויבן די אויגן צום הימל.

אין אַוונט, פונקט אַכט אַזויגער צו דער מינוט, בין איך געווען אין
געשאַנעל טעאַטער. מיר יאָמען האָט מיך זעהר פריינדלעך אויפגענומען.
ער האָט מיר ערקלערט, אַז ער וויל מיך אַנגאַזשירן צוזאַמען מיט נאָך פיר
פינף אַרטיסטן צו שפילן בלוז אין איינאַקטערס (אַ וואַדעוויל סקעטש),
צוזאַמען מיט זיין ענגלישער קאָמפּאַני, אין וועלכער דער דערמאַנטער ג. ס.
וואודס איז געווען דער סטאַר. וואודס איז אייגנטלעך געווען אַ איריש
כחור'ל. דער פּאַטער זיינער האָט געהאַט אַ שניידער־שאַפּ אין קאַנעל סטריט.
וואודס איז געווען דערביי ווען מאַיקעל יאָמען האָט מיט מיר פאַרהאַנדלעט.
איך בין געווען זעהר צופרידן מיט דעם פאַרשלאַג. פטור ווערן פון די
סיגאַרעטן! דאָס איז דאָך אַ נס פון הימל.

איך האָב דעם באַלעבאַס פון טעאַטער ערקלערט, אַז איך האָב אַ שעהנעם

רעפערטואַר פון איין־אַקטערס. דערביי האָב איך אים דערציילט אין קורצן די האַנדלונגען פון אייניגע סצענעס. ער איז געווען זעהר צופרידן:
 — מיר וועלן מאַכן גוטע ביזנעס, פון אידישע און קריסטלעכע באַזוך
 כער, — האָט וואָרס געזאָגט, און ווענדענדיג זיך צום באַלעבאָס פון טעאַטער,
 זאָגט ער:

— וועלל, מר. יאַמען, פיניש איט אַפּ (מאַך אַ סוף).

— וועלל, וואָס פאַרלאַנגסטו פאַר דיר מיט דיניע אַרטיסטן? — פּרענט
 ביי מיר מר. יאַמען.

איך האָב ניט געוואוסט וואָס אים צו ענטפערן. פון איין זייט האָט מיך
 געצויגן צו דעם פאַרשלאַג — אַבי פטור צו ווערן פון דעם פינסטערן
 שאַפּ. פון דער צווייטער זייט האָב איך זיך עפעס געפיהלט ניט זעהר
 אנגענעם. פאַר קריסטן האָב איך נאָך קיינמאָל ניט געשפּילט, און דאָ דאַרף
 איך שפּילן אי פאַר קריסטן, אי פאַר אידן. איך האָב זיך גאַרניט געקענט
 פאַרשמעלן ווי מיר, אידישע אַרטיסטן, וועלן קאנען צופרידנשמעלן די
 קריסטלעכע באַזוכער. מר. יאַמען האָט אפנים פאַרשטאַנען מיין פאַרלעגנ־
 הייט און ער מאַכט צו מיר:

— מר. טאַמאַשעווסקי, איך אַליין האָב אייך געמאַכט דעם פאַרשלאַג
 און איך אַליין וועל באַשטימען אַ פּרייז. איך וועל אייך געבן פאַר אייער
 טרופע, וואָס דאַרף באַשטעהן פון פינף אָדער זעקס מענטשן, דריי הונדערט
 דאלער אַ וואָך, און איך פאַדער פון אייך דאָס פאַלגענדע: איר דאַרפט
 יעדע וואָך אויפפירן אַ נייעם סקעטש. מיטוואָך און שבת ווערן געגעבן
 מאַטינע־פאַרשטעלונגען; זונטאָג שפּילט מען ניט.

איך האָב פרובירט אַרויסצורייסן נאָך אַ הונדערטער, אָבער מר. יאַמען
 האָט זיך ניט אונטערגעגעבן.

— איך האָב אייך געזאָגט דריי הונדערט און מער קאָן איך ניט געבן.
 זענט איר צופרידן, וועט איר שוין די נעקסטע וואָך אָנהייבן שפּילן. איך
 וועל אייך אַרווערטייזן „טאַמאַשעווסקי ענד קאַמפּאַני“. מיך אַרט ניט
 ווער די אַנדערע שווישפּילער וועלן זיין. איך גיב אייך די דריי הונדערט
 דאלער און איר קאנט דער טרופע צאָלן וויפיל איר פאַרשטעהט; מיר
 גייט עס ניט אָן. אַלץ וואָס מיך אינטערעסירט איז, אַז איר זאָלט יעדע
 וואָך שמעלן אַ נייע זאַך, אַ שעהנע אידישע זאַך מיט עטלעכע נומערן מוזיק;
 און מער ווי אַ האַלבע שעה דאַרף דער סקעטש ניט פאַרנעמען. זענט איר
 צופרידן, מאַך איך מיט אייך אַ קאָנטראַקט פאַר דעם סיואַן.

איך האָב צוגעשטימט צו זיינע באַדינגונגען און האָב אים ערקלערט, אז נעקסטע וואָך קענען מיר שוין אָנהייבן.

קומענדיג אַהיים האָב איך געטראָפֿן די צוויי ברידער גאַלובאַק, לעאַן און מיראַן. איך האָב זיי ערקלערט וואָס איך האָב אויפגעטאָן. פֿון פֿרייד האָבן זיי מיך אַרומגעכאַפט קושן.

— אויס סיגאַרעטן־מאַכער! אויס פעקטאָר! אויס „סוויט קאָר־פּאַרעל“! אויס טאַבאַק! אויס גילזן! — האָבן ביידע ברידער, טאַנצנדיג, געשריגן — מיר שפּילן טעאַטער, מיר זענען ווידער אויף דער בינע. מעג זיין וואָדעוויל, אַבי טעאַטער.

איך האָב ביידע ברידער צוגעזאָגט צו פינף־און־צוואַנציג דאלער אַ וואָך, ביידע האָבן זיך געפּיהלט גליקלעך.

פינף־און־צוואַנציג טויזנט סיגאַרעטן האָבן מיר געדאַרפט אויסאַרבעטן כדי צו פּאַרדינען פינף־און־צוואַנציג דאלער.

איך האָב מיינע קאָלעגן פּאַרשפּראַכן, אַז שפּעטער וועלן זיי קריגן מער. מיין אינגערער ברודערל, מאַקס (שפּעטער האָט ער זיך גערופן מאַיק. ער איז פּיל יאָרן געווען דער דירעקטאָר פֿון פּילאַדעלפּיער אידישן טעאַטער) האָט אַרויפגעבראַכט אַ פּאַינטל ביר און מיר האָבן געטרונקען.

אויף מאָרגן האָב איך געשיקט נאָכן קאַמיקער באַיאַרסקי און נאָך דער אַקטריסע לאַנדעסמאַן און האָב זיי אַנגאַזשירט. מיט זיי האָב איך אָפּגע־מאַכט צו פּופּצן דאלער אַ וואָך. אויך זיי זענען געווען גליקלעך און צופֿרידן. מיר האָבן גענומען מאַכן פּראָבן פֿון גאָלדפּאַדנ'ס אַן איין־אַקטער „דער קאַטאַר“. איך האָב געשפּילט דאָס לוסטיגע שניידער־מיידל, צירעלע; לעאַן גאַלובאַק, דער קאַמיקער, האָט געשפּילט דעם הינקעוואַטן חתן; באַיאַרסקי — דעם שיכור'ן שניידער, צירעלע'ס טאַטע; מיראַן גאַלובאַק האָט געשפּילט דעם לערער; . מאַדאַם לאַנדעסמאַן האָט געשפּילט דעם שניידערס פֿרוי, וועלכע ווערט יעדע וויילע אַנטקומען. מיר האָבן אַריינגעשטעלט עטלעכע שעהנע לידלעך. דאָס איז געווען דאָס ערשטע מאָל וואָס מיר האָבן געדאַרפט שפּילן אָהן אַ סופּליאַר.

מאַיקל יאַמען האָט אונז גרויס אַנגאַנסירט דורך אידישע און ענגלישע פּאָוסטערס. די ערשטע פּאַרשטעלונג האָבן מיר געגעבן אין אַ מאַנטאָג אָוונט. דער געדראַנג ביי דער קאַסע איז געווען אַזוי גרויס, אַז מען האָט געמוזט שיקן נאָך פּאַליציי צו האַלטן אָרדנונג. דער עולם איז באַשטאַנען פֿון ניינציג פּראָצענט אידן.

א ריווינג ערפּאָלג האָבן מיר געהאַט מיט אונזער וואָרעווייל. מאַיקל יאַמען איז אַרויפגעקומען אויף דער בינע און געהאַלטן אַ רעדע, אין וועלכער ער האָט אונז, אידישע אַרטיסטן, געלויבט ביזן הימל. ער האָט אונז אַרויפגעשלעפט אויף דער בינע און דאָס פּובליקום האָט אונז אויפגענומען מיט שטורעמדיגע אַפּלאַדיסמענטן. וואוּדס מיט זיין קאָמפּאַני איז אויך זעהר וואַרעם אויפגענומען געוואָרן פון עולם.

די גאַנצע וואָך איז דאָס קליינע טעאַטערל געווען איבערגעפּאַקט. זיבן אַזויגער איז שוין די קאַסע געווען געשלאָסן. אַזוי איז געווען יעדע נאַכט. שבת בייטאָג און שבת ביינאַכט זענען טויזנטער מענטשן געגאַנגען צוריק, ווייל זיי האָבן ניט געקענט קריגן קיין טיקעטס. מיר האָבן דאָרט געשפּילט דעם גאַנצן ווינטער־סיזאָן און אַ שטיק אין זומער אַריין — ביז ענדע דזשון. אויפגעפירט האָבן מיר אַ חוץ דעם „קאַטאַר“ פון גאַלדפּאַדען, די „שוועבע־לעך“ פון גאַלדפּאַדען, „די דריי רעקרוטען“, „דער גרינער פּעדלער“, פאַר פאַסט פון מיר אַליין, „דער גט“, „שמענדריק'ס חתונה“ און „איסס מיסס דריקס“ פון גאַלדפּאַדען. אַלע איין־אַקטערס האָבן שטאַרק אויסגענומען. דער דירעקטאָר איז געווען צופּרידן, דער עולם איז געווען צופּרידן, די אַקטיאָרן זענען געווען צופּרידן און, פאַרשטעהט זיך, אַז איך בין געווען דער צופּרידנסטער פון אַלעמען. פון די 300 דאלער איז מיר געבליבן אַ גאַנץ שעהנע אפּותיקאַ. איך האָב שוין פאַרגעסן אָן דער פאַרפּלוקטער סיגאַרעטן פּעקטאָרי. עס האָט זיך ווידער אָנגעהויבן, ווי מען זאָגט, אַ צייט פון „חי געלעבט“ . . .

ענגליש רעדן האָב איך נאָך אַלץ ניט געקענט. אָבער צו די ענגלישע אַקטריסעס פון דער קאָמפּאַני, וואָס האָבן געשפּילט צוזאַמען מיט אונז אין זעלבן טעאַטער, האָב איך קיין לשון ניט געדאַרפט. איך בין מיט זיי געוואָרן אַ גאַנצער פּאַני־בראַט. אַ פּריילעכן סיזאָן האָבן מיר אַלע געהאַט. ג. ס. וואוּדס איז געוואָרן מיט מיר אַ גאַנצער גוטער ברודער. ער האָט מיך אַריינגעפירט אין אַ נייער וועלט, וועלכע איז פאַר מיר געווען פּרעמד. ער האָט מיך באַקענט מיט ענגלישע אַקטיאָרן. די נייע קאָלעגן מיינע האָבן מיך פאַרשלעפט אין פּלעצער, וועלכע האָבן מיר דערמאָנט אָן דער גראַבער אידענע ערגעץ אויף סטענטאָן אָדער אויף ריווינגטאָן סטריט, וואוּהין קידי האָט מיך געהאַט פאַרשלעפט. אידלעך מיט בערדלעך האָב איך דאָרט, אין די נייע פּלעצער, ניט אָנגעטראָפּן. די באַזוכער זענען געווען עכטע אַמערי־

קאנער, יונגע און עלטערע און גאנץ אלטע, וועלכע האָבן געוואוסט ווי אזוי צו מאַכן די פרעהלעכקייט נאָך פרעהלעכער ווי ביי דער גראָבער אידענע. די ענגלישע קאלעגן האָבן אַהין אויך פאַרשלאַעפּט עטלעכע פון אונזער טרופּע. אַ באַזוך דאָרטן האָט געקאָסט טייער. מען האָט געמוזט טרינקען שאַמפּאַניער, ניט קיין פּראָסטן ביליגן בראַנפּן, ווי ביי דער גראָבער איד־דענע. די ענגלישע שווישפּילער פלעגן אין יענעם פּלאַץ פאַרשווענדן די גאַנצע ווירדזשעס זייערע און זענען נאָך געבליבן בעלי חובות.

איך האָב זיך צוריקגעהאַלטן פון אויסגעבן צו פיל געלט, ווייל איך האָב געהאַט אַ ליבענדע מאַמע מיט שוועסטערלעך און ברידערלעך צו פאַר־זאָרגן. און איך האָב פאַר זיי געזאָרגט. מיר האָבן געמופּט אין אַ שעהנער וואוינונג אויף עלדרידזש סטריט, געקויפט שענערע מעבל, טאַקע ביי דעם זעלביגן אידן מיטן בערדל, וועלכן איך האָב געטראָפּן ביי דער גראָבער אידע־נע. איך בין שוין אויך געווען אַ דעפּאָזיטאָר אין אַ אידישער באַנק. יעדע וואָך האָט די מאַמע געטראָגן געלט אַהין.

ווען דער סיואָן האָט זיך געענדיגט, האָט מאַיקעל יאמען מיט מיר געמאַכט אַ ניי געשעפּט: איך זאָל אין זיין טעאַטער שפּילן אידיש טעאַטער. ער האָט אָפּגעזאָגט וואודס'ן מיט זיינע ענגלישע אַרטיסטן און אַנאַנסירט אין די ענגלישע צייטונגען און אויך אין די „אידישע גאַזעטען“ — די איינציגע אידישע צייטונג דאָמאָלסט אין ניו יאָרק — אַז נעקסטן סיואָן וועט ער האָבן טאַמאַשעווסקי'ן מיט אַן ערשט־קלאַסיגער טרופּע אידישע אַרטיסטן.

עס זענען געקומען סאָסיעטיס קויפן בענעפיטס. דורכן גאַנצן זומער פלעגט אַלע טאַג אַריינקומען פּריש געלט. מאַיקעל יאמען איז געווען גליק־לעך. איך האָב גענומען צוזאַמענשטעלן אַ נייעם רעפּערטואַר. איך האָב זיך געמוזט האַלטן מיט דער פּריהערדיגער טרופּע, ווייל קיין נייע אידישע אַקטיאָרן זענען ניט צוגעקומען. האָב איך אַרויסגענומען אייניגע שווישפּילער, וועלכע זענען געווען באַשעפּטיגט אין פאַרשידענע טרעידס. (אין די איין־אַקטערס, ווי דער לעזער ווייסט שוין, האָב איך בלויז באַשעפּטיגט פינף שווישפּילער). העמדלעך־נייען איז געווען די פּאַפּולערסטע טרייד ביי אידן. איך האָב צוזאַמענגענומען אַלע צעזייטע און צעשפּרייטע שווישפּילער פון די פאַרשידענע שעפּער און האָב מיט זיי אָפּגעמאַכט, אַז זיי זאָלן שפּילן אויף פּראָצענטן.

איך בין, אַלזאָ, ווידער אַ דירעקטאָר פון אַ אידיש טעאַטער. לעאָן גאַלובאַק און מיראָן גאַלובאַק זענען מיינע צוויי הויפּט־אַרטיסטן. ישראל

באַרסקי ווערט דער פאַרפאַסער. איידער איך האָב אָנגעפאַנגען דעם סיואן, איז פון אייראָפּע אָנגעקומען איינער מיטן נאָמען טאַמאַשע. דאָס איז געווען זעהר אַ שעהנער, אינטעליגענטער בחור. ער איז צו מיר געקומען און מיר ערקלערט, אז ער וויל ווערן אַ אידישער אַקטיאָר. ער איז מיר געפֿעלן געוואָרן און כ'האָב אים אַריינגענומען אין דער טרופּע. ער האָט באַלד ביי דער ערשטער פּאַרשטעלונג געהאַט גרויס ערפֿאָלג. זיין טאַלאַנט פאַר דער בינע איז נאָך ניט געווען אַנטוויקלט. ער האָט אָבער אַויסגענומען מיט זיין שעהנקייט און מיט זיינע אינטעליגענטע מאַניערן. אויך איז דאָן צוגעקומען זעהר אַן אינטעליגענטער בחור פון אייראָפּע מיטן נאָמען זשופּניק. ער איז אַריינגעטראַטן אין מיין טרופּע אַלס סופּליאַר, ער האָט אָבער גלייכזייטיג טיג אָנגעשריבן אַ פּיעסע, מיט וועלכער מיר האָבן אָנגעהויבן דעם סיואן. די פּיעסע האָט אַויסגענומען ביים עולם. דאָס איינציגע וואָס מיר האָט געפּעהלט אין מיין טרופּע איז געווען אַ פּרויען־אַרטיסטין, הויפּטזעכלעך אַן ערשטע דאַמע, אַ פּרימאַדאַנע. האָב איך נאָך אַלץ געמוזט שפּילן די ראָלע פון יונגע מיידלעך. איך האָב אָבער געהאַט אזוי פיל ערפֿאָלג אין די פּרויען־ראָלן מיינע, אז דאָס פּובליקום האָט גאַרניט געפֿאַדערט קיין אַמת'ע פּרוי.

די גאַנצע טרופּע איז געווען העכסט צופּרידן. מיר האָבן זיך יעדע וואָך געטיילט מיט אַ היבשער סומע געלט. אין יעדער צייט איז פאַר אַ „גריינעם“ געווען אַ גליק, ווען ער האָט פאַרדינט פּערציג, פּופּציג דאלער אַ וואָך (היינטיגע צייטן איז עס אויך ניט קיין קליינער גליק; אָבער דאָן איז דאָס געווען אַ פאַרמעגנס). און אין די יום־טובֿ־וואָכן, ווי סוכות, פּסח, קריסטמס, ניי־יאָהר, האָט יעדער אַקטיאָר געקראָגן אַ גאַנצן הונדערטער אַ וואָך, און אַמאָל נאָך מער. אַלע אַקטיאָרן האָבן זיך אָנגעטאָן אין צילינדערס, אין טייע־רע מאַנטלען, אין פּרינס־אַלבערטס, גאַרניט ווי סיגאַרעטן־מאַכער, העמדל־נייער אָדער פּעדלער פון וואַנצן־פּאודער. ווער איז אין ניו יאָרק געווען גלייך צו אונז אידישע אַקטיאָרן!

פּלוצלינג, ווי אַ דונער אין אַ קלאָרן, שעהנעם זומערדיגן טאָג, קומט אַ ידיעה אז אין אַמעריקע קומט אָן אַ אידישע טעאַטער־געזעלשאַפּט פון רוסי־לאַנד. מיין חברה אַקטיאָרן זענען געקומען צו מיר דערשראָקענע.

— האָסט געהערט די נייעס, באַרײַס? עס קומען אָן אין ניו יאָרק אַמת'ע אַקטיאָרן! וואָס וועלן מיר טאָן?

איך האָב זיי געטרייסט, אָבער מיין האַרץ האָט מיר געשראַקן פּונקט ווי

זייערע הערצער. עס האָט זיך מיר אפילו ניט געוואָלט גלויבן, אז א טרופע אידישע שוישפילער וועט זיך שלעפן אזש קיין אמעריקע, אָבער געשראָקן פון דער בשורה האָב איך זיך. מיר האָבן ווייטער געשפילט טעאָטער און געלעבט אַ נומן טאָג און מיר האָבן שוין כמעט פאַרנעסן וועגן דעם קלאַנג, אז עס קומען נייע אַקטיאָרן קיין ניו יאָרק.

פאַסירט אָבער אַ געוויסן שבת בייטאָג: מיר גיבן אַ מאַטינע־פאַר־שטעלונג פון גאָלדפאַדענ'ס „קאָלרוניע“. ווי געוויינלעך האָב איך אין דעם שטיק געשפילט די ראָלע פון „מירעלע“. מיין סאָפּראַן־שטימע איז נאָך געווען שעהן, פּריש. איך האָב געזונגען די ראָלע פון מירעלע, ווי די בעסטע פּרימאָדאָנע. איך האָב מיט דער ראָלע פשוט איינגענומען ניו יאָרק. דאָס טעאָטער איז ביי יעדער פאַרשטעלונג געווען אויספאַרקויפט מיט סטענדינג־רום. איך האָב פּריער נאָך קיין מאָל אזוי שעהן און קרעפּטיג ניט געזונגען ווי דאָס מאָל. די אַפּלאָדיסמענטן ביי יעדן נומער, וואָס איך האָב געזונגען, זענען געווען שטאַרקער ווי ביי די פּריערדיגע פאַרשטעלונג־גען פון דער זעלבער אָפּערעטע. די אַקטיאָרן, די מוזיקער און דער דירעקט־טאָר, מאַיקעל יאמען, האָבן מיר געמאַכט קאָמפּלימענטן. איך האָב זיך געפּיהלט שטאַלץ, גליקלעך.

נאָכן צווייטן אַקט קומט אַרויף אויף דער בינע אַ הויכער לאַנגער איד און פּרעגט זיך אויף מיר. מען האָט אים אַריינגעפירט אין מיין דרעסינג־רום. ער שטעלט זיך פאַר מיר פאַר: זיין נאָמען איז זאַכאַר (מען האָט אים גערופן „דער לאַנגער זאַכאַר“). ער דערציילט מיר, אז ער איז אַן אַדווערטייזינג־אַגענט פאַר די נייע שוישפּילער, וועלכע קומען אין אמעריקע. ער נעמט אַרויס פון זיין קעשענע אַ הענד־ביל, וואו עס איז אַנאָנסירט, אז אַ נייע טרופע אידישע שוישפּילער, אמת'ע קינסטלער, אונטער דער דירעקט־ציע פון משה זילבערמאַן און היינע־היימאָוויטש זענען שוין אויף דער שיר, און אז אין צען טעג אַרום קומען זיי אין אמעריקע. אויפן הענד־ביל איז געווען אויסגערעכנט די גאַנצע טרופע: משה זילבערמאַן, מאַדאַם זילבער־מאַן, היינע־היימאָוויטש, מאַדאַם היימאָוויטש (די שפּעטערדיגע מרס. סעראַ אַדלער) מאַקס קאַרפּ, וואַכטעל, באַראָדקיין און מרס. באַראָדקיין. יאָזעפּ לאַטיינער אַלס פאַרפאַסער און סופּליאַר.

ווען איך האָב איבערגעלייענט דעם הענד־ביל, בין איך בלאַס געוואָרן. חברה אַקטיאָרן האָבן דאָס באַמערקט. איך בין אָבער באַלד געקומען צו זיך און האָב זיי און זיך אַליין געטרייסט, אז מיר דאַרפן פאַר די נייע

אַרטיסטן קיין מורא ניט האָבן: ניו יאָרק האָט גענוג אידן, וועלכע קאנען אָנפילן צוויי אידישע טעאַטערס. דער איינציגער וואָס האָט זיך ניט געלאָזט טרייסטן איז געווען אונזער פאַרפאַסער און אַקטיאָר ישׂראל באַרסקי.

— פאַסט זיך איין, קינדערלעך, — האָט ער געזאָגט, — איר וועט ווידער גיין צו די סינאַרעטן, צו די העמדלעך, צום פּעדלען מיט וואַנצן פּאודער.

באַרסקי האָט יעדן איינעם פון אונז געראטן אז מען זאָל זיך וואָס שנעלער צוריקנעמען צו דער אַרבייט.

— פאַרנעסט אָן טעאַטער, קינדערלעך, — האָט באַרסקי אונז געשאָטן זאַלץ אויף די וואונדן.

דערווייל האָט דער סטעידזש-מענעדזשער געגעבן אַ סיגנאַל, אז מען דאַרף אָנהייבן דעם דריטן אַקט. דער דריטער אַקט שטעלט פאַר דאָס כּשוה־שטיבל פון דער באַכע יאַכנע. די באַכע יאַכנע זיצט דאָרטן און וואַרפט קאָרטן דעם ליבהאַבער, וואָס הייסט אין דער אָפּערעטע מאַרקום. לעאָן גאָלובאַק האָט געשפּילט די באַכע יאַכנע. אין מיטן שפּילן האָט ער אַריינגעוואָרפן ווערטלעך וועגן אונזער נייער צרה — די אָנקומענדע אַקט טיאָרן: „ברידערלעך, די נייע קאָמעדיאַנטשיקס וועלן באַלד אָנקומען“, און אַנדערע שטעכעווערטלעך. דער ליבהאַבער, מאַרקום, גייט אַרויס פון דער באַכע יאַכנע און צוויי טייוואָלים ברענגען צושלעפּן די שעהנע מירעלע (מיד).

די צוויי טייוואָלים רייסן מירעלע'ן ביי די האָר, צעפליקן אויף איר די קלוידער. די אַרעמע מירעלע ליידעט שרעקלעך. מען שלאָגט זי, מען וואַרפט זי צו דער ערד. אליקום, דער באַכע יאַכנע'ס געליבטער, סטראַ־שעט מירעלע'ן, אז אויב זי וועט זיך ניט אונטערגעבן, וועט ער זי מאַכן פאַר אַ קאַליקע. ער גיט איר אַ האַלבע שעה צייט זיך איבערצולעגן. מירעלע באַקלאָגט זיך אויף איר ביטער מזל. זי בלייבט אַליין אויף דער בינע און נעמט זינגען דעם ראָמאַנס:

„באַרימען קען זיך איצט ניט קיינער,

העלפן קען מיר נאָר איין גאַט“ . . .

די ווערטער און די מוזיק זענען געלונגענע. אַלע אידן, וועלכע פלעגן קומען צו „קאָלרוניע“, האָבן מיט אומגעוילד געוואַרט צו הערן מיך זינגען דאָס באַרימטע לידל. וויבער פלעגן דערביי כליפּען. איך האָב ווירקלעך

זעהר שעהן געזונגען דעם ראָמאַנס, ווייל איך האָב זעהר ליב געהאַט די מוזיק און די ווערטער. ביים סוף פון דעם לידל איז מיר אויסגעקומען צו נעמען אַ זעהר הויכן טאָן — אַן אויבערע „דאָ“. פאַר אַ אינגל מיט אַ סאָפּראַן־שטימע איז אַ זעלטנהייט צו נעמען אַט דעם הויכן טאָן. דאָס טעאַטער האָט געקראַכט מיט אַפּלאַדיסמענטן און איך פלעג מוזן איבערזינגען דעם פינאַל עטלעכע מאָל, אָבער דאָס מאָל, נאָך מיין אויפּרעגונג ביים איבערלעזן דעם הענד־ביל פון די נייע אַקטיאָרן, האָב איך אַט דעם הויכן טאָן ניט געקאַנט נעמען. דער טאָן האָט זיך איבערגעריסן. ער האָט געקלונגען ווי אַ קרעה פון אַ געקוילעטן האָן. אין טעאַטער איז געוואָרן אַ גערודער, און אויך אַ געלעכטער. איך האָב זיך פאַרשעמט. איך האָב נאָך אַמאָל אָנגעהויבן דעם פינאַל. אין דעם מאָמענט לויפן אַריין די כּשוּף־מיידלעך און זינגען:

„דערצויל, דערצויל אונז, גוטע זעל,

דערצויל, דערצויל, דערצויל“ . . .

און איך, דאָס הייסט מירלעלע, זינג:

„קענט איר דען פיהלן מיין הערץ?

קענט איר דען פיהלען מיין שמערץ?

איך האָב זיך אָנגעשטרענגט און גענומען דעם טאָן מיט קראַפט, מיט פיל פּייער און האָב פאַרענדיגט אויף דער אויבערער „דאָ“, נאָך שענער און שטאַרקער ווי איך פלעג זינגען פּייער די זעלבע אַריע. דאָס טעאַטער האָט געשטורעמט פון אַפּלאַדיסמענטן.

נאָכדעם ווי איך האָב געענדיגט דאָס ליד, דאַרף איך זאָגן: „טייערע מיידלעך, זיסע קינדערלעך, האָט רחמנות און באַפּרייט מיר פון דעם גהינס, פון דער באַבע יאַכנע, פונם פעטער אליקום“. אָבער אַנשטאַט צו רעדן, ווי איך פלעג אַלע מאָל רעדן, מיט אַ שטימע פון אַ מיידל, האָב איך פּלוצלינג אָנגעהויבן צו רעדן מיט אַ באַס־שטימע. דאָס פּובליקום האָט זיך צעלאַכט און איך האָב זיך זעהר שטאַרק דערשראָקן. איך פרוביר רעדן ווי פּייער און איך קען ניט. איך וויל זינגען און איך קען דאָס מויל ניט עפּענען, און דאָ האָב איך נאָך צו זינגען דאָס יתומהיליד אין פּערטן אַקט! איך בין אזוי צעטראָגן, דערשראָקן, אַז איך קען איבערהויפט מער ניט שפּילן מיין ראָלע, ווייל יעדעס מאָל ווען איך הויב אָן רעדן מיט מיין באַס־שטימע ברעכט אויס אין טעאַטער אַ שטאַרקער געלעכטער. און

עס איז דאָך טאַקע קאָמיש. אַ מיידל מיט אַ באַס־שטימע | . . . די גאַנצע טרופּע איז געוואָרן פּאַרצווייפּלט, אייניגע פּון זיי האָבן געבראַכן די הענט. די פּאָר ווייבערשע אַרטיסטקעס, די מאַדאַם לאַנדעסמאַן און מאַדאַם ספּעק־טאָר און די כאַריסטקעס האָבן געוויינט.

און אַט אַזוי האָט זיך געענדיגט דער פּערטער אַקט.

איך האָב נאָך דער פּאַרשטעלונג ערקלערט מיינע קאָלעגן, אַז די אויפֿ־רעגונג ביים איבערלייענען דעם הענד־ביל וועגן די נייע שוישפּילער, וועלכע קומען קיין ניו יאָרק, האָט אויף מיר אַזוי שרעקלעך געווירקט, אַז איך האָב פּאַרלאָרן מיין סאָפּראַן־שטימע. ביינאַכט צו דער פּאַרשטעלונג האָבן מיר שוין ניט געשפּילט. עס האָט געהייסן, אַז טאַמאַשעווסקי איז קראַנק געוואָרן. אַט אַזוי האָט זיך געענדיגט מיין קאַריערע אַלס פּרימאַדאָנע אין אָנהויב זומער 1884.

איך האָב מער קיין פּרויען־ראָלן ניט געקאַנט שפּילן. מיינע אַקטיאָרן זענען ווידער אוועק צוריק אין די סיגאַרעטן־פּעקטאָריס, אין די שוירט־פּעק־טאָריס און צו אַנדערע טריידס.

די נייעס, אַז טאַמאַשעווסקי האָט פּאַרלוירן די שטימע און קען מער ניט שפּילן קיין טעאַטער, האָט זיך שנעל פּאַנאַדערגעטראָגן איבער די אידישע הייזער פּון ניו יאָרק. וואו מען איז געגאַנגען און וואו מען איז געשטאַנען האָט מען גערעדט וועגן טאַמאַשעווסקי'ס טראַגעדיע. מוזיקאַ־לישע מענטשן ווייסן, אַז צו פּופּצן אָדער זעכצן יאָר פּאַרלירן אינגלעך זייע־רע ערשטע שטימען. זיי מוזן דאַן וואַרטן אַ יאָר, אַמאָל צוויי און אַמאָל אויך גאַנצע דריי יאָר ביז זיי באַקומען די צווייטע שטימע — אַ טענאַר, אַ באַרי־טאָן אָדער אַ באַס. קרובים, באַקאַנטע און מיינע דאַמאָלסטדיגע „פּאַטריאַטן“ זענען געקומען צו מיר און מיך געטרייסט. איך האָב נאַטירלעך ערוואַרטעט, אַז איך וועל פּאַרלירן מיין שטימע, אָבער דאָס איז מיר געקומען אַזוי אומ־געריכט, אַזוי פּלוצלינג און דאָס גראַד אין אַזאַ צייט, ווען עס קומען אָן קיין ניו יאָרק אַנדערע אַקטיאָרן. אַט דאָס האָט מיך שטאַרק געערגערט און פּאַרדראָסן. די מאַמע מיינע האָט מיין אומגליק זיך שטאַרק גענומען צום האַרצן און אפילו מיינע שוועסטערלעך און ברודערלעך, וועלכע זענען נאָך אַלע קליינע קינדערלעך געווען, האָבן געפּיהלט מיין שמערץ.

אַ געוויסן טאָג לעז איך אין די „אידישע גאַזעטען“ אַן אַרטיקל וועגן

די אמת'ע אידישע אַקטיאָרן, וועלכע קומען פון אייראָפּע קיין ניו יאָרק. דאָס האָט מיך אזוי צעטומלט, אז איך האָב זיך געשעמט צו ווייזן אין גאָס. פון גרויס ערגערניש בין איך קראַנק געוואָרן. איך בין אָפּגעלעגן קנאַפּע דריי וואָכן אין בעט. איך האָב געהאַט היץ און עס האָט זיך מיר געדוכט, אז איך וועל שוין קיין מאָל ניט געזונט ווערן. אַ סך מאָל האָב איך זיך געוואונשן, אז איך זאָל שוין פון בעט ניט אויפשטיין. אונזער הויז איז אין טרויער פאַרוואַנדלט געוואָרן. מיר האָבן געהאַט אָפּגעשפּאַרט עטלעכע הונדערט דאלער, אָבער וואָס טוט מען ווייטער? טעאטער שפּילן קען איך ניט און דערצו קומט דאָך נאָך אַ נייע טרופּע שווישפּילער. צוריק גיין ווידער צו די סיגאַרעטן? — אָט דער געדאַנק האָט מיך נאָר אינגאַנצן דער-שלאָגן. בעסער שטאַרבן איידער גיין צוריק אין דער סיגאַרעטן-פאַבריק!

דער טאַטע מיינער, דערווייל, האָט זיך אוועקגעלאָזט איבער אַמעריקע וזכן פרנסה. ער האָט די גאַנצע צייט ניט געלאָזט הערן פון זיך. מיר האָבן אַלע געבענקט נאָך אים, די מאַמע האָט אַ סך טרערן פאַרגאַסן. מיר האָבן נאָכגעפרעגט וועגן אים ביי פּרוינט, ביי באַקאַנטע, אָבער קיינער האָט אונז קיין ידיעה וועגן אים ניט געקאַנט געבן — פאַרשוואונדן, זוי אין וואַסער אַרײַן.

פּלוצלינג איז דער טאַטע אַהיימגעקומען. מיר, קינדער, האָבן זיך זעהר שטאַרק דערפּרייט. די מאַמע אונזערע, ווי פאַרביטערט זי איז ניט געווען צוליב זיין פאַרשוואונדן ווערן, איז אים געפּאַלן אויפן האַלז און אים גע-קושט, וויינענדיג פון פּרייד.

— פיני, מיין פיני, מיין פיני! איצט וועסטו שוין מיט אונז פאַר-בלײַבן.

דער טאַטע האָט אונז דערציילט וואָס מיט אים האָט פּאַסירט די גאַנצע צייט וואָס ער איז אין דער היים ניט געווען. ער האָט אַ צייט גע-פּעדלט (מיט וואָס געדענק איך שוין ניט), און די לעצטע צייט האָט ער געאַרבייט אין אַ טוך-פאַבריק אין ראָרינגטאָן, ניו דזשירזי. ווען ער האָט געלייענט אין די „אידישע גאַזעטען“ וואָס עס האָט מיט מיר פּאַסירט אין טעאטער, ווען איך האָב פּלוצלינג מיין שטימע פאַרלאָרן, האָט אים אַ ריס געטאָן אין האַרצן. ער האָט זיך ניט געקאַנט איינהאַלטן און ער איז אַהיימ געלאָפּן. דער טאַטע באַדויערט מיך און טרייסט מיך, אז עס וועט נעמען אַ יאָר אָדער צוויי און איך וועל צוריק באַקומען אַ שטימע און איך וועל ווידער זיין אַלראַיט.

אַבער צוויי יאָר וואַרטן . . . וואו נעמט מען דערווייל פרנסה? ווייס איך דאָך, אז מיין טאַטע איז ניט קיין פאַרדינער און מיינע ברידערלעך און שוועסטערלעך זענען נאָך קליינע קינדער און איך בין דער עלטסטער. אָט די פראַגע האָט געענבערט מיין מוח.

דער טאַטע איז אַהיימגעקומען אַ גאַנצער ספּאַרט. ער האָט געטראָגן שעהנע קליידער, העמדער, האָט מיטגעבראַכט עטלעכע פּאַר שייך. מער פון אַלץ האָב איך געליטן און געבענקט נאָכן טעאַטער-לעבן. ווען איך האָב געשפּילט טעאַטער, האָב איך געהאַט אזוי פיל באַקאַנטע, אזוי פיל פּאַטריאָטן, היינט די פּאַטריאָטקעס . . . עס זענען אוועק גאָר עטלעכע וואָכן ווי איך האָב נישט געשפּילט קיין טעאַטער און פון אַלע מיינע פאַרעהרער איז קיין סימן ניט געבליבן. אין אָנפאַנג פון מיין אומגליק זענען זיי נאָך געקומען צו מיר און מיר געטרייסט. שפעטער האָט מען שוין קיינעם פון זיי מער ניט געזען.

די אידישע טרופע פון חיימאָוויטש און זילבערמאַן איז שוין דאָ אין ניר יאָרק. די נייע אַקטיאָרן שפּילן שוין אין טורן-האַל אויף דער פּערטער סטריט, אין זעלבן האָל, וואו איך האָב געעפנט דאָס ערשטע אידישע טעאַטער אין אַמעריקע. זיי מאַכן גלענצנדע געשעפטן. חיימאָוויטש ווערט דער ליבלינג פון ניר יאָרק; מאַקס קאַרפּ, דער טאַלאַנטפולער זינגער, קערט וועלטן; וואַכטעל, דער קאָמיקער, איז אויך שטאַרק באַליבט; אַלע מיינע פּאַטריאָטן און פּאַטריאָטקעס ליגן שוין איבער די נייע אַקטיאָרן. אָט די נייעס האָבן מיר איבערגעגעבן אייניגע פון מיינע פאַרבליבענע פריינד.

איך בין אין זייער טעאַטער ניט געגאַנגען און האָב זיך מיט קיינעם פון די נייע אַקטיאָרן ניט באַקאַנט. דער גרויסער ערפּאָלג פון די נייע אידישע שווישפּילער האָט מיר צעריסן מיין האַרץ. איך האָב געפיהלט, אז ווען איך וועל פאַרבלייבן אין ניר-יאָרק, וועט מיט מיר פאַסירן עפעס אַן אומגליק. כּוועל ניט אויסהאַלטן פון אייפּערזוכט. טאַטע-ראַמע האָבן גאַנץ נוט באַמערקט מיינע יסורים. זיי האָבן געפיהלט מיין לאַנגווייליגקייט, זייערע הערצער האָבן וויי געטאַן קוקנדיג ווי איך ליג גאַנצע טעג אין שטוב, גיי ניט אַרויס אין גאַס, היט זיך פאַר מענטשן. מיין טאַטע האָט דעריבער דער מאַמען געמאַכט אַ פּאַרשלאַג:

— ברוד'ל — ווענדט ער זיך צו איר — קען טאַקע אין ניר-יאָרק מער ניט זיין, און זאָל ער טאַקע דאָ איצט ניט פאַרבלייבן, זאָל אים קיינער ניט זען די פּאַר יאָר, וואָס ער האָט צו וואַרטן ביז ער וועט באַקומען זיין שטימע.

איז מיין פלאץ, אז מיר זאלן אלע זיך אריבערקלייבן קיין דארינגטאָן, ניר דזשורזי. ערשטנס, גייט עס צו זומער, און דארינגטאָן איז אַ קליין שטעטל טעלע מיט בוימער און בלומען; און צווייטנס, קען מען דאָרט אַרבייטן אין אַ פעקטאָרי און פאַרדינען, אמת ניט קיין סך, אָבער אַ לעבן מאַכן קאָן מען דאָרט.

און אזוי איז טאַקע באַשלאָסן געוואָרן: מיר מופן קיין דאָרינגטאָן, ניר דזשורזי. אַנטלויפן פון ניר יאָרק, אַנטלויפן וואו די אויגן וועלן טראָגן, אבי ניט זיין אין ניר יאָרק. איך האָב לענגער ניט געקענט אויסהאַלטן די לאַגע. איך האָב זיך נאָך נאָכאַנאַנד געערגערט און געשעמט צו באַגעגענען די מענטשן, וואָס פלעגן מיך פאַרגעמערן פאַר מיין שעהן זינגען.

מיר וואוינען שוין אין דאָרינגטאָן, ניר דזשורזי, אין אַ גאַנץ שעהן הויז, נעבען אַ וואַלד. ניט ווייט פון אונזער היים פליסט אַ טייכעלע. די לופט איז ריין און פריש, די קינדערלעך גייען אין סקול און דער טאַטע אַרבעט אין אַ פעקטאָרי.

די עטלעכע דאלער, וואָס די מאַמע האָט געהאַט אָפגעשפּאַרט פון מיין שפּילן טעאַטער האָט זי מיטגעבראַכט, לעבט מען זיך ווי גאָט אין אָדעס. אָבער איך לאַנגווייליג זיך שרעקלעך. לאַנג זענען די טעג, און לאַנג זענען די נעכט. וואַלד, וואַלד און נאָך אַמאָל וואַלד. איך שפּאַציר אין וואַלד צווישן די ביימער און חלום מיינע טעאַטער-חלומות. ערשט ניט לאַנג טעאַטער געשפּילט, אַ באַליבטער שוישפּילער געווען, אַ סטאַר, אַ גאַנצער „יאַ טעביע דאַס“, אַ דירעקטאָר; אַרום מיר האָבן זיך גרופּירט אַקטיאָרן, כאַריסטן, מוזיקער, מיידלעך, ווייבלעך די שענסטע, די פיינסטע; ליבע, פּרילעכקייט — אַליץ, אַליץ איז ווי אַ חלום פאַרשוואַנדן. בלויז וואַלד, וואַלד און וואַלד . . .

אפילו די מאַמע מיינע האָט זיך געלאַנגווייליגט אין דעם קאָנטרי-שטעטלע דארינגטאָן. אויך זי האָט געבענקט נאָכן טעאַטער-לעבן. ווער איז געווען גלייך צו איר, ווען זי איז געזעסן אין דער לאַזשע און געזען שפּילן איר ברוך'לעך! דאָס פּובליקום האָט אַפּלאַדירט, און זי, די מאַמע, האָט זיך גענוידערט, געקוקט אין פּובליקום מיט שמאָלצע בליקן און מיט אַ נחתי-שמיכל אויף איר שעהנעם פנים, ווי זי וואַלט זאָגן: „דאָס איז דאָך מיין ברוך'לעך“.

דער טאַטע פלעגט אַהיימקומען פון דער אַרבעט אַן אויסגעשמירטער, אַ

פאַר/הוישכ'טער. מיר האָט געריסן דאָס האַרץ קוקנדיג אויף אים. באַלד אָבער האָט ער זיך אַרומגעוואָשן, זיך איבערגעטאָן און ווידער געוואָרן אַ ריינער טאַטע. אויף זיין לאַגע האָט ער זיך קיינמאָל ניט באַקלאַגט. ער איז געווען צופרידן וואָס ער האָט זיין פאַמיליע ביי זיך אין דעם קליינעם שטעטלע, וואָס האָט אַ וואַלד און וואו די לופט איז אַ פרישע. נאָכן סאַפער פלעגן מיר זיך אַלע אַוועקזעצן אויף דער וועראַנדע. דער טאַטע האָט געשפּילט אויפן פּידל און מיר, די קינדער, האָבן געזונגען פאַרשידענע טעאַטער-לידלעך. אזוי האָבן מיר פאַרבראַכט אונזער צייט.

אַ צייט שפעטער איז מיין אינגסט שוועסטערל קראַנק געוואָרן. מען האָט געבראַכט דאָקטוירים, נוירסעס. זי איז געווען אַ טייער, שעה מיידעלע פון צוויי יאָר און מיר האָבן זי אַלע זעהר שטאַרק ליב געהאַט. די עטלעכע אָפּגעשפּאַרטע דאלער פון באַנק זענען אַוועק אויף צו פּרוּבן ראַטעווען דאָס קינד. מען האָט זי אָבער ניט געקאנט ראַטעווען, זי איז געשטאַרבן.

דער אומגליק איז געווען אַ דאָפּלטער: מיר זענען געבליבן אָהן דעם קינד און אָהן געלט. מיטן טאַטנס פאַרדינסטן איז געווען זעהר שווער אויסצוקומען. די פאַמיליע איז געווען אַ גרויסע און די פאַרדינסטן — זעהר קליינע, אָבער די מאַמע איז געווען אַ גוטע באַלעבאַסטע; האָט זי שוין אזוי אויסגעדרייט אַז אונז, קינדער, זאָל גאָרניט פּעלן.

מיט דער צייט האָבן מיר זיך אַביסל צוגעוואוינט צום לעבן אין ראַרינגטאָן. דאָרטן האָב איך זיך באַקאנט מיט דער איינציגער אידישער מיידל, וואָס די „מדינה“ ראַרינגטאָן האָט פאַרמאַגט. אַ איד האָט דאָרטן געהאַלטן אַ סטאָר, ריכטיגער געזאַגט, אַ סטאַרקעלע. ער האָט פאַרקויפט שיד, קליידער, העמדער און אַנדערע זאַכן. דער ביזנעסמאַן האָט מיך נאָך געקענט אין ניו יאָרק, ווען איך בין נאָך אַן אַקטיאָר געווען. ער האָט מיך געזען שפּילן, האָט ער מיר צוגעטיילט גרויס כבוד. יעדן זונטאָג פלעגט ער קומען מיט זיין פּרוי צו אונז צו גאַסט און פאַרברענגען ביי אונז ביז שפעט ביינאַכט. זיי האָבן געהאַט אַריבערגעבראַכט אַ קרובה פון דער ליטע, אַ שטעטל ערגעץ נעבן ווילנע. דאָס איז געווען אַ רויטע מויד מיט אַ סך „קלייען“ (זומער-שפּרענקלעך) אויפן פנים, אויפן האַלז און אויף די הענט. אַ „קלייענדיגע מויד“. אַ געוויסן זונטאָג האָט דאָס פאָר פאָלק מיטגעבראַכט די „גרינע“ רויטע מויד צו אונז צו גאַסט, און איך האָב זיך מיט איר באַקאנט. די מויד איז געווען אַ פלאַפּערקע, זי האָט געהאַלטן אין איין רעדן, אין איין דערציילן פון איר שטעטל, פון איר משפּחה, פון אירע

איבערלעבונגען אויפן שיה. אז מען האָט זיך צו איר גוט צוגעקוקט, איז זי נאָר ניט געווען אזא מיאוס'ע; פאַרקערט, זי איז געווען אַ גאַנץ סימפּאַטיש מיידל, נאָר אַ גרינע. זענען מיר דאָך אלע געווען גרינע, אָבער זי איז געווען נאָך גרינער פאַר אונז. אין ניו יאָרק וואָלט איך זיך אויף איר אפילו ניט אומגעקוקט; אָבער דאָ איז זי פאַר מיר געווען אַן „אַטרעקשאָן“. איר היימישער נאָמען איז געווען שפּרינצע. דאָ האָט איר דעם סטאַרק־יפּערס פרוי אַ נאָמען געגעבן פלאַרענס. די גרינע מויד האָט שטאַלצירט מיט איר נייעם נאָמען, ווי אַ פרוי שטאַלצירט מיט אַ טייער שטיקל צירונג. טאָמער האָט עמיצער געמאַכט אַ טעות און איר גערופן שפּרינצע, פלעגט די קלייענ־דיגע מויד שטאַרק פּראָטעסטירן:

— איך בעט אייך, רופט מיך ניט מיטן היימישן נאָמען! שפּרינצע האָט מען מיך גערופן אין מיין שטעטל, דאָ אין אמעריקע, הייס איך פלאַרענס.

בקיזור, צו דעם צעטל פון מיינע געליבטע איז צוגעקומען אַ פלאַרענס. גאַנצענע טעג — פלאַרענס. זי פלעגט קומען צו אונז בייטאָג און ביינאַכט; מען האָט נאָר פון איר ניט געקאנט פטור ווערן, און זי האָט קיינמאָל ניט אויפגעהערט צו פלאַפלען. מיינע שוועסטערלעך און ברודערלעך האָבן איר פיינט געהאַט, דער טאַטע האָט זי אויך ניט געקענט אַנקוקן. ווען ער איז געקומען פון אַ טאָג שווערער אַרבעט און געטראָפן אין הויז פלאַרענס'ן, פלעגט ער קריצן מיט די ציין. אַרויסטרייבן זי האָט די מאַמע ניט געוואָלט, ווייל זי האָט געזען, אז זי איז שטענדיג נעבן מיר, זי פאַרברענגט מיט מיר און פאַרטרייבט פון מיר די לאַנגווייליגקייט. ווען פלאַרענס האָט זיך דערוואוסט, אז איך בין געווען אַ באַרימטער אַקטיאָר אין ניו יאָרק, האָט זי גענומען מיר דערגיין די יאָרן. זי פלעגט מיך נאָר שלעפן אין וואַלד אַריין, איך זאָל איר דערציילן מעשיות פון טעאַטער.

אירע קרובים, דער סטאַרק־יפּער און זיין פרוי האָבן אָנגעקוואַלן פון דעם, וואָס פלאַרענס האָט וואו צו פאַרברענגען די צייט. איך פלעג דאָן לערנען ענגליש, בין איך שוין געוואָרן פלאַרענס'עס לערער אויף ענגליש. פלאַרענס איז אין ליבעס־זאַכען קיין גרינע ניט געווען. זי איז געווען פון מיין עלטער. אַ פיגור האָט זי געהאַט זעהר אַ שעהע, און ווען זי פלעגט זיך צווינגען און דערביי טאַנצן אַ רוסישע קאָזאַצקע, פלעגן אירע בעקעלעך זיך צעבליהען און אירע אויגעלעך פלעגן זיך אָנצינדן מיט אַ גיין

פיערל. אין אזא מאָמענט איז זי פאר מיר ערשינען אלס אַ שענהע, אַ סימפּאַטישע.

פלארענס האָט מיך שטאַרק ליב באַקומען; און איך בין אויך צו איר צו-געצויגן געוואָרן. ווען עס האָט זיך אַמאָל געמאַכט, אז זי איז אַ טאָג ניט געקומען צו אונז, האָב איך געבענקט נאָך איר. פלארענס און דער וואַלד — דאָס איז געווען מיין איינציגער צייט-פאַרטרייב. פלארענס'עם קרובים האָבן מיך שוין באַטראַכט פאַר אַן אייגענעם מענטשן, דאָס הייסט, אַלס פלארענס'עם חתן. איך האָב אָנגעהויבן צו קומען צו זיי אין סטאָר, אויך צו זיי אין הויז. דעם גאַנצן טאָג, ביז שפעט אין דער נאַכט, איז דאָס פאָר פאַלק געווען ביזוי אין סטאָר; האָבן מיר, איך און פלארענס, געהאַט דאָס הויז פאַר זיך אַליין. סוף זומער, ווען עס האָט שוין גענומען ווערן קיהלער און דער וואַלד איז שוין ניט געווען אזוי באַקוועם, דאָס גראַז איז שוין געווען פייכט און פון די בויער האָבן געקאַפּעט קאַלטע טראַפּנס, איז אין הויז געווען פיל באַקוועמער. פלארענס האָט געקענט מאַכן פיינע לאַטקעס. טיי און קאווע איז שטענדיג געשטאַנען גרייט אויפן אויוון, האָבן מיר געגעסן לאַטקעס, פאַרטרונקען מיט קאווע אָדער טיי, געלערנט ענגליש און — דאָמאַסירט.

מיינע עלטערן זענען געווען זעהר ניט צופרידן וואָס איך האָב זיך צוגעקלעפט צו דער גרינער מויד. אָפּן אויסגערעדט האָבן זיי דאָס מיר ניט. איך האָב אָבער געפיהלט, וואָס זיי טראַכטן. ווען איך פלעג אַמאָל אהיימ קומען שפעט פון מיין וויזיט ביי פלארענס'ן אָדער ווען איך פלעג אַוועקגיין פון דער היים באַלד נאָכן סאַפער, האָבן טאַטע-מאַמע געהאַט יסורים. דער טאַטע פלעגט זיך בעטן ביי מיר:

— אפשר וואָלסטו היינט געבליבן אין דער היים? איך וועל שפילן אויף מיין פידל און מיר וועלן אַלע זינגען.

איך האָב געהאַט אַ פאַרטיגן תירוץ:

— דו ווייסט דאָך, טאַטע, אז איך טאָר ניט זינגען, אפילו ניט עפענען דאָס מויל. ווען מען פאַרלירט די קינדער-שטימע, טאָר מען ניט זינגען, ווייל דאָס קאָן שאדן צו דער צווייטער שטימע.

— ווייסטו נאָר וואָס? — האָט דער טאַטע אַלץ פרובירט מיך צו פאַר-האַלטן אין הויז, — מיר וועלן צושיקן מאַקסעלען (מיין ברודער מאַקס), וועט ער ברענגען פלארענס'ן אהער.

אַפּט פלעגט עס העלפן. מאַקס אָדער דזשאָן, אָדער איינע פון מיינע

שוועסטערלעך פלעגן אוועקגיין ברענגען פלארענס'ן און מיר האָבן אלע צוזאמען פארבראכט דעם אָונט.

פלוצלינג האָט פלארענס אָנגעהויבן קרענקען. זי האָט זיך באַקלאַגט, אז זי פיהלט ניט גוט, עס איבלט איר, זי האָט קאָפּ-ווייטאָג, עס שטעכט איר אין אַ זייט. איך האָב פרובירט פארשירדענע באַכסעק רפואות. איך האָב איר אויסגעריבן די זייט מיט אַלקאָהאָל, צוגעלייגט מאַסטארד פלאַסטערס, זי געזוכט צו באַרוהיגן אז זי וועט פיהלן בעסער. זי איז ווייטער געקומען צו מיר און איך צו איר און מיר האָבן פארבראכט גאַנץ פיין. יעדעס מאָל וואָס מיר האָבן זיך באַגענגט האָט זי געברענגט ווי אַ פייער. זי האָט פארנעסן אירע שמערצן, געטאַנצט מיט מיר, געלאַסטשעט זיך צו מיר.

פלארענס'עם ליבע איז געווען אַ ברענענדע, אַ פלאַס־פייערדיגע. זי איז מיר שוין אָבער געוואָרן אביסל צוגעגעסן. איך וואָלט זיך שוין געוואָלט אַרויסדרייען פון איר, אָבער עס גייט ניט. זי באַקלאַגט זיך פאר מין מאַמע, אז זי פיהלט יעדן טאָג ערגער און ערגער. לויט די סימנים פון איר קראַנקהייט איז די מאַמע געקומען צום באַשלוס, אז זי איז אין אַנדערע אומשטענדן. די מאַמע האָט עס באַלד דערציילט פאר פלאַרענס'עם קרובים. די קרובה אירע האָט פלאַרענס'ן אוועקגעשיקט ערגעץ אין אַ דאָרף צו אירער אַ קרובה. דאָס געזעגענען זיך צווישן מיר און פלאַרענס'ן וועל איך קיינמאָל ניט פאַרגעסן. עס האָט זיך אָפגעשפילט אַ האַרצרייסנדע סצענע. זי האָט שוין געוואוסט וואָס מיט איר איז און זי האָט שרעקלעך געליטן. ביים זאָגן מיר גוד־באי האָט זי מיך אַרומגעכאַפט, מיר געקושט טיה אין די אויגן אַריין און דערביי געוויינט:

— איך ווייס וואָס פאר אַ בושה איך האָב פאַרשאַפט מיין משפחה, אָבער צו דיר האָב איך גאָר ניט. איך ווייס גאָר אַינס: איך האָב דיך שטאַרק ליב. איך ווייס וואָס מען גייט מיט מיר טאָן, איך ווייס, אז פון דעם קאן מען שטאַרבן, און אין די לעצטע מינוטן פון מיין לעבן וועל איך דער־מאָנען דיין נאָמען, ווייל איך האָב דיך ליב. דו קענסט גאָרניט פיהלן ווי שטאַרק איך ליב דיר. בלייב געזונט, באַריס, פאַרגעס מיך ניט, קום מיך זען, און אויב דו וועסט צו מיר ניט קומען, וועל איך זיך אַרויסכאַפן פון מיין קראַנקן בעט און צופום לויפן אַהער צו דיר.

דעם סוד וואָס האָט מיט פלאַרענס'ן פאַסירט האָט קיינער ניט געוואוסט אויסער צוויי פרויען — מיין מאַמע און פלאַרענס'עם קרובה, און, זעלבסט־פאַרשטענדלעך, איך. דער טאַטע האָט וועגן דעם ניט געוואוסט. פלאַרענס

איז אוועקגעפאָרן. דאָס לעבן איז ווידער געוואָרן לאַנגווייליק, פּוסט, נודנע. איך בין שיער ניט אַראָפּ פון זינען פון לאַנגווייליגקייט. איך האָב גענומען בענקען נאָך פּלאַרענס'ן. איך האָב זי געוואָלט זען. איך האָב געוואָלט פּאָרן צו איר, די מאַמע האָט אָבער ניט געלאָזט. פּלאַרענס'עס קרובה האָט מיך אויך געבעטן, אַז איך זאָל מער פּלאַרענס'ן ניט זען. אַז זי וועט מיך ניט זען — האָט זי געזאָגט — וועט זי מיך פּאַרנעסן, און אויב עס איז באַשערט פון גאָט, אויב אַלץ וועט זיך ענדיגן צום גוטן, וועלן מיר, איך און פּלאַרענס, נאָך זיין מאַן און ווייב.

איך בין אַ פּאַרציטערטער געוואָרן דערהערנדיג די ווערטער. נאָך אַלע שעהנהייטן וואָס האָבן אַרום מיר אַרומגעטאַנצט, וועט די רויטע פּלאַרענס זיין מיין ווייב! אָבער איך האָב שטאַרק רחמנות געהאַט אויף איר. מיין האַרץ האָט מיר וויי געטאָן, טראַכטנדיג וועגן איר לאַגע. איך בין אַרומ געגאַנגען אַ פּאַרפינסטערטער, אַ צעווייטאַנטער. איך האָב זיך אַליין ניט געקענט אָפּגעבן קיין רעכנונג וואָס מיט מיר האָט אין דער קורצער צייט פּאַסירט.

פּאַרשייטע יוגנד! . . . צום ערשטן מאָל אין מיין יוגן לעבן האָב איך זיך אָפּגעגעבן דין וחשבון פון זיך אַליין. איך האָב אונטערגעפירט אַ רעכענונג. דער סך הכל פון דעם חשבון איז געווען: איך בין שולדיג, שרעקלעך שולדיג! מען טאָר ניט אַזוי האַנדלען! מען דאַרף זיך באַרע- כענען און ניט זיין לייכטזיניג!

די מאַמע, וועלכע האָט שטאַרק רחמנות געהאַט אויף דער אומגליקליכער נרינער מיידל, פּלעגט אָפט פּאַרפאלן ווערן אויף גאַנצע שטונדן. דאָס איז זי געפּאָרן צו דער אַרעמער מיידל, מיטנעמענדיג מיט זיך פיינע מאַכלים, וואָס זי האָט פאַר איר צוגעגרייט. די מאַמע האָט מיר דאָס קיין מאָל ניט געזאָגט, אָבער יעדעס מאָל וואָס זי פּלעגט פּאָרן צו פּלאַרענס'ן, האָט מיר מיין האַרץ דאָס געזאָגט.

איין מאָל איז זי צוריקגעקומען פון איר וויזיט צו פּלאַרענס'ן מיט געשוואָלענע אויגן פון וויינען. איך האָב איר געפרעגט וואָס עס האָט פּאַסירט. די אַרעמע, גוטע מאַמע האָט זיך היסטעריש צעוויינט:

— מיר מוזן אַרויסמופן פון דאָרינגטאָן. מיר מוזן ערגעץ אוועק. מיר קאנען דאָ מער ניט פאַרבלייבן.

— מאַמע, וואָס איז געשען?

— פּלאַרענס פיהלט שלעכט, זעהר שלעכט — ענטפערט מיר מיין

מאמע — איך האָב מורא פאַר אַן אומגליק. פאַרשטייט, מיין קינד, וואָס עס קען געשען? ווען דער טאטע וועט קומען פון דער אַרבעט, וועל איך אים זאָגן, אַז איך וויל דאָ, אין דעם פאַרפּלוקטן ראַרינגטאָן, מער ניט זיין. איך קאָן ניט צווען ווי ער אַרבעט נעבעך אַזוי שווער. איך קען דאָ, אין דעם פאַרוואַרפּענעם שטעטל, מער ניט זיין. ניטאָ מיט וועמען אַ וואָרט אויסצורייַדן. אַזוי וועל איך אים זאָגן. יאָ, איך וועל דעם טאַטן צווינגען מיר זאָלן אַרויספאַרן פון דאַנען.

— מאַמע! — פּרעג איך מיט אַנגסט — פלאַרענס פיהלט שלעכט? איידער מיר מופּן אַרויס פון דאַנען מוז איך זי זען. מיין האַרץ ווערט מיר צערטן. איך וויל ניט מיט וואָס איך קען איר העלפּן, אָבער זען מוז איך זי. זאָג מיר וואו זי געפינט זיך, וועל איך אַהין פאַרן.

— איך וועל מיט דיר צופאַרן אַהין, מיין קינד — באַרוהיגט מיך די מאַמע.

אויף צומאַרננס אין דער פּרי, ווען דער טאטע איז אַוועק צו דער אַרבעט, בין איך מיט דער מאַמען אַוועקגעפאַרן צו פלאַרענס'ן. דעם גאַנצן וועג בין איך געזעסן ווי אַ דער'הרג'עטער. עס האָט מיך געפלאַגט דער געדאַנק וועגן דעם פאַרברעכן וואָס איך בין באַגאַנגען. די רייזע האָט געדויערט מיט דער טריין איבער אַ שטונדע צייט. מיר זענען אַרײַן אין אַ קליין אָרעם הילצערן הייזעל ערגעץ אין אַ ווילדעזש. דאָרט האָבן געוואוינט פלאַרענס'עס קרובים. מיין האַרץ האָט אין מיר געקלאַפּט ווי ביי אַ פאַרברעכער בשעת מען פירט אים צום ריכטער.

ווען איך בין אַרײַן מיט דער מאַמען אין פלאַרענס'עס צימער, איז די קראַנקע געשלאָפּן. אויף אַ האַלב צעבראַכען טישל געבן בעט זענען געווען אַנגעשטעלט פאַרשידענע פלעשלעך מיט מעריצינען, פּראַשקעס און סלאַיעס מיט וואַזעלין. די קראַנקע האָט שווער געאַטעמט. איר געזיכט איז געווען בלאַס, די ליפּן פאַרטריקנט, אונטער די אויגן בלוין, ווי אונטערנעשלאָגן. די מאַמע איז געבליבן שטיין ביי דער טיר און געזיפּצט. איך האָב זיך אַוועקגעזעצט אויף אַ בענקל און באַטראַכט פלאַרענס'ן. דאָס האַרץ האָט מיר פאַרקלעמט און פון מיינע אויגן האָבן זיך געגאַסן טרערן — הייסע טרערן פון ווייטאָג און חרטה.

איך האָב אַרויסגענומען פון אונטער דער שמוציגער אַלטער קאַלדרע פלאַרענס'עס האַנט און אַ קוש געמאַן. פלאַרענס האָט זיך ניט גערירט. איך האָב זיך אויפגעשטעלט פון בענקל, זיך אַריבערגעבויגן איבער פלאַ-

רענס'עס בלאַסן פנים און פאַרטריקנטע ליפן, זי געקושט און געמורמלט צו זיך אַליין :

— איך האָב חרטה, איך האָב חרטה, זיי מיר מוחל, פלאַרענס! פלאַרענס האָט געעפנט די אויגן און לאַנג, לאַנג געקוקט אויף מיר. דערנאָך האָט זי אויסגעשטרעקט אירע ביידע הענט, מיך אַרומגענומען און צוגעטוליעט צו זיך.

— באַריס, מיין באַריס — האָט זי שטיל געוויינט — דו ביסט ניט שולדיג.

דאָן האָט זי זיך געווענדט צו מיין מאמען :
— מרס. טאַמאַשעווסקי, באַריס איז ניט שולדיג. איך אַליין בין די שולדיגע. איך אַליין האָב זיך אומגליקלעך געמאַכט . . .
די מאמע האָט זיך שטאַרק צעוויינט. זי האָט אַרומגענומען די אַרעמע קראַנקע מיידל, זי געקושט און געכליפּעט.

שטילערהייט האָט אונזער פאַמיליע אַרויסגעמופּט פון ראַדינגטאָן. מיר האָבן זיך אַריבערגעקליבן קיין סענזאַרבאָר, לאַנג איילאַנד, נישט ווייט פון ניו יאָרק.

דאָרטן האָבן זיך שוין געפונען עטלעכע אירישע סטאָרס, אַ שעהנע סטריט מיט אַלערליי געשעפטן. דאָס שטעטל שטייט ביים ברעג פון לאַנג איילענד סאונד. איבערן טייך פאָרן שיפן קיין ניו יאָרק און פון ניו יאָרק. אין דעם שטעטל, האָט דער טאַטע מיינער, דורך רעקאָמענדאַציעס, געקראָגן אַ דזשאַב אין אַ פעקטאָרי פון וואַטש-קייסעס און זייגערלעך.

איך האָב אָנגעהויבן גיין אין סקול. לאַנג בין איך אָבער אין סקול ניט געגאַנגען. איך האָב זיך געשעמט צו זיצן צוזאַמען מיט יונגע קינדער אין איינעם פון די גאָר ערשטע קלאַסן. איך האָב זיך געשעמט און גע-ערגערט. איך, שוין אַ דערוואַסענער בחור, אַן אַקטיאָר, אַ דירעקטאָר פון אַ טעאַטער-קאָמפּאַני, דאַרף זיצן צווישן זעקס-יאָריגע קינדער אין סקול! האָב איך אויפגעהערט צו גיין.

איך האָב זיך אַרומגעדרייט פּוסט און פּאַס און בין שיער ניט משוגע געוואָרן פון לאַנגווייליגקייט. איך האָב געבעטן דעם טאַטן, ער זאָל פאַר מיר קויגן אַרבייט אין דער פאַבריק, וואו ער אַרבייט.

און אַט בין איך שוין אַ זייגער-מאַכער. אָבער צוזאַמענשטעלן אַ זייגערל — דאָס איז מיר קיינמאָל ניט אויסגעקומען. מען האָט מיך אַוועקגעזעצט

נעבן א גראָבן, הויכן לאַנגן דײַטש. וועלכער האָט מיך געלערנט „פּאַלישן“ וואַטש־קײסעס. מען דאַרף מאַכן, אז די דעקלעך פון די זײַגערלעך, זאָלן גלאַנצן. עס איז אַ געוואָלדיגע קונץ. . . אפילו מײן אַלטע באָבע פון קאַמינקע וואָלט געקענט זיך אויסלערנען די אַרבייט אין עטלעכע מינוטן צײַט. אָבער איך בין געווען צופרידן צו טאָן אפילו אזא אַרבעט, אַבי פאַרנעמען די צײַט, אַבי ניט אַרומגיין לײדיג. די אַרבעט איז געווען אַ שמוציגע. צען שעה אַ טאָג האָב איך זיך געפאַרעט אַרום אַ רױטן פּאַליש, אַ שוואַרצן פּאַליש, און פּאַלישן פון אַנדערע קאָלירן.

פון דער אַרבעט פלעג איך אַהײמקומען אַ גרימירטער, מיט אַנדערע ווער־טער — אַ פאַרשמירטער פון אַלערלײ פאַרבן. עס האָט מיר גענומען אַ לאַנגע צײַט ביז איך האָב פון זיך די פאַרבן אָפּגעוואַשן. אָבער איך האָב צו קײנעם ניט געהאַט קײן פּרעטענזיעס. איך האָב געאַרבעט שווער און בין געווען צופרידן.

דער דײַטש, מײן לערער אין דער פאַבריק, האָט אַ גאַנצן טאָג פאַר מיר געזונגען דײַטשע פּאָלקס־לידלעך. איך האָב די לידלעך זיך אויסגעלערנט און מיטגעזונגען, ריכטיגער געזאָגט, מיטגעברומט, ווייל, זינגען האָב איך דאָך ניט געטאַרט ביז איך וועל ניט צוריקקריגן מײן צווייטע שטימע. דער דײַטש, וועלכער איז געווען אַ מוזיקאַלישער מענטש, האָט אָנגעקוואָלן פון מײן „זינגען“.

— דו זינגסט יא קאָלאָסאַל, גרויסאַרטיג, אָבוואָל דו האַסט גאָך ניט דיין שטימע — האָט ער צו מיר געזאָגט. — האַסטו שטודירט מוזיק?

איך האָב אים ניט געוואָלט אויסזאָגן, אז איך בין אַן אַקטיאָר און ניט קײן פּאַלישער פון וואַטש־קײסעס. דער דײַטש איז געוואָרן מיט מיר אַ גאַנצער גוטער ברודער און מיט דער צײַט איז ער בײ אונז געוואָרן אַ בוך בית. דער טאַטע פלעגט שפילן אויף דער פידל און איך מיטן דײַטש האָבן געזונגען דײַטשע לידער. מײנע שוועסטערלעך און ברודערלעך, אפילו די מאַמע, האָבן זיך אויך אויסגעלערנט די דײַטשע לידער. דער דײַטש האָט געבראַכט צו אונז אין הויז זײן ווייב און די פּאָר קלײנע דײַטשעלעך זײנע און מיר האָבן געהאַט אַן אײגענעם כאַר. די אַרבעטער פון פאַבריק, וועלכע האָבן געוואוינט ניט ווייט פון אונז, פלעגן באַלאַגערן די פענסטער פון אונזער הויז, צוהערנדיג זיך צו אונזער זינגען. מיט דער צײַט האָבן די אַרבעטער זיך אויך אויסגעלערנט די זעלבע לידער וואָס מיר האָבן געזונגען. מיר האָבן גאַנץ נישט־שעה־דיג געלעבט. דער טאַטע האָט פאַרדינט, איך

האַב פאַרדינט, דריי פון די עלטערע קינדער, מערי, פעני און מאַיק האָבן אויך אָנגעהויבן אַרבעטן אין דער זעלבער וואַטש-שייס פעקטאָרי, און עס איז געווען פרנסה. אונזער הויז איז געווען אָנגעפילט מיט פּרעהלעכקייט. דער הויפט יום-טוב איז נאַטירלעך געווען זונטאָג, ווען די גאַנצע פאַמיליע איז געווען צוזאַמען. די עלטעכע אידישע סטאַרקופּערס פון סענהאַרבאָר זענען מיט דער צייט באַפריינדעט געוואָרן מיט אונזער משפּחה. פון צייט צו צייט פלעגט צו אונז קומען אַ פּעדלער, וועלכער האָט געפּעדלט איבער די שטעטלעך פון לָאָנג איילענד און פון ניו דזשורזי, אַ פשוט אידל מיט אַן איינגעבויענעם רוקן. ווען ער האָט אָנגעקלאַפט דאָס ערשטע מאָל אין טיר פון אונזער הויז און גענומען אויף אַ געבראַכענעם ענגליש אויס-רעכענען זיין סחורה, האָט די מאַמע ביי אים עפעס געקויפט. ווען די מאַמע האָט גענומען רעדן צו אים אויף מאַמע-לשון, איז דער איד שיער ניט אומגעפאַלן פון שמחה. מיט דער צייט פלעגט דאָס אידל קומען צו אונז יעדן פרייטאָג און בלייבן ביי אונז ביז איבער זונטאָג. דער טאַטע און די מאַמע האָבן אים מקרב געווען און ביי אים קיין געלט ניט גענומען. ער איז געוואָרן אונזער וועכנטלעכער אורח.

אַ געוויסן זונטאָג זיך איך ביים אָרגל (דער טאַטע האָט געהאַט אייניג געהאַנדלט אַ סעקאָנדר-הענדיגע פּיאַנאָ און אַ סעקאָנדר-הענדיגן אָרגל, אַ פּויט-האַרמאָניע) און שפּיל אַ געוויסן נגון. איך הער זיך צו ווי אין דעם צווייטן צימער דערציילט אונזער אורח, דער פּעדלער, אַז אין ראַרינגטאָן, ניו דזשורזי, האָט געטראָפּן אַן אומגליק מיט אַ אידיש מיידל. עפעס אַ גרינע אידישע מיידל האָט זיך פאַרליבט אין אַ אידישן בחור אַן אַקטיאָר. דאָס מיידל איז באַגאַנגען אַ נאַרישקייט און איז געשטאַרבן, וועלנדיג פטור ווערן פון דער בייבי, וואָס האָט געדאַרפט קומען אויף דער וועלט. איך האָב שוין ווייטער ניט געקאָנט שפּילן. די מאַמע האָט זיך געבעטן ביים אידל, ער זאָל ניט רעדן אַזוי הויך, ווייל דאָס שטערט מיר אין מיין שפּילן. נאָך אַ קורצער וויילע האָב איך אַריינגערופּן די מאַמע מיינע און איר געזאַגט, אַז איך האָב אַלץ געהערט. די מאַמע האָט זיך ביטער צעוויינט. פון מיינע אויגן האָבן אויך גענומען פליסן טרערן. איך האָב זיך ווידער אָפּגעגעבן דין וחשבון. איך האָב זיך אַליין גוט אויסגע'מוסר'ט און ביי זיך פעסט באַשלאָסן אין דער צוקונפט צו זיין זעהר פאַרויכטיג. איך האָב אפילו געזוכט פאַר זיך אַ זכות: זיי, די געליבטע מיינע, זענען אפשר מעהר שולדיג געווען ווי איך, זיי זענען מיר נאָכגעלאָפּן. זיי האָבן מיך פאַר-

פאלגט מיט זייער ליבע; און וואָס קענען שעהנע, ברענענדיגע מיידלשע אויגן ניט מאַכן מיט אַ בחור? . . . און איך האָב נאָך אַמאָל פעסט באַ- שלאַסן אין דער צוקונפט צו זיין פאַרזיכטיג. איך האָב מיין מאַמען דער- ציילט וועגן מיין פעסטן באַשלוס. די גוטע מאַמע מיינע האָט געלאַכט, זאָגנדיג דערביי:

— אוי, מיין קינד, ביסט נאָך יונג, דו וועסט נאָך האָבן אַ סך צרות, אויב דו וועסט ניט אַכטונג געבן אויף זיך.

איך האָב מיין באַשלוס ניט געהאַלטן. די נבואה פון מיין ליבער מאַמען איז מקוים געוואָרן. איך האָב זיך באַלד פאַרדרייט אין אַ נייער ליבע, און דאָס ניט אין איינער, נאָר טאַקע אין צוויי.

אין דער נעקסטער הויז פון אונז האָט געוואוינט אַן איירישע פאַמיליע. דאָס רוב פון די מיטגלידער האָבן געאַרבעט אין דער זעלבער וואַטשיקייס פעקטאָרי. דאָרט האָט זיך געפונען אַ מיידל אין מינע יאָרן, אַ זעהר שעהנע, אַ בלאַנדינקע מיט גרויסע בלויע אויגן, וואָס האָבן געלויכטן ווי צוויי שטערן. און אַט די צוויי שעהנע אויגן האָבן מיך געצויגן ווי אַ מאַגד נעט. דאָראַטי, האָט די מיידל געהייסן. איך האָב געזוכט די געלעגנהייט מיט איר זיך צו באַקענען און עס האָט ניט לאַנג גענומען און אזא געד- לעגנהייט האָט זיך מיר געמאַכט. אונזער שכנ'ס טעכטערל האָט זיך באַקאַנט מיט מינע צוויי שוועסטערלעך, מערי און פעני, און האָט אַג- געהויבן אַריינקומען צו אונז אין הויז. מינע שוועסטערלעך האָבן מיך פאַר זייער נייער פריינדין פאַרגעשטעלט. זיי האָבן געוויזן דאָראַטי'ן מינע פאַטאָגראַפיעס, פון וועלכע איך האָב געהאַט אַ גאַנצן פאַק — פאַטאָ- גראַפיעס פון פאַרשידענע ראָלן, וואָס איך האָב געשפילט. דאָראַטי האָט שוין אַלזאָ געוואוסט, אז איך בין ניט קיין פראַסטער פעקטאָרי-אַרבעטער, נאָר אַן אַקטיאָר און אַ געוועזענער טעאַטער-דירעקטאָר. דאָס שעהנע בלאַנדע קריסטלעכע מיידל האָט זיך גענומען שדכנ'ען צו מיר דורך אירע שעהנע אויגן.

אַ געוויסן אָזונט, ווען זי איז געווען ביי אונז אין הויז, האָט זי, ביים אוועקגיין, צו מיר אַ וואונט געטאָן. נאָכדעם ווי זי האָט זיך מיט מינע שוועסטערלעך געזענגט, בין איך איר נאָכגעגאַנגען. זי איז געגאַנגען דורך די הינטערעסלעך צום ברעג פון טייך. דאָרט איז זי שטיין געבליבן און געווארט ביז איך בין צו איר צוגעקומען. איך האָב גערעדט זעהר אַ שלעכטן ענגליש. אָבער מיר האָבן זיך פאַרשטאַנען און זיך ווי עס איז דורכגערעדט.

עס האָט לאַנג ניט גענומען און מיר האָבן זיך ערקלערט אין ליבע איינע דעם אנדערען — אלץ דורך מיין שלעכטן ענגליש. מיר האָבן שפּאַצירט ביים ברעג טיך. עס איז שוין געווען שפעטלעך אין דער נאַכט, אַרום און אַרום איז געווען שטיף, וואָרום די פּאַבריק־אַרבעטער זענען געגאַנגען פרי שלאָפן. אויף אַ צעבראַכענעם שיפּל, וואָס איז געלעגן אין אַ פּאַרוואַרפענעם ווינקל, ניט ווייט פון ברעג, האָבן מיר זיך צוגעזעצט. וואָס מיר האָבן ניט דער־רעדט מיט ווערטער, האָבן מיר דערזאָגט מיט קושי. איך האָב אינגאַנצן פאַרגעסן, אַז די מיידל איז אַן איירישע און זי האָט פאַרגעסן אַז איך בין אַ איד. . . . נאַנץ שפּעט זענען מיר אַהיימגעגאַנגען, אָנגעזעטיגט מיט קושי. מיר האָבן אָפּגעמאַכט צווישן זיך, אַז מיר וועלן זיך דאָרט, ביים צעבראַך־כענעם שיפּל, באַגעגענען יעדע נאַכט, מיר האָבן געהאַלטן וואָרט. יעדע נאַכט, אויב דער וועטער איז נאָר געווען אַ שעהנער, האָבן מיר געהאַלטן אונזער אַפּוינטמענט. ווען עס האָט גערעגנט, פלעגט דאָראַטי אַריינקומען צו אונז אין הויז. עס האָט געהויסן, אַז זי קומט צו מייע שוועסטערלעך. דער קלוגער טאַטע מיינער האָט באַמערקט, אַז צווישן מיר און דעם איירישן שכנ'ס מיידלעך קומט עפעס פאַר, און דאָס איז אים ניט געפּעלן געווען. אַ געוויסן אָונט האָט ער מיך אַ שטורכע געטאָן און דערביי מיר דערלאַנגט אַ פאַרציע מוסר.

— וואָס זשע, אַ שיקסע אויך? . . . אוי, ברוד'ל, ברוד'ל, קריכסט אלע מאָל אין אַן אנדער בלאָטע! מיין ניט, אַז איך ווייס קיין זאַך ניט. איך ווייס אלץ און איך זע אלץ. זע נאָר, אַז דו זאָלסט אַמאָל קיין חרטה ניט האָבן!

איך בין שוין אָבער ביי זיך מער קיין קינד ניט געווען. איך בין דאָך אַן אַקטיואַר, אַ געוועזענער טעאַטער־דירעקטאָר, מיר דאַרף מען שוין ניט זאָגן וואָס איך זאָל יאָ טאָן און וואָס איך זאָל ניט טאָן. איך האָב פאַר־שטאַנען, אַז דער טאַטע מיינער לעזט אַרויס מייע געדאַנקען און מייע געפיהלן, און אַז ער האָט יסורים. איין מאָל, ווען מיר זענען ביידע גע־גאַנגען צו דער אַרבעט, גיט ער צו מיר פּלוצלינג אַ זאָג:

— דו ווייסט מיין קינד, וואָס דו וואָלסט געדאַרפט טאָן כדי צו פאַר־ברענגען אינטערעסאַנט דייע נעכט, דו זאָלסט ניט דאַרפן אַרומלויפן און ניט אין זינען האָבן פּוסטע זאַכן. ביסט נאָך אַ יונג קינד, האָסט נאָך גענוג צייט פאַר נאַרישקייטן. פּאָלג מיך, ברוד'ל, דו ווייסט דאָך, אַז איך וויל דיך זעהן גליקלעך, אַז דיין קאַריערע איז ביי מיר טייער. איך האָב פאַר־

דיר א טייערן פלאץ: מיר וועלן פאר דיר אויסגעפינען א פיאנאָל־לערער און דו וועסט אָנהויבן לערנען פיאנאָ שפילן. ערשטנס, וועט עס דיר שפעטער קומען צו נויץ. מוזיקאליש ביסטו און אז דו וועסט קענען שפילן פיאנאָ, וועסטו קאנען אליין פאַרפאַסן מוזיק. צווייטנס, וועסטו האָבן מיט וואָס צו פאַר־נעמען די צייט און ניט אין זינען האָבן קיין נאַרישקייטן.

עס איז ווירקלעך געווען אַ גוטע עצה פון אַ פאָטער צו זיין קינד, דאָס צו דעם, וואָס איך האָב געפיהלט וועגן דאָראַטי'ן האָט דאָס געהאַט וועניג שייכות. איך האָב דעם טאַטן צוגעזאָגט, אז איך וועל אים פאַלגן. מיר האָבן זיך נאָכגעפרעגט וועגן אַ פיאנאָל־לערער. מיר האָבן אויסגעפונען, אז קיין מענער־לערער איז אין שטעטל ניטאָ, עס איז דאָ איין־איינציגע לערערין פון פיאנאָ, די טאָכטער פון אַן אינטעליגענטער אמעריקאַנער פאַר־מיליע, וואָס האָט געוואוינט אין ברוקלין. זי האָט אויך געגעבן לעסאָנס אויף אָרגאַן־שפילן. מיר האָבן באַשלאָסן, אז איך זאָל ביי איר נעמען פיאנאָל־לעסאָנס.

איך האָב דערציילט פאַר דאָראַטי'ן וועגן מיין פלאַץ. איר האָט דאָס ניט געשמעקט.

— מיר וועלן זיך מער ניט קענען זען יעדן אָונט ביים צעבראָכענעם שיפּל. דאָס איז שרעקלעך! — האָט זי געזאָגט.
איך האָב איר געטרייסט, אז עס וועט נאָך בלייבן גענוג צייט פאַר מיר צו פאַרברענגען מיט איר ביים ברעג־טייך. זי האָט זיך ניט געלאָזן טרייסטן.
— קענסט זיך נאָך פאַרליבן אין דיין לערערין — זאָגט דאָראַטי — זי איז אַ זעהר שעהן מיידל.

איך האָב דאָראַטי'ן פאַרזיכערט, אז קיין אַנדערע, אויסער איר, וועל איך קיינמאָל ניט ליבן; אַז זי וועט בלייבן מיין איינציגע.

זי האָט מיר געגלויבט און מיר געגעבן אַ קוש. מיר האָבן יענעם אָונט פאַרבראַכט ביז גאַנץ שפעט אין אונזער ליבע־נעסט ביים צעבראָכענעם שיפּל.

אויף מאָרגן פאַרנאַכט איז געקומען צו אונז די פיאנאָל־לערערין. עס איז מיר ליכטיג געוואָרן אין די אויגן ווען איך האָב זי דערזען. זי איז געווען אַן אמת'ע שעהנהייט. איר שמיכל האָט געקענט פאַרברענען יעדן מאַן. איך וועל ניט אָנגעבן איר אמת'ן נאָמען. איך וועל זי רופן „עלסי“.
זי איז געווען דער קאַנטראַסט פון דעם איירישן מיידל, דאָראַטי; שוואַרצע האָר, שוואַרצע אויגן און אַ טונקל געזיכט. אירע באַנעמונגען זענען געווען

איידעלע, ווי פון א מידל וואָס איז ערצויגן געוואָרן צווישן געבילדעטע מענטשן. מיין האַרץ האָט זיך באַלד אָנגעצונדן מיט א באַגער מיט דער דאָזיגער שעהנהייט נאָענט באַקאַנט צו ווערן. איך האָב פאַר איר געשפּילט א לייכטע מעלאָדיע, וועלכע איך האָב נאָך געלערנט אין בערדיטשעוו ביי אַלטער'לעך, ר' ניסן בעלזער'ס עלטסטן זון. איך האָב אויך מיט מיין צעבראָכענער שטימע שטילערהייד געזונגען פאַר איר אייניגע רוסישע ראַמאַנסן. שעהנע עטלעכע שטונדן איז עלסי געזעסן ביי אונז אין הויז. איך האָב אָפּגעמאַכט מיט איר, זי זאָל מיר געבן פיר לעסאַנס א וואָך, פופציג סענט פאַר אַ לעסאָן. איך האָב אַרויסבאַגלייט מיין שעהנע לערערין און ווען מיר האָבן זיך ביידע געזאָגט „גוד־נאַיט“, האָב איך געפּיהלט ווי עלסי דריקט מיין האַנט, און זי האָט מיין האַנט באַלד ניט אָפּגעלאָזט, נאָר איר געהאַלטן היבשע סעקונדן. איך האָב געפּיהלט ווי איר צו געבן אַ קוש. אזוי פיל מוט האָב איך אָבער ניט געהאַט. באַלד ביי דער ערשטער באַ־געגעניש . . . אָבער מיין האַרץ האָט מיר געזאָגט, אז איך וועל נאָך האָבן אַ געלעגנהייט איר צו קושן. ווען זי איז צוגעקומען צום טויערל, וואָס האָט אַרויסגעפירט פון אונזער קליינעם הויף האָט זי זיך אָפּגעשטעלט און מיר נאָך אַמאָל געזאָגט „גוד נאַיט“ און דערביי מיר צוגעוואָרפן אַ לופט־קוש. איך האָב געמאָן דאָס זעלבע.

ווען עלסי איז פאַרשוואַנדן איז די איירישע מידל, דאָראַטי, פּלוצלינג ווי פון אונטער דער ערד אַרויסגעוואָקסן, און האָט מיט טרערן אין די אויגן געזאָגט:

— איך האָב אָבער געוואוסט . . . איך האָב געפּיהלט . . . איך האָב ריך געוואָרנט, אז זי וועט דיך אַריינכאַפּן אין איר נעץ. זי איז אַ שעהנע, זי איז אַ געבילדעטע, שפּילט פּיאַנאָ, און זי שטאַמט פון אַ פּיינער פּאַ־מיליע, און איך בין אַ פּשוט איירישע מידל; מיין טאַטע איז אַ פּראָסטער אַרבעטער.

זי האָט זיך געטרייסלט פון אויפּרעגונג. נאָך אַ קורצן שטילשווייגן האָט זי ווידער אַרויסגעפּלאַצט:

— איך וועל זי דערשיסן, די ברוקלינער קאַץ. איך וועל דיך דערשיסן און זיך אַליין אויך שיסן. געדענק, עס וועט זיין אַ טראַגעדיע!

איך האָב דער קליינער דאָראַטי אַרומגענומען, איר געקושט און זיך געבעטן ביי איר, אז זי זאָל זיך באַרוהיגן.

— קום מיט מיר צום שיפּל, — האָט דאָראַטי פאַרלאַנגט.

מיר זענען געגאנגען. דעם גאנצן וועג צום ברעג טייך האָט דאָראַטי קיין וואָרט ניט אויסגערעדט. זי איז געגאנגען אַביסל דערווייטערט פון מיר. זי האָט ניט געהאַלטן מיין אָרעם, ווי ביי אונזערע פריערדיגע שפּאַצירן צו אונזער ליבע־נעסט. מיר זענען צוגעקומען צום צעבראַכענעם שיפּל. דאָראַטי האָט זיך אַוועקגעזעצט אויפן עק פון שיפּל, איינגראַבנדיג דעם שעהנעם בלאַנדן קאָפּ אירן צווישן אירע שעהנע הענט. מיט אַ פּיסל האָט זי געגריבלט אין זאַמד. מיר האָט זוי געטאָן דאָס האַרץ פאַר איר.

— קום דאָראַטי, קום אַהער צו מיר! זיי ניט אין כעס — רוף איך זי צו צו זיך.

— דו האָסט איר צוגעוואָרפן אַ לופּט־קוש. איך האָב דאָס אַליין געזען. די גאַנצע צייט וואָס זי איז ביי דיר געווען, בין איך געשטאַנען הינטער דיין פענסטער. איך האָב אַלץ געזען און אַלץ געהערט. דו האָסט איר געוואָרפן אַ לופּט־קוש און דאָס באַלד ווי איר זייט באַקאַנט געוואָרן! איך קען זיך שוין פאַרשטעלן וואָס עס וועט געשען שפּעטער.

זי איז געווען אַזוי אויפגערעגט, אַז זי האָט געמוזט אָפּהאַקן אין מיטן ריידן. קומענדיג צו זיך, האָט דאָראַטי ווידער אָנגעהויבן:

— זי איז אַ סתּוּרה . . . אויף איר איז אַלץ צו גלויבן. זי, די ברוקלין־נער שד'עכע, מיט אירע שוואַרצע אויגעלעך, האָט שוין געהאַט גענוג ליבע־סקאַנדאַלן. דאָס גאַנצע שטעטל ווייס עס. דעם קאָפּ קען זי פאַרדרייען מיט אירע פרומע אויגעלעך און צנועה'דיגע האַלטונג. געדענק, באַריס, זי וועט דיר דעם קאָפּ פאַרדרייען! זי וועט דיר ארויסווייזן פּיערדיגע ליבע און דערנאָך וועט זי זיך אויסלאַכן, ווי זי האָט דאָס געטאָן מיט אַנדערע.

זי האָט זיך ביטער צעוויינט און מיט טרערן האָט זי זיך ווידער געווענדט צו מיר:

— פּליז, באַריס, טו מיר ניט אָן קיין יסורים. איך האָב זיך דיר איבער־געגעבן מיט ליב און זעל. איך געהער אינגאַנצן צו דיר.

זי איז צוגעגאנגען צו מיר, מיך אַרומגענומען, געוויינט און געקושט. איך האָב איר אויך געקושט. שפּעט אין דער נאַכט זענען מיר צוריק אַהיימ־געגאנגען. איצט האָט שוין דאָראַטי געהאַלטן מיין אַרעם, ווי אַלע מאָל, און נאָכאַנאַנד מיר געקושט אין די אויגן אַרײַן, ווי זי וואָלט געוואָלט פון דאָרטן אַרויסלעזן צי איך בין אויפּריכטיג, צי איך וויל זי אָפּמאַרן. אַ היבשע ווייל זענען מיר ביידע געבליבן שטיין נעבן אונזער היים און גע־רעדט וועגן אונזער ליבע. ווען איך בין שוין געלעגן אין בעט, האָבן מיך

די געדאַנקען גענומען מוטשען. וואָס טו איך ווידער? וואָס וועט אַרויס-
קומען דערפון? עס איז דאָך טאַקע אמת וועגן וואָס דאָראַטי האָט מיך
געוואָרנט, איך בין דאָך טאַקע פאַרקאָכט אין דעם ברוקלינער מיידל. זי וועט
קומען פיר מאָל אַ וואָך און מיר געבן לעסאָנס. עס קען דאָך טאַקע נאָך
פירן צו אַן אומגליק. דאָס הייסע איירישע בלוט פון דאָראַטי'ן קען דאָך
טאַקע נאָך פירן צו אַ שרעקלעכן טאַט. די געדאַנקען האָבן מיך געמוטשעט
און איך האָב ניט געקאָנט איינשלאָפן.

פלוצלינג הער איך ווי עמיצער גראַבלט ביי מיין פענסטער. איך כאַפּ
זיך אויף אַ דערשראָקענער און לויף צו צום פענסטער. איך זע דאָראַטי'ן,
זי ווינקט צו מיר, איך זאָל עפענען דאָס פענסטער. איך האָב דאָס פענסטער
געעפענט. דאָראַטי וויינט און זאָגט מיר:

— באַריס, איך קען ניט איינשלאָפן. מיינע געדאַנקען מוטשען מיך.
איך פיהל, אַז דו וועסט מיך פאַרראַטן מיט עלסי'ן. איך וויל אַריינגיין צו
דיר אין רוס. איך וויל מיט דיר די נאַכט פאַרברענגען, איך וויל זיך מיט
דיר דורכריידן. באַניגען, ווען עס וועט אָנהויבן טאָגן, וועל איך אַרויסגיין.
פליז, לאָז מיך אַריין!

איך האָב זי אַריינגענומען. ווען עס האָט אָנגעהויבן טאָגן, איז זי, זוי אַ
גנב, אַרויס דורכן פענסטער. זי איז געווען פריילעך, גליקלעך. מיין
שטימונג איז אָבער ניט געווען קיין פריילעכע. איך האָב געפיהלט, אַז נייע
צרות רוקן זיך אויף מיר.

מיין האַרץ האָט מיך ניט אָפגענאַרט.

אויף מאָרגן, זיבן אַזויגער, נאָך סאַפער, איז געקומען די פּיאַנאָל-לערערין
מיר געבן דעם ערשטן לעסאָן. מיין לערערין האָב איך ניט דערציילט אַז איך
האָב נאָך אין בערדיטשעוו גענומען פּיאַנאָל-לעסאָנס. ווען איך האָב, ביי
איר ערשטן באַזוך ביי אונז אין הויז, אויף דער פּיאַנאָ געשפּילט פאַר איר
אַ לייכטע מעלאָדיע, האָב איך איר געזאָגט, אַז דאָס שפּיל איך פון געהער.
זי האָט מיר געגעבן דעם ערשטן לעסאָן, און ווען איך האָב דאָס, וואָס
זי האָט מיך געלערנט, איבערגעשפּילט, איז זי געוואָרן ערשטוינט. זי זאָגט
מיר, אַז דאָס איז פאַר איר אַ גרויסער סורפּריז. דאָס ערשטע מאָל אין
איר קאַריערע, אַלס לערערין, זעט זי, אַז אַ שילער זאָל מיט איין מאָל אַזוי
גוט איבערנעמען אַ לעסאָן.

— דו ביסט ווערט אַ קוש פאַר דעם! — זאָגט זי צו מיר.

און זי גיט מיר א הייסן קוש. איך האָב פון דעם קוש פון אירע שעחנע ליפן געהאַט מער פאַרגעניגן ווי פון איר לעסאַן. די שעחנע יונגע לערערין פאַרזיכערט מיר, אז אויב איך וועל אַזוי גיך אויפנעמען אירע לעסאַנס, וועל איך אַמאָל זיין א באַרימטער פיאַנסיט, ווייל איך ווייז אַרויס אַן אויסער־געוויינלעכן טאַלאַנט. איר רעדן צו מיר, איר באַנעמען זיך איז געווען גאַרניט ווי פון א לערערין. איך האָב געפיהלט — ריכטיגער געזאַגט, זי האָט מיך געמאַכט צום פיהלן — אז מיר וועלן ווערן זעהר נאָענטע פריינט. ביים אַוועקגיין בעט מיך די לערערין, אז איך זאָל קומען צו איר אַהיים נעמען די לעסאַנס.

— דאָ — ערקלערט זי מיר — זענען דאָ קליינע קינדער, וואָס האַלטן זיך אין אַין אַרומדרייען. אייערע עלטערן האַלטן אין אַין אַריינקומען און דאָס שטערט די לעסאַנס, און דערצו איז אייער פיאַנאַ גיט קיין גוטע. אין דעם הויז, וואו איך וואוינ, איז שטיף: גיטאָ קיין קינדער וואָס זאָלן שטערן, און מיין באַלעבאַסטע מישט זיך גיט, וועלן מיר קענען לערנען אומגעשטערט. די לעצטע ווערטער אירע זענען באַגלייט געוואָרן פון א מערקווירדיגן צערט־לעכן שמייכל, וועלכער האָט אויף מיר געוויקט ווי א געהיימיס, וואָס איז פול מיט צויבער־קראַפט.

די שעה וואָס דער לעסאַן האָט געדאַרפט דויערן איז פאַרבאָכט געוואָרן מער מיט רעדן, ווי מיט לערנען. איך האָב מיין שעחנע לערערין צוגעזאַגט מאַרנן צו זיין ביי איר אין הויז, וואָס איז געווען גיט ווייט פון אונזער הויז. ביים אַוועקגיין זאָגט זי צו מיר: — באַגלייט מיך אַהיים, באַריס.

נאַטירלעך האָב איך איר גיט אָפגעזאַגט. מיר האָבן געהאַט דורכצוגיין א שטילע געגנט, וואָס איז געווען פאַרפלאַנצט פון ביידע זייטן מיט הויכע ביימער. זי האָט זיך שטאַרק צוגעטויליעט צו מיר.

מיר האָבן זיך ביידע אַרומגענומען און א היבשע ווילע אַזוי געשטאַנען צוגעדריקט איינע צו די אנדערע און זיך געקושט.

— דו ווייסט, — זאָגט זי צו מיר, — איך האָב דיך ליב באַקומען פון דער ערשטער מינוט, וואָס איך האָב דיך דערזען. דינע שוואַרצע אויגן, דיין שוואַרצער קאַפּ האָר, דיין גאַנצער אויסזען, דיין האַלטן זיך איז גאַנץ אַנדערש ווי פון אונזערע באַריס. דו זעסט אויס ווי אַן איטאַליענער. די איטאַליענער האָבן פייער, טעמפּעראַמענט. איטאַליענער קענען ליב האָבן, און איך אַליין האָב אויך הייס בלוט, איך קען אויך ליבן. דו ביסט

נאָך יונג און איך אַליין בין נאָך אויך יונג. וועגן חתונה האָבן קענען מיר ביידע נאָך ניט טראַכטן, אָבער ליבן קענען מיר זיך. ניט אַזוי, באַרײַט? קיינער דאַרף וועגן אונזער ליבע ניט וויסן, און מיר האָבן אַ טייערע גע- לעגנהייט. דו נעמסט דאָך פּיאַנאַלעסאַנס ביי מיר. און ווען מיר וועלן זיך שטאַרק ליב באַקומען איינע די אַנדערע, דאַן וועט אונז קיינער ניט קענען שטערן, אפילו ניט דיין טאַטע-מאַמע. ניט אַזוי, באַרײַט? דו וועסט מיט דער צייט זיין אַ גוטער פּיאַניסט, דו וועסט אַרומפּאַרן געבן קאַנצערטן און איך וועל זיין שטענדיג מיט דיר און געבן דיר.

ווי מיר זענען אַזוי געשטאַנען אין דעם ליבעס-אויסגאָס, איז פּלוצלינג צוגעקומען דאָראַטי. זי האָט אונז אַ פנים נאַכגעשפּיאַנירט, זיך פאַרשטעקט הינטער אַ בוים און זיך צוגעהערט צו אונזער געשפּרעך. איך און מיין מוזיקלערערין האָבן זיך שטאַרק פאַרשעמט. עלסי האָט זיך געלאָזן פּלינק אַוועקגיין. דאָראַטי איז צוגעלאָפּן צו איר און זי אָנגעכאַפט ביים האַנט. מיט דער אַנדערער האַנט האָט זי זיך פאַרמאַסטן איר צו דערלאַנגען קלעפּ. איך בין צוגעשפרונגען און אָטגעכאַפט דאָראַטי'ס האַנט. עס האָט זיך אָנגעהויבן אַ הייסער געשפּרעך צווישן די צוויי מיידלעך. איך בין געשטאַ- גען ווי אַ דער'הרג'עטער. איך האָב פּרוּבירט מאַכן צווישן זיי שלום, אָבער איך האָב ניט געקענט גענוג ענגליש, עס האָבן מיר געפּעלט ווערטער. אויף ליבן-זיך האָב איך קיין ווערטער ניט געדאַרפט. . . אָבער אויף מאַכן שלום צווישן די צוויי ליבעס-קאַנקורענטקעס — דערויף האָב איך קיין לשון ניט געהאַט.

דער סוף איז געווען, אַז דאָראַטי האָט מיך אַ כאַפּ געמאַן אונטערן אַרעם און אַוועקגעשלאַעפּט אַהיים. זי האָט מיר אפילו ניט געגעבן קיין געלעגנהייט זיך אומצוקוקן און זען וואָס עס איז געוואָרן פון דער ברוקלינער מיידל. אויפן וועג אַהיים, האָט דאָראַטי געוויינט און מיך אויף דאָס ניי געוואָרנט, אַז איך זאָל ניט נעמען מער קיין פּיאַנאַלעסאַנס ביי עלסי'ן. איך האָב איר ערקלערט, אַז קיין אַנדערע פּיאַנאַלערער איז אין שטעטל ניטאָ און לעסאַנס מוז איך נעמען צוליב מיין קאַריערע. מיין ריידן, מיין ערקלערן איר האָט אָבער זעהר וועניג געהאַלפּן.

— איך בעט דיר, איך וואָרן דיר, דו זאָלסט זיך מער ניט באַגעגענען מיט איר — האָט זי גערעדט אין אַ שטרענגן, באַפעלהנדן טאָן. דאָראַטי, וועלכע איז שוין געווען ביי אונז אין הויז ווי אַן אייגענע, אַ חבר'טע פון מייענע שוועסטערלעך, און גוט באַפריינדעט מיט מיין מאַמען,

איז מיט מיר צוזאמען אריין אין אונזער הויז. זי האָט ביי אונז פאַרבראַכט ביז שפעט אין דער נאַכט. די גאַנצע צייט, וואָס זי האָט זיך ביי אונז געפונען, בין איך געזעסן אַ דערשלאָגענער.

דער סוף איז געווען ניט קיין אַנגענעמער. אייניגע מאָל האָבן די צוויי מיידלעך זיך געשלאָגן אין גאַס, זיך געריסן ביי די האָר. עלסי'ס אַ גוטע בעקאַנטע, אַ פרוי אין די מיטעלע יאָרן, האָט געפרואוּט שפּילן די ראַלע פון אַ רודהר שלום. דער סכסוך צווישן מיינע צוויי געליבטע האָט מיר אָבער ניט געשטערט אָנצוהאַלטן מיינע באַציהונגען מיט בידן. ווי אזוי דאָס איז פאַרגעקומען, געדענק איך שוין ניט. פיל איינצעלהייטן געדענק איך שוין ניט. איך געדענק נאָר, אַז טראַץ דאָראַט'ס ווילדער אייפערזוכט, האָט זיך מיר איינגעגעבן צו פאַרטומלען איר קאַפּ און אָפּצונאַרן זי ווידער און ווידער. און אזוי האָט די דאָפעלטע ליבע מיט די צוויי מיידלעך אָנגעהאַלטן אַ לענגערע צייט, ביז די גאַנצע געשיכטע, זייער פאַרליבטקייט אין מיר און מיין קאַמף אויסצומיידן ביידנס אייפערזוכט, האָט זיך מיר דערעסן. איך האָב זיך געטראַכט:

— גאָט זאָל מיר שוין העלפּן, איך זאָל קריגן מיין צווייטע שטימע און זאָל פטור ווערן פון דעם שטעמל סעגהאַרבאַר און פון מיינע ביידע געד ליבטע.

און גאָט האָט מיין תפּלה צוגעהערט.

איך פלעג יעדן טאָג נעמען אַ גאַמע (אַכט טענער). איך האָב דערמיט פרובירט מיין שטימע. אַ געוויסן אַוונט זעץ איך זיך אוועק ביי דער פּיאַנאָ אויספרובירן מיין שטימע — עס גייט! איך זינג אָפּ אַ גאַנצע אַקטאווע (אַכט טענער, פון „דאָ“), און יעדער טאָג קליינט שעהן, מיט פאַרב, מיט מעטאַל. אין יענעם מאָמענט בין איך געווען דער גליקלעכסטער בחור אין דער גאַנצער וועלט. איך בין צוגעלאָפּן צו דער מאַמען און איר געקושט. איך האָב געהאַלט דעם טאַטן, געטאַנצט מיט מיינע שוועסטערלעך און ברידערלעך.

— איך האָב שוין געקראָגן מיין שטימע! — האָב איך אויסגערופּן

מיט פרייד.

און מיט יעדן טאָג האָט זיך מיין שטימע פאַרבעסערט. איך האָב צוגעד־קראָגן נייע טענער, שענערע, קליינענדיגע. איך האָב זיך שוין ווידער געזען אויף דער בינע, ווי איך שטיי שוין ווידער פאַר אַ פּובליקום, ווידער די בינע, ווידער טעאַטער־גלאַנץ . . .

ווער איז דען געווען גלייך צו מיר?!

דעם לעצטן פיאנאַל-לעסאָן האָב איך גענומען אַ טאַג פאַר מיין אָפּפאַרן פון סעגהאַרבאָר. איך האָב זיך געגרייט צו געזעגענען זיך מיט ביידע געליבטע מיינע. זאָגן זיי אַז איך פאַר אַוועק, אַז איך פאַרלאָז סעגהאַרבאָר — דאָס האָב איך באַשלאָסן, ניט צו טאָן. איך האָב פאַרבראַכט מיט מיין פיאנאַל-לערערין ביז שפּעט אין דער נאַכט. קיינער, אויסער אונז ביידן, איז דאָן אין הויז ניט געווען. יענער טאַג איז געווען עפעס אַן אַמעריקאַנער יום טוב און עלס'ס באַלעבאַסטע איז געווען איינגעלאָרן צו נאַסט ביי פריינט אין אַ דערבייאַגער שטעטל. דאָס איז געווען דאָס לעצטע מאָל וואָס איך האָב געזען מיין עלסי.

אַרויסגייענדיג האָב איך געטראָפּן דאָראַטי'ן זיצן אויפן סטופּ. זי האָט געוויינט. איך האָב זי געטרייסט. זי האָט שוין די נאַכט פאַרבראַכט ביי מיר אין רום ביז באַגינען, און דעם זעלבן טאַג האָב איך פאַרלאָזט סעגהאַרבאָר און אַוועקגעפאַרן קיין ניו יאָרק. די צוויי מיידלעך האָבן וועגן דעם ניט געוואוסט. דערנאָך האָט די מאַמע מיר געשריבן, אַז עס האָט זיך אָפּגעטאָן חושך צווישן זיי, ווען זיי האָבן זיך דערוואוסט אַז איך האָב פאַרלאָזט סעגהאַרבאָר. ביידע האָבן געוואָלט מיין אַדרעס, אָבער די מאַמע האָט זיי דעם אַדרעס ניט געגעבן.

און אזוי האָט זיך געענדיגט מיין דאָפּלטע ליבע אין סעגהאַרבאָר.

מאָריס היינע־היימאַוויטש

סערָא היינע־היימאַוויטש (אַדלער)

דוד קעסלער (1860—1920)

יעקב פ. אַדלער (1855—1926)

איך שטעל ווידער צוזאמען א טרופע - די ערשטע
 אידישע טעאטער-פארשטעלונגען אין שיקאגא.
 א נייער ראמאן מיט זייטיגע ראמאנדלעך - מיין
 ערשטע באגעגעניש מיט בעסילין.

איבער צוויי יאָר בין איך געווען אוועק פון ניו יאָרק. ווען איך בין
 איצט צוריקגעקומען, האָב איך זיך געפילט ווי אַ פרעמדער, אזוי ווי איך וואָלט
 דאָ קיינעם ניט געקענט. איך האָב ניט געהאַט דעם מינדסטען באַגריף וואו
 עס וואוינען מיינע אַמאָליגע אַקטיאָרן און איצטיגע סינארעטן-מאַכער, העמד-
 דעל-נייער אָדער פּעדלער. איך בין פאַרפאַרן אין אַ האַטעל אויפן קאָרנער
 ברום סטריט און באַוערי. דוכט מיר „אַקסידענטאַל האַטעל“ איז געווען
 דער נאָמען פון דעם פּלאַץ. געפינענדיג זיך אין מיין רוים, האָב איך דאָס
 ערשטע אַ טראַכט געטאָן, וואָס טוט מען און ווי אזוי פאַרברענגט מען די
 היינטיגע נאַכט אין ניו יאָרק. עס איז מיר אַרויפגעקומען אַ געדאַנק: מען
 דאַרף גיין אין דעם אידישן טעאַטער, וואו עס שפּילן די אָנגעקומענע שוישפּיר-
 לער פון אייראָפּע. איך בין געווען זעהר נייגעריג זיי צו זען און זען ווי
 זיי שפּילן אידיש טעאַטער און ווי אזוי דאָס פּובליקום באַציט זיך צו זיי.
 איך געדענק ניט ווי אזוי דאָס איז געווען. איך געדענק נאָר, אז אונטן אין
 אַפּים פון דעם האַטעל האָט מען מיר פאַרקויפט אַ טיקעט.

איך בין אוועק אין טעאַטער, אָבער אזוי זוי איך האָב זיך אוועקגעזעצט,
 האָבן אייניגע אידן מיך גלייך דערקענט. איך הער ווי מען שושקעט זיך:
 „טאַמאַשעווסקי, טאַמאַשעווסקי!“

געשפּילט האָט מען יענעם אָוונט „שולמית“ פון אברהם גאָלדפּאָדען.
 די ראָלע פון „שולמית“ האָט געשפּילט מרס. חיימאַוויטש (די שפּעטערדיגע
 מאַדאַם סעראַ אַדלער); די ראָלע פון „אַבישלוים“ האָט געשפּילט משה
 זילבערמאַן; „צינגענטאַנג“ איז געשפּילט געוואָרן פון וואַכטעלן; „אַבי-
 גיל“ — פון מאַדאַם זילבערמאַן; „שולמית'עס פּאַטער“ — פון מאַקס קאַרפּ;

„נתן הכהן“ — פון היימאָוויטש (וועלכער האָט זיך אויך גערופן היינע). די איבעריגע ראָלן זענען ניט וויכטיג. דער אָרקעסטער איז געווען אַ קליינער; ער איז באַשטאַנען פון זעקס מאַן. דאָס איז מיר ניט געפֿעלן געוואָרן. די אָפּערעטע „שולמית“ קען ניט געשפּילט ווערן מיט אַ קליינעם אָרקעסטער. אַמױווייניגסטנס דאַרף מען האָבן צוועלף מוזיקאַנטן. וויליאַם קראַל איז געווען דער קאַפּעלמייסטער. דאָס טעאַטער איז געווען אויספאַרקויפט, אַ גרויסער עולם אין די שטייפֿלעצער; אויף די קעפּ איז מען פשוט געשטאַנען.

דער פּאַרהאַנג האָט זיך אויפֿגעהויבן און עס האָט זיך געהערט דער עול־ה־רגל־מאַרש. איך גלויב, אַז דער כאָר איז באַשטאַנען פון צען פּערזאָן, פיר מענער און זעקס פרויען. די סטאַטיסטן האָבן זיך שטאַרק אָנגעזען מיט זייערע לאַנגע ציצענע העמדער, מיט די פאַרבלאַטיגטע שיד, ניט קיין בינעד שיד (וועלכע עס האָבן געטראָגן אידן אין יענער צייט, ווען די אָפּערעטע שפּילט זיך אָפּ), נאָר אייגענע, און מיט זייערע דראַטענע בערד. געזונגען, אמת, האָט דער כאָר גאַנץ שעהן:

אָנגעלאָדן מיט אַלדאָס גוטס

מיט די שמעקענס אין די הענט . . .

עס קומען אַריין שולמית מיט איר פּאָטער. סעראַ היימאָוויטש איז געווען אַן אמת'ע אידישע שעהנהייט, אַן אמת'ע טאַכטער פון ירושלים. איר פּאָטער, מאַקס קאַרפּ, איז געווען שלעכט גרימירט און שלעכט אָנגעטאָן, אָבער ווען ער האָט גענומען זינגען, האָט מען אַלץ מוחל געווען. ער איז געווען אַ שעהנער זינגער, מיט אַ וואונדערלעכער באַס־באַריטאָן שטימע, און אַ גרויסער מנגן. סעראַ היימאָוויטש האָט אויסגעזען געטלעך און געזונגען האָט זי זעהר שעהן. זי האָט געהאַט אַ סאָפּראַנאָ שטימע, ניט קיין גרויסע, אָבער צו דער ראַלע פון שולמית האָט זי זיך זעהר גוט צוגעפּאַסט, און זי האָט אַלע אירע לידער שעהן געזונגען. משה זילבערמאַן, זאָל ער מיר מוחל זיין, איז געווען אַ הילצערנער אבשלום, און ער האָט געזונגען מיט אַ הילצערנער טענאָר־שטימע. ער האָט אָפּגעשריען די ראַלע, אָבער דער עולם איז געווען צופּרידן און מען האָט אים אַפּלאָדירט. משה זילבערמאַן איז געווען דער דירעקטאָר פון דער „אַריענטאַל אָפּעראַ קאָמפּאַני“ — אַזוי האָט זיך גערופן די טרופּע שוישפּילער, וועלכע איז געקומען פון אייראָפּע. ער האָט געשפּילט אַלע ליבהאָבער־ראָלן. ער איז געווען זעהר אַ הערלעכער מענטש, אַ גוטער געשעפטסמאַן און אַ גאַנץ ליבער מענטש, און שעהן איז

ער אויך געווען. א שוישפילער אָבער איז ער געווען זעהר א שוואַכער, דאָך אַלס דירעקטאָר און געשעפטס־פירער און אויך אַלס העלד־דראַפּן אַקטיאָר איז ער די ערשטע יאָרן געווען דער מאַכט־האַבער און דער צענטער פון דעם אידישן טעאַטער. שפעטער, אין זיינע מיטעלע יאָרן, האָט ער פאַרלוירן זיין טעאַטער־קאַריערע. עס זענען אָנגעקומען בעסערע שוישפילער פון אים און עס איז דאָן פאַר אים קיין פּלאַץ אויף דער בינע ניט געבליבן. (דער סוף פון זיין לבן איז געווען א טראַגישער. א געוויסע צייט האָט ער געהאַט א שטעלע אַלס א דאָר־קיפּער אין א אידישן טעאַטער).

נאָך דער פאַרשטעלונג האָב איך זיך באַקאַנט מיט משה זילבערמאַן/און זיין פרוי, א טייער ווייבעלע, א שעהניקע און א ליבענסווירדיגע. איר אויסזען און איר האַלטונג איז געווען ווי פון א גומן אידנס א טעכטערל. זי איז אויך געווען א שוואַכע אַקטריסע. זי האָט אין „שולמית“ געשפילט א קליינע ראָלע, אָבער אפילו אין דער דאָזיגער ניט־זוויכטיגער ראָלע האָט זיך ארויסגעזען איר אומבאַהאַלפּנקייט אויף דער בינע. נאָך דעם זעלבן אָונט האָב איך זיך באַקאַנט מיט די איבעריגע שוישפילער פון דער טרופּע, אָבער קיין גוט־ברודערשאַפט האָב איך מיט זיי ניט געשאַסן. זיי זענען אַלע געווען שוין עלטערע מענער און איך — א אינגל פון זיבעצן יאָר.

יענעם אָונט זענען מיר אַלע געזעסן אין א קאַפּע־הויז ביי איין טיש. איך האָב זיי אַלעמען געטריט. מען האָט גערעדט וועגן אידישן טעאַטער און זיי האָבן אַביסל חוּזק געמאַכט פון מיין טעאַטער. זיי האָבן געהערט וועגן מיין שפּילן און עס איז זיי ניט געפּעלן געווען. זיי, הייסט עס, זענען די אמת'ע אַרטיסטן. איך האָב, פאַרשטעהט זיך, ניט געשוויגן, איך בין קיינעם קיין ענטפּער ניט שולדיג געווען. איך האָב געלויבט ביזן הימל אַרײַן מיינע אַרטיסטן. איך האָב זיי ערקלערט, אז אזא קאָמיקער ווי לעאָן נאָלובאַק און אזא ערנסטן שוישפילער ווי מיראַן נאָלובאַק האָבן זיי ניט אין זייער טרופּע. און וואָס איז מכה דעם דראַמאַטישן שוישפילער לעאָן ספּעקטאָר און מיט דער כאַראַקטער־שוישפילערין מאַדאַם ספּעקטאָר? אַזעל־כע האָבן זיי אודאי ניט אין זייער טרופּע. און וואָס איז מכוּח דעם אינ־טעליגענטן שוישפילער און פאַרפאַסער ישׂראל באַרסקין? אַזעלכע אַרטיסטן ווי באַיאַרסקי און סיימאָן האָבן זיי אודאי און אודאי ניט. אייניגע פון מיינע אַמאָליגע פּאַטריאָטן, וועלכע זענען געזעסן ביי אונזער טיש, האָבן מיך אונטערשטיצט. אזוי האָבן מיר פאַרבראַכט ביז שפּעט אין דער נאַכט, ווען מיר זענען זיך צעגאַנגען.

איך דערמאָן זיך, אז ביי יענעם געשפרעך האָב איך זעהר שטארק גע־
לויבט סעראַ חיימאָוויטש. איך האָב געלויבט איר שעהן שפּילן, איר זינגען,
איר קליידן־זיך אויף דער בינע און איר נאַטירלעכן חן.

דעם זעלבן אָונט האָב איך אין טעאָטער זיך באַגעגנט מיט אברהם
גאַלובאַק, דער ברודער פון די צוויי ברידער שוישפּילער, מיין געוועזענער
פּאַרמאַן פון דער סיגאַרעטן־פאַבריק. ער האָט מיר געגעבן דעם אַדרעס פון
זיינע ברידער. איך האָב זיי געפונען אין סאַפּאַלק סטריט אין אַ טענעמענט
הויז. ווען איך בין צו זיי געקומען, האָבן זיי זיך מיט מיר דערפרייט ווי
מיט משיח'ן. איך האָב זיי דערציילט, אז איך האָב שוין צוריקבאַקומען
מיין שטימע און אז איך וועל ווידער אָנהויבן צו שפּילן טעאָטער. איך האָב
זיי אויך דערציילט וועגן דער פּאַרשטעלונג, וואָס איך האָב געזען אין אַרענ־
טאַל טעאָטער. איך האָב מיינע חברים געגעבן צו פאַרשטיין, אז מיר האָבן
זיך גאַרניט וואָס צו שעמען מיט אונזערע אַרטיסטן געגן זייערע.
— איך וועל אָפּזוכן אַ טעאָטער אין ניו יאָרק און מיר וועלן שפּילן.

דורך דער צייט וואָס איך בין געווען אַוועק פון ניו יאָרק האָב איך אָנ־
געשריבן אייניגע פּיעסן: „עלילת דם“, אַ דראַמע אין פיר אַקטן; „דוד
וועלוועלע“, אַ קאָמעדיע אין פיר אַקטן; „דער גרינער“, אַ קאָמעדיע־דראַמע.
איך האָב די צוויי ברידער דערציילט וועגן די נייע פּיעסן און זיי האָבן
זיך דערפרייט. איך האָב זיי געבעטן, אז זיי זאָלן אָפּזוכן און צוזאַמענעמען
אַלע אונזערע פּריעהרדיגע אַרטיסטן און זיי ברענגען צו מיר אין האָטעל,
אויב מעגלעך, נאָך אין דעם זעלבן אָונט. די גאַלובאַקס האָבן מיר דערציילט,
אז זיי האָבן פרובירט שפּילן אייניקע פּאַרשטעלונגען אין טורן־האַל, אָבער
קיינער איז ניט געקומען צו זיי. זיי האָבן די פּאַרשטעלונגען געמוזט אויפ־
געבן און צו דער ערשטער פּאַרשטעלונג האָבן זיי צוגעלייגט אַ פּופּציג דאַלער.
זייט דאָן האָט זיך יעדער געכאַפט צו עפעס אַן אַרבייט. זיי האָבן מיר
דערציילט, אז באַרסקי איז אַ שטיקל בוכהאַלטער אין אַ קוילן־יאָרד;
ספּעקטאָר, דער טראַניקער, און מאַדאַם ספּעקטאָר, האָבן זיך געמאַכט אַ
פּעקטאָרי פון שוירטס; לאַנדעסמאַן פּעדל־ט און מרס. לאַנדעסמאַן אַרבייט
אויך אין אַ פּעקטאָרי; באַיאַרסקי אַרבעט אין דיִוויזשאָן סטריט אין אַ
ליידים העט סטאָר; אַלע די האָבן עפעס אַרבעט, נאָר זיי, די ביידע ברי־
דער, מוטשען זיך קיים אַ לעבן צו מאַכן. זיי טרויסטן מיר, אז מיט מיר
וועלן אַלע אַמאָליגע קאַלעגן זיך ווידער נעמען צו געבן פּאַרשטעלונגען, זיי

וועלן אוועקוואַרפן זייער איצטיגע אַרבעט און זיי וועלן זיך ווידער פאַר-
אייניגן מיט מיר.

איך בין געווען שטאַלץ און צופרידן, וואָס אַזעלכע שווישפילער, שוין
עלטרע מענטשן, האָבן צו מיר, א יונגן באַי, אַזוי פיל צוטרויען. קיין
וואונדער איז אָבער דאָס ניט געווען. אין טעאַטער-לעבן איז סוקסעס דאָס
וויכטיגסטע. אין אונזער טעאַטער, ווען מיר האָבן געשפילט צוזאַמען, האָב
איך דאָך געהאַט דעם הויפּט-סוקסעס. טיילווייז, נאַטירלעך, ווייל איך בין
געווען אַ שעהן בחור'ל און צוליב מיר זענען דאַמען און מיידלעך געלאָפּן
צו אונזרע פאַרשטעלונגען; טיילווייז צוליב מיין דאַמאָלסטדיגן זינגען
און שפילן. ווי די מעשה איז, איך בין געווען דער „סטאַר“. איך בין געווען
די צוציהונגס-קראַפט. אַלאָ, האָבן זיי געגלויבט, אַז איך וועל ווידער
ציען אַן עולם.

נאָך דעם זעלבן אָונט האָב איך געהאַט ביי מיר אין האַטעל די נאַנצע
חברה-אַרטיסטן און אַרטיסטקעס פון אונזער אַמאָליגן טעאַטער. אַלע האָבן
זיך געפרייט מיט מיר און איך מיט זיי ניט וועניגער. עס איז באַשלאָסן
געוואָרן, אַז „טאַמאַשעווסקי'ס ערשטע אירישע טעאַטער קאָמפּאַני“ איז
ווידער פאַראייניגט און אַז מיר הייבן אָן אויפדאַסניי שפילן טעאַטער. איך
האָב מיינע קאָלעגן געבעטן, זיי זאָלן קומען צו מיר אַ דריי טעג שפעטער.
איך וועל מיט דער צייט אָפּזוכן אַ טעאַטער.

אויף מאַרגן האָב איך זיך געווענדט צו מאַיקל יאַמען, דעם דירעקטאָר
פון נעשאַנעל טעאַטער אויף דער באַוערי. ער האָט זיך דערפרעהט מיט
מיר. ער האָט מיר אָבער ערקלערט, אַז דאָס טעאַטער קען ער מיר, ליידער,
ניט נעבן, ווייל ער האָט עס שוין פאַרדונגען צו אַ נייער אירישער טעאַטער-
קאָמפּאַני, וועלכע געפינט זיך שוין אויפן וועג קיין אַמעריקע. איך פרעג
ביי אים ווער זענען די נייע שווישפילער, ענטפערט ער מיר, אַז עפעס אַ
פינקל און אַ מאָגולעסקאָ, און די נעמען פון די איבעריגע ווייס ער ניט.
איך האָב פרובירט נעמען דעם פיפּלס טעאַטער, אַ גרעסערער און בעסערער
פּלאַץ, אויף דער אַנדער זייט באַוערי. דער דאַמאָלסטדיגער מענעדזשער
פון יענעם טעאַטער האָט מיך אָבער אויסגעלאַכט. ער מאַכט גלענצענדע
געשעפטן מיט אַן ענגלישער קאָמפּאַני — זאָגט ער מיר — און ער נויטיגט
זיך ניט אין אַ אירישן טעאַטער. נאַנצע דריי טעג האָב איך געאַקערט די ערד
צו געפינען אַ טעאַטער. צום ווינדזאָר טעאַטער און צום טהאַליאַ טעאַטער
(ביידע אויף דער באַוערי) האָט מען גאַרניט געקענט צוקומען. דאָס ווינדזאָר

טעאטער איז געווען א ניי ענגליש טעאטער, וואו מען האָט געשפּילט ביליגע מעלאָדראַמעס. יעדן אָוונט פּלעגן אוועקגיין טויזנטער מענטשן, ווייל זיי האָבן ניט געקענט צוקומען צו דער קאסע. דאָס טהאַליאַ טעאטער, וואָס האָט זיך געפונען אַנטקעגן איבער דעם ווינדזאָר, איז געווען דאָס איינציגע דייטשע טעאטער אין ניו יאָרק, און די דייטשע באַפּעלקערונג איז אין ניו יאָרק דאָמאַלט געווען זעהר גרויס. דאָס טעאטער האָט יעדע פּאָר מאָנאַטן געבראַכט באַרימטע דייטשע סטאַרס פון דייטשלאַנד, זוי, לודוויג באַרני, פּאסאַרד, מאָריסאָן.

ניט קענענדיג געפינען קיין טעאטער, האָב איך אפילו פרובירט צו נעמען דעם אַטלאַנטיק גאַרדן, אויך אויף דער באַוערי, עטלעכע טיילן פון טהאַליאַ טעאטער. דאָרטן פּלעגט מען פאַר דעם פּרייז פון אַ גלאַז ביר זען וואָדעווייל־אַקטיאָרן און הערן אַ גרויסן דאַמען־אַרקעסטער. עס האָט שוין געהאַלטן דערביי, אז איך זאָל איבערנעמען דעם פּלאַץ, אָבער עס האָט זיך אויסגעלאָזט מיט גאַרניט.

זיען מיינע קאָלעגן־אַקטיאָרן זענען צו מיר געקומען אין דריי טעג אַרום, האָב איך זיי ערקלערט, אז אין ניו יאָרק איז ניטאָ וואו צו שפּילן. מיר האָבן באַשלאָסן צו פאַרן קיין שיקאַגאָ. יעדער פון די אַרטיסטן האָט געדאַרפט באַצאָלן זיינע אייגענע ריזע־קאָסטן, ווייל איך האָב ניט געהאַט גענוג געלד אויסצולעגען פאַר אַלעמען.

עטלעכע טעג שפּעטער זענען מיר אַלע אָפּגעפאַרן קיין שיקאַגאָ.

מיר זענען געווען אַלע צוזאַמען, די גאַנצע אַריגינעלע טרופּע, וועלכע האָט געגעבן די ערשטע אידישע טעאטער־פאַרשטעלונגען אין ניו־יאָרק. מיר זענען אַלע פאַרפאַרן אין אַ ביליגן האָטעל אין דעם אידישן קוואַרטאַל. אויב איך האָב קיין טעות ניט, איז דאָס געווען דער סטענדאַרד האָטעל, אויף האַלסטעד סטריט. די ברידער גאַלובאַק האָבן געהאַט אַן אַדרעס פון אַ געוויסן היימי רובינשטיין, אַ אידישער כלל־טוער, אַ פּאָליטישן, אַן אָנגעד־זענער מענטש אין דער אידישער גאַס. זיי האָבן אָפּגעזוכט אַט דעם היימי רובינשטיין. זיי האָבן געטראָפּן אַ גאַנצע משפּחה, אַ מאַמע, אַן אַלמנה, מיט פיר זין, אַלע גבורים, און צוויי שעהנע פאַרהייראַטע טעכטער. איינער פון די זין איז נאָך געווען אַ בחור. אויך האָט די פּאַמיליע געהאַט צוויי מיידלעך, איינע פון וועלכע איז געווען זעהר אַ שעהנע. די רובינשטיינעס האָבן אויפגענומען זייערע צוויי געסט מיט אַ וואַרימער גאַסט־פּריינדלעכקייט.

היימי, דער פּאָליטישען, דער עלטסטער זון פון דער פּאַמיליע, האָט זיך גאָר דערפרייט, דערהערנדיג אז מען גייט שפּילן אידיש טעאַטער אין שיקאַגאָ. ער האָט דערציילט, אז אין די יונגע יאָרן האָט ער אַליין געשטרעבט צו ווערן אַן אַקטיאָר. איצט האָט ער געהאַלטן אַ ביר-סאַלון, און אָט דאָס געשעפט האָט אין אַמעריקע, ווי באַקאַנט, אַ גאַנצע שייכות צו פּאָליטיקס. אַ פּלאַץ וואו מען טרינקט משקה, איז אַ צענטער פאַר זאַמלען שטימען, אַ פּאָליטישער קלוב, און דורך דעם האָט דער סאַלון-קיפּער פאַרבינדונגען מיט די פּאָליטישענס פון דער אָדער יענער פּאַרטיי.

היימי רובינשטיין איז געווען אַ שעהנער יונג: שוואַרצע האָר, שוואַר-צע אויגן. ער האָט אויסגעזען ווי אַ שפּאַניער. ער איז געווען אַ ליבער, האַרציגער מענטש. די גאָלובאַקס האָבן מיך פאַרגעשטעלט פאַר אים און פאַר דער גאַנצער פּאַמיליע. מיר האָבן זיך אַלע שטאַרק באַפריינדעט. דאָס שעהנע טעכטערל, אינווא האָט זי געהייסן, האָט פון מיר קיין אויג ניט אַראָפּגענומען. דעם אמת זאָגנדיג, איז זי מיר באַלד געפּעלן געוואָרן. איך האָב ביי זיך אין האַרצן געטראַכט: אינווא וועט שוין אויך צוקומען צו מיין בינטל ליבעס.

עטלעכע טעג שפעטער האָב איך אַרויסגעמופט פון האָטעל און אַריינגעמופט צו דער אַלטער מרס. רובינשטיין, וועלכע האָט מיר אָפּגעגעבן איר פאַרלאָר און אַ קליינע בעד-רום. מאַדאַם רובינשטיין האָט געקאַכט אמת-אידישע מאַכלים און אינווא איז געווען צו מיר זעהר פריינדלעך.

היימי רובינשטיין האָט פאַר אונז אויסגעזוכט אַ פּלאַץ, וואו מיר זאָלן קענען שפּילן טעאַטער, דאָס איז געווען דער טורן-האַל, אויף 12טע סטריט. דעם האָל האָבן מיר גענומען אויף בלוז צוויי מאָל אַ וואָך — פרייטאָג און שבת. אידן פון שיקאַגאָ האָבן זיך זעהר דערפרייט, ווען זיי האָבן דערזען דעם פּאָסטער, דורך וועלכן עס איז באַקאַנט געוואָרן, אז מיר גייען שפּילן אידיש טעאַטער. אידן, ווייבער, מיידלעך, בחורים האָבן יעדן טאָג באַלאַנגערט דעם טורן-האַל צו קויפן בילעטן פאַר אונזערע פאַרשטעלונגען. ביים האָל זענען שטענדיג געשטאַנען גרויסע רעדלעך מענטשן צו כאַפן אַ קוס אויף די אידישע „עקטערס“.

מיר האָבן אָנגעהויבן מאַכן פּראָבן מיטן כאָר, וועלכן מיר האָבן צוזאַם מענגעשטעלט. אינווא פלעגט מיטגיין יעדן טאָג מיט מיר צו פּראָבע. מיר די שוישפילער, זענען געווען גליקלעכע און צופרידענע פון דער וואַרעמער אויפנאַמע, וואָס מיר האָבן באַקומען פון די רובינשטיינס. דער גרויסער

געלויב נאך טיפקעטס האָט דערפרייט אונזערע אַלעמענס הערצער. יעדן טאָג זענען צוגעקומען נייע באַקאנטע.

צווישן אונזערע נייע פריינד האָט זיך געפונען אַ נעוויסער דאקטאר קאדישוזאָהן. ער פלעגט יעדן טאָג פאַרספענדן אַ סך געלט אויף אונז, אייַ בערהויפט ביי היימי רובינשטיינ'ען אין סאַלז. דער דאָקטאָר האָט ליב געהאַט צו טרינקען, אָבער אַלץ הייסט טרינקען ווען ער פלעגט זיך אָפּ פאַרטיגן מיט זיינע פאַציענטן, פלעגט ער קומען צו אונז און פאַרברענגען ביז שפעט אין דער נאַכט. אָפט פלעגט מען אים דאַרפן אַהיימפירן; אזוי פאַרשנאָשקעט איז ער געווען. אָבער ער איז געווען אַ ליבער, האַרציגער, אינטעליגענטער מענטש. ער האָט אונז, אַרטיסטן, אַ סך, אַ סך אַרויסגע- האָלפן. שטענדיג, ווען מיר האָבן זיך גענויטיגט אין הילף, איז ער געווען דער ערשטער, וואָס האָט זיך מיט אונז אינטערעסירט. ביי די פאַרשטעלונג- נען האָט ער געהאַלטן אַ שעהנע רעדע וועגן דעם אידישן טעאַטער, אפּעלירנדיג צו די אידישע מאַסן, אַז עס איז זייער הייליגע פליכט דעם טעאַטער צו שטיצן. ער האָט אפּעלירט צום עולם, אַז ער זאָל זען, אַז די גאַנצע טרופּע זאָל בלייבן אויף שטענדיג אין שיקאַגאָ. ער האָט אפּעלירט, אַז אידן זאָלן בויען אַן אייגענעם אידישן טעאַטער אין שיקאַגאָ. דער עולם האָט דעם דאָקטאָר שטאַרק אפּלאָדירט, אָבער וועגן בויען אַ טעאַטער, האָט זיך קיינער ניט אָפּגערופּן.

צו דער ערשטער פאַרשטעלונג האָבן מיר געשטעלט „עלי־תּ-דָם“, מיינע אַן אייגענע דראַמע מיט מוזיק. זי האָט געהאַט ערפּאָלג. די פּאַמיליע רובינ- שטיין איז געווען די גליקלעכסטע פון גאַנצן פּובליקום, איבערהויפט איוואַ, ווען זי האָט געזען דעם כבוד, וואָס מען האָט מיר צוגעטיילט. היימי רובינ- שטיין איז גאָר געווען אין זיבעטן הימל. ווען מיר זענען אַהיימגעקומען, האָט מאַדאַם רובינשטיין דערלאַנגט צום טיש געפילטע פיש און אַנדערע שבת'דיגע מאַכלים. די גאַנצע קאָמפּאַני איז איינגעלאָדן געוואָרן צו זיי. היימי רובינשטיין האָט געהאַלטן אין איין דערלאַנגען פלעשלעך שנאַפּס און ביר. עס איז געווען אַ פריילעכער פרייטאָג-צורנאַכטס. היימי האָט געשריגן, אַז ער וועט זיין דער ערשטער, וואָס וועט אויפבויען אַ אידישן טעאַטער. דאָקטאָר קאדישוזאָהן, וועלכער איז געווען מיט אונז צוזאַמען ביי דער שמחה, האָט פיל מיטגעהאַלפּן צו דער פריילעכקייט. איך האָב געזונגען לידער פון אידישע פיעסן. די פענסטער זענען געווען אָפּן, און גאַנץ קאַנאַל סטריט

(דאָרט האָט די פּאַמיליע רובינשטיין געוואוינט) איז געשטאַנען דרויסן און אונז אפּלאָדירט.

די ערשטע פּאַרשטעלונג אין שיקאַגאָ אין, ווי געזאָגט, געווען אַ גרויסער ערפּאָלג. מיר האָבן גענומען שיקאַגאָ מיט שטורם. קיין אידישע צייטונג איז אין שיקאַגאָ דאמאָלט נאָך ניט געווען, אָבער אייניגע ענגלישע צייטונגען האָבן געלויבט אינזער שפּילן און אויך די פּיעסע. זיי האָבן באַדויערט, וואָס אזוינע אַרטיסטן דאַרפן שפּילן אין אַ האָל, ערגעץ אויף דער צוועלפטער סטריט. אינאָם האָט מיר אויף מאָרגן געבראַכט די ענגלישע צייטונגען און איבערגעלעזן, וואָס מען שרייבט וועגן מיר און וועגן דער גאַנצער טרופּע. עטלעכע מאָל האָט זי איבערגעלעזן די רעצענזיעס וועגן אונזער פּאַרשטעלונג. זי האָט דערביי אַרויסגעוויזן טיפע צופרידנהייט. פון גרויס פּרייד האָט זיך מיך אַרומגענומען און מיר אַ קוש געטאָן און איז באַלד אַ פאַרשעמטע אַרויסגעלאָפּן פון מיין צימער.

מיט דער צייט האָט לעאָן גאָלובאַק זיך פאַרליבט אין אינאָם'ס עלטערער שוועסטער, און עס איז געפּראָוועט געוואָרן אַ זעהר פּרילעכע חתונה. די חתונה איז פּאַרגעקומען טאַקע אין דעמזעלכן האָל, אויף דער צוועלפטער סטריט, וואו מיר האָבן געשפּילט. די נאַכט פון דער חתונה האָט אינאָם מיך אויף קיין איין מינוט ניט אָפּגעלאָזט. אינאָם'ס מאַמע, אַ זעהר פּיינע, ליבליכע און קלוגע פּרוי, האָט אָנגעקוואָלן פון איר צוקונפטיגן איידעם. זי איז אויך געווען העכסט צופרידן פון דעם, וואָס אינאָם'ס חבּר'ט זיך מיט מיר. ווען איך בין מיט אינאָם'ן צו איר צוגעקומען און איר געוואונשן מזל טוב, האָט זי אונז ביידן אַרומגענומען און מיט איינגעהאַלטענע טרערן געזאָגט:

— אַם ירצה השם ביי אייך ביידן אין גיכן!

זי האָט דערביי געצוואונגען מיך און אינאָם'ן, אַז מיר זאָלן זיך צוקושן. מיר האָבן איר צוליב געטאָן. די גליקליכע מאַמע, די מחותנת'טע, איז אַרומגעלאָפּן צווישן אַלע מחותנים און געסט און אָנגעוויזן אויף מיר, זאָגנדיג דערביי:

— טאַמאַשעווסקי וועט, אַם ירצה השם, זיין מיין צווייטער איידעם.

מיר האָבן געשפּילט אין שיקאַגאָ מיט גרויס ערפּאָלג אין דעמזעלכן האָל ביז נאָך די ימים טובים. אַ געוויסן טאַג ערקלערט אונז דער אייגנדיג טימער פון האָל, אַ דייטש, אַז מיר קענען בלוזי שפּילן נאָך צוויי וואָכן.

די איבעריגע נעכט איז זיין האָל פאַרדונגען, נאָך פון פריער, פאַר פאַרטיס און חתונות. מיר האָבן, פאַרשטייט זיך, געהאַט גרויסע יסורים פון דעם דייטשם בשורה. היימי רובינשטיין האָט אונז אָבער געטרייסט, אַז מיר זאָלן זיך גאַרניט זאָרען. ער וועט שוין פאַר אונז קריגן אַ פּלאַץ וואו צו שפּילן טעאַטער, און ער האָט אָנגעהויבן אַרומצולויפן זוכן אַ טעאַטער, אָדער אַ האָל. יעדן אָונט האָט ער מיך געטרייסט:

— זאָרג ניט טאַמאַשעווסקי! לאָז דאָס איבער צו מיר!
היימי האָט מיך געטרייסט, און איך האָב מיין קאַמפּאַני געטרייסט. איוואַ פּלעגט מיר צוגעבן קוראַזש.

— דו פאַרלאָז זיך נאָר אויף מיין ברודער היימי.
די צוויי וואָכן זענען אַריבערגעלאָפן און היימי האָט קיין טעאַטער ניט געפונען. מיר דרייען זיך שוין אַרום אייניגע וואָכן, און מיר האָבן ניט וואו צו שפּילן. דאָקטאָר קאַדישזאָהן טרייסט אונז. ער העלפט פינאַנצן ציעל מאַנכע פון די אַרטיסטן, וועלכע האָבן ניט געקענט אָפּשפּאַרן פון זייערע פאַרדינסטן, און האָבן זיך דעריבער גענויטיגט אין הילף. איך האָב זיך באַקאַנט מיט אַ געוויסן טאַמסקי. פּאַנאַנדערעדנדיג זיך מיט אים, האָב איך אויסגעפונען, אַז ער איז מיינער אַ קרוב. טאַמסקי האָט געהאַט אַ באַטאָן־האַל פּעקטאָרי, און איז געווען אַ רייכער איד.

לעאָן גאַלובאַק זאָרגט זיך וועניגער פון אַלעמען. ער האָט אַריינגעכאַפט אַ יונגע ווייבל און ער איז גליקלעך. ער וואוינט ביי דער שוויגער אין דער נעקסטער בעדרום פון מיינער. פאַר באַאָרד דאַרף ער ניט צאָלן, און דער גוטער, ליבער, היימי שטופט אים אונטער אַ פּאַר דאַלער; די שוויגער האָט אויך אַ קניפּל און זי זשאַלעוועט אויך ניט קיין פּאַר דאַלער.

אַ געוויסן טאַג קומט היימי רובינשטיין און זאָגט אונז אַן די גוטע בשורה, אַז ער האָט געפונען פאַר אונז אַ האָל, וואו מיר קענען שפּילן, אָבער בלויז איין מאָל אַ וואָך, יעדן פּרייטאָג־צו־נאַכט. מיר האָבן זיך מיט דער בשורה ניט אזוי שטאַרק דערפרייט. אַ האָל . . . און דאָס בלויז איין מאָל אַ וואָך! שווער צו מאַכן אַ לעבן. אָבער וואָס קען מען טאָן? זאָל דער־ווייל זיין איין מאָל אַ וואָך! אפּשר וועלן מיר שפּעטער דאָך קריגן אַ טעאַטער אָדער אַ האָל, וואו מיר זאָלן קאַנען געבן יעדן אָונט אַ פּאַרשטעלונג.

דאָס איז געווען „דעקאָווען סטריט האָל“. אין יענער צייט איז דעקאָ־ווען סטריט געווען אַ פינטער געסל, מיט הילצערנע הייזלעך. בכלל איז שיקאַגאָ דאָן באַשטאַנען פון הילצערנע הייזער. (מיטן אויסנאַם פון דעם

ביזנעס־צענטער האָט זי אויסגעזען ווי אַ ריזיגער דאָרף). דער האָל איז אויך געווען אַ הילצערנע געביידע. די בינע איז געווען אַ קליינטשיקע. דער האָל איז איינגעטלעך געווען אַ ביליגער טאניזאַל, וואו מען האָט געקענט בלויז אויסשטעלן פיר הונדערט שטולן.

מיר האָבן, אַלזאָ, אָנגעהויבן דאָרטן צו געבן יעדן פּרײַטאָג אַ פּאָר־שטעלונג. מיר האָבן ווידער געהאַט אַן אומגעהוירן ערפּאָלג, אָבער די אייננאַמע פּון דעם איינעם אָונט איז ניט געווען גענוג פּאַר אַלע שױשפּילער צו מאַכן אַ לעבן. מײנע קאַלעגן האָבן זיך געמוטשעט און פּראָטעסטירט. איך האָב זיי געהאַלפּן מיט וויפּל איך האָב געקענט, אָבער מ'שטיינס געזאָגט, וואָס פּאַר אַ הילף האָב איך זיי געקענט געבן. ישראל באַרסקי איז אַוועק פּון אונז. שפּעטער האָב איך אויסגעפונען, אַז ער האָט זיך דערשלאָגן צו עפעס אַ שטעלע אויף אַ פּאַרם, ערנעץ־וואו געבן קלײוּלאַנד. באַיאַרסקי איז אויך אַוועק. ער איז צוריקגעפּאַרן קײן נײַ־יאָרק. ביים געזעגענען זיך מיט מיר, האָט ער מיר צוגעזאָגט, אַז ער וועט קומען צו אונז, ווען מיר וועלן האָבן אַ שטענדיגן טעאַטער; עס מאַכט ניט אויס, צי אין שיקאַגאַ, צי אין אַן אַנדער שטאַט, אַבי אַ שטענדיג טעאַטער, וואו מיר זאָלן קאָנען שפּילן יעדע נאַכט.

די גאַנצע צײַט, וואָס איך בין געווען אין שיקאַגאַ האָב איך זיך דורכ־געשריבן מיט מײן טאַטן. אַ געוויסן טאָג באַקום איך פּון אים אַ בריוו, און באַלד נאָך דעם אַ טעלעגראַמע, אין וועלכער ער לאָזט מיר וויסן, אַז ער פּאַרהאַנדלט מיט מר. בעטס, דעם באַלעבאָס פּון טהאַליאַ טעאַטער אין פּילאַ־דעלפּיאַ, און אַז מר. בעטס האָט אים צוגעזאָגט, אַז ער וועט זיך אָנפּרעגן ווער מיר, די טרופּע שױשפּילער, זענען, און ער וועט אים דאַן לאָזן וויסן זײן באַשלוס. די גאַנצע פּאַמיליע רוכינשטיין, דר. קאַדישזאָהן און אַ סך פּרײַנד און „פּאַטריאָטען“ מײנע, האָבן מיך צוגערעדט, אַז איך זאָל פּאַר־בלייבן אין שיקאַגאַ. מער פּון אַלעמען האָט זיך בײַ מיר געבעטן די אַלטע מרס. רוכינשטיין.

— בלייב, מײן קינד, אין שיקאַגאַ. עס וועט דיר, חלילה, דאָ גאָרניט פּעלן.

איך האָב גוט פּאַרשטאַנען, וואָס די גוטע ליב־האַרציגע פּרוי מײנט מיט דעם: דאָס האָט געהײסן, אַז איך וועל עסן קעסט בײַ איר, האָבן אַ דאַלער אין פּאַקעט, ראָמאַנסירן מיט דער שעהנער איוואַ, און דערנאָך חתונה האָבן מיט איר. און אָט פּאַר דאָס לעצטע, פּאַר דעם חתונה־האַבן, האָב איך זיך

זעהר שטארק געשראָקן. אינוואַ איז געווען אַ שעהן מיידל, אַ קלוג מיידל, אַ מיידל מיט אַלע מעלות, אָבער אויף חתונה האָבן בין איך נאָך געווען צו יונג. אָבער דאָס איז ניט געווען די איינציגע אורזאָך, פאַרוואָס איך האָב זיך געשראָקן פאַר חתונה האָבן: איך האָב געהאַט אַ גוטע לעקציע פון לעאַן גאָלובאַק'ס הייראַט. גאָלובאַק און זיין ווייב'ל האָבן זיך גענומען אַרומ־רייסן ווי די קעני. כמעט יעדן טאָג איז מיר אויסגעקומען צו זיין דער שלום־מאַכער צווישן זיי. אזוי איז זי געווען אַ גאַנץ וואוילע מיידל, אינוואַ'ס שוועסטער, אָבער נאָך דער חתונה האָט זי זיך עפעס געענדערט. איך מיין ניט, חלילה, צום שלעכטן. זי איז געוואָרן ביזו און טראַציי, קידער־ווידער. אָפּט פלעג איך אין אַ שפּאַס זאָגן צו דער שעהנער אינוואַ:

— נאָך דער חתונה וועסטו אויך זיין אזוי ווי דיין שוועסטער.

אינוואַ האָט מיר פאַרזיכערט, אַז זי וועט שטענדיג זיין פיין און גוט און ליבעסווירדיג.

עטלעכע טעג שפעטער, נאָכדעם ווי איך האָב באַקומען פון מיין טאַטן דעם בריוו און די טעלעגראַמע, האָט מיר מיין רייכער קרוב, טאַמסקי, געגעבן געלט אויף רייזע־קאַסטן פאַר מיר און מיין קאַמפּאַני, און ער, טאַמסקי, איז טאַקע מיט אונז מיטגעפאַרן. געפאַרן זענען מיר צוערשט קיין באַלטימאָר, וואָס געפינט זיך אויפן זועג פון שיקאַגאָ קיין פּילאַדעלפּיע. פאַרוואָס עפעס צוערשט אין באַלטימאָר? פאַרוואָס ניט גלייך קיין פּילאַדעלפּיע? איך געדענק ניט, צי איך האָב אזאַ קשיה געשטעלט, צי ניט. איך געדענק בלויז, אַז אזוי איז געווען ניט מיין פּלאַן, נאָר טאַמסקי'ס. צו דער באַן האָבן אונז באַגלייט די פאַמיליע רובינשטיין, דר. קאַדיש־זאָהן און אַ סך פון אונזערע „פאַטריאַטן“. דאָס געזעגענען זיך איז געווען אַ האַרציגס. אונזערע באַגלייטער האָבן שטאַרק באַרויערט, וואָס מיר מוזן אוועקפאַרן פון שיקאַגאָ.

די שעהנע אינוואַ האָט ביים געזעגענען זיך מיט מיר זיך שטאַרק צעוויינט.

פון די זייטיגע ראַמאַנען מיינע אין שיקאַגאָ האָט אינוואַ, נאַטירלעך, ניט געוואוסט. דאָס איז אויך געבליבן אַ סוד פאַר מיינע אַקטיאָרן. איך האָב, זייענדיג אין שיקאַגאָ, ליב געהאַט אַ שוואַרצ־ח'עוודיג מיידע־לע פון אַ יאָר זעכצן, אַ קינד פון פּיינע באַלעבאַטישע עלטערן, וועלכע האָבן געהאַלטן אַ סיגאַר־סטאַרקע אין אידישן קוואַרטאַל. מיט דער שוואַרצ־ח'עוודיגער מיידעלע האָב איך זיך באַקאַנט טאַקע אין דעם סיגאַר־סטאַר

פון איר פאָטער. איך האָב וועגען איר גע'חלומ'ט פונקט ווי איך פלעג
חלומ'ען פון איווא'ן. מיר פלעגן זיך באַגעגענען אייניקע מאל אַ וואָך. דאָס
שוואַרצדחנ'עוודיגע מיידעלע האָט מיך שטאַרק ליב באַקומען. אַ געוויסע
נאַכט האָבן מיר זיך געשוואוירן ביי דער לבנה און שטערן, ווי די העלדן
פון שמו'ר'ס דאָמאַנען, אז מיר וועלן זיך קיינמאל נישט שיידן. זאָל דער
לעזער אויף מיר נישט פאַרביבל האָבן, וואָס איך האָב אזוי פיל דאָמאַנסירט.
פרויען האָבן מיך שטענדיג ליב געהאַט. איך בין געווען אַ צעבאלעוועטער
אינגל, און אלס צעבאלעוועטער אינגל, האָב איך זיך געשפילט מיט פרויען-
הערצער.

עס איז געווען נאָך איינע, אַ יונגע ווייבל פון אַ באַרבער. זי האָט
געוואָלט אוועקוואַרפן איר מאַן און גיין מיט מיר. זי האָט געפלאַקערט
מיט דורשט צו דער בינע. איך האָב מיט איר געמאַכט פראָבען פון דער
מיידל-ראַלע אין „עלילת-דס“. זי האָט אַרויסגעוויזן פּיאַיגקייטן צו דער
בינע. איך האָב אָבער נישט געוואָלט צעשטערן אַ פאַמיליען-לעבן.

עס איז דאָ נאָך איינע, וועלכע איך קען נישט אויסלאָזן פון מיינע דאָ-
מאַנען אין שיקאַגאַ. דאָס איז געווען אַ האַרבאַטע מיידל. זי האָט נישט
פאַרפּעלט קיין איינע פון מיינע פאַרשטעלונגען אין שיקאַגאַ. טאַקע דורך
דעם באַרבערס ווייבל האָב איך זיך מיט איר באַקאַנט. זי איז געווען זעהר
אַ שעהניקע, אָבער, נעבעך, אַ קריפּעל. זי איז געווען די שליו'מע צווישן
דעם באַרבערס ווייבל און מיר. זי האָט געטראָגן צעמעלעך פון מיר צו
דעם ווייבל, און פון דעם ווייבל צו מיר. אין די צעטעלעך האָבן מיר זיך
געלאָזן ווויסן, ווען און וואו מיר זאָלן זיך באַגעגענען. דאָס אַרימע מיידל
האָט נעבעך איבערגעלעבט אַ טראַגעדיע. זי איז געווען שטאַרק פאַרליבט
אין מיר. זי איז מיר נאָכגעלאָפן, מיט זשערדנעקייט געאַטעמט די לופט,
וואו איך האָב זיך געפונען. אויס מיטלייד, האָב איך איר אָפטמאל אַרויס-
געוויזן פּריינטשאַפט. איך האָב זיך געלאָזן פון איר מיך ליב האָבן.

אָט די אלע געליבטע מיינע האָבן מיך באַגלייט צום צוג.

ווען דער צוג האָט זיך גענומען רירן, האָב איך אַרויסגעקוקט דורכן
פענסטער. מיט רחמנות-בליקן האָב איך געקוקט אויף איווא'ן, וועלכע איז
געשטאַנען ווי אַ געליימטע, מיט ביידע הענט אַראָפּגעלאָזט און איהר שעהנע,
גרויסע, ליכטיגע אויגן זענען געווען אָנגעפילט מיט טרערן. זי האָט
טרויעריג געשאַקלט מיטן קאָפּ, און איך האָב געפיהלט, וואָס זי האָט דאָן
געטראַכט: אַ שעהנער חלום געווען. . . . איך האָב געזען דאָס שוואַרצ-

הנ'עוודיגע מיידעלע פון סיגאר־סטאָר מיט אַ טיכעלע ביי אירע אויגן, די ליפן אירע האָבן זיך באַוועגט. זי האָט עפעס געזאָגט, עפעס מיר נאָכ־געשריגן — איז דאָס געווען אַ ברכה, צי אַ קללה? . . . דאָס גערויש פון צוג האָט פאַרטויבט אירע רייד, און אפשר איז טאַקע בעסער, וואָס איך האָב ניט געהערט, וואָס זי האָט געזאָגט. דעם באַרבערס ווייבעל האָט זיך שטאַרק ניט גענומען צום האַרצן, וואָס איך בין אָפּגעפאַרן. זי האָט געלאַכט, אַרומגעשטימט, אַרומגעשפרונגען, און צו מיר שעלמיש געוואונקען. די האַרבאַטע מיידל איז געשטאַנען אָנגעשפאַרט אָן אַן אייזערנעם סלופּ, זיך אויסגעצויגן, ווי זי וואָלט וועלען איר פעלער פאַרשטעלן. אירע אויגן האָבן מיך דורשטיג געזוכט. זי האָט צוגעוואָרפן לופט־קושן צו מיר.

באַלד האָבן מיר זיך דערוואוסט, אַז מיין קרוב, מר. טאַמסקי, פאַרט מיט אונז מיט ניט סתם אַלס באַגלייטער, נאָר טאַקע אַלס אונזער מענעדזשער. אין באַלטימאָר האָט ער געהאַט אַ סך באַקאַנטע, האָט ער געגלויבט, אַז דאָרטן וועט ער אונז „פּריסטראַיען“ ניכער ווי אין פּילאַדעלפּיע. די ריזיע פון שיקאַגאָ ביז באַלטימאָר איז געווען אַ פּרעהלעכע, און פאַר דער פּרעהלעכקייט האָבן מיר געהאַט צו פאַרדאַנקען מיין קרוב, טאַמסקי, דאָס הייסט אונזער מענעדזשער. ער איז געווען אַ ליבלעכער מענש און אויך אַ ספּאָרט.

מיר האָבן אַלע באַדויערט וואָס לעאָן גאָלובאַק האָט מיט אונז ניט געקענט מיטפאַרן. זיין יונגע ווייבל האָט אים ניט געלאָזט מיט אונז פאַרן. אונז האָט אויך געפעלט דער ליבער באַרסקי און מיר האָבן אויך באַדויערט וואָס באַיאַרסקי האָט אונז פאַרלאָזען. טאַמסקי האָט אונז פאַרזיכערט, אַז ביז מיר וועלן דאַרפן אָנהייבן שפּילן אין באַלטימאָר אונזער ערשטע פאַרשטעלונג, וועט לעאָן גאָלובאַק זיין מיט אונז. ער וועט אים ברענגען פון שיקאַגאָ, ווען עס זאָל אים אפילו דאַרפן קאַסטן ווער ווייס וויפּיל. פאַרטאָג זענען מיר אָנגעקומען אין באַלטימאָר. עס איז נאָך געווען פינסטער. מיר זענען אַלע געווען טויט־הונגעריק, זענען מיר אַריין אין אַ רעסטאָראַן און מיר האָבן זיך אַ כאַפּ געטאַן צו דער אכילה. טאַמסקי האָט באַשטעלט עסן פאַר זיך און פאַר מיר. ער האָט מיר אַליין צוגעטראָגן אַ טעלער מיט לאַטקעס. איך האָב פון די לאַטקעס הנאה געהאַט. נאָכן עסן ערקלערט מיר טאַמסקי, אַז ער האָט מיך „אָפּגע'שמד'ט“, אַז דאָס זענען גאַרניט קיין לאַטקעס, נאָר געפּרייטע אויסטערס. איך קען גאַרניט איבער־

געבן ווי שלעכט איך האָב פֿלוצלינג גענומען פיהלן, ווען איך האָב זיך דער-
וואוסט וואָס פֿאַר אַ מאַכל איך האָב געגעסן. טאַמסקי און מיינע קאַלעגן האָבן
געהאַט אַ סך טראָבל פֿון מיר. מען האָט געמוזט אָפּזוכן אַ דראַגיסטאָר, פֿון
וואָנען מען האָט געבראַכט פֿאַרשידענע מיטלען מיך אָפּצוראַטעווען.

מיר זענען אַלע פֿאַרפֿאַרן אין אַ אידישן באַרדינג הויז, וואָס טאַמסקי
האָט געקענט פֿון פֿריער, וואָרום ער איז אין באַלטימאָר ניט געווען קיין
גרינער. ער האָט דאָרט געלעבט אַ שטיק צייט און דאָס איז אויך געווען
די אורזאַך פֿאַרוואָס ער האָט אונז געבראַכט קיין באַלטימאָר.

די אייגענטימערין פֿון באַרדינג-הויז איז געווען אַ געוויסע מרס. פֿאַלק.
זי האָט זיך שטאַרק דערפֿרייט מיט טאַמסקי'ן און מיט דער גאַנצער טרופֿע
אַקטיאָרן. אַ קלייניגקייט, אַ גאַנצע באַליאַסטערע מיט באַרדערס'ן אויף אזא
גדולה האָט זי זיך גאַרניט געריכט. מיר זענען אַלע געווען פֿאַרשלאָפֿן
און מיר פֿון דער גאַנצער רייזע, זענען מיר אַלע געגאַנגען שלאָפֿן. ווען מיר
זענען אויפגעשטאַנען אויסגערופֿטע, האָבן מיר גענומען אַ שפּאַציר איבער די
גאַסן פֿון באַלטימאָר. באַלטימאָר איז אַ שעהנע, ריינע שטאָט. אונז איז
הויפטזעכלעך שטאַרק געפֿעלן געוואָרן וואַשינגטאָן סטריט. קיין באַקאַנטע
האָבן מיר דאָרטן ניט געהאַט; זענען מיר געגאַנגען און קיינער האָט אויף
אונז אַפֿילו ניט אַ קוק געטאָן. מיר האָבן אויך גענומען אַ שפּאַציר איבערן
אידישן געסל, העריסאָן סטריט, וואו עס גייט אָן דער האַנדל מיט אַלטע
קליידער, און אמת אידיש געסל, אָבער אויך דאָרטן האָט אונז קיינער
ניט באַמערקט.

ווען מיר זענען געקומען אַהיים פֿון דעם לאַנגן שפּאַציר איז אָנגעקומען
אונדזער מענעדזשער, טאַמסקי, און אונז געבראַכט די בשורה, אז ער האָט
שוין געדונגען דעם קאָנקאַרדיאַ-האַל. טאַמסקי איז געווען גליקלעך, פֿריילעך.
אַ קלייניגקייט, קאָנקאַרדיאַ האַל — דער אַריסטאָקראַטישער קלוב פֿון די
באַלטימאָרער דייטשע אידן. דער האַל איז ווירקלעך געווען אַ שעהנער.
קיין שענערן האָב איך נאָך ביז היינטיגן טאָג ניט באַגעגנט. ער האָט געהאַט
מער ווי טויזנט סיטס, אמת'דיגע טעאַטער-סיטס. דער זאַל איז געווען אין
גאָלד איינגעטונקט. די שטולן זענען געווען באַגילדעטע און באַדעקט
מיט רויטן סאַמעט. אויפֿן פֿלאַך איז געווען אויסגעשפּרייט אַ טייערער
קאַרפעט. די בינע איז אויך געווען זעהר אַ שעהנע און געהאַט טייערע
דעקאָראַציעס. גרויסע גילדערנע שאַנדעליערס האָבן באַלויכטן דעם שיינעם
זאַל. די דרעסינג-רום זענען געווען גרויסע, לופטיגע און שעהן אויס-

מעבלירט. דער אריינגאנג צום טעאטער איז גאָר געווען גרויסאַרטן. ברייטע טרעפן פון ווייסן מאַרמאָר מיט זעקס מאַרמאָרנע זיילן פון ביידע זייטן, ווי ביים ווייסן הויז אין וואַשינגטאָן. אָט אין דעם פּראַכטפולן פּאַלאַץ וועלן מיר שפּילן די ערשטע אידישע פּאַרשטעלונגן!

מיר זענען אלע געווען גליקלעך. מיר האָבן זיך געריכט אין באַלטיר מאָר רייך צו ווערן. מיר האָבן אַנאַנסירט, אז „טאַמאַשעווסקוים“ ערשטע אידישע טעאַטער־קאָמפּאַני“ פון ניו יאָרק וועט נעקסטן פּרייטאָג שפּילן אידיש טעאַטער און אז מיר וועלן אויך שפּילן שבת. אלס די ערשטע פּאַר שטעלונג האָב איך אַנאַנסירט מיין אייגענע מוזיקאַלישע דראַמע „עלי־תּדום“. די פּיעסע האָב איך איבעראַל געשפּילט צו דער ערשטער פּאַרשטעלונג. אין דעם שטיק האָב איך דורכגעפירט צוויי ראַלען, אַ ווייבל וואָס בענשט ליכט און דעם יונגען מנחם, וועלכער שטייט אויס אלע צרות, וואָס אַ איד פון די אַלטע צייטן האָט באַדאַרפט אַריבערטראָגן. איך האָב מיט די ביידע ראַלען שטאַרק אויסגענומען, דעריבער פלעג איך מיט דער פּיעסע אָנהייבן אין יעדער שטאַט.

איך האָב באַדאַרפט האָבן כאַריסטן. טאַמסקי האָט מיר געבראַכט גאַנץ פּיינע יונגע לייט און מיידלעך, וואָס האָבן געקענט זינגען. צווישן זיי זענען געווען אייניגע, וועלכע שפּילן אין מיין לעבנס־געשיכטע אַ גרויסע, גאָר אַ גרויסע, ראַלע, בעט איך דעם לעזער, אז ער זאָל די נעמען געדענקען. איינער פון די כאַריסטן איז געווען אַ פּיינער יונגערמאַן פון קיעוו מיטן נאָמען לואי לעוויצקי. ער האָט מיטגעבראַכט צו דער פּראָבע זיין שעהן חנ'עוודיג ווייבל, קלאַראַ לעוויצקי. ס'איז אויך געווען אַ געוויסער ווייס־זיגער און אַ זעהר שעהנע מיידל. ווייסזיגער איז איצט דעם כאַריסטן בראַדוועיער טעאַטער־מענדזשער שובערט'ס רעכטע האַנט. ער האָט חתונה געהאַט מיט שובערט'ס אַ שוועסטער. ער איז אַ געענדיגטער לאַיער. צו יענער צייט, ווען ער האָט געזונגען אין מיין כאַר, האָט ער שטודירט לאָאָ. די איבעריגע פון די כאַריסטן איז ניט וויכטיג צו דערמאָנען, ווייל זיי שפּילן ניט קיין וויכטיגע ראַלן אין מיין ווייטערדיגן לעבן.

לעוויצקי האָט אויף מיר געמאַכט אַ זעהר גוטן איינדרוק. זינגען האָט ער, אייגענטלעך, ניט געקענט; ער איז אָבער געווען אַ ליבער, אַ פּרעהלעכער בחור. זיין ווייבעלע, קלאַראַ, וועלכע האָט געבליט ווי אַ שעהנע בלום, איז מיר אויך שטאַרק געפּעלן געוואָרן. דאָס פּאַר־פּאַלק לעוויצקי איז געווען פון די ערשטע באַקאַנטע מיינע אין באַלטימאָר, מיט וועלכע איך האָב זיך

גע'הבר'ט. קלאַראַ איז געווען אַ רוסישע אינטעליגענטקע, אַ רעדעוודיגע, אַ זינגענדיגע. איר מאַן איז געווען אַ סיגאַר-מאַכער. ער איז געווען אַ פשוט'ער מענטש. ער האָט, דוכט מיר, ניט געקענט אונטערשרייבן זיין נאָמען, אָבער אַ ליבער בחור, און ער האָט געברענגט צו דער בינע. ער האָט געוואָלט אוועקוואַרפן זיינע סיגאַרן און זיך איבערגעבן אינגאַנצן צו דער בינע, און דאָס איז טאַקע געווען די אורזאַך פאַרוואָס ער האָט אזוי געקלעפט צו מיר. קלאַראַ לעוויצקי איז געווען פאַרליבט אין שעקספיר'ס ווערק. אין אַ צען-ענטיגן טעאַטער, וואָס האָט דאַמאָלט עקזיסטירט אין באַל-טימאָר, האָט זי געזען „האַמלעט“, „ראַמעָאָ און דזשוליעט“, „מאַקבעט“ און „שאַילאָק“. אין יענעם ביליגן טעאַטערל האָט מען געשפּילט בלוזשעקס-פיר'ס ווערק און דאָס בלוזשעקס פאַר צען סענט איינטיגט. קלאַראַ איז דאָרטן געווען אַ שטענדיגע באַזוכערין. יעדעס מאָל, ווען קלאַראַ האָט גערעדט וועגן טעאַטער, האָט שעקספיר אין איר געשפּרעך פאַרנומען דעם סאַמע אויבנאָן, און אזוי ווי איר מאַן האָט געברענגט צו דער אידישער בינע, אזוי איז זי, קלאַראַ, נאָך מער געווען פאַרקאָכט אין דעם ענגלישן טעאַטער. זי האָט זיך אַרומגעטראָגן מיט אַ פּלאַן, אַז זי זאָל שפּילן די ראָלע פון „אַפּעליע“ אין „האַמלעט“, „דזשוליע“ אין „ראַמעָאָ און דזשוליעט“.

— איך וואָלט געווען אַ שעהנע דזשוליעט — האָט קלאַראַ זיך געגויי-דערט און דערביי געקוקט אין שפיגל.

שיער, שיער האָב איך איר ניט צוגעזאָגט, אַז זי וועט שפּילן דזשוליעט און אַז איך וועל שפּילן דעם געליבטן אירן ראַמעָאָ. . . איך האָב זיך אָבער צוריקגעהאַלטן און זיך ניט אַרויסגעכאַפט מיט אַ נאַרישקייט.

דורך גרויסע פּאָסטערס האָב איך אַנאַנסירט די ערשטע אידישע טעאַטער-פּאַרשטעלונג אין באַלטימאָר. איך בין געווען זיכער, אַז די דאָרטיגע אידן וועלן זיך אַ לאָז טאָן אין גרויסע מאַסן און איך האָב זיך געערגערט וואָס דער קאָנקאָרדיא האָל וועט זיין צו קליין. די גאַנצע צייט וואָס מיר האָבן געמאַכט פּראָבן האָב איך מיך געפרענגט ביי מיינן מרוב, טאַמסקי, צי דער עולם קויפט טיקעטס צו דער ערשטער פּאַרשטעלונג. טאַמסקי, (ער האָט איצט אַ גאַראַנזש ערגעץ אין ברוקלין) איז געווען אַ גוטער יונג, אָבער, זאָל ער מיר מוחל זיין, אַ גרויסער פּאַנטאַזיאַר. ער האָט מיר פאַר-זיכערט, אַז קאָנקאָרדיא האָל איז צו קליין; אַזאַ גרויסען ערפּאָלג האָט ער ערוואַרטעט. איך האָב טאַמסקי'ן געגלויבט. ערשטנס, איז ער דאָך מיינ

מענעדזשער, אויף זיינע קאסטן זענען מיר דאך אלע געקומען קיין באלטימאָר, און צווייטנס, איז ער דאך מיינער אַ קרוב, אַן אייגענער מענש.

דער סוף איז געווען ניט אזוי ווי טאָמסקי האָט מיר פאַרזיכערט.

עס איז געקומען פֿרייטאָג אָוונט. איך גיי אַרײַן אין דער קאַסע, איך גיב אַ קוק אויף די טיקעטס און עס איז מיר פינסטער געוואָרן אין די אויגן. אלע טיקעטס ליגן זיך אויסגעגלעט, אויסגעפרעסט, מען האָט זיך אַפילו צו זיי נאָך ניט צוגערירט. איך פרעג ביי טאָמסקי'ן — וואָס מיינט דאָס? — פאַרזיכערט ער מיר, איך זאָל זיך ניט ערנערן. אלע אידן פון באלטימאָר וועלן היינט קומען אין טעאָטער און אלע טיקעטס וועלן ווערן צעכאַפט ווי מצה־וואַסער.

די נאַכט האָט זיך אָנגערוקט. די באלטימאָרער אידן זענען ניט גע־קומען. באלטימאָרער אידן האָבן ליב אידישע שבתים און ימים טובים. זיי האָבן ליב געפילטע פיש, לאַקשן מיט יויך, וואָס מ'דערלאַנגט פֿרייטאָג צו נאַכטס; זיי האָבן ליב אידיש טעאָטער אויך, נאָר אין קאָנקארדיאַ האָל האָבן זיי ניט געוואָלט קומען.

קורץ, מיר האָבן געשפילט פאַר אַ ליידיג טעאָטער. עס זענען אַפּשר אינ־גאַנצן געקומען אַ פאַר מנינים אידן און אידענעס, וועלכע האָבן מיטגעבראַכט מיט זיך זייערע קינדערלעך. און באלטימאָרער קינדערלעך, זאָלען געזונט זיין, קענען אָפּגעבן קאָנצערט אויף וויינען. מיר האָבן זיך געסטאַרעט און געשפילט גוט, ווי דער טעאָטער וואָלט געווען איבערגעפאַקט, אָבער די קינדערלעך פלעגן אונז פון צייט צו צייט שטערן מיט זייער וויינען.

שפעטער האָבן מיר אויסגעפונען, אַז די אידן אין באלטימאָר גייען אין קאָנקארדיאַ האָל נאָר דאָן, ווען מען שיקט זיי צו פֿרייע בילעטן.

ווי איך האָב שוין פֿריער געזאָגט, האָט דער קאָנקארדיאַ האָל באלאַנגט צו די דייטשע אידן, ריכטיגער געזאָגט, צו אַ טשאַרטי־געזעלשאַפט, וואָס איז געגרינדעט געוואָרן פון זיי. אָט די געזעלשאַפט פלעגט שטיצן די אַרעמע גרינע איינוואַנדערער מיט האַלץ, קוילן און אויך מיט קליינע סומען געלט. די נעמען פון די אַרעמע אימיגראַנטן זענען געווען פאַרשריבן אין די ביכער פון דער טשאַרטי־געזעלשאַפט, האָבן די אַרעמע אידן מורא געהאַט צו קומען אין טעאָטער, טאָמער וועט עמיצער פון די דייטשע אידן זיי דאַרטן זען, וואָרום דאמאָלט וואָלט עס דאָך געהייסן, אַז זיי קענען זיך פאַרגינגען אַזאַ „לוקסוס“ ווי קויפן אַ טעאָטער־טיקעט, און מען קען זיי נאָך אויפהערן צו געבן דאָס ביסל שטיצע.

מיר האָבן געשפילט אין קאָנקארדיא האָל עטלעכע פּאַרשטעלונגען, און אַלע פּאַרשטעלונגען זענען געווען ניט קיין ערפאלג. טאַמסקי האָט נעבעך פאַרלוירן אַ סך געלט, אַ חוץ די רייזע-קאָסטן וואָס ער האָט אויסגעלייגט צו ברענגען די טרופּע פון שיקאַנאַ קיין באַלטימאָר.

צוויי מענטשן האָבן זיך געפונען אין באַלטימאָר וואָס האָבן מיך גע-טרייסט אין מיין נידערגעשלאָגענער לאַגע. דאָס זענען געווען קלאַראַ לע-וויצקי, די פרוי פון מיין כאַריסט, און די שעהנע, קלוגע מיידל, די טאַכטער פון אַ פיינער אידישער פאַמיליע, זועלכע האָט געזונגען אין מיין כאַר און מיט וועלכער איך בין שטאַרק באַפריינדעט געוואָרן. מיט דעם שעהנעם מיידל פלעג איך אָפט אַרומשפּאַצירן. אינגאַנצן האָב איך געהאַט פיר פריינט אין באַלטימאָר: לעוויצקי און זיין שעהנע פרוי, דעם סטודענטס-כאַריסט ווייסזינגער און דאָס שעהנע מיידל. אין זייער געזעלשאַפט האָב איך זיך ניט געלאָנגווייליגט.

ענדלעך האָבן מיר אַרויסגעמופּט פון קאָנקארדיא האָל. מיר האָבן אָפּגעזוכט אַ טעאַטער; איינמלעך ניט קיין טעאַטער, נאָר אַ האָל, אָבער שוין ניט אזאָ וואַזשנער ווי קאָנקארדיא. אין דעם האָל האָט מען געדאַרפט אַרויפגיין אויף טרעפּ, אפּשר דריי שטאַק. דאָס איז געווען דער טורן-האָל אויף באַלטימאָר סטריט. אַ קליינער זאַל מיט אומגעפּעהר זעקס הונדערט פלעצער, אַ שמוציגער, אַן אָפּגעלאָזענער, די ווענט אָפּגעריסן. ס'איז געווען פינסטער און קאַלט.

און אַט אין דעם אַרעמען, אָפּגעלאָזענעם פּלאַץ האָבן מיר גראָד געמאַכט גלענצנדע געשעפטן | ביי יעדער פּאַרשטעלונג זענען די טיקעטס געווען פּולשטענדיג אויספאַרקויפט. באַלטימאָרער אידן האָבן זיך אַ לאָז געטאָן אין אידישן טעאַטער. פיל פון די אידישע ביזנעסלייט פון הערריסאָן סטריט זענען געוואָרן פאַטריאַטן און ראַט-געבער. באַלטימאָרער ווייבלעך און מיידלעך האָבן מיר גענומען שיקן מתנות; סיגאַרן, סיגאַרעטן, פאַרשידענע קלייניגקייט. פילע פון זיי האָבן מיר די מתנות אַליין געבראַכט. מיין היים און אויך אין טורן האָל האָט געשוויבלט און געגריבלט מיט געסט, וועלכע זענען געקומען מיך באַגריסן און זיך באַקענען מיט מיר. דאָס רוב פון מיינע „פאַטריאַטן“ זענען געווען פון שעהנעם געשלעכט, אָבער דאָס שעהנע מיידלעך, וועלכע איך האָב שוין פריער דערמאָנט, האָט אַלע מיינע פאַטריאַטקעס פאַרטונקלט מיט איר אינטעליגענץ און שעהנקייט.

איך געדענק, אז אַ ווייבל מיט אַ קרומען פּוס איז נאָר שטאַרק געווען

פארקאכט אין מיין שפילן. זי האָט מיך גאָרניט אָפגעלאָזט. גאנץ פרי, ווען איך בין נאָך געשלאָפן, האָט מען זי געטראָפן זיצנדיג אויף די טרעפלעך פון מיין קוואַרטיר, אַ פארשלאָפענע, וואַרטנדיג אויף מיר. דער מאַן איהרער, וועלכער איז געווען אַ איד אַ בן תורה, האָט אין שפּאַס מיר אַמאָל געזאָגט:

— איר ווייסט, טאָמאַשעווסקי, איך האָב שטאַרק מורא, אַז ווען מיין ווייבל זאָל האָבן צוויי גלייכע פיס, וואָלט זי מיט אייך אַנטלאָפן. איך בין נאָך געווען דאַמאָלט אַ זעהר יונגער בחור און די פרוי האָט שוין געהאַט קינדער, וואָס זענען געווען אין מיין עלטער.

די געשעפטן אין טורן האָל זענען געגאנגען אַלץ בעסער און בעסער. מיר האָבן זיך געפיהלט שטאַלץ און יום־טובֿ'דיג. יעדער פון מייע קאָלעגן שווישפילער האָט זיך אָפגעזוכט זיין ווינקעלע, וואו צו פאַרברענגען די פרייע צייט. געשפילט האָבן מיר בלוז אַ צוויי־דריי מאָל אַ וואָך; זענען געבליבן גענוג פרייע אָונטן. מיר האָבן אויסגעצאָלט טאָמסקי'ן דאָס געלט, וואָס מיר זענען אים שולדיג געווען, און ער איז אוועקגעפאַרן צוריק קיין שיקאַגאַ.

אַ געוויסן פאַרטאָג, עס איז נאָך געווען טונקל, הער איך ווי עמיצער גראַבלט אין מיין טיר. איך האָב זיך אויפגעכאַפט און די טיר געעפנט. ווי ערשטוינט בין איך געווען דערזעהענדיג דאָס שעהנע מיידעלע.

— איך מוז מיט אייך רעדן, מיסטער טאָמאַשעווסקי — זאָגט זי צו מיר גאנץ שטיל.

פאַרשטייט זיך, אַלס קאוואַליער, אַלס דזשענטעלמען, וועל איך דאָך ניט לאָזן, אַז אַזאַ שעהן מיידעלע זאָל שטיין אין דרויסן, איבערהויפט אַזוי פרי, כמעט נאָך פינסטער. האָב איך איר אַריינגענומען אין מיין רום. מיין אונד ערוואַרטעטער גאַסט, דאָס שעהנע מיידעלע, האָט מיר דערציילט, אַז זי איז שטאַרק פאַרליבט אין מיר, זי קען ניט שלאָפן, קען ניט עסן, זי האָט פאַר־לוירן דעם אינטערעס צו אַלץ. זי האָט זעהר ליב געהאַט אירע פּיאַנאָ־לעסאָנס, איצט אָבער האָט זי נישט קיין געדולד צו זיצן אפּילו פינף מינוט ביי דער פּיאַנאָ: זי האָט ליב געהאַט צו לעזן ביכער, איצט אָבער קען זי קיין בוך אין דער האַנט אַריין ניט נעמען; די בוכשטאַבן טאַנצן איר פאַר די אויגן. זי האָט ליב געהאַט דעם ענגלישן טעאַטער, אָבער איצט עקזיסטירט בלוז פאַר איר איין טעאַטער אין דער גאַנצער וועלט — דאָס אידישע טעאַטער, מיין טעאַטער. איבערהויפט האָט זי ליב דעם דירעקטאָר פון דעם אידישן טעאַטער, מיך, הייסט עס. און זי שווערט מיר ביי בל'ערליי שבועות, אַז זי האָט מיך ליב, זי קען אָהן מיר ניט לעבן און וועט אָהן מיר ניט לעבן.

זי דערציילט מיר, אז זי האָט זיך שוין לאַנג געקליבן מיר דאָס אַלץ צו זאָגן; נאָר יעדעס מאָל ווען זי איז געקומען צו מיר מיט דעם צוועק, פֿלעגט זי טרעפֿן מיידלעך, ווייבלעך, באַיס, האָט זי זיך דאָס איצט אַרויסגעכאַפֿט פֿון איהר הויז, ווי אַ גנב, און איז געקומען פֿאַר מיר איר האַרץ עפענען.

— איך בין געקומען צו אייך, וויסנדיג, אז גאַנץ פֿרי זענט איר געוויס איינער אַליין אין אייער צימער, וועל איך האָבן די געלעגנהייט מיט אייך צו רעדן.

אַ שעה, אַ זעהר שעה מיידעלע איז זי געווען. אַ שעהנער קאַפֿ האָר, אַ רונד שעהן פֿנימ'ס, שעהנע בלויע אויגן, ליפֿן ווי קאַרשן; אַ פיגורעלע אַ שלאַנקס, אַ חנ'עוודיגס. ווי קען מען האָבן אַ האַרץ פֿון אַ רוצח וועה צו טאָן, מיט אַ וואָרט אפֿילו, אזאַ מלאַד'ס, וואָס איז אַרײַנגעפֿלויגן פֿלוצים צו דיר אין אַ פינסטערן פֿאַרטאָגן . . . מיין שעהן מיידעלע האָט געלאַכט און געוויינט, זי האָט זיך אי געפֿרייט אי געשראַקן. געוויינט האָט זי דער פֿאַר, ווייל יעדעס מאָל ווען זי קומט צו מיר טרעפט זי מיידלעך, ווייבלעך, און זי קען דאָס ניט אַריבערטראָגן. אין טעאַטער איז דאָס זעלבע. הינטער די קוליסן — זוידער דאָס אייגענע, אין מיין דרעסינג־רום טרעפט זי אויך שעהנע מיידלעך, מאַנכע פֿון זיי קען זי זעהר גוט. זי איז מיט זיי צוזאַמען אין סקול געגאַנגען.

— דאָס קרענקט מיר, דאָס מוטשעט מיר, דאָס וועל איך ניט אַריבער־טראָגן — האָט זי זיך פֿאַר מיר באַקלאַגט — איך וויל אייך האָבן פֿאַר מיר אַליין, נאָר פֿאַר מיר אַליין.

זי האָט מיר אַרומגעכאַפֿט מיט אירע שעהנע הענטלעך און געקושט. ווען עס האָט אָנגעהויבן טאָגן צו ווערן, איז זי אַהיימגעלאָפֿן.

דעם זעלבן נאַכמיטאָג האָב איך געהאַט אַן אַפֿוינטמענט מיט לואי לעוויצקי, דער שעהנער קלאַרצ'ס מאַן. ער האָט מיר איינגעלאָדן צו זיך אויף סאַפֿער. ער האָט מיר געזאָגט, אז זיין פֿרוי גרייט צו אַ וועטשערע פֿון לויטער היימישע מאַכלים.

ביי די לעוויצקיס אין הויז האָב איך געטראָפֿן נאָך אַ שעהן מיידעלע. ווען דאָס שעהנע מיידעלע האָט מיר דערזען, האָט זי זיך באַהאַלטן אונטער אַ בעט.

די אמת'ע ליבע איז דא! - די משפחה ווירקט.
 אן אייגענע שוועסטער איז אייפערזוכטיג - איך
 ווער א באַרדער ביי בעס'ים עלטערן - מען וויל
 איך זאל ווערן א חזן - דער באַריס טאַמאַשעווי
 סקי דראַמאַטישער קלוב אין בעלטימאָר - בעסי
 הייבט אָן שפּילן טעאַטער - גאַרמאַנשטיין און
 ספּיוואַקאָוסקי קומען קאַנקורירן - בעסי פאַרט
 מיט מיר.

Tאָס מיידעלע, וואָס האָט זיך באַהאַלטן אונטערן בעט, האָט געהייסן
 בעסי. זי איז נאָך קיין פּופּצן יאָר נישט אַלט געווען. זי איז געווען קלאַראַ
 לעוויצקי'ס אַ שוועסטער. זי האָט וועגן מיר אַ סך געהערט פון איר
 שוועסטער און שוואַגער און זי האָט מיך אויך געזען אין טעאַטער. דער
 נאָמען טאַמאַשעווסקי האָט אויף איר אַ ציטער אַרויפגעיאָגט. אזוי האָט
 זי מיר שפּעטער אַליין ערקלערט, זוען מען האָט איר אַרויסגענומען פון אונטערן
 בעט. בשעת זי האָט די ערקלערונג געמאַכט, איז זי געווען שטאַרק פאַר-
 שעמט. איר שוועסטער, קלאַראַ, און איר שוואַגער לואי לעוויצקי האָבן
 זי פאַר מיר פאַרגעשטעלט:

— באַקענט זיך, מיסטער טאַמאַשעווסקי, דאָס איז מיסס בעסי קאופּמאַן.
 און מיר האָבן זיך באַקאַנט. באַלד זענען אָנגעקומען בעס'ים עלטערן.
 דער פאָטער איז געווען אַ שעהנער היימישער באַלעבאָס, אַ קליינשטעטלידיגער
 אַריסטאָקראַט, אַ פיינער איד, אַ בן-תּוֹרָה. אין דער אַלטער היים, אין טאַ-
 דאַשטשע, קיעווער גובערניע, איז ער אַ פיינער סוחר געווען. ער איז געווען
 איינער פון די חשוב'ע באַלעבאָטים פון שטעטל. אין דער נייער היים, אין
 אַמעריקע, האָט ער זיך נאָך באַנוצט מיט די היימישע וויצן און תּוֹרָה־ווערט
 לעך. איך האָב זיך גלייך פאַרליבט אין אים. דער אַלטער קאופּמאַן האָט
 מיר אויך גרויס כּבוֹד אָפּגעגעבן. מיר האָבן זעהר פּיין פאַרבראַכט יענעם

אָוונט. דאָס אידישע טעאָטער האָט דער אַלטער קאָפּמאַן וועניג געקענט, אָבער טעאָטער איז אים ניט געווען פרעמד. אין דער אַלטער היים פּלעגט ער גאַנץ אָפט פּאַרן קיין קיעוו און דאָרטן פּלעגט ער באַזוכן די אָפּערע און יעדעס מאָל ווען עס פּלעגט קומען אַ גרופּע שווישפּילער קיין טאַראַשטשע, פּלעגט ער זיין איינער פון די ערשטע צו קויפּן בילעטן. אַלס סוחר פּלעגט ער אָפט פּאַרן ניט בלוזי קיין קיעוו, נאָר אויך קיין יעליסאַוועטגראַד, כאַרקאָוו און אַנדערע שטעט, און כמעט אומעטום פּלעגט ער באַזוכן דאָס טעאָטער. אידישע טעאָטער אָבער האָט ער נאָך קיינמאָל נישט געהאַט געזען. אין מיין געשפּרעך מיט אים, האָב איך אים פאַראינטערעסירט מיטן אידישן טעאָטער און ער האָט מיר צוגעזאָגט, אַז צו דער קומענדיגער פּאַרשטעלונג מייער, וועט ער קויפּן בילעטן פאַר זיין גאַנצער משפּחה. זיין פּאַמיליע איז באַשטאַנען פון אים, זיין פּרוי, בעסי, רייטשעל, ליזאַ און אַ אינגעלע, מאַטעלע, זעהר אַ שעהן, טייער קינד. מרס. קאָפּמאַן, בעסי'ס מאַמע, איז געווען אַ קליין פּאַרדאָרט ווייבעלע, מיט איינגעפּאַלענע באַקן, מיט איינגעפּאַלענע בריסט, כמעט אַהן ציין אין מויל, אָבער זעהר אַ קלוגע, אַ רעדעוודיגע, אַ ליבליכע, און לויט די באַנעמונגען אירע — אַ היימישע אידישע אַריסטאָקראַטקע. ביי דער ערשטער באַקאַנטשאַפט מיט איר האָט מען גלייך געקענט זען, אַז זי שטאַמט פון אַ פּיינער אידישער פּאַמיליע. בעסי'ס מאַמע, דאָס קלייניקע ווייבעלע, איז מיט מיר געוואָרן אַ גאַנצער גוטער ברודער. זי האָט פון מיר געפּאָדערט, איך זאָל איר זאָגן ווער איך בין, פון וועמען איך שטאַם, האָב איך איר אויסגערעכנט מיין גאַנצן יחוס, אַז מיין זיידע איז געווען חזן ביים טאַלנער רבי'ן און אַז מען רופּט אים נאָך היינט דער טאַלנער חזן; אַז דער טאַטע מייער האָט געהאַט אַ שטעלע ביים אידישן מיליאָנער ישראל בראַדסקי און איז געווען חזן אין בראַדסקי'ס שול, אין קיעוו. אַזוי ווי די קאָפּמאַנס זענען אויך געווען פון קיעווער גובערניע, האָט דאָס אַלץ אויף איר אַ שטאַרקן איינדרוק געמאַכט.

— דו הערסט, שלמה, — האָט זי זיך געווענדעט צו איר מאַן. — דו הערסט, זיין טאַטע איז געווען חזן ביי ישראל בראַדסקי, זיין זיידע איז דער טאַלנער חזן. און דו ביזט אַ אידישער אַקטיאָר! — האָט זי זיך געווענדעט צו מיר. — איך וועל קומען דיך זעהן שפּילן.

דערנאָך האָט זי געזאָגט צו איר עלטסטער טאָכטער:

— הערסט, קלאַראַ, זאָלסט מיך מיטנעמען אין טעאָטער אַרין, איך

ווייל זען מיסטער טאמאשעווסקי'ן שפילן. ער איז א באַלעבאטיש קינד, דער אַקטיאָרשטיש.

די קליינע שעהנע בעסי איז די גאַנצע צייט געשטאַנען ביים פענסטער און געשעמט זיך אירע אויגן צו עפענען, צו קוקן אויף מיר. איך אָבער בין שוין ניט געווען קיין שעמעוודיגער. איך האָב געהאַלטן מיינע אויגן אָפן די גאַנצע צייט און זיי ניט אַרונטערגענומען פון דער שעהנער בעסי. איך ווייס נישט פאַרוואָס, איך ווייס נישט ווי אזוי דאָס איז געשען; איך האָב געפיהלט אין יענעם מאָמענט, אז פון אַלע מיינע ליבעס, פון אַלע מיינע איבערלעבונגען מיט דעם שעהנעם פרויען־געשלעכט, פון אַלע מיינע ראָ־מאַנען, האָט אַט די קליינע שעהנע בעסי מיין האַרץ געוואונען אויף אַן ערנסטען שטייגער.

קלאַראַ, די באַלעבאָסטע פון הויז, בעסי'ס עלטערע שוועסטער, האָט אויף מיר געקוקט מיט שטרענגע בליקן. זי האָט גלייך באַמערקט, אז איך בין ניט גלייכנילטיג צו איר שוועסטערל, צו דער יונגשיטשקער בעסי.

דורך דער קורצער באַקאַנטשאַפט האָב איך שוין אויסגעפונען דעם יחוס פון דער גאַנצער משפּחה. דער אַלטער קאופּמאַן, בעסי'ס פּאָטער, האַנדל'ט מיט ברייל און מאַכט אַ שעהנעם לעבן. ער פירט אַ פיין באַלעבאטיש הויז. די קליינע בעסי האָט געאַרבייט אין אַ שניידער־שאַפּ ביי איר שוואַגער לעוויצקי'ס אַ ברודער; איר באַסעס זונדל איז פאַרליבט אין דער שעהנער בעסי און ריכט זיך מיט איר חתונה צו האָבן. איך האָב אויך אויסגעפונען, אז פריער האָט בעסי געאַרבעט אין אַ פּיקל־פעקטאָרי, געאַרבעט און דאָס געלט האָט זי אוועקגעגעבן טאַטע־מאַמע. בעסי האָט געטראָגן פינע קלייד־דער, ניט קיין ביליגע. צוויי לאַנגע צעפּ זענען אַראָפּגעהאַנגען איבער איר שעהן פּאַרמירטער פיגור. די לאַנגע צעפּ האָבן בעסי'ן צוגעגעבן אַ באַ־זונדערן חן. אין מיינע אויגן איז זי געווען די שענסטע מיידל אין באַלטימאָר. מיינע פריערדיגע ליבעס זענען געווען, אויב מען קען זיך אזוי אויסדריקן, הפּקר־ליבעס; איך האָב די עלטערן פון מיינע געליבטע גוט ניט געקענט. דאָ אָבער זע איך פאַר זיך אַ פיינעם טאַטן פון קיעווער גובערניע, אַ איר אַ בן תורה, אַ ליבענדע מאַמע, אַ קלוגע און פיינע, אַ גאַנצע פאַמיליע, וועלכע האַלט זיך צוזאַמען. עס פיהלט זיך די פריינטשאַפט, די ליבע וואָס עס הערשט אין דער משפּחה. דאָס אַלץ האָט אויף מיר געהאַט אַן אומגעהויערע ווירקונג. איך האָב געהאַט אין האַרצן דעם באַגעהר צו ווערן אַ מיטגליד אין אַט דער פיינער משפּחה. איך האָב פּרובירט פאַרבינדן אַ געשפרעך מיט דער

שעהנער בעסי, אָבער איר האָט געפעלט דרייטטייט. זי האָט עפעס יאָ אַרויסגערעדט אַ פּאָר ווערטער; אָבער איר האַלטונג דערביי איז געווען אַ קינדערשע, אַ נאַאיװע. זי האָט ניט גערעדט צו מיר אַזוי פריי ווי איר האָב צו איר גערעדט. פאַרשעמט און גערויטלט האָט זיך בעסי'ס שעהנער פנים, ווען זי האָט מיר געענטפערט אויף געוויסע פּראַגן, וועלכע איר האָב איר געשטעלט. ביז האַלבער נאַכט זענען מיר געזעסן און געשמעסט. ביים אַוועקגיין, האָט לעוויצקי מיר צוגעזאָגט, אַז ער וועט ברענגען זיין שעהנע שווענערין בעסי צו מיר אין טעאָטער. קלאַראַ האָט דערביי באַמערקט מיט שפּאַס:

— בעסי'לע וועט קומען מיט מיר אין טעאָטער אַרײַן. אין דער ערשטער רײע וועלן מיר אַלע זיצן. זעט איר זאָלט גוט שפּילן יענעם אָוונט.
— איר וועל שפּילן יענעם אָוונט, ווען איר וועט זיין אין טעאָטער, מער פאַר אײך ווי פאַרן עולם. איר וועל שפּילן בלויז פאַר אײך. — האָב איר געענטפערט און דערביי האָב איר געקוקט אויף בעסי'ן, וועלכע איז פאַרשעמט און רויט געוואָרן.

אין אַ וויילע אַרום האָב איר ווידערהאַלט:
— נאָר פאַר אײך וועל איר שפּילן, נאָר פאַר אײך!
דערביי האָב איר מיינע אויגן נישט אַראָפּגענומען פון דער שעהנער, נאַאיװער בעסי.

פאַרן אַוועקגיין האָט בעסי'ס שוועסטער, קלאַראַ, מיר די האַנט געדריקט און דערביי געמורמלט:

— איר האָט מיך היינט געמאַכט דזשעלאָס, מר. טאַמאַשעווסקי.
איר האָב געלאַכט, אַלע האָבן געלאַכט און אַזוי לאַכנדיג האָבן מיר זיך געזעננט. איר האָב זיך געוואָלט געזענענען מיט דער שעהנער בעסי אויף אַ ראַמאַנטישן שטייגער, זי צודריקן צו מיין ברוסט, זי גוט אַנקושן, אָבער איר האָב זיך געמוזט באַנוגענען מיט האַלטן בעסי'ס שעהנע הענטל אַ שטיק צײַט אין מיין האַנט. דורך מיין האַנט־דרוק האָב איר געלאָזט וויסן וואָס עס טוט זיך איצט ביי מיר אין האַרצן.

די גאַנצע נאַכט האָב איר געטראַכט און גע'חלומ'ט פון דער שעהנער רײציגער בעסי'לע. אויף מאַרגן בין איר דעם גאַנצן טאָג אַרומגעגאַנגען אַ צעטראַגענער. אַלע מיינע געדאַנקען זענען געווען פאַרנומען מיט דער שעהנער בעסי'לע. איר האָב זיך קוים קוים דערוואַרט אויפן אָוונט, ווען

לעוויצקי וועט קומען צו פראָבע פון כאָר און איך וועל אים קאָנען פּרעגן וועגן בעס'לען.

אין אַוונט זענען געקומען לעוויצקי און זיין פּרוי. זיי האָבן מיר געבראַכט אַ גרום פון בעס'לען. דער גרום האָט מיך גליקלעך געמאַכט. איך האָב זיך געשעמט ביי זיי פּרעגן פאַרוואָס מרס. לעוויצקי האָט נישט מיטגעבראַכט איר שוועסטערל. לעוויצקי דערציילט מיר, האַלב אין שפּאַס, אַז בעסי האַלט אין איין רעדן וועגן מיר דעם גאַנצן טאָג, און דאָס האָט מיך נאָך מער דערפּרויט. קלאַראַ האָט אין אַ סאַרקאַסטישן טאָן באַמערקט:

— מיין שוועסטערל איז נאָך אַ יונג קינד, וואָס ווייס זי וואָס זי רעדט דאָרטן! אַ קינד האָט קינדערשע חלומות.

איר מאַן האָט זיך אַריינגעמישט:

— בעסי איז שוין גאָר קיין קינד ניט. האָט זי דאָך געפירט אַ ליבע מיט מיין ברודערס בחור'ל.

און ווענדענדיג זיך צו מיר, האָט ער צוגעגעבן:

— מיסטער טאַמאַשעווסקי, בעס'לע איז אַלרייט. איך זאָג עס אייך, און איך ווייס וואָס איך זאָג.

קלאַראַ האָט ביז געוואונקען צום מאַן. לעוויצקי האָט זיך געבייזערט אויף זיין שעהן ווייבעל.

— ווינק ניט צו מיר! איך האָב פיינט קונצן, וואָס ביי מיר איז אויפן לונג, איז באַלד אויפן צונג.

אין אַ וויילע אַרום ווענדעט ער זיך ווידער צו מיר:

— טאַמאַשעווסקי, בעס'לע האָט מיך היינט געבעטן, איך זאָל זי מיט געמען צו אייך, און איך וועל זי טאַקע ברענגען און, לאַמיר אייך זאָגן: זי האָט טאַלאַנט צו דער בינע. זי קען שעהן זינגען און זי מאַכט נאָך אייך און אַנדערע אַקטיאָרן. איך זאָג אייך, עס איז ווערט אויף בילעמן צו גיין. בעסי איז אַ רעגעלע עקטערקע. איך וועל זי ברענגען צו אייך צו דער נעקסטער פּראָבע. מען קען גאָרניט וויסן, בעס'לע קען נאָך אַמאָל זיין אַ גרויסע עקטערקע.

קלאַראַ מישט זיך אַריין.

— איך קען דאָך אויך זינגען, און שעהן זינגען. איך האָב נאָך אין קיעוו געזונגען רוסישע און מאַלאַרוסישע לידער, און יעדעס מאָל ווען איך האָב געזונגען, זענען די שכנים צו אונזער פּענסטער צוגעלאָפּן.

— ניי, נאַרעלע, דו ביזט שוין אַ מאַמע פון צוויי טייערע קינדערלעך —

האַט לעוויצקי זיך אָנגערופן — דיר טאָרן ניט ליגן אין קאָפּ נאַרישקייטן, אָבער בעסיל'לע איז נאָך אַ יונג קינד.

קלאַראַ האָט דערויף געענטפערט מיט ביטערקייט:

— בעסי האָט דאָך שוין אויך אַ חתן, זי טאָר ניט חלומ'ען פֿון נאַרישקייטן.

נאָך דער פּראַבע האָב איך לעוויצקי'ן איינגערוימט אין אויער, אז איך וויל זעהן בעסיל'ן.

— איך בעט אייך, ברענגט זי מאָרגן צו דער פּראַבע.

לעוויצקי האָט מיר דאָס צוגעזאָגט און איך האָב מיט אומגעדולד גע-
וואַרט אויף מאָרגן. איך בין ווידער ניט געשלאָפֿן די גאַנצע נאַכט, ווידער
גע'חלומ'ט פֿון דער קליינער, שעהנער בעסיל'לע.

אויף מאָרגן זענען געקומען לעוויצקי מיט זיין פֿרוי און אויך בעסי.
לעוויצקי דערציילט מיר, אז דער פּאָטער האָט בעסיל'ן ניט געלאָזן גיין צו
פּראַבע.

— אויב טאָמאַשעווסקי וויל זיך זען מיט אונזער בעסיל'לען, זאָל ער
קומען צו אונז אין הויז אַריין — האָט דער פּאָטער ערקלערט — און זאָגט
טאָקע טאָמאַשעווסקי'ן, אז איך בעט אים ער זאָל קומען. זאָגט טאָמאַ-
שעווסקי'ן, אז ער וועט זיין ביי אונז אַ חשוב'ער גאַסט.

לעוויצקי דערציילט מיר, אז די אַלטע מיסים קאָפּמאַן האָט געזאָגט
דאָס זעלבע וואָס איר מאַן. ער דערציילט מיר אויך, אז ער האָט זיין שווער
און שוויגער געגעבן זיין וואָרט, אז ער וועט בעסיל'ן אַליין ברענגען צוריק
אַהיים.

איך בין עטלעכע מאָל געווען ביי בעסיל'ס עלטערן צוגאַסט. יעדעס מאָל
האָבן זיי מיך אויפגענומען ווי אַ ליבן גאַסט. בעסיל'ס מאַמע פלעגט מיך
מכבד זיין מיט וואַרעניע, וואָס זי האָט צוגעגרייט זומער אויף ווינטער ווי אַ
היימישע באַלעבאָסטע פֿון אוקראַינע. איך האָב געמוזט פּאַרזוכן אירע
שטודלען און קיכלעך, וואָס זי האָט געבאַקן. מיט בעסיל'ן האָט מען מיך
אַליין ניט איבערגעלאָזן אפילו אויף איין מינוט, אפילו ניט אויף אַ רגע.
אירע עלטערן זענען שטענדיג פּאַרבליבן מיט אונז, און אויב טאַטע-מאַמע
זענען ניט געווען, האָבן זיך געבן אונז געפונען ליזאַ פֿון איין זייט און
רייטשעל פֿון דער אַנדערער (בעסיל'ס צוויי אינגערע שוועסטערלעך) און מאַ-
טעלע איז אויך אַרומגעקראַכן צווישן די פיס און גענאַשט פֿון אַלץ וואָס מען
האָט דערלאָנגט צום טיש.

ביי איין וויזט האָט בעסי'ס פּאָטער מיר דערלאַנגט אַ מתנה אַ באַסס סיגאַרן. מיר האָבן ביי יענעם וויזט לאַנג גערעדט וועגן דער אַלטער היים. מיר זענען דאָך געווען לאַנדסלייט — פון דער זעלבער גובערניע.

ווען מיר האָבן געענדיגט דעם געשפרעך האָבן מיר בעסי'ס עלטערן געוויזן אַ זעהר שעהן צימער און מיר ערקלערט אַז דאָס צימער שטייט ביי זיי ליידיג און זיי לאַדן מיך איין, איך זאָל אַרײַנמופן צו זיי אַלס באַרדער. זיי האָבן מיר פאַרזיכערט, אַז עס וועט מיר חלילה נאָר ניט פעלן, איך וועל זיך פיהלן אַזוי ווי אַן אייגן קינד. איך האָב, פאַרשטייט זיך, צוגע־שטימט און נאָך ווי צוגעשטימט! אָן בעסי'ס שעהן פנימ'ל האָב איך דערקענט, אַז זי איז זעהר צופרידן פון זייער נייעם באַרדער. מיין האַרץ איז איצט געווען פול מיט פרייד: איך וועל איצט זיין מיט בעסי'ן אין איין הויז! איך וועל זי זען ווען איך וועל נאָר וועלן!

איך בין געווען גליקלעך, און פון פרייד האָב איך ניט געקענט איינשלאָפן.

און אַט בין איך שוין אַ באַרדער ביי בעסי'ס עלטערן אין הויז. אירע עלטערן זענען געווען צופרידן; זי, בעסי, איז געווען צופרידן; און איך בין געווען העכסט צופרידן. בלויז איין פערזאָן איז געווען ניט צופרידן. דאָס איז געווען בעסי'ס עלטסטע שוועסטער, קלאַראַ, און קלאַראַ האָט איר אונ־צופרידנהייט ניט געקענט באַהאַלטן. זי האָט עס אַרױסגעוויזן ביי יעדער געלעגנהייט. צו אירע עלטערן פלעגט זי איצט זעלמן קומען. צו בעסי'לען האָט זי זעהר וועניג גערעדט און אויף מיר איז קלאַראַ געווען שטאַרק ברוגז. אָבער דאָס האָט ניט געשטערט, אַז צווישן מיר און בעסי'ן זאָל די פריינד־שאַפט ווערן מיט יעדן טאָג אַליץ שטאַרקער און שטאַרקער.

בעסי איז מער ניט געגאַנגען אין שאַפּ אַרבעטן. דעם גאַנצן טאָג און אין אָונט איז זי געווען אין דער היים. זי האָט זיך געהאַלטן אין איין פּוצן, קאַמען און וואַשן זיך. געקליידעט איז זי געווען נעט און שעהן. זי האָט געבליט ווי אַ שעהנע בלום. מיט יעדן טאָג איז זי געוואָרן שענער, רייפער. איך האָב איצט בעסי'ן געזען גאַנצע טעג. ביז שפעט אין דער נאַכט פלעגן מיר זיך דערציילן מעשה'לעך, אַנעקדאָטן. מיר זענען ביידע געווען גליקלעך, בעסי'ס טאַטע־מאַמע האָבן אויך אָנגעקוואַלן פון אונזער פריינד־שאַפט. איר פּאָטער האָט זיין צופרידנהייט אַרױסגעוויזן דערמיט וואָס ער פלעגט כמעט קיינמאָל ניט אַהיימקומען, ער זאָל מיר ניט ברענגען עפעס אַ מתנה. בעסי'ס מאַמע האָט געגעבן קאַנצערט אויף קאָכן די בעסטע

אידישע מאכלים. בעסי'ס צוויי שעהנע שוועסטערלעך, ריימשל און ליזע, האָבן אויך געקלעפט אַרום מיר.

מיין ליבע צו דער קליינער בעסי האָט מיר אזוי דעם קאַפּ פאַרדרייט, אַז איך האָב גענומען פאַרנאַכלעסיגן מייע טעאַטער-ביזנעס אין באַלטימאָר.

איך האָב קיין נייע פיעסען ניט שטודירט און די אַלטע פיעסען מייע זענען שוין געווען אָפּגעשפּילטע. דאָס האָט געפירט דערצו, אַז דער אידישער עולם אין באַלטימאָר האָט אויפּגעהערט צו קומען צו מיר.

מייע קאַלענן, די שוישפּילער, האָבן געהאַט צו מיר טענות, אַז די קליינע בעסי האָט מיר דעם קאַפּ פאַרדרייט, און צוליב איר פאַרנאַכלעסיגן איך אונזער טעאַטער.

מיין ליבע צו בעסי'ן האָט געפירט דערצו, אַז מיין טרופּע איז אַוועק געפאַרן צוריק קיין שיקאַגאָ און איך בין געבליבן אין באַלטימאָר ביי בעסי'ן. קיין גרויסער עושר בין איך ניט געווען, קיין קאַפיטאַל האָב איך פון מיין שפּילן ניט אָפּגעשפּאַרט, האָב איך געוואָלט פאַרן צו מיין טרופּע קיין שיקאַגאָ, אָבער די שעהנע בעסי איז געווען דער שטאַרקער מאַנגעט וואָס האָט מיך צוריקגעהאַלטן. בעסי האָט טאַקע ניט געוואָלט איך זאָל אַוועקפאַרן פון באַלטימאָר, און איר וואָרט איז פאַר מיר געווען טייערער ווי שיקאַגאָ, ווי גאַנץ אַמעריקע. בעסי האָט געוואָלט איך זאָל בלייבן און איך בין געבליבן נעבן איר. געפעלט האָט מיר גאַרניט. אירע עלטערן האָבן מיר געגעבן אַ רוים און עסן פון דאָס בעסטע, אפילו שעהנע סוטס האָט מיר בעסי'ס טאַטע געקויפט און אפילו אַ צילינדער-הוט האָט ער פאַר מיר פאַרוואָרגט. ווי אַן אייגן קינד האָבן מיך די גוט האַרציגע מענטשן באַהאַנדלט, ווי אמת'ע טאַטע-מאַמע, און מיט בעסי'ס ליבע בין איך געווען גליקלעך.

בעסי'ס עלטערן האָבן מיך גענומען צורעדן, איך זאָל אַוועקוואַרפן די טעאַטער-ביזנעס. אזוי ווי איך קען שעהן זינגען און בין אַמאָל געווען אַ משורר, זאָל איך ווערן חזן אין דער רוסישער שול, וואו בעסי'ס פאַטער איז אַ מעמבער, און בעסי'ס מאַמע האָט אָנגעהויבן מאַלן פאַנטאַסטישע ביזנעסן; זי וועט זיצן מיט די ווייבער אין שול, בעסי נעבן איר מיט אַ סדור אָדער מחזור און נאַכזאָגן די תפילות, און מיט שטאַליז וועט זי, בעסי'ס מאַמע, זאָגן צו אירע חב'ר'טעס „אַט איז בעסי'ס חתן, מיין צוקונפטיגער איידעם. הערט ווי שעהן ער זינגט ביים עמוד.“ בעסי'ס פאַטער האָט אויך געמאַלן

פאנטאסטישע בילדער: צוליב מיר וועט מען אים מאכן פאר פּרעזידענט פון דער רוסישער שול.

די גוטע מענטשן האָבן גאָרניט געוואַרט אויף מיין ענטפער. זיי זענען אַפנים געווען זיכער, אַז איך וועל זייער עצה פאַלגן און ווערן אַ חזן. בעס'ן גופא איז ניט געווען קיין אונטערשיד, צי איך בין אַן אַקטיאָר, צי אַ חזן.

איך האָב אירע עלטערן ערקלערט, אַז זייער טעכטערל, בעסי, וועט ניט זיין קיין חזן'טע. איך האָב אַנדערע פּלענער וועגן מיין קאַריערע.

בעסי האָט מיין ענטפער אויפגענומען שטיל, רוהיג. זי איז דאָך געווען אַ באַשיידן, צוריקגעהאַלטן מיידל, ווי אַ פרום טעכטערל פון אַ זעהר פּרומען אידן.

ניט איך, ניט אירע עלטערן האָבן דאַמאָלסט געהאַט די מינדעסטע אַהנונג, אַז זייער טעכטערל, די שטילע בעסי'לע, האָט אַ גרויסן טאַלאַנט צו דער בינע. איך פלעג אָפט גיין מיט איר אין ענגלישן טעאַטער צו מאַטינע-פּאַרשטעלונגען. זי פלעגט קיינמאָל ניט אויסדריקן קיין מיינונג וועגן דער אָדער יענער אַקטריסע. איך האָב איבערהויפּט ניט באַמערקט ביי איר, אַז זי טראַכט ערנסט וועגן טעאַטער. איר עלטסטע שוועסטער קלאַראַ איז געווען פּונקט דער היפּוך פון בעסי'ן. יענע האָט נאָר גערעדט וועגן טעאַטער, וועגן אַקטיאָרן, אַקטריסעס, וועגן שעקספּיר'ן און זי פלעגט נאָך-מאָכן פאַרשידענע שווישפּילער ווי זיי פירן דורך זייערע ראָלן. קלאַראַ האָט זיך אַרויסגעוויזן פאַר אַ טאַלאַנט און דער מאַן אירער לעוויצקי, דער באַריסט, האָט געפּלאַקערט צו דער בינע. ווי די לעזער געדענקען, האָט לעוויצקי ביי אַ פּראָבע מיר דערציילט, אַז בעסי מאַכט נאָך די שווישפּילער, וועלכע זי האָט געזען אין פאַרשידענע ראָלן אין טעאַטער, אַז זי איז אַ רעגעלע עקטערקע. דורך דער צייט וואָס איך בין געווען באַרדער אין איר פּאָטער'ס הויז האָב איך דאָס פון איר אָבער ניט געזען.

קלאַראַ איז געווען זעהר ניט צופרידן מיט מיין ליבע צו איר שוועסטערל. זי האָט צוליב דעם מיר אַרויסגעוויזן אַ ברוגז/קייט. זי איז ניט געווען קיין נאַריש ווייבל, קלאַראַ, און זי האָט פאַרשטאַנען אַז צווישן מיר און בעסי וועט קומען צו אַ שידוך.

פון שיקאַגאָ האָב איך דערווייל באַקומען גרוסן, אַז אייניגע פון אונזערע שווישפּילער זענען אַוועק צוריק קיין ניו יאָרק, אַז לעאָן גאָלובאַק, מיין קאָר-מיקער, איז געוואָרן אַ פּעדלער. ער פאַרט אַרום איבער די גאַסן מיט אַ

וואָגן פּאַטייטאַס און שרייט אויף די העכסטע טענער: „פּאַטייטאַס פּאַטייט
טאַסן“; אז מיראַן גאַלובאַק, דער טראַניקער, איז געוואָרן אַן אינשורענס-
אַגענט, אז באַיאַרסקי אַרבעט נאָך אַלץ אין אַ ליידים העט סטאַר אויף
דיוויזשאַן סטריט, אין ניו יאָרק; אז דער דראַמאַטישער שוישפּילער ספּעקטאָר
און זיין פּרוי האַלטן נאָך אַן זייער שוירט-פּעקטאָרי. סאַימאָן, דער כאַ-
ראַקטער-קאָמיקער און זינגער, אַרבעט ביי סיגאַרן. און איך — איך בין
פאַרקאָכט אין בעס'ן איך האָב זי שטאַרק ליב. אַלע, אַלע מינע פּריער-
דיגע געליבטע האָב איך פאַרגעסן. אין מיין האַרץ לעבט בלוזי אין איינציגע
בעס'.

אַבער מיט ליבע אַליין קען מען דאָך ניט לעבן, האָב איך אָנגעהויבן צו
טראַכטן וועגן פּרנסה. אַ געוויסן טאַג איז געקומען צו מיר לעוויצקי און מיר
פאַרגעלייגט אַ געשעפט ביי וועלכן איך קען מאַכן אַ לעבן, און ניט דאַרפן
אָוועקפאַרן פון באַלטימאָר. איך האָב זיך דערפּרייט ווי אַ קינד פון דעם
געדאַנק, אז איך וועל בלייבן נעבן בעס'ן. און אַט איז דאָס געשעפט וואָס
לעוויצקי האָט מיר פאַרגעשלאָגן: באַלטימאָר האָט אַ סך אינטעליגענטע
יונגעלייט און מיידלעך און ווייבלעך, וואָס ווילן שפּילן טעאַטער. ער אַליין
קען אַ סך אַזעלכע, וועט ער זיי צו מיר ברענגען און מיר וועלן גרינדן
אַ טעאַטער-קלוב. איך וועל זיי לערנען שפּילן און זיי וועלן מיר דערפאַר
גוט באַצאָלן. איך וועל, אַלואָ, מאַכן אַ שעהן לעבן. פאַר מיר איז דאָס
געווען אַ געפונענער גליק. איך האָב געגרינדעט אין באַלטימאָר אַ טאַמאַ-
שעווסקי-טעאַטער-קלוב.

אַ געוויסן אָונט האָט לואי לעוויצקי צו מיר געבראַכט אַ גאַנצע כאַפּטע
יונגעלייט; מיידלעך, ווייבלעך און אפילו עלטערע אידן. מאַנכע פון די
עלטערע זענען געווען שול-אידן, צווישן זיי האָט זיך אויך געפונען אַ פרע-
זידענט פון אַ שול. לעוויצקי ווענדעט זיך צו מיר:

— די הערען און דאַמען זענען געקומען צו איך, איר זאָלט זיי אויס-
לערנען זיין אידישע אַקטיאָרן. מיר ווילן זיך אַלע לערנען שפּילן טעאַטער.
איר, מר. טאַמאַשעווסקי, וועט זיין אונזער לערער. און דאָס זענען נאָך
ניט אַלע; מיר קענען צוזאַמענשטעלן אַ קלוב פון אַ פאַר הונדערט מעמבערס.
יעדער פון אונז וועט צאָלן אַ דאלער אַ וואָך, און אויב עס וועט נויטיג זיין,
וועלן מיר צאָלן מער; איר זאָלט זיך גאַרניט זאָרן, עס וועט זיין געלט.

אַ געוויסער פּראָזאַנט, וועלכער האָט געהאַט אַ סיגאַר-פאַבריק, אַ גאַנץ
אינטעליגענטער יונגערמאַן, האָט געהאַלטן אַ פייערדיגע רעדע וועגן אידיש

טעאטער. ער האָט ערקלערט ווי נויטיג עס איז פאר די באַלטימאָרער אידן צו האָבן אַ אַידיש טעאטער און אַז גאָט אַליין האָט געשיקט טאָמאַשעווסקי'ן קיין באַלטימאָר אַזאָ טעאטער צו שאַפן.

— איך אַליין — רופט אויס פּראָזאַנט — כאָטש איך בין אַ סיגאַר-מאַך כּער, האָבן אַ שטאַרקן פּאַרלאַנג צו שפּילן אַידיש טעאטער, און עס זענען דאָ צווישן אונז פיל וואָס האָבן אַזאָ פּאַרלאַנג, און אפשר האָבן מאַנכע פון אונז טאַלאַנט אויך; זיי קענען אַמאָל אויסוואַקסן פּעהיגע שווישפּילער. ווייסן מיר דאָך, אַז קיינער פון די אַידישע שווישפּילער האָט ניט געענדיגט קיין דראַמאַטישע שולע און זיך ניט געלערנט זינגען אין אַ קאָנסערוואַטאָר ריע. מען דאַרף נאָר האָבן אַ געלעגנהייט צו שפּילן, איז אויב עס איז פאַראַן טאַלאַנט, זעט זיך דאָס אַרויס.

און ער האָט געמאַכט אַ פּאַרשלאַג, אַז יעדער מעמבער זאָל איינצאָלן צען דאלער אַלס איינטריט-געלט און אַז איך זאָל זיין דער דירעקטאָר פון דעם קלאָב. ער האָט מיר פאַרזיכערט אַז איך דאַרף קיין חרטה ניט האָבן, וואָס איך בין געבליבן איינער אַליין, אָהן מיינע שווישפּילער, אין באַלטימאָר; זיי, די קלוב-מעמבערס, וועלן שוין זאָרען, אַז מיר זאָל גאָרניט פּעלן.

און דעם זעלבן אָונט איז דער דראַמאַטישער קלוב געגרינדעט געוואָרן. יעדער איינער האָט מיט שמחה אוועקגעלייגט זיין צענערל, און די וואָס האָבן מיט זיך קיין געלט ניט געהאַט, האָבן די סומע געליען ביי אַ פּריינט. איך בין יענעם אָונט געוואָרן אַ גאַנצער עושר, וואָרום די צענערלעך האָט מען מיר איבערגעגעבן. פּראָזאַנט האָט ביי מיר געפּרעגט צי דאַרף איך נאָך געלט, וועט ער אויסלייגן ביז מען וועט אַריינקריגן נייע מעמבערס. איך האָב אים געדאַנקט און ערקלערט, אַז איך דאַרף מער קיין געלט ניט האָבן. דאָן האָב איך געהאַלטן אַ קורצע רעדע, אין וועלכער איך האָב ערקלערט מיינע פּלענער פאַרן קלוב. מיר וועלן פאַרקויפן בענעפיטס צו סאַסייעטיס און מיר וועלן שפּילן יעדן פּרייטאָג און שבת. איך וועל מיט די מעמבערס איינשטודירן די ראָלן אזוי, אַז זיי וועלן זיך ניט דאַרפן שעמען פאַר פּראָד פּעסיאָנעלע שווישפּילער.

מיר האָבן געדונגען קלוב-רוםס און איך האָב זיך גענומען צו דער אַרבעט. איך האָב צעטיילט די ראָלן פון אַ פּיעסע צו אַלע מיטגלידער און האָב מיט זיי אָנגעמאַכט, אַז ווער עס וועט אַרויסווייזן מער פּעהיגקייטן, מער טאַלאַנט און וועט זיין מער צוגעפאַסט צום כאַראַקטער פון דער ראָלע,

דער וועט זי שפילן ביי דער ערשטער פּאַרשטעלונג. די מיטגלידער האָבן פּאַרשטאַנען, אַז איך האָב רעכט און זיי האָבן מיר אַפּלאָדירט.

און דאָ האָבן זיך ערשט אָנגעהויבן מיינע צרות. אַפּלאָדירן אַ רעדע איז איין זאַך און וועלן שפילן די ראָלע, וועלכע מען איז פּעהיג צו שפילן, איז אַן אַנדער זאַך. אַלע מיטגלידער האָבן געוואָלט שפילן צו דער ערשטער פּאַרשטעלונג. אַ אידענע מיט אַ קרומען פּוס האָט געוואָלט שפילן אַלס מיינ געליבטע, און אָט די אידענע האָט זיך געהאַלטן פאַר אַ נאַנצע אינטער־ליגענטקע. פאַרוואָס? ווייל זי איז געווען באַלעזן אין שמר'ס ראַמאַנען אַ איד אַ בוטשער, מיט אַ גראָבן בויד, מיט אַ גראָבן קאַרק און מיט צוויי לאַפּאַצאַנסקע פּיס, האָט דורכאויס געוואָלט שפילן די ראָלע פון דעם פּרינץ, דעם ליבהאַבער; אַן עלטערע פּרוי מיט וועניג ציין אין מויל, אַ צעקניטישטע, האָט נאָר געוואָלט שפילן די פּרינצעסין. בקצור, עס איז געווען זעהר גרויסע צרות.

נאָך פיר וואָכן פּראָבע האָבן מיר די ערשטע פּאַרשטעלונג באַשטימט אויף אַ פּרויטאַג ביינאַכט. געשטודירט האָבן מיר „ראַטשילד'ס ביאָגראַפּיע“, אַ דראַמע מיט מוזיק, געשריבן פון מיינ טאַטן. דאָ איז באַלטימאַר האָבן די פּראָבן געדויערט פיר וואָכן.

אין דער פּיעסע האָט רייטשעל, בעסי'ס אַ שוועסטערל, געשפּילט אַ קינד דער־ראָלע. זי האָט געדאַרפט זיצן ביים סדר און פּרעגן די פיר קשיות. בעסי'ס עלטסטע שוועסטער, קלאַראַ, האָט אויך אַנטייל גענומען אין די פּראָבן. זי האָט געזאָלט שפילן אַ גאַנץ שעהנע ראָלע, אָבער איר מאַן, לעוויצקי, האָט זיך מיט זיין שעהן ווייבל צעקריגט, ער איז געווען דזשעלאָוס אויף איר און ער האָט זי אינגאַנצן אַרויסגענומען פון קלוב, האָט בעסי גענומען שטודירן קלאַראַ'ס ראָלע.

די קלוב־מעמבערס האָבן אויספאַרקויפט אַלע בילעטן. הונדערטער מענטשן האָבן ניט געקענט אַרײַנקומען אין דעם קליינעם טורן האַל, וואו מיר האָבן געגעבן די פּאַרשטעלונג, און זיי האָבן געמוזט, אַנטווישטע, אַהײַמ גיין. קיין באַלטימאַר איז צו יענער צײַט אָנגעקומען פון רוסלאַנד אַ פּידל־שפּילער מיטן נאָמען וואָרנאָוויצקי, האָט ער איינגעשטודירט די מוזיק מיט די אַרטיסטן און מיטן כאָר. אַלע מעמבערס פון קלוב האָבן געזונגען אין כאָר.

מיינע אַקטיאָרן האָבן געהאַט גרויס ערפּאָלג. בעסי קאָפּמאַן האָט גאַרניט שלעכט געשפּילט איר שוועסטער'ס ראָלע, אָבער בעסי'ס קליין

שוועסטער, רייטשעל, האָט געהאַט דעם גרעסטן ערפֿאַלג; אזוי שעהן, אזוי טאַקטפול און אזוי נאַטירלעך האָט זי געשפּילט איר קינדער־ראַלע.

נאָך דער ערשטער פֿאַרשטעלונג האָט אונזער קלוב באַקומען אַ נאָמען אין באַלטימאָר. עס האָבן זיך באַוווּזן פיל נייע יונגעלייט און פרויען, וועלכע האָבן זיך געבעטן, אַז מען זאָל זיי אַרײַנגעמען אַלס מעמבערס פון קלוב. מאַנכע האָבן אפילו פֿאַרגעשלאָגן פּופּציג דאַלער אײַנטריט־געלט און אײַניגע נאָך מער, אבי מען זאָל זיי אַרײַנגעמען אַלס מיטגלידער און מאַכן פון זיי אַקטיאָרן.

מיר האָבן געשטעלט עטלעכע פּיעסען און אַלע האָבן פּיין אויסגענומען ביים עולם. אויסגעצײכנט האָבן זיך די פֿאַלגענדע מיטגלידער פון אונזער קלוב: בעסי קאָפּמאַן (שפּעטער בעסי טאָמאַשעווסקי), רייטשעל קאָפּמאַן, לואי לעווײַצקי, פּראָזאַנט, מאַדאַם נוסבאָום, פעני דראָזדאַווײַז, אַ מיידל, וואָס האָט געאַרבעט אין אַ שניידער־שאַפּ אַלס פּינישערין און אַ ברונעטער יונגער־מאַן, אַ סיגאַרן־מאַכער, וועמעס נאָמען איך האָב שוין פֿאַרגעסן. ער האָט אַרױסגעוווּזן נאָר אַ פּײַנעם טאַלאַנט. יעדע וואָך האָב איך געביטן די אַקטיאָרן. די מעמבערס פלעגן זיך בײַטן מיט זייערע ראַלן.

אַט אזוי האָב איך מיר געהאַט שעהנע פּרנסה אין באַלטימאָר.

דער ליבער זומער האָט זיך אָנגערוקט. איך האָב מיט מײַנע חברה קלובניקעס אײַנגעשטודירט די אָפּערעטע „יוסף מיט די ברידער“, און מיר האָבן דאָס געשפּילט אין דעם גרויסן מאַניומענטל טעאַטער. דאָס טעאַטער איז אײַנגאַנצן געווען אויספֿאַרקויפט און הונדערטער מענטשן האָבן געמוזט גיין צוריק, ווייל עס איז מער קיין פּלאַץ ניט געווען. נאָך דער פֿאַרשטעלונג האָבן די מעמבערס פֿאַר מיר געמאַכט אַ באַנקעט, און די גאַנצע אײַננאַמע פון דער פֿאַרשטעלונג האָט מען מיר אוועקגעגעבן. איך בין ווידער געווען אַ גאַנצער עושר. פֿאַרשטייט זיך, אַז איך בין געווען צופּרידן. בעסי איז געווען גליקלעך און בעסי'ס טאַטע־מאַמע האָבן זיך אויך געפּרײַט.

מיט אַמאָל האָט זיך אָנגערוקט אויף מיר אַ נייע צרה:

אויף מאָרגן נאָך מײַן גרויסן זיג אין מאַניומענטל טעאַטער, ווען איך האָב זיך נאָך ניט געהאַט רעכט אויסגעשלאָפּן, קלאַפט מען אָן אין מײַן

טיר. איך בעט אריינקומען און עס קומט אריין א שעהנער, עלעגאַנטער דזשענטלמען, מיט א זויסן צילינדער-הוט, מיט א העלן פרינץ-אַלבערט, אין דער האַנט האָט ער געטראַגן א שטעקן מיט א גאַלדענעם קאַפּ. זיין אויסזען איז געווען ווי פון א גרויסן אייראָפּעאישן אַרטיסט. דער גאַסט שטעלט זיך פאַר מיר פאַר און דערלאַנגט מיר דערביי א קאַרטל. איך לייען איבער: טעאַטער-דירעקטאָר יאַקאָב גאַרטענשטיין.

איך האָב דעם נאָמען פיל-מאַל געהערט פון מיינע קאַלענדאַר-אַקטיאָרן. די ברידער גאַלובאַק האָבן אַמאַל געשפּילט מיט אים אין בערדיטשעוו, וואו ער איז דאָן געווען דער דירעקטאָר פון דער טרופּע. איך האָב געבעטן דעם גרויסן גאַסט זיצן. גאַרטענשטיין, זאָל ער מיר מוחל זיין (ער איז שוין אויף יענער וועלט), האָט געהאַט איין חסרון: ער האָט גערעדט פאַר פייער און פאַר וואַסער. ער האָט מיר דערציילט, אז ער איז איינער פון די בעסטע אידישע אַרטיסטן. ווער מיר קעסלער, ווער מיר פיינמאַן, ווער מיר מאָגור-לעסקאָ, ווער מיר פינקעל? ער מאַכט יעדען פון זיי א וואַנע. . . אין ניו יאָרק האָט מען אים געוואָלט אָפּגיילטן, ער זאָל בלייבן מיט די דאָרטיגע שווי-שפּילער, אָבער ער האָט קיינמאַל ניט געשפּילט ביי יענעם, ער איז שטענדיג זיין אייגענער דירעקטאָר. קיין באַלטימאָר איז ער געקומען שפּילן אידיש טעאַטער מיט זיין אייגענער טרופּע וואָס ער האָט מיטגעבראַכט פון אייראָפּע, און ער רעכנט מיר אויס די אַרטיסטן זיינע: ספּיוואַקאָוסקי פון אָדעס; סימאָנאָוו, טעפּליצקי, מענדעלע אַבראַמזאָהן, מיסעס אַבראַמזאָהן, סאַניאַ סעסקאָוויץ, א באַריהמטע אידישע פּרימאַדאַנע, און נאָך, און נאָך. און גער-קומען איז ער צו מיר, ערקלערט ער מיר, ווייל ער האָט געהערט, אז איך בין א פיינער בחור מיט א גוט האַרץ, און אויב איך בין טאַקע אַזאַ ווי מען האָט אים וועגן מיר דערציילט, פאַרלאַנגט ער פון מיר איין זאַך — איך זאָל זיך אָפּזוכן אַן אַנדערע שטאַט, און באַלטימאָר זאָל איך איבערלאָזן פאַר אים, פאַר די אמת'ע אידישע אַרטיסטן; און אויב איך וויל, קען איך זיך אַנשליסן אָן זיין טרופּע.

איך האָב גאַרטענשטיין'ען מוחל געווען דעם גרויסן כבוד זיך אָנצו-שליסן אָן זיין קאַמפּאַני און האָב אים ערקלערט, אז פון מיינעטוועגן קען ער שפּילן טעאַטער אין באַלטימאָר; איך האָב פאַר קאַנקורענץ ניט קיין מורא.

— איך האָב געהערט — זאָגט גאַרטענשטיין, — אז איר האָט א קלוב פון באַהעלפּערס.

— ניין, — האָב איך געענטפערט, — איך האָב אַ קלוב פון אָנשטענדיגע באַלעבאָטיים און באַלעבאָטישע קינדער. די מיטגלידער פון מיין קלוב האָבן געענדיגט דעם זעלבן קאָנסערוואַטאָריום, וואו עס האָבן געלערנט אַלע אייערע אויסגערעכנטע אַרטיסטן.

מיין גאָסט האָט זיך פון מיין באַמערקונג באַליידיגט; ער האָט האַסטיג אַרויפגערוקט אויפן קאַפּ זיין ווייסן צילינדער־הוט און איז אַוועק אַ ברוגז'ער. אפילו די האַנט האָט ער מיר ניט געגעבן. איך האָב זיך דערפון ניט געדערנט. איך האָב גאַנץ גוט געוואוסט וואָס מייע קלוב־מיטגלידער וועלן טאָן צו זיין טרופע; און איך האָב טאַקע קיין טעות ניט געהאַט.

אין דעם אידישן קוואַרטאַל פון באַלטימאָר האָט זיך צעפלאַקערט אַ טעאַטער־קאַמפּ. אַ געוויסער מאַן מיטן נאָמען דושוליוס דאָרה, אַ רייכער בראַנפּען־הענדלער, איז געווען דער מענעדזשער פון דער נייער גאַרטענשטיין־טרופע. ער האָט אָפּגעדרונגען דעם אַראַגאַריע האָל, אויף פאַיעט סטריט, צוויי בלאַק פון דעם טורן־האַל, וואו איך האָב געשפּילט. ער האָט אַדווערטייזט אויף אַ גרויסן שטייגער, אַז דער באַרימטער טעאַטער־דירעקטאָר גאַרטענשטיין פון רוסלאַנד איז געקומען מיט וועלט־באַרימטע אַרטיסטן, וועלכע האָבן געשפּילט אידיש טעאַטער אין גאַנץ אייראָפּע, און אַז זיי וועלן אָנגעפאַנגען שפּילן אידיש טעאַטער אין באַלטימאָר, און אַז די נייע שווישפּילער זענען ניט קיין אַמאַטאָרן, נאָר אמת'ע אַקטיאָרן.

אַט די נייעס איז באַקאנט געמאַכט געוואָרן דורך פּאָסטערס, הענדרילס און אויך דורך די צייטונגען.

די ערשטע פּיעסע וואָס גאַרטענשטיין האָט אַנגאַסירט איז געווען „דער בעל תשובה“ פון שמו"ר, מיט גאַרטענשטיין און ספּיוואַקאָוסקי אין די הויפּט־ראָלן.

עס האָט זיך אָנגעהויבן אַ קאַמפּ אויף טויט און לעבן. עס האָבן זיך באַלד געגרינדעט צוויי פּאַרטייען, „פּאַטריאָטן“, גאַרטענשטיין און ספּיוואַקאָוסקי־פּאַטריאָטן און טאַמאַשעווסקי־פּאַטריאָטן. איך האָב זיך געפּיהלט שטאַרק, ווייל איך האָב געהאַט הינטער זיך איבער צוויי הונדערט מעמבערס און די מעמבערס האָבן געהאַט מיט זיך זייערע פּאַמיליעס און פּריינט. איך האָב אַנגאַסירט „עלילת דם“. מייע קלוב־מיטגלידער האָבן פּאַרקויפט אַלע טיקעטס צו דער פּאַרשטעלונג. ווען עס איז געקומען דער טאַג פון דער

פאַרשטעלונג, איז שוין אין דער קאסע ניט געווען קיין טיקעטס. גארטענ-
שטיינ'ס פאַרשטעלונג איז אויך געווען אינגאנצן אויספאַרקויפט.

גארטענשטיין מיט זיין טרופע זענען אָבער דורכגעפאלן. באַלטימאָרער
אידן האָבן געשריען: „זע נאָר אַ אידיש טעאַטער אָהן אַ לידל, אָן אַ טענצלן
מען פּאָנפעט דעם גאַנצן אַוונט, פען ביי טאַמאַשעווסקי'ן זינגט מען, טאַנצט
מען; מען זעט שעהנע מיידלעך, שעהנע ווייבלעך; עס שפילן אַ סך כליזמר,
עס איז פריילעך אויפן האַרצן“.

איך בין געבליבן דער זיגער.

אויף דער צווייטער פאַרשטעלונג האָט גארטענשטיין געגעבן „אוריאל
אַקאַסטאַ“. ער האָט געמיינט אז מיט „אוריאל אַקאַסטאַ“ וועט ער מיך גאָר
דער'הרג'ענען. ער האָט אָבער אַ גרויסן טעות געהאַט. די פיעסע „אוריאל
אַקאַסטאַ“ האָט אים מיט זיין קאָמפּאַני אינגאנצן דערשלאָגן.
„אוריאל די מוואַטשקע! — האָבן באַלטימאָרער אידן איבערגעקרימט
דעם נאָמען — אויך מיר אַ פּלעין“ . . .

גאַנץ העריסאָן סטריט איז געגאַנגען כאַדאַראַם מיט „אוריאל די
מוואַטשקע“. גארטענשטיין'ס טעאַטער איז מיט יעדער נאַכט געוואָרן אַליץ
ליידיגער און ביי מיר זענען אַלע פאַרשטעלונגען געווען אויספאַרקויפט.
מיינע קלוב-מעמבערס האָבן שוין דערפאַר געזאָרגט. זיי זענען געווען באַל-
טימאָרער און זיי האָבן געהאַט גרויסע פאַרבינדונגען אין שטאָט.

עטלעכע וואָכן האָט זיך גארטענשטיין מיט זיין טרופע אָפּגעמוטשעט
אין באַלטימאָר און ענדלעך האָט ער, אין אַ פינסטערע נאַכט, געמוזט זיך
אַפּטראָגן. ספּיוואַקאָווסקי איז דאָן געקומען צו מיר, איך זאָל אים העלפּן.
ער איז אין אַ נויט, ער האָט ניט מיט וואָס אוועקצופאַרן פון באַלטימאָר.
סימאָנאָוו איז אויך געקומען צו מיר. איך האָב דערזען פאַר מיר אַ גוט
געשעפט. איך קען דאָ צוזאַמענשטעלן אַ קאָמפּאַני פון געניטע, גוטע
אַרטיסטן און אָנהייבן שפילן טעאַטער אין ניריאָרק, און זיך ניט מוטשען
אין באַלטימאָר יעדע נאַכט מיט אַמאַטאָרן.

געטראַכט און געטאָן. איך האָב ערקלערט מיינע קלובניקעס, אז איך
מוז זיך אָפּזאָגן פון זיי אַלס דירעקטאָר און מוז אוועקפאַרן פון באַלטימאָר;
זיי קענען נעמען אַן אַנדערן, וועלכער זאָל מיט זיי שטודירן און שפילן
טעאַטער. איך האָב זיי צוגעזאָגט, אז איך וועל פון צייט צו צייט קומען צו

זיי אויף באזוך, איך וועל זיי ארויסהעלפן מיט פיעסען. די מעמבערס פון קלוב זייגען איבעראשט געוואָרן דערהערנדיג מיין באַשלוס. עס האָט ניט געהאַלפן קיין בעטן, קיין צורעדן. איך האָב זיך מיט אַלעמען פריינדלעך געזעננט און אַלע האָבן מיך צום באַן באַגלייט. אייניגע האָבן מיר אויך שעהנע מתנות געבראַכט.

גוד־באי באַלטימאָר!

פאַרוואָס איך האָב אויפן שטעל ניט אַנגאַזשירט ספּיוואַקאָזוסקי'ן און די אַנדערע שוישפּילער, קען איך זיך איצט ניט דערמאָנען. אָבער מיר וועט נאָך שפּעטער אויסקומען ריידן וועגן די דאָזיגע שוישפּילער.

בלויז איין פּערזאָן האָב איך פון באַלטימאָר מיטגענומען מיט זיך. דאָס איז געווען די קליינע, שעהנע בעסי קאָפּמאַן. זי איז מיט מיר געפאָרן אָהן וויסן פון אירע עלטערן. איך בין געפאָרן צו מיינע עלטערן, צו מיין פאַמיליע, וועלכע האָט שוין דאָן געוואוינט צוריק אין ניו יאָרק. איך האָב בעסי'ן געבראַכט צו זיי אין הויז.

אן אייגענע פאמיליע־טרופע - איך האָב חתונה מיט בעסי'ן - גארטענשטיין פארפאלגט מיך. מאָגולעסקאָ און אַ טרופע קומען שפילן צו מיר אין פילאדעלפיע - בעסי'ס מאמע שטערט אַ פאַרשטעלונג - שלום מיט שווער און שוויגער. איך שפיל איבער אמעריקאָנער פראָווינץ - מאָגולעסקאָ'ס טרופע נעמט קאָנקורירן מיט מיר.

מיין גאנצע משפחה האָט דעם גאסט אויפגענומען מיט גרויס ליבע. מייע עלטערן האָבן זיך גאָר אַנטיקט פון איר. ווען מיר האָבן זיך אויסגערוט פון דער רייזע, האָבן מיר אַלע, די גאנצע פאמיליע, גענומען בעסי'ן אויף אַ שפאָציר — ווייזן איר ניו יאָרק. אויף דער באַוערי האָבן מיר זיך אַריינגעכאַפט אין אַ ביליגע פאָטאָגראַפיע־סטודיאָ און די גאנצע משפחה, צוזאַמען מיט בעסי'ן, האָבן זיך אַראָפּגענומען אויף אַ בלעכענעם בילד. בעסי האָט אַרויסגעשוינט צווישן אַלעמען ווי אַ שעהנע בלום. דער טאַטע מייער האָט זיך גאָר פאַרליבט אין בעסי'ן. איך האָב אים און די גאנצע פאמיליע איבערגעגעבן אַלע אירע מעלות, און דערציילט וואָס פאַר פיינע טאַטע־מאַמע זי האָט. מייע עלטערן זענען געווען העכסט צופרידן פון דעם שרדך צווישן מיר און בעסי.

בעסי איז צו יענער צייט קיין זעכצן יאָר ניט אַלט געווען. אַ בלאָנדע קאָפּ האָר האָט בעסי דאָן געהאַט. די האָר זענען געווען אויסגעלייגט ווי אַ גאָלדענע קרוין אויף איר שעהנעם קאָפּ, שעהנע בלאָנדע אויגן און אַ פיגור פול מיט חן. ווער עס האָט נאָר בעסי'ן דערזען, האָט איר באַוואונדערט. איך האָב דערציילט, אַז בעסי האָט טאַלאַנט צו דער בינע, אַז זי זינגט שעהן, דעקלאַמירט שעהן און איך האָב נביאות געזאָגט, אַז זי וועט אַמאָל זיין אַ גרויסע אידישע אַרטיסטין.

מײן פאָטער האָט באַלד גענומען טראַכטן וועגן ביזנעס.
— ווייסטו וואָס, באַרים — זאָגט ער צו מיר — מיר האָבן דאָך אַן
אייגענע טרופע.

ער האָט גענומען רעדן וועגן מײנע שוועסטער:
— מערי — האָט ער געזאָגט — האָט נאָך אַלס קינד אַרויסגעוויזן
טאַלאַנט צו דער בינע. און פעני זינגט זעהר שעהן און זי איז שעהן, אַ
קראַסאָוויצע. איר מאַן איז אַן אינטעליגענטער מענש, ער רעדט פראַג-
צוויזש, רוסיש, דײַטש, און ער האָט אַמאָל געשפּילט טעאַטער אין אַדעס
מיט דילעטאַנטן. און עפשטיין, מער׳ס מאַן, איז אַ קלוגער ליטוואַק, אַ
בן תורה, ער וועט קענען סופּלירן, און עמאָלע זינגט זעהר שעהן, וועלן מיר
צונעמען נאָך דריי־פיר מענטשן, און מיר וועלן קענען אָנהייבן שפּילן
טעאַטער.

און דעם טאַטנס פּלאַן איז טאַקע פאַרווירקלעכט געוואָרן. ער איז אַוועק-
געפאַרן קיין פּילאַדעלפּיע, און אָפּגעמאַכט מיטן אייגנטימער פון דאָרטיגן
טאַליאַ טעאַטער, וואָס האָט זיך געפונען אויף קעלעהילל סטריט. די באַדינג
גונגען זענען געווען גינסטיגע.

און די גאַנצע משפּחה מײנע איז געפאַרן קיין פּילאַדעלפּיע שפּילן
אידיש טעאַטער. די לעזער געדענקען נאָך מײן טרויעריגע ערשטע אידישע
טעאַטער־פאַרשטעלונג אין פּילאַדעלפּיע, אין דעם דײַטשן טעאַטער, מיט
דעם דירעקטאָר אַלעקסאַנדער קאַסט. בײַ יענער פאַרשטעלונג איז זיך אינג-
מיטן פון דעם ערשטן אַקט דער עולם צעגאַנגען און מען האָט מיך מיט
די אַקטיאָרן איבערגעלאָזט מיט די פיר ווענט.

גאַנץ אַנדערש איז געווען מײן איצטיגע פאַרשטעלונג אין פּילאַדעל-
פּיע. זי איז געווען אַ גרויסער ערפּאָלג. איך האָב אַנגאַנסירט, אַז איך
וועל שפּילן „אוריאל אַקאַסטאַ“ פון קאַרל גוצקאָוו. איך האָב געשפּילט
די ראָלע פון „אוריאל“, און בעסי האָט געשפּילט די ראָלע פון „יהודית.“
מיר האָבן גענומען פּילאַדעלפּיע מיט שטורעם. די בעסערע טעאַטער־באַ-
זוכער זענען געווען צופרידן סײַ מיט דער פּיעסע און סײַ מיטן שפּילן,
און דער אַלגעמײנער עולם האָט מורא געהאַט צו זאָגן אַ מיינונג. אידן
זענען געקומען אין טעאַטער און מיר האָבן געמאַכט גוטע געשעפטן. די
גאַנצע טאַמאַשעווסקייִפּאַמיליע איז אויפגעריכט געוואָרן.

מײנע עלטערן האָבן גענומען פאַדערן פון מיר און בעסי׳ן אַז מיר זאָלן
שטעלן אַ חופּה.

— אזוי איז קיין תכלית ניט — האָט דער טאַטע געזאָגט. — איר
האָט זיך ביידע ליב, גייט מען אין אַ מזל'דיגער שעה צו דער חופּה,
און פּאַרטיי.

(בעסי און באַריס באַלד נאָך דער חתונה)

— יאָ, יאָ, — האָט די מאַמע צוגעגעבן. — די גלייכסטע זאך איז —
חתונה האָבן כּדת משה וישראל.
און מיר האָבן חתונה געהאַט. עס איז געפּראָוועט געוואָרן אַ שטילע
חתונה. בעסי'ס עלטערן זענען אויף דער חתונה ניט געווען. זיי זענען
געווען שטאַרק ברוגז אויף מיר, פאַר וואָס איך האָב זייער בעסי'ן „געקידר“

נעפט". מיר זענען אָבער געווען זיכער, אז מיט דער צייט וועלן זיי זיך לאָזן איבערבעטן, און אונז זייער „מזל טוב" געבן. אָבער קיין סוד איז אונזער התונה פאר בעס'ס עלטערן ניט פארבליבן.

מיט א מאָל ברענגט מען מיר א פאָסטער מיט הענד־בילס, אין וועלכע עס ווערט אנאָנסירט, אז עס קומט א נייע אידישע טרופע קיין פילאָדעלפיע. גארטענשטיין האָט אָפגעדונגען א האָל אויף קריסטי סטריט, אין אידישן קוואַרטאַל, וואו ער וועט געבן פאַרשטעלונגען. אַלזאָ, גארטענשטיין, מיט וועמען איך האָב שוין געהאַט א קאַמף אין באַלטימאָר, קומט קיין פילאָדעלפיען דאָ, אין פילאָדעלפיע, האָב איך זיך אָבער ניט געפיהלט אזוי שטאַרק ווי אין באַלטימאָר. דאָ האָב איך ניט געהאַט מיינע קלובניקעס. און נאָך א זאַך: מיר האָבן געשפילט אין דער דייטשער געגנד, ווייט פון איר דיזשן קוואַרטאַל. צו מיר אין טעאָטער האָבן אידן געדאַרפט פאָרן מיט צוויי קאַרס, בעת קריסטי סטריט איז אין סאַמע האַרצן פון אידישן קוואַרטאַל, וואו עס וואוינען אַלע מיינע „פאַטריאַטן". מען דאַרף עפעס אַ טראַכט טאָן. איך האָב זיך באַראַטען מיט מײן פאָטער און מיט דער גאַנצער משפּחה. עס איז ביי אונז געבליבן, אז מיר דאַרפן זוכן אַ פּלאַץ צו שפּילן דאָן־טאָן, אין אידישן קוואַרטאַל. מיר האָבן אָפגעזוכט אַ האָל, דעם דראַמאַטיק האָל, וואָס האָט זיך געפונען אויף קאָרנער פינפטע און געסקיל סטריט, אין רעכטן מיטן פון אידישן קוואַרטאַל, נאָך אַ סך געהענטער צו די אידן, ווי דער קריסטי האָל. מיר האָבן אנאָנסירט, אז פרייטאָג און שבת וועלן מיר שפּילן אין טאָמאַשעווסקיי'ס דראַמאַטיק האָל, און אין מיטן דער וואָך — אין טהאַליאַ טעאָטער, אויף קעלעהילל סטריט. מיר האָבן, אַלזאָ, געשאָסן צוויי פּויגלען מיט איין שאָס: מיר וועלן שפּילן אפּ־טאָן, פאַר די דייטשע אידן, און אויך פאַר אונזערע אידן, וועלכע וועלן פאָרן מיט די צוויי קאַרס, און פרייטאָג און שבת וועלן מיר שפּילן פאַר לויטער אונזערע אידן. דער איינפאַל איז געווען אַ געלונגענער. מיר האָבן געמאַכט פיינע ביזנעס אין בידע טעאָטערס.

גארטענשטיין האָט אָפגעשפילט אַ פאָר וואָכן און געמוזט צומאַכן זיין קריסטי סטריט האָל. „פאַטריאַטן" און גוטע פריינד האָבן זיך אַריינגעמישט אין שלום, און איך האָב גארטענשטיינ'ען צוגענומען צו מיר אין מײן טרופע. איך בין ווידער געבליבן דער איינציגער אין פילאָדעלפיע מיט מײן אידישן טעאָטער. די ביזנעס איז אוועק גוט, אָבער טאַקע נאָר גוט. . .

עס איז געקומען אַ נייע צרה. אין דער צרה בין איך, איינגעטלעך, אַליין שולדיג. איך האָב זי אַליין אויף זיך גענומען.

אַ געוויסן טאָג באַקום איך אַ בריוו פון זיגמונד מאַגולעסקאַ. ער, פינקעל, פיינמאַן, קעסלער, וויינבלאַט, און נאָך אידישע שוישפילער, האָבן זיך שוין דאַן געפונען אין ניו יאָרק. זיי זענען אַריבערגעקומען פון רומעניע אין דער צייט, ווען איך בין געווען אין שיקאַגאָ, און דערנאָך אין באַלטימאָר. זיי האָבן געמאַכט אַ גרויסן רושם אין ניו יאָרק. און פאַר דער טרופע פון זילבערמאַן, קאַרפּ, חיימאַוויטש, מאַדאַם חיימאַוויטש (די שפּעטערדיגע סאַראַ אַרלער), זענען זיי געווען געפערלעכע קאַנקורענטן. די נייע אידישע טרופע האָט געשפּילט אין דעם נעשאַנעל טעאַטער, אויף דער באַוערי, ניו יאָרק, וועלכן מען האָט אַ נאַמען געגעבן „רומעניען אָפּעראַ הויז“, לכבוד דער נייער טרופע, וועלכע איז געקומען פון רומעניען.

פּערזענלעך האָב איך מאַגולעסקאַ'ן ניט געקענט. אָבער געוואוסט האָב איך וועגן אים זעהר פיל. וועלכער איד האָט אין יענער צייט ניט גע-וואוסט, און ניט געהערט וועגן מאַגולעסקאַ'ן? אַלזאָ, מאַגולעסקאַ שרייבט מיר אין זיין בריוו, אַז ער האָט געהערט וועגן מיר און וועגן מיין גוט האַרץ. ווען כ'וועל ערהאַלטן זיין בריוו, זאָל איך קומען קיין ניו יאָרק, אין דעם „רומעניען אָפּעראַ הויז“, וואו ער שפּילט מיט זיין טרופע, ווייל ער האָט זעהר וויכטיגעס מיט מיר צו רעדן.

פאַרשטייט זיך, אַז איך האָב לאַנג ניט געווארט, און מיט דער נעקסטער טרעין בין איך אַוועק קיין ניו-יאָרק.

און אַט זיך איך שוין אין „רומעניען אָפּעראַ הויז“, אויף דער באַוערי מיט מאַגולעסקאַ'ן און דער גאַנצער טרופע: פינקעל, קעסלער, פיינמאַן, און די אַנדערע שוישפילער. מאַגולעסקאַ דערציילט מיר, אַז דער פּייער-דעפּאַרטמענט האָט צוגעמאַכט דאָס טעאַטער, און אַז מען דאַרף מאַכן פּייער-עסקייפּס און צובויען עטלעכע טירן. דאָס דאַרף נעמען אַ לאַנגע צייט, אפּשר דריי אָדער פיר חדשים און דער סעזאָן איז שוין באַלד געענדיגט; מיינט דאָס חדשים לאַנג זיצן און וואַרטן און הונגען. זייער לאַגע איז אַ טרויעריגע, ווייל דער סעזאָן איז געווען אַ שלעכטער; האָבן זיי געשיקט נאָך מיר, אַז איך זאָל די גאַנצע טרופע אַריבערנעמען צו מיר, קיין פּילאַדעלפּיע. אַזוי ווי זיי האָבן נאָך אין פּילאַדעלפּיע ניט געשפּילט, קען מען ערוואַרטן גוטע ביזנעס.

מאַגולעסקאַ'ס פּלאַן איז מיר געפּעלן געוואָרן. איך האָב אָפּגעמאַכט

מיט די שוישפילער אויף געוויסע פראצענטן, און עס איז געבליבן, אז איך זאל מיט מיין טרופע זיך אוועקלאָזן אויף דער פראַווינץ איבער אמעריקע, און מאַגולעסקאָ מיט זיין טרופע זאלן אָנהייבן שפילן אין מיין טאליאַ טעאַטער, אין פילאַדעלפיע. אויף רייזע־קאַסטן קיין פילאַדעלפיע האָבן זיי ניט געהאַט, האָב איך זיי געגעבן די נויטיגע סומע און נאָך אַ פּאַר דאלער עקסטראַ, אין וואָס זיי האָבן זיך זעהר שטאַרק גענויטיגט.

איך בין, אַלזאָ, אוועקגעפאַרן קיין פילאַדעלפיע. פון דער בינע אין מיין טעאַטער האָב איך ערקלערט פאַר דעם פילאַדעלפיער עולם, אז איך ברענג קיין פילאַדעלפיע דעם וועלט־באַרימטן זיגמונד מאַגולעסקאָ מיט זיין גאַנצער טרופע פון „רומעניען אָפּעראַ האַוז“, פון ניו יאָרק.

פילאַדעלפיער אידן האָבן זיך שטאַרק דערפרייט. מאַגולעסקאָ האָט דאַן נאָך אין ערגעץ, אויסער אין ניו יאָרק ניט געשפילט. איך האָב אַנאַן־סירט, אז מאַגולעסקאָ וועט אויפטרעטן אין דער אָפּערעטע „די קאָקעטע דאַמען“, וועלכע האָט אין ניו יאָרק געהאַט אַ קאָלאָסאַלן ערפאָלג. פילאַדעלפיער אידן האָבן אַ סך געהערט דערפון און זיי האָבן זיך אַ לאָז געטאָן נאָך טיקעטס: מען האָט געקויפט צו פינף און צען טיקעטס מיט אַמאָל. אזא נעלאַף נאָך טיקעטס עטלעכע טעג פאַר אַ פּאַרשטעלונג האָב איך נאָך אין מיין טעאַטער קיינמאָל ניט געהאַט.

מאַגולעסקאָ האָט אָנגעהויבן שפילן אין אַ פרייטאָג־צורנאַכט. ער האָט געמאַכט אַן אומגעהויערן ערפאָלג. יעדע פּאַרשטעלונג איז געווען בוכ־שטעבלעך אויספאַרקויפט. זיי האָבן געמאַכט זעהר גוטע ביזנעס. נאַטירלעך האָב איך אויך ניט צוגעלענט צום געשעפט. מאַגולעסקאָ און די אַנדערע שוישפילער האָבן דאַן געזאָגט: „וואָס מיר ניו יאָרק, ווער דאַרף האָבן ניו יאָרק? פילאַדעלפיע איז אַ גאַנץ גוטע שטאָט און טאַמאַשעווסקי איז אַ גאַנץ פיינער דירעקטאָר.“ איך האָב זיך מיט מיינע נייע קאָלעגן זעהר גוט באַפריינדעט און מיר פלעגן אַלע צוזאַמען פיינ פאַרברענגען. דורך דער צייט וואָס מאַגולעסקאָ האָט געשפילט אין מיין טעאַטער, האָט בעסי זיך געבעטן, אז מיר זאלן פאַרן קיין באַלטימאָר. זי האָט געבענקט נאָך אירע עלטערן, וועלכע זי האָט שטאַרק ליב געהאַט. האָב איך איר צוליב געטאָן. פאַרן אוועקפאַרן קיין באַלטימאָר האָב איך געדונגען דאָס גרויסע אַריסטאָקראַטישע טעאַטער אין באַלטימאָר, די אַטאָדעמי אָוו מיוזיק, און געלאָזן אַנאַנסירן, אז איך וועל אויפטרעטן אין „בר כוכבא“. באַלד נאָכדעם ווי מען האָט דורך פּאָסטערס געמעלדעט וועגען מיין פּאַרשטעלונג, לאָזט מיר דער מענדעזשער

פון טעאטער וויסן דורך א בריוו, אז די אידן פון באַלטימאָר לויפן נאָך טיקעטס ווי נאָך מצהוואַסער. אז דער גרויסער טעאטער, די אַקאדעמי אָוו מיוזיק, איז ניט גרויס גענוג; אזוי שטארק איז דער פאַרלאַנג נאָך טיקעטס.

אז מיר זענען געקומען אין באַלטימאָר איז בעסי, פאַרשטייט זיך, גלייך אַוועק צו אירע עלטערן, וועלכע זענען נאָך אלץ געווען ברוגז אויף איר, פאַרוואָס זי איז באַגאַנגען אזאַ פאַרברעכן און אַוועק קיין ניו יאָרק מיט אַן אַקטיאָר אָהן זייער וויסן. אָבער די ליבע טאַטע-מאַמע האָבן בעסי'ן ענדלעך מוחל געווען. בעסי האָט איינגעלאָרן אירע עלטערן, זיי זאָלן קומען אין טעאטער זען „בר כוכבא“. איך בין מיט בעסי'ן צו אירע עלטערן אין הויז ניט געגאַנגען. איך האָב פשוט מורא געהאַט פאַר אומאַנגעמלעכקייטן.

בעסי'ס מאַמע האָט די איינלאָדונג אָנגענומען. זי וועט גיין אין אָונט אין טעאטער זען ווי איר טאָכטער און איידעם שפּילן טעאטער. בעסי'ס מאַמע איז פריער נאָך קיינמאָל אין קיין טעאטער ניט געווען, ניט אין אַ אידישן, ניט אין אַן ענגלישן. די אַלטימשקע האָט זיך אויסגעפּוצט יום טוב'דיג און איז געקומען אין טעאטער. דער טאַטע האָט אין טעאטער ניט געוואָלט גיין. אויף אזוי פיל זיך אונטערגעבן האָט ער ניט געוואָלט. אלע בילעטן זענען געווען אויספאַרקויפט און עס איז ניט געווען קיין פּלאַץ פאַר בעסי'ס מאַמע, האָב איך געהייסן צושטעלן אַ שטול אין דעם פּלאַץ, וואו עס זיצט דער אַרקעסטער, און בעסי'ס מאַמע איז געזעסן צווישן די מוזיק קאַנטן. דאָס ערשטע מאָל אין איר לעבן איז איר אויסגעקומען צו געפינען זיך צווישן אזוי פיל מענטשן. די אַלטע האָט ניט געקאַנט איינזיצן. יעדע מינוט האָט זי זיך אויפגעהויבן און געזוכט מיט די אויגן באַקאַנטע. זי האָט ענדלעך געפונען צווישן גרויסן עולם עטלעכע באַקאַנטע ווייבער. זי האָט זיך מיט זיי באַגריסט, געשאַקלט צו זיי מיטן קאַפּ, געמאַכט מיט די הענט און דאָס אין דער צייט ווען דער אַרקעסטער האָט גענומען שפּילן די אָווער-טורע.

דער פאַרהאַנג האָט זיך אויפגעהויבן. די בינע האָט פאַרגעשטעלט די שול, וואו עס זיצן די אַלטע און יונגע אידן ביי ביידע זייטן פון אַרון קודש. איך גיי אַרויף אויף דער בינע אָנגעטאַן אַלס בר כוכבא מיט לאַנגע האָר, מיט אַ בערדל. די אַלטע האָט מיך ניט דערקענט, אָבער ווען איך האָב אָנגעהויבן רעדן, האָט זי מיר גלייך דערקענט. אלע וויילע האָט זי זיך אויפגעהויבן און געפאַטשט בראַוואָ צי מען האָט געדאַרפט, צי מען האָט ניט געדאַרפט. פון פּובליקום האָט מען צו איר געשריען: „זעצט זיך, זעצט זיך!“

די אלטע האָט זיי אלעמען געהערט ווי המן דעם גראַנער. זי האָט אָנגע-
וויזן צו אירע חבר'טעס, אַז אָט דער מיטן בערדל איז איר בעסי'ס מאַן.
פון פובליקום האָט מען ווידער ישריען: „זעצט זיך, זעצט זיך!“ אָבער זי
האָט זיך געטאָן אירס. עס איז געקומען צו דער סצענע, ווען בר
כוכבא גייט צו צום ארון קודש, נעמט פאַנאָדער דעם פרוכת, עפנט אויף
די טירלעך און נעמט אַרויס אַ ספר תורה, זינגענדיג דערביי דאָס באַקאַנטע
ליד:

דאָ ביי דער סופר תורה סגולה ויחידה
שווערש מיר אלע בני יעקב ויהודה

דער אָרקעסטער שפילט אין יענעם מאָמענט ציטערנדיג (טרעמאָלאָ)
און זעהר שטייל, ביז עס באַווייזט זיך אַ שטערן איבער בר כוכבא'ס קאָפּ.
דאָ האָט זיך די אלטע שוין לענגער ניט געקענט צוריקהאַלטן און האָט
זיך אויפגעשטעלט פון איר שטול און אַ געשריי געטאָן צו אירע חבר'טעס:

— איר זעט, ער קען אויך זיין אַ חזן, מיין בעסי'ס מאַן!

די אַשערס זענען צוגעלאָפן, מען האָט זי געוואָלט אַרויסוואַרפן, האָט
זי געמאַכט אַ סקאַנדאַל און מען האָט זי געמוזט צורו קאָזן. אזוי איז אָפּ-
געגאַנגען די גאַנצע פאַרשטעלונג. צום שלום פון דער פאַרשטעלונג, האָט
בעסי אַרויסגעשיקט צו דער מוטער אַ מענטשן, וועלכער האָט זי אַריינגע-
בראַכט אין אונזער דרעסינג-רום. בעסי'ס מוטער איז געווען שטאַרק
אויפגערגנט פון דעם סקאַנדאַל, וואָס די אַשערס האָבן איר געוואָלט אַרויס-
וואַרפן פון טעאַטער.

— אַזעלכע סוואָלאַטשעס (אויסוואַרפן) — האָט זי געמורמלט —

זיי האָבן גאַרניט קיין דרין-אויף פאַר אַן אלטער פרוי. זיי האָבן דאָך מיר
געוואָלט אַרויסוואַרפן. איך בעט זיך ביי זיי. איך שריי, איך בין בעסי'ס
מאַמע, און זיי הערן מיך ניט, אַזעלכע קאַרמאַנשטיקעס! און וואָס האָב
איך דאָ אזוי חוטא בעגל געווען? איך האָב געזאָגט מיין פרוינדין, נחמה,
אַז מיין בעסי'ס מאַן קען זיין אַ חזן; שטייט עס ניט אָן דעם טאַטען זייערע,
אַזעלכע זשוליקעס!

בעסי האָט איר מוטער ענדלעך באַרוהיגט. די אלטע, וועלכע איז געווען
ברוגז אויף מיר, ווייל איך האָב איר טאַכטער אַוועקגענומען, פשוט גערעדט,
אַנטלאָפן מיט איר, האָט זיך מיט מיר איצט איבערגעבעטן. זי איז צו-
געגאַנגען צו מיין טיש, נעבן וועלכן איך בין געזעסן, ווען איך האָב אַרונטער-
גענומען פון זיך דעם גריס, און האָט זיך געבעטן ביי מיר:

— אָט אזוי, רײס נײַט אַראָפּ דאָס בערדל, עס פּאַסט דיר אזוי שעהן טראָג
עס ווײַטער.

איך האָב מיין שוויגער געענטפּערט אז איר טאָכטער בעסי האָט מיך לײב
אַן אַ בערדל אויך.

מיר האָבן זיך איבערגעטאָן און מיר זענען אַרויס פון טעאַטער. אַרויס-
קומענדיג אויפן גאַס, זע איך בעסי'ס אַלטן פּאַטער. ער איז געשטאַנען אַנט-
קעגן די טרעפּ פון טעאַטער, אָנגעשפּאַרט אָן אַ גאַס-לאַמפּ. ער איז געווען
פּאַרטראַכט, פּאַר'חלוּמ'ט. דעם אמת זאָגנדיג, האָב איך נײַט געוואַלט צו-
ניין צו אים. בעסי איז צוגעלאָפּן צום פּאַטער, זיך צעקושט מיט אים.
דאָס אַלטע פּאַר פּאַלק האָבן עפּעס גערעדט צווישן זיך אין דער שטײל. וועגן
וואָס, ווייס איך נאָך עד הײַנט; מסתּמא וועגן מיר. בעסי האָט אָנגע-
נומען דעם פּאַטער פּאַרן האַנט און אים צוגעפירט גלייך צו מיר.

— שלום עליכם, מיין קינד! — שטרעקט מיין שווער אױס זיין האַנט
צו מיר.

— עליכם שלום, — האָב איך געענטפּערט.

דער פּאַטער האָט מיך אַרומגענומען, געדריקט צו זיין ברוסט, געקושט,
מורמלענדיג דערביי:

— מוחל, מוחל, מוחל!

און אזוי איז געוואָרן אַן אייביגער שלום צווישן מיר און בעסי'ס טאַטע-
מאַמע. מיר זענען שוין נײַט געגאַנגען אין אונזער האַטעל. מיר זענען
אוועק צו בעסי'ס עלטערן. די שוויגער האָט כּאַלד דערלאָנגט צובײסן. דער
שווער האָט געהאַלטן אין איין דעדן וועגן דער פּאַרשטעלונג, וואָס ער האָט
יענעם אָונט געזען (ער איז פּאַרט געווען אין טעאַטער). דאָס איז געווען
דאָס ערשטע מאָל וואָס ער האָט מיך געזען שפּילן, און לײַט זיין באַגײסטע-
רונג האָב איך געזען, אז איך בין אים שטאַרק געפּעלן געווען.

— עס איז געווען אזוי שעהן, אזוי שעהן, זאָל איך שוין אזא מזל האָבן! —
האָט די אַלטע אויסגערופּן, און זי האָט פּרוּבירט נאָכזינגען וואָס עס איז
איר געבליבן אין זכרון פון דער פּאַרשטעלונג.

— דו זינסט אזוי שעהן, אַ מחיהו! — רופּט זיך אָפּ דער אַלטער
צו מיר — דו ווייסט, מיין קינד, דו זינסט דאָך שענער ווי אונזער חזן
פון דער רוסישער שול. פּאַלג מיך, מיין קינד, וואַרף אוועק די אַקטיאָר-
שטשיקעס און ווער אַ חזן אין אונזער שול.

פון באלטימאר זענען מיר געפארן קיין וואשינגטאָן, וועלכע איז אַ קורצע רייזע פון דאָרטן. אין וואשינגטאָן זענען מיר געווען די ערשטע אידישע שוישפילער. פריער פאר אונז האָט מען דאָרטן קיין אידיש טעאָטער ניט געזען. אַ גרויסע צאָל אידן פון וואשינגטאָן זענען געקומען אין טעאָטער און מיר האָבן געהאט אַ גרויסן ערפאָלג.

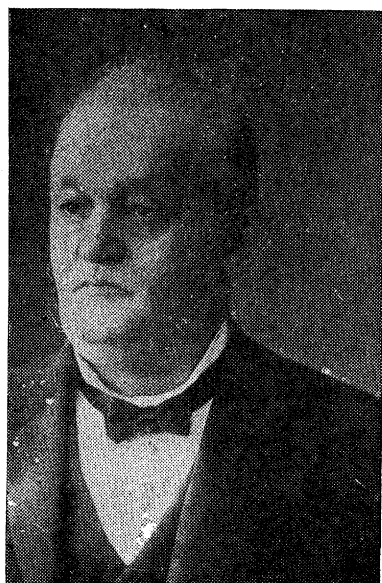
פון וואשינגטאָן זענען מיר געפארן קיין אַלבאָני, וואו מיר זענען אויך געווען די ערשטע אידישע אַקטיאָרן, און אויך דאָרטן האָט מען אונז אויפֿ־גענומען מיט פרייד. און אזוי זענען מיר אַרומגעפארן איבער שטעט און שטעטלעך און אומעטום איז געווען פריילעך; דאָס הייסט, אידן האָבן זיך געפרייט מיט אונז און מיר האָבן זיך געפרייט מיט די דאלערס, וואָס זיי האָבן געבראַכט צו אונזער קאַסע.

קנאַפע פיר וואָכן האָבן מיר אַרומגערייזט איבער דער פראָווינץ, דערנאָך זענען מיר צוריקגעקומען אין פילאדעלפיע.

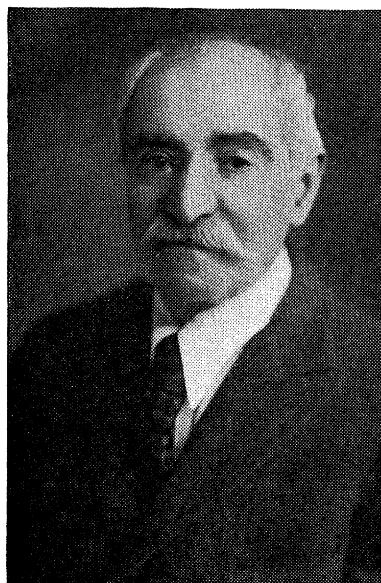
דער זומער האָט זיך שוין צעפלאַקערט. עס זענען געווען גרויסע היצן, אָבער מאָגולעסקאָ און זיין טרופע האָבן נאָך אַלץ געשפילט אין טאַליאָ טעאָטער און אַלץ געמאַכט גוטע געשעפטן. דעם גרעסטן ערפאָלג האָבן זיי געהאט מיט די צוויי פיעסען: „דאָס פוילישע אינגעל“ און „די קאָקעטע דאַמען“.

ווען איך בין אָנגעקומען צוריק אין פילאדעלפיע, האָבן זיי אויפגעפירט צום ערשטן מאל אין פילאדעלפיע פראָפעסאָר הורוויץ'ס פיעסע „טיסאַ עסלאָר“. פאַרבייגייענדיג, וויל איך באַמערקן, אז פראָפעסאָר הורוויץ איז אויך געווען מיט מאָגולעסקאָ'ן אין זיין קאַמפאַני. ער איז געווען דער פאַרפאַסער פון עטלעכע פון די פיעסען, וואָס זיי האָבן אויפגעפירט. „טיסאַ עסלאָר“ האָט נאָר „אָנגעריסן“ אין ניו יאָרק, און איצטער איז דאָס זעלבע געווען אין פילאדעלפיע, און כאָטש די היצן זענען געווען שרעקלעכע, איז דאָס טעאָטער געווען געפאַסט. מיינע פראָצענטן האָבן מיר אַריינגעבראַכט שעהנע הונדערטער יעדע וואָך.

ווי איך האָב שוין געזאָגט, האָבן מיר צוזאַמען, די אַלע שוישפילער פון מאָגולעסקאָ'ס טרופע און מיינע שוישפילער, געלעבט זעהר פרוינדלעך. יעדע נאַכט האָבן מיר געהאַט אַנדערע הוליאַנקעס. גוטע ברודער האָבן ניט געפֿעלט, איבערהויפט אָדעסער אַאָנדרסלייט. די אָדעסער אַאָנדרסלייט האָבן ליב געהאַט מאָגולעסקאָ'ן נאָך פון אָדעס, וואו ער האָט געשפילט מיט

פראפעסאר מ. האַרוויץ (1844—1910)

יאָזעף לאַשינער (1853—1935)

זיגמונט מאַגולעסקאַ (1858—1914)

סאַפּיע קאַרפּ

גרויס ערפאלג. מאָגולעסקאָ, קעסלער, פיינמאן האָבן גענומען פילאדעלפיע בוכשטעבלעך מיט שטורם. אזוי איז פריער געווען אין ניו יאָרק און אזוי האָט זיך איצט ווידערהאלט דאָ. גאנץ פילאדעלפיע האָט גערעדט וועגן די דרוי גרויסע אַרטיסטן: מאָגולעסקאָ, קעסלער און פיינמאן.

דער קליינער מאָגולעסקאָ איז געווען אַ שטילער, אַ האַרציגער, אַן אמת'ער גוטער ברודער, אָהן חכמות, אָהן קונצן. ער איז יעדן מענטשן איינגעבאָקן געוואָרן אין האַרצן מיט זיין שטילן, פריינדלעכן, ליבלעכן שמייכל.

דוד קעסלער, ווידער, איז געווען דער הויפּך פון מאָגולעסקאָ'ן — אַ הויך כער, אַ ברייט־בייניגער, אַ פּראָסטער גוטער ברודער און אַביסל אַ שטאַלצער; אַ קלאַפּ איינעם אין דער פלייצע, אַ דריק אַן אַנדערן אין האַנט, אַ כאַפּ געטאָן אַ פריינט און זיך מיט אים צעקוישט, איבערהויפט ביי אַ גלעזל וויין, און טרינקען האָט קעסלער ניט געקענט: ביים דריטן גלעזל וויין האָבן שוין זיינע אויגן געברענט און פון זיינע ליפּן זענען געפּלויגן ווערטער, אַפט קוים פאַרשטענדלעכע.

זיגמונד פיינמאן איז געווען דער אַריסטאָקראַט פון אידישן טעאַטער. ער האָט טאַקע געשטאַמט פון אַ געהויבענער רייכער פאַמיליע פון קישענעוו. ער האָט געקענט לערנען און ער האָט געקענט רוסיש, אַביסל דייטש און אויך אַביסל רומעניש. קיין גרויסער געבילדעטער מאַן איז ער ניט געווען, אָבער צווישן די אידישע אַקטיאָרן פון יענער צייט האָט ער זיך געלאָזט מערקן. בלויז וויינבלאַט איז געווען מער למדן פון אים. אויף די דערמאָנטע דרוי שפּראַכן האָט פיינמאן געקענט זינגען, און אַ מנגן איז ער געווען אַ גוטער. ער האָט געהאַט אַ שעהנע באַס־באַריטאָן שטימע און געוואוסט ווי איר צו געברויכן.

ווען איך בין צוריקגעקומען פון מײן פּראָווינץ־דייזע, האָבן מיך חברה אויפגענומען מיט גרויס שמחה און מען האָט געפּראָוועט נייע הוליאַנקעס. די אַדעסער לאַנדסלייט זענען מיר געווען דאַנקבאַר וואָס איך האָב געבראַכט אין פילאדעלפיע זייערע ליבלינגען, מאָגולעסקאָ'ן, קעסלער'ן און פיינמאן'ען, און זיי האָבן אַראַנזשירט נייע הוליאַנקעס. „טיסאַ עסלער“ איז נאָך אַלץ געגאַנגען מיט גרויס סוקסעס. אין דעם שטיק האָט מאָגולעסקאָ געשפּילט דאָס נאַרישע אינגל, מאַריץ שאַרף, וועלכער האָט, דורך זיין פאַלש עדות־זאָגן, אַריינגעבראַכט זיינע עלטערן און אַלע אידן אין אונגאַרן אין אַ גרויס אומגליק. אָט די ראַלע האָט מאָגולעסקאָ געשפּילט מיט אזוי פיל קינסט־

לעדיש געפיהל, אז ער האָט פשוט אידישע הערצער צעריסן. פיינמאן האָט געשפילט דעם אלטן טאַטן.

עס האָבן זיך אָנגעהויבן צורוקן די ימים נוראים, ווען מען מוז אויפֿ- הערן שפּילן אידיש טעאַטער אויף פיר וואָכן און זיך צוגרייטן צום נייעם סעזאָן. דאָס רומעניען אָפּערע הויז אין ניו יאָרק איז נאָך ניט פאַרטיג געווען. איך האָב אויסגעפונען, אז מ'האָט אפילו גאַרניט אָנגעהויבן צו אַרבעטן דאָרטן. איך האָב זיך דורכגערעדט מיט מאָרים פינקעל, מאָגולעס-קאָס מענעדזשער, און אים געגעבן צו פאַרשטיין, אז זיין טרופּע מוז אויפֿ- הערן צו שפּילן, ווייל איך וויל מיין טעאַטער לאָזן איבערמאַלן, אויף דאָס ניי דעקאָרירן, אז איך גרייט זיך אָנצוהייבן מיין אייגענעם נייעם סיוזאָן, מיט מיין אייגענער טרופּע, מוצאי יום כּפור. אונזער אַריגינעלער קאָנטראַקט איז שוין לאַנג געווען אַריבער. מיינע קאָלעגן האָבן פאַרשטאַנען, אז איך האָב רעכט און זיי האָבן אַנאַנסירט די לעצטע פאַרשטעלונגען.

די לעצטע פאַרשטעלונג איז גאָר געווען אַ גרויסע. פיינמאן האָט גע- האַלטן אַ לאַנגע רעדע וועגן מיר, ווי פּיין איך האָב זיי באַהאַנדלט. פּראָפּעסאָר הורוויץ האָט זיך גאָר צעלאָזט מיט שבחים איבער מיר. רירענד איז געווען די סצענע, ווען דער עולם האָט געזאָגט גוד-באָי צו זיינע ליבלינגען, די שוישפּילער. נאָך דער פאַרשטעלונג איז געווען אַ באַנקעט וועלכן איך האָב אַראָנזשירט. מיר האָבן זיך אַלע געזענגט און זיך צעקושט.

איך האָב אַנאַנסירט די פּיעסע פאַר מוצאי יום כּפור אַלס אָנהייב פון נייעם סעזאָן. מיינע אַפּישן האָבן פאַרדעקט אַלע אידישע פענסטער אין פּילאַדעלפּיע. איך בין געווען זיכער מיט סוקסעס. איינער אַליין מיט אַ טעאַטער אין פּילאַדעלפּיע — דאָס איז אַ זיכערער אַ גאַראַנטירטער סוקסעס, אָבער אויסגעלאָזן האָט זיך עס גאַנץ אַנדערש.

אין אַ שעהנעם טאַג ברענגט מען מיר אַ פּאָוסטער פון נאָך אַ אידיש טעאַטער אין פּילאַדעלפּיע. און . . . ווער זענען מיינע קאָנקורענטן? — אָט וואָס דער פּאָוסטער האָט אַנאַנסירט:

„קריסטי האָל וועט פאַרוואַנדלט ווערן אין אַ שטענדיגן אידישן טעאַטער, וועלכער עפנט זיך מוצאי יום כּפור ביינאַכט. די אמת'ע קינסטלער פון רומעניען אָפּערע הויז פון ניו יאָרק וועלן נעבן פאַרשטעלונגען. זיגמונד מאָגולעסקאָ, דוד קעסלער, זיגמונד פיינמאן, מאָרים פינקעל אַלס מענעדזשער, און פּראָפּעסאָר הורוויץ אַלס פאַרפּאַסער.“

מ'קאן זיך פאָרשטעלן וואָס איך האָב געפיהלט ווען איך האָב איבער־געלעזן דעם פּאָוסטער.

האַט זיך אָנגעהויבן אַ טעאָטער־קאָמדי; אַ קאָמדי אויף טויט און לעבן. מאָגלעכסאַך און זיינע שווישפּילער זענען געווען זיכער, אַז זיי וועלן מיך באַזיגן. איך בין געווען זיכער, אַז איך וועל זיך ניט לאָזן באַזיגן. איך האָב אָפּגעמאַכט ביי זיך צו קעמפּן מיט אַלע כּוחות. אין איין זאַך בין איך געווען זיכער: די פּילאָדעלפּיער אידן וועלן ניט דערלאָזן מען זאָל מיר שלעכטס טאָן. עס האָבן זיך געבילדעט צוויי פּאַרטייען — מיינע פּאַטריאָטן און די פּאַטריאָטן פּון מאָגלעכסאַך און זיין קאָמפּאַני.

די ערשטע זאַך, וואָס איך האָב געטאָן, איז געווען צו זוכן נייע אַר־טיסטן. איך האָב אָנגעזשירט ספּיוואַקאָווסקי'ן, מאַרינשטראָוס'ן, אַ זינגער און אַ טענצער, וועלכער איז דאַמאַלט נאָרוואַס געקומען פּון וואַרשע, לעאָן ענגל, אַ זעהר שעהנער בחור מיט אַ זעהר שעהנער שטימע, און אַ קאָמיקער מיטן נאָמען גליקמאַן. איך האָב אויך אָנגעזשירט אַ נייע פּרי־מאַדאַנע, פּריילין דראָדאָוויטש.

איך האָב אָנגעשריבן אַ נייע אָפּערעטע, „דער נדר אין בית המקדש“ און האָב אויסגעגעבן אַ סך געלט אויף דעקאָראַציעס און קליידער. די מוזיק צו דער אָפּערעטע איז געווען אַ געראַטענע. אין דער פּיעסע האָב איך געהאַט גוטע ראָלן פאַר מיינע נייע אַרטיסטן און אַ שעהנע ראָלע פאַר מיינ בעסי'ן. אין טאַליאַ טעאָטער האָב איך געהאַט אַ גרויסע בינע מיט אַלע באַקוועמלעכקייטן. אין מיינ קליינעם טעאָטער, אין דראַמאַטיק האָל, דאָן־טאָן, האָב איך אויך געהאַט אַ שעהנע בינע הגם אַ קליינע. מיינע קאָנקורענטן אין קריסטי האָל האָבן געהאַט אַ קליינטשיק בינעלע, וואָס איז געווען גוט פאַר קאָנצערטן, אָבער ניט פאַר קיין טעאָטער־פּאַרשטעלונגען. ווען מאָגלעכסאַך זאָל מיר אפילו וועלן נאַכטאָן און מאַכן אַ רייכע אויס־שטאַטונג, האָט ער דאָס ניט געקענט באַווייזן אין קריסטי האָל. נאָך אַ זאַך: די שטולן אין קריסטי האָל זענען ניט געווען קיין אמת'ע טעאָטער־שטולן נאָר פּראַסטע שטולן וואָס רוקן זיך אַרום פּון איין פּלאַץ צום אַנדערן, און מאַכן כּע פּון עוֹלם פּלעגן זיך צורוקן געהענטער צו דער בינע, ניט וואו זייער פּלאַץ איז געווען. עס איז אויסגעקומען אזוי, אַז די וואָס האָבן געקויפט ביליגערע בילעטן, פּלעגן זיצן נעבן דער בינע, און די וואָס האָבן באַזאַלט פאַר בילעטן צו זיצן אין דער פּראָנט, זענען געווען פּאַרשטופּט גאַנץ ווייט, צו

די טאמע טירן. דער קריסטי סטריט טעאטער האָט געהאט נאָך אַ צרה: מען האָט געדארפט אַרויפקריכן איבער דרייסיג הילצערנע טרעפּ, און די סטריט, וואו דאָס טעאטער האָט זיך געפונען, איז געווען אַ פינסטערע, אַ פאַרוואָרפענע. די איינוואוינער אַרום זענען געווען דאָס רוב נעגערס און איטאַליענער. דעם גאַנצן טאָג איז דאָרטן געווען אַ מאַרקעט; קאָן מען זיך שוין פאַרשטעלן וואָס פאַר אַ שמוץ מען האָט געדארפט דורכגיין ביז מען איז צוגעקומען צום האָל.

דורך דער צייט וואָס מאָגלעסקאָ האָט געשפילט אין מיין טאליא טעאטער, האָט ער זיך פאַרשאפט אַ סך פריינט צווישן די רייכסטע באַלעבאטיים אין פילאַדעלפיע. איך בין געווען זיכער, אַז די זעלבע פריינט זיינע וועלן צו אים אין זיין פינסטערער „קאזאַרמע“ איצט ניט גיין. מיט דעם געדאַנק האָב איך זיך געטרייבט. ווי גרויס זייער טרופע זאָל ניט זיין, וואָס פאַרע פיינע שוישפילער עס זאָלן זיך דאָרטן ניט געפינען, וועלן זיי נעגן מיר ניט קענען קאָנקורירן, האָב איך געטראַכט.

פרייטאָג און שבת פלעג איך שפילן אין מיין טאליא טעאטער; אין די וואָך־טעג — אין דראַמאַטיס האָל, דאָן־טאָון.

די גאַנצע צייט זינט דעם באַנקעט, וואָס איך האָב אַראַנזשירט פאַר מאָגלעסקאָ'ן און זיינע שוישפילער ביים שלום־סיזאָן, האָב איך זיך מיט קיינעם פון זיי ניט באַגעגנט. איך האָב זיך ניט געוואָלט מער צוזאַמענטרעפן מיט מאָגלעסקאָ'ן, קעסלער'ן און פיינמאַנ'ען.

אַלזאָ, דער נייער סיזאָן האָט זיך אָנגעהויבן. מיין פיעסע „דער נדר אין בית המקדש“ האָט געהאַט אַן ערפאָלג. ספּיוואַקאָווסקי און די אַנדערע נייע אַרטיסטן מיינע האָבן שטאַרק אויסגענומען ביים עולם. הונדערטער מענטשן פלעגן אַוועקגיין פון מיין טעאטער, ווייל עס איז שוין מער קיין טיקעטס ניט געווען. איך האָב געהערט, אַז אויך ביי מאָגלעסקאָ'ן זענען הונדערטער מענטשן צוריקגעגאַנגען. מאָגלעסקאָ האָט געשפילט אַלטע פיעסען. קיין נייע פיעסען האָבן זיי אויף דער קליינטשיקער בינעלע אין קריסטי האָל ניט געקענט אויפפירן.

עס איז געקומען דער יום טוב סוכות. די ביזנעס זענען געוואָרן אַזיך בעסער און בעסער, פיל בעסער ווי לעצטן סיזאָן. איך האָב אַבסאָלוט ניט געפיהלט, אַז איך האָב קאָנקורענטן, אַז עס שפילט נאָך אַ אידישע טרופע

אין פילאדעלפיע. אָבער דער קאמף צווישן די פאטריאָטן פון ביידע טעאָטערס איז נאָך ווייטער אָנגעגאנגען, ווי געוועהנלעך אַ קאמף פון אידישע טעאָטער־פאטריאָטן. . . .

דריי חדשים האָט אָנגעהאַלטן די קאָנקורענץ. דורך דער צייט איז פאַר־טיג געוואָרן דאָס רומעניען אָפערע הויז אין ניו יאָרק. דער אייגענטימער פון טעאָטער האָט געקראָגן לייסענס און די רומעניען אָפערע קאָמפּאַני (מאָגולעסקאָ, קעסלער, פיינמאַן, פינקעל, וויינבלאַט, מאַקס אבראַמאָוויטש און די אַנדערע) האָבן פאַרלאָזט פילאדעלפיע.

איך בין, אַלזאָ, ווידער געבליבן איינער אַליין מיט מיין טעאָטער אין פילאדעלפיע. דאַן האָב איך צוגענומען צו מיין טרופע גאַרטענשטיינ'ען פאַר פּופציג דאלער אַ וואָך. מיין פאַמיליע האָט זיך געלעבט רוהיג און צופרידן. מיר האָבן געוואוינט אין אַ זעהר שעהנע הויז, און מיר האָבן געהאַט דינסטן. די גאַנצע פאַמיליע האָט געוואוינט צוזאַמען: מערי עפשטיין מיט איר מאַן, פעני גרינבערג מיט איר מאַן, מיינע קליינע שוועס־טערלעך און ברידערלעך און די שעהנע בעסיל'ע, וועלכע אַלע האָבן ליב געהאַט ווי דאָס לעבן און אויך דעספּעקטירט. אַן אַקטריסע איז בעסי דאָ מאַלסט נאָך געווען אַ שוואַכע. אָבער זי האָט שוין אַרויסגעוויזן טאַלאַנט, און אַלע האָבן פאַראויסגעזאָגט, אַז זי וואַקסט אַ גרויסע אַקטריסע. די אַרטיסטן ספּיוואַקאָווסקי, גאַרטענשטיין, מאַריענשטראַס, ענגעל, גליקמאַן און די פרימאדאַנע דראָזדאָוויטש פלעגן ביי אונז אין הויז פאַרברענגען טאַג און נאַכט. מיר האָבן אויך געהאַט אַנדערע געסט, ווי מר. זילבערמאַן, דער גבאי פון דער דאָרטיגער רוסישער שול, מר. שטראַוס, אַ אידישער באַנקיר, גיליס, דער גרעסטער פלייש־מאַנאַט פון פענסילווייניע סטעיט, באַגדאַנאָוו מיט זיין פרוי, אַ באַוואוסטער דימענטן־הענדלער, און נאָך און נאָך באַלע־באַטיס פלעגן אונז אָפט באַזוכן. מיר האָבן זיך אַלע געפיהלט גליקלעך און צופרידן אין פילאדעלפיע. צו מיינע בענעפיטס איז דער טעאָטער שטענדיג געווען געפאַסט. פריינט און „פאַטריאָטן“ האָבן מיר געבראַכט שעהנע מתנות.

בלויז מיט איין שוישפילער האָב איך געהאַט טראָבל — מיט ספּיוואַקאָוואַקאָווסקי. ער האָט ניט געקענט לעבן בשלום מיט זיינע קאַלעגן, איבער־הויפט מיט גאַרטענשטיינ'ען. ער פלעגט ניט קומען צו די פראָבן אין צייט,

ער האָט זיך ניט געלערנט די ראָלן און האָט זיך פאַרלאָזט אינגאַנצן אויפן סופליאַר, אָבער מיר האָבן געענדיגט דעם סיוזאָן בשלום.

איך האָב גענומען טראַכטן וועגן ווייטערדיגע פלענער. א געדאַנק איז מיר אַריין אין קאַפּ. פאַרוואָס זאָל מײן טעאַטער שטעהן לײדיג? איך קען דאָך ברענגען א טרופע פון ניו יאָרק וואָס זאָל שפּילן, און איך האָב אַריבער געבראַכט פון ניו יאָרק די „אַריענטאַל קאַמפּאַני“, וואָס איז באַשטאַנען פון די שוישפּילער משה זילבערמאַן, היינע היימאַוויטש, מאַקס קאַרפּ, סאַפּיע קאַרפּ, וואַכטעל און אַנדערע, און איך האָב ווידער געמאַכט גוטע געשעפטן. דאָס איז געווען דאָס ערשטע מאָל אין דער געשיכטע פון אידישן טעאַטער וואָס זומער־צײט זענען אידישע אַקטיאָרן פון ניו יאָרק געפאַרן שפּילן אויף דער פּראָווינץ.

מיין פריינטשאפט מיט יעקב פ. אדלער - דער
 ראמאן צווישן אדלער'ן און סאניא היימאָוויטש.
 דייע אנטדעקט דעם ראמאן - סאניא פארזעצט
 איר צירונג כדי מ'זאל קאָנען שפילן - צוליב אַן
 עקסידענט פארמאכט מען אונז דאָס טעאָטער.
 איך געפין אַן אוצר.

אַ געוויסן טאָג באַקום איך אַ בריוול פון יאַקאָב פ. אדלער פון ניו יאָרק.
 ער האָט שוין געהאַט אַ גרויסן נאָמען אין רוסלאַנד, דערנאָך האָט ער געשפילט
 אין לאַנדאָן און איצט איז ער געקומען אין אמעריקע.

ער שרייבט מיר, אז ער וויל קומען צו מיר אין פילאדעלפיע שפילן טעאָ-
 טער. איך האָב געכאַפט די ערשטע טרעין און בין געפאָרן קיין ניו יאָרק.
 אדלער האָט געוואוינט אין אַקסידענטאַל האָטעל, אויף דער באַוערי קאָרנער
 ברום סטריט, אין דעם זעלבן האָטעל, וואו איך בין איינגעשטאַנען, ווען איך
 בין צוריקגעקומען פון סעג האַרבאָר. און אָט געפין איך זיך שוין ביי
 אדלער'ן אין זיין אַרעמען צימערל אין דעם אַרעמען האָטעל.

אָט אין דעם אַרעמען צימערל וואוינט עס דער גרויסער יאַקאָב אדלער |
 — האָב איך ביי זיך געטראַכט מיט אַ געפיהל פון ניט־פריילעכער איבער-
 ראַשונג.

איך בין אָנגעקומען פונקט אין אַ מזל־דיגער שעה. אדלער'ס לאַנדאָנער
 פרוי דייע, איז דאָן געלעגן אין קימפעט. זי האָט געבוירן אַ מיידעלע —
 די איצטיגע צילי אדלער. אין דעם קליינעם צימערל האָב איך געפונען
 עטלעכע מענטשן. די מאַטעריעלע לאַגע איז ביים גרויסן בינע־קינסטלער
 געווען אַ טרויעריגע, און עס האָט מיר פאַרקלעמט ביים האַרצן.

אַדלער, דער גרויסער אַדלער, מיט זיינע וואונדער־שעהנע, קלוגע, גרויסע אויגן, מיט זיין מאַיעסטעטישער פיגור, אין אַ צעריסן זיידען כאַלאַטל, אין אויסגעקרימטע אַלטע שטעק־שיך, איז געזעסן און זיך געוויצלט. ער האָט אונז אַלעמען געמאַט צום לאַכן. איך האָב אָבער געפיהלט אין זיין וויצלעך־זיך, אַז זיין האַרץ איז פאַרביטערט. די קלוגע דיינע, זיין דאַמאָלסטדיגע פרוי, האָט געזיפצט און געזיפצט. איך האָב פאַרשטאַנען, אַז דער זיפץ איז ניט פון ווייטאָג, נאָר אַז זי קען ניט ליידן, וואָס אַדלער וויצלט זיך און רעדט נאַרישקייטן אין דער צייט, ווען זיי געפינען זיך אין אַ געדריקטער לאַגע. די קימפעטאַרין האָט זיך ענדלעך ניט געקענט איינהאַלטן און מיט אַ שוואַכן קול האָט זי זיך אָפגערופן:

— יאַקאַבשי, וואָס טויג דיר דאָס וויצלען זיך? מר. טאָמאַשעווסקי איז דאָך געקומען פון פילאַדעלפיע וועגן ביזנעס.

מיר האָבן באַלד גענומען ריידן וועגן ביזנעס. עס האָט ניט גענומען לאַנג און איך האָב אָפגעמאַכט מיט אַדלער'ן, אַז ער זאָל קומען שפילן קיין פילאַדעלפיע. ער האָט מיך געזאָגט, אַז ער וויל אויפטרעטן אין קאַרל גוצקאו'ס באַרימטער דראַמע „אוריאל אַקאַסטאַ“.

נאָכדעם ווי מיר זענען פאַרטיג געוואָרן וועגן די באַדינגונגען, האָט זיך אַדלער אויסגעפּוצט אין אַ שיינעם ראַק מיט אַ צילינדער־הוט און מיר זענען ביידע אוועק אין אַ אידישן רעסטאָראַן. דוכט זיך, אַז עס איז געווען אויף קאַנאַל סטריט. זיצנדיג אין רעסטאָראַן רוימט מיר אַדלער איין אַ סוד אין אויער:

— איך מוז מיטנעמען מיט זיך אין פילאַדעלפיע סאָניאַ הימאָוויטש. איך האָב ניט ווער עס זאָל שפילן „יהודית“ אין „אוריאל אַקאַסטאַ“, און די ראַלע איז זעהר אַ גרויסע. סאָניאַ הימאָוויטש איז די פאַסנדע שוישפילערין פאַר דער ראַלע, זי האָט די ריכטיגע פיגור און זי שפילט די ראַלע אויס־געצייכנט.

און אַדלער מאַכט שוין אָפ מיט מיר די באַדינגונגען פאַר סאָניאַ'ן. פון זיינע רייד האָב איך פאַרשטאַנען, אַז ער איז צו סאָניאַ'ן ניט גלייכבילטיג. איך האָב אַדלער'ן ערקלערט, אַז איך האָב אין מיין טרופע גאַנץ גוטע אַקטריסעס, וועלכע האָבן שוין געשפילט די ראַלע פון „יהודית“, אַז מיין בעסי האָט די ראַלע געשפילט און אויך מיין שוועסטער, מערי עפשטיין, איז שוין אין דער ראַלע אויפגעטראָטן. מיינע רייד זענען אָבער געווען אַרויסגעוואָרפן.

— סאָניאַ היימאָוויטש מוז שפּילן יהודית — איז אַדלער געבליבן ביי זיינס, און איך האָב אים געמוזט נאָכגעבן. ווי איך בין צוריקגעפאָרן קיין פּילאָדעלפּיע, און האָב אַנאַנסירט אַז עס קומען אָן שפּילן אין מיין טעאַטער דער באַרימטער יאַקאַב אַדלער און סאָניאַ היימאָוויטש, איז געוואָרן אַ געלויבט צו דער קאַסע נאָך טיקעטס. דער געלויבט איז געווען אַזוי גרויס, אַז איך האָב געמוזט די קאַסע עפענען 8 אַזויגער אין דער פּרי און זי האַלטן אָפּן ביז 12 ביינאַכט. אַלע טיקעטס זענען אויספאַרקויפט געוואָרן אייניגע טעג פאַר די פאַרשטעלונגען. טי־קעטס־ספּעקולאַנטן האָבן געמאַכט אַ סך געלט. אַדלער האָט מיר געלאָזט וויסן ווען ער קומט, און אַלע שווישפּילער פון מיין טרופּע האָבן אים אָפּגע־וואַרט ביים טריין. צום טריין זענען אויך געקומען אַ סך אידן, וועלכע האָבן געקענט אַדלער'ן פון רוסלאַנד און פון לאַנדאָן, וואו ער האָט געשפּילט. ענגלישע צייטונגען האָבן געשיקט רעפּאָרטערס. מען האָט אַדלער'ן פּאַטאַ־גראַפּירט און געהאַט מיט אים אינטערוויוס. אַדלער האָט זיך געפּיהלט גליקלעך.

די פּראָבען זענען צוגעגאַנגען פיין. מייע אַקטיאָרן האָבן געקענט זייערע ראַלן און אַדלער איז געווען העכסט צופּרידן. מייע שווישפּילער האָבן זיך אַלע באַמיט צופּרידנצושטעלן דעם גרויסן גאַסט, און דערפאַר זענען די פּראָבן דורכגעגאַנגען אַזוי פיין.

אַדלער האָט ביי אונז געהאַט אַ קאָלאַסאַלן ערפּאָלג. נאָך דער פּאַר־שטעלונג האָט דאָס יונגוואַרג אַדלער'ן אָפּגעוואַרט אין דרויסן פאַרן טעאַטער. ווען ער האָט זיך באַוויזן, האָט מען אים געגעבן אַ גרויסע אַוואַציע. די ווייטערדיגע פאַרשטעלונגען מיט אַדלער'ן אַלס דעם הויפּט־גאַס, זענען אויך געווען אַן אומגעהויער ערפּאָלג.

דורך דער צייט וואָס ער האָט געשפּילט ביי מיר אין פּילאָדעלפּיע, האָבן מיר זיך ביידע זעהר באַפּריינדעט. מיר פּלעגן מאַכן פּלענער פאַר דעם נעקסטן סיזאָן. עס האָט שוין געהאַלטן דערביי, אַז מיר זאָלן ביידע ווערן פּאַרטנערס.

אין פּילאָדעלפּיע האָבן אַדלער און סאָניאַ היימאָוויטש געוואוינט אין אַ אירישן האַטעל אויף פּאַין סטריט. איך געדענק ניט דעם נאָמען פון דעם האַטעל, אָבער איך געדענק, אַז דער אייגנטימער האָט געהייסן נאַגלער. אַדלער האָט געהאַט אַ צימער פאַר זיך און סאָניאַ היימאָוויטש האָט געהאַט אַ באַזונדערן צימער; האָבן פּילאָדעלפּיער אידן ניט געהאַט וועגן וואָס

צו רעדן, וועגן וואָס צו פּלאַטקעווען און דער אייפּערזיכטיגער היימאַוויטש, סאַניאַ'ס מאַן, האָט ניט געהאַט אַן וואָס זיך אָנצוטשעפּען.

אַדלער האָט זיך אין פּילאַדעלפּיע באַקאַנט מיט שעהנע ווייבלעך און מיידלעך, וועלכע זענען געקומען צו מיר אין טעאַטער, און אייניגע פון זיי זענען געקומען ספּעציעל צו אים. ער איז ווירקלעך געווען שעהן, אינטער דעסאַנט און מערקווירדיג עפּעקטנע. יעדן טאַג און נאַכט זענען געווען הוליאַנקעס און די אַלע הוליאַנקעס זענען געהאַלטן געוואָרן בסוד. עס האָט געהייסן, אַז מיר גייען כּלומרשט וועגן ביזנעס.

צו יענער צייט איז פּילאַדעלפּיע געווען אַ פּריילעכע שטאָט, אַלץ איז געווען פּריי און אָפּן — סאַלזנס, ביר-האַלס, פּריילעכע הייזלעך — אידישע און קריסטלעכע. אויף דער אַכטער סטריט האָט אַן אָדעסער אידל געהאַט אַ פּריילעך הייזעל. ער האָט מיך און אַדלער'ן שטאַרק ליב געהאַט, פּלעגט ער אונז אָפּט איינלאַדן צו זיך אַלס זיינע געסט. אַדלער האָט די פּריילעכקייט נאָך פּריילעכער געמאַכט.

ער האָט געקענט פּריילעך מאַכן מיט זיינע מעשה'לעך און וויצן. ער איז אויך געווען אַן אויסגעצייכנטער טענצער, ער האָט געקענט אַלע אָדעסער וואוילייונגערישע טענצלעך, און די פּילאַדעלפּיער ווייבלעך און מיידלעך — איך מיין די אַנשטענדיגע — האָבן זיך די טעניז שנעל אויסגעלערנט. קורץ, עס איז געווען לעבעדיג און פּריילעך. שפּעטער, אין זיינע עלטערע יאָרן, ווען אַדלער פּלעגט מיט מיר רעדן וועגן יענער צייט, ווען ער האָט געשפּילט ביי מיר אין פּילאַדעלפּיע, פּלעגט ער דערמאָנען יענע פּריילעכע אָווענטן און טעג, און אויסגעדריקט אַ בענקעניש נאָך זיי.

אַדלער איז אויפגעטראָטן אין אַ צווייטער פּיעסע „משה'לע סאַלדאַט“ און ער האָט ווידער אַרויסגעוויזן אַ גרויסן קינסטלערישן טאַלאַנט און ווידער גענומען פּילאַדעלפּיע מיט שטורם. די מיידלעך און ווייבלעך האָבן ביי דער ערשטער פּאַרשטעלונג פון דער נייער פּיעסע אַדלער'ן פּאַרוואָרפן מיט בלומען.

אזוי האָבן מיר געשפּילט ביז עס זענען אָנגעקומען די גרויסע היצן און עס איז שווער געווען צו שפּילן טעאַטער. דאָס פּובליקום איז אפילו אין די שרעקלעכע היצן געקומען אין טעאַטער, אָבער פאַר אונז אַקטיאָרן, איבערהויפּט פאַר אַדלער'ן, איז געווען שווער צו שפּילן. נאָר ניט קוקנדיג אויף די גרויסע היצן וואָלטן מיר נאָך ווייטער געשפּילט. עס האָט אָבער פּאַסירט אַ צרה:

אין א געוויסן טאָג איז דיינע אַדלער פּלוצלונג געקומען קיין פּילאָדעלפּיע. זי האָט אַדלער'ן ניט געלאָזט וויסן, אַז זי קומט. זי האָט אים ניט געפונען ביי זיך אין צימער, אין האָטעל. עפעס האָט זי שוין אין ניו יאָרק געהערט וועגן זיינע באַציהונגען מיט סאַניאַ היימאַוויטש, און דאָס אייגענטלעך האָט איר געמאַכט קומען פּלוצלונג אין פּילאָדעלפּיע, און זי האָט געטראָפּן דאָס, וואָס זי האָט ערוואַרטעט. אין דעם קליינעם אידישן האָטעל האָט אויס־געבראַכן אַ סקאַנדאַל און אַדלער איז אין מיטן דער נאַכט אַנטלאָפּן. וואוהין ער איז אַנטלאָפּן, האָבן מיר ניט געוואוסט. סאַניאַ היימאַוויטש איז צוריק קיין ניו יאָרק ניט געפאָרן. זי איז פאַרבליבן אין פּילאָדעלפּיע. פון האָטעל האָט זי זיך אַריבערגעקליבן אין אַ מעבלירטער וואוינונג.

איך האָב אַרויסגעלאָזן הענדבילס מיט אַן ערקלערונג, אַז אַדלער איז פּלוצלונג קראַנק געוואָרן און אַז ער האָט געמוזט אַוועקפאָרן אין אַ סאָ־ניטאַריום זיך אָפרוהען אויף אַ געוויסע צייט. ער האָט צו שווער געאַרבעט ביים צוגרייטן די פּיעסע „משׁה'לע סאַלדאַט“, און ער איז מיר — האָב איך געשריבן אין די הענד־בילס, — און דער עולם האָט מיר געגלויבט. איך האָב דאָן אָפּגעמאַכט מיט דיינע אַדלער, אַז זי זאָל אויפטרעטן אין מיין טעאַטער. אויף אַ גרויסן שטייגער האָב איך אַנאַנסירט די נייע שוישפּילערין, דיינע אַדלער, אַדלער'ס פּרוי. זי איז אויפגעטראָטן אין דער פּיעסע „דעבאָ־ראַה“. דאָס שפּילן איז איר אַזוי לייכט ניט אָנגעקומען. זי האָט געהאַט אַ פּיצעלע קינד נעבן זיך און זי איז נעבעך געווען אויסגעמוטשעט פון די צרות, וואָס אַדלער האָט איר פאַרשאַפט מיט זיין אַנטלויפּן, אָבער זי האָט געהאַט אַן אומגעהויערן ערפאָלג ביים פּילאָדעלפּיער אידישן פּובליקום.

די היצן זענען אָבער געווען אַזעלכע שרעקלעכע, אַז איך האָב ענדלעך געמוזט צושליסן דאָס טעאַטער. דיינע אַדלער איז אַוועק צוריק קיין ניו יאָרק און מיינע אַקטיאָרן זענען זיך אויך צעפאָרן. איך האָב געפלאַנעוועט צו נעמען פאַר מיין גאַנצער משפּחה אַ הויז אין דער קאַנטרי, וואו מיר זאָלן פאַרברענגען ביז ענדע זומער. פּלוצלונג באַקום איך אַ בריוו פון אַדלער'ן פון שיקאַגאָ, אַ געשעפטלעך בריוו.

כאָטש איך האָב מיט אַדלער'ן אינמיטן פאַרבראַכט עטלעכע וואָכן אין פּילאָדעלפּיע, די צייט וואָס ער האָט געשפּילט אין מיין טעאַטער, האָב איך זיך ערשט איצט איבערצייגט, אַז איך האָב אים גוט ניט געקענט. איך האָב געגלויבט, אַז אַדלער איז אַ ביזנעסמאַן, אַז מען קען זיך אויף אים פאַרלאָזן אין דער הינזיכט, איצט אָבער האָב איך אויסגעפונען, אַז וואָס אַמבעלאַנגט

געשעפט, קען מען זיך אויף אים ניט פארלאָזן, ווי מען זאָגט, אַ קאַץ און עק צו פאַרבינדן. אַדלער איז געווען אַ גרויסער אַרטיסט, אַ קלוגער, דורכ־געטריבענער שוישפילער, ער האָט געקענט אַלע קונצן פון דער בינע, אָבער אין ביזנעס איז ער געווען אַ קאַליקע. נאָך אַ זאַך: אַדלער האָט ליב געהאַט לאַנג צו שלאָפן, צו דערציילן מעשיות, אַנעקדאָטן, אָפּצוטאָן אַלערליי שפּיצלעך, אָבער טאָן עפעס ממשות'דיגעס אין ביזנעס — צו דעם האָט ער אַבסאָלוט ניט געטויגט.

אין דעם בריוו וואָס איך האָב באַקומען פון אַדלער'ן פון שיקאַגאַ, האָט ער מיר געשריבן אז ער איז דאָרט שוין פיר וואָכן, און ער האָט נאָך גאָרניט אויפגעטאָן, און ער קען גאָרניט אויפטאָן. קיין טעאָטער קען ער ניט קריגן און ער קען ניט פאַראינטערעסירן קיינעם, וואָס זאָל אים אין דעם העלפן. אַדלער בעט מיך אין דעם בריוו, אז איך זאָל נעמען סאַניאַ'ן און זאָל באַלד קומען קיין שיקאַגאַ. ער פאַרלאָזט זיך אינגאַנצן אויף מיר. איך וועל שוין דאָרטן קריגן אַ טעאָטער. ער פאַרויכערט מיר, אז אין שיקאַגאַ זענען דאָ אַ סך אידן און מיר וועלן דאָרט קאנען מאַכן גוטע געשעפטן.

אז שיקאַגאַ האָט אַ סך אידן און אז מ'קאָן פאַר זיי שפּילן אידיש טעאָטער — האָב איך געוואוסט אָהן אַדלער'ן, ווייל איך האָב דאָך שוין געשפּילט אין שיקאַגאַ, און מיט דערפאַלג.

אזוי ווי אין פּילאָדעלפיע האָט מען שוין סיי ווי סיי ניט געשפּילט, האָב איך ערקלערט מיינע אַקטיאָרן, אז איך פאַר קיין שיקאַגאַ צו אַדלער'ן און וויבאַלד מיר זעלן דאָרט אַוועקשטעלן אַ טרופע, וועל איך זיי אַהינגעמען. אַדלער'ן האָב איך באַלד געענטפערט, אז איך קום קיין שיקאַגאַ. מיט סאַניאַ'ן האָב איך ניט געדאַרפט קיין סך ריידן, אז זי זאָל מיט מיר מיט פאַרן. זי איז שוין דאָן געווען שטאַרק פאַרליבט אין אַדלער'ן, פאַרליבט איבער די אויערן. מיט גרויס פרייד האָט זי זיך גענומען פאַסקן און זיך מאַכן גרייט צו דער רייזע. דעם גאַנצן וועג קיין שיקאַגאַ האָט סאַניאַ ניט אויפגעהערט צו ריידן וועגן אַדלער'ן. זי האָט זיך פאַר מיר מודה געווען, אז זי וועט פאַרלאָזן איר מאַן, היימאַוויטש'ן, זיך מיט אים גט'ן און דאָן הייראַטן מיט אַדלער'ן.

מיר זענען אָנגעקומען אין שיקאַגאַ אַרום 3 אַזויגער פאַרטאָג. דער קאָנדוקטאָר האָט אויסגעשריען „שיקאַגאַ“, זענען מיר אַרונטערגעגאַנגען פון וואַגאָן מיט אונזערע פעקלעך. מיר האָבן אָבער געמאַכט אַ גרויסן טעות. מיר האָבן געדאַרפט נאָך פאַרן אַ פאַר סטאַנציעס ביזן דיפּאָ. (אַרונטער־

געגאנגען זענען מיר אויפן סטיישאָן אין די שלאַכט־הייזער וואו עס ווערן געקוילעט צענדליגער טויזנטער בהמות און עס ווערט צוגעפערטיגט פֿלייש פֿאַר גאַנץ אַמעריקע). עס איז נאָך געווען שטאַק פינסטער. די פינסטערניש איז פון צייט צו צייט דורכגעשניטן געוואָרן פון בליצן און דונערן. עס האָט אויסגעזען, אַט־אַט ברעכט אויס אַ רעגן, און דאָ זענען מיר אין די שלאַכט־הייזערן קיין קאַר גייט ניט, קיין קערידזשעס זעט מען ניט. מען זעט ניט קיין לעבעדיגן מענטשן אין גאַס. עס איז ניטאָ ביי וועמען צו פרעגן וואוהין מיר דאַרפן גיין. פון דערווייטנס האָט זיך געזען די שטאַט, האָבן מיר באַשלאָסן צו גיין אַהין צופּוס. מיר האָבן זיך געלאָזט אין וועג אַריין מיט די פעקלעך אויף די פֿלייצעס, און פעקלעך האָבן מיר געהאַט גענוג און גאַנץ שווערע. סאָניאַ האָט געהאַט עטלעכע העט־באַקסעס און סתם פעק, גרויסע און קליינע. מיר האָבן געהאַט צו זינגען און צו זאָגן. ביי יעדן בלאַק האָבן מיר זיך געמוזט אַפּרוּהען. אַרום זעקס אַזייגער זענען מיר אָנגעקומען אין שטאַט. מיר זענען געווען גליקלעך, ווען מיר האָבן דערזען אַ פּאָליסמאַן. איך בין צוגעגאַנגען צו אים און געפרעגט, ווי ווייט איך האָב צו גיין צו דעם הויז, וואו אַדלער האָט געוואוינט. איך האָב דעם פּאָליסמאַן געגעבן דעם נומער פון הויז און אויך דעם נאָמען פון דער גאַס. דער פּאָליסמאַן האָט מיר אָנגעזאָגט די בשורה, אַז מיר דאַרפן נאָך גיין בלויז עטלעכע בלאַק און מיר וועלן צוקומען צו דער 11טער סטריט וואו אַדלער האָט געוואוינט. מיר זענען געווען מיד און צעבראַכן פון גיין אַזאַ מהלך מיט די פעק אויף די פֿלייצעס, אָבער אויפן האַרץ איז שוין געווען אַביסל לייכטער. אַט באַלד, באַלד וועלן מיר זיין אין אַ צימער און זיך אַפּרוּהען.

גייענדיג אַזוי, זע איך פון דערווייטנס ווי עס רוקט זיך אַ צילינדער־הוט. איך האָב דערקענט אַדלער'ן, און געוואַלט אויסשרייען „אַדלער!“ און אים צורופן. איך האָב זיך אָבער באַלד צוריקגעהאַלטן. איך האָב באַמערקט, אַז ער גייט ניט אַליין. ביי זיין זייט גייט אַ דאַמע. ער איז געווען אַזוי פּאַרטיפּט אין געשפרעך מיט זיין באַגלייטערין, אַז ער האָט אונז ניט געזען. איך האָב מורא געהאַט, אַז ווען סאָניאַ וועט אים דערזען מיט אַ פּרוי, וועט זיין אַ סקאַנדאַל, האָב איך סאָניאַ'ן גענומען אונטערן אָרעם, כדי מיט איר אַריבערצוגיין אויף דער אַנדערער זייט סאַידוואַק. איך האָב גערעכנט, אַז גייענדיג אויף דער צווייטער זייט וועט זי אַדלער'ן ניט באַמערקן, אָבער סאָניאַ וויל ניט אַריבערגיין. זי זאָגט, אַז דער נומער וואָס מיר דאַרפן איז אויף דער זייט סאַידוואַק.

און דאָס אומגליק איז געשען: אַדלער מיט אַ גראָבער מויד קומען אונז אָן גלייך אין פנים אַרײַן. סאָניאַ האָט אַ קוויטש געטאָן מיט איר סאָפּראַן־שטימע, און די גראָבע מויד איז פון שרעק אַנטלאָפּן ווי אַן אָפּ־געברײטע.

איך האָב געהאַט אַ דזשאַב צו מאַכן שלום צווישן סאָניאַ'ן און אַדלער'ן. ווען סאָניאַ האָט זיך אַביסל באַרוהיגט, האָט אַדלער אונז אַרײַנגעפירט צו זיך אין צימער.

אַ צימער! עס איז מיר פינסטער געוואָרן אין די אויגן אַרײַנקומענדיג אַהײַן. אַ קליין פינסטער צימערל, מיט אַ פענסטערל איבער דער טיר, אַ צעבראָכן בעטל, אַ צעבראָכן טישל מיט צוויי צעבראָכענע שטולן. קיין געז איז ניט געווען. אַ ליכט האָט געברענט אויפן טיש. דאָס צימער האָט זיך געפונען אויפן צווייטן שטאָק אין אַ יאַרד־הויז. אַדלער האָט זיך פאַרענטפערט, אַז קיין בעסערע וואוינונג האָט ער ניט געקענט קריגן דאָ, אין דער אירדישער געגענד. סאָניאַ האָט זיך געבייזערט, געוויינט, זיך געפעסטשעט און זיך ענדלעך איבערגעבעטן.

מיר האָבן אַ וויילע גערעדט וועגן אונזערע פלענער. איך האָב אַדלער'ן און סאָניאַ'ן געטרייסט, אַז איך וועל געפינען אַ שענערן צימער פאַר זיי און פאַר מיר און מיר האָבן זיך געלעגט שלאָפּן. ווען מיר זענען אויפגעשטאַד גען, האָט אַדלער גענומען דערציילן ווי עס האַלט מיט אים אין שיקאַגאַ, פאַרוואָס ער האָט גאָרניט געקענט אויפטאָן. ער דערציילט מיר אַז אַ געוויסער היימי רובינשטיין, אַ סאַלון־קיפּער, בויט אַ אירדיש טעאַטער און אַז עס דאַרף נאָך נעמען אַ פאַר יאָר ביז דאָס טעאַטער וועט פאַרטיג ווערן. איך דערצייל אַדלער'ן, אַז רובינשטיין איז מיינער אַן אַלטער פריינט, אַז איך בין באַפריינדעט מיט זיין גאַנצער פאַמיליע, אַז לעאָן גאָלובאַק האָט חתונה געהאַט מיט רובינשטיין'ס אַ שוועסטער און אַז איך בין געווען אַ באַרדער ביי די רובינשטיינס אין הויז און בין געווען פאַרליכט אין זיין אינגערער שוועסטער, איוואַ.

איך האָב זיך געזען מיט רובינשטיין'ען. ער האָט געמאַכט אַ פאַר־שלאַג, אַז אַדלער זאָל קריגן אַזוי פיל און אַזוי פיל וויידזשעס אַ וואָך, ער זאָל אָבער ניט שפילן און ווארטן ביז זיין טעאַטער וועט פאַרטיג ווערן. איך האָב רובינשטיין'ען ערקלערט, אַז זיין פלאַן איז טאַקע דער פלאַן פון

א גוטן ברודער א ספארט, אָבער זעהר ניט קיין פראַקטישער. מיר קענען ניט זיצן אין שיקאַגאָ און וואַרטן ביז זיין טעאַטער וועט פאַרטיג ווערן. איך האָב אַליין גענומען זוכן אַ טעאַטער. ווען איך האָב דעם ערשטן מאָל געשפּילט אין שיקאַגאָ, האָב איך זיך דאָרטן פאַרשאַפּט אַ סך פּרײַנט, דאָב איך אייניגע פון זיי אָפּגעזוכט. אַנדערע, דערוויסנדיג זיך, אַז איך בין אין שיקאַגאָ, האָבן מיך אָפּגעזוכט. דורך מיר האָבן זיך מיינע פּרײַנט ערשט דערוואוסט, אַז דער באַרימטער יאַקאָב אַדלער געפינט זיך אויך אין שיקאַגאָ, וואָרום אַדלער אַליין האָט פון זיך ניט געלאָזט הערן. ער האָט ערגעץ געפאַקט די גראַבע מויד און נאָך עטלעכע מוידן און פּלעגט זיך מיט זיי אַרומשלעפּן טאָג און נאַכט און גאָרניט געמאָן צו קריגן אַ טעאַטער. מיינע פּרײַנט האָבן מיר אָנגעוויזן אויף דעם סטאַנדאַרד טעאַטער, וועלכער איז געווען געשלאָסן פאַר די זומער־מאָנאַטן. זיי האָבן מיר אויך אָנגעוויזן אויף דער אַקאַדעמי אָוו מיוזיק, וואָס האָט זיך געפונען מיט אַ צוויי בלאַק ווייטער פון סטאַנדאַרד טעאַטער, און וואָס איז אויך געווען פאַרמאַכט איבער די זומער־מאָנאַטן. איך בין אַוועק צום באלעבאָס פון סטאַנדאַרד טעאַטער. דאָס איז געווען אַ דייטשער איד. זיין נאָמען האָב איך פאַרגעסן. ער איז געווען זעהר אַ פיינער מאַן און זיך געהאַלטן מעשה אַריסטאָקראַט. איך האָב אים ערקלערט ווער איך בין און אַז מײַן פאַרטנער איז דער באַרימטער יאַקאָב פ. אַדלער. דער דייטשער איד האָט קיין אַהנונג ניט געהאַט וועגן אידישן טעאַטער. אים איז אָבער געפּלען געוואָרן מײַן פּלאַן, וואָס איך האָב אים פאַרגעלייגט און ער האָט מיר געגעבן זיין שעהנעם סטאַנדאַרד טעאַטער אויף די זומער־מאָנאַטן ביז עס וועט זיך אָנהייבן דער ענגלישער טעאַטער־סעזאָן.

ווען איך בין אַהיימגעקומען און איבערגעגעבן אַדלער'ן וואָס איך האָב אויפגעטאָן, איז ער געווען העכסט צופרידן. דאָ איז אָבער געווען אַ פּראַגע וועגן געלט. מען האָט געדאַרפט האָבן אַמױיניגסטנס צווישן אַכט הונדערט און טויזנט דאלער. מען האָט געדאַרפט ברענגען די טרופע פון פּילאַדעלפּיע, מען האָט געדאַרפט מאַכן דעקאָראַציעס און אַנדערע זאַכן. אַדלער'ס אַ הייסער פאַטריאַט, נאָך פון אַדעס, אַ רויטער איד, אַ שניידער, אַ גאַנץ דייכער, האָט אונז צוגעזאָגט צו לײען טויזנט דאלער. מיר האָבן זיך דערפרייט. ער האָט אָבער אונז געצויגן פון טאָג צו טאָג. יעדן טאָג האָט ער געהאַט אַנדערע אויסריידן. מיר האָבן ענדלעך איינגעזען, אַז דער רויטער שניידער בלאַפּט אונז, אַז ער וועט קיין געלט ניט געבן. אַ געוויסן טאָג זאָגט צו מיר אַדלער:

— טאַמאַשעווסקי, לאָמיר היינט, צום לעצטן מאָל, זיך דורכריידן מיטן רויטן שניידער, יאָ — יאָ, ניין — ניין, זועלן מיר וויסן וואו מיר האַלטן אין דער וועלט.

איך בין מיט אַדלער'ן אוועק צו זיין פּאַטריאַט, דעם רויטן שניידער. ער האָט געהאַלטן אַ סטאַר אויף סאַוט סטריט. דערזענדיג אונז פון דער-ווייטנס, האָט ער זיך באַהאַלט צווישן די הענגענדיגע קליידער אין סטאַר, אזוי אז מיר זאָלן אים ניט אַרויסזען. איך האָב אים אָבער דערזען און אים אַרויסגעשלעפט פון זיין באַהעלטניש. וואָס מיר און אַדלער'ן איז געווען אויפן האַרצן, האָבן מיר צו אים אויסגעלאָזט. מיר זענען אוועק פון אים באַליידיגטע, פאַרשעמטע. פון ווייטאָג האָט אַדלער זיך שיער צעוויינט. איך האָב אים געטרייסט און געבעטן, ער זאָל ניט זיין פאַרצווייפלט — גאָט וועט שוין העלפן. מיינע טרייסט-ווערטער האָבן אָבער ניט געהאַלפן; אזוי פאַרצווייפלט און דערשלאָגן איז ער געווען. ער האָט ניט געקענט גיין, האָט ער זיך אוועקגעזעצט אויף אַ שטיינערנע באַנק נעבן פּאַסטאָפּים און געבעטן אַ גלאָז וואַסער. ניט ווייט פון אונז איז געשטאַנען אַן אַלטע קריסטין און פאַרקויפט לעמאַנאַד צו צוויי סענט אַ גלאָז. אַדלער האָט אויסגעטרונקען עטלעכע גלעזער לעמאַנאַד און דאָס האָט אים אַביסל אויפגעמונטערט.

— הערט, — זאָגט צו מיר אַדלער, — מיין סאַניאַ האָט אַ סך צירונג, פאַר שווערע טויזנטער דאלער. מיר וועט זי דאָס ניט געבן. אייך, אָבער, בין איך זיכער, וועט זי דאָס צירונג יאָ געבן צו פאַרזעצן. אויב איר וועט איר צוזאָגן, אז באַלד נאָך די ערשטע עטלעכע פאַרשטעלונגען וועט איר דאָס אויסלייזן פון פּאַן-שאַפּ, און זאָגט איר אויך צו, אז איר, דאָס הייסט, די גאַנצע טרופּע, וועט איר דערפאַר קויפן אַ שעהנע מתנה.

איך האָב אַדלער'ן געפּאָלגט און בין אוועק אויף דער צוועלפטער סטריט אין אַדלער'ס וואוינונג. איך קום אַריין אין שטוב, זעה איך ווי סאַניאַ פּאַקט אירע זאַכן. אויף מיינ פּראַנע, וואָס זי פּאַקט זיך עפעס, ענטפּערט מיר סאַניאַ, אז זי זעט דאָ ניט קיין שום אויסזיכט, אז מיר זאָלן קענען שפּילן טעאַטער און אז זי פּאַרט צוריק קיין ניו יאָרק. איך האָב איר ערקלערט וועגן דעם סטאַנדארד טעאַטער, וואָס איך האָב גענומען, און איר דערציילט, אז דער רויטער שניידער האָט אונז אָפּגעבלאָפּט, און בין ענדלעך צוגעקומען צום פּסוק:

— סאַניאַ, איך וויל איר זאָלט מיר געבן, אָבער טאַקע נאָר מיר, אייער

צירונג. איך וועל דאָס פארזעצן אין פאון־שאפ פאר עטלעכע הונדערט דאלער און וועל שיקן נאָך דער טרופע אין פילאדעלפיע. איך גאראַנטיר אייך, אז פון דעם ערשטן געלט וואָס וועט אַרײַנקומען וועל איך דאָס צירונג אַרױסנעמען און וועל אייך נאָך קױפן אַ שעהנע מתנה.

איך האָב אַ היבשע ווײלע מיט איר אײנגע־טענה'ט. זי האָט געזען, אז איך בין ערנסט, אױפריכטיג און זי האָט מיר ענדלעך געגעבן גענוג צירונג אױף וועלכע איך האָב געקענט קױגן אפילו טױזנט דאלער. איך האָב איר זעהר געדאַנקט און בין גלייך אױעק צום פּאַסט־אַפּיס, וואו איך האָב אױבערגעלאָזן אַדלער'ן זיצן אױף דער שטיינערנער באַנק. איך האָב אים געפונען זיצן אױפן זעלבן פּלאַץ. ער איז אַנדערעמלט געוואָרן. איך האָב אים אױפגעוועקט און אָנגעזאָגט די גוטע בשורה. אַדלער האָט זיך דער־פרייט ווי אַ קליין קינד און געבענשט סאַניאַ'ן פאַר איר גוט האַרץ.

— אַצינד זענען מיר געראַטעוועטן — האָט אַדלער אױסגערופן. —

טאָמאַשעווסקי ברודער, מיר וועלן דאָ אין שיקאַגאָ מאַכן אַ סך געלטן מיר זענען ביידע אױעק אין אַ אײדישן פאון־שאפ און האָבן פאַרן צירונג געקראָגן, אױב איך האָב קיין טעות ניט, אכט הונדערט דאלער. גליקלעכע זענען מיר פון פאון־שאפ אױעק צו סאַניאַ'ן. מיר האָבן זי געפונען אַ פאַרוויינטע.

— מיין ביסל צירונגן — האָט זי געקלאָגט. — ניט דו, יאַקאָב, האָסט מיר די צירונג געקױפט, — האָט זי מיט טרויעריגע בליקן געקוקט אױף אַדלער'ן, — דאָס איז די צירונג פון מיין מאַן, פון מיין אײגענער פּראַצע. פון דיר האָב איך נאָך גאָרניט געהאַט, אױסער צרות, גרויסע צרות! אַדלער האָט סאַניאַ'ן געקושט און זי געטריימט, אז אַלץ וועט זיין אַלראַיט.

— מיר האָבן מיט זיך טאָמאַשעווסקי'ן — האָט ער אױסגערופן אַ פּרעהלעכער. — ער איז אַ בױזעסמאַן. ער וועט שוין זען, אז אונז אַלעמען זאָל זיין גוט.

אַדלער האָט מיך אױך געקושט. מיר זענען אַלע דריי אױעק דאָן־טאָון אין אַ גרויסן רעסטאָראַן, וואו מיר האָבן דערקױקט אונזערע מאָגנס און געזעצט וועגן ווײטערע פּלענער. מיר האָבן באַשלאָסן צו דינגען אַ גרויסע הויז מיט אַ סך צימערן, וואו אַלע שױשפּילער פון דער טרופע זאָלן וואוינען. מיר וועלן צונעמען אַ קעכין און אַ פּרוי אױפצױמען. סאַניאַ האָט זיך אונטערגענומען צו דינגען אַזאַ הויז און איך בין אױעקגעפאַרן קיין פּילאַ-

דעלפיע נאָך דער טרופע. אין דער צייט וואָס איך בין געווען אוועקגעפאָרן האָט אַדלער אַרויסגעלאָזן אַ פּאָסטער, אַז מיר הייבן אָן געבן פּאַרשטעלונגען אין סטאַנדאַרד טעאַטער, אַז מיר הייבן אָן מיט גאַלדפּאַדנע'ס „שולמית“, אַז סאָניאַ הימאַוויטש וועט שפּילן „שולמית“, באָריס טאָמאַשעווסקי „אַב-שלום“, יאַקאָב אַדלער „מנוח“, עליאַס גליקמאַן „צינגענטאַנג“, מערי עפשטיין (מיין שוועסטער) „אַביגיל“, אויפן פּאָסטער זענען אויך אויסגערעכנט געוואָרן די איבעריגע אַרטיסטן, וואָס וועלן אַנטייל נעמען אין דער אָפּערעטע. אונטערן פּאָסטער איז מיט גרויסע בוכשטאַבן געווען אַנאָנסירט: „יאַקאָב אַדלער און באָריס טאָמאַשעווסקי, מענעדזשערס.“

אידן האָבן אויסגעקויפט די טיקעטס נאָך אייניגע טעג פאַר דער פּאָד-שמעלונג. אין שיקאַגאָ איז געוואָרן פּרעהלעך, אָבער ביי מיר אין פּילאַדעלפּיע איז נאָך פּרעהלעכער געווען. מיין בעסי'לע האָט מיר אַ טעכטערל געבוירן, מיין אַסתר'ל. דאָס איז געווען אַ זעלטן שעהנע קינד. איך און בעסי'לע זענען געווען די גליקלעכסטע טאַטע-מאַמע. איך און בעסי האָבן זיך זעהר שטאַרק ליב געהאַט, כאָטש איך בין פּאַרגעטערט געוואָרן פון די שענסטע ווייבלעך און מיידלעך. אומעטום וואו איך בין געקומען, האָב איך געהאַט שעהנע פּרויען אַרום זיך, אָבער די שענסטע און די ליבסטע און די הייליג-סטע איז ביי מיר געווען בעסי.

ביי מיין טרופע איז געווען אַ דאָפּלעטע שמחה — וואָס איך און בעסי זענען געוואָרן טאַטע-מאַמע און וואָס מיר פּאָרן קיין שיקאַגאָ.

ווען מיר זענען געקומען אין שיקאַגאָ האָבן מיר געפונען אַן אינגענע היים, אַ גרויס הויז מיט אַ סך צימערן, אויסמעבלירט זעהר שעהן, ניט רייך אָבער באַלעבאַטיש. מיר האָבן אויך געטראָפּן דאָרטן אַ פּרוי, וואָס האָט אויפגעפאַסט אויפן הויז. איר נאָמען איז געווען שרה. דאָס איז געווען אַ פּיינע, איידעלע, ציכטיגע פּרוי. זי האָט געפירט אונזער באַלעבאַטישקייט אויפן בעסטן און שענסטן אופן. יענע גליקלעכע צייט וועל איך קיינמאָל ניט פאַרגעסן. אויך אַדלער האָט יענע צייט קיין מאָל ניט פאַרגעסן. גאַנץ אָפט אין שפּעטערע יאָרן, ווען מיר פּלעגן זיך צוזאַמענקומען, האָבן מיר זיך דערמאָנט אָן יענע גליקלעכע טעג אין שיקאַגאָ. אונזערע שווישפּילער האָבן זיך געפּיהלט גליקלעך. יעדער איינער האָט געקראָגן אַ שעהנעם, ליכטיגן, ריינעם צימער און גענעסן און געטרונקען פון דאָס בעסטע.

פיר וואָכן האָבן מיר געשפילט „שולמית“. יעדע פּאַרשטעלונג איז געווען אינגאנצן אויספאַרקויפט נאָך מיט סטענדינג רום. מיר האָבן די זעלבע אָפּערעטע געמוזט שפילן נאָך צוויי וואָכן. אזוי גרויס איז געווען אונזער ערפּאָלג. אדלער פלעגט בעטן ביי גאָט, אז אידן זאָלן אויפהערן צו קומען צו „שולמית“, ווייל ער האָט אין דער פּיעסע געשפילט אַ קליינע ראָלע. — טאָמאַשעווסקי, — פלעגט ער בעטן ביי מיר, — לאָמיר שוין אוועק וואַרפן „שולמית“!

איך האָב אים געמאַכט אַ פּאַרשלאַג:

— ווייסט איר גאָר וואָס, אדלער, שפילט איר „אבשלום“ און אין וועל שפילן אייער ראָלע, שולמית'עס טאַטע.

— וואָס דערסטו, טאָמאַשעווסקי, — האָט אדלער זיך געערגערט. — ווען איך זאָל קענען זינגען, וואָלט איך שוין לאָנג געשפילט „אבשלום“, האָט מיך אָבער גאָט געשטראַפט, איך האָב ניט קיין שטימע. אין דער ערד אַרײַן! אדלער האָט אַלץ ניט אויפגעהערט צו פּאָדערן, אז מיר זאָלן אויפפירן אַן אַנדער פּיעסע; אָבער זוי אויף להכעים, זענען אידן געלאָפן זען „שולמית“, און וואָס פאַרע אידן! די רייכסטע פון שטאָט. עם פלעגן קומען מענטשן אין זייערע אייגענע קאַרעטן, אידן אין פראַקן, פרויען אין באַל־קליידער, באַהאַנגען מיט טייערע צירונג. ביי מיר און ביי אדלער'ן זענען די טויזנטער אין באַנק געוואָקסן. עשירים זענען מיר געוואָרן, און בעס'לע און מיין טעכטערל האָבן געבליהט זוי בלומען. מיר זענען אַלע געווען העכסט גליקלעך, ביז עם האָט זיך געענדיגט אונזער סעזאָן און די ענגלישע טרופע האָט זיך שוין גענומען אַרײַנקלייבן אין דעם סטענדארד טעאַטער אויפן נייעם סעזאָן. אייגנטלעך זענען מיר געווען צופרידן וואָס מיר האָבן געענדיגט די פּאַרשטעלונגען. מיר זענען אַלע געווען זעהר אויסגע- מאַטערט פון שפילן יעדע נאַכט און שבת און זונטאָג צוויי מאָל אין טאָג, און מיר האָבן זיך אַלע גענויטיגט אין אַ ביסל רו.

היימי רובינשטיין, דער סאַלון־קיפּער איז געקומען צו מיר און גענומען פאַרהאַנדלען, אז מיר זאָלן אַלע וואַרטן ביז זיין טעאַטער וועט פאַרטיג ווערן. ער וועט צושטעלן מער אַרבעמער, מען וועט אַרבעטן בייטאָג און ביינאַכט און ער וועט זען אז דאָס טעאַטער זאָל פאַרטיג ווערן אין אַ פינף העכסטנס זעקס, חדשים אַרום. ער האָט אויך פרובירט אונטערקויפן אדלער'ן מיט עטלעכע טויזנט דאלער. אדלער האָט זיך אויסגעלאַכט פון רובינשטיין'ען און פון זיין קאַבאַר. ער האָט מיר אַלץ דערציילט, וואָס רובינשטיין פאַר-

לאַנגט פון אים. מיר האָבן קיין טעאַטער ניט געקענט קריגן און געבן פאַרשטעלונגען אין אַ האַל האָבן מיר ניט געוואָלט.

חברה אַקטיאָרן האָבן דערווייל צע'פטר'ט זייערע פאַר דאלער; אייניגע האָבן זייער גאַנץ געלט פאַרשפּילט אין קאַרטן. אַקטיאָרן האָבן אָנגעהויבן צו בורטשען, און מיט זיי זיך צו קריגן איז ניט געווען ראַטזאַם, ווייל צו יענער צייט זענען קיין סך פּעהיגע אידישע אַקטיאָרן ניט געווען. איך אַליין בין שוין אויך געוואָרן אָפּהענטיג ביי זיך. אמת קיין געלט האָט מיר ניט געפּעלט, אָבער כ'האַב געוואָלט שפּילן טעאַטער. די פון אונז וואָס האָבן זיך גענויטיגט אין געלט, האָבן איך געהאַלפּן, און אזוי האָבן מיר זיך אַרומ געדרייט אין שיקאַגאַ אָהן שום אויסזיכט אויף אַ טעאַטער.

היימי רובינשטיין איז שוין מער צו אונז ניט געקומען. ער האָט זיך געטרייסט, אַז סיי ווי האָבן מיר ניט וואו צו שפּילן, וועלן מיר זיין גע- צוואונגען צו וואַרטן ביי זיין טעאַטער וועט פאַרטיג ווערן. אַדלער פּלעגט אָפט קרעכצן.

— וואָס וועט זיין דער סוף? — האָט ער געהאַלטן אין איין פרעגן. —

עס איז שוין פאַר'מיואוס'ט געוואָרן אַרומצוגיין פּוסט-און-פּאַס. עס ווילט זיך שוין אַשפּיל טאָן.

— נו, איר האָט דאָך אַ יונג שעהנע ווייבל, דאַרף אייך ניט זיין אזוי לאַנגווייליג, — פּלעג איך זיך וויצלען.

אַדלער האָט געלאַכט, די איבעריגע פון אונזער קאָמפּאַני האָבן מיט געלאַכט; אָבער אין האַרצן איז געווען אומעטיג. יעדן טאָג פּלעג איך אַרומ גיין אין טעאַטער-דיסטריקט, געזוכט, גענישטערט, אָבער אומזיסט איז געווען מיין זוכן — עס איז ניט געווען וואו צו קריגן אַ טעאַטער.

צופּעליג האָבן איך זיך באַקאַנט מיטן אייגנטימער פון דער עקעדעמי אָוו מיוזיק, וואָס האָט זיך געפונען אויף האַלסטעד סטריט, עטלעכע בלאַק פון סטאַנדאַרד טעאַטער. ער איז געווען אַ דייטשער איד. איך האָבן אים פאַרנעלייגט אַ פּלאַן, אַז מיר זאָלן שפּילן ביי אים אין זיין טעאַטער. ער האָט אין זיין לעבן נאָך קיין אידיש טעאַטער ניט געהאַט געזען, פון אַדלער'ן און פון מיר האָט ער אָבער געהערט. די עקעדעמי אָוו מיוזיק איז צו יענער צייט געווען אַן ערשט-קלאַסיגער טעאַטער. דאָרט האָבן געשפּילט באַרימטע אַמעריקאַנער סטאַרס ווי עדווין בוטה, לאַרין באַרעט, מאַאָד עדעמס, די מאַדושעסקאַ (אַ באַרימטע פּוילישע דראַמאַטישע שווישפּילערין,

וועלכע האָט געשפּילט אויף ענגליש), סאַראַ בערנאַרד, א. א. דער באַלעבאָס פון טעאַטער האָט זיך דערײַבער געהאַלטן שטאַלץ און ער האָט מוראַ געהאַט אַרײַנצולאָזן אײדישע אַקטיאָרן אין זײן טעאַטער. עס קען נאָך האָבן אַ שלעכטע װירקונג אויף זײנע אַרײַסטאַקראַטישע באַזוכער, — האָט ער ערקלערט. איך האָב מיט אים אײַנגע'טענה'ט, אים ערקלערט, אַז די אײדישע בײנע האָט פײנע קײנסטלעך און אַז מיר שפּילן גוטע פּיעסן. איך האָב אים געװױזן װאָס קרײטיקער אין לאַנדאָן און אין פאַרײז האָבן געשריבן זװעגן אַדלער'ן, איך האָב אים אויך געװױזן קרײטיקס אין אַמעריקאַנער צײטונגען זװעגן מײן שפּילן. ער האָט מיר ערקלערט, אַז ער האָט געלעזן װאָס מען האָט געשריבן אין די ענגלישע צײטונגען זװעגן אונזערע פאַרשטעלונגען אין סטענדאַרד טעאַטער. עס איז אָבער שװער געװען אים צו אײבערצײגן, אַז ער זאָל דאָס געשעפט מיט מיר שליסן. איך האָב גענומען צו הײל'ן אַ דײטשן אידן, אַ דושולערי־סוחר מיטן נאָמען קין (זײן ערשטן נאָמען געדענק איך ניט). מר. קין האָט זיך מיט דעם אײַנגטימער פון דער עקעדעמי אָו מײוזיק פּערזענלעך געקענט און ער האָט בײ אים גע'פּועל'ט, ער זאָל אונז געבן דעם טעאַטער, אָבער מיר האָבן דאָרט געקענט שפּילן בלױז אַ דרײַפיר װאָכן, ביז צום סעזאָן פון ענגלישן טעאַטער.

די היצו זענען געװען שרעקלעכע, אָבער מיר האָבן ניט קײן מוראַ געהאַט ניט פאַר קײן הײז און ניט פאַר קעלט, און די שיקאַנאַר אידן זענען געלאָפּן צו אונז אין טעאַטער אַרײַן.

מיר האָבן אַנאַנסירט. אַז מיר הײבן אָן מיט אַ נײע פּיעסע, „די צײַגניערין“ פון דר. בן צײן. דאָס איז געװען אַ קאָמעדיע און זי איז פאַררעכנט געװאָרן אַלס אײנע פון די בעסטע פּיעסן אין דעם דאַמאַלסטײַגן אײדישן רעפּערטואַר. אַדלער האָט אין דעם שטיק געשפּילט די ראָלע פֿון אַ גלח, אַ דיקן, זעהר אַ דיקן גלח. ער האָט געקענט זעהר גוט זיך אָנטאָן און גרײמירן. דער גלח איז בײ אים אַרױסגעקומען אַ שרעקלעך אײבער־טריבענע פּיגור — אומגעהויער דיק, מיט אַ געשוואָלענעם קאַרס. דער אַרײמער אַדלער האָט זיך קױם געקענט רירן. די הײז איז געװען אַזאַ שרעק־לעכע, אַז עס איז נעבעך געװען אַ רחמנות צו קוקן אויף אים. מײן בעסי האָט געשפּילט די ראָלע פון אַ נאָנע, אויך אַ דיקע. אין איר איז דאָס דער גראָבער גלח געװען פאַרלײבט. אין די יונגע יאָרן פלעגט אַדלער טאַנצן און זײנען דװעטלעך מיט אַנדערע אַקטיאָרן, מיט װעלכע עס איז אים אױס־געקומען צו שפּילן. אין „די צײַגניערין“ האָבן דער גראָבער און די דיקע

נאָגע געדאַרפט זינגען אזא דועט. נאָכן זינגען האָבן זיי ביידע געכאַפט א טענצל, און אָט דאָס טענצל האָט אונז אָנגעאַרבעט א היבשע צרה.

די נייעס, אז אַדלער און טאַמאַשעווסקי וועלן שפּילן אין עקעדעמי אָוו מיוזיק איז געווען א געוואַלדיגע סענסאַציע. צו דער ערשטער פּאָר שטעלונג איז דאָס טעאַטער געווען בוכשטעבלעך אויספאַרקויפט. עס האָבן זיך אַ לאַז געטאָן דייטשע יאָהודים, וואָס האָבן אידיש טעאַטער פריער קיינמאָל ניט געזען. אויף דער בינע שפּילט זיך אָפּ די סצענע, אין וועלכער אַדלער און בעסי זינגען און טאַנצן. דער עולם סוועלט און אַפּלאָדירט זעהר שטאַרק. אַדלער און בעסי מוזן איבערזינגען און איבער-טאַנצן נאָך אַמאָל און נאָך אַמאָל. די היץ איז אונערטרעגלעך, די צוויי שוישפּילער זענען שוין מיד פון טאַנצן און זינגען, זיי באַדן זיך ממש אין שווייס, בעסי גליטשט זיך אויס און פאַלט און אַדלער פאַלט אויך, ער פאַלט אַרויף אויף בעסי'ן. ביידע ליגן געבעך און קענען זיך ניט אויפהויבן. צווישן פובליקום ברעכט אויס אַ ווילדער געלעכטער. עס הערן זיך קוויטשערייען. מאַנכע פון פובליקום ברעכן אויס אין היסטעריקע. מען האָט ווייטער ניט געקענט אָנגיין מיט דער פאַרשטעלונג און איד האָב געמוזט אַראָפּלאָזן דעם פאַרהאַנג. אַ גרויסע צאָל פון עולם איז באַלד נאָכן עפּיוואָד אַהיימ געגאַנגען. דער אייגנטימער פון טעאַטער, דער דייטשער איד, וועלכער איז געזעסן מיט זיין פאַמיליע אין אַ באַקס, האָט אויך באַלד פאַרקאָזט דאָס טעאַ-טער. די גאַנצע פאַרשטעלונג איז שוין געווען אַ צעשטערטע. דאָס פובליקום האָט מער ניט געלאַכט פון אַדלער'ס און בעסי'ס וויצן, דער עולם האָט מער ניט אַפּלאָדירט זייער זינגען און טאַנצן. עס האָט זיך געפּיהלט אַ פרעמדקייט פון פובליקום צו דער גאַנצער פאַרשטעלונג.

נאָך דער פאַרשטעלונג זענען מיר אַהיימגעגאַנגען זעהר באַטריבטע. די גאַנצע נאַכט האָט אַדלער ניט אויפגעהערט צו זיפּצן. בעסי האָט כלומרשט געלאַכט, אָבער איר געלעכטער איז געווען דורכגעמישט מיט ביטערקייט. איד האָב פון ווייטאָג און בושה צוליב דער פּאַסירונג ניט געקענט עסן קיין סאַפּער. איד האָב ניט געקענט אויסריידן קיין וואָרט. איד בין אַוועק פון אַלעמען אָהן „א נוטע נאַכט“. אַדלער האָט מיר נאָכגעשריען, מיך גערופן, אָבער איד האָב אים ניט געענטפּערט. איד האָב יענע נאַכט קיין אויג נישט צוגעמאַכט. מיין האַרץ האָט מיר געזאַגט, אז עפעס שרעקלעכעס ערוואַרטט אונז. איד האָב קוים דערלעבט צען אַ זייגער אין דער פּרי און בין אַוועק אין דער עקעדעמי אָוו מיוזיק. צוקומענדיג צום טעאַטער, האָב

איך געטרופן א צעטל אויף דער טיר. איבערלעזנדיג דעם צעטל, איז מיר פינסטער געוואָרן אין די אויגן. אויפן פּאַפּיר איז געווען אָנגעשריבן, אז דאָס טעאַטער איז געשלאָסן פאַרן סעזאָן, אז מער וועלן קיין אידישע פּאַרשטעלונגען ניט געגעבן ווערן אין דער עקעדעמי אָוו מיוזיק. דער צעטל איז געווען אונטערגעשריבן מיטן נאָמען פון מענעדזשער. דאַכט זיך, ליוואַי האָט ער געהייסן. אלע טירן פון טעאַטער זענען געווען פאַרשלאָסן. איך האָב גענומען וואַרטן. עס איז שוין עלף, צוועלף, איינס — קיינער קומט ניט. איך בין אָבער נאָך אלץ געבליבן דאָרטן, איך האָב זיך אַרומ־געדרויט אַ לאַנגע צייט אַרום טעאַטער, דערנאָך האָב איך אָפּגערופן אויפן טעלעפאָן דעם אייגענטימער. מען האָט מיר געענטפערט, אז מר. ליוואַי וויל צו מיר ניט ריידן.

דאָס איז געווען די ענדע פון אונזער שפּילן אין דער עקעדעמי אָוו מיוזיק. איך בין אַהיימגעקומען און דערציילט אַדלער'ן און די אַנדערע מיט־גלידער פון דער טרופּע וועגן דעם רעזולטאַט פון אונזער גרויסער בושה פון דער נעכטיגער פּאַרשטעלונג. אלע האָבן געפּיהלט אַ טיפּן וועהטאַג, בלויז איין מענטש האָט פּאַרגעניגן געהאַט פון אונזער נעכטיגן בראַך. דאָס איז געווען היימי רובינשטיין. ער איז געווען זיכער, אז איצט וועלן מיר זיין געצוואונגען צו וואַרטן ביז זיין טעאַטער וועט פּאַרטיג ווערען.

מיר זענען, אלזאָ, ווידער געבליבן אַהן אַ טעאַטער. מיר דרייען זיך אַרום איבער די גאַסן פון שיקאַגאָ. מיר ווערן שיער ניט משוגע פון ליידיג־גיין. אַדלער הערט ניט אויף מיר צו דערגיין די יאָרן:

— נו, טאָמאַשעווסקי, וואָס דענקט איר עפעס צו טאָן? וואָס שוויינט איר? וואָס טוט איר ניט עפעס?

איך האָב ניט געהאַט וואָס אים צו ענטפערן. איך האָב אים געטרייסט, איך האָב געטרייסט די אַנדערע שוישפּילער, אָבער ביי מיר אין האַרצן איז געווען ביטער. איך האָב געהאַט פאַרשידענע אָפּנונגען אויף דעם מענעדזשער, אויף יענעם מענעדזשער, אָבער אויסגעלאָזט האָט זיך פון אלץ אַ בוידעם. פאַרצווייפלט בין איך אָבער ניט געווען. איך האָב געהאַט באַשלאָסן, אז אויב מיר וועלן אין שיקאַגאָ קיין טעאַטער ניט קריגן, וועלן מיר אַרויספאַרן איבער אַמעריקע. אויף דער פּראָווינץ איז נאָך דאָ גענוג אידיש געלט פאַר אַדלער'ן און טאָמאַשעווסקי'ן.

א געוויסן טאָג נעם איך א שפּאַציר איבער האַלסטעד סטריט. איך גיי פאַרביי א זייגעראַמאכער, דערמאָן איך זיך, אז מיין זייגערל איז עפעס ניט מיט אַלעמען, גיי איך אַרײַן צו דעם זייגעראַמאכער. דער איד האָט מיך באַלד דערקענט און מיך אָנגערופן ביים נאָמען. ער האָט מיר ערקלערט, אז ער איז מיינער און אַדלער'ס א פאַטריאַט. ער איז געווען אַ קלאַגער און רעדעוודיגער מענטש און איז מיט מיר באַלד געוואָרן אַ גאַנצער גוטער-ברודער. ער וויל וויסן וואָס אַדלער טוט, וואָס מיר אַלע טוען, פאַרוואָס שפּילן מיר ניט קיין טעאַטער? איך האָב אים דערציילט אז מיר זוכן אַ טעאַטער, אָבער מיר קענען ניט געפינען.

— שאַן — איך האָב פאַר אייך אַ טעאַטערן — האָט ער זיך אַ כאַפּ געטאָן.

— איר האָט פאַר מיר אַ טעאַטער? וואו? אין וועלכער געגנד?

— טאַקע דאָ, — ענטפערט דער איד, — דאָ ביי מיר נעקסט-דאָרף. איר האָט כאַמערקט דאָ נעקסט-דאָרף צו מיר אַ גאַנצע וואַנט פון ברעטער? דאָס איז ניט קיין וואַנט, נאָר דער אַרײַנגאַנג צום טעאַטער. איר ווילט עס אָנקוקן? איך קען עס אייך ווייזן. קומט אָטאַרשט מיט מיר!

ער פירט מיך אַרײַן אין הויף. איך זע אַ גאַנץ פיינע היַצערנע געביידע. דערנאָך פירט ער מיך צו אַ צעבראַכענער וואַנט, דורך וואַנען מען האָט געקענט אַרײַנגיין אין טעאַטער. דורך דער צעבראַכענער וואַנט האָבן מיר זיך אַרײַנגעשפאַרט אינווייניג, און וואָס זע איך? — אַ גרויסער, שעהנער טעאַטער, מיט טעאַטער-שטולן, מיט אַ שעהנע באַלקאָני און אויך אַ גאַלערי, מיט אַ שעהנער, אָבער טאַקע גאָר אַ שעהנער, בינע, מיט אַ מאַסע דעקאָראַציעס און פיינע, גרויסע, לופטינע דרעסינג-רוםס. מיין באַגלייטער דערציילט מיר, אז דאָס טעאַטער שטייט שוין אזוי פאַרשלאָגן מיט ברעטער איבער צען יאָר. די אייגנטימער זענען געשטאָרבן און עס זענען ניט איבערגעבליבן ניט קיין קינדער און ניט קיין קרובים. אַ אידישער לאַיער איז דער איינציגער, וואָס האָט דאָס רעכט אויפן טעאַטער, און דער לאַיער איז טאַקע זיין לענדלאַרד, זעהר אַ פיינער יונגעראַמאָן. ער דערציילט מיר דערביי, אז ער מאַנט קיין מאָל ניט קיין רענט ביי אים. אַמאָל צאָלט ער רענט און אַ סך מאָל ניט.

— איך זאָג אייך, מיסטער טאַמאַשעווסקי, דאָס איז אַן אמת'ער שמאַלץ-גרוב. אויב איר ווילט, פאַר איך מיט אייך שוין צום לענדלאַרד. אַ קלייניגקייט איך וועל האָבן אַזעלכע טייערע שכנים אָט גיי איך שוין טעלעפאָנירן צום

לאָיער אויסגעפינען צי ער איז איצט אין אָפּים, אויב יאָ, וועלן מיר טאָקע
באלד אַריבערפּאַרן צו אים.

צו מײן מזל איז דער לאָיער געווען אין זײן אָפּים. דער לאָיער ערקלערט
מיר, אז מיר קענען האָבן זײן טעאָטער. ער באַמערקט דערביי, אז עס איז
טאָקע אַ גרויסער שאַד וואָס אזא טעאָטער זאָל זײן צוגעשלאָסן, פּאַרקלאַפּט
מיט ברעטער. ער ערקלערט מיר אויך די אורזאָך פּאַרוואָס קײנער ווײל דאָס
טעאָטער ניט דינגען: אויף האַלסטעד סטריט האָבן זיך אויפגעבויט דריי
נייע מאָדערנע טעאָטערס — דער סטענדארד טעאָטער, די עקעדעמי און
מיוזיק און דער בידזשו טעאָטער. נו, ווער ווײל דאָס אַרײַנלייגן געלט אין
אן אלטן טעאָטער, דערצו נאָך אַ הילצערנע געביידע?

דער לאָיער האָט פּאַרשטאַנען, אז פאַר אײדישע פּאַרשטעלונגען איז זײן
טעאָטער אזוי זײ געוואונשן, און ער לאָזט מיך שוין ניט אָפּ. ער ווײל
דורכאויס, איך זאָל שוין, אויפן שטעל, אונטערשרײבן אַ לײס; געלט ווײל
ער ניט — ער וועט אָפּמאַכן אויף פּראָצענטן. איך האָב אָפּגעמאַכט מיטן
לאָיער אויף צוואַנציג פּראָצענטן. ער דאַרף געבן דאָס טעאָטער, באַלײכטונג,
סטעידזש־הענדס, אַ קעשיר און אַ העלפּט, וואָס עס וועט דאַרפן קאַסטן
דרוקן די פּאַוסטערס און די אַדווערטײזמענטס אין די צײטונגען. מיר
האָבן אָפּגעמאַכט, אז מאָרגן, צען אַזײגער אין דער פּרי, קום איך מיט
אַדלער'ן און מיר וועלן אונטערשרײבן דעם לײס. דער לאָיער האָט מורא
געהאַט, טאָמער וועל איך ביז מאָרגן חרטה האָבן, האָט ער געלאָזט טײפּ־
ראַיטן אזא מיין קאַנטראַקט, וואָס זאָל מיך געזעצלעך פּאַרבינדונג מיט אים
צום טעאָטער. מיר האָבן בײדע דעם קאַנטראַקט אונטערגעשריבן. דער
זײגער־מאַכער האָט געטאַנצט פאַר שמחה.

ווען איך בין אַהײמגעקומען איז שוין געווען נאַכט. אַדלער און די
טרופע האָבן געוואַרט אויף מיר מיט סאַפּער. איך האָב אלעמען אײבערגעגעבן
די גוטע בשורה, אז מיר האָבן אַ טעאָטער, וואו מיר וועלן אָנהײבן שפּילן
דעם נייעם סעזאָן. די שמחה, וואָס האָט דאַמאלט בײ אונז אלעמען גע־
הערשט, איז זיך לײכט פּאַרצושטעלן. מען האָט זיך געקוישט אײנע מיט די
אַנדערע, מען האָט געטאַנצט פון פּרײד. מען האָט אַרויפגעבראַכט עטלעכע
פּאַינטלעך ביר און די שמחה האָט אָנגעהאַלטן ביז שפּעט אין דער נאַכט.
חברה האָט געזונגען, אַדלער האָט געטאַנצט. מיר האָבן אלע געוואַרט מיט
אומגעדולד אויף מאָרגן, אום צו זעהן דעם געפונענעם אוצר אונזערן —
דאָס נייע טעאָטער. עס זענען אָנגעקומען „פּאַטריאַטן“, און ווען זײ האָבן

זיך דערוואוסט וועגן די נייעס, האָבן זיי מיך ממש אויף די הענט אַרומ-
געטראָגן און געשריען „הוראַ פאַר טאַמאַשעווסקי“. חברה אַקטיאָרן
האָבן שוין ניט געוואָלט גיין שלאָפן, זיי האָבן געוואָלט הוליען אזוי די
גאַנצע נאַכט. מיט געוואָלד האָב איך זיי אַריינגעטריבן אין זייערע בעטן.
אויף מאָרגן, צען אַזייגער אין דער פרי, האָב איך די גאַנצע טרופע
געבראַכט אין טעאַטער. איצט האָט מען זיך שוין ניט געדאַרפט אַריינשפאַרן
דורך דער צעבראַכענער וואַנט, איך האָב שוין געהאַט אַ שליסל צום אַריינ-
גאַנג און די וואַנט איז שוין געווען פאַנאַדערגענומען. דאָס טעאַטער איז,
נאַטירלעך, געווען פאַרשטויבט, אָפגעלאָזן. מיר זענען אָבער ניט אַנטוישט
געוואָרן. עס איז ביי קיינעם פון אונז קיין צווייפל ניט געווען, אַז ווען
מיר וועלן אַלץ איבערפאַרבן, אויסרייניגן, וועלן מיר האָבן אַ גאַנץ פיינעם
טעאַטער.

חברה האָט זיך געפרייט און געכאַפט אַ טענצל אויף דער בינע. עליאַם
גליקמאַן האָט געמאַנצט אַ קאַמאַרינסקע. (גליקמאַן איז שפּעטער יאָרד-לאַנג
געווען דער מענעדזשער פון דעם סטאַר טעאַטער אין שיקאַגאָ). אַדלער
האַט אָנגעקוואַלן.

— ווען איך וואָלט געהאַט אזא טעאַטער אין לאַנדאָן, — האָט ער
אויסגערופן, — וואָלט איך היינט אַ גרויסער עושר געווען! אָדער ווען
מיר האָבן אזא טעאַטער אין ניו יאָרק, וואָלט איך זיי געוויזן, די לאַפּאַצאַנעס,
וואָס האָבן פאַרכאַפט ניו יאָרק, ווער אַדלער איזן
מיט די „לאַפּאַצאַנעס“ האָט ער געמיינט די צוויי קאַמפּאַניעס: מאָג-
לעסקאַ'ס און חיימאָוויטש'עס.

מיר זענען אַוועק צום לאַיער. אַדלער האָט אויף אים געמאַכט אַ זעהר
גוטן איינדרוק. מיר האָבן אונטערגעשריבן דעם לים און אָט האָבן מיר שוין
ווידער אַ אידיש טעאַטער אין שיקאַגאָ!

מיר האָבן באַלד אַרויסגעלאָזן פּאַוסטערס צום אידישן עולם, אַז מיר
האָבן אַן אַדלער-און-טאַמאַשעווסקי-טעאַטער אויף האָלסטעד סטריט, און
אַז דאָס טעאַטער וועט זיך אין קורצן עפענען. שיקאַגאָ'ער אידן האָבן זיך
געפרייט. מיר האָבן געקראָגן באַגריסונגס-טעלעגראַמעס און מאַסן בריוו
מיט גליקוואונשן. דער איינציגער, וואָס האָט זיך געפיהלט ניט גוט, איז
געווען היימי רובינשטיין.

איך האָב זיך אַ נעם געמאַן אויסרייניגן און אויפפיקסן דאָס טעאַטער.
מען האָט באַלד צורעכט געמאַכט די צעבראַכענע וואַנט, דאָס טעאַטער האָט

מען איבערגעמאָלט, דעקאָרירט, געלענט נייע קארפעטס, אַרײַנגעשטעלט
נייע פענסטער. פון דעם שמוציגן, אָפגעלאָזענעם טעאטער האָבן מיר געמאכט
א שעהנעם קונסט־מעמפל.

מיר האָבן געעפנט די קאסע פאַר די פאַרשטעלונגען, וואָס מיר האָבן
געהאַט אַנאַנסירט. די אידן זענען געלאָפן נאָך טיקעטס ווי נאָך מצה־
וואסער. אונזער ערשטע פאַרשטעלונג אין דעם טעאטער איז געווען גאָלד־
פאַדענ'ס „בר־כוכבא“. איך האָב געשפילט „בר כוכבא“, סאַניאַ האָט
געהאַט די ראָלע פון „דינה“, אַדלער איז געווען „פאַפוס“. די אַנדערע ראָלען
זענען צעטיילט געוואָרן צווישן די אַנדערע שוישפילער. דער אָרקעסטער
איז באַשטאַנען פון צוואַנציג מאַן, אונטער דער פיהרערשאַפט פון מר. פידלער,
א באַזאַבטער מוזיקער. מיר האָבן אויך געהאַט אַ פיינעם כאָר פון די
בעסטע אידישע זינגער, וואָס מען האָט געקענט קריגן אין שיקאַגאָ. די
דעקאָראַציעס זענען געמאָלן געוואָרן פון אַ געוויסן מאלער, עדוואַרדס. מיר
האָבן אויך געמאכט נייע קליידער. אין דער געשיכטע פון אידישן טעאטער
איז נאָך קיין מאָל „בר־כוכבא“ ניט געשפילט געוואָרן מיט אַזא רייכער אויס־
שטאַטונג און מיט אַזאַ פינקטלעכקייט, ווי ביי אונז.

פארשמירטע קליידער פארטרייבן דעם עולם.
 נייע ראַמאָנען — נייע צרות - אן אומדערוואַר-
 טעטער גאַסט - די דאַמע אין שוואַרצן - אַדלער-
 מאַמאַשעווסקי טעאַטער אין ניו יאָרק - אַדלער
 מיט אַפּ אַ שפּיגל - איך ווער ברונז מיט
 אַדלער'ן - די אייראָפּעאַישע טרופּעס אַנערקענען
 מיך שוין - צוריק קיין שיקאַגאָ.

די גאַכט פון דער ערעפענונג פון אונזער נייעם טעאַטער אין שיקאַגאָ איז
 געווען אן אמת'ער יום-טוב. ווייבער האָבן זיך געלאָזט מאַכן נייע קליידער,
 מענער זענען געקומען אין „פּרינץ אַלבערטס“, אין „טאַקסידאַס“. די אפּלאַד
 דיסמענטן נאָכן ערשטן אַקט האָבן געדונערט מינוטן-לאַנג, אָבער באַלד
 דערנאָך איז געשען אַ גרויס אומגליק; די ווייבער אין די נייע קליידער
 האָבן זיך ניט געקאנט אויפהויבן פון זייערע פּלעצער. זיי זענען צוגעקלעפט
 געוואָרן צו די שטולן פון דער פּרישער פּאַהב. פּרוואונדיג זיך אויפשטעלן,
 האָבן פיל טעאַטער-באַזוכער זייערע קליידער צעריסן. אזוי ווי מיר האָבן
 זיך צוגעאיילט מיטן עפענען דאָס טעאַטער, האָט די פּאַרב אויף די פּלעצער
 זיך נאָך ניט געהאַט ווי געהעריג אויסגעטריקנט. אין איילעניש האָבן מיר
 גאַרניט געטראַכט, אז דאָס קאָן אונז אַנמאַכן אזא טראַבל.

מיר האָבן געהאַט צו זינגען און צו זאָגן צוליב די צעריסענע קליידער.
 מען האָט אונז אָנגעקלאָגט אין געריכט. מיט אַ סך פון די אַנקלעגער האָבן
 מיר געסעלט אויף אַ פּרידלעכן אופן, אָבער ניט מיט אַלעמען. קיין גוטס
 האָט אונז די פּאַסירונג מיט דער ניט-פּאַרטריקנטער פּאַרב פון די שטולן
 איבערהויפּט ניט געטאָן. מאַנכע פון אונזערע באַזוכער פּלעגן מיטברענגען
 מיט זיך אין טעאַטער האַנטיכער, שמאַמעס, אַלטע צייטונגען און דערמיט

פארדעקן די שטולן, כדי זיי זאלן זיך ניט אויסשמירן מיט דער פארב, וועלכע איז נאך אלץ געווען קלעפערדיג.
אבער לאַמיר איבערלאָזן דאָס פעקל צרות, און איבערגיין צו אַן אנדערן ענין.

ווי באַקאנט, זענען פאראן אַרום די טעאָטערס מיידלעך און ווייבלעך — יונגע און אַלטע — וואָס זוכן צו פארפירן ראָמאַנען מיט שוישפילער. אונזער טעאָטער איז, נאַטירלעך, ניט געווען קיין אויסנאַם. אַדלער האָט זיך געהאַט זיינע „פאַטריאַטקעס“. דאָס רוב פון זיי זענען געווען יונגע מיידלעך. אַדלער האָט געהאַט אַ שוואַכקייט צום שעהנעם געשלעכט. די צאָל פון זיינע „פאַטריאַטקעס“ איז געווען אַ גאַנץ היבשע. גאַנץ אָפט פלעג איך אַדלער'ס „פאַטריאַטקעס“ פאַרטרייבן פון טעאָטער, און אַדלער איז אויף מיר דערפאַר געווען שטאַרק ברוגז. דאָס טרייבן האָט אָבער ניט געהאַלפן. זיי האָבן אַדלער'ן ניט צורו געלאָזן, די פרויען. צו מיר האָט זיך געהאַט צוגעטשעפעט אַ זעהר שיינע ווייבל, די פרוי פון אַ ביזנעסמאַן. זי פלעגט קומען יעדן אָונט אין טעאָטער און יעדן נאַכמיטאָג פלעגט זי מיר אָפּשטאַטן אַ וויזיט אין מיין דרעסינג־רום. אַ פייערדיגן טעמפּעראַמענט האָט דאָס ווייבעלע געהאַט. די טריישאַפט, די ליבע וואָס זי האָט מיר אַרויסגעוויזן, איז געווען אַן איבערנאַטירלעכע. זי האָט מיך פשוט פאַר־פאַלגט מיט איר פאַרליבטקייט. איך האָב גאָרניט געקאַנט פטור ווערן פון איר. איר מאַן איז געווען פאַרנומען אין זיין ביזנעס דעם גאַנצן טאָג און ביז שפעט אין דער נאַכט. קיין קינדער האָט דאָס פאַר־פאַלק ניט געהאַט, האָט זי געהאַט גענוג צייט צו זיין נעבן מיר.

אַ געוויסן טאָג איז זי, ווי געוויינלעך, געקומען צו מיר אין מיין דרעסינג־רום. זי האָט, צו איר גרויסער איבעראַשונג, געפונען די טיר פאַרמאַכט. זי האָט אָבער געוואוסט, אַז אין דער צייט בין איך געוויינלעך אין דרעסינג־רום, פוילט זי זיך ניט און קוקט אַריין דורכן שליסעל־לאָך. זי האָט קיין טעות ניט געהאַט. איך בין טאַקע דאָרטן געווען, און ניט אַליין. איך האָב געהאַט צו נאַסט אַן אנדערע שעהנהייט. דאָס ווייבל, אויפגע־פלאַמט פון אייפערזוכט, האָט גענומען קלאַפן אין טיר, און איך האָב זי געמוזט אַריינלאָזן. ווי אַ וויכער האָט זי זיך אַריינגערופן אין מיין צימער. זי האָט איר קאָנקורענטיין דערקענט און זי אָנגערופן ביי איר ערשטן נאָמען. און באַלד האָט זי איר גענומען דערלאַנגען אַ פאַרציע מוסר :

— דו, די טאַכטער פון אַ פרומען אידן! ווען דיין טאַטע וואָלט דאָס

וויסן . . . און ער וועט עס טאקע וויסן | איך גיי שוין אַריבער צו אים
און וועל אים אַלץ דערציילן |

זי האָט מיט רציחה פאַרהאַקט די טיר און איז אַוועק.

און דאָס מיידל ? זי איז זיך געזעסן אַ געלאַסענע, אַ רוהיגע, אַזוי ווי
קיין זאך וואָלט ניט פאַסירט. איך אָבער האָב זיך אַזוי רוהיג ניט געפיהלט.
איך האָב ביי איר געפרעגט :

— וואָס וועט טאקע זיין ווען דער טאַטע דיינער וועט זיך דערוויסן ווען
דיינע וויזטן ביי מיר ?

זי האָט אַ שמייכל געטאָן, אַרויסווייזנדיג אירע פערלדיגע ציין און גע-
זאָגט :

— וואָס אַרט מיך וואָס דער טאַטע וועט זאָגן, אָדער וואָס די גאַנצע
וועלט וועט זאָגן ; איך האָב דיך ליב און דאָס איז אַלץ |

פאַרליבט האָט זיך דאָס מיידעלע אין מיר ווען זי איז געקומען מיט איר
פאַמיליע אין טעאַטער און מיך געזען שפּילן. זי איז באלד נאָכדעם געקומען
צו מיר און זיך מיט מיר באקענט. איך בין פון איר שעהנמיט באַצויבערט
געוואָרן. זי פלעגט מיך גאַנץ אָפט באַזוכן. אַנשטאָט צו גיין אין האַרסקול,
וואו זי איז געווען אַ שילערין, פלעגט זי קומען צו מיר. ווען אַדלער האָט
זי דערזען, איז ער שיער ניט משוגע געוואָרן; אַזוי שטאַרק האָט זי אים
איבעראַשט אַז ער זאָגט צו מיר :

— געדענק, טאַמאַשעווסקי, איך וועל דאָס שעהנע מיידעלע ביי דיר
צונעמען |

און אַדלער האָט טאקע פרובירט דעם סטראַשונאַק זיינעם דורכצופירן;
אָבער דאָס האָט זיך אים ניט איינגעגעבן. דאָס שעהנע מיידל האָט אים
באַליידיגט. זי פלעגט זיך פאַר מיר אויף אַדלער'ן אָפט באַקלאַגן, אַז ער
טשעפעט זיך צו איר.

אין אַ געוויסער נאַכט איז דאָס געווען. — עס איז שוין איינגענטלעך
געווען טאָג, איך בין געשמאַק געשלאָפן אויף מיין קוואַרטיר, ווען פּלוצלינג
איז מיין שלאָף צעשטערט געוואָרן. מען האָט געקלאַפט אין מיין טיר.
אָבער אַלץ הייסט געקלאַפטן איך האָב זיך אויפגעכאַפט אַ דערשראָקענער,
מיינענדיג, אַז דאָס הויז ברענט.

איך פרעג ווער עס קלאַפט, אָבער אַנשטאָט אַן ענטפער, ווערט דאָס
קלאַפן נאָך שטאַרקער. אַדלער, וועלכער האָט געוואוינט נעקסט-דאָר צו מיר,
האָט זיך אויך אויפגעכאַפט פון דעם שטאַרקן קלאַפן און געעפנט די טיר

פון זיין צימער. איך האָב געהערט ווי אַדלער רעדט מיט מענטשן, האָב איך געעפנט די טיר. איך האָב דערזען דעם טאַטן פון דעם שעהנעם מיידלעך און איר ברודער. דער פאָטער פון דעם מיידל האָט זיך אַ כאַפּ געטאָן צו מיר מיט זידל־ווערטער. אַדלער האָט אונז אַלעמען אַריינגענומען צו זיך אין פראַנט־רום. דאָרטן האָט דער מיידלעס ברודער אַרויסגעכאַפּט אַ רעוואָלווער און זיך געצילט אין מיר. סאָניאַ חיימאָוויטש איז צוגעשפּרונגן גען צו אים, אַ כאַפּ געטאָן אים פאַרן האַנט און אַרויסגעשליידערט דעם רעוואָלווער. אַדלער האָט אַ כאַפּ געטאָן דעם רעוואָלווער פון פלאָך און אים אַריינגעלייגט צו זיך אין כאַלאַט־קעשענע. דער מיידלעס פאָטער האָט ווידער מיר דערלאַנגט אַ פאַרציע מוסר, און דער ברודער האָט מיך גע־סטראַשעט, אַז ער וועט מיך אַריינזעצן אין אַרעסט. דער פאָטער האָט זיך צעוויינט:

— אזא קינד, אזא אוצר, אזא שעהנהייט פארשפילט!

אַדלער האָט זיך אַריינגעמישט און ערקלערט דעם פאַרקלעמטן פאָטער און זיין זוהן, אַז דאָס מיידלעך איז ניט קיין פיינע, אַז זי שלעפט זיך אַרום אפילו מיט די סטעיַדזש־הענט . . .

אַדלער'ס ווערטער האָבן געהאַט אַ שטאַרקע ווירקונג אויפן פאָטער און אויף זיין זוהן. דער בעס איז ביי בייַדן אַביסל אָפגעקילט געוואָרן. זיי זענען ענדלעך אוועק דערשלאַנגענע און פאַרשעמטע.

איך האָב באלד פאַרשטאַנען, אַז דאָס האָט מיר יענע שעהנע ווייבעלעך, די פרוי פון דעם ביוזנעסמאַן, אָפגעטאָן דאָס שפּיצל. זי האָט איר סטראַ־שונאָק דורכגעפירט.

בעסי איז אזוי געשמאַק געשלאָפן, אַז זי האָט דאָס שטאַרקע קלאַפן אין טיר ניט געהערט. וועגן דעם סקאַנדאַל האָט זי זיך דערוואוסט ערשט שפעטער.

איצט לאָמיר זיך אומקערן צוריק צו אונזער טעאַטער.

מיר האָבן געמאַכט גאַנץ פיינע געשעפטן. מיט דער צייט האָבן די שיקאַגאָער אידן שוין אינגאַנצן פאַרגעסן אָן די שטולן מיט דער ניט־פאַר־טריקנטער פאַרב, און זיי זענען ווידער געקומען אין מאַסן אונז זען שפּילן. מיר האָבן געלעבט גליקלעך און צופרידן און יעדע וואָך געטראָגן גרויסע סומעס געלט אין דער באַנק אַריין.

פלוצלינג איז ווי פון הימל אַראָפגעפאַלן אַ געוויסער מאַן מיטן נאָמען

מאַנדעלקערן. מיר האָבן אים פּערזענלעך ניט געקענט, אָבער ער האָט אין יענער צייט געשפּילט אַ גרויסע ראָלע ביים אידישן טעאַטער. מען האָט אים גערופן „דער מלאַך המות פון אידישן טעאַטער“. וואו ער האָט זיך נאָר צוגערירט, איז געווען אַן אומגליק. ער איז געווען אַ דורכגעטריבענער בחור. אַ וואַנט מיט אַ וואַנט האָט ער געקאנט צוזאַמענפירן, איבערהויפט אין אידישן טעאַטער. האָט ער געוואָלט, איז מאָגלעסאָ געווען אין דעם טעאַטער, האָט מאַנדעלקערן געקראָגן געלט פון אַ צווייטן טעאַטער-מע-מענדזשער, האָט שוין מאָגלעסאָ געשפּילט אין יענעם טעאַטער. מאַנדעל-קערן האָט זיך געוואָרפן מיט אַקטיאָרן, ווי אים האָט זיך פאַרגלויבט. אויף אזא אופן האָט ער געמאַכט אַ לעבן ביים אידישן טעאַטער.

מאַנדעלקערן איז געקומען קיין שיקאַגאָ מיטן אייגנטימער פון פּול טעאַטער, וואָס האָט זיך געפונען אויף דער אַכטער סטריט אין ניו יאָרק, וואו היינט איז וואַנאַמעיקער'ס דעפּאַרטמענט-סטאָר. דער באַלעבאָס פון פּול טעאַטער איז געווען אַ דייטש מיטן נאָמען הינקען. אַ סך ביר-סאַלונס און טאַני-האַלס און טעאַטערס זענען אין יענער צייט געלעגן אין דייטשע הענט. הינקען האָט ניט געמאַכט קיין גוטע געשעפטן אין זיין טעאַטער. ער האָט פאַרלאָרן אַ סך געלט, איז אויסגעוואַקסן מאַנדעלקערן און אים פאַרגעלייגט, אַז ער זאָל זיין טעאַטער איבערגעבן צו אידישע שוישפּילער.

צוליב דעם צוועק איז דאָס איצט מאַנדעלקערן געקומען מיט הינקענ'ען קיין שיקאַגאָ — מאַכן אַ געשעפט מיט אַדלער'ן און מיט מיר. ער האָט זיך צוערשט געווענדעט צו אַדלער'ן. אַדלער האָט מיר נאַטירלעך גערופן צו די פאַרהאַנדלונגען. איך האָב ניט געוואָלט הערן פון דעם געשעפט און בין ניט געגאַנגען. איך האָב אַדלער'ן ערקלערט: נאָך וואָס דאַרפן מיר פאַרן קיין ניו יאָרק און קאַנקורירן מיט די שוישפּילער פון אַריענטאַל טעאַטער, וואו עס האָבן געשפּילט קאַרפ, לאַטיינער, משה זילבערמאַן און די אַנדערע, און מיט דער רומעניען אָפּעראַ קאַמפּאַני, וואו עס האָבן געשפּילט מאָגלעסאָ, קעסלער, פיינמאַן און פינקעל? וואָס צווינגט אונז דאָס צו טאָן? מיר האָבן דאָ אַן אייגענעם טעאַטער, מיר מאַכן גוטע געשעפטן, מיר שפּאַרן געלט און מיר לעבן זיך רוהיג; דאַרפן מיר דאָ פאַרבלייבן. אָבער אַדלער'ן איז געגאַנגען אין לעבן דוקא צו קאַנקורירן מיט די אַקטיאָרן, וועלכע ווילן אים ניט צולאָזן צו שפּילן אין ניו יאָרק, און עס האָט ניט געהאַלפן מיין רעדן, מיינע ערקלערונגען. אַדלער האָט אָפּגעמאַכט מיטן דייטש און מיט

מאנדעלעקערנ'ען. ער האָט מיר ערקלערט, אז זונטאָג נאכט איז זיין לעצטער אויפטריט אין שיקאָגאָ. מאָנטאָג פאָרט ער קיין ניו יאָרק.

איך האָב געהאָט גרויס עגמת נפש פון דעם וואָס אַדלער פאַרלאָזט מיר. איך האָב באַשאַפֿסן צו בלייבן אין שיקאָגאָ אין מײן אייגענעם טעאָטער. נאָך אַדלער'ס אַוועקפאַרן האָב איך אַרונטערגענומען זיין נאָמען פון דעם גרויסן סיין, וואָס האָט געהאַנגען איבערן טעאָטער. סאָניאַ היימאַוויטש איז מיט אַדלער'ן מיטגעפאַרן קיין ניו יאָרק.

מײנע געשעפטן האָבן גאָר ניט געליטן פון דעם וואָס אַדלער האָט מיר פאַרלאָזט. די אייננאָמען זענען געווען די זעלבע ווי מיט אים. איך האָב אויפגעפירט פראָפעסאָר הורוויץ'ס אַ פיעסע מיטן נאָמען „דעי דזשאַנסטאָן פלאָאָד“ (די פאַרפלייצונג אין דזשאַנסטאָן), און שיקאָגאָ'ער אידן האָבן אָנגעפילט דאָס טעאָטער יעדע נאכט.

אַ געוויסן זונטאָג אָונט, אומגעפער אַ דריי וואָכן נאָך אַדלער'ס אַוועקפאַרן, האָט זיך אין מײן טעאָטער אָפגעשפילט די פאַלגנדע סצענע: איך געפין זיך אויף דער בינע מיט אייניגע שווישפילער און מיר שפילן אַ אינטערעסאַנטע סצענע. פלוצלינג דערהערן מיר אַ שרעקלעכן יאָמער-געשריי אין טעאָטער. מיר קוקן זיך אַרום און מיר זען ווי אַ שוואַרצ-געקליידעטע פרוי מיט אַ שוואַרצן שליער איבערן פנים לאָזט זיך גיין דורך דער לענג פון די אָרקעסטער-שטולן צו דער בינע. די פרוי ברעכט פאַר-צווייפלט די הענט און וויינט ביטער. דאָס גאַנצע פובליקום קוקט זיך אום דערשראָקן. פון דערווייטנס קען איך ניט זען ווער די פרוי איז. זי קומט אַרויס אויף דער בינע און נעמט אַרונטער דעם שוואַרצן שליער. איך ווער אַ פאַרציטערטער און לויף אַרונטער פון דער בינע. די דאַמע אין שוואַרצן איז געווען סאָניאַ היימאַוויטש.

מיר האָבן אַרונטערגעלאָזט דעם פאַרהאַנג און דערמיט איז געווען געענדיגט דער אַקט.

סאָניאַ איז אַריין צו מיר אין מײן דרעסינג רום אַ וויינענדיגע און דער-צוילט מיר אז דאָס פול טעאָטער, אויף אַכטער סטריט, איז שעהן, אַלץ איז פּיין, נאָר קיין אַקטיאָרן זענען ניטאָ. פון רומעניען אָפערע הויז קען מען קיינעם ניט קריגן, און אז דאָס אַריענטעל טעאָטער האָט צוגענומען די עטלעכע אַקטיאָרן, וועלכע האָבן זיך אַרומגעדרייט אין ניו יאָרק אָהן דזשאַבס. אַדלער האָט ניט, אַלזאָ, מיט וועמען צו עפענען דעם טעאָטער.

האַט ער זי געשיקט צו מיר קיין שיקאַגאַ, אז איך זאל אים ראַטעווען און זאל קומען קיין ניו יאָרק. ער וועט דעם טעאָטער רופן „אַדלער־טאַמאַשעווסקי סקו טעאָטער“, און מיר וועלן דאָרטן מאַכן מער געלט ווי אין שיקאַגאַ.

מיר האָבן געענדיגט די פּאַרשטעלונג און מיר זענען אַהיימגעגאַנגען. די גאַנצע נאַכט האָבן מיר פאַרהאַנדלט מיט סאַניאַ'ן. איך בין געווען אַנטשלאָסן ניט צו פּאַרן. איך האָב ניט געוואָלט איבערלאָזן מיין טעאָטער אין שיקאַגאַ, אָבער מיינע שווישפּילער האָבן דורכאויס געוואָלט שפּילן אין ניו יאָרק. קיינער פון זיי האָט נאָך אין ניו יאָרק קיין טעאָטער ניט געהאַט געשפּילט, און ווער האָט דאָס ניט געוואָלט שפּילן פּאַרן ניו יאָרקער פּובליקום? ביי די אידישע שווישפּילער איז אָנגענומען, און ניט דוקא בלויז ביי אידישע, אז ווען מען שפּילט ניט אין ניו יאָרק, איז מען ניט קיין אַקטיאָר. אַלזאָ, האָבן מיר ענדלעך באַשלאָסן צו פּאַרן קיין ניו יאָרק. איך האָב געבעטן מיינע אַקטיאָרן, אז אונזער אָפּפּאַרן פון שיקאַגאַ זאל בלייבן אַ סוד. אָבער גיי האַלט אַ סוד מיט אידישע אַקטיאָרן! . . .

היימי רובינשטיין האָט זיך גלייך דערוואוסט וועגן דעם סוד. פאַר אים איז דאָס געווען אַ גרויסע פּרייד. ער רופט מיך אָפּ אויפן טעלעפּאָן און בעט מיך, איך זאל אים זען איידער איך פּאַר קיין ניו יאָרק. איך האָב אָפּגע־מאַכט מיט אים זיך צו באַגעגענען אויף אַ געוויסן פּלאַץ. דאָס איז געווען אין אַ לאַקווערס אָפּיס. היימי און דער לאַקווער האָבן מיר געגעבן צו פאַרשטיין וואָס פאַר אַ גליק עס ערוואַרט אונז דאָ. מיר וועלן עטלעכע חדשים שפּילן אין ניו יאָרק. דאָס שיקאַגאַ'ער פּובליקום וועט זיך עטלעכע חדשים אָפּרוען פון אידישן טעאָטער ביז זיין טעאָטער וועט פאַרטיג ווערן, דאָן וועל איך זיך אומקערן קיין שיקאַגאַ און עפענען זיין טעאָטער. ער וויל שוין אויפן שטעל מיט מיר מאַכן אַ קאָנטראַקט און מיר איבערגעבן אַ לים אויף וויפּיל יאָר איך וויל נאָר אַליין, אַבי איך זאל עפענען זיין טעאָטער. איך האָב פאַרשטאַנען, אז דאָס איז אַ זעהר גוט געשעפט פאַר מיר, וועט אַדלער וועלן זיך אומקערן צו מיר, — האָב איך ביי זיך געטראַכט, — וועלן מיר ווידער זיין צוזאַמען; אויב ניט, וועל איך אַליין איבערנעמען דאָס טעאָטער. מיר זענען פאַרטיג געוואָרן מיט די באַדינגונגען. היימי רובינשטיין האָט מיר געגעבן פינף טויזנט דאלער קעש און מיר האָבן אונטערגעשריבן אַ קאָנטראַקט.

אייניגע טעג שפעטער זענען מיר אַלע אָפּגעפּאַרן קיין ניו יאָרק, סאַניאַ איז אויך געפּאַרן מיט אונז. קומענדיג אין ניו יאָרק האָב איך אַדלער'ן ניט דערציילט וועגן מיין קאָנטראַקט מיט היימי רובינשטיין'ען. מיר האָבן

אויפגעפנט דאָס טעאָטער אויף אַכטע סטריט מיט גאָלדפאָדענ'ס אָפּערעטע „אחשוּרוש“. סאָניא האָט געשפּילט „אסתר המלכה“, איך האָב געשפּילט „מרדכי“, אַדלער האָט געהאַט די ראָלע פון „המן“, און בעסי פון „וּזתא“. מיר האָבן געהאַט אַ ריזיגן ערפּאָלג. די פּרעסע האָט אונז געלויבט ביזן הימל און די געשעפטן זענען אוועק זעהר גוט. אַדלער איז געווען גערעכט: מען האָט טאַקע געמאַכט מער געלט ווי אין שיקאַגאָ. די צווייטע וואָך האָבן מיר געשפּילט „שולמית“. דער אידישער טעאָטער-עולם אין ניו יאָרק האָט שוין „שולמית“ געזען פּיל, פּיל מאָל, אָבער דאָך איז מען געלאָפּן צו אונזער פּאַרשטעלונג פּונקט ווי עס וואָלט געווען אַ נייע פּיעסע. יעדער אָוונט, סיי אין מיטן וואָך, סיי פּרייטאָג, שבת און זונטאָג — אַלע פּאַר-שטעלונגען זענען געווען פּולשטענדיג אויספאַרקויפט. אַדלער האָט נאָך אַלץ געשפּילט אין „שולמית“ די ניט וויכטיגע ראָלע פון „מנוח“, שולמית'עס פּאָטער. עס איז געשען מיט „שולמית“ דאָס זעלבע וואָס אין שיקאַגאָ: וואָס מער מיר האָבן די אָפּערעטע געשפּילט, אַלץ מער אידן זענען געקומען זי זען.

אַדלער'ן האָט אָבער שטאַרק געקּרענקט פאַרוואָס ער שפּילט אזא קליינע ראָלע. דאָס איז טאַקע באַמת געווען אַ צו קליינע ראָלע פאַר אים, דעם גרויסן שווישפּילער. אָבער אַנשטאַט מיט מיר זיך אַן עצה צו האַלטן וועגן שטעלן אַן אַנדערע פּיעסע, אין וועלכער ער זאָל האָבן אַ וויכטיגע ראָלע, האָט ער אָפּגעטאָן אַ נאַריש שטיקל.

אין אַ געוויסן פּרייטאָג ביינאַכט קום איך אין טעאָטער צו דער פּאַרשטע-לונג. מענטשן שטייען אין אַ ליין, וואָס ציט זיך ווייט פון טעאָטער אַרויס צו קריגן כּאָטש סטענדינגרום, ווייל אַלע טיקעטס זענען שוין געווען פאַר-קויפט. איך וואונדער זיך: דער עולם קומט נאָך אַלץ מאַסנווייז צו דער אָפּערעטע „שולמית“? עס איז דאָך אַ גאָלד-מינען איך גיי אַריין הינטער די קוליסן, זע איך, אז אַדלער גייט אָנגעטאָן אַלס משה'לע סאָלדאַט, — אַ פּיעסע, אין וועלכער ער האָט געהאַט זעהר אַ גרויסע ראָלע און מיט איר זעהר שטאַרק אויסגענומען. די אַנדערע אַקטיאָרן זענען אויך אָנגעטאָן אין די קליידער, וואָס האָבן זיך געפּאָדערט צו ראָלן אין „משה'לע סאָלדאַט“. אַדלער, אָנגעטאָן אַלס סאָלדאַט, קומט מיר אַנטקעגן מיט אַ שמייכל.

— טאַמאַשעווסקי, — זאָגט ער צו מיר, — מיר איז שוין „שולמית“ פאַרמיאוס'ט געוואָרן. פע, איך קען מער די ראָלע פון „מנוח“ ניט שפּילן, האָב איך באַשלאָסן צו שפּילן „משה'לע סאָלדאַט“. היינט און מאָרגן וועלן

מיר שפילן ניט „שולמית“, נאָר „משה'לע סאָלדאַט“. איידער מיר וועלן אָנהויבן שפילן, וועל איך אַרויסגיין אויף דער בינע און ערקלערן דעם פּוב-ליקום, אז אַנשטאַט „שולמית“ וועלן מיר שפילן די באַרימטע דראַמע „משה'לע סאָלדאַט“.

און ער נעמט מיך גלעטן און מיר איינריידן, אז איך שפיל אין דער פּיעסע צוויי שעהנע ראָלן, און אז מיין בעסי האָט אויך אַ שעהנע ראָלע. — וואָס טויג איך „שולמית“ מיט די בית המקדש'לעך, מיט די ראָזשינ-קעס און מאַנדלען? „משה'לע סאָלדאַט“ איז אַ פּיעסע פון לעבן, מיר שפילן אין דער פּיעסע ווי לעבעדיגע מענטשן און ניט ווי מענטשן וואָס האָבן געלעבט מיט צוויי טויזנט יאָר צוריק.

איך האָב געשוויגן און געלאָזן אַדלער'ן אַראַפּריידן זיך פון האַרצן. — גייט, — זאָגט אַדלער צו מיר, — און טוט זיך אָן אין די קליידער וואָס אייער ראָלע פאָדערט.

— מיסטער אַדלער, — רוף איך זיך אָן, — איר וועט גיין און זיך אַנטאָן אַלס דער אַלטער „מנוח“. מיר וועלן היינט שפילן „שולמית“! — מאַכט זיך ניט נאַריש, — זאָגט אַדלער צו מיר — די קליידער פון „שולמית“ האָט מען שוין צוגענומען און די פאַרוקן זענען שוין אויך ניטאָ. דער פאַרוקמאַכער האָט זיי אַהיימגענומען.

— איר האָט אונטערגעפירט אַ שלעכטן חשבון, מיסטער אַדלער! — זאָג איך צו מיין פאַרטנער, — איך קען אויך חשבונ'ען. איך וועל די פלענער אייערע אַרויסשלאָגן פון אייער קאַפּ. מיר שפילן היינט „שולמית“, אַדער מיר שפילן נאָרניט.

און אזוי איז טאַקע געווען. איך האָב מיינע שוישפילער געהייסן אַהיימ-גיין. מען האָט יענע נאַכט ניט געשפילט.

דאָס פּובליקום איז אַהיימגעגאַנגען שרעקלעך אויפגערגנט. פון דער בינע איז ערקלערט געוואָרן פאַרן עולם, אז טאַמאַשעווסקי איז פּלוצלינג קראַנק געוואָרן, און מען קען דעריבער היינט ניט שפילן. פאַרשטייט זיך, אז אַדלער איז געווען שטאַרק ברוגז אויף מיר, און מיר האָבן אויפגעהערט צו רעדן איינער צום אַנדערן. דורך בריוולעך האָבן מיר באַשלאָסן זונטאָג נאַכמיטאָג זיך דורכצורעדן מיטן באַלעבאָס פון פּוּלס טעאַטער, מיסטער הינקע. אזוי ווי מיר האָבן געהאַט מיט אים אַ קאָנטראַקט, טאָ זאָל ער, הינקע, אויסקלייבן ווער פון אונז ביידן זאָל בלייבן ביים טעאַטער — אַדלער אַדער איך. אז מיר זאָלן ביידע ווייטער שפילן צוזאַמען — וועגן דעם האָט

מער קיין רייד ניט געקאנט זיין. איך האָב פעסט באַשלאָסן אָפּצוהאַקן מיט אַדלער'ן. באַלד האָט אַדלער גענומען שיקן שלוחים צו מיר צו מאַכן שלום. איינער פון זיינע שלוחים איז געווען דער דערמאָנטער מאַנדעלסקערן. אין דעם שלום האָט זיך אויך אַריינגעלייגט יוסף באַראַנדעס. באַראַנדעס האָט געהאַט גענומען ביי אונז אין טעאָטער אַ בענעפיט־פאַרשטעלונג פאַר דער קלאָומאַכער יוניאָן, האָט ער זיך געבעטן, אַז איך און אַדלער זאָלן כאַטש אָפּשפּילן די פאַרשטעלונג פאַר זייער אָרגאַניזאַציע. אָבער אומזיסט איז געווען די מיה פון די אַלע שלוחים. איך האָב זיך פאַר'עקשנ'ט: אַדער איך, אָדער אַדלער! דאָס דאַרף דער אייגענטימער פון טעאָטער באַשטימען. זונטאָג נאַכמיטאָג האָט מר. הינקע אונז ערוואַרטעט ביי זיך אין אָפּיס. צו דער באַשטימטער צייט זענען מיר דאָרטן געווען. איך האָב מר. הינקע'ן ערקלערט די אומגערעכטיגקייט, וואָס אַדלער איז באַגאַנגען געגן מיר און געגן עולם, וואָס איז געקומען אין טעאָטער זען „שולמית“, ווי עס איז געווען אַנאַנסירט. אַדלער האָט פרובירט זיך אַרויסצודרייען און צו פאַרענטפערן זיין האַנדלונג.

מר. הינקע האָט מיט זיין דייטשער געלאַסנקייט אונז אויסגעהערט. ער האָט פאַרשטאַנען, אַז מיר ביידע צוזאַמען קאנען שוין ניט שפּילן. ביי דעם געשפּרעך איז אויך געווען מיסעס הינקע, אַ יונגע, אַ שענהע, רייצענדע דייטשקע, זעהר אַ קלוגע און אַן אינטעליגענטע. דוכט מיר, אַז זי איז גאָר געווען אַ אירדישע טאַכטער. דורך דער צייט, וואָס מיר האָבן געשפּילט אין איר מאַנס טעאָטער, איז זי געוואָרן מיינע אַ שטאַרקע פאַטריאָטקע. מר. הינקע האָט אַרויסגערופן זיין שענהע פרוי און אונז געבעטן מיר זאָלן וואַרטן אויף זיין ענטפער. ער איז אפנים זיך געגאַנגען מיט איר מיט זיין וועגן דעם ענין. איך און אַדלער זענען געבליבן אַליין אין אָפּיס, האָט אַדלער מיר גענומען געבן צו פאַרשטיין, אַז מיר ביידע קענען קריגן טעאָטערס אויף דער גאַנצער וועלט. וואָס מיר הינקע, ווער מיר דייטשן! „לאָמיר ווייִר טער זיין פאַראייניגט“, האָט ער גע'טענה'ט, — איך וועל אייך מוחל זיין וואָס איר האָט געגן מיר געטאָן לעצטן פרייטאָג. מיר וועלן קריגן איינעם פון די טעאָטערס אויף דער באַוערי, און אַדלער און טאַמאַשעווסקי וועלן ווייטער רעגירן.

אַדלער האָט געזוכט מיט מיר זיך איבערצובעטן. ער האָט אָבער אויך פרובירט מיך אַ סטראַשע צו טאָן:

— איר פאַרשטייט דאָך מסתמא, טאַמאַשעווסקי, אַז הינקע וועט מיר

געבן זיין טעאטער און איך וועל ווייטער בלייבן אדלער, דער „נשר הגדול“ (דער גרויסער אדלער), און איר וועט זיך ווידער דארפן ארומשלעפן איבער דער פראווינץ.

איך האָב אַדלער'ן אויף אַלע זיינע רייד ניט געענטפערט. איך בין געזעסן ווי אַ שטומער. הינקע און זיין שעהנע ווייבעל זענען צוריק אַריינגעקומען. ער האָט גאַנץ העפלעך ערקלערט אַדלער'ן אז ער האָט געהאַנדלט לעצטן פּרייטאַג ווי אַן אומפאַראַנטוואָרטלעכער מענטש, אז אין אַ געשעפט קאָן מען מיטן עולם זיך אַזוי ניט פירן און, אז דעריבער ניט ער איבער זיין טעאטער צו מיר.

אדלער איז אויפגעשטאַנען אַ ביזער, האָט אַ כאַפּ געטאָן זיין צילינדער-הוט און פאַרלאָזט דעם אָפּים.

איך בין, אַלזאָ, געבליבן ביים פּולס טעאטער. מיינע שוישפילער, וועלכע האָבן מיט מיר געשפּילט זייט יאָרן, האָבן געוואַרט אין דרויסן ביים טעאטער מיט אומגעדולד אויף מיינ ענטפער, האָבן זיך אַריינגע-כאַפט אין טעאטער און זיי ערקלערט, אז איך בין געבליבן ביים טעאטער. זיי זענען אַלע געווען העכסט צופרידן. זיי האָבן געוואוסט, אז אויף מיר קאנען זיי זיך פאַרלאָזן. איך בין זיי געווען טריי, און זיי זענען מיר געווען טריי.

מיר האָבן באַשלאָסן אָנצוהייבן נעקסטן פּרייטאַג מיט אַ נייע פּיעסע, „די חליצה“.

אַט די פּיעסע האָבן מיר נאָך געהאַט איינגעשטודירט אין פּילאָדעלפּיע און אין שיקאַגאָ. איך האָב אין דעם שטיק געשפּילט זעהר אַ שווערע ראָלע — דוד-וועלוועלע, אַ נאַרישער בחור. איך האָב געהאַט אַ גרויסן ערפאַלג אין דער ראָלע אומעטום וואו איך האָב זי געשפּילט. מיינע שוישפילער האָבן זיך געפּרייט וואָס צווישן מיר און אַדלער'ן איז געוואָרן אויס שדוך. אַלס אַרטיסט האָבן זיי אַדלער'ן פאַרנעמערט, אָבער פאַרלאָזן זיך אויף אים, האָבן זיי ניט געוואָלט. צו מיר אָבער האָבן זיי געהאַט פּולשטענדיגן צוטרוי.

ווען באַראַנדעס האָט זיך דערוואוסט, אז אַדלער איז אַרויס פון טעאטער, איז ער געקומען צולויפן צו מיר אַן אויפגעגענטער: ס'מיינט, זיין בענעפיט דאַרף פאַרקומען דינסטאַג, וואָס וועט זיין? אַלע בילעטן זענען אויספאַר-קויפט, אַדלער וועט ניט שפּילן, דאָס וועט דאָך זיין אַ סקאַנדאַל. ער,

באראַנדעס, איז פאַר דעם בענעפיט פאַראַנטוואָרטלעך צו די מיטגלידער פון זיין יוניאָן. איך האָב באַראַנדעס'ן באַרוהיגט און אים ערקלערט, אַז מיר וועלן צו זיין בענעפיט שפּילן אַ נייע פּיעסע, „די חליצה“. ענדלעך האָט באַראַנדעס צוגעשטימט. דינסטאָג ביינאַכט, צו דער בענעפיט־פּאַר־שטעלונג, איז באַראַנדעס אַרויף אויף דער בינע און ערקלערט דעם עולם, אַז צוליב דעם בענעפיט פיר איך אויף צום ערשטן מאָל אין ניו יאָרק אַ נייע פּיעסע. אַ טייל פון פּובליקום האָט אַפּלאַדירט די נייעס, אַנדערע ווידער זענען געווען אויפגערגעגט צוליב דעם וואָס אַדלער באַטייליגט זיך ניט אין דער פּיעסע.

די פאַרשטעלונג איז אָבער אויפגענומען געוואָרן מיט גרויס ענטוויאָזם פון גאַנצן עולם אָהן אויסנאַם. נאָכן ערשטן אַקט איז באַראַנדעס אַרויס־געלאָפן קויפן פאַר מיר אַ מתנה. נאָכן דריטן אַקט האָט באַראַנדעס ווידער געהאַלטן אַ רעדע, לויבנדיג די פאַרשטעלונג און דאַנקענדיג די שוישפּילער. ער האָט מיך אַרויפגעפירט אויף דער בינע און געהאַלטן אַ לאַנגע דרשה וועגן מיר, דערביי האָט ער מיר איבערגעגעבן אַ קאַסטבאַרע לולקע.

„די חליצה“ האָט שטאַרק אויסגענומען אין ניו יאָרק. פּרייטאָג ביינאַכט איז דאָס טעאַטער געווען אויספאַרקויפט. שבת בייטאָג איז דער ערפּאָלג געווען נאָך גרעסער, און שבת ביינאַכט זענען טויזנטער מענטשן אַוועק צוריק אַהיים, ווייל מען האָט ניט געקענט קריגן אפילו קיין סטענדינג־רום. אַדלער איז געזעסן ערנעץ אין אַ רומקע אויף סטענטאָן סטריט און זיך געערגערט פון די נייעס וועגן מיין גרויסן ערפּאָלג. די דאַמאָלסטדיגע אידישע פרעסע, דער „טאַגעבלאַט“ און דער „פּאָלקס אַדוואָקאַט“, וועלכע זענען אַרויסגע־געבן געוואָרן פון מאַיקעל מיניץ, דער מאַן פון דער שפּעטער באַרימטער איד־דישער אַקטריסע קעני ליפּצין, האָבן געשריבן פּיינע קריטיקס וועגן אונז.

אַדלער האָט זיך אַוועקגעלאָזט אויף דער פּראָווינץ. ער איז געפאַרן קיין ניו העיווען, האַרטפּאַרד, ברידזשפּאַרט און אין אַנדערע שטעטלעך אַרום ניו יאָרק. די צוויי ניו יאָרקער אידישע טעאַטער טרופּעס: די רומעניען אַפּעראַ־הויז און דער אַרעינטאַל טעאַטער, האָבן זיך גענומען רעכענען מיט מיר. זיי האָבן מיין גרויסן ערפּאָלג גאַרניט געקענט פאַרשטיין. וואָס הייסט עפעס אַ אינגל, טאַמאַשעווסקי, וואָס האָט זיך אַמאָל נאַריש געמאַכט אין ניו יאָרק מיט אַ חברה דילעטאַנטן, נייט קאַנקורירן מיט זיי, די אַמת'ע קינסטלער, די באַריהמטהייטן פון אייראָפּאָ אָבער וואָס גרעסער מיין ערפּאָלג איז געווען, אליץ מער האָבן די עלטערע שוישפּילער פון די דער־

מאַנטע ביידע טעאַטערס זיך גענומען רעכענען מיט מיר, און עס האָבן אָנגעהויבן צו גיין צו מיר שדכנים, מעקלערס, טעאַטער־פּאַטריאָטן פון ביידע טעאַטערס, אז איך זאָל אַרײַנקומען צו זיי און די קאַנטורעניז זאָל אָפּגעשאַפט ווערן. דער פּאַרשלאַג האָט מיר געשמייכלט. אין האַרצן האָב איך זעהר שטאַרק געוואָלט זיך אַרײַנכאַפּן אין אײַנע פון די צוויי טרופּעס. איך האָב זיך שוין אפילו עטלעכע מאָל געהאַט באַגענט מיט די מענעדזשערס פון די דערמאַנטע צוויי טעאַטערס און מיט זיי גערעדט וועגן ביזנעס, אָבער אָפּמאַכן מיט זיי האָב איך ניט געקענט. איך האָב דאָך געהאַט אונטערנעשריבן אַ קאַנטראַקט מיט היימי רובינשטיין צו עפענען זיין נייעם טעאַטער אין שיקאַגאָ, און האָב געהאַט געקראָגן פון אים פינף טויזנט דאלער אַלס פּאַרשום.

עטלעכע וואָכן האָב איך געשפּילט „די חליצה“. הינקע איז געווען אין זיבעטן הימל און זיין פּרוי, די שעהנע דייטשקע, האָט אויך אָנגעקוואָלן פון מיר. זי פלעגט מיר גאַנץ אָפט ברענגען געשמאַקע דייטשע מאַכלים. הינקע האָט געוואוסט, אז איך האָב אַ קאַנטראַקט צו פּאַרן אין שיקאַגאָ און זיין שמחה איז דערביער געווען אַן אומזיסטע.

די צייט האָט זיך גערוקט, אָט, אָט און איך דאַרף שוין פּאַרן קיין שיקאַגאָ. מיר האָט שטאַרק באַנג געטאָן צו פּאַרלאָזן ניו יאָרק, וואו איך האָב אזא גרויסן ערפּאָלג. מיין מול איז געווען וואָס איך האָב מיט הינקע'ן ניט געהאַט קיין נייעם קאַנטראַקט. נאָכדעם ווי איך בין געוואָרן אויס פּאַרטנער מיט אַדלער'ן, איז דער אַלטער קאַנטראַקט בטל געוואָרן, און קיין נייעם האָבן מיר ניט געמאַכט. איך האָב זיך, אַלזאָ, זעהר לייכט געקענט באַפּרייען פון דעם דייטש.

אין אַ געוויסן אָונט איז פּאַרגעקומען דאָס פּאַלגענדע: דער פּאַרהאַנג הויבט זיך אויף און עס הייבט זיך אָן די פּאַרשטעלונג. איך קום אַרויף אויף דער בינע און זע ווי די ביידע ברידער רובינשטיין, היימי און אים, זיצן אין אַ באַקס און אַפּלאָדירן מיר. פאַר מיר האָט דער אַפּלאָדיסמענט גע־מיינט אָט וואָס: יונגערמאַן, מיר זענען געקומען נאָך דיר. פאַס איין דייע זאַכן און קום מיט אונז קיין שיקאַגאָ!

עס איז מיר שווער איבערצוגעבן וואָס איך האָב אין יענעם מאָמענט געפּיהלט. דאָס טעאַטער איז געווען איבערגעפּאַקט. אַפּלאָדיסמענטן הערן ניט אויף, און דאָ פאַס זיך אין וועג אַרײַן!

נאָכן ערשטן אַקט זענען ביידע ברידער רובינשטיין אַרויפגעקומען אויף דער בינע. זיי האָבן זיך מיט מיר אַרומגעכאַפּט קושן. זיי האָבן מיר דערציילט ווי שעהן זייער טעאַטער איז, אַז עס הענגט שוין אַ גרויסע עלעקט־רישע סיון. „טאַמאַשעווסקי טעאַטער“, מען פאַרקויפט שוין בילעטן צו דער ערשטער פאַרשטעלונג, וואָס דאַרף פאַרקומען אין צוויי וואָכן אַרום, אַ סך סאַסיעטיס קויפען שוין בענעפיטס. איך בין אַריין צו הער הינקע און אים דערציילט וועגן מיין אונטערגעשריבענעם קאַנטראַקט מיט די רובינשטיינס, און ערקלערט, אַז איך מוז אים איבערלאָזן און אַז איך פאַר נעקסטע וואָך אוועק קיין שיקאַגאַ. נו, נו, האָט זיך דאָס אַביסל אָפּגעטאַן! דער פיינער, גוטער דייטש איז פּלוצלינג געוואָרן ווילד. . . זיין פרוי, די שענהע דייטשקע, האָט געוויינט. זי האָט פּרוּבירט מיך איבערצורידן מיט גוטע רייד, מיט חניפה; עס האָט גאַרנישט געהאַלפּן. בלייבן איז פאַר מיר געווען אונמעגלעך. אַ קאַנטראַקט איז אַ קאַנטראַקט. די רובינשטיינס האָבן מיך געהאַט אין זייערע הענט.

עטלעכע טעג שפעטער איז די גאַנצע טרופּע, צוזאַמען מיט די ביידע ברידער רובינשטיין, אָפּגעפאַרן קיין שיקאַגאַ. די רובינשטיינס זענען געווען ספּאַרטס, האָבן מיר געהאַט אַ פרעהלעכע רייווע. אַ חוץ מיינע אַנדערע שוישפּילער האָב איך מיטגענומען צוויי נייע אַקטיאָרן, וועלכע זענען דאָן אָנגעקומען פּון וואַרשע, מר. און מרס. טאַנצמאַן. טאַנצמאַן איז געווען אַ קאַמיקער, אַ גאַנץ שוואַכער אַקטיאָר, אָבער זעהר אַ פיינער יונגערמאַן און ניט קיין פּראָסטער. ער האָט געשטאַמט פּון אַ באַוואוסטער חסיד'ישער פאַמיליע אין פּוילן. מרס' טאַנצמאַן איז געווען אַ פיינע זינגערין, הגם אַלס אַקטריסע איז זי אויך געווען שוואַך. גאָט האָט איר געשטראַפּט מיט אַ קורץ נעזל און מיט גרויסע דיקע ליפּן, און זעהר גרויסע ציין. איר אויסזען האָט פיל געשמערט איר ערפּאָלג.

דאָס מאָדנע באַגעגעניש - דאווידזאָן און מאָריס
 מאָריסאָן - די סיבה פון זיין פאַרשווינדן - ער
 קערט אױס די בינע - די סצענע ביים דייטשן
 טעאַטער־דירעקטאָר - ער שפּילט מיט אַ ריזיקן
 סוקסעס און פאַרשווינדט - צוריק חבר מיט די
 צעקריגטע אַקטױאַרן - פינקעל רעדט מיך צו
 צו קומען אין ניו יאָרק.

11 ען מיר זענען אָנגעקומען אין שיקאַגאָ, האָט אונז ביי דער באַן אָפּגע-
 וואַרט אַ היבשער עולם — מיינע „פּאַטריאָטן“. די גאַנצע רובינשטיין
 פּאַמיליע איז, פאַרשטייט זיך, אויך דאָרטען געווען. די אַלטע מאַדאַם רובינ-
 שטיין, די גוטע ליטוואַטשקע, האָט צו דער סטיישיאָן געבראַכט אַ גרויסן
 קעיק מיט מיין נאָמען אויסגעאַרבייט פון צוקער. פון דער באַן זענען מיר
 אַוועק צום טעאַטער. אויף דער בינע זענען געשטאַנען געדעקטע טישן מיט
 אַלערליי מאַכלים און געטראַנקען. ווען מיר זענען אַריין אין טעאַטער, האָט
 דער אָרקעסטער, אונטער דער פיהרערשאַפט פון דעם באַוואוסטן מוזיקער
 פּידלער, אָפּגעשפּילט אַן אַמעריקאַנישן מאַרש. דאָס טעאַטער איז פון
 דרויסן געווען באַהאַנגען מיט פּאַנען און מיט בלומען. טויזנטער מענטשן
 זענען געשטאַנען און אונז באַגריסט. מען האָט געהוליעט ביז שפּעט אין
 דער נאַכט. איך האָב זיך ווידער באַגעגנט מיט היימ'ס אינגערע שוועס-
 טער, איוועלע, וועלכע האָט ביי מיין ערשטן אויפטרעטן אין שיקאַגאָ, ווען
 איך בין געווען אַ באַרדער ביי איר מוטער אין הויז, אָנגעצונדן אַ פייער
 פון ליבע אין מיר. זי האָט זיך זעהר דערפרייט וואָס זי זעט מיך ווידער און
 האָט אַרומגעטאַנצט אַרום מיר. פאַר גרויס שמחה האָב איך געהאַלטן אין איין
 קושן זיך מיט איוועלע'ן. ביי דער שמחה זענען געווען רעפּאַרטערס פון די
 ענגלישע צייטונגען, וועלכע האָבן אַלץ באַשריבן אין זייערע בלעטער.

איך האָב אַנאַנסירט, אַז מיר עפּענען דאָס נייע טעאַטער מיט פּראָפּעסאָר הורוויץ'עס „שלמה המלך“. דאָס איז געווען די ערשטע אידישע אָפּערע אין דער געשיכטע פון אידישען טעאַטער. די רובינשטיינס, אַלס גרויסע ספּאָרטס, האָבן קיין קאָסטן ניט געזשאַלעוועט. זיי האָבן צוזאַמענגעשטעלט אַן אָרקעסטער פון 28 מאַן און אַ כאָר פון צוואַנציג מיידלעך און צען מענער. די קליידער זענען געמאַכט געוואָרן פון באַוואוסטע שניידער און דער מאַטעריאַל איז געווען פון די פיינסטע און די טייערסטע. עס זענען געמאַלען געוואָרן ספּעציעלע דעקאָראַציעס פון באַוואוסטע קינסטלער. עס זענען בוכ־שטעבלעך אויספאַרקויפט געוואָרן אַלע טיקעטס צו די פּאַרשטעלונגען פאַר פיר וואָכען אין פּאַרוויס. יעדע נאַכט האָבן אַ סך מענטשן געמוזט צוריק־גיין, ווייל זיי האָבן ניט געקאַנט קריגן קיין טיקעטס. די אָפּערע האָט געהאַט אַ ריזיגן ערפּאָלג. אזא זינגען, אזא אָרקעסטער, אזא אויסשטאַטונג האָבן שיקאַנאָר אידן אויף אַ אידישער בינע איצט געזען צום ערשטן מאַל. די געשעפטן זענען געווען גלענצענדע און די רובינשטיינס זענען געווען גליקלעכע. אַ הויז דעם טעאַטער האָבן די רובינשטיינס נעבן טעאַטער געהאַט אַ פיינעם רעסטאָראַן און אַ ביר־סאַלון. אויך דאָרט האָבן זיי געמאַכט גוטע געשעפטן צוליב דעם גרויסן ערפּאָלג פון טעאַטער. פאַר דער פּאַרשטעלונג און נאָך דער פּאַרשטעלונג פלעגן אידן צו זיי גיין דערכאַפן זיך דאָס האַרץ.

מײן נייער קאָמיקער, אברהם טאַנצמאַן, האָט זיך נאָך פון אייראָפּע גע־קענט מיט דעם באַרימטן אידיש־דייטשן שוישפּילער, מאָריס מאָריסאָן. אין אַ געוויסן זונטאָג מאַטינע, האָבן איך געשפּילט די ראָלע פון „וועלוועלע“ אין „די חליצה“. דאָס טעאַטער איז געווען געפּאַקט, אפילו די דורכ־גאַנגען זענען געווען פול מיט מענטשן. טאַנצמאַן האָט אין דער פּיעסע ניט געהאַט קיין ראָלע, האָט ער זיך אַרומגעדרײט אין טעאַטער. פּלוצלינג לויפט ער אַרויף צו מיר אויף דער בינע און זאָגט מיט באַגייסטערונג:

— מר. טאַמאַשעווסקי, קומט, זעל איך אייך עפּעס ווייזן.

ער נעמט מיך אָן פאַרן האַנט און פירט מיך צום פּאַרהאַנג און הייסט מיר דורכקוקן דורכן לעכל, וואָס געפינט זיך אינם פּאַרהאַנג.

— אָט דאָרטן, — זאָגט ער מיט אַ פאַרשטיקן אָטעם — איר זעט דאָרטן, אויף דעם שטול וואָס מען האָט צוגעשטעלט, זיצט אַ מאַן. קוקט זיך גוט איין אין אים. איר ווייסט ווער דאָס איז?

איך זע עס זיצט אַ מאַן מיט אַ פיינעם אַרטיסטישן קאַפּ, די האָר

פאַרשניטן ביים שטערן ווי „בענקס“ וואָס מיידלעך טראָגן. עפעס אַן אויסערגעווענלעכער קאַפּ. איך האָב דעם קאַפּ ערגעץ־וואו געזען, אָבער איך קען זיך ניט דערמאָנען וואו.

טאַנצמאַן רוימט מיר איין אין אויער, ווי ער וואָלט מיר אַ סוד פאַרטרויט:

— דאָס איז מאָריס מאָריסאָן, דער באַרימטער מאָריסאָן!

איך האָב מאָריס מאָריסאָן'ען קיינמאָל ניט געזען שפּילן, זיין בילד האָב איך אָבער אַ סך מאָל באַגענוט אין דייטשע זשורנאַלן, איבערהויפט אין דעם זשורנאַל „בינע און וועלט“, וואָס איך פלעג רעגלמעסיג קויפּן. איך האָב אויך געזען מאָריסאָן'ס בילד הענגען אין דער לאַבי פון אוירווינג פּלייס טעאַטער — דאָס דאַמאָלסטדיגע באַרימטע דייטשע טעאַטער אין ניו יאָרק.

טאַנצמאַן דערציילט, אז מאָריסאָן האָט אים געבעטן, אז ער זאָל קיינעם ניט זאָגן, אז ער איז אין טעאַטער. ער וויל זיך מיט מיר באַקענען, אָבער ער וויל ניט, אז טאַנצמאַן זאָל מיר זאָגן ווער ער איז. ער בעט, אז ער זאָל אים פאַרשטעלן פאַר מיר אַלס דאווידזאָן, אַ סוחר פון דייטשלאַנד.

טאַנצמאַן גייט אוועק אין טעאַטער ברענגען צו מיר דעם געהויבענעם גאַסט. עס נעמט ניט לאַנג און טאַנצמאַן קומט אַריין אין מיין דרעסינג־רום מיט מאָריסאָן'ען. איך בין אַ פאַרציטערטער געוואָרן. איך האָב דערזען פאַר זיך אַן אָפּגעריסענעם, אָפּגעשליסענעם טרעמפּ, די שיד צעריסענע, די הויזן פול מיט לעכער און אין אַ פּראָסט אַרבייטער־העמד. ער שטעלט פאַר דעם גאַסט פאַר מיר:

— הערר דאווידזאָן, אַ סוחר פון דייטשלאַנד.

איך בין געבליבן ווי פאַרשטיינערט. אָט דער אָפּגעריסענער טרעמפּ, ניט ראַזירט, מיט אַ ווילד־פאַרוואַקסענער שוואַרצער באַרד — ער איז דאָס דער באַרימטער אידיש־דייטשער קינסטלער מאָריס מאָריסאָן! דאָס האָב איך זיך ניט געקאנט פאַרשטעלן. מאָריסאָן האָט געשפּילט זיין ראַלע אַלס כלומרשטיגער סוחר און וועגן טעאַטער האָט ער קיין איין וואָרט ניט אַרויסגערעדט. ער האָט מיר אויך ניט געמאַכט קיין קאָמפּלימענט וועגן דער פאַרשטעלונג. ער האָט איבערהויפט גאַנץ וועניג גערעדט. די קורצע צייט פון אַנטראַקט איז ער געזעסן נעבן מיר און גערויכערט דעם סיגאַר, מיט וועלכן איך האָב אים מכבד געווען. ער האָט געבאַלצן דעם רויך מיט קונצן. פון דעם רויך זענען ביי אים אַרויסגעקומען קיילעכדיגע בייגעלעך. עס זענען אַריינגעקומען שוישפּילער צו מיר, און ער האָט זיי אַלעמען באַגריסט מיט אַ שאַקל מיטן קאַפּ.

ווען די פֿארשטעלונג האָט זיך ווידער געדארפט אָנהייבן, איז מאָריסאָן צוריק אַריין אין טעאַטער און זיך אַוועקגעזעצט אויפן זעלבן פּלאַץ, אויף דעם צוגעשטעלטן שטול, וואו ער איז פֿריער געזעסן. איך ווענד זיך צו טאַנצמאַנ'ען:

— מיר דאַכט זיך, טאַנצמאַן, אז דער דייטש, וועמען איר האָט מיר דאָ אַריינגעבראַכט און פֿאָרגעשטעלט אַלס מאָריס מאָריסאָן, איז אַ פּשוט'ער טרעמפּ, עפעס אַ שיכור. עס קען דאָך ניט זיין, אז דער באַרימטער מאָריסאָן זאָל קומען צו אַזאַ לאַגע. פֿאַרוואָס וויל ער עפעס ניט, מ'זאָל אים רופן מיט זיין אמת'ן נאָמען, נאָר דאַוידזאָן? ווער ווייס וואָס פֿאַר אַ מין דאַוידזאָן דאָס איז? ער איז דאָך די גאַנצע צייט געזעסן ווי אַ שטומער און צו קיינעם קיין וואָרט ניט אויסגערעדט. אפשר האָט איר אַ טעות, טאַנצמאַן?

— וואָס רעדט איר, מר. טאָמאַשעווסקי? — זאָגט טאַנצמאַן — איך זאָג דאָך אייך, אז איך קען אים נאָך פֿון אייראָפע, און מיין פֿרוי קען אים אויך זעהר גוט.

און ער ברענגט זיין פֿרוי אַלס עדות. מרס. טאַנצמאַן ערקלערט מיר, אז דער טרעמפּ איז טאַקע מאָריס מאָריסאָן. מיר האָבן אַלע געשטוינט. מרס. טאַנצמאַן ערקלערט מיט טרערן אין די אויגן, אז זי האָט זיך באַקענט מיט מאָריסאָן'ען אין בוקאַרעסט. דאָרטן וואוינען זיינע עלטערן, איז ער דענסט-מאָל צו זיי געקומען צוריאַסט. אין בוקאַרעסט איז ער אַרומגעפֿאַרן איבערן שטאָט אין אַ קארעטע. זי האָט אים געזען שפּילן אין דאָרטיגן נאַציאָנאַל טעאַטער „אוריאל אַקאַסטאַ“. ער האָט געשפּילט אין דייטש און די איבעריגע שוישפּילער האָבן זייערע ראָלן דורכגעפירט אין רומעניש. זי האָט נאָכאַמאָל פֿאַרויבערט, אז דער טרעמפּ איז מאָריס מאָריסאָן.

נאָך דער פֿאַרשטעלונג איז דאַוידזאָן, דאָס הייסט דער פֿאַרשטעלטער מאָריסאָן, ווידער אַריינגעקומען צו מיר אין דרעסינגרום. ער האָט זיך אַוועק-געזעצט אויף אַ ראַקינגיטשער, ווידער גערויבערט און ווידער ניט אַרויס-גערעדט קיין וואָרט. איך האָב זיך איבערגעטאָן, אַראָפּגעווארפֿן פֿון זיך „דוד וועלוולען“ און געוואָרן צוריק טאָמאַשעווסקי. איך האָב מיין גאַסט איינגעלאָרן צו גיין עסן מיט מיר סאַפּער. ער האָט מיין איינלאָרונג אָנגענומען.

מיר זענען אַרונטערגעגאַנגען אין רובינשטיינ'ס רעסטאָראַן, נעבן טעאַ-טער, וואו עס איז שוין געווען געדעקט אַ לאַנגער טיש פֿאַר דער גאַנצער טרופּע.

איך האָב געבעטן מיין גאָסט, ער זאָל זיך אוועקזעצן ביים טיש, אָבער ער האָט זיך אָפּגעזאָגט. ער איז ניט הונגעריג, האָט ער געענטפּערט. מאַדאַם טאַנצמאַן האָט אים געבעטן און מיין בעסי האָט אים איינגעלאָדן, ער זאָל זיך אוועקזעצן, אָבער ער איז ניט געגאַנגען. ער האָט זיך אוועק געזעצט אין אַ ווינקל ביי אַ ניט־געדעקטן טיש און ער איז דאָרטן געזעסן די גאַנצע צייט ביז מיר האָבן אָפּגעגעסן. איך האָב אים געבעטן ער זאָל עפעס טרינקען, אפשר קאַפּע, טיי. „איך דאַנקע“, איז געווען זיין ענטפּער און ער האָט גאָרניט פאַרזוכט.

ווען מיר זענען פאַרטיג געוואָרן מיטן סאַפּער, בין איך צוגעגאַנגען צו זיין טישל. מאָריסאָן זאָגט צו מיר, אַז ער וויל מיט מיר רעדן פּריוואַט. האָב איך דעם מאָדנעם גאָסט אַריינגענומען צו מיר אין אָפּים. דאָן איז ער פּלוצלינג געוואָרן רעדעוודיג, און אָט וואָס ער האָט מיר געזאָגט:

— מר. טאַמאַשעווסקי, איך זע איר קוקט מיך אָן מיט ערשטוינונג. אָט וועט אייך באַלד אַלץ קלאָר ווערן. ערשטנס, בין איך ניט דאווידוואָן. איך בין קיינער־קעניגליכער־הויפּט־שווישפּילער, מאָריץ מאָריסאָן. איר האָט זיכער מיין נאָמען געהערט, אָדער באַגעגנט אין דער פּרעסע. פּריער מוז איך אייך ערקלערן וואָס עס האָט מיך געבראַכט צו אָט דער לאַגע, אין וועלכער איר זעט מיך איצט. דער דירעקטאָר פון דייטשן טעאַטער אין ניו יאָרק איז אַ גאָט־פאַרדראַמטער אַנטיסעמיט, און די שווישפּילער זענען נאָך גרע־סערע אַנטיסעמיטן פונם דירעקטאָר. אַלס איד האָב איך ניט געקענט אַריבערטראָגן ווי דער אידישער נאָמען ווערט דאָרט אויף טרויט און שרייט באַליידיגט און ערנידריגט. צוליב דעם אידישן נאָמען האָב איך זיך צע'הרג'עט מיטן דירעקטאָר און מיט אַלע שווישפּילער.

ער איז אַ וויללע שטיגל געבליבן און פאַרטגעזעצט מיט שרעק:

— איר זעט דעם שניט אויבן ביי מיין שטערן, דאָס האָב איך באַקומען אויף יענער זייט ים פון אַ דייטשן אָפיציר. איך האָב מיט אים געהאַט אַ דועל דערפאַר וואָס ער האָט באַליידיגט דעם נאָמען איד. איך האָב דעם דירעקטאָר פון דייטשן טעאַטער אין ניו יאָרק אויך אויפגעפּאָדערט אויף אַ דועל. פאַרשטייט איר דאָך, אַז צוליב דעם קאָן איך מער אין יענעם טעאַטער ניט שפּילן. ביי פּראָבע פון „קעניג ליר“ האָב איך זיך צע'הרג'עט מיט דער גאַנצער קאָמפּאַני און איך האָב פאַרלאָזט דאָס טעאַטער. די דייטשע פּרעסע, אויך די ענגלישע, האָט דעם אמת פאַרשוויגן. זיי האָבן באַריכטעט, אַז מאָריסאָן איז פּלוצלינג קראַנק געוואָרן און איז אוועק זיך

אויסקורידן. אין דער אמת'ן בין איך טאקע שטארק ערשיטערט געוואָרן פון די אלע איבערלעבונגען, קיין געלט אוועקצופאַרן צוריק קיין דייטשלאַנד האָב איך ניט. איך האָב מיין גאַנץ געלט פאַרגעמבלט. יאָ, פאַרגעמבלט! און מאָריסאָן האָט זיך צעוויינט. עטלעכע מינוטן האָט דאָס וויינען אָנגעהאַלטן.

— ניט מיר אַ סיגאַר, טאָמאַשעווסקי, — האָט ער אַ זאָג געטאָן.

ער האָט פאַררויכערט און ווייטער גערעדט:

— איך בין געזעסן אין אַ ניו יאָרקער האָטעל אויף בראָדוויי. גאַנצע טעג און נעכט האָב איך מיין צימער ניט פאַרלאָזט. איך האָב מיין געלט אין קאָרטן פאַרשפּילט און איך האָב ניט געהאַט מיט וואָס צו באַצאָלן פאַר מיין צימער. איך בין געוואָרן קראַנק. צוריק פאַרן קיין דייטשלאַנד האָב איך זיך געשעמט, און האָב טאָקע ניט געהאַט מיט וואָס צו פאַרן. איך האָב אין די ניו יאָרקער צייטונגען געלעזן אַן אַנאָנס אַז מען דאַרף האָבן אַ קרעפטיגן דייטש־ריידינדיקן מאַן צו דער אַרבעט אויף אַ פאַרם, בין איך אוועק אַהין. איך האָב דאָרטן אָפּגעאַרבעט אַכצן חדשים, און קיינער האָט ניט געוואוסט וואו איך בין אַהינגעקומען. די פּרישע לופט און די שווערע אַרבעט אויף דער פאַרם האָט מיך געזונט געמאַכט. איך האָב זיך אָבער צעקריגט מיטן פאַרמער, ווייל ער האָט מיר ניט באַצאָלט מיין קליינעם געהאַלט. איך בין פון אים אוועק כמעט מיט פּוסטע קעשענעס. איך בין געגאַנגען צופּום פון שטעטל צו שטעטל און אזוי בין איך אָנגעקומען אין שיקאַגאָ. דאָ בין איך דריי נעכט געשלאָפּן אין אַ פּופּצן־סענטיגן האָטעל, וואו עס האָלטן זיך אויף טרעמפּס. איך האָב זיך דערוואוסט אַז דאָ שפּילט מען אידיש טעאַטער און, אַז איר, טאָמאַשעווסקי, זייט דער דירעקטאָר פונם טעאַטער. אייער נאָמען האָב איך געהערט ווען איך האָב געשפּילט אין ניו יאָרק.

ער איז ווידער אַ ווייל שטיל געבליבן און דערנאָך האָט ער פאַרטגעזעצט מיט אַ פאַרשטיקטן קול:

— איך בין אויך אָהן אַ סענט געלט, איך האָב ניט וואו צו שלאָפּן, איך הונגער!

מאָריסאָן האָט ווייטער ניט געקענט רעדן. ער האָט אויסגעבראַכן אין אַ היסטערישן געוויין. אַ וואַרעמער רחמנות־געפיהל האָט מיך אַרומגענומען צו דעם גרויסן דייטשן קינסטלער. אין זיינע טרערן האָט זיך מיין אייגענער

גורל אָפּגעשפּיגלט. איך בין דאָך אויך אַן אַקטיאַר, האָב איך ביי זיך גע-
טראַכט, ווער ווייס, צי וועל איך אַמאָל ניט קומען צו אזאַ מדרגה.
איך האָב געבעטן מאָריסאַנ'ען, ער זאָל מיר אַנטשולדיגן און בלייבן
אין אָפּים ביז איך וועל צוריקקומען. איך האָב אים פאַרויכערט, אַז איך
קום באלד צוריק. ווען איך בין אַרויס פון מיין אָפּים, האָבן מיר מיינע
אַקטיאַרן געפרעגט פאַרוואָס איך בין אזוי צערודערט און פאַרוויינט. איך
האָב ניט געענטפערט. באלד האָב איך גראַד באַגענגט רובינשטיינ'ס אַ
שוועסטער, וועלכע האָט געפירט אַ זעהר שעהנע באַלעבאַטישע הויז. זי
האָט געוואוינט אין אַ פּריוואַט הויז ניט ווייט פון מיין טעאַטער. קיין
קינדער האָט זי ניט געהאַט, איז מיר איינגעפאַלן אַ געדאַנק צו בעטן
ביי איר, אַז זי זאָל מיר אָפּגעבן אַ צימער פאַר מאָריסאַנ'ען.

דער איינפאַל איז געווען אַ געלונגענער. איך האָב דער פּרוי אין קורצן
דערציילט, אַז ביי מיר אין אָפּים זיצט איצט איינער פון די באַרימטסטע
שווישפּילער אין דער וועלט און אַז זי מוז מיר פאַררענטן פאַר אים אַ צימער
אין איר הויז. דערביי האָב איך איר ערקלערט, אַז עס וועט זיין אַ גרויסער
כבוד פאַר איר צו האָבן אזאַ אַרטיסט ביי זיך אין הויז. ווי איך האָב אזוי
גערעדט מיט דער פּרוי, איז אָנגעקומען איר מאַן, אַ זעהר ליבער אינטע-
ליגענטער מענטש. איך האָב אים אויך דערציילט וועגן וואָס עס האַנדלט
זיך און ביידע, מאַן און פּרוי, האָבן צוגעשטימט אַריינצונעמען צו זיך
מאָריסאַנ'ען.

איך האָב דאָס פאַר פּאַלק געבעטן, זיי זאָלן גיין מיט מיר אין אָפּים און
איך האָב זיי פאַרגעשטעלט פאַר זייער צוקונפטיגן באַרדער. דערנאָך זענען
מיר אלע פיר אַוועק צום פּאַר פּאַלק אַהיים. די גוטע מענטשן האָבן מאָרי-
סאַנ'ען אַוועקגעגעבן דאָס שענסטע צימער, וואָס זייער הויז פאַרמאָגט.
זיי האָבן אים ערקלערט, אַז זיי זענען דעם גאַנצן טאַג פאַרנומען אין גע-
שעפט, אַז זיי קומען אַהיים שפעט פאַרנאַכט און אַז דאָס גאַנצע הויז איז
פאַר אים פריי. זיי האָבן אים געבעטן, ער זאָל זיך פיהלן ביי זיי ווי אין
זיין אייגענער היים. מאָריסאַן האָט ניט געדאַנקט, ער האָט אפילו ניט
אַרויסגעוויזן קיין מינע פון צופרידנקייט. איך האָב אים איבערגעלאָזט
אין זיין נייער היים און בין צוריק אַוועק אין טעאַטער זיך צוגרייטן צו דער
אָונט-פאַרשטעלונג.

אַרום צען אַזיינער ביינאַכט איז מאָריסאַן ווידער געקומען צו מיר אין
דערעסינגרום. ער איז שוין געווען אויסגערוט. ער איז געשלאָפן די גאַנצע

צייט, האָט ער געזאָגט. ער האָט מיר אויך דערציילט, אז ער האָט זיך אויסגעבאָדן און אז ער פיהלט זיך דערפרישט.

נאָך דער פאָרשטעלונג האָב איך אים גענומען צו זיך אַהיים אויף דער 12טער סטריט, ניט ווייט פון טעאטער. ער האָט ביי מיר געגעסן סאָפּער און איז שוין געוואָרן אַביסל פריילעכער. ער האָט מיר דערציילט זיין גאַנצע לעבנס־געשיכטע. ער האָט געהאַט אַ אידישע ערציאונג. ער האָט אָבער ניט געוואָלט לערנען. עס האָט אים נאָר געצויגן צום טעאטער. ער איז אַנטלאָפן פון דער היים ווען ער איז אַלט געווען זעכצן יאָר. ער האָט זיך געפלאָגט אין דייטשלאַנד, דאָרט האָט ער אָנגעהויבן זיין קאַריערע אַלס שיק־אינגל אין אַ ביליג טעאטער, דערנאָך האָט ער אָבער געענדיגט אַ דראַמאַטישע שולע. ער האָט מיר אויך דערציילט, ווי ער איז שפּעטער אַריינגעטראָטן אין דער וועלט־באַרימטער מאַנינגער־טרופּע. אַ זעהר, זעהר אינטערעסאַנטע געשיכטע האָט ער מיר דערציילט, אָבער אזוי ווי איך שרייב מיין אייגענע ביאָגראַפיע און ניט מאַריסאָנ'ס, מוז איך דאָס דורכלאָזן. ביים אַוועקגיין האָב איך מיין גאַסט געבעטן, ער זאָל קומען צו מיר יעדן טאָג אויף ברעק־פעסט, דינער און סאָפּער. איך האָב אים אויך געפרעגט צי ער דאַרף האָבן עפּעס געלט.

— יא, באָרג מיר צען דאלער.

אזוי האָט ער געזאָגט. ניט: „באָרגט מיר“, נאָר „באָרג מיר“. ער האָט באַלד מיט מיר גענומען רעדן אויף „דו“, לויט דעם חבֿר'שן שטייגער, וועל־כער גייט אָן צווישן שוישפילער.

אַנשטאַט צען האָב איך אים געגעבן פינף־און־צוואַנציג דאלער. דערביי האָב איך אים געבעטן, ער זאָל זיך גאָרניט שעמען און ווען ער וועט נאָר עפּעס דאַרפן, זאָל ער זיך ווענדן צו מיר.

צו מאַרגענס איז מאַריסאָן צו ברעקפּעסט ניט געקומען. איך האָב גע־שיקט מיין דינסט־מיידל אויסגעפינען וואָס מיט אים איז געשען. דאָס מיידל איז צוריקגעקומען צוזאַמען מיט מאַריסאָנען. ער האָט זיך פאַרענט־פּערט, אז ער איז פאַרשלאָפן. שוין לאַנג, לאַנג ווי ער איז ניט געשלאָפן אזוי געשמאַק און אין אַזאַ גוטע בעט ווי די לעצטע נאַכט.

מאַריסאָן האָט געגעסן מיט אונז דינער, וואָס איז עקסטראַ צוליב אים געמאַכט געוואָרן פון רומענישע מאַכלים (די דינסט־מיידל איז געווען אַ רומענישע). מאַריסאָן האָט גאָר אָנגעקוואָלן פון די רומענישע פאַטראַוועס. נאָכמיטאָג זענען מיר אַוועק שפּאַצירן. ביינאַכט איז ער געקומען אין מיין

טעאָמער, אָבער ער איז געזעסן די גאַנצע צייט הינטער דער בינע. ער איז געוואָרן אַלץ היימישער. ער האָט אָנגעהויבן צו העלפֿן די בינע־אַרבעטער אויסשטעלן די דעקאָראַציעס און דאָס מעבל און אויף אַנדערע אופנים האָט ער געהאַלפֿן. ווען מען האָט מיר דערציילט, אז מאַריסאָן העלפט צו זאַמענשטעלן די בינע, האָט דאָס מיך געקרענקט. אָבער זאָגן אים, אז ער זאָל עס ניט טאָן, האָב איך זיך געשעמט. איין מאָל טרעף איך אים מיט אַ בעזום אין דער האַנט. ער האָט געהאַלטן אין אויסקערן די בינע. איך האָב אַרויסגעכאַפט דעם בעזום פֿון זיינע הענט און אים אַריינגעפירט צו מיר אין דרעסינג־רום.

— מאַריסאָן, פאַרוואָס טוט איר דאָס? מיט אזאָ האַנדלונג טוט איר מיר שטאַרק וועהן! — האָב איך אים פּאַרגעוואָרפֿן — איר, מאַריסאָן, דער באַרימטער אַרטיסט קערט אויס די בינע ביי טאַמאַשעווסקי'ן אין אידישן טעאָמער! איך בעט אייך, טוט דאָס ניט!

— איך טו דאָס פאַר מיין פֿריינט, פאַר מיין איינציגן פֿריינט. צווייטנס, טו איך דאָס ווייל איך ווער משוגע פאַר לאַנגווייליגקייט. איך קען ליידיגן ניט אַרומגיין — איז געווען זיין ענטפֿער.

מאַריסאָן האָט זיך שטאַרק צוגעבונדן צו מיין פּאַמיליע, איבערהויפּט האָט ער ליב געהאַט מיט אַ משוגענער ליבע מיין מיידעלע, אַסתר'ל. גאַנצע טעג פֿלעגט ער פאַרברענגען מיטן קינד. ער פֿלעגט צו מיר קומען גאַנץ פֿרי ווען דאָס קינד איז נאָך געשלאָפֿן. ער האָט געוואַרט ביז זי איז אויפגעשטאַנען און דאָס דינסטמיידל האָט איר אָפּגעבאָדן און געגעבן עסן. דערנאָך פֿלעגט ער נעמען אַסתר'לען אין איר קערדזשעל און איר פירן שפּאַצירן. אַרום פֿערציג בלאַק פֿלעגט ער שטופֿן דאָס קערדזשעל ביז ער איז צוגעקומען צו אַ פּאַרק. דאָרטן, אין פּאַרק, האָט ער אויף איר אַכטונג געגעבן, געזונגען פאַר איר, געטאַנצט מיט איר. מיטאָג צייט האָט ער דאָס קינד אַהיימגעבראַכט צוריק און נאָכדעם ווי ער און דאָס קינד האָבן אָפּגעגעסן, איז ער ווידער אוועק מיט איר אין פּאַרק אַריין. וויפֿל איך האָב זיך ניט געבעטן ביי אים, ער זאָל עס ניט טאָן, האָט עס ניט געהאַלפֿן. יעדן טאָג פֿלעגט ער זיך שלעפֿן מיטן קינד אין פּאַרק אַריין. יעדן אָוונט פֿלעגט ער העלפֿן די בינע־אַרבעטער אויף דער בינע. זיינע אַרימע, כמעט טרעמפּישע, קליידער האָט ער ניט געוואָלט איבערטאָן. די באָרד האָט ער פאַרלאָזן נאָך גרעסער; ער האָט אויסגעזען ווי אין דעם טאָג, ווען ער איז צו מיר געקומען צום ערשטן מאָל.

איך האָב זיך פשוט געשעמט אים צו פרעגן פארוואָס ער וויל זיך ניט אָנטאָן ווי אַ מענטש און אויסזען ווי אַ מענטש.

אַ געוויסן טאָג קומט צו מיר מאָריסאָן און זאָגט, אַז ער האָט מיט מיר צו רעדן וועגן עפעס וויכטיגעס. איך האָב אים אַריינגענומען צו זיך אין אַפּים. אַ היבשע וויילע איז ער געזעסן שטיל. דערנאָך רופט ער זיך אָן: — באָרום, איך וויל שפּילן טעאַטער.

— מיט פאַרגעניגן! — ענטפער איך אים, — מײן קאַמפּאַני און איך וועלן פאַר אייך טאָן וואָס איר וועט נאָר פאַרלאַנגען.

— נײן, ניט אין דיין טעאַטער — רעדט מאָריסאָן ווייטער — איך וויל פאַר זיך מאַכן עטלעכע טויזנט דאלער און אוועקפאַרן צוריק קיין דײַטש־לאַנד. אין שיקאַגאָ שפּילט מען יעדן זונטאָג ביינאַכט דײַטש טעאַטער. דער דירעקטאָר פון דעם באַוואוסטן האַלם טעאַטער, האַלם, איז אַליין געווען אַ דײַטשער אַקטיאָר. ער איז אַמאָל מײנער אַ גוטער פּריינט געווען. מיר פלעגן זיך טרעפן יעדן זומער אין קאַרלסבאד. נײ אַריבער צו הער האַלם און זאָג אים, אַז איך, מאָרייז מאָריסאָן, וויל בײ אים שפּילן עטלעכע זונטאָג־פאַרשטעלונגען. איך בין זיכער, אַז ער וועט דיר ניט אָפּזאָגן און ער וועט דיר געבן זײן טעאַטער.

דעם האַלם טעאַטער האָבן באַזוכט אינטעליגענטע מענטשן און אַהין פלעגן קומען די אַמעריקאַנער „פיר הונדערט“.

אויף מאָרגן בין איך, אַלזאָ, אַוועק זיך זען מיט האַלם'ן. איך האָב מיט גענומען מאָריסאָן'ען מיט מיר. צוקומענדיג צום טעאַטער, ערקלערט מיר מאָריסאָן, אַז ער וויל ניט אַרויפגיין. ער שעמט זיך, אַז האַלם זאָל אים זען אין זײנע צעריסענע קליידער און מיט דער פאַרוואָקסענער באָרד. איך בעט זיך בײ מאָריסאָן'ען:

— האַלם קען דאָך מיך ניט, ער וועט דאָך אַפּשר נאָר ניט וועלן רײדן מיט מיר. קומט מיט מיר אַרויף, מאָריסאָן!

איך בין אַרויפגעגאַנגען צו מר. האַלם'ן. איך האָב זיך געמאָלדן צום דירעקטאָר דורך זײן סעקרעטאַרין, און נאָך אײניגע מינוטן וואַרטן, האָט מיך דאָס מײדל אַריינגעלאָזט צו אים. איך בין אַרײן אין אַ קעניגלעכן אַפּים. אַלץ איז געווען שעהן און רײך. די ווענט זענען געווען באַהאַנגען מיט טײערע קונסט־בילדער. הער האַלם, אַ גרײד־אַלטער מאַן, מיט אַ וואַזש־נעם אויסזען, איז געזעסן בײ אַ טײערן טיש. ער האָט מיך באַגריס

פריינדלעך און געהייסן מיר זיך אוועקזעצן אַנטקעגן אים. איך דערצייל אים נאָך וואָס איך בין געקומען צו אים. איך דערצייל אים אויך אין זאָס פאַר אַ לאַגע מאָריסאָן געפינט זיך איצט, ער דאַרף הייל און אַז די אייניגע פאַרשטעלונגען וועלן אים העלפן צוריקפאַרן קיין דייטשלאַנד.

דער אַלטער האַלס האָט אָנגעטאָן אַ פּאָר גרויסע, שווערע ברילן און גענומען קוקן אויף מיר. איך האָב געפיהלט, אַז ער פאַרדעכטיגט מיך אין עפעס. מיין האַרץ האָט מיר געזאָגט, אַז איך וועל באַלד הערן פון אים עפעס אומאַנגענעמעס.

— אַנטשולדיגט, הער טאַמאַשעווסקי — זאָגט צו מיר דער אַלטער גרייז, — איך קען מאָריסאָן'ען זעהר גוט. מיר זענען ביידע נאָהענט באַפריינדעט, אַ סך גליקלעכע שטונדן האָבן מיר צוזאַמען פאַרבראַכט. שוין באַלד צוויי יאָר ווי מאָריסאָן איז אוועק פון דייטשן טעאַטער פון ניו יאָרק, און ניט איד, זיין פריינט, און ניט קיינער פון די שוישפילער און אויך ניט די פרעס ווייסען, וואו דער גרויסער קינסטלער איז אַהינגעקומען. ער מוז שוין אודאי זיין טויט, און איצט קומט איר און זאָגט מיר, אַז מאָריסאָן לעבט און אַז ער וויל שפילן ביי מיר. איר ווייסט דאָך, אַז מיין טעאַטער איז אַן ערשט־קלאַסיגער און אויב איינער וויל זיך פאַרשטעלן אונטער מאָריסאָן'ס נאָמען און אויסשווינדלען אַ פּאָר פאַרשטעלונגען אין מיין טעאַטער, וועט זיך אים דאָס ניט איינגעבן.

דער אַלטער איז אַ וויילע שטיל געבליבן און דאָן זיך ווידער געווענדט צו מיר.

— אַנטשולדיגט, הערר טאַמאַשעווסקי, וואָס איך וויל איך געבן מיין ראַט. איך האָב אייער נאָמען אַלס שוישפילער און אַלס דירעקטאָר געהערט. לאַזט זיך ניט פאַרפירן פון עפעס אַ שווינדלער, וואָס ניט זיך אָן אַלס מאָריז מאָריסאָן. אייער נאָמען קען דערביי פיל לידן.

— אָבער, הערר האַלס! — רופ איך אים — הערר מאָריסאָן שטייט דאָ אונטן. ער שעמט זיך אַרויפצוקומען ווייל . . . ווייל . . . ער איז אָפּ געריסן. ער זעט אים ווי אַ טרעמפ, ער טראָגט אַ ווילד פאַרוואַקסענע באַרד.

— וואָס?! מאָריסאָן איז דאָ אונטן, ביי מיין טעאַטער! מאָריסאָן שטייט אונטן און ער קומט ניט אַרויף צו מיר, צו זיין אַלטן פריינד האַלס!
דער אַלטער טעאַטער־דירעקטאָר האָט זיך האַסטיג אויפגעהויבן פון זיין שטול און אַרויסגעלאָפן מיט אַ האַסטיגן בראַזג מיט דער מיר. איך הער

ווי ער עפנט אונטן די טיר וואָס פירט אַרויס אויפן גאָס. איך עפן אויף די טיר פון זיין אָפּים און הער ווי ער שרייט אויס :

— מאָריטץ ! מאָריטץ ! מאָריסאָן !

עס זענען אַוועק עטלעכע מינוטן און עס קומען אַרײַן געאַרעמט די צוויי אַלטע פּריינט, דער דירעקטאָר האַלם מיטן אָפּגעריסענעם טרעמפּ, מאָריטץ מאָריסאָן. ביידע פּאַלן זיך אײַנע די אַנדערע אויף די העלזער און צוקושן זיך און ביידע וויינען. דער גרייז־גרויער האַלם בעט בײַ מיר אַנטשולדיגונג און ער גייט אַרײַן מיט זיין גאַסט אין אַן אַנדערן צימער. צען מינוטן שפּעטער קומען צוריק אַרײַן האַלם און מאָריסאָן און ביידע אַנטשולדיגן זיך פאַר מיר פאַר וואָס זײ האָבן מיך געפּאַזט וואַרטן. די אַלטע פּריינט געזעגענען זיך, דריקן זיך הייס די הענט און קושן זיך ווידער. דער אַלטער האַלם דאַנקט מיר פאַר וואָס איך האָב אים צוזאַמענגעבראַכט מיט זיין ליבן פּריינט. די לעצטע ווערטער פון האַלם'ן צו מאָריסאָן זענען געווען :

— מאָריטץ, ניט מער זאָרגן, לאָז אַלץ איבער צו מיר !

— אַלץ וואָס איך פאַרלאַנג פון דיר, האַלם — זאָגט מאָריסאָן — איז אַ גוטע טרופּע, מיט וועלכער איך זאָל קענען שפּילן. גרייט מיר צו גוטע שווישפּילער.

— די בעסטע וועל איך פאַר דיר צוגרייטן, — האָט האַלם אים פאַר־זיכערט.

און אַרונטערגייענדיג איבער די טרעפּ, האָט מאָריסאָן מיך אַרומגעקאַפּט און מיך גענומען קושן.

— באָריס, ליבער באָריס ! — האָט מאָריסאָן אויסגערופן — דו האָסט מיך גליקלעך געמאַכט. דו ווייסט, איך וועל שפּילן בײַ האַלם'ן אין צוויי וואָכן אַרום, זונטאָג. ער האָט מיר צוגעזאָגט צוצושטעלן אַן ערשט־קלאַס סיגע טרופּע פון שווישפּילער. ער גיט מיר דאָס גאַנצע טעאַטער אַבסאָלוט פּרײַ, אויך די שווישפּילער, די אַנאַנסן א. א. ז. וו. וואָס די קאַסע וועט אַרײַנגברענגען, וועט אײַנגאַנצן באַלאַנגען צו מיר. איך וועל ווידער זיין מאָריטץ מאָריסאָן ! איך וועל צוריקפּאַרן אין דײַטשלאַנד מיט געלט אין דער טאַש. איך וועל אַרויסנעמען מײַנע קליידער און מײַנע דימענטן פון פּאָר־שאַפּ און איך וועל ווידער זיין מאָריסאָן דער שווישפּילער און ניט מאָריסאָן דער טרעמפּ.

מאָריסאָן פּאַרעט זיך עפעס אין זיין טאַש און נעמט פון דאָרטן אַרויס

א פעקל מיט אַסיגנאַציעס. עס איז זיכער דאָרטן געווען אַ פינף הונדערט דאלער, אויב ניט מער. ער זאָגט דערביי מיט פּרייַד:

— דו זעסט, באַריס, דאָס האָט מיר מיין קאָלעגע געגעבן, מיין גוטער פּרייַנט האַליס! קום, באַריס, מיר וועלן ביידע גיין היינט אַ לעב-טאָן. מיר וועלן עסן אַ פּראַנצווזישן דינער אין אַ פּראַנצווזישן רעסטאָראַן און פּאַרטרינקען מיט פּראַנצווזישן וויין, און מיר וועלן נעמען אַ קאַרעטע און אַרומפּאַרן שפּאַצירן איבער אַלע שעהנע פּאַרקס, אין אַלע שעהנע געגענדן פון שטאָט, און אַ פּרעזענט פאַר דיין שעהן טעכטערל אַסתר'ל, וועל איך קויפן. באַריס, איך האָב דאָך ווידער געלט! היינט וועט זיין אַ פּרעהלעכער טאָג.

איך האָב פּרוּבירט מאַריסאָנען אָפּצורעדן פון גיין אין אַ פּראַנצווזישן רעסטאָראַן און אויסגעבן געלט. ער איז אָבער געבליבן ביי דאָס זייניגע.

ער איז מיט מיר אַרייַנגעגאַנגען אין אַן עלעגאַנטן רעסטאָראַן, וואָס האָט זיך געפונען ניט ווייט פון האַליס'עם טעאַטער. ער האָט געהאַט פּראַנצווזיש מיט די מיידלעך, וועלכע נעמען צו די קליידער ביי די געסט, מיט די וועיטערס און מיט וועמען ער האָט נאָך געקענט. אַ נייע נשמה איז אין אים אַריין. און נאָך די ערשטע גלעזלעך וויין, וואָס מיר האָבן אויסגעטרונקען, איז ער געוואָרן נאָך לוסטיג, און איך אויך. קיין וויינ־טרינקער זענען מיר ביידע ניט געווען. דאָן האָט ער מיר ווידער גענומען דערציילן וועגן זיין לעבן, וועגן זיין יוגנט, וועגן זיינע עלטערן. ביים וואָרט „מאַמע“, האָט זיך מאַריסאָן צעוויינט. וויינענדיג האָט ער געבענטשט דעם דירעקטאָר האַליס און דערביי האָט ער אַלע מאָל אַרויסגעכאַפט דאָס פעקל אַסיגנאַציעס, וואָס האַליס האָט אים געגעבן.

אַרויסקומענדיג פון רעסטאָראַן האָבן מיר גענומען אַ קערידזש. מיר זענען אַרומגעפּאַרן איבער די פּאַרקס און די אַנדערע שעהנע געגענדן פון שטאָט. מאַריסאָן איז די גאַנצע צייט געשלאָפּן און איך האָב אויך געכאַפט אַ דרעמל. ווען איך האָב זיך אויפגעכאַפט, איז שוין געווען טונקל. דער קוטשער האָט אונז צוגעפירט אַהיים. מאַריסאָן האָט מיך געבעטן איך זאָל קיינעם ניט דערציילן וועגן זיין גרויסן גליק. איך האָב עס אים צוגעזאָגט און האָב מיין וואָרט געהאַלטן.

אויף מאַרגן האָט ער געבראַכט אַ טייערן קערעדזש פאַר מיין אַסתר'לען און אויך אַ שעהנע רייכע אויסשטאַטונג פאַרן קינד. דעם מיידל וואָס האָט אַכטונג געגעבן אויפן קינד, האָט ער געגעבן אַ צוואַנציג־דאלאַרדיגן גאַלד־

שטיק אלס מתנה. פאר זיך אליין האָט ער קיין נייע קליידער ניט געקויפט.
ער האָט אַלץ אויסגעזען ווי אַ טרעמפּ.

מאָריסאָן איז יעדן טאָג געלאָפּן צו פּראָבע און מיר האָבן זיך שוין
ווייניגער געזען. איך האָב זיך געבעטן ביי מאָריסאָן/ען:

— הערר מאָריסאָן, טוט זיך אָן ווי אַ מענטש. עס איז דאָך ניט שעחן
אָזוי צו גיין צו פּראָבע. איר האָט דאָך שוין מיט וואָס צו קויפּן אנשטענדיגע
קליידער.

ער האָט געשמייכלט און געענטפּערט:

— דו וועסט זען, באָריס, דו וועסט שוין זען.

ער איז נאָך אַלץ געבליבן אַ באַרדער ביי רובינשטיינ'ס שוועסטער.

די פּראָבען האָט ער געמאַכט אין דעם פיינעם האַלסי טעאַטער, וואָס איז,
ווי די לעזער ווייסן שוין, אין יענער צייט געווען דער בעסטער טעאַטער אין
שיקאַגאָ. אין דער פּרייער צייט האָט ער נאָך ווייטער געפירט מיין אַסתר/לען
אין איר קערידזשל אין פּאַרק.

ענדלעך איז געקומען די צייט ווען ער האָט שוין געדאַרפט אויפטרעטן
אויף דער בינע.

ער איז אַוועק צו דער לעצטער פּראָבע פונקט אָזוי אָפּגעריסן ווי פּריער
און מיט אַ ווילד־פאַרוואַקסענער באַרד.

— מאָריסאָן! — האָב איך געשריגן אויף אים — מאָריסאָן, וואָס
טראַכט אייער טרופּע וועגן אייך ווען איר קומט צו גענעראַל־פּראָבע נאָך
אַלץ אלס טרעמפּ. טוט זיך אָן אנשטענדיג, זעט אויס ווי אַ מענטש, ווי
עס פּאַסט פאַר אייך.

— דו וועסט זען — האָט מאָריסאָן געשמייכלט — דו וועסט שוין זען.
פאַרנאַכט, אַרום זעקס אַזויגער קלאַפּט מען אָן אין מיין טיר. איך
בעט אַריינקומען און עס קומט אַריין מאָריסאָן, אַן אָפּגעראַזירטער, אין
פיינע קליידער מיט אַ פעלערינע־מאַנטל און אַ צילינדער־הוט.

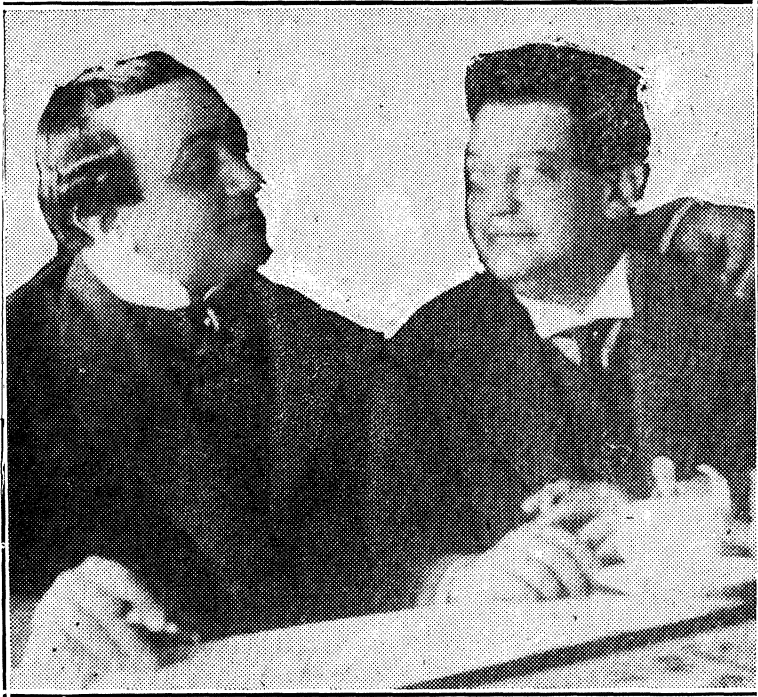
— מאָריסאָן! — האָב איך אויסגעשריען.

— איך האָב דיר געזאָגט, אַז דו וועסט זען — האָט ער גוטמוטיג
געשמייכלט.

וואָס פאַר אַ נואַלדיגע ענדערונג אין אים איז פאַרגעקומען! פאַר מיר
איז געשטאַנען דער „קייזער־קעניגלעכער־הויפֿ־שווישפּילער“ מאָריץ מאָריסאָן.

איך האָב ביי זיין פאַרשטעלונג ניט געקענט זיין, ווייל איך האָב יענעם

אָונט אליין געשפּילט. נאָך מיין פּאַרשטעלונג האָב איך אויף אים געוואַרט אין מיין טעאָטער.
 מיין נאַנצע טרופּע האָט אים אָפּגעוואַרט. די רובינשטיינס זענען געווען ביי זיין פּאַרשטעלונג, און זיי זענען אַהיימגעקומען ווילד פון באַגייסטערונג. זיי האָבן מיר איבערגעגעבן וועגן דעם רייזן ערפּאָלג וואָס מאַריסאָן האָט געהאַט.

מאַריס מאַריסאָן (1855—1917)

רודאָלף שילדקרויט (1862—1930)

ווען ער איז געקומען אַהיים, האָבן מיר אים אַריינגענומען אין רובינער שטיינ'ס רעסטאָראַן און אַלע האָבן זיך מיט אים געפּרייט. ער אליין אָבער

האָט קיין סימן פון איבעראַשונג ניט אַרויסגעוויזן. ער איז זיך געזעסן גלייכנילטיג ווי ער וואָלט זאָגן: וואָס מאַכט איר דאָ פאַר אַ טאַראַראַם? איז עס דען דאָס ערשטע מאָל וואָס איך האָב ערפּאָלג אויף דער בינע? איך האָב דאָך שוין געשפּילט פאַר קעניגע און פּירשטן.

מאַנכע האָבן געכאַפט מאָריסאָן/ען צום טאַנצן; אזוי גרויס איז געווען די פּרייד ביי אַלעמען. מאָריסאָן איז צוגעגאַנגען צו מיר, אָנגענומען מיין האַנט און גאַנץ שטיל געשעפטשעט:

— פאַר די היינטיגע פּרייד האָב איך דיר צו פאַרדאַנקען, באַריס, אַ גוטע נאַכט!

ער האָט זיך מיט אַלעמען געזעגנט און איז אַהיימגעגאַנגען, זייענדיג זעהר מיד פון שפּילן.

אויף מאָרגן פרי איז ער געקומען צו מיר, ווי אַלעמאָל, גענומען מיין אַסתר'ל מיט דער ניאַנקע און איז אַוועק מיט זיי שפּאַצירן אין פאַרק. ער האָט אַליין געשטופּט דאָס קינד אין קערידזש און ניט געלאָזט, אַז די ניאַנקע זאָל דאָס טאָן.

די שיקאַנגאָ'ער צייטונגען זענען געווען פול מיט לויב־געזאַנגען וועגן מאָריסאָן'ס שפּילן און האָבן געדרוקט זיין בילד.

דעם נעקסטן זונטאָג אַוונט האָט מאָריסאָן ווידער געשפּילט אין האַלים טעאַטער. ער איז אויפגעטראָטן אין דער פּיעסע „קיין“, אין וועלכער ער האָט זיך באַרימט געמאַכט, און ווידער איז דאָס טעאַטער געווען אויספאַר־קויפט; הונדערטער מענטשן האָבן געמוזט גיין צוריק, ווייל זיי האָבן קיין בילעטן ניט געקענט קויגן, און ווידער האָט מאָריסאָן פאַרדינט אַ סך געלט; אַ גאַנצער עושר איז ער שוין געוואָרן.

אויף מאָרגן, מאָנטאָג פרי, איז ער צו מיר ניט געקומען. נאַכמיטאָג אויך ניט. מיר האָבן געוואַרט אויף אים. איך האָב געגלויבט, אַז מיט אים האָט עפעס פאַסירט, אפשר פּיהלעט ער ניט גוט. איך האָב געהאַפט, אַז צו סאַפּער וועט ער קומען, ער איז אָבער ניט געקומען. איך האָב אַריבער־געשיקט מיין דינסטמייַדל צו אים און געוואַרט מיט אומגעדולד אויפן גענטפער וואָס זי וועט ברענגען. יעדע וויילע פלעג איך צולויפן צום פענסטער וואָס איז אַרויסגעגאַנגען צו דער סטריט. אייניגע אַקטיאָרן, וואָס זענען געווען דאָן ביי מיר אין הויז, האָבן געלאַכט פון מיר: „אַ מענטש זאָל זיין אזוי אומגעדולדיג!“ מאַנכע האָבן מיך געקויבעצט: „וואָס מיינט איר, איר וועט קויגן אַ דאַנק פאַר דעם גוטס וואָס איר האָט געטאָן דעם דייטש?“

ענדלעך איז דאָס דינסטמיידל צוריקגעקומען אַ לאַכענדיגע.

— איר ווייסט פאַרוואָס איך לאַך? — מאַכט זי צו מיר — אייער פּריינט, מאַרייז מאַריסאָן, איז היינט גאַנץ פּרי אַוועקגעפאַרן. ער האָט איינגעפאַקט אַלע זיינע קאַסטנס, געזאַגט גוד-באי צו זיין מיסעס און איז אַוועק.

איך האָב זיך געשעמט פאַר זיך אַליין. מאַריסאָן איז אַוועקגעפאַרן אַהן אַ גוד-באָיז פאַר כּוּשע און ערגערניש האָב איך שוין קיין סאַפּער ניט געקענט עסן. איך בין אַריין צו זיך אין פּראָנטרום, זיך אַוועקגעזעצט ביים אַרגל און געשפּילט טרויעריגע מעלאָדיעס. אין מיין מוח האָט געענגערט אַ פאַרדראָם: ווי קען אַ מענטש זיין אַזוי אומדאַנקבאַר? וואָס מער איך האָב געטראַכט וועגן מאַריסאָנ'ס האַנדלונג צו מיר, אַלץ מער האָב איך זיך געערגערט. איך האָב גערעכנט, אַז איך וועל מסתמא באַקומען פון אים אַ בריוו, ער וועט זיך אַנטשולדיגן, מסתמא איז געווען אַ ספּעציעלע אורזאַך פאַרוואָס ער האָט געמוזט שנעל אַוועקפאַרן פון שיקאַגאַ.

עס זענען אַוועק טעג, וואַכן, חדשים און איך האָב פון מאַריסאָנ'ען גאַרניט געהערט, ווי אין וואַסער אַריין. איך האָב שוין אָנגעהויבן פאַרגעסן אָן אים. מיט דער צייט האָב איך פאַרלוירן דעם לעצטן פּונק פון פּריינט-ישאַפט, וואָס איך האָב געהאַט צו אים. איך האָב אויסגעמידט צו רעדן וועגן אים. ווען עמיצער האָט ביי מיר געפּרעגט וועגן מאַריסאָנ'ען, האָט עס מיך פאַרדראָסן. פאַרוואָס ער איז פּלוצלונג פאַרשוואונדן, איז עדהיום ביי מיר נאָך פאַרבליבן אַ געהיימניס.

די צייט איז זיך געלאָפּן. איך האָב ווייטער געשפּילט אין שיקאַגאַ און געמאַכט גוטע ביזנעס. מיין קאַנטראַקט מיט רובינשטיינ'ען איז געווען אויף איין יאָר און איך האָב נאָך געהאַט צו שפּילן דעם גאַנצן זומער. אָבער אַזוי ווי זומער שפּילט מען ניט קיין טעאַטער, האָב איך דעם טעאַטער פאַרוואַנדלט אין אַ אידישן קאַנצערט-זאַל פאַר די זומער-חדשים, כדי צו ערפּילן מיין קאַנטראַקט. די קאַנצערטן, וואָס מיר פּלעגן געבן אין רובינ-שטיינ'ס מעטראָפּאָליטאן טעאַטער, זענען אויך געווען אַן ערפּאָלג. איך האָב געעפנט אין טעאַטער אַלע פענסטער, אַריינגעשטעלט עלעקטרישע פענס, אַרויסגענומען די טעאַטער-שטולן און אַריינגעשטעלט קיילעכדיגע טישלעך מיט לייכטע שטולן אַרום. דאָס געשעפט איז אַוועק פּיין, נאָך בעסער ווי דאָס טעאַטער.

א געוויסן טאָג האָב איך באַקומען אַ בריוו פון דערמאָנטן מאַנדעלסקערן, וועלכער האָט ביי מיר צוגענומען מיין פּאַרטנער, יאַקאָב פּ. אַדלער. ער האָט מיר געשריבן, אַז ער קומט צו מיר, און אין אייניגע טעג אַרום איז ער טאַקע געקומען. ער האָט פאַר מיר געהאַט אַ ניי געשעפט: אַזוי ווי מאָנולעסקאַ, פּיינמאַן, פּינקעל און קעסלער זענען נאָך קיינמאַל אין שיקאַגאַ ניט געווען, זאָל איך זיי אַריבערנעמען אין מיין טעאַטער. ער האָט מיך דערביי געבעטן, איך זאָל פאַרגעסן אָן אַלע אומאַנגענעמלעכקייטן וואָס ער, מאַנדעלסקערן, און די דערמאָנטע שוישפּילער האָבן מיר פּריער פאַרשאַפט. דער פּלאַן איז מיר געפֿעלן געוואָרן און איך האָב צוגעשטימט. מאַנדעלסקערן האָט געהאַט פאַר זיך אַ געשריבענע באַשטעטיגונג פון מאָנולעסקאַ, קעסלער, פּיינמאַן און פּינקעל, אַז ער האָט דאָס רעכט מיט מיר אין זייער נאָמען צו שליסן דאָס געשעפט. איך האָב אונטערגעשריבן דעם קאָנטראַקט. אַזוי ווי איך האָב געמאַכט גוטע געשעפטן מיט מיינע קאַנצערטן, האָב איך פאַר דער טרופּע פון דער ניו-יאָרקער רומעניען אָפּגעדרונגען דעם סטאַנדאַרד טעאַטער אויף האָלסטעד סטריט, וואו איך האָב פּריער געשפּילט מיט אַדלער'ן.

אייניגע טעג שפּעטער איז געקומען די גאַנצע טרופּע פון רומעניען אָפּערע הויז. איך האָב די געסט אָפּגעוואַרט ביים טרעין. איך האָב אינאָנצן שוין פאַרגעסן, אַז זיי האָבן מיר אין פּילאַדעלפּיע שטאַרק וועה געטאָן.

שיקאַגאַ איז כּאַלד פאַרפּלייצט געוואָרן מיט גרויסע פּאוסטערס און מיט די בילדער פון דער טרופּע, און שיקאַגאַ'ער אידן האָבן מיט גרויס פּרייד אויפּגענומען די גרויסע געסט, איבערהויפּט מאָנולעסקאַ'ן. מען האָט אים פאַרוואַרפּן מיט בלומען. דער עולם האָט זיך אַ קאָז געטאָן קויפּן טיקעטס. טיקעט־ספּעקולאַנטן האָבן געטאָן געוואלדיגע ביזנעס. צו דער ערשטער פאַרשטעלונג איז געשטעלט געוואָרן „טיסאַ עסלער“. די גאַנצע טרופּע האָט געהאַט אַ ריזיגן ערפּאָלן. חברה האָט געמאַכט אַ סך געלט און מען האָט געלעבט אַ גוטן טאָג. די טרופּע איז געשטאַנען מיט מיר אין שיקאַגאַ ביז עס האָט זיך געדאַרפּט אָנפאַנגען דער נייער טעאַטער־סעזאָן אין ניו־יאָרק.

נאָך דער לעצטער פאַרשטעלונג פון די ניו יאָרקער געסט האָב איך פאַר זיי אַראָנזשירט אַ גרויסן באַנקעט אין רוּבינשטיין'ס רעסטאָראַן. די גאַנצע טרופּע מיינע האָט זיי צוגעטיילט אַ סך כּבוד. ביים באַנקעט זענען אויך געווען אַנוועזנד פּיל פון די חשוב'ע אידישע באַלעבאַטיים פון שטאָט מיט

זייערע פרויען און קינדער. עס איז געווען א שעהנע, הערלעכע טעאטער-שמחה. איך אליין בין ניט קיין גרויסער טרינקער, מאָגלעסאָ אָבער האָט יאָ ליב געהאַט צו טרינקען, האָט ער מיך געצוואונגען איך זאָל מיט אים אלע וויילע מאַכן אַ „לחיים“. פון באַלקאָן, אין דרויסן, האָבן די רוכני-שטיינע געשאָסן מיט פייערווערק. דאָס האָט צוגעצויגן אַ ריזיגן עולם. די שמחה איז געווען אין דרויסן פונקט אזוי גרויס ווי אינווייניג. פראָפעסאָר הורוויץ, דער פאַרפאַסער פון פילע אידישע פיעסן, האָט געהאַלטן אַ רעדע. עס האָט שוין געטאַגט אין דרויסן ווען מיר זענען, מידע פון אַ גאַנצער נאַכט הוליען, זיך צענאַנגען אַהיים.

ווען אלע זענען זיך שוין געווען פאַנאַנדערגענאַנגען, איז צו מיר צור געקומען פינקל (ער איז שפעטער געוואָרן מיין שוואַגער. ער האָט חתונה געהאַט מיט מיין שוועסטער, די באַגאַבטע שוישפילערין, די מערקווירדיג שעהנע עמאַ טאַמאַשעווסקי. וועגן דער טראַגעדיע, וואָס האָט פאַסירט מיט אים און מיט איר, וועט מיר אויסקומען צו דערציילן שפעטער). פינקל האָט מיך אוועקגערופן אָן אַ זייט און געזאָגט:

— טאַמאַשעווסקי, מאַכט ניט מיט קיינעם קיין געשעפט פאַר דעם נעקסטן סעזאָן. נעמט ניט קיין טעאטער פאַר זיך אין שיקאַגאָ אָדער אין וועלכער עס איז אַנדערע שטאָט. איך האָב ניט ליב קיין סך צו רעדן, אלע וואָס קענען מיך ווייסן עס. הערט זיך צו צו מיינע רייד און פאַלגט מיך |
ער האָט אַ דריי געטאַן מיט אַ וואָנצע און פאַרטגעזעצט מיט אַ זעהר ערנסטער מינע:

— איר דאַרפט שפילן אין ניו-יאָרק, און איך וועל איך ברענגען אַהין.
גוד באַן |

ער האָט זיך מיט מיר צעקושט. אויף מאַרגן אין דער פרי, נאָך דער גרויסער שמחה איז די טרופע שוישפילער אַוועקגעפאַרן צוריק קיין ניו יאָרק.

צו דעם סטעיַשאַן זענען געקומען טויזנטער אידן זיך געזעגענען מיט די ניו-יאָרקער שוישפילער. דעם וואָגאָן, וואו די ניו-יאָרקער געסט זענען געזעסן, האָט מען מיט בלומען פאַרוואָרפן. מענטשן האָבן פשוט געטאַנצט פון ליבע צו די באַרימטע שוישפילער און פיל האָבן געוויינט פאַרוואָס די ניו-יאָרקער קינסטלער פאַרלאָזן שיקאַגאָ. פון וואָגאָן אַרויס האָט פינקעל

צו מיר געוואונקען, אז איך זאל ניט פארגעסן דאָס, וועגן וואָס ער האָט מיט מיר גערעדט.

ווען מאָגלעסקאָ, קעסלער, פיינמאַן, פינקעל און די אנדערע פון דער טרופע זענען אוועק, איז שיקאַגאָ געבליבן ווי אַ פאַר'יתומ'טע. איך אליין האָב אויך שטאַרק געבענקט נאָך מיינע ניריאָרקער קאַלעגן. עס האָט זיך מיר זעהר געוואָלט זיין מיט זיי, שפּילן מיט זיי, זיך חבר'ן מיט זיי. שפּילנדיג מיט זיי, האָב איך געפּיהלט, אז איך געפּין זיך צווישן אמת'ע שווישפּילער. איך האָב זיך געפּיהלט ביי זיך זיכערער אין מיינע ראָלן. איך האָב געפּיהלט, אז דאָס אידישע טעאַטער איז ניט קיין הפּקר־ביזנעס, וואו יעדער לאַפּאַצאָן קען אַרויפגיין אויף דער בינע און טאָן וואָס זיין לאַפּאַצאָ צאָנסקן קאָפּ פּאַלט נאָר איין. עס האָבן זיך מיר ערשט איצט מיינע אויגן געעפּנט. איך האָב דערזען, אז איך האָב יאָרן לאַנג געבלאָנדזשעט. און דעם אמת זאָגנדיג, ווען איך קוק זיך ניט אַרום, ווען איך כאַפּ זיך ניט אין צייט, ווער ווייס וואוהין איך וואָלט פּאַרבלאָנדזשעט געוואָרן. . . . דאָס פּובליקום האָט אפילו געהאַט אַן אנדערע מיינונג וועגן מיר, ווי איך אליין, אַ סימן — זיי זענען געקומען צו מיר אין טעאַטער אַריין אַין גרויסע מאַסן, ווען איך האָב געשפּילט מיט מיינ חברה דילעטאַנטן. אָהן „אַטרעקשאָנס“, אָהן אַדלער'ן, אָהן ספּיוואַקאָווסקי'ן און די אנדערע טאַלאַנטפולע אידישע אַרטיסטן, האָב איך דאָך מיט מיינ אַרעמער טרופּע געמאַכט זעהר גוטע ביזנעס.

איך בין אַהיימגעקומען פון באַן־הויף, נאָכן געזעגענען זיך מיט מיינע קאַלעגן, אַ צעטראַגענער, אַ צערודערטער. מיינ מוח האָט אָנגעהויבן צו אַרבעטן: ווען און ווי אזוי קען איך זיך פאַראייניגן מיט אזוינע אַרטיסטן ווי מאָגלעסקאָ, קעסלער, פיינמאַן, פינקעל און די אנדערע?

איך בין זיכער געווען, אז ווען דאָס וועט געשעהן, וועט מיינ נאָמען וואַקסן.

איך האָב געשיקט רופן היימי רובינשטיין, דעם אייגענטימער און מע-נעדזשער פון דעם „טאָמאַשעווסקי מעטראָפּאָליטאַן טעאַטער“. איך האָב אים ערקלערט, אז איך ענדיג דעם קאָנטראַקט וואָס איך האָב מיט אים אויף אַ יאָר צייט. ער איז מיר גאָרניט שולדיג און איך וויל אים אויך גאָרניט שולדיג בלייבן. מיר געזעגענען זיך ווי פּריינט און אז אין זיין טעאַטער וועל איך מער ניט שפּילן; איך פאַר קיין ניריאָרק. די בשורה האָט רובינשטיין'ען זעהר ניט געשמעקט. ער און די גאַנצע

פאַמיליע זיינע האָבן אָנגעהויבן אַרבעטן איבער מיר, אז איך זאָל בלייבן ווייטער אין שיקאַגאָ. היימי האָט מיר אָנגעבאָטן עטלעכע טויזנט דאלער, אז איך זאָל אונטערשרייבן אַ קאָנטראַקט נאָך אויף דריי יאָר. אין מיינע אויערן האָבן אָבער געקלונגען פינקעל'ס ווערטער און פאַר מיינע אויגן האָבן איך געזען זיינע וואונקען צו מיר דורכן פענסטערל פון וואַגאָן. איך האָב שטאַרק געבענקט נאָך מאַגולעסקאָ, קעסלער, פיינמאַן, פינקעל און אַנדערע שווישפיר לער. איך האָב קיין קאָנטראַקט מיט היימי רובינשטיין ניט אונטערגעשריבן. איך האָב ביי זיך פעסט באַשלאָסן זיך אָפצורייסן פון מיינע דילעטאַנטן אַקטיאָרן און שפילן מיט אמת'ע קינסטלער.

ווען איך האָב געענדיגט מיין קאָנטראַקט, בין איך אַריבערגעפאָרן קיין פּילאַדעלפיע זיך זען מיט אַלטע באַקאַנטע. דאָרטן, אין פּילאַדעלפיע, האָבן איך באַשלאָסן, אז איך וועל אָפּוואַרטן אויף אַ טעלעגראַמע אָדער אַ בריוו פון פינקעל'ן און אפשר וועט ער אליין קומען צו מיר, האָבן איך געטראַכט. איך האָב פינקעל'ן געלאָזט וויסן, אז איך פאָר קיין פּילאַדעלפיע און אז איך וועל דאָרט וואַרטן אויף זיין ענטפער.

איך האָב אַ צייט פון פינקעל'ן ניט געהערט. אז איך האָב זיך שטאַרק גע-
ערגערט דערפון, איז איבעריג צו זאָגן.

אין יענער צייט האָט חתונה געהאַט אַ שוועסטער פון דעם באַקאַנטן קאָמיקער סעם קעסטין. די חתונה איז פאָרגעקומען אין דער אידישער קאָל-
לאָניע וויינלאַנד, ניו דזשורזי, ניט ווייט פון פּילאַדעלפיע. די קעסטינס זענען מיינע קרובים, האָט מען מיך פאַרבעטן צו דער חתונה, און איך האָב די איינלאָזונג מיט פאַרגעניגן אָנגענומען. איך וועל האָבן אַ געלעגנהייט ערגעץ וואו צו פאַרברענגען אַ פאָר טעג און פאַרגעסן מיין ערגערניש. סעם קעסטין איז נאָך דאָן ניט געווען קיין אַקטיאָר. אויב איך האָב קיין טעות ניט, איז ער געווען אַ שניידער. בקיצור, איך האָב געלאָזט וויסן פינקעל'ן, אז איך בין אין וויינלאַנד און אים צוגעשיקט מיין דאָרטיגן אַדרעס.

אַ געוויסן פרימאָרגן קריג איך אַ טעלעגראַמע פון פינקעל'ן, אז איך זאָל באַלד קומען קיין ניו יאָרק. די לעזער קענען זיך שוין פאַרשטעלן מיין שמחה. איך האָב ניט לאַנג געטראַכט און בין אַוועקגעפאָרן קיין פּילאַדעלפיע. זיך איינגעפאַקט, און אָט בין איך שוין אין ניו יאָרק. איך ריה אָפּ אויפן טעלעפאָן פינקעל'ן אין רומעניען אָפּערע הויז, און פינקעל ענטפערט מיר, אז איך זאָל באַלד קומען, ווייל די גאַנצע טרופע וואַרט אויף מיר.

איך קאנקוריר אין שפילן מיט קעסלער'ן - מען
שפילט אויף דייטשמעריש - פרויען און מיידלעך
קומען מיך באוואונדערן - „אונזער עמעלע“.
מיין טריאומף אין „פריניץ אלעקסאנדער“ - גיב
מיר דעם קעניג! - מיין לאָזשע אלס ליבעסי-
נעסט - עמא'ס ערקלערונג פון דער בינע וועגן
פינקעל'ן - עמא אנטלויפט מיט פינקעל'ן און
האַט התונה.

איך בין באלד געקומען צו זיי אין רומעניען אָפּעראַ הויז, דער פריערדיגער
נעשאַנעל טעאטער, וואו איך האָב דער ערשטער אָנגעהויבן צו שפילן
אידיש טעאטער, און וואו איך האָב געשפילט מיין לעצטע פאַרשטעלונג
אין אַ פרויען־דראַמע, „מירעלע“ אין גאַלדפארענ'ס „קאַלדוניע“. איצט,
מיט אַ יאָר זעקס שפּעטער, בין איך געשטאַנען אין דעם זעלבן טעאטער, אָבער
אונטער גאַנץ אנדערע אומשטענדן. איצט בין איך געווען אַרומגערינגלט
פון די באַרימטע קינסטלער מאַגולעסקאָ, פיינמאַן, פינקעל, מאַקס קאַרפּ,
ישראל וויינבלאַט, מאַקס אַבראַמאָוויטש, רודאָלף מאַרקס, אַבא שעהנגאַלד
און אנדערע פיינע אַרטיסטן. אלע באַגריסן מיך, גיבן מיר אָפּ כבוד, פרויען
זיך מיט מיר.

— וואו איז קעסלער? — פרעג איך.

פינקל גיט אַ דריי די וואַנצעס און ענטפערט:

— דוד קעסלער איז פאַרבלאַנדזשעט געוואָרן אין אַן אנדערע טשערעדע.
איך גיב אַ קוק אויף די צוויי ברעטער אין דרויסן אין פראַנט פון
טעאטער, וואו עס זענען אויסגעקלעפט די פאַוסטערס, און דערזע אַן אַפיש

מיט א גרויס בילד פון מיר. הינטער דעם בילד זענען געווען די פּאָלגענדע ווערטער:

„באַרײַט טאַמאַשעווסקי, אמעריקע'ס ליבלינג, ווערט א מיטגליד אין דער רומעניען אַפּעראַ הויז קאַמפּאַני. ער טרעט אויף צום ערשטן מאָל אין ניו יאָרק נאָך די פּיל יאָרן, וואָס זענען פאַריבער זינט ער איז אוועק פון דאַנען. ער טרעט אויף אין יאָזעף לאַטיינער'ס באַרימטע אידישע אַפּעראַ „דוד בן ישי“.

איך בין געקומען צו מיינע קאַלעגן אומגעפער אַרום צוועלף אויגער ביטאַג.

— מר. פינקעל, ליבע קאַלעגן מיינע — האָב איך זיך געווענדעט צו פינקעל'ן — איך האָב נאָך קיינמאָל ניט געשפּילט „דוד בן ישי“ איך ווייס אפילו ניט וואָס פאַר אַ שטיק דאָס איז. וואָס האָט איר געטאָן, פאַר וואָס האָט איר ביי מיר ניט אָנגעפרעגט?

פינקעל, זאָל ער מיר מוחל זיין, איז געווען באַרימט אַלס אַ קאַלטער לונג-און-לעבער, האָט ער געענטפערט רוהיג, געלאַסן, אַזוי ווי ניט אים מיינט מען דאָס:

— עס איז פאַרפאַלן, עס איז שוין אַנאַנסירט „דוד בן ישי“, מוז מען דאָס שטיק שפּילן.

— עס איז דאָך אָבער אוממעגלעך! — ווענד איך זיך ווידער צו אַלע שווישפּילער, — ס'איז שוין צוועלף אויגער און ביז דער פאַרשטעלונג איז אינגאַנצן עטלעכע שעה צייט געבליבן; היינט ווי קען אַ מענטש אויסלערנען אַן אַפּערעטע, און די ווערטער, און די מוזיק, אין עטלעכע שעה צייט? מען דאַרף זיך דאָך אַרײַנגלעבן אין דער ראַלע, אויסרעכענען די סצענעס, היינט די מוזיק!

מיינע קאַלעגן טרייסטן מיך: זיי ווייסן, אַז איך בין מוזיקאַליש, וועט מען אוועקזעצן מיט מיר דעם כאַר-דיריגענט און דעם קאַפּעלמייסטער מיטן פּידל און פאַרנאַכט וועט מען ברענגען דעם גאַנצן אַרקעסטער און מען וועט מאַכן אַ גענעראַל-פּראָבע. די אַקטיאָרן, וועלכע שפּילן מיט מיר אין דער פּיעסע, וועלן בלייבן נעבן מיר ביז צו דער פאַרשטעלונג. און פון אַלע זייטן בעט מען מיך איך זאָל ניט זאָגן „ניין“, ווייל אויב איך וועל זיך איינ-שפּאַרן, וועל איך אַ גרויסן שאַדן טאָן ניט נאָר דער טרופּע, נאָר זיך אַליין אויך. דער עולם וועט זאָגן, אַז נאָך קעסלער'ן, וועלכער האָט פּריער געשפּילט די הויפט געזאַנג-ראַלע, האָט טאַמאַשעווסקי מורא צו שפּילן די ראַלע.

עס האָט ניט געהאַלפֿן מײן פּראָטעסטירן, מײן בעטן זיך און מײנע ערקלערונגען — איך מוז שפּילן!

איך האָב גענומען די פּיעסע און די מוזיק און בין אַרויף אויף דער בינע. דאָרט האָב איך זיך אַוועקגעזעצט בײַ דער פּיאַנאָ און גענומען אַרבעטן. איך האָב קײן אײן סעקונדע ניט פּאַרלירן און געלערנט, און נאָך ווי געלערנט איך האָב געפּיהלט, אַז מײן מוח קערט זיך מיר איבער. איך בין געוואָרן אַזוי פּאַרצווייפֿלט, אַז עטלעכע מאָל האָב איך געוואָלט אַ וואָרף טאָן די נאָטן מיטן טעקסט אויף דער ערד. איך וועל צוריקפּאַרן אין שיקאַגאָ צו מײנע דילעטאַנטן, האָב איך בײַ זיך געטראַכט, און וועל ווייטער שפּילן מײנע ראָלן, מײן רעפּערטואַר, מיט וועלכן איך בין שוין אײנגעד־שפּילט אַזוי פּיל יאָרן.

עס איז צוגעקומען צו מיר מאַדאַם סאַפּיע קאַרפּ, וועלכע האָט אין דעם שטיק געדאַרפֿט שפּילן אַלס מײן געליכטע. זי איז געווען זעהר אַ שענהע יונגע פּרוי, און אַלס שווישפּילערין איז זי געווען אײנע פֿון נאָר די גרעסטע. אין פּילע פּיעסן האָט זי געמאַכט אַ פּוראָר און צוליב איר זינגען און שפּילן, איז אַ שטיק גענאַנגען מיט גרויס ערפּאָלן. (פּריער האָט זי געהײסן סאַפּיע גאָלדשטיין, און אַלס אַזאַ איז זי פּריער באַרימט געווען אין רומעניע און אין אײן אַדעס. דערנאָך האָט זי חתונה געהאַט מיט מאַקס קאַרפּ. און אין אַמעריקע איז זי שוין אױפֿגעטראָטן אַלס סאַפּיע קאַרפּ). צו שפּילן מיט איר צוזאַמען אין די צוויי וויכטיגסטע געזאַנג־ראָלן איז פּאַר מיר געווען אַן אומד־באַשרייבֿלעכער כּבוד. אָבער ווי אַזוי קען איך פּלוצלינג שפּילן אַ ראָלע, פֿון וועלכער איך האָב קײן באַגריף ניט?

קורץ, זי איז צו מיר צוגעקומען און מיך גענומען בעטן אַז איך זאָל שטודירן די ראָלן. דערבײַ האָט זי אַרויסגעוויזן אַזאַ אױפֿריכטיגע פּריינד־לעכקייט און צערטלעכקייט, אַז זי האָט אויף מיר געהאַט אַ ווירקונג. מאַדאַם סאַפּיע קאַרפּ איז פֿון מיר נישט אָפּגעטראָטן ביז איך האָב גענוד מען ווייטער שטודירן מײן ראָלן. אַלע ווייל האָט זי מיר צוגעגעבן חשק און מוט: „טאַמאַשעווסקי, לערנט, שטודירט, זעט, אַז איר זאָלט נישט פּאַרשעמט ווערן נאָך קעסלעראַן“.

און דאָס וואָס זי האָט נישט גערעדט מיט ווערטער, האָט זי דעררעדט מיט אירע אױגן, מיט אירע שײנע אױגן: „באַריס, לערנט די ראָלע, לערנט מיט חשק, באַריס, פּאַרלירט זיך נישט. באַריס, איר וועט האָבן פּיל נחת פֿון דער ראָלן.“

עס וועט אפשר קלינגען ניט גלויבלעך, אָבער איך האָב באַוווּזן אויס צולערנען די גאַנצע ראַלע מיינע אין דער אָפּערע „דוד בן ישי“. מיינע קאַלענן האָבן זיך געוואונדערט ווי שנעל איך האָב די ראַל אַיינגעשטודירט. פינקעל איז געווען אַ צופרידענער. מיר צוליב האָט ער אַ דריי געטאַן מיט דער וואַנצע און אַ שמייכל געטאַן. נאָך דער פּראַבע האָט ער מיר אַ קלאַפּ געטאַן איבער דער פלייצע און דערביי אויסגערופן: „מאַלאַדיעז, טאַמאַשעווסקי“, אָבער מיר דאַרפן נאָך אַפּוואַרטן ביז נאָך דער פּאַר שטעלונג און הערען וואָס דער עולם וועט זאָגן. עס איז ניט גענוג וואָס מיר שווישפילער, דענקען. מיר האָבן אַנדערע ריכטער, די, וואָס באַצאָלן פאַר די טיקעטס. זיי האָבן דאָס לעצטע וואָרט, און זאָל זיך נאָט מרחם זיין, ווען זיי, די אידן וואָס קומען אין טעאַטער, טראָגן אַרויס אַ שלעכטן אורטיילן“

מיין האַרץ האָט מיר געשראַקן פון פינקעל'ס לעצטע ווערטער. איך בין פון דער נאַטור ניט קיין נערוועזער, אָבער דאָס מאַל האָבן מיינע נערוון מיך אינגאַנצן פאַרלאָזט . . .

אין דער אָפּערע „דוד בן ישי“ איז מיר אויסגעקומען אויפצוטערעטן ערשט אין צווייטן אַקט. דאָס טעאַטער איז געווען געפאַסט. די ניו יאָרקער אידן, וועלכע האָבן מיך נאָך געדענקט אַלס יונג אינגעלע, ווען איך האָב נאָך געשפילט מיידל-ראַלן, זענען געקומען אין מאַסן מיך זען אין דער ראַלע פון אַ מאַן, אין דער ראַלע, אין וועלכער דוד קעסלער האָט געהאַט אַזא ריזיגן ערפאַנג, מאַכן אַ פאַרגלייך, פּסק'ענען צי דער קאַנקורענט קאָן זיך פאַרמעסטן מיט דעם אַריגינאַל. אויף דעם איז אַ טעאַטער-עולם איבער-הויפט אַ גרויסער בעלן.

איך האָב זיך אָנגעטאַן אין די קליידער, וועלכע מען האָט פאַר מיר אָנגעגרייט. אַלץ האָט מיר זעהר שעהן געפאַסט. אַ פאַרוק האָב איך זיך אַליין אויסגעקליבן. ווען איך בין שוין געווען אינגאַנצן אָנגעטאַן און גרימירט אַלס „דוד בן ישי“, האָבן חברה אַקטיאָרן גאָר אָנגעקוואַלן פון מיר.

— גיט נאָר אַ קוק — האָבן זיי גערעדט איינער צום אַנדערן — זעט ווי אונזער „דוד'ל בן ישי“ זעט אויס, ווי שעהן ער איז!

עס האָבן זיך אַריינגעלאָזט אין מיין דרעסינג-רום אַקטיאָרן מיט אַקטורי-סעס און אַלע האָבן מיך באַוואונדערט. די גליקלעכסטע און די פריילעכסטע אין דער גאַנצער טרופּע איז געווען סאַפּיע קאַרפּ.

— אויב איר וועט שפּילן און זינגען אַזוי שעהן ווי שעהן איר זעהט

אויס אין די קליידער, וועט איר אייננעמען ניו יארק מיט שטורם — האָט סאָפיע זיך געוויצלט.

דער צווייטער אַקט שפּילט זיך אָפּ ביים קעניג אין זיין פּאַלאַץ. דער קעניג זיצט אויף זיין טראָן, אַרומגערינגלט פון זיינע גענעראַלן, אַדמיראַלן, מיניסטערן, פּרינצן און פּרינצעסינס. עס געפינען זיך אויך דאָרטן אַ מאַסע טענצער. די ראָלע פון קעניג האָט געשפּילט מאַקס קאַרפּ. נעבן קאַרפּ'ן איז געזעסן דער שני לַמלך זיגמונד פּיינמאַן. די ראָלע פון דעם קעניג'ס הויפּט־ראַטנעבער איז געשפּילט געוואָרן פון אַבא שעהנאַלד (דער פּאָטער פון יאַזעף שעהנאַלד). אויף די טרעפּ, וועלכע פירן אַרויף צום טראָן, זענען געזעסן די צוויי הויפּט־נאַראָנים (זיגמונד מאַנולעסקאָ און רודאָלף מאַרקס). די ראָלע פון גלח'ס אַרויסהעלפּער האָט געשפּילט מאַקס אַבראַמאָוויטש.

די אַלע שווישפּילער, וועלכע איך האָב דאָ אויסגע־רעכענט און איינגע, וועלכע איך וועל באַלד דערמאָנען, לעבן שוין ניט מער. אַלס די קעניגין האָט געשפּילט אונזער ליבע מאַדאַם בינע אַבראַמאָוויטש. אַלס די פּרינ־צעסין האָט געשפּילט סאָפיע קאַרפּ. פון ביידע זייטן טראָן זענען געשטאַנען דעם קעניג'ס ליבלינגען, צוויי צויבערלעך חנ'עוודיגע יונגינקע מיידעלעך (סאַבינאַ וויינבלאַט און מיין שעהן שוועסטערל עמאַ). די ראָלע פון די שטערן־זעהער זענען דורכגעפירט געוואָרן פון מאָריס פינקעל און וועלוועלע פּרידמאַן. אויף דער בינע האָט זיך אויך געפונען דער גאַנצער כאָר און אַ מאַסע סטאַטיסטן, און איך דאַרף דאָס אויפטרעטן פאַר אַזאַ געפאַקטער בינע און אַ געפאַקטן טעאַטער. שפּילן פאַר געפאַקטע הייזער בין איך שוין געוואוינט געווען, האָב איך דאָך שוין אַזוי פיל יאָרן געשפּילט טעאַטער, דאָך האָט מיין האַרץ געציטערט. די שווישפּילער זענען אַלע געווען מיינע פּריינד און דאָך האָב איך זיך געפיהלט עפעס ווי אַ פרעמדער צווישן פרעמדע. . . .

די סצענע הויבט זיך אָן. דער כאָר און די אַרטיסטן זינגען אַ קאַמפּאָזיציע פון באַרימטן חזן לעוואַנדאָוסקי. די קאַמפּאָזיציע איז מיר געווען גוט באַקאַנט. איך דאַרף אונטער די קוליסן אָנהייבן זינגען איינער אַליין און, אַזוי זינגענדיג, טרעט איך אַרויף אויף דער בינע. ווען איך האָב געענדיגט זינגען, האָט דער עולם מיך וואַרעם און לאַנג אַפּלאַדירט. די מאַמע מיינע איז געזעסן אין אַ לאַזשע, געשנייצט די נאָז און געווישט די טרערן פון די אויגן פאַר פּריינד. דער טאַטע מיינער, וועלכער איז געזעסן

געבן איר, האָט אויך אָנגעקוואַלן. די אַפּלאַדיסמענטן זענען געווען אזוי גרויס, אז איך האָב געמוזט איבערווינגען די לעצטע ווערטער עטלעכע מאָל. דאָס פּובליקום האָט מיך גאַרניט אָפּגעלאָזט. מײן טענאַר־שטימע איז דאָן געווען יונג און פּריש, און אַ מננן בין איך דאָך געווען, וואָרום ניט קיין מננן האָט ביי ר' ניסן בעלזער קיין משורר ניט געקענט זיין.

די הייסע, לאַנגע אַפּלאַדיסמענטן האָבן באַרוהיגט מײן דערשראָקן האַרץ. אויך אַלע אַרטיסטן, וועלכע האָבן זיך אין דער סצענע געפונען אויף דער בינע, האָבן מיר אַפּלאַדירט.

עס הייבט זיך אָן די האַנדלונג. דער קעניג פּרעגט ביי מיר, אויף דייטש (דעמאָלסט האָבן אידישע אַקטיאָרן ביי זיך אין דער היים גערעדט אידיש, אָבער אויף דער בינע האָבן זיי גערעדט דייטש). דער מלך שאול פּרעגט ביי מיר: „זאָגע, יונגע, ווער ביזטו?“ אויף דער פּראַגע דאַרף איך ענטפּערן: „איך בין דוד בן ישי פון בית לחם.“

אַנשטאַט צו זאָגן „בית־לחם“, האָב איך געזאָגט אויף „דייטשמעריש“ באַאייס לאַכאָס“. דער קעניג פאַריכט מיר: „פון בית לחם, ניט פון באַאייס לאַכאָס“. אויף דער בינע שטיקן זיך חברה שווישפּילער פון געלעכטער. איך פאַל ביי זיך ניט אַרונטער און ענטפּער טאַקע באַלד: „ליכער קעניג און אַלע פון דער קעניגלעכער משפּחה, איר דאַרפט זיך גאַרניט וואונדערן, ביי אונז אין שיקאַגאַ רעדט מען אזא דייטש“.

אַ ריזיגער אַפּלאַז האָט אויסגעבראַכן. דאָס גאַנצע טעאַטער האָט געקראַכט. איך האָב אין פּלוג אַליין ניט גענוי פאַרשטאַנען וואָס אזוינס איך האָב דאָ געזאָגט און פאַרוואָס אַלע לאַכן און אַפּלאַדירן אזוי שטאַרק. עס האָט זיך פשוט אזוי אַרויסגערעדט ביי מיר, אָבער די אַקטיאָרן אויף דער בינע האָבן מיר אויך שטאַרק אַפּלאַדירט פאַרן ענטפּער. זיי אַליין זענען אויך געווען געגנער פון רעדן דייטש אויף דער בינע. אַליין האָבן זיי נעבעך געוואָלט ריידן מאַמע־לשון, בערדיטשעווער, קישענעווער, אָדער סער און קיעווער אידיש, אָבער די פאַרפאַסער, ווי פּראַפּעסאָר הורוויץ, לאַטיינער און יעקב טער — זיי האָבן אַלע פּראָטעסטירט און געפאַדערט מען זאָל רעדן נאָר דייטש. פאַרוואָס עפעס דוקא דייטש? אויף דעם האָבן זיי געגעבן די פּאָלגענדע ערקלערונג: אזוי ווי 76 פּראָצענט פון די טעאַטער־באַזוכער זענען דייטשע אידן, דאַרף מען דעריבער רעדן דייטש.

דער אמת אָבער איז געווען אז אַ מאַיאָריטעט פון די ניו־יאָרקער אידן האָבן גערעדט דייטש אַ סך פּריער. אפּשר האָט אזא איינדרוק זיך אַליי

געפלאַנטערט אין די מוחות פון די פיהרער פון די לאדזשען, וועלכע זענען מייסטענס געווען אונגאַרישע אידן. זיי האָבן ווירקלעך גערעדט דייטש. אין דער צייט וועגן וועלכער איך רעד דאָ, האָט ניריאָרק שוין געהאַט אַ גרויסע אידישע באַפעלקערונג, און זי איז הויפטזעכלעך באַשטאַנען פון רוסישע, פּוילישע, נאַליצישע און רומענישע אימיגראַנטן. זיי האָבן אַלע גערעדט אידישע אידיש. דייטש־רעדענדע אידן זענען דאָן געווען אַ גאַנץ נישטיגער פּראָצענט. „דייטשמעריש“ האָט מען אויף דער אידישער בינע גערעדט צוליב אַ גאַנץ אנדערע אורזאך. דער שוישפּילער מאַקס קאַרפּ, צום ביישפּיל, וועלכער איז געווען פון רומעניען, וואו די דייטשע קולטור האָט געהאַט אַ גרויסן איינפלוס אויף די געבילדעטערע קלאַסן, פלעגט זאָגן:

— אידיש איז קיין שפּראַך ניט. די בינע פאָדערט אַ שענערן איידעלערן לשון, מוזען מיר אידיש פאַרפּיינערן. מיר מוזן דעם אידישן פּובליקום בילדן, געוואוינען אים צו רעדן אַ שענערע שפּראַך.

דער לעזער דאַרף אָבער ניט מיינען, אַז קאַרפּ'ס דייטש איז געווען אַן עכטע סחורה. ער האָט קיין דייטש אין אמת'ן ניט געקענט. ער האָט זיך בלויז געבראַכן אויף „דייטשמעריש“. און דעם זעלבן באַגריף ווי ער, האָבן אין אַלגעמיין געהאַט אַלע אידישע שוישפּילער און דער עולם אויך. דער טעאַטער איז דאָך ניט דער געוויינלעכער אמת'ער לעבן. אויף דער בינע דאַרף דעריבער אַלץ זיין „יומ־טוב־דיגער“, „אינטעליגענטער“, ווי אין שטוב אָדער אין גאַס. אזוי איז מיט די סצענעס און פאַסירונגען און אזוי אויך מיט דעם לשון. אזוי פלעגט מען זיך דענסמאָל פאַרשטעלן. אמת'ע אידיש, ווי מען רעדט ווירקלעך, פלעגן אויף דער בינע רעדן בלויז די קאָמיקער, ווארום איינפאַכע אידיש גופא פלעגט קלינגען קאָמיש.

די וויכטיגסטע סיבה אָבער פאַרוואָס די שוישפּילער פלעגן דאַמאָלט רעדן דייטשמעריש אויף דער בינע איז געווען פּאָלגענדע: אין רוסיאַנד האָט מען אין יענער צייט ניט געטאַרט שפּילן קיין אידיש טעאַטער, האָט מען כלומרשט געשפּילט אויף דייטש, עס האָט, אַלזאָ, געהייסן ניט קיין אידיש טעאַטער, נאָר דייטש טעאַטער, האָבן די אַקטיאָרן, וועלכע האָבן געשפּילט אין רוסיאַנד זיך צוגעוואוינט צו רעדן דייטשמעריש אויף דער בינע. איך בין געווען דער אומגליקלעכסטער צווישן אַלע מיינע קאָלעגן, וואָס האָט נעבעך קיין דייטש ניט געקענט. אין בערדיטשעוו, זלאַטאָפּאָליע, און קיעוו, וואו איך בין אַלס קינד ערצויגן געוואָרן, האָב איך קיין דייטש ניט גע-

לערנט, און א שטיק צייט האָב איך זיך געדארפט ברעכן די צונג צו האזוקען אויף דייטש.

אַבער לאַמיר צוריקגיין צו דער פאַרשטעלונג :

נאָכן דריטן אַקט, אין מיין ערשטער פאַרשטעלונג, האָט זיגמונד פּינ-
מאַן געהאַלטן פאַרן עולם אַ פּייערדיגע רעדע וועגן מיר. ער האָט אָנגעוויזן
אויפן פּאַקט, אז איך, באַרײַס טאָמאַשעווסקי, האָב אלס דרייצן-יאָריגער
אינגל דער ערשטער אַרויפגעצויגן דעם פאַרהאַנג פון אַ אידישער בינע אין
אַמעריקע. „היינט, האָט פּינמאַן אויסגערופן, האָבן מיר דאָס מזל צו
באַגריסן דעם זעלבן באַרײַס טאָמאַשעווסקי שוין אלס ערשט-קלאַסיגן אַרטיסט
און זינגער. מיר באַגריסן אים אלס מיטגליד פון אונזער טעאַטער-משפּחה.
באַרײַס טאָמאַשעווסקי וועט פון היינט אָן און ווייטער שפּילן מיט אונז
צוזאַמען.“

ווען פּינמאַן האָט געענדיגט זיין רעדע, האָט זיך דער פאַרהאַנג אַרויפ-
געצויגן און אַלע שווישפּילער זענען געשטאַנען אויסגעשטעלט מיט בלומען
אין די הענט. מאַגולעסקאָ און רודאָלף מאַרקס האָבן מיך אַרויסגעפירט
אויף דער בינע. (רודאָלף מאַרקס איז דאָן געווען איינער פון די פּאַפּולערסטע
טענצער, קופּלעטן-זינגער און קאָמיקער אויף דער אידישער בינע. שפּעטער
איז ער פון דעם טעאַטער אַוועק און גענומען שטודירן לאָא און איז
געוואָרן אַן ערפּאָלגרייכער לאַיַער. ער האָט אויך געשריבן אייניגע פּיעסען
פאַר דער בינע, אין וועלכע מאַגולעסקאָ, איך און אַנדערע שווישפּילער
האָבן געשפּילט. ער איז געשטאַרבן מיט עטלעכע יאָר צוריק). שעהנגאַלד,
קאַרפ און פּינקעל האָבן מיר צוגעטראָגן אַ גרויסע האַרפע, געמאַכט פון
בלומען. פּראָפּעסאָר הורוויץ האָט אויך געהאַלטן אַ רעדע וועגן מיר און
מיך געלויבט ביז די הימלען. „טאָמאַשעווסקי — האָט ער געזאָגט —
איז ניט נאָר אַ פּינער אַרטיסט און גוטער זינגער, נאָר נאָט האָט אים גע-
שאַנקען די שענסטע מתנה וואָס ער קען געבן אַ שווישפּילער. טאָמאַשעווס-
סקי איז דער שענסטער אַקטיאָר-ליבהאַבער אין דער וועלט.“ פאַרשטייט
זיך, אז די פּרויען אויף דער בינע און די פּרויען און מיידלעך אין טעאַטער
האָבן שטאַרס אַפּלאָדירט. זיי זענען געווען פּולשטענדיג איינפאַרשטאַנען.
די צויבערלעך-שעהנע סאָפּיע קאַרפ האָט מיר אָנגעטאָן אַ זילבערנעם לאָר-
בער-קראַנץ אויפן קאָפּ. איך האָב זיך דאָן מיט איר דאָס ערשטע מאָל
צוקושט.

צומאָרגנס האָבן מיר די קאַלעגן אָפּגעגעבן גרויס כבוד. דער דאָ-

מאָלסטדיגער אידישער וואָכנבלאַט „פּאָלקס־אָדוואַקאַט“, פון וועלכן מאַיקעל מינץ (דער מאַן פון דער שווישפילערין קעני ליפצין) איז געווען דער אַרויסגעבער, האָט וועגן מיר זעהר גוט געשריבן. די צייטונג האָט געלויבט אויך מיין שעהנעם אויסזען און מיין האַלטן זיך אויף דער בינע. זי האָט זיך אויך אָפגעשטעלט אויפן שפּאַס מיטן „באַאײס לאַכאַס“. די דאַמאָלסטדיגע אידישע פרעסע איז געווען שטאַרק דאַנגען וואָס אידישע אַקטיאָרן רעדן אויף דער בינע דייטש אַנשטאַט מאַמע־לשון, און זי האָט זעהר פיל געהאַפן אַרויסצווואַרפן דעם „דייטש“ פון דער אידישער בינע.

„דוד בן ישי“ איז שוין געווען אין ניו יאָרק אַן אָפגעשפילטע פּיעסע. די הויפט־ראַלע „דוד בן ישי“, איז אַ לאַנגע צייט געשפילט געוואָרן פון משה זילבערמאַנען. ווי איך האָב שוין פריער דערמאָנט, האָט דוד קעסלער אויך געשפילט די ראַלע און ער האָט זיך אין איר שטאַרק אויסגעצייכנט. (מען דאַרף באַמערקן, אז דוד קעסלער איז נאָך דאָן אַלס רעאַליסטישער שווישפילער ניט געווען באַקאַנט. ער פלעגט שפילן אין די ביבלישע אָפערעטן און אין אַנדערע זאַכן פון פּראָפּעסאָר הורוויץ. ער איז געווען זעהר באַליבט ביים עולם, אָבער הויפטזעכלעך אַלס העלד, וואָס האָט געטראָגן „היסטאָרישע“ העלדן־קאָסטיומען, און האָט געזונגען, געטאַנצט, געזונגען לידער, א. א. וו. דער אמת'ער קעסלער האָט זיך באַוווּזן ערשט אין יעקב גאַרדינ'ס צייט). פינקעל האָט די פּיעסע געשטעלט בלויז אויף איין וואָך, כדי איך זאָל אין איר אויפטרעטן. ער האָט שוין געהאַט צוגעגרייט אַ נייע פּיעסע פאַר מיר, וואָס לאַטיינער האָט אָנגעשריבן. די אַנדערע שווישפילער האָבן אָבער באַשטימט, אז איך זאָל שפילן „דוד בן ישי“ בלויז פרייטאָג און שבת און אז אויף דער צווייטער וואָך זאָל איך אויפטרעטן צוזאַמען מיט סאָפיע קאַרפּ אין „שולמית“. איך זאָל שפילן „אַבשלום“ און סאָפיע קאַרפּ „שולמית“, און אז ערשט אויף דער דריטער וואָך זאָל מען איינשטודירן לאַטיינער'ס נייע פּיעסע. מיינע קאָלעגן האָבן אָבער אַ טעות געהאַט, „דוד בן ישי“ האָט געמאַכט אזא ריזיגן ערפּאָלג, אז ס'איז אונמעגלעך געווען אַראַפּצונעמען זי, איבערהויפט האָט דאָס שטיק איצט אויסגענומען ביי די מיידלעך און ווייב־לעך. דער שעהנער געשלעכט איז געלאָפן צו דער קאַסע און געפרעגט, „ווען שפילט טאָמאַשעווסקי, דאָס שעהנע פּאַסטוכל“?“. קורץ, פינקעל איז געצוואונגען געווען צו שפילן „דוד בן ישי“ אויך די צווייטע וואָך. די אייננאַמעס זענען געווען ריזיגע, און מען האָט נאָך קיינמאָל אזוי פיל

פרויען ניט געזען אין אַ אידיש טעאטער. דאָס טעאטער איז פשוט געווען באַזעצט כמעט מיט לויטער פרויען. אַז דער ווייבערשער עולם האָט מיך דערזען אויף דער בינע, איז געוואָרן פרעהלעך. זיי פלעגן מיך פשוט פאַרוואַרפן מיט בלומען. די באַקסעס פון ביידע זייטן בינע זענען געווען געפאַקט ווי היינט די סאַבוועי זעקס אַזייגער פאַרנאַכט. סאַפיע קאַרפ פלעגט צו מיר אָפט זאָגן:

— טאַמאַשעווסקי, איר איבערשטייגט שלמה המלך'ן. אַזוי פיל וויי-
בערן מאַמעניו, וואו האָבן זיי זיך גענומען? איך שפיל שוין עטלעכע
יאָר אין נירויאַרק און האָב נאָך קיין מאָל אַזוי פיל פרויען אין טעאטער ניט
געזען.

אויף סאַפיע'ס קיבעץ האָב איך געענטפערט:

— דער אונטערשיד צווישן מיר און שלמה המלך איז אַט וואָס: שלמה
האָט זיינע ווייבער געדאַרפט אויסהאַלטן, ווערענד דאָ, ביי אונז, האַלטן
די ווייבער אונז אַלעמען אויס.

אַכט וואָכן האָב איך געשפילט „דוד בן ישי“ פאַר געפאַקטע הייזער. מען
האָט געקענט שפילן די זעלבע פיעסע נאָך אַכט וואָכן, און אפשר דעם גאַנצן
סעזאָן, אָבער עס איז שוין אונז, שוישפילער אַליין, מיאוס געוואָרן צו
שפילן שטענדיג די זעלבע פיעסע. דורך דער צייט האָבן מיר שטודירט
לאַטיינער'ס נייע פיעסע, וועלכע ער האָט אייגנטלעך ספעציעל געשריבן
פאַר מיר. „גלות רוסלאַנד“ האָט געהייסן די פיעסע. אין דעם שטיק האָב
איך געשפילט די ראַלע פון אַ רוסישן סטודענט, אַ ניהיליסט. ווען מיר
האָבן די פיעסע אויפגעפירט, האָט זי זעהר פּיין אויסגענומען. די אַנדערע
שוישפילער, וועלכע האָבן זיך אין איר באַטייליגט, האָבן אויך אויסגענומען,
אָבער מיין ראַלע אַלס ניהיליסט איז געווען אַ שעהנע און איך האָב אין
איר זעהר שעהן אויסגעזען, זענען ווייבער און מיידלעך ווידער געקומען מיך
זען. קורץ, איך בין געוואָרן דער ווייבערשער „אַטרעקשאָן“ אין נירויאַרק.

„גלות רוסלאַנד“ איז געשפילט געוואָרן ביז פאַר פּסח. די ביזנעס זענען
געווען אויסגעצייכנט. מען האָט אייגנטלעך קיין אַנדערע פיעסע ניט געדאַרפט
אויפפירן, אָבער פינקעל, וועלכער איז געווען ניט בלויז אַ שוישפילער,
נאָר אויך דער מענעדזשער פון דער טרופע, האָט דורכאויס געוואָלט אויפ-
פירן עפעס נייעס אויף די פּאָר וואָכן פאַר פּסח און אויף פּסח.

א געוויסן טאָג זיצן מיר ביי וויסיג'ען אין וויין־קעלער, אויף קאָרנער גרענד און פאַרסייט סטריטס, וואו עס איז צו יענער צייט געווען די טעאָטער־קיבעצאַרניע. פינקעל פלעגט דאָרטן זיין דער בעסטער קאָסטאַמער, און דאָרט, וואו פינקעל פלעגט גיין, פלעגן אַלע אַנדערע שוישפילער מיטגיין. זיצן מיר זיך אזוי ביי אַ גלעזל וויין, מאַכט צו מיר פינקעל:

— עמע'לע, אייער שוועסטער, האָט מיר דערציילט, אַז איר האָט עפעס אַ פיעסע מיטן נאָמען „די חליצה“, און אַז איר שפילט דאָרטן אַ זעהר אינטערעסאַנטע ראָלע, אַלס דוד וועלוועלע. לאָמיר די פיעסע אויפפירן איצט, די פאָר וואָכן פאַר פּסח. אויב די פיעסע איז טאַקע אזוי גוט, ווי אונזער עמע'לע האָט מיר דערציילט, דאַרפן מיר זי שטעלן. וואָס דענקט איר וועגן דעם טאָמאַשעווסקי?

די צוויי ווערטער, „אונזער עמע'לע“ האָט ער עפעס אזוי אַרויסגערעדט, אַז עס האָט מיך געמאַכט אומרוהיג. איך האָב זיך וועגן דעם טיף פאַרטראַכט. פינקעל פרעגט ביי מיר ווייטער:

— נו, וואָס דענקט איר, טאָמאַשעווסקי, וועגן דעם וואָס מיר רעדן דאָ?
— וועגן וואָס? — פרעג איך פינקעלן, פאַרגעסנדיג אינגאַנצן וועגן וואָס ער רעדט מיט מיר.

פינקעל גיט אַ שמייכל, דרייט די וואַנצע און רעדט מער קיין וואָרט ניט. ער איז געווען אַ דורכגעטריבענער, כיטרער מענטש. ער האָט באַלד פאַרשטאַנען, אַז זיין אויסדרוק „אונזער עמע'לע“ האָט אויף מיר געמאַכט אַן אומאַנגענעמע ווירקונג.

פינקעל איז שוין געווען אַן עלטערער מענטש, היבש איבער די פּערציגער און עמאַ איז געווען נאָך כמעט אַ קינד. נאָך קיין פּופּצן יאָר ניט. מיר האָבן ווייטער געטרונקען וויין, און טרינקענדיג, האָבן מיר זיך אומגעקערט צוריק צום ענין וועגן „די חליצה“. איך האָב פינקעלען איבערגעגעבן דעם אינהאַלט פון מיין קאָמעדיע. דער סוזשעט איז אים שטאַרק געפּעלן געוואָרן און ער האָט אויפן שטעל באַשלאָסן, אַז אין צוויי וואָכן אַרום הויבן מיר אָן שפילן די פיעסע. איך האָב באַמערקט, אַז פינקעל זוכט די געלעגנהייט מיט מיר צו ווערן אַלץ מער באַפריינדעט, אַלץ נעהענטער, אַלץ אינטימער. מיר פלעגן זיך גאַנץ אַפט באַגעגענען ביי וויסיג'ן אין וויין־קעלער. פינקעל האָט ליב געהאַט צו טרינקען און ער האָט געטרונקען זעהר פיל. די אורזאַך, פאַרוואָס ער וויל ווערן מיט מיר אַזאַ גוטער ברודער, האָב איך גאַנץ גוט פאַרשטאַנען — אונזער עמע'לע. און ער האָט געוואוסט, אַז מיר געפּעלט

דאָס ניט, טראָץ דעם אָבער, פֿלעג איך באַצאָלן פֿאַרן ווײַן. ווען עס איז געקומען צו נעמען זיך צו דער טאַש, איז ער געווען אזוי צוריקגעהאַלטן ווי מיט ווערטער.

מיר האָבן אָנגעהויבן מאַכן פֿראַבע פֿון דער „חליצה“. די ראָלן זענען פֿאַרטיילט געוואָרן צווישן די בעסערע אַרטיסטן. אז אין מיין ווערק זאָלן זיך באַטיילדיגן אַזעלכע גרויסע אידישע שוישפּילער — דאָס האָב איך אפילו קיין מאָל ניט גע'חלומ'ט. מאָגלעססאָ, רודאָלף מאַרקס, מאַקס קאַרפּ, דער באַרימטער זינגער און פּיינער אַרטיסט אַבא שעהנאַלד, מאָריס פינקעל, מאַקס אַבראַמאָוויטש, בינע אַבראַמאָוויטש, קעני ליפּצין, סאַפּיע קאַרפּ, מיין שעהן שוועסטערל עמאַ, סאַבינאַ וויינבלאַט — אָט די שוישפּילער, מיט מיר צוזאַמען, אין אַ קאַמעדיע, וועלכע איך האָב אָנגעד שריבן, ווען איך בין פּופּצן יאָר אַלט געווען — אויף אַזאַ גליק, אויף אַזאַ כּבוֹד האָב איך זיך קיינמאָל ניט געריכט! אַלואָ, מיר האָבן אָנגעד הויבן מאַכן פֿראַבען. אַלע שוישפּילער האָבן נאָר אָנגעקוואַלן פֿון די לעד בעדיגע כאַראַקטערס אין דעם שטיק, פֿון דער פֿראַזע און פֿון די געלונגענע פֿאַלקס־וויצן. זיי האָבן מיר ניט געזשאַלעוועט קיין קאַמפּלימענטן אַלס פֿאַרפּאַסער. פינקעל איז נאָר געווען איבערראַשט פֿון זיין ראַלע אַלס דוד וועלוועלע'ס טאַטע. ער איז געווען אַ פּיינער אַרטיסט, פינקעל. ווען ער וואָלט היינט געלעבט, וואָלט ער זיכער געווען פֿאַררעכנט אַלס איינער פֿון די בעסטע שוישפּילער אויף דער אידישער בינע. דאָס איז געווען, און עס איז נאָך היינט, מיין מיינונג איבער דעם פֿאַרשטאַרקענעם פינקעל.

פֿאַר דער פֿאַרשטעלונג האָט ער זיך צוגעקוקט צו מיין גרים אַלס דוד וועלוועלע, און ער האָט זיך גרימירט אַלס דוד וועלוועלע'ס פֿאַטער אזוי קינסטלעריש, אַז יעדער איינער האָט געמוזט צוגעבן, אַז ער, פינקעל, איז דוד וועלוועלע'ס טאַטע.

„די חליצה“ איז אויפגעפירט געוואָרן דריי וואָכן פֿאַר פּסח. די פּיעסע האָט געמאַכט אַזאַ רושם, אַז מיר האָבן אפילו ניט געדענקט צו שפּילן אַ נייע פּיעסע אויף פּסח. „די חליצה“ האָט געקעניגט איבער ניו יאָרק דעם גאַנצן פּסח, ווען דאָס טעאַטער האָט זיך צוגעמאַכט אויף די זומער-חדשים, ווען מען קאָן צוליב די היצן קיין טעאַטער ניט שפּילן.

ווי די לעזער דערמאָנען זיך פֿון אַ פּריערדיגן קאַפיטל, האָב איך די „חליצה“ אויפגעפירט אין פּוֹלס טעאַטער צו אַ בענעפיס-פֿאַרשטעלונג, וואָס דער פֿאַרשטאַרבנער יאָזעף באַראַנדעס האָט אַראַנזשירט פֿאַר אַ געוויסער

יוניאָן. דאָס שטיק האָט דאָמאָלט אזוי שטאַרק אויסגענומען, אז באַראַנדעס איז נאָכן צווייטן אַקט אַרויסגעלאָפֿן און מיר געקויפט אַ מתנה, אַ טייערע ליוולקע, וועלכער האָט מיר איבערגעגעבן ווען ער האָט מיך אַרויפגעפירט, נאָכן דריטן אַקט, אויף דער בינע און געהאַלטן אַ וואַרעמע רעדע וועגן מיר און וועגן דער פּיעסע. ניו־יאָרקער אידן האָבן נאָך געדענקט יענע פּאַרשטע־לונג און דאָס האָט פיל בייגעהאַלפֿן צום ריזיגן ערפּאָלג. די הויפט אורזאַך אָבער פון דעם גרויסן סוקסעס, וואָס דאָס שטיק האָט איצט געמאַכט, איז געווען דאָס, וואָס עס האָבן אין אים געשפּילט אַזעלכע באַרימטע אַרטיסטן.

מיר האָבן פאַרענדיגט דעם סעזאָן אין רומעניען אָפּעראַ הויז. כמעט אַלע אַרטיסטן זענען אַוועקגעפאַרן אין ראַקאָוועי ביטש, אין אַרווערן, דוכט זיך מיר, צו אַ געוויסן מר. ליוויי, וועלכער איז געווען דער אייגנטימער פון אַ שעהנעם האָטעל. חברה אַקטיאָרן האָבן אָנגעפּולט דעם גאַנצן האָטעל מיט געסט, וועלכע זענען צוליב אונז געקומען דאָרטן איינשטיין. איבער־הויפט איז דער האָטעל געווען געפּאַקט מיט ווייבלעך און מיידלעך, וועלכע האָבן זיך דערוואוסט, אז טאָמאַשעווסקי געפינט זיך דאָרטן. דער אייגנטי־מער פון האָטעל איז געווען אַ דייטשער איד, זעהר אַ ליבלעכער מענטש. ער האָט געהאַט זעהר אַ שעהנע יונגע פרוי, וועלכע האָט מיט איר שעהנקייט באַצויבערט אַלע מענער. מיט אַ יאָר פריער איז דער האָטעל כמעט געווען פּוסט, בלויז עטלעכע געסט זענען דאָרטן איינגעשטאַנען. מר. ליוויי האָט אונז דערציילט, אז ער האָט צו זיין געשעפט שוין צוגעלייגט אַ סך געלט, אז אייגענטלעך דאַרף ער נאָר ניט די האָטעל־ביזנעס, ווייל ער איז אַ פאַרט־נער אין אַ געוויסער ביר־ברויעריי, וואו ער פאַרדינט אַ סך געלט, אָבער זיין שעהן ווייבעלע האָט ליב די האָטעל־ביזנעס. זי איז ערצויגן געוואָרן אין אַזאַ געשעפט, וואָרום איר פּאָטער האָט אַ פיינעם שעהנעם האָטעל אין קאַרלסבאַד. אַלזאָ, איז איר פּרעהלעכער ווען זי געפינט זיך אין אַ האָטעל. צו מיר איז דאָס שעהנע ווייבל, די האָטעל־אייגנטימערין, געווען ספּעציעל פריינדלעך. זי האָט אָנגעזאָגט אין קיך, אז פאַר טאָמאַשעווסקי'ן זאָל מען קאָכן עקסטראַ מאַכלים, און די וועיטערס פלעגן טראָגן דאָס עסן צו מיין טיש מיט צוגעדעקטע טעלער, כדי די איבריגע געסט זאָלן ניט זען וואָס מען דערלאַנגט מיר.

אין דעם זעלבן האַטעל האָט אויך געוואוינט היימאָוויטש. יעדן אין דער פרי פלעגט ער מיך אָפּוואַרטן ביים האַטעל. מיר האָבן גענומען אַ לאַנגן שפּאַציר, דערנאָך האָבן מיר צוזאַמען זיך געבאָדן אין ים. ער האָט אָנ־ געהויבן מיט מיר צו פאַרהאַנדלען וועגן ביוזנעס. יעדן טאָג האָט ער מיר געהאַקט אין קאַפּ אַרײַן: צו וואָס דאַרף איך שפּילן אין דעם קלײנעם טעאַטער, אין דעם רומעניען אָפּעראַ הויז, אָז איך קען שפּילן אין אײנעם פון די גרעסטע און שענסטע טעאַטערס אין ניו יאָרק? ער וואַרט נאָר, אָז איך זאָל באַווײלן צו ווערן זײַן פאַרטנער און ער וועט קײַן אַ לײַם אויפן שענסטן טעאַטער אין שטאָט. אַלץ איז פאַרטיג צום אונטערשרײַבן דעם לײַם, איך דאַרף בלױז זאָגן: „הײמאָוויטש, איך גײ מיט אײך“.

— ווער איז אײער טרופּע? — האָב איך אײנמאַל, בײַ אַזאַ געשפּרעך,

הײמאָוויטש'ן געפרעגט.

ער האָט זיך געקווענקלט און מיר ניט געוואָלט ענטפּערן אויף מײַן פּראַגע. דאָס איז געווען דערפאַר, ווייל ער האָט נאָך פון מיר קײַן באַשטימטן ענטפּער ניט באַקומען.

די דאַמאָלסטדיגע טעאַטער-פּאָליטיק איז באַשטאַנען אין דעם, אָז ווער עס וועט בײַ וועמען אויסכאַפן די בעסטע מענטשן און ווער עס וועט האָבן דעם בעסטן פּיעסען-שרײַבער, יענער וועט זײַן אויפן פּערד. עפּעס האָט מיר הײמאָוויטש אָבער יאָ געזאָגט וועגן זײַן פּלאַן.

— איך קען אײך אײצט נאָך קײַן אײנצל־הײַטן ניט אַרויסגעבן, אָבער איך קען אײך בלױז זאָגן, אָז יאָזעף לאַטיינער, דער בעסטער פון אַלע פּיעסען-שרײַבער, וועט זײַן מיט אונז, און מאַקס קאַרפּ און זײַן פּרוי, סאָפּיע, וועלן אײך זײַן מיט מיר.

מער האָב איך שוין ניט געוואָלט הערן.

— סאָפּיע קאַרפּ וועט זײַן מיט אײך? זײט איר זיכער אין דעם?

— אַזױ זיכער זאָל איך זײַן מיט אײך, טאַמאַשעווסקי, ווי זיכער איך

בין מיט מאַקס און סאָפּיע קאַרפּ.

איך האָב זיך געלאָזט איבעררײַדן און האָב אונטערגעשריבן אַ קאָנטראַקט מיט הײמאָוויטש'ן פאַרן נעקסטן סעזאָן אין טהאַליאַ טעאַטער, אויף דער באַוערי, טאַקע ניט זױט פון רומעניען אָפּעראַ הויז.

טהאַליאַ טעאַטער, ווי איך האָב שוין באַמערקט איז אַ פּריהערדיגן קאַ-פּיטל, איז צו יענער צײַט געווען אַ גרויסער יחסן, און עס איז טאַקע געווען דער שענסטער טעאַטער אין דעם גאַנצן דאָן-טאַון. די בינע איז געווען

זעהר א גרויסע, און דער טעאטער גופא איז געווען א גרויסער. דאָרטן האָבן געשפּילט די גרעסטע דייטשע קינסטלער. אין טהאַליאַ טעאטער האָבן איך געזען דעם וועלט־באַרימטן דייטשן שווישפּילער לודוויג באַרנאַי, אין „אוריאל אַקאַסטאַ“. איך בין דאָן אינגאַנצן געווען אַ פּאַר טעג אין אַמעריקע. און איצט וועל איך שפּילן אויף דער זעלבער בינען — האָבן איך ביי זיך געטראַכט. — וואָס איך האָבן דערלעבטן וואָס פאַר אַ כבוד! וואָס פאַר אַ סענאַציע! איך האָבן פאַר גרויס איבעראַשונג אַרומגעכאַפט היימאַד וויטש'ן און אים האַרציג געקושט.

ווען פינקעל און די אַנדערע אַרטיסטן פון רומעניען אָפּפּראַע הויז האָבן זיך דערוואַוסט, אז איך האָבן אונטערגעשריבן אַ קאָנטראַקט מיט היימאַוויטש'ן פאַרן נעקסטן סעזאָן אין טהאַליאַ טעאטער, איז געוואָרן חושד: חברה האָט צו מיר ניט געוואָלט רעדן. באַלד נאָכדעם האָבן די שווישפּילער פון רומעניען אָפּפּראַע הויז אַרויסגעמופּט פון האָטעל. ליוואַי, דער באַלעבאָס פון האָטעל, האָט זיך צוליב דעם זעהר געערגערט. די ניו יאָרקער אידישע צייטונגען זענען אַרויס מיט דער נייעס, אז דעם נעקסטן סעזאָן וועט טאָמאַשעווסקי שפּילן מיט היימאַוויטש'ן אין טהאַליאַ טעאטער. די נייעס איז געווען אַ גרויסע איבעראַשונג פאַר די דאַמאָלסטדיגע „פאַט־ריאָטן“ פון אידישן טעאטער. עס האָט גערודערט אין די קאַפּע־הייזער. מיינע פאַטריאַטקעס, די שעהנע מיידלעך און ווייבלעך האָבן זיך געפרייט וואָס איך וועל שפּילן אין דעם שענסטן טעאטער אין ניו יאָרק. היימאַוויטש איז מיט מיר אַרומגעגאַנגען איבער די האָטעלן אין ראַקאָוועי ביטש און מיך פאַרגעשטעלט פאַר די נעסט.

איך האָבן גע'פּוועל'ט ביי מאַקס און סאַפּיע קאַרפ, אז זיי זאָלן אויך אַריבערגיין מיט מיר אין טהאַליאַ טעאטער. שפעטער האָבן מיר אויך צוגעקראָגן מאַגולעסקאָ'ן צו אונז. עס איז אונז זעהר שווער אָנגעקומען אים אַרויסצורייסן פון רומעניען אָפּפּראַע הויז, וואו ער איז געווען דער סטאַר. אין דעם האָט אונז פיל צוגעהאַלפּן מיסיס מאַגולעסקאָ, וועלכע האָט געפירט די ריין־געשעפטלעכע זייט פון דער פאַרהאַנדלונג, וואָרום מיר האָבן דעם באַרימטן קינסטלער געגעבן פיל מער ווי ער האָט באַקומען ביי זיין קאָמפּאַני. יאָזעף לאַטיינער'ן האָבן מיר אויך געהאַט מיט זיך.

מיר האָבן צוזאַמענגעשטעלט אַן ערשט־קלאַסיגע קאָמפּאַני. ליוואַי, דער אייגנטימער פון האָטעל, איז געוואָרן אַ פאַרטנער מיט אונז אין טעא־טער. אין דעם האָבן מיר געהאַט פיל צו פאַרדאַנקען דער שעהנער מיסיס ליוואַי,

וועלכע האָט איר מאַן צוגערעדט צום געשעפט. ער האָט אַרײַנגעלייגט שעהנע עטלעכע טױונט דאלער אין דעם געשעפט.

מיר האָבן אויפגעפנט דעם טהאַליאַ טעאַטער. עס זענען דאַמאָלסט געווען דריי אידישע טעאַטערס אין ניו יאָרק: דער נעשאַנאַל טעאַטער אויף דער באַוערי, וואו יאַקאָב אַדלער האָט געשפּילט מיט אַ קאַמפּאַני; דער ווינדזאָר טעאַטער, אויף דער אַנטקעגנדיגער זײט פון דער באַוערי, וואו עס האָט זיך אַריבערגעקליבן די רומעניען אַפּעראַ קאַמפּאַני, און אונזער טהאַליאַ טעאַטער.

מיר האָבן אָנגעהויבן מיט יאָזעף לאַטײנער'ס היסטאָרישע אַפּערעטע „אַשת חיל“. די אַפּערעטע איז געווען אַ געלונגענע. מאַקס אַווראַמאָוויטש האָט פאַר דעם שטיק געשריבן שעהנע מוזיק. איך האָב געשפּילט אַ שעהנע ראָלע, אין וועלכער איך האָב געהאַט פּיל צו זינגען. דאָס איז געווען די ראָלע פון אַ שעהנעם אַרײַענטאַלישן פּרינץ. אָנטאָן זיך, זיך אויספּוצן מיט היסטאָרישע צאַצקעס, וועלכע זאָלן איבערראַשן דעם עולם, — דאָס האָב איך גוט געקענט. וואָס שרייענדר, וואָס אומנאַטירלעכער איך האָב זיך אָנגעטאָן, אַלץ בעסער האָט דאָס אויסגענומען. פאַרשטייט זיך, דער פּרינץ האָט געהאַט אַ שעהנע פּרינצעסין, און מײן פּרינצעסין איז געווען די שעהנע מאַדאַם סאַפּיע קאַרפּ. די מענער אין טעאַטער האָבן אָנגעקוואַלן פון דער פּרינצעסין און די פּרויען און מײדלעך האָבן אָנגעקוואַלן פונם פּרינץ. די אַפּערעטע איז געווען אַ גרויסער ערפּאָלג פאַרן באַקס-דאַפּיס. איבער גאַנץ ניו יאָרק האָבן אידן נאַכגעזונגען די שעהנע ליבעס-לידלעך וואָס איך און סאַפּיע קאַרפּ האָבן געזונגען.

אין דער צײט וואָס מיר האָבן געשפּילט „אַשת חיל“ האָט לאַטײנער אָנגעשריבן זײן העכסט געלונגענע אַפּערעטע „אַלעקסאַנדער“, דער קרוין-פּרינץ פון ירושלים“. איך האָב אָנגאַזשירט דושאַקאַמי (יאַנקעלע) מינ-קאָוסקי, וועלכער איז דאַמאָלט נאָר וואָס געווען אָנגעקומען פון אײראָפּאַ, ער זאָל שרייבן מוזיק פאַר דער נייער אַפּערעטע. מינקאָוסקי איז געווען אַ באַגאַבטער מוזיקער, אַ געענדיגטער פון אַ קאָנסערוואַטאָריע. ער האָט אָנגעשריבן געלונגענע מוזיק צו „אַלעקסאַנדער“. דעם אמת זאָגנדיג, האָט מינקאָוסקי אַ היבש ביסל גענומען בײ די באַרימטע חזנים ניסן בעלזער, ירוחם קסטן, סולצער און נאָך אײניגע. ער האָט אויך אַרויסגענומען די

מוזיק פון גאנץ אלטע אָפּערעס. אָבער ווער האָט זיך געקומערט וועגן דעם, אַבי די מוזיק איז געווען שעהן און צוגעפאַסט צו דער האַנדלונג.

די אָפּערעטע „אַלעקסאַנדער“ האָט געהאַט דעם גרעסטן ערפּאָלג וואָס אַ פּיעסע האָט אַמאָל געהאַט אין דער געשיכטע פון אידישן טעאַטער. קאַרנע 2 יאָר איז די אָפּערעטע געגאַנגען מיט אַן אומגעהוירן סוקסעס. מיר שיינט, אַז עס איז ניט געווען אין ניו-יאָרק איין אידישע פּאַמיליע, וועלכע האָט נישט געזען די אָפּערעטע. מען דערציילט, אַז איך בין געווען אזוי שעהן אין דער הויפּט־ראַלע אַלס „אַלעקסאַנדער“, אַז ווען מען האָט מיך געזען אין דער ראַלע, האָט מען זיך פשוט פאַרליבט אין מיר.

דער קאַסיר פון טהאַליאַ טעאַטער, וואָס פּלעגט דאַן פאַרקויפּען די טיר קעטס צו די פּאַרשטעלונגען, און וועלכער איז היינט אַ מענעדזשער אין איינעם פון די וויכטיגסטע איצטיגע אידישע טעאַטערס אין ניו יאָרק, האָט מיר אַמאָל דערציילט פּאָלגענדן עפיזאָד:

צו דער קאַסע פון טהאַליאַ טעאַטער איז צוגעקומען אַ יונגע פרוי און שעמעוודיג געזאָגט: איך בעט אייך, טוט מיר אַ טובה. אין עטלעכע מאָנאַט ארום וועל איך ווערן מוטער. גיט מיר אַ פּלאַץ גאַנץ נאָהענט צום סטיידזש, איך זאָל מיסטער טאַמאַשעווסקי'ן זען וואָס בעסער. איך וויל האָבן אַ שעהן קינד, אזוי ווי דער קרוין־פּרינץ פון ירושלים, איך מיין ווי מיסטער טאַ־מאַשעווסקי.

אינמאָל האָט זיך אין טהאַליאַ טעאַטער ביי דער פּאַרשטעלונג פון „אַלעקסאַנדער“ אָפּגעשפּילט אַ זעהר אומאַנגענעמע סצענע: אין ערשטן אַקט קום איך אַרײַן אָנגעטאָן אַלס יעגער. דאָס פּובליקום אין טעאַטער ווייסט ניט, אויך די אַרימע פּאַמיליע אין אַרימען שטיבל, וואו איך קום אַרײַן, ווייסט ניט, אַז דער יעגער איז גאָר דער פּרינץ אַלעקסאַנדער. אין אַרימען שטיבל אויפן פעלד וואוינט אַן אַרימער פאַרמער, און ער האָט זעהר אַ שעהנע טאָכטער. דער פּרינץ פאַרליבט זיך אין דעם שעהנעם מיידל. דאָס שעהנע מיידל ווייסט נאַטירלעך ניט אַז דאָס ערקלערט זיך איצט איר אין ליבע דער גרעסטער יחסן אין לאַנד, דער פּרינץ, וועלכער דאַרף ווערן קעניג. דער פאַרליבטער יעגער שווערט איר ביי דער לבנה און ביי די שטערן, אַז ער וועט איר אייביג ליבן. ער גיט איר אַ רינג אַלס מתנה און זי, די שעהנע אַרימע פאַרמער־טאָכטער, גיט אים אַלס מתנה אַ בראַסלעטל. די סצענע איז זעהר אַ שעהנע, אַ דאָמאַנטישע. די מוזיק איז אויך העכסט

געראַטן. אַרײַענטאַלישע מוזיק. אויף דער בינע ווערט טונקל, עס באַווײַזן זיך די לבנה מיט די שטערן, וועלכע זיי בייַדע, דער פּרינץ און דאָס אַרימע פּויערן־מײַדל, נעמען אַלס עדות. אין דער ערשטער רײַע איז געזעסן אַ פּאַמיליע אין פּול־דערעס. אין דער פּאַמיליע האָט זיך געפונען אַ יונג שעהן מײַדל פון אַ יאָר זיבעצן. איך האָב דאָס מײַדעלע פון דער בינע דערזען אויף זי האָט אויף מיר געמאַכט אַ באַזונדערן אײַנדרוק, איך ווייס אײַגנטלעך ניט פאַרוואָס. די גאַנצע צײַט וואָס איך האָב געשפּילט, האָב איך פון איר קיין אויג ניט אַרונטערגענומען. דאָס שעהנע מײַדעל האָט אויך געטאַן דאָס זעלבע. איך האָב באַמערקט, אַז יעדעס מאָל ווען איך רעד מיט מיין געליבטער אויף דער בינע אָדער ווען איך זינג צו איר, קאָן דאָס שעהנע מײַדעלע רוהיג ניט אײַנזיצן. איך האָב געפּיהלט ווי זי דרייט זיך אויף איר שטול אַן אויפגערגענטע, אירע אויגן ווערן גרעסער, אירע באַוועגונגען זענען אונגעדולדיגע, נערוועזע. פּלוצלינג ניט זיך דאָס מײַדעל אַ כאַפּ אויף פון איר פּלאַץ און נעמט שרײַען:

— „ניו מי דהי קינגן“ (גיב מיר דעם קעניג) — און זי נעמט רײַסן פון זיך די קליידער און בלייבט שטיין כמעט אַ האַלב נאַקעטע. זי קלאַפּט זיך האַסטיג אין איר נאַקעטער ברוסט און שרײַט ווייטער:

— „אי וואַנט דהי קינגן“ (איך וויל דעם קעניג)

אירע עלטערן און די אַנדערע מיטגלידער אין דער פּאַמיליע האָבן זיך אויפגעכאַפּט פון די פּלעצער, אַרומגערינגלט דאָס ווילד־שרײַענדיגע מײַדל. זיי האָבן איר געוואָלט באַרוהיגן און אַרויספירן פון טעאַטער. דאָס אומגליק־לעכע מײַדל האָט זיך געראַנגלט מיט זיי און געוויינט היסטעריש, שרײַענדיג אין אַ געבראַכענעם אײַדיש:

— נײַן, נײַן, איך וועל ניט אַוועקגיין פון דאַנען! איר וועט מיך פון

דעם תענוג ניט אַוועקרייסן!

די אַשערס זענען צוגעלאָפּן און געהאַלפּן דער אומגליקלעכער פּאַמיליע אַרויספירן דאָס מײַדל פון טעאַטער, אָבער זי האָט זיך ווילד גערײַסן פון זיי און אַרויפגעשריען צו מיר אויף דער בינע:

— נאָ, נאָ, אי וואַנט גאָו, אי וואַנט טו סטעי היר וויטה מאי קינגן

(ניין, ניין, איך וויל ניט אַוועקגיין, איך וויל דאָ בלייבן מיט מיין קעניג).

מען האָט ענדלעך מיט גוואַלד דאָס מײַדל אַרויסגעפירט פון טעאַטער און מיר האָבן געענדיגט דעם אַקט פון „אַלעקסאַנדער“. אַלע אַרטיסטן זענען געווען דערשלאָגן. איבערהויפּט האָב איך, דער „פּרינץ“, זיך געפּיהלט

שרעקלעך. נאך דער פֿארשטלעונג האָב איך אויסגעפונען, אז דאָס שעהנע מיידל איז די טאָכטער פון א זעהר רייכען גלאָד־פאָבריקאַנט. איך האָב אויך שפעטער אויסגעפונען, אז מען האָט דאָס מיידל געמוזט אוועקפירן אין א סאַנאַטאָריום און אז זי איז דאָרטן פארבליבן איבער א יאָר צייט. זי איז אָבער אויסקורירט געוואָרן. שפעטער האָט זי גליקלעך געהייראַט. איך האָב מער דאָס שעהנע מיידל און איר פאַמיליע קיין מאָל ניט געזען.

„פרינץ אלעקסאַנדער“ האָט מיך צוזאַמענגעפירט מיט א סך ניר יאָרקער שעהנהייטן, אמת'ע קראַסאוויצעס. דאָס שעהנע געשלעכט האָט מיך ניט צו רוה געלאָזט. איך האָב געהאַלטן אין איין באַקומען קאַרטלעך און בריוולעך פון פרויען און מיידלעך. די אַשערס פון טעאַטער פלעגן מיר ביי יעדער פֿאַרשטעלונג פון „פרינץ אלעקסאַנדער“ דערלאַנגען גאַנצע בערג מיט בריוולעך אין קאַרטלעך, און זיי האָבן דערביי געמאַכט א שעהנע פֿאַר דאלער. איך פלעג מיינע פאַרעהרערניס אויפנעמען אין דער אויבערשטער לאָזשע פון טהאַליאַ טעאַטער (פֿאַר יענער באַקס פלעגט מען קיין טיקעטס ניט פאַרקויפן. עס איז געווען מיין לאָזשע).

דאָס טהאַליאַ טעאַטער עקזיסטירט שוין ניט, עס איז מיט עטלעכע יאָר צוריק פֿאַרברענט געוואָרן, און איצט שטעהען אויף דעם אָרט ביזנעס־גע־ביידעס. ווען דאָס טהאַליאַ טעאַטער וואָלט נאָך איצט געשטאַנען, וואָלט די אויבערשטע לאָזשע געקענט דערציילען א סך פיקאַנטע מעשה'לעך. ניט איין מאָל האָט געטראָפן, אז איך פלעג זיך פֿאַרשפעטיגן מיט מיין אויפ־טרעטן אויף דער בינע צוליב מיינע געסט: די שעהנהייטן האָבן מיך פשוט ניט אוועקגעלאָזן פון זיך.

איין מאָל האָט פֿאַסירט דאָס פֿאַלגענדע: איך זייַן אין דער אויבערשטער לאָזשע מיט א גרופע פֿאַרעהרערניס מיינע און האָב זיך פֿאַרגעסן, אז איך דאַרף אויפטרעטן אין מיין ראָלע. געדאַרפט האָב איך אַרויסקומען אויף דער בינע זינגענדיג, האָב איך אָנגעפאַנגען צו זינגען זייענדיג נאָך אין דער אויבערשטער לאָזשע. דאָס פובליקום איז געוואָרן איבעראַשט. ווי קום איך עפעס אין דער אויבערשטער לאָזשע? וואָס זינג איך עפעס פון דאָרטן? די אַשערס און די אַקטיאָרן, וועלכע האָבן געוואוסט וועגן מיינע „דעיטס“ אָדער „ראַנדעוואוס“ אין דער „געהיימער לאָזשע“, האָבן געשמיכלט. דאָס ווערטע פובליקום האָט זיך באַלד באַרוהיגט. אידן האָבן געמיינט, אז אזוי דאַרף טאַקע זיין, איך דאַרף אָנהויבן זינגען פון דער אויבערשטער לאָזשע.

איך האָב ביי זיך באַשלאָסן, אז מער זאָל אזא זאך ניט פאַסירן, און ווייטער בין איך טאַקע געווען פאַרויכטיג, אז אזעלכעס זאָל מער ניט פאַסירן. אונטן, אויף די טרעפּ וואָס האָבן געפירט צו דער לאָזשע, איז געשטאַנען מיינער אַ מענטש, וועלכער פלעגט אַרויפשרייען צו מיר, ווען איך האָב געדאַרפט אַרונטערקומען אויף דער בינע פאַרטזעצן מיין שפּילן. דער שומר האָט געהאַט נאָך אַן אויפגאַבע: ניט אַרויפצולאָזן אין דער לאָזשע קיין זייטיגע מענטשן. חברה אַקטיאָרן און נאָהענטע באַקאַנטע האָבן די אויבערשטע לאָזשע אַ נאָמען געגעבן, „דער ליבעס־נעסט“.

מאַנכע פון די טעאַטער־מענטשן פלעגן באַקומען פינפערלעך און אפילו צענערלעך פון די שעהנהייטן, וועלכע זענען געקומען זיך זען מיטן „פרינץ אלעקסאַנדער“ אין דער אויבערשטער לאָזשע.

מאַרײַס פינקעל איז מיט דער צייט געוואָרן אַ גאַנצער גוטער ברודער מיט מיין שעהן שוועסטערל, עמאַ. מענטשן זענען צו מיר געקומען און דערציילט, אז מיין עמאַ שפאַצירט מיט פינקלען אויף באַדוויי. אַנדערע האָבן מיר דערציילט, אז מען האָט געזען עמאַ'ן מיט פינקלען פאַרן אין אַ קערידזש אין סענטראַל פאַרק. עמאַ איז דאָן געווען כמעט נאָך אַ קינד, קיין זעכצן יאָר נאָך ניט אַלט געווען און פינקעל איז געווען באַלד דריי מאָל אזוי אַלט ווי זי. איך האָב אין עמאַ'ן גענומען אַ גרויסן אינטערעס. איך האָב זי זעהר שטאַרק ליב געהאַט. איך האָב געטאָן אַלץ וואָס איך האָב נאָר געקענט טאָן פאַר איר ערציאונג. איך האָב געצאָלט פאַר אירע פּיאַנאָ-לערער, פאַר געזאַנג־לערער, פאַר דראַמאַטישע לערער, אפילו מאָלן און צייכענען האָב איך זי געלאָזט לערנען. עמאַ איז געווען אזא שטילינקע, אזא בכבוד'ע, אזא געהאָרכזאַמע. זי האָט מיך אויך שטאַרק ליב געהאַט.

האַט מיר די נייעס וועגן פינקעל'ס אַרומגיין מיט איר שטאַרק צערודערט. ניין, איך וועל דאָס ניט דערלאָזן, האָב איך באַשלאָסן. די טייערע, שעהנע, טאַלאַנטפולע עמאַ'לע טאָר ניט אַרײַנפאַלן אין אַן אומגליק. ווי קאָן זי זיך פאַרבינדן מיט אַ מענטשן, וואָס איז באַלד דריי מאָל אזוי אַלט ווי זי? און ניט בלויז איך אַליין האָב וועגן דעם אזוי געפיהלט. נאָהענטע פריינד האָבן גערעדט מיט אַנגסט און באַדויערן וועגן פינקעל'ס ראָמאַן מיט עמאַ'ן. איך פלעג באַקומען בריוו פון באַקאַנטע און פרעמדע מענטשן. די שרייבער פון די בריוו האָבן באַדויערט מיין עמאַ'לען און מיך געבעטן, אז איך זאָל ניט דערלאָזן צו קיין שידוך צווישן פינקעל'ן און מיין שוועסטערל.

עמא פינקעל-מאָמאַשעווסקי (1879-1929)

מאָריס פינקעל (1858-1904)

בעלא פינקעל (מאַכטער פון עמא און מאָריס) אין איר מאן
מוני וויזענפריינד (פאול מוני)

פינקעל איז געווען אַ קלוגער, כיטרער איד, אַ שטילער רוהיגער כאַר-
אַקטער, נאָך צו שטיל. . . ער פלעגט רעדן געזעהלטע ווערטער. ער
האַט קיין מאָל קיין וויצן ניט געזאָגט, קיין מעשיות ניט דערציילט. ער
פלעגט פאַר קיינעם קיין שמייכל ניט ווייזן. געשוויגן און געדריעה מיט
זיינע וואַנצעס פון צייט צו צייט. פלעגט ער מיט עמיצן רעדן, האָט עס
געמעגט זיין זיינער אַ בעסטער פריינד, פלעגט ער אויף יענעם ניט קוקן,
זיינע גרויסע אויגן האָבן דערביי שטענדיג געקוקט אָן אַ זייט. פאַר עמאָן
אַבער האָט ער שטענדיג געהאַט אַ שמייכל און אַ גוט וואָרט. דאָס האָב
איך אַ סך מאָל באַמערקט, און דאָס אייגנטלעך האָט מיך אַרויפגעבראַכט
אויפן חשד פון זיין ראָמאַן מיט עמאָן, און אַט דער חשד איז נאָך פאַר-
שטאַרקט געוואָרן דאָן, ווען ער האָט מיט מיר געדריט וועגן מיין פיעסע,
„די חליצה“ און וועגן איר גרויסן ערפּאָלג, אַבער אַז אַזאַ עלטערער מענטש
זאָל מיינען ערנסט מיט אַזאַ קינד ווי עמאָ — דאָס האָב איך זיך גאָר ניט
פאַרגעשטעלט. איך האָב פינקעלען געהאַלטן פאַר אַ צו קלוגן, פּראַקטישן
מענטשן, ער זאָל באַניין אַזאַ נאַרישקייט.

אַ געוויסן טאָג האָב איך אַריינגענומען מיין שוועסטערל עמאָ צו מיר
אין אָפּים און געהאַט מיט איר אַן אָפענעם געשפרעך וועגן דעם ענין.
איך האָב איר ערקלערט, אַז זי איז נאָך צוריונג זיך צו פאַרדריעהן מיט
אַ שידוך, אפילו מיט אַ יונגן מאַן. דאָן האָב איך איר געפרעגט, צי עס
איז אמת, אַז פינקעל האָט זיך איר ערקלערט אין ליבע, און אַז זי שפּאַצירט
אַרום מיט אים אויף בראַדוויי און אַז זי פאַרט מיט אים אין אַ קערידזש
אין סענטראַל פאַרק.

אַנשטאַט צו ענטפערן, האָט עמאָ זיך פאַנאַנדערגעוויינט. זי איז מיר
געפּאָלן אויף דער ברוסט און געכליפּעט.
איך האָב דאָס באַלד דערציילט דער מאַמען מיינער. דערהערנדיג די
געשיכטע, האָט זיך די מאַמע צעוויינט.

— אַזאַ יונג קינד, אַזאַ שענהע בלום, אונזער ליכטיגע, לוסטיגע עמאָן
מיט וועמען גייט זי זיך פאַרבינדן, מיט אַזאַ אַלטן אידן? דערצו איז ער
נאָך אַזאַ קאַרגערן אַ ניקל איז דאָך ביי אים אַ לעבנספּראַגע.
איך האָב צוזאַמענגערופן אויף אַ באַראַטונג די גאַנצע פאַמיליע: מיין
שוועסטער מערי, מרס. עפשטיין מיט איר מאַן, מיין שוועסטער פעני מיט
איר מאַן, מיינע קרובים פון ברוקלין, די רעזניקאָווס, וועלכע האָבן געבויט
דאָס איצטיגע ליריק טעאַטער. מיר האָבן זיך אַלע באַראַטן וואָס עס

איז דאָ צו טאָן אום אָפצוראטעווען אונזער עמא. דער טאטע מיינער איז געווען דער „פאָרזיצער“ פון דער באַראַטונג.

עס איז באַשלאָסן געוואָרן צו האָבן אַן אָפּענעם געשפרעך מיט פינקלען. איך האָב געשיקט נאָך פינקלען און אים געבעטן קומען צו מיר אין אָפּים. מיין משפּחה איז אויך געווען דערביי. איך האָב פינקלען געזאָגט, אַז מיר, די פּאַמיליע, האָבן באַשלאָסן אים צו בעטן, אַז ער זאָל אויפהערן צו פאַר־דרייען דעם קאָפּ אונזער יונגער עמא; מיר אַלע זעהען איין, אַז אַזא שידוך איז פשוט אַ גרויסער אומגליק; אַזעלכע שידוכים לאָזן זיך קיינמאָל ניט אויס נוט; בעטן מיר אים אַלע, אַז ער זאָל זיך פון קאָפּ אַרויסשלאָגן דעם נאַרישן חלום זיינעם. איך האָב אים אויך ערקלערט, אַז אויב ער וועט עמא'ן ניט צורו לאָזן, וועלן מיר טאָן אַלץ מעגלעכעס פון אונזער זייט ניט צו דערלאָזן צום שידוך.

פינקלען האָט געשוויגן, געשוויגן אַ לאַנגע צייט. איך האָב אים ערקלערט, אַז מיט זיין שוויגן וועט ער דאָס מאָל ניט אָפּקומען. מיר, די גאַנצע פּאַמיליע, וועלכע געפינט זיך דאָ איצט, פּאָדערן פון אים אַ באַשטימטן ענטפּער.

האָט ער אַ דרוי געטאָן די וואַנצע און קאַלטבלוטטיג געענטפּערט:

— מיין ענטפּער וועל איך אויך שולדיג בלייבן.

ער האָט זיך האַסטיג אויפּגעהויבן פון שטול און איז אַרויס, אַ קלאַפּ טוענדיג שטאַרק מיט דער טיר.

איך געדענק שוין ניט דעם דאַטום, ווען דאָס געשפרעך מיט פינקלען איז פּאָרגעקומען, אָבער דעם טאָג געדענק איך. דאָס איז געווען אין אַ פּרייטאָג פּאַרנאַכט, און דאָס געשפרעך איז פּאָרגעקומען אין מיין אָפּים, אין טהאַליאַ טעאַטער. אַז דאָס איז געווען אַ פּרייטאָג געדענק איך דערפּאַר, ווייל מיין פעטער משה און זיין זוהן מרדכי'לע (ער האָט זיך שפּעטער גע־רופן מאַיק) האָבן זיך געאוילט צו לויפּן אין שול אַרײַן. דער פעטער משה איז דאַמאָלט געווען דער פרעזידענט פון דער שול. צוליב דעם האָבן מיר געמוזט איבערבּרעכן אונזער פּאַמיליע־פּאַרזאַמלונג. אין איילעניש האָבן מיר בלוז באַשלאָסן, אַז מיר וועלן טאָן אַלץ אין דער וועלט, אַז אונזער באַליבטע עמא זאָל זיך ניט פּאַרבינדן מיט דעם קאַלטבלוטטיגן וואַנצע־דרייער מאַרס פינקעל.

עס איז שוין געווען שפּעט פאַר מיר אַהיימצוגיין. בין איך געבליבן אין טעאַטער. אַרום 7 אַזײַגער זענען די שווישפּילער געקומען זיך צוגרייטן

צו דער פּאַרשטעלונג. איך האָב זיי אַלעמען אַרײַנגערופן צו זיך אין דרעסינגרום און האָב זיי דערצײלט וועגן מיין געשפרעך מיט פינקלען. אַלע מײנע קאַלעגן האָבן זעהר שטאַרק לײב געהאַט עמאַן, זענען זיי אַלע שטאַרק אויפגעבראַכט געוואָרן פון דער געשיכטע. נאָך אַ קורצער באַראַטונג איז אײנשטימױג באַשלאָסן געוואָרן פינקלען אויסצושליסן פון דער קאַמפּאַני. ער איז דאָן בײ אונז געווען כמעט דער גאַנצער פיהרער, דער וואָרט-זאָגער, און ער איז ווירקלעך געווען אַ פּערזענלעכקײט, מען האָט אים גערופן „דער בוסמאַרק פון אײדישן טעאַטער“. די קאַלעגן האָבן מיך אויסגעוועהלט איבערצוגעבן פינקלען דעם באַשלוס פון דער טרופּע. איך האָב זיך געפיהלט זעהר אומאַנגענעם. נאָך אַלעם איז דאָך פינקעל געווען דער יעניגער, וועלכער האָט מיך אַראָפּגעבראַכט אין נױ יאַרק, ער האָט זיך שטאַרק אײנגשטעלט פאַר מיר און מיר צוגעגעבן מיט צו האָבן ערפּאָלג. דאָס וואָס איך בין געוואָרן דער לײבלינג בײם טעאַטער-עולם, האָב איך געהאַט זעהר פיל פינקלען צו פאַרדאַנקען, און אײצט דאַרף איך איבערגעבן פינקלען דעם באַשלוס פון דער טרופּע! איך האָב אָבער דעם באַשלוס געמוזט דורכפירן.

איך האָב אים אָפּגעוואַרט בײ דעם אַרײַנגאַנג צו דער בינע. דער אַרײַנ-גאַנג איז געווען אויף עטלעכע טרעפּלעך פון דער באַוערײזײט און פון דאָרטן איז מען דורך אַ לאַנגן קאָרידאָר צוגעקומען צו דער בינע. אין אַ צײמערל, אין וועלכן עס פלעגן זיך פאַרזאַמלען די אַקטיאָרן ווען זיי האָבן געוואָלט רױכערן, זענען געזעסן אַלע מיטגלידער פון אונזער טרופּע און זיי האָבן געוואַרט צו הערן וואָס פינקל וועט זאָגן ווען איך וועל אים איבער-געבן דעם באַשלוס פון דער גאַנצער טרופּע.

פינקל איז אָנגעקומען. ער איז געגאַנגען מיט שטאַלצע טריט, אָנגע-בלאָזן, ווי אַלע מאָל, ניט קוקנדיג אויף קײנעם. ער איז פאַר מיר פאַר בײגעגאַנגען אָהן אַ „גוטן אָוונט“ און זיך געלאָזט גײן גלײך צו דער בינע. איך האָב אים פאַרשטעלט דעם וועג און געזאָגט:

— פינקעל, די גאַנצע טרופּע האָט באַשלאָסן, אַז איר קענט מער מיט אונז צוזאַמען ניט זײן, מיך האָט מען אויסגעקליבן אײך איבערצוגעבן דעם באַשלוס. מען האָט מיך אויסגעקליבן דערפאַר, ווײל איך האָב פאַר דער טרופּע געבראַכט געגן אײך די קלאַגע. איך זאָג אײך אײצט נאָך אַמאָל, איר זאָלט מיין שוועסטערל עמאַ צורו לאָזן, איר זאָלט זיך מיט איר מער ניט באַגעגענען. איר זענט אַן עלטערער מענטש און זי איז נאָך אַ יונג

קינד . . . איך בין ניט בלויז איר ברודער, נאָר איר טאָטע, איר מאַמע, איר איינציגער פאַרזאָרגער. עמאָ געפינט זיך אונטער מיין אויפזיכט. איך האָב זי ערצויגן. איך בעט אייך, פינקעל, און איך וואָרען אייך — לאָזט צורו מיין שוועסטערל! צוויינט מיר ניט, אַז איך זאָל דאַרפן האַנדלען געגן אייך ווי אַ פאַרצווייפלטער ברודער, ווען ער מוז פאַרהיטן זיינע אַ שוועסטער פון אַן אומגליק. אייער אוכאַזשעווען אַרום עמאָ'ן מוז פירן צו אַ טראַגעדיען פינקעל האָט געשוויגען. ער איז געווען בלאָס.

נאָך אַ קורצער וויילע פון שווייגן האָט ער זיך געווענדעט צו אַלע אַקטיאָרן, וועלכע האָבן זיך געפונען אין דער סמאָוקינג־רום:

— איר האָט געהערט וואָס טאָמאַשעווסקי האָט מיר דאָ געזאָגט?

— יאָ, מיר האָבן געהערט, — האָבן אַלע ווי איין מענטש געענטפערט. פינקעל האָט געשמייכלט. אַ גאַנצער ים מיט גיפּט האָט זיך איצט אויס-געגאַסן אין זיינע בליצנדיגע, שמייכלענדיגע אויגן. נאָך אַ קורצער וויילע האָט ער ווידער גערעדט:

— איך וועל עמיצן צושיקן נאָך מיינע זאַכן. איר וועט מיין שליח לאָזן נעמען אַלץ וואָס געהערט צו מיר.

און ער איז אַוועק.

חברה אַקטיאָרן זענען אים נאָכגעגאַנגען צו זען וואוהין ער גייט. ער איז אַריין אין ווינדזאָר טעאַטער, וואָס האָט זיך געפונען פונקט אַנט-קעגן דעם טהאַליאַ טעאַטער. דאָרטן, אין ווינדזאָר טעאַטער, האָט דאָן געשפּילט קעסלער מיט אַ טרופּע. פינקעל האָט צוגעשטעלט די קליידער פאַר אונזער טעאַטער. ווען ער נעמט איצט אַוועק די קליידער, וואָלטן מיר ניט געקענט אָנניין מיט דער פאַרשטעלונג, און אזוי איז טאַקע געווען. ער האָט געשיקט ניט איין שליח, נאָר אַ גאַנצע חברה פון די באַים, וואָס פלעגן איבערלייגן ביי די טעאַטערס. זיי זענען געקומען צונעמען די גאַר-דעראַב און געפאָדערט מען זאָל זיי אויפן שטעל געבן אַלע קליידער. איך האָב די באַים, פינקעל'ס שלוחים, אויף דער בינע ניט אַרויפגעלאָזט. איך האָב זיי געהייסן, אַז זיי זאָלן זאָגן פינקלען, אַז זונטאָג, 10 אַזויגער אין דער פּרי, וועל איך אים געבן אַלץ, וואָס באַלאַנגט צו אים. פינקעל האָט מער קיינעם ניט געשיקט און מיר האָבן אָפּגעשפּילט די עטלעכע פאַרשטע-לונגען אין זיינע קליידער.

איך האָב געבעטן מיינע אַקטיאָרן אַז זיי זאָלן אַכטונג געבן אויף די קליידער פונקט ווי אַלע מאָל, מען זאָל זיי ניט פאַרפלעקן, ניט צערייסן און

שעהן צוזאמענלייגן. מיינע קאלעגן האָבן מיר צוגעזאָגט, אז זיי וועלן דאָס טאָן און אַלץ איז געווען אין דער בעסטער אָרדנונג. עמא, וועלכע האָט שוין געוואוסט פון דער געשיכטע, איז געזעסן אין איר דרעסינג־רום צוזאמען מיט סאַבינאַ וויינבלאַט און שטאַרק געוויינט. איך בין אַריינגעגאַנגען צו מיין שוועסטער, האָב איר געקושט און געזוכט איר צו באַרוהיגן. עמא האָט קיין איין וואָרט ניט אויסגערעדט. זי האָט געהאַלטן איר קאָפּ אויף מיין ברוסט און ביטער געוויינט. עס האָבן גענומען לויפן שטאַפעטן פון טהאַליאַ טעאַטער אין ווינדזאָר און פון ווינדזאָר אין טהאַליאַ. פאַטריאַטלעך האָבן זיך געדרייט און גע־פירט פּלאַטקעס אַהין און אַהער.

נאָכן צווייטן אַקט קומט צו מיר מיינער אַ פאַטריאַט און דערציילט מיר, אז קעסלער האָט פינקלען פאַרגעשטעלט אויף דער בינע פון ווינדזאָר טעאַטער און ערקלערט דעם עולם, אז פון היינט אָן וועט פינקעל, דער באַרימטער פינקעל זיין מיט אים, און אז פינקעל ברענגט מיט זיך נאָך אַ ליבן גאַסט — די שעהנע, טאַלאַנטפולע אַקטריסעלע, עמא טאַמאַשעווסקי. עס איז זיך לייכט פאַרצושטעלן וואָס איך האָב אין יענעם מאָמענט געפיהלט. איך בין אַריינגעפאַלן צו עמא'ן אין דרעסינג־רום און ביי איר געפרעגט:

— עמא, איז דאָס אמת? האָסטו געגעבן פינקלען די ערלויבעניש, אז ער זאָל דיך אַנאַנסירן, אז דו וועסט שפּילן אין ווינדזאָר טעאַטער? עמא האָט ווידער אויסגעבראַכן אין אַ געוויין, ווען זי האָט זיך עטוואָס באַרוהיגט, האָט זי געענטפערט כליפענדיג:

— ניין, באַריס, איך האָב אים אַזא ערלויבעניש ניט געגעבן. פינקעל האָט ביי מיר אפילו ניט געפרעגט וועגן דעם.

— עמע'לע, טייערע, שוועסטערל מיינען — האָב איך צו איר געזאָגט — איך פאַרלאַנג פון דיר, אז דו זאָלסט אַרויסגיין מיט מיר אויף אונזער בינע און אָפּלייקענען דאָס, וואָס פינקעל האָט אַנאַנסירט אין ווינדזאָר טעאַטער. ערקלער דעם פּובליקום, אז דו בלייבסט ווייטער שפּילן מיט אונז. קום מיט מיר!

איך האָב אָנגענומען עמא'ן פאַר איר ציטערדיגער האַנט און בין מיט איר צוגעגאַנגען צום פאַרהאַנג, וועלכער איז געווען אַראָפּגעלאָזן איבער דער בינע. איך האָב געהייסן מען זאָל מאַכן ליכטיג אין טעאַטער און בין אַרויסגעקומען מיט איר פאַרן עולם. איך בין געווען שטאַרק אויפגערעגט

און אין דעם אויפגערעגטן צושטאנד האָב איך געהאַלטן אַ לאַנגע דרשה. איך האָב געבעטן ביים פובליקום, אַז מען זאָל מיר מוחל זיין, וואָס איך גיי איצט באַרירען אַזאַ ענין, וואָס האָט מיט דעם שטיק, וואָס מיר שפּילן אַבסאָלוט ניט צו טאָן. עס האָט איבערהויפּט ניט צו טאָן מיט טעאָטער-ביזנעס. עס איז אַ פשוט'ע פּאַמיליען-אַנגעלעגנהייט. איך האָב ערקלערט, אַז איך פּאַרלאַנג פון גרויסן עולם, וואָס געפינט זיך איצט אין טעאָטער, אַז ער זאָל זיין אַן עדות צו דעם וואָס מיין שעהן שוועסטערל עמא, אַלעמענס ליבלינג, וועט דאָ זאָגן. זי וועט שווערן, אַז זי וועט זיך מער ניט באַגעגענען מיט מאָרים פינקעל, וועלכער איז באַלד דריי מאָל אַזוי אַלט ווי זי. איך האָב פאַר דעם פובליקום ערקלערט, אַז פינקעל האָט מיין יונג שוועסטערל דעם קאַפּ פּאַרדרייט, און אַז אַזאַ שידוך איז אַ זיכערער אומגליק, אַ זיכער-רע טראַגעדיע. און איך האָב געצוואונגען עמא, אַז זי זאָל מיר געבן אַ שבועה פאַרן גאַנצן עולם אין טעאָטער, אַז זי וועט זיך מער ניט באַגעגענען מיט פינקלען, אַז זי וועט אים פון איר קאַפּ און פון איר יונגן האַרץ אַרויסרייסן.

און מיין שעהן שוועסטערל האָט געשוואוירן.

עס האָט זיך דאַמאָלסט געקאַכט און גערודערט ביים אידישן טעאָטער-עולם אין ניו יאָרק. די סענסאַציאָנעלע געשיכטע האָט זיך פאַרשפּרייט איבעראַל, וואו מען האָט נאָר געשפּילט אידיש טעאָטער. איך האָב באַקומען מאַסן בריוו פון פובליקום, וואָס האָט די שבועה-סצענע אין מיין טעאָטער בייגעוואוינט.

זונטאָג אין דער פרי האָט פינקעל צוגעשיקט זיינע שלוחים און איך האָב אים אַרויסגעגעבן אַליץ, וואָס האָט באַלאַנגט צו אים. איך האָב באַלד אַוועקגעזעצט שניידערס און מען האָט געשניטן, אויפגענייט פון זייד און סאַמעט נייע קליידער, שענערע און בעסערע ווי די וואָס פינקעל האָט אונז צוגעשמעלט. און ווייטער האָט אויסגעזען ווי אַלץ גייט זיך בשלום: מיין עמא'ן פלעג איך נעמען אין ענגלישן טעאָטער צו מאַטינע-פאַרשטעלונגען און אויך אין מעטראָפאָליטען אפּעראַ הויז. איך האָב מיין שוועסטערל אומישנע אַרומגעפירט מיט זיך, כדי זי זאָל פינקלען נישט באַגעגענען. איך האָב אפילו ניט געלאָזט זי זאָל זיך באַגעגענען מיט אַנדערע שוישפּילער — סיי פון אונזער טרופּע, סיי פון אַנדערע טעאָטערס. מינע עלטערן און די אַנדערע מיטגלידער פון דער פּאַמיליע האָבן מיר געדאַנקט פאַר מיין

געטרייער זאָרג וועגן עמא'ן. אַלע זענען מיר געווען זיכער, אז מיר האָבן אונזער עמא'ן געראַטעוועט. אָבער ווי זאָגט דאָס פּאָלקס ווערטל, „אז עס איז באַשערט אַן אומגליק קומט עס אין דער שטוב אַרײַן“.

פינקעל איז געווען, ווי איך האָב שוין פריהער אָנגעמערקט, אַ כיטרער מענטש. אַלע אַקטיאָרן האָבן אים געהאַלטן פאַר אַ גרויסן חכם. איך בין געווען דער איינציגער, וואָס האָב אים גוט געקענט מיט אַלע זיינע חכמות און מיט אַלע זיינע טעאַטער-פּאָליטיקס, און איך פלעג זאָגן, אז קיין גרויסער חכם איז ער ניט און אז ער איז אויך ניט קיין גוואַלדיגער פּאָליטיקער. ער איז אַ מענטש, וואָס רעדט ווייניג און האַלט אין איין דרייען די וואַנצעס, מען זאָל מיינען, אז ער דענקט, אז ער טראַכט.

די גרויסע אַרטיסטן ווי קעסלער, פיינמאַן און מאַגולעסקאָ האָבן פינקלען באַטראַכט פאַר אַ גרויסן רעזשיסאָר. אין וואָס איז איינגטלעך באַשטאַנען זיין גרויסקייט אַלס רעזשיסאָר? הערט נאָר: ווען מען פלעגט מאַכן פּראָבע, איז ער זיך געזעסן אויף אַ בענקל נעבן סופליאָר און ניט געלאָזט די אַקטיאָרן ריידן נאַרישקייטן. ער האָט אויך ניט געלאָזט די אַקטיאָרן רויכערן ביי פּראָבע, אָבער אָנווייזן דעם אַקטיאָר געוויסע שטעלונגען, איבערגאַנגען, ערקלערן אים ווי אזוי ער זאָל אַרויסברענגען געוויסע געפילן, ליידי, פרייד, ליבע, האַס — דאָס האָט פינקעל ניט אָנגעוויזן. אַלע אַקטיאָרן פלעגן שטיין אויסגעשטעלט ווי רעקרוטן און זיי פלעגן נאָכזאָגן דאָס, וואָס דער סופליאָר האָט געזאָגט. ווען איך האָב געשטעלט אין רומעניען אָפּעראַ הויז די ערשטע פיעסע, וואָס לאַטיינער האָט פאַר מיר אָנגעשריבן, האָב איך דאָס שטיק אַליין רעזשיסירט. איך האָב אויך די דעקאָראַציעס געהייסן מאַכן לויט מיינע אָנווייזונגען און מוזיק אַריינגעגעבן, האָט די קאָמפּאָני מיר דאַמאָלסט געמאַכט אַלס רעזשיסאָר. דאָס האָט פינקלען ניט געשמעקט. ער איז אָבער געווען אַ פּאָליטישן, האָט ער מיר קיין שנהא ניט אַרויסגעוויזן. ווען איך האָב רעזשיסירט דאָס שטיק, איז ער זיך, ווי אַלע מאָל ביי די פּראָבען געזעסן און ווידער אכטונג געגעבן, אז מען זאָל ניט רויכערן און ניט ריידן קיין נאַרישע זייטיגע זאַכן. איצט, ווען פינקעל איז אַריבער אין ווינדזאָר טעאַטער, האָט ער קיינעם פון אונז ניט געפעלט. די פיעסען זענען אויפֿ-געפירט געוואָרען נאָך בעסער ווי פריער אונטער פינקעל'ס רעזשי. די אַקטיאָרן האָבן זיך איצט אַרומגעזען, אז פינקעל איז איינגטלעך געווען ניט מער ווי אַן אַכטונגגעבער, וואָס האָט אויפגעפאַסט אויף געוויסע קליי-ניגקייטן, אָבער קיין רעזשיסאָר איז ער ניט געווען.

אונזערע געשעפטן זענען געגאנגען גאנץ גוט. מיר האבן אלע פארדינט א סך געלט, און אז יאזעף לאמיינער האָט געבראכט א נייע אָפּערעטע. איז נאָר געווען פּרוּילעך אין טעאטער און נאָך פּרוּילעכער ביי דער קאסע.

א געוויסן אָונט קומט די מאמע מייע צולויפן אין מיין דרעסינג־רום, ברעכט מיט די הענט, יאָמערט און קלאָגט און דערציילט מיר, אז עמא איז אוועק פון הויז גאנץ פרי און איצט, שוין נאָך עֶלף אַזויגער, איז זי נאָך ניטאָ. די מאמע דערציילט מיר ווייטער, אז זי איז שוין געווען ביי דער גאַנצער משפּחה, זי איז אויך געווען ביי עמא'ס חבר'טע, סאַבינאַ וויינד בלאָט, און עמא איז ניטאָ. קיינער האָט זי ניט געזען. איך האָב פאַנאַנדער־געשיקט מענטשן אויף די אַלע פּלעצער, וואו איך האָב נאָר געהאַט א פּאַר־דאַכט, אז מען קען דאָרטן עמא'ן טרעפן, אָבער אומזיסט. נאָך דער פּאַר־שטעלונג זענען מיר אַהיימגעגאַנגען. מיר זענען אלע געווען פאַרצווייפּלטע און געווארט אויף איר. עס איז געוואָרן גרויסער טאַג און זי איז נאָך אַלץ ניטאָ.

די גאַנצע פאַמיליע איז זיך צוזאַמענגעקומען. מיר האָבן געלאָזט וויסן דער פּאָליציי וועגן עמא'ס פאַרשווינדן.

דאָ איז מיר אַינגעפאַלן א געדאַנק, צוצושיקן עמיצן צו פינקלען אַהיים. ער האָט געוואוינט ביי חנן מיניקעס, וועלכער האָט אַרויסגעגעבן די „יום־טוב־בלעטער“, און וועלכער איז אויך געווען אַן אָשער אין מיין טעאטער. מען האָט מיניקעס'ן אויפגעוועקט פון שלאָף און ביי אים געפרעגט וועגן פינקלען. מיניקעס האָט געענטפערט, אז פינקעל איז אוועק פון הויז נעכטן ניין אַזויגער אין דער פרי און וואוהין ער איז אוועק, ווייסט ער ניט. עס האָט, אַלזאָ, געשטימט. ער, פינקעל, איז אוועק ניין אַזויגער אין דער פרי און עמא צען אַזויגער.

די טראַגעדיע, וואָס האָט זיך אָפּגעשפּילט אין מיין היים און אויך אין אונזער גאַנצער פאַמיליע, איז זיך לייכט פאַרצושטעלן.

ביינאַכט באַקום איך די פּאָלגענדע טעלעגראַמע פון עמא'ן:

„איך האָב חתונה געהאַט, גראַטולירט מיר. מיר געפינען זיך אין פּילאַדעלפּיע. — עמא.“

עס איז אַלזאָ געשען! עס איז שוין געווען צו שפעט צו פּראָטעסטירן, צו שפעט צו טאָן עפעס כדי צו צעשטערן דעם שידוך. עמא און פינקעל זענען געבליבן וואוינען אין פּילאַדעלפּיע.

דאָ איז וויכטיג צו באַמערקען דאָס פּאַלגענדע: מאָרים פינקעל איז געקומען קיין אמעריקע צוזאַמען מיט זיין פרוי און אַ אינגעלע. די פרוי איז געווען אַ זינגערין און זי האָט געשפּילט צוזאַמען מיט זיין קאָמפּאָני. ער האָט זיך מיט זיין פּרוי שפּעטער גע'גט. ווען ער האָט חתונה געהאַט מיט מיין שוועסטער איז ער שוין לאַנג געווען אַ פּרייער מענטש.

פינקעל האָט אָפּגעדרונגען דעם אַרטיט סטריט טעאַטער אין פּילאָדעלפּיע און צוזאַמענגעשטעלט אַ טרופּע. ער האָט געמאַכט גוטע געשעפטן. אָט די אַלע בשורות האָבן מיר געהערט פּון דערווייטנס. עמא איז, אַלואָ, גע' וואָרן אַ באַלעבאַסטע פּון אַ טעאַטער און אַ באַלעבאַסטע פּון אַ שעהנער היים, וואָס פינקעל האָט פאַר איר איינגעאַרדנט.

די פּאַמיליע האָט איר באַוויינט, און באַקלאָנגט איר ביטער מזל. די מאַמע האָט זיך גאַרניט געקענט באַרוהיגן. זי האָט געהאַלטן אין איין קלאָנג, אַזוי ווי איר מוטער-האַרץ וואָלט איר נעבעך געוואָרנט, אַז איר שעהן טעכטערל ערוואַרטעט אַ שרעקלעכע טראַגעדיע. אַלע אין דער פּאַמיליע האָבן מיר געפּיהלט, אַז עמא איז פאַר אונז ווי אָפּגעשטאַרבן. מיר האָבן די גאַנצע צייט פּון עמא'ן ניט געהערט. ניט זי האָט אונז געשריבן, ניט פינקעל. פּון די אַקטיאָרן, וואָס האָבן מיט פינקלען געשפּילט אין פּילאָדעלפּיע, האָבן מיר געהערט, אַז דאָס פּאַר-פּאַלק לעבט זיך גליקלעך. פינקעל איז גליקלעך מיט זיין יונג שעהן ווייבעלע און עמא — וואָס ווייסט זי, אַזא יונג קינד? זי שפּרינגט אים אין פנים אַרײַן, לאַסטשעט זיך צו אים, מאַכט אים ליבער-חנ'דעלעך. פינקעל, דער פּאַליטישען, האָט צוגעפּירט דערצו, אַז עמא זאָל זיך מער ניט אינטערעסירן מיט איר פּאַמיליע, מיט אירע שוועסטער און ברידער, מיט די עלטערן און אַז זי זאָל צו קיינעם ניט שרייבן. ער פּלעגט זי נעמען מיט זיך איבעראַל, וואו ער איז נאָר געפּאַרן. איבער גאַנץ אַמע-ריקע איז ער מיט איר געפּאַרן. מיין ליבע עמא איז שוין טויט, און עס טוט אַזוי וויי ווען איך דערמאָן זיך ווי מיין שעהן ליב שוועסטערל האָט זיך אַליין געבראַכט אַלס קרבן פאַר דעם ביטרען מיטלייאַהריקן פינקעל. עס וועט מיר נאָך ווייטער אויסקומען צו ריידן וועגן עמא'ן און פינקלען — וועגן דער שרעקלעכער טראַגעדיע וואָס האָט מיט זיי ביידן פּאַסירט. דערווייל וועל איך זיך אומקערן צוריק צו מיין לעבנס-געשיכטע.

מיר קאנקורירן דורך שעקספיר'ישע סחורה - זיי
 פערט זעצט איבער „האמלעט" אין 24 שעה - ווי
 אזוי הורוויץ מאכט זיינע פיעסען - איך ווער א
 קינפעטאָרין - מיין אמתר'ל שטארבט און הערי
 ווערט געבוירן - איך גיי איבער אין ווינדאָר
 טעאטער - די פארצאָן פון די „פאטריאָטן" - דער
 טויט פון מאַקס אַווראַמאָוויטש.

אָיך האָב באַשלאָסן אויפצופירן אין טהאַליאַ טעאטער „האמלעט". איך,
 נאַטירלעך, זאָל שפּילן די הויפּט־ראָלע — „האמלעט". דאָס איז אייננטלעך
 געווען אַ געוואַנטער געדאַנק. איך, אַ יונגער אידישער אַקטיאָר, וועלכער איז
 ערצויגן געוואָרן אויף די פּיעסען פון גאַרפּאַרען, לאַטיינער, זייפּערט, יעקב
 טער — איך זאָל אויפטרעטן אין דעם וועלט באַרימטן ווערק „האמלעט"?
 איך האָב געהאַט דאָס מזל צו זען די באַרימטע שווישפּילער אין „האַמ־
 לעט". נאָך אַלס קינד, ווען מיר האָבן געוואוינט אין קיעוו, האָט דער
 טאַטע מיך איינמאָל גענומען אין סאַווינ'ס טעאטער, וואו איך האָב געזען
 אַ באַרימטן רוסישן שווישפּילער אין דער ראָלע פון „האמלעט". נאַטירלעך
 האָב איך דאַמאָלסט כמעט ניט פאַרשטאַנען וואָס מען האָט געשפּילט און
 ווי אזוי מען האָט געשפּילט, אָבער דער נאָמען „האמלעט", האָט נאָך אַלס
 קינד אויף מיר געמאַכט אַ געוואַלדיגע ווירקונג. איך געדענק ווי דער טאַטע
 האָט מיר ביי יענער פאַרשטעלונג געזאָגט, אַז דאָס שפּילט מען אַ באַרימט
 שטיק, און אַז דער אַקטיאָר, וועלכער שפּילט די הויפּט־ראָלע, איז איינער
 פון די באַרימטע בני־עקינסטלער אין רוסלאַנד.

שפעטער האָב איך שוין אפילו אייניגע מאָל געהאַט איבערגעלעזן „האַמ־
 לעט" אין דער דייטשער שפּראַך, און אין דעם זעלבן טהאַליאַ טעאטער האָב

איך מיט עטלעכע יאָר פריער אין שעקספיר־ראָלן געזען די וועלט־באַרימטסטע דייטשע שוישפילער. איך האָב אויך געזען אין „האַמלעט“ עדווין בוט, דעם באַרימטסטן „האַמלעט“ פון אמעריקע און ענגלאַנד. אז איך אליין זאָל אויפטרעטן אין דער ראָלע פון „האַמלעט“ — וועגן דעם האָב איך פריער אפילו ניט גע'חלומ'ט. אַ שעהנער שפרונג, כ'לעבן, פון „קאַלדוניו“, פון ניבע, נימע, ני־קוקוריקו“ צו שעקספיר'ס „האַמלעט“!

ווי אזוי איז טאָקע געקומען, אז „האַמלעט“ זאָל זיך אַרויפכאַפּען אויף דער אידישער בינע? די קאָנמורענץ אין אידישן טעאַטער איז געוואקסן פון טאָג צו טאָג. איינער האָט געזוכט צו איבערשטייגן דעם אַנדערן סיי אין פיעסען, סיי אין ראָלען. צום ביישפּיל: האָט אַדלער אויפגעפירט אַ פיעסע און דער עולם האָט זי גוט אויפגענומען, — אי די פיעסע אי די שוישפילער, האָט קעסלער באלד אָנגעהויבן נישטערן און זוכן אזא פיעסע, וועלכע זאָל אַדלער'ס פאַרטונקלען. דאָן האָב איך אָנגעהויבן זוכן עפעס אַן אָפערעטע מיט אַ קנאַק, אז סיי אַדלער און סיי קעסלער זאָלן זיך ניט קאנען פאַרגלייכן מיט מיין ערפאַלג. אַדלער האָט קיין אָפערעטן ניט גע' שפּילט, אויך קעסלער האָט אָפערעטן פיינט געהאַט, הַנּם אין פריהערדיגע צייטן פלעגט ער זיי יאָ שפּילן. בין איך, אַלזאָ, געבליבן איינער אליין אויפן פּעלד פון אידישע אָפערעטן. זייענדיג אַ מנגן און קענענדיג אַביסל מוזיק, האָב איך אליין אָנגעשריבן די מוזיק צו די אָפערעטן, און דעם טעקסט פלעגן פאַר מיר ספּעציעל שרייבן לאַטיינער, און אַנדערע פאַרפאַסערס. מיינע אָפערעטן האָב איך אויפגעפירט אויף אַ רייכן, גלענצענדיגן שטייגער, און דאָס גופא איז שוין געווען אַ גאַראַנטיע פאַר ערפאַלג.

דער לעזער דאַרף דאָ אין זינען האָבן אַט וואָס: אין יענע יאָרן זענען נאָך ניט געווען קיין מואווינג פיקטשורס, וואו מען קאָן פאַר צען סענט זען אַן אויסשטאַטונג, וואָס קאָסט אָפּ מיליאָנען. יאָ, איך בין געווען דער איינציגער, וואָס האָב דעם אידישן פובליקום פאַרטומלט דעם מוח מיט נאָרענע און זילבערנע צאצקעס, מיט עלעקטרישע לעמפלעך פון אַלערליי קאַלירן. אַלזאָ, זענען אירן, ווייבער, מיידלעך געלאָפן צו טאָמאַשעווסקי'ן אין טעאַטער. איך האָב שטענדיג געמאַכט בעסערע געשעפטן ווי מיינע קאָנ־קורענטן.

ווען קעסלער און אַדלער האָבן צוזאַמען געשפּילט אין ווינדזאָר טעאַ־טער, בין איך מיט מיין טרופע געשטאַנען אין טהאַליאַ טעאַטער, וואָס איז געווען פונקט אַנטקעגן דעם ווינדזאָר. אין ווינדזאָר טעאַטער האָט

מען אויפגעפירט א פיעסע פון פראפעסאר הורוויץ. איך געדענק ניט מער ווי די פיעסע האָט געהייסן, אָבער איך געדענק, אַז אַדלער און קעסלער האָבן אין יענער פיעסע געהאַט צוויי נאָר גרויסע ראָלן. עס האָט זיי אָבער ניט גע־האַלפן. די פיעסע איז דורכגעפאַלן. אין דער זעלבער צייט האָב איך געשפילט א פיעסע, וואָס האָט געהאַט א גרויסן ערפאַלג, האָבן די ביידע גרויסע קינסטלער, אַדלער און קעסלער, גענומען טראַכטן וועגן מיר, זייער קאָנקורענט. אין דעם האָבן זיי צוגעהאַלפן אייניגע פריינט זייערע און אויך טעאַטער־פּאַטריאָטן. מען טאָר ניט דערלאָזן, אַז ביי טאַמאַשעווסקי'ן זאָל זיין אַ סוקסעס־פיעסע און ביי זיי, ביי אַדלער'ן און קעסלער'ן — אַ דורכפאַל.

און זיי האָבן באַשאַסן אויפצופירן שעקספיר'ס „אַטעלאָ“. איינער פון זיי וועט שפילן „אַטעלאָ“ און דער צווייטער — „יאַגאַ“. אַט מיט דעם וועלן זיי דערלאָנגען טאַמאַשעווסקי'ן איבערן קאַפּן.

אַדלער און קעסלער האָבן דעם באַשלוס זייערן געהאַלטן בסוד. זיי האָבן געלאָזט איבערזעצן „אַטעלאָ“ אויף אידיש. מען האָט צעשריבן די ראָלן און מען האָט אין געהיים שטודירט די פיעסע. די קאַלענן פון מיין טעאַטער און אַנדערע פריינד האָבן אָבער באַמערקט, אַז עפעס רודערט זיך אין וועלטל פון די טעאַטער־פּאַטריאָטן, אָבער קיינער האָט ניט געוואוסט וואָס, ווער און ווען. געוואוסט האָב איך בלויז, אַז אַדלער און קעסלער גרייטן צו עפעס אַ „באַמבע“, וואָס וועט אינגיכן עקספּלאָדירן. נאַטירלעך האָב איך זעהר שטאַרק געוואָלט וויסן וואָס פאַר אַ באַמבע דאָס איז. אין אָנהויב האָב איך דאָס אָבער ניט געקענט אויסגעפינען.

אין דער טעאַטער־וועלט קען זיך דאָך אָבער אַ סוד צו לאַנג ניט האַלטן, וואָרום מען דאַרף דאָך אַדווערטייזען, באַקאַנט מאַכן דעם עולם, וואָס מען גרייט צו פאַר זיינעטוועגן.

אַ געוויסן אָונט קומען צו לויפן צו מיר מיינע פּאַטריאָטן, צערודערטע, צעטראַגענע:

— איר ווייסט, מר. טאַמאַשעווסקי, אַדלער האָט נאָר־וואָס אַנאַנסירט פון דער בינע, אַז אינגיכן וועט ער אויפפירן די וועלט־באַרימטע סענאַט־צאַנעלע טראַגעדיע מיט מוזיק פון וויליאַם שעקספיר, דאָס גרעסטע ווערק פון דער נאַנצער וועלט־ליטעראַטור, „אַטעלאָ“. ער האָט געזאָגט אין זיין רעדע, אַז ער, אַדלער, וועט שפילן „אַטעלאָ“ און קעסלער וועט שפילן „יאַגאַ“, און זיי וועלן זיך ביידע איבערבייטן מיט די ראָלן; איין נאַכט וועט

אדלער שפילן „אָטעלאָ“ און קעסלער „יאַגאָ“, און די צווייטע נאכט וועט קעסלער שפילן „אָטעלאָ“ און אדלער „יאַגאָ“.

די פאטריאָטן האָבן מיר אויך דערציילט, אז אדלער האָט מיך באַ-ליידיגט פון דער בינע, ער האָט געזאָגט, אז מיט אזא פיעסע ווי „אָטעלאָ“ וועט אים קיינער ניט נאכטאַנצן; אז מען מוז זיין אַן אַקטיאָר צו קענען שפילן „אָטעלאָ“. „אָטעלאָ“ איז ניט „אַלעקסאַנדער“, דאָס „קרוין-פרינצעלע פון ירושלים“ . . .

נאטירלעך האָט דאָס מיך שטאַרק פאַרדראָסן אויף אדלער'ן. זענען מיר דאָך אין פּריוואַט-לעבן געווען די בעסטע פריינט, מיר פלעגן זיך יעדע נאכט טרעפן אין קאַפּע, צוזאַמען געגעסן, געטרונקען, זיך וויצן געזאָגט, מעשה'לעך דערציילט.

אַבער ביזנעס איז ביזנעס

איך האָב מיט אומגעדולד געוואַרט שוין צו ענדיגן דעם אַקט פון דער פאַרשטעלונג. ווען איך האָב געענדיגט, בין איך אַרויסגעגאַנגען פאַרן פאַרהאַנג און האָב אַנאַנסירט פאַרן פּובליקום, אז אזוי ווי מיר האָבן אַ גרויסן סוקסעס מיט אונזער פיעסע און מיר קאָנען זי ניט אַראָפּנעמען, וועל איך זי ווייטער שפילן, אַבער בלויז פּרייטאָג, שבת און זונטאָג, און אין מיטנוואָך וועל איך אינגיכן אויפפירן די גרעסטע טראַגעדיע פון וויליאַם שעקספיר „האַמלעט“. איך וועל שפילן די דאָלע פון „האַמלעט“, דער „פּרינץ פון דענמאַרק“. דאָס טעאַטער איז געווען געפאַקט מיט אידן און ווייבער און מיידלעך. די מאַיאָריטעט פון פּובליקום האָבן אזוי פיל געוואוסט וועגן „האַמלעט“, דעם פּרינץ פון דענמאַרק, פּונקט ווי אַ פּרומער איד ווייסט דעם טעם פון גוי'אישע מאכלים. זיי האָבן געמיינט, אז דאָס איז עפעס אַ נייע אַפּערעטע. די פּאַטריאָטלעך האָבן אַפּלאַדירט און געקלאַפּט מיט די הענט און מיט די פיס, מיט ברעטלעך און מיט שטעקנס.

אין דער זעלבער צייט וואָס אין ווינדזאָר טעאַטער האָט מען געמאַכט פּראָבע אויף „אָטעלאָ“, האָט מען ביי מיר אין טהאַליאַ טעאַטער געמאַכט פּראָבען אויף „האַמלעט“. די איבערזעצונג פון „האַמלעט“ האָט פאַר מיר געמאַכט זייערע. אין פּיר-און-צוואַנציג שעה צייט האָט ער מיר צוגע-שטעלט דעם אידישן טעקסט.

פון אורווינג פלייס טעאַטער (דער באַרימטער דייטשער טעאַטער פון יענער צייט) האָב איך גענומען אַ רעזשיסער, וועלכער האָט זיך גלייך גע-נומען צוגרייטן אונזער אויפירונג. ער האָט אויך מיט מיר איינשטודירט

די ראָלע פון „האַמלעט“. דאָס איז געווען אַ גוטער אַקטיאָר און אַן אויס־געצייכנטער רעזשיסער. זיין נאָמען איז געווען וואָלטער. ער האָט מיר ממש אַריינגעלייגט אין מויל יעדעס וואָרט, מיר אָנגעוויזן די באַדייטונג פון די וויכטיגסטע שטעלן, ער האָט מיר ערקלערט די געדאַנקען וואָס שעקספּיר האָט געוואָלט אויסדריקן אין זיין ווערק. איך האָב שטודירט מיין ראָלע גאַנצע טעג און נעכט. זיבן אַ זייגער אין דער פּרי, ווען אלע אַקטיאָרן זענען נאָך געשלאָפּן, באַלד נאָך ברעקפּעסט, בין איך שוין געווען אין טעאַטער אויף דער בינע מיטן הער וואָלטער און שטודירט. ער האָט מיט מיר געמאַסטן יעדן טריט, וואָס איך האָב געדאַרפט מאַכן, מיר אָנגע־וויזן יעדן טאָן פון די ווערטער, יעדן איבערגאַנג. ער האָט מיך געלערנט וואו זיך צו האַלטן געלאָסן און, פאַרקערט, וואו איך דאַרף זיין שטורמדיג, אויפגערגנט און אַזוי ווייטער.

וואָלטער האָט מיר אויך געהאַלפּן באַשטעלן די נויטיגע דעקאָראַציעס, קליידער, פאַרוקן און אַנדערע געהעריגע זאַכן. מייענע קאַלעגן, די אַקטיאָרן, האָבן געהאַט צו זינגען און צו זאָגן לערנענדיג זייערע ראָלן. קיינער פון זיי האָט ניט פאַרשטאַנען קיין וואָרט פון די ראָלן זייערע. זיי האָבן זיך באַקלאָגט: „וואָס האָט שעקספּיר פון זיי געוואָלט האָבן?“

די פּראָבן פון „האַמלעט“ האָבן יעדעס מאָל געדויערט דריי, פיר שעה לענגער ווי אונזערע געוועהנלעכע פּראָבן.

אין ווינדזאָר טעאַטער האָט מען זיך דערוואוסט וועגן מיין „באַמבע“. אַדלער האָט זיך געקאַכט: אַזאַ חוצפּה, טאַמאַשעווסקי גייט שפּילן „האַמלעט“ אין דער צייט ווען ער שפּילט „אַטעלאָ“! יעדן אָוונט פלעגט ער האַלטן דערעם פאַרן עולם פון זיין טעאַטער וועגן זיין „אַטעלאָ“.

אַדלער האָט פון דער נאַטור ליב געהאַט צו פירן מלחמות: און ער האָט אויך ליב געהאַט אָפּט אַרויסצוגיין ריידן פאַרן פּובליקום, האָט ער איצט געפונען די ריכטיגע געלעגנהייט. ס'טייטש, ער, יאַקאָב פּ. אַדלער, דער קעניג פון דער אידישער דראַמע, שפּילט שעקספּיר'ס „אַטעלאָ“, זאָל אַן אַנדערער וואַגן צו שפּילן „האַמלעט“, און ער האָט געוואָלט איבערצייגן דעם עולם, אַז צו זיין „אַטעלאָ“ דאַרפן אידן קומען, ווייל ער און קעסלער זענען באַרעכטיגט אויפצופירן אַזאַ ווערק, אָבער דער אַנדערער, „אַלעק־סאַנדער'ל דער אַשת־חיל'דיגער“ אַקטיאָר פון אַנטקעגן, האָט קיין רעכט ניט צו שפּילן שעקספּיר'ס אַ ווערק! (אַשת־חיל'דיגער אַקטיאָר האָט אַדלער

מיך גערופן דערפאר, ווייל, ווי דער לעזער קען זיך עראינערן פון א פריהערדיגן קאפיטעל, האָב איך געשפילט מיט גרויס ערפאָלג לאַטיינער'ס אָפּערעטע „אשת־חיל“.

גאָט האָט געהאַלפּן און אַדלער האָט אויפגעפירט „אַטעלאָ“. עס איז ניט געווען אי, אי, אי. ביידע, סיי אַדלער, סיי קעסלער, האָבן ניט „אַנגעריסן“ מיט זייער אויפטרעטן אין „אַטעלאָ“. דער גרויסער עולם האָט זיך באַצויגן פרעמד צו שעקספיר'ס ווערק אויף איריש. איך בין זיך אין דער זעלבער צייט אָנגענאַנגען ווייטער מיט די פּראָבן פון „האַמלעט“.

דאָ מוז איך באַשרייבן אַ קליינע סצענקע, וואָס האָט זיך אָפּגעשפילט ביי מיר אין דער היים דעם טאָג, וואָס „האַמלעט“ איז אויפגעפירט געוואָרן אין מיין טעאַטער. איך בין דאָן געווען שרעקלעך נערוועז. ביי דער לעצטער פּראָבע האָב איך ממש געפיהלט, אז איך ברעך צוזאַמען. דער געדאַנק, אז היינט ביינאַכט דאַרף איך אויפטרעטן אין „האַמלעט“, האָט מיך אינאָנגעצוּ צעשרויפט. ביי מיר אין מוח זענען ערשינען די אַלע האַמלעטס, וואָס איך האָב געזען אויף די פאַרשידענע בינעס. איבערהויפּט איז מיר געלעגן איינגעקריצט אין זכרון דער „האַמלעט“ פון ערווין בוטה, דער באַרימטער אַמעריקאַנישער און ענגלישער שעקספיר־שושפּילער. דאָס איז געווען זעהר אַן אינטערעסאַנטער אַרטיסט. זיין גאַנצע האַלטונג, זיין אַרט ריידן, זיין אָפט פאַרטראַכטן־זיך, זיין פיגור, זיינע לאַנגע האָר, זיין אויס־געדאַרט פנים, זיינע איידעלע געזיכטס־אויסדריקן — ער איז געווען אַ גע־בוירענער „האַמלעט“. מיט אַ נאַכט פריהער, פאַר מיין אויפפירן „האַמלעט“, בין איך געווען אין בוטה'ס טעאַטער און אים געזען אין „האַמלעט“. דאָס איז געווען אפשר צום פּופציגסטן מאַל ווי איך האָב אים אין דער ראַלע געזען. איך דערמאָן זיך ווי איך בין אַמאָל געפאַרן פון באַלטימאָר קיין וואַשינגטאָן צו זען אים שפּילן אין „האַמלעט“. איך האָב בוטה'ן פּשוט פאַרגעטערט. מיר זענען מיט דער צייט באַקאַנט און באַפריינדעט געוואָרן. ער האָט מיר ביי דער ערשטער באַקאַנטשאַפט ערקלערט, אז ער ווייסט זענען מיר פון די צייטונגען און אז ער ווייסט דאָס אירדישע שווישפּילער שפּילן אויף אַן אייראָפּעאישן שטייגער און זיי האָבן ערפּאָלג. ער האָט מיר אויך געזאָגט, אז ער קען דאָס טהאַליאַ טעאַטער, ווייל ער האָט דאָרטן פיל מאַל געשפּילט „האַמלעט“ און אויך אַנדערע פּיעסען פון זיין רעפּערטואַר. און היינט ביינאַכט דאַרף איך אַליין אויפטרעטן אין „האַמלעט“!

דאָס ערשטע מאָל אין דער געשיכטע פון אידישן טעאַטער, ווען שעקס־פיר'ס באַרימטע טראַגעדיע וועט אויפגעפירט ווערן אויף אידיש, און איך האָב דאָס מזל צו זיין דער ערשטער אידישער שוישפּילער אין איר הויפטראַלע צו שפּילן.

נאָך פּראָבע בין איך אַהיימגעגאַנגען. איך האָב ניט געגעסן, האָב ניט געטרונקען, בין אַריין צו זיך אין בעדרום, פאַרשלאָסן די טיר, אַרונטערגעלאָזט די ווינדאָ-שיידס און בין איינגעשלאָפן. עס האָבן מיך געמוטשעט חלומות. איך האָב אין חלום איבערגעלעבט מיין באַגעגעניש מיט עדווין בוטה און מיט אַנדערע שוישפּילער, וועלכע איך האָב געזען שפּילן אין „האַמלעט“. ווען איך האָב זיך אויפגעכאַפט פון שלאָף, איז שוין געווען שטאַק-פינסטער, עס איז אָבער נאָך געווען צייט צו לויפן אין טעאַטער אַריין. דאָס האָט מיר דער זייגער געלאָזט וויסן. איך האָב זיך אָנגעטאָן און זיך געלאָזט לויפן אין טעאַטער אַריין. ווען איך בין שוין געווען ביי דער טיר, שרייט אויס צו מיר מיין קליין טעכטערל, אַסתר'ל, וועלכע איז דאַמאָלט פינף יאָר אַלט געווען:

„פאַפּא, דו קושט מיך ניט גוד־נאַיט?“

איך האָב מיין קינד, וואָס איז ביי מיר טייערער געווען ווי מיין אייגן לעבן, צום האַרצן צוגעדריקט, איר געקושט און געזאָגט „גוד־נאַיט“. דאָס קינד האָט מיך אַרומגעכאַפט מיט אירע קליינע ווייסע הענטלעך און מיין קאָפּ צו איר הערצעלע צוגעדריקט און דערביי געזאָגט:

„פאַפּא, גיי און איך וועל גאָט בעטן דו זאָלסט האָבן סוקסעס“. (דאָס קינד האָט געהערט וואָכן צייט אין הויז ריידן וועגן דער אויפפירונג. מסתמא האָט זי אויך געהערט פון עמיצן, אז „גאָט זאָל געבן“ איך זאָל האָבן סוקסעס).

טערן האָבן מיר גענומען שטיקן און איך בין אַרויסגעלאָפן פון הויז. די סטריט אַרום טעאַטער איז געווען באַלאַגערט פון אידן. מען האָט זיך געשטופט צו דער קאַסע מיך צו זעהן אין „האַמלעט“.

און „האַמלעט“ האָט געהאַט אַן אומגעהויערן ערפּאָלג אויף דער אידישער בינע. ערוואַרטן אָבער, אז דער ערפּאָלג וועט לאַנג אָנהאַלטן, וואָלט געווען אַ טעות. דער עולם האָט אויסגעדריקט באַוואונדערונג און באַנייטערונג. די זאָך איז אים אָבער געווען פּרעמד און ווייט. אים האָט געצויגן צו לייכטערע, נעהנטערע פיעסען. און דאָס זעלבע איז געווען מיט אַדלער און קעסלער'ס „אַמעלאָ“.

פראָפּסאָר הורוויץ האָט פאַר מיר אָנגעשריבן אַ פּיעסע מיטן נאָמען „יפתתואר“. דער פראָפּעסאָר האָט זיך אונטערגעגאָרטלט צו שרייבן פאַר מיר עפעס „אזוינס און אזעלכעס“. נאָך מיין גרויסן ערפאַלג אין שעקספּיר'ס „האַמלעט“, האָט הורוויץ געוואָלט ווייזן, אז ער קען פאַר מיר שרייבן אַ פּיער סע, אין וועלכער איך זאָל האָבן נאָך אַ פּיל גרעסערן ערפאַלג, און ער פלעגט נאָנט אָפּט זאָגן צו מיר :

— טאַמאַשעווסקי, איך שרייב פאַר איך אַ בעסערע ראָלע פון „האַמד לעט“. איך שרייב אַ ראָלע, וועלכע בלוז אַ שוישפּילער ווי איר וועט זי קענען שפּילן. (מען פלעגט זיך דאָן וויצלען, אז הורוויץ וויל קאָנקורירן מיט שעקספּיר'ן און ווייזן, אז ער קען אים איבערשטייגן).

ער האָט מיך געמאַכט נייגערדיג און איך האָב מיט אומגעדולד געוואַרט צו זען וואָס פאַר אַ סאָרט פּיעסע דאָס וועט זיין. עס איז געקומען דער טאָג פון דער פאַרלעזונג פון דער נייער פּיעסע. הורוויץ האָט די פּיעסע אַליין געלעזן. דעם אמת זאָגנדיג, האָב איך שוין דאָן ניט שטאַרק געהאַלטן פון זיינע פּיעסען. ער האָט געשאַפן זעהר ווייניג אָריגינעלעס. דאָס רוב פון זיינע ווערק האָבן ניט געשילדערט קיין טיפן פון דעם אַלטענלעכן אירישן לעבן. ער פלעגט אַריינגיין אין שטייגער'ס (אַ דייטש) בוך-געשעפט, קויפן עטלעכע דייטשע פּיעסן צו זיבן סענט אַ שטיק. די שפראַך האָט ער ניט גער-דאַרפט פּיל איבעראַרבעטן, ווייל דעמאָלט האָט מען אין אירישן טעאַטער דאָך „געשפראַכן דייטשמעריש“. איך בין אַרומגעגאַנגען מיט אַ געשוואַך-לענער צונג פון דעם אַמאָליגן דייטש אויף דער אירישער בינע. פאַר מאַקס קאַרפּ, סאָפּיע קאַרפּ און די אַנדערע רומענישע און גאַליציאַנישע שוישפּילער איז די דייטשע בינע-שפראַך ניט געווען פרעמד. קעסלער און פיינמאַן, אָפּשפּילנדיג אזוי פּיל יאָרן אין רוסלאַנד, וואו מען האָט קיין איריש טעאַ-טער ניט געטאָרט שפּילן און מען האָט כלומרשט געמוזט רעדן אויף דייטש, האָבן זיך אויך אין דער דייטשער שפראַך געפיהלט היימיש; אָבער איך, אַ „דייטש“ פון אסיטניאטשקע, פון זלאַטאָפּאָליע, פון בערדיטשעוו — איך האָב געהאַט גרויסע צרות מיט דעם דייטש. הורוויץ האָט געקענט די קונסט ווי אזוי צוזאָפּאַסן פרעמדע פּיעסען פאַר דער אירישער בינע.

דער כאַראַקטער, וואָס דער פראָפּעסאָר האָט איצט פאַר מיר געשאַפן אין זיין נייער פּיעסע (מסתמא אויך גענומען פון אַ דייטשיש ביכל), איז געווען עפעס אַ מאַדנער. עס איז געווען אַ משוגענער איינפאַל, אָבער עס האָט זיך אים איינגעגעבן. די פּיעסע האָט געהאַט אַ גרויסן ערפאַלג און געבראַכט

א סך געלט אין דער קאסע. ווי לאנג די קאסע האָט געגעבן געלט, אידן זענען געקומען אין טעאטער, האָבן מיר אלע געשוויגן און אלע נאָרישקייטן זענען געווען גרויסע חכמות.

מיין ראָלע איז געווען אַ טשיקאָווע: אַ מאַן האָט זיך איינגערעדט, אַז ער טראָגט אַ קינד אונטערן האַרצן און, אַז ער ערוואַרט יעדע מינוט זיך צו לעגן אין קימפעט. בשעת הורוויץ האָט פאַר אונז פאַרגעלעזן די פיעסע, האָבן איך מורא געהאַט, אַז דאָס פּובליקום וועט אויסשיסן אין אַ געלעכערטער, ווען עס וועט הערן, אַז אַ מאַן גייט האָבן אַ קינד. איך האָב אָבער אַ טעות געהאַט. דאָס פּובליקום האָט עס גענומען זעהר ערנסט. ווייבער האָבן געוויינט, מיידלעך האָבן געכליפּעט וואָס טאָמאַשעווסקי'ן האָט, נעבעך, אַזאַ גרויס אומגליק געטראָפּן. די פיעסע איז געאָנגען אַ סך חדשים ביי געפאַקטע הייזער.

די פיעסע און די ראָלע וואָס איך האָב אין איר געשפּילט האָבן זיך מיר שטאַרק איינגעקריצט אין מיין מוח און אין האַרצן, ווייל אין יענער צייט האָט מיר אין מיין פּרוּוואַטן לעבן אַ גרויסער אומגליק געטראָפּן: מיין שעחן טעכטעריל, מיין אַסתר'ל, איז קראַנק געוואָרן אויף דיפּטעריע און איז געשטאָרבן.

אין דעם זעלבן טאָג וואָס זי האָט איר נשמה'לע אויסגעהויכט, האָט מען איר מסבּר געווען, און ביינאַכט האָבן איך געמוזט שפּילן פּראָפעסאָר הורוויץ'ס „יפת־תּואַר“, שפּילן די ראָלע פּון דעם מאַן, וואָס גייט האָבן אַ קינד . . . אין דער פיעסע קומט פאַר, ווי מען האָט דעם מאַן איינגערעדט, אַז ער האָט שוין דאָס קינד געבוירן און אַז דאָס קינד איז געשטאָרבן. עס קומט פאַר אַ סצענע, וואו דער פּאָטער באַוויינט דאָס טויטע קינד. אָט די סצענע האָבן איך געדאַרפט שפּילן באַלד נאָך מיין קינדס קבורה. איך האָב צוזאַמענגעבראַכן אויף דער בינע און מען האָט געמוזט אַרונטער־לאָזן דעם פאַרהאַנג אין מיטן שפּילן. ווען מען האָט מיך אָפּגעמינטערט און איך בין ווידער אַרויף אויף דער בינע, האָבן איך שוין ניט געוואוסט וואָס איך שפּיל. מעכאַניש האָבן איך נאָכגעזאָגט דעם סופּליאַר די ווער־טער, וואָס ער האָט אַרויסגעשריען צו מיר פּון זיין סופּליאַר־בּודקע. דאָס פּובליקום האָט עס, נאַטירלעך, באַמערקט, אָבער מען האָט מיר מוחל געווען. אַ שרעקלעכע פאַרשטעלונג איז דאָס געווען. איך וועל יענעם אָונט קיינ־מאַל ניט פאַרגעסן.

דר. מילמאן מאַמאַשעווסקי (1898—1936)

אַסטור'ל

מעאַדאַר הערצל מאַמאַשעווסקי

הערי מאַמאַשעווסקי

אבער ווי זאגט דאָס פּאָלקס־ווערטל „וואָס די ערד דעקט צו, מוז פּאַרגעסן ווערן“. איך האָב ווייטער געשפּילט, געלאַכט, געזונגען, געזאָגט וויצן, אזוי ווי קיין זאך וואָלט ניט באַטריבט מיין האַרץ.

דריי חדשים שפּעטער נאָכן אומגליק איז מיין הערשעלע (הערי) געבוירן געוואָרן. מיר האָבן דאָן אויפגעפירט הורוויצ'עס פּיעסע „יונה הנביא“, א פּיעסע, וואָס האָט אויך געהאָט אַ גרויסן ערפּאָלג. צוליב דעם סוקסעס פון דער נייער פּיעסע, האָב איך מיין אינגעלע אַ נאָמען געגעבן „יונה הירש“. דער „יונה“ איז פּאַרגעסן געוואָרן, פונקט ווי פּראָפּעסאָר הורוויצ'עס פּיעסע איז פּאַרגעסן געוואָרן. דער נאָמען הירש איז געבליבן. דאָס איז מיין זוהן, הערי טאָמאַשעווסקי. מיין עלטסטער זוהן, הערי, איז מיט מיר די גאַנצע צייט. וואוהין איך בין געפאָרן, אין וועלכן לאַנד איך זאָל ניט זיין געווען, דורכלאַנד, פּוילן, אַרגענטינע, בראַזיל, — מיין הערליכע איז מיט מיר שטענדיג. וואָס עס האָט אַליץ ניט פּאַסירט אין מיין לעבן, — מיין הערליכע איז שטענדיג געבליבן ביי מיר, נעבן מיר.

דער סעזאָן אין טהאַליאַ טעאָטער האָט זיך געענדיגט. עמאָ'ס חתונה מיט פינקלען האָט אויף מיר אזוי שטאַרק געווירקט, אז מיר איז ניו יאָרק פּאַר'מיאָוס'ט געוואָרן. איך האָב געוואָלט אַנטלויפן אין אַן אַנדערער שטאָט, ערגעץ ווייט, וואו איך זאָל קאנען אַרויסרייסן פון מיין מוח די טרויעריגע געשיכטע צווישן מיין עמאָ'ן מיט פינקלען. איך האָב זיך שוין געהאַט איינגעפּאַקט אין וועג אַרײַן. איך בין געווען גרייט אַוועקצופּאַרן. איך האָב געזאָלט פּאַרן קיין שיקאַגאָ. דאָרטן, האָב איך געגלויבט, וועל איך זיך ווידער פּאַרבינדן מיט רובינשטיינען. איך האָב זיך שוין אפילו געהאַט געזענט מיט אַ סך פון מיינע נאָהענטע פּריינד. פּלוצלינג קומט צו מיר אַרײַן זיגמונד פּיינמאַן.

אידער איך גיי ווייטער, וויל איך דאָ זאָגן אַ פּאַר ווערטער וועגן דעם פּאַרשטאָרבּענעם פּיינמאַנ'ען. ער איז דאָן געווען דער אינטעליגענטסטער צווישן אַלע אידישע שוישפּילער. ער האָט געשטאַמט פון אַ זעהר פּיינער רייכער פּאַמיליע אין קעשענעוו. נאָך אַלס קליין אינגל ווען איך האָב גע־זונגען אַלס משורר ביים באַרימטן חזן ניסן בעלזער אין בערדיטשעוו, האָב איך זיך באַקענט מיט זיגמונד פּיינמאַן. ער איז געווען, דוכט מיר, אפּשר איין יאָר עלטער פון מיר. ר' ניסן איז געווען געלאַדן פון פּיינמאַנ'ס פּאָטער קיין קעשענעוו צו אַ באַנקעט, וואָס ער האָט געגעבן (איך ווייס ניט

פאַר וועמען). ר' ניסן האָט געוואָלט זינגען מיט זיין כאָר ביי דעם באַנקעט. דאָס איז געווען אַ שבת ביינאַכט. דאָרט, אויף דעם באַנקעט אין דעם שעהנעם, רייכן הויז פון פיינמאַנ'ס עלטערן, האָט זיך אַרומגעדרייט אַ שעהן דיך אינגעלע. דאָס איז געווען זיגמונד פיינמאַן. ווען איך האָב געזונגען מיינע סאָלאָס, האָט ער מיך מקנא געווען. ער האָט אויך געוואָלט זינגען, אַז די ווייבער און די באַלעבאַטים זאָלן פון אים אַזוי אַנקוועלן, ווי פון מיר, ברוד'ל, דער קיעווער סאָפּראַן. איך געדענק, ווי ר' ניסן האָט גענומען דאָס אינגעלע אויף די הענט און צו אים געזאָגט:

— דיין טאַטע זאָגט מיר, אַז דו ביזט אַ מנגן, אַז דו זינגסט זעהר שעהן. איך געדענק אויך פיינמאַנ'ס פּאָטער. אַ הויבער, אַ שעהנער, שטאַלצע איר. דאָס עשירות איז אים געלעגן אויסגעגאַסן אויפן פנים. ווען ר' ניסן האָט גערעדט צום אינגעלע, האָט דער פּאָטער זיינער אים געגלעט און דערביי ווידער דערציילט ר' ניסנ'ען, אַז זיין זעליג'ל איז גאָר אַ געראַטענער בחור, אַז ער זינגט זעהר שעהן און לערנט זיך זעהר גוט ביי די מלמדים, וואָס ער האַלט פאַר אים. ער האָט דערציילט, אַז דעם קינד ציט זעהר שטאַרק צום זינגען.

— מיין זעליג'ל איז מקנא אייערע משוררים, אָבער פאַר אַ משורר וועל איך אים ניט מאַכן. זעט איר, ר' ניסן, ווען איר זאָלט זיין חזן ביי אונז אין קעשענעוו, וואָלט איך מיט כבוד אים געלאָזט ביי אייך זינגען, אָבער איר זענט דאָך אין בערדיטשעוו, און זעליג'לען וועל איך פון מיין היים ניט אוועקלאָזן.

דער קלייניקער זעליג'ל האָט ניט געוואַנט אַרייַנצורירן אַ וואָרט, ווען דער טאַטע זיינער האָט גערעדט, אָבער איך האָב באַמערקט טרערן אין זיינע אויגן.

אַלואַ, זיגמונד פיינמאַן איז שפעטער געוואָרן אַ באַרימטער אידישער שוישפּילער און איצט איז ער צו מיר געקומען וועגן ביזנעס. ער האָט געהאַלטן פאַר מיר אַ לעקטשור:

— וואָס הייסט עפעס, טאָמאַשעווסקי, איר פּאַרט אוועק פון ניו יאָרק? ווי וואַנט איר צו טאָן אַזאַ נאַרישקייט? איר האָט אָנגעהויבן אייער קאַריערע אין ניו יאָרק? דאָ האָט ער איר געעפנט דאָס ערשטע אידישע טעאַטער, איר האָט געהאַלפן אַריבערברענגען אַהער די ערשטע אידישע אַרטיסטן פון לאַנדאָן, נאָך אַלס דרייצן־יאָרהיגער אינגל האָט ניו יאָרק געשטורעמט מיט אייער שעהן זינגען און שפּילן, און אַצינד, ווען איר זייט ווידער אין

ניו יארק און איר האָט געמאַכט אזא ריווינג ערפאַלג, — אַצינד ווילט איר אַנטלויפן? אַנטלויפן זאָלן אַנדערע, אַנטלויפן זאָל דער, וועמען עס איז דאָ ענג, דער, ווער עס ווערט ניט אויפגענומען מיט אזוי פיל ליבע און כבוד, דער זאָל לויפן פון ניו יארק, אָבער ווי קומט איר צו וועלן טאָן אזא זאַך? ניו יארק איז אייער היים, דאָ האָט איר כבוד. איר טאָרט ניט און איר זאָלט ניט פאַרלאָזן ניו יארק!

ער איז אַ ווילע שטיל געבליבן און דאָן פאַרטגעזעצט:

— טאָמאַשעווסקי, איך בין צו אייך געקומען, אז מיר זאָלן צוזאַמען מאַכן אַ געשעפט. איך בין געשיקט געוואָרן צו אייך פון דער גאַנצער טרופע און אייך פון די באַלעבאַטים פון אונזער טעאַטער, אז מיר זאָלן נעקסטן סעזאָן זיין צוזאַמען. געלט וועט אייך ניט פעלן. מיר וועלן מאַכן גרויסע ביזנעס. דער אידישער טעאַטער־עולם פאַרגעטערט אייך פשוט. אידישע ווייבלעך און מיידלעך גייען דאָך אויס פאַר אייך. אונזער פאַרפאַסער איז פראַפּעסאָר הורוויץ. ער וועט פאַר אייך אנשרייבן אַ פיעסע, מיט וועלכער איר וועט איינגעמען גאַנץ ניו יארק.

פיינמאַן האָט זיך אומגעקוקט און אויסגערופן?

— זע נאָר, זע נאָר, ער איז שוין איינגעפאַקט און גרייט צום פאַרן! גאַרישער מענטש, וואָס טוט אירן

פיינמאַן האָט אַראָפּגעוואָרפן פון זיך דאָס רעקל, פאַרקאַשערט די אַרבל און גענומען אויפבינדן די שטריק פון די קאַסטנס און אַרויסגענומען פון דאָרטן צוריק די פאַרפאַקטע קליידער.

— איך וועל אייך ניט לאָזן פאַרן, טאָמאַשעווסקי, איר וועט זיין מיט אונז.

אייך האָב אים דערציילט די אורזאַך פון מיין באַשלוס צו פאַרלאָזן ניו יארק.

— אייער שוועסטער און פינקעל? וואָס גייט עס אייך אָן? זיי זענען אין פילאַדעלפיע. אייגענע טאַטע־מאַמע קענען ניט העלפן ווען זייערע קינדער ווילן באַגיין נאַרישקייטן. לאַכט זיך אויס! ווי אזוי זיי האָבן זיך אויסגעבעט, אזוי וועלן זיי שלאָפן. איר זאָלט צעברעכן צוליב דעם אייער היים, אייער קאַריערע! ניין, ניין! דאָס איז אַ נאַרישקייט פון אייער זייט. פינקעל פאַרדינט גאַרניט אזא קרבן, און אייער נאַאיווע, ניט־געהאַרכזאַמע שוועסטער פאַרדינט עס אייך ניט.

דעם זעלבן טאָג איז געווען ששון ושמחה ביי מיר אין דער היים, און די שמחה האָט זיך פאַרצויגן ביז שפעט אין דער נאַכט אַרײַן. די גאַנצע קאָמפּאַני: פּײַנמאַן, קאַרפּ, ווײַנבלאַט, פּרײַדמאַן, מאַקס אַבראַמאָוויטש, אבא שעהננאָלד, רודאָלף מאַרקס, בינע אַבראַמאָוויטש, מרס. קאַרפּ, מרס. גורדינסקי, פּראָפּעסאָר הורוויץ, — אַלע זענען געווען ביי אונז און מיר האָבן געשלאָסן דאָס געשעפט. איך בין אַריבער אין ווײַנדאָר טעאַטער אַלס פּאַרטנער אין די ביזנעס און אַלס רעזשיסער.

אויף צו מאַרגן אין דער פּרי, האָבן די צײַטונגען געבראַכט די נייעס: „טאַמאַשעווסקי איז איינער פון די באַלעבאַטיג פון ווײַנדאָר טעאַטער פאַרן נעקסטן סעזאָן.“ פּראָפּעסאָר הורוויץ איז געווען אין זיבעטן הימל, וואָס איך וועל אויפפירן זײַנע פּיעסען. (דוד קעסלער האָט שטאַרק ניט געהאַלטן פון פּראָפּעסאָר הורוויץ'עס לײַסטונגען פאַר דער בינע. ער פלעגט חוּזק מאַכן פון דער שפּראַך, פון דעם אינהאַלט, כמעט פון אַלץ, וואָס פּראָפּעסאָר הורוויץ האָט אָנגעשריבן. זעלבסטפאַרשטענדלעך, אז פּראָפּעסאָר הורוויץ האָט דערפאַר אויף קעסלער'ן געקוקט קרום. ווי איך האָב שוין אויבן געזאָגט, האָב איך אויך זיך שוין פאַרהאַלטן קריטיש צו זײַנע זאַכן. איך בין אָבער געווען צוריקגעהאַלטן און וועגיג גערעדט וועגן הורוויץ'עס ווערק. פאַרן עולם זענען זײַנע פּיעסען דאָן יעדענפאַלס געווען אַ גוטע סחורה און מען האָט מיט זיי געמאַכט גוטע געשעפטן).

די דאַמאָלסטדיגע „פּאַטריאָטן“ פון אידישן טעאַטער האָבן געמאַכט גאַנצע פאַראַדן וועגן מײַן איבערגײַן אין ווײַנדאָר טעאַטער. עס האָט זיך געקאַכט אין „פּאַטריאָטישן וועלטל“. חברה האָבן מיך באַגלייט פון ווײַנדאָר טעאַטער ביז צו מאַרקײז'ס קאַפע אויף גרענד סטריט — די דאַמאָלסטדיגע „בירזשע“ פון אידישע אַקטיאָרן און טעאַטער-מענטשן בכלל. די גאַס איז געווען אָנגעפולט מיט בראַוואַ-געשרײַען און מיט גליקוואונשען. די פּאַטריאָטן האָבן זיך אָפּגעשטעלט אין דרויסן ביים קאַפע און פּאַרטגעזעצט זײַערע הורא-געשרײַען פאַר טאַמאַשעווסקי'ן. אין יענער צײַט זענען אַזעלכע פאַראַדן און אַזעלכע דעמאָנסטראַציעס ביי די טעאַטער-פּאַטריאָטן קײַן נאָוויי-גע ניט געווען. זיי האָבן שוין געפונען גענוג געלעגנהײַטן פאַר דעם.

איך האָב געענדיגט דעם סעזאָן אין טהאַליאַ טעאַטער. אין די ערשטע זומער-מאָנאַטן פלעגן מיר, ווי דער לעזער ווײַסט שוין, געבן פּאַרשטעלונג-גען איבער דער פּראָוויניץ. דאָס האָט אָנגעהאַלטן ביז עס האָבן זיך אָנגע-

הויבן די גרויסע היצן, אין דזשוליי. דאן פלעגן מיר זיך אומקערן צוריק אין ניו יארק. דאָ זענען מיר זיך פאנאנדערגעפארן, ווער אין די בערג און ווער צום ים.

איך מוז זיך דאָ אָפּשטעלן און שילדערן אַ דראַמאַטישע סצענע, וואָס האָט איינגעטלעך ניט צו טאָן דירעקט מיט מיין ביאָגראַפיע.

ווי איך האָב שוין דערמאָנט, איז מאַקס אַוֹראַמאָוויטש געווען אַ מיט־גליד אין אַונזער טרופע. ער איז דאָן געווען קראַנק, און וועגן מיטגעמען אים צו אינזערע פאָרשטעלונגען אין קאָנטרי האָט קיין רייד ניט געקענט זיין. זיין דאָקטאָר האָט מיר ערקלערט, אַז ער מוז בלייבן אויף אַן אָרט, רוען און קורירן זיך.

איידער איך גיי ווייטער וויל איך די לעזער אַביסל באַקאַנט מאַכן מיט אַט דעם שווישפּילער. ער איז ניט געווען קיין רוסישער אָדער רומענישער איד, ווי כמעט אַלע אידישע שווישפּילער. ער האָט ניט גערעדט קיין אידיש, נאָר דייטש — ניט „דייטשמעריש“, נאָר טאַקע עכט דייטש. ער איז געווען פון אונגאַרן, און וואַרשיינלעך פון יענע טיילן, וואו אידן האָבן גערעדט דייטש און אונגאַריש. ווען איך און די אַנדערע ערשטע אימיגראַנטן פון דער גרויסער רוסיש־אידישער איינוואַנדערונג זענען געקומען אין ניו יארק, האָבן מיר אים דאָ געפונען אין דער ראַלע פון אַ דייטשן קופּלעט־זינגער. ער האָט זיינע קופּלעטן געזונגען אין דעם אַטלאַנטיק גאַרדן (אַ מין ביר־האַלע און קאַפע), וועלכער איז געווען נעבן טהאַליאַ טעאַטער. דאָס טהאַליאַ טעאַטער איז דעמאָלט געווען אַ דייטשער טעאַטער (די דייטשע באַפעלקערונג פון ניו יארק איז געווען זעהר גרויס, און דער אַטלאַנטיק גאַרדען פלעגט מייסטנס אויך באַזוכט ווערן פון דייטשן. די צוויי פלעצער האָבן געהערט צו דעם זעלבען באַלעבאָס, אַ דייטש).

אַוֹראַמאָוויטש'ס קופּלעטן, הויפטזעכלעך לוסטיגע, וויציגע לידער, האָבן ביי דעם דייטשן עולם שטאַרק אויסגענומען און ווען עס זענען אַנגעקומען אַונזערע אידישע אימיגראַנטן, פלעגן זיי אויך באַזוכן דעם אַטלאַנטיק גאַרדן, און מאַקס אַוֹראַמאָוויטש'ס פּריילעכע קופּלעטן פלעגן זיי דערנאָך איבערוינגען צווישן זיך. אַלס קופּלעטיסט איז ער דאָן געווען זעהר פּאָפּולער. מיר האָבן אים אָבער באַטראַכט אַלס ניט־קיין אידישן אַרטיסט. אַז ער זאָל צושטיין צום אידישן טעאַטער, האָט זיך דאָן קיינעם ניט גע'חלומ'ט.

שפּעטער אָבער, איז ער יאָ געוואָרן אַ מיטגליד פון אַונזער אידישער טעאַטער־וועלט. דאָס איז געווען הויפטזעכלעך צוליב זיין מוזיקאלישקייט.

די גאנצע פאמיליע פון "משפחה" ביי דער חתונה פון איזי סאמאשעווסקי

ער האָט גוט געקענט מוזיק און טאַקע שעהן געזונגען. אַלזאָ, פלעגט ער זיך שוין אַרײַנפאַסן אין אידישע פּאַרשטעלונגען, הגם אידיש רעדן האָט ער זיך קײן מאָל נײַט אויסגעלערנט.

איך בין מיט אים באַפריינדעט געוואָרן און מיר פלעגן אָפט פאַרברענגען צוזאַמען. ער האָט איבערהויפּט ליב געהאַט מיט מיר צו פּאַרן אויף דער פּראָווינץ. איצט אָבער איז זײן מיטפּאַרן מיט אונז געווען אויסגעשלאָסן צוליב זײן קראַנקן צושטאַנד. ווען איך האָב דאָס אים ערקלערט, האָט דאָס אויף אים געמאַכט אַ זעהר שווערן אײַנדרוק. ער איז געבליבן זיצן ווי אַ פאַרצווייפּלטער, האָב איך אים געזאָגט, אַז מיר גיבן אויף דעם נאַנצן פּלאַן פון שפּילן אין קאָנטרי.

— אַ, באָריס, מיר וועלען יאָ פּאַרן, — האָט ער זיך אָפּגערופּן. — צוליב מיר וועסטו פּאַרן. איך האָב ליב אַמאָל איבערצובײַטן דאָס אָרט. עס איז גוט אוועקצופּאַרן פון ניו יאָרק, פון דעם טומל, פון דעם גערודער, פון דעם קלאַפּן פון די עלעווייטעדס, פון דעם גערויש פון די קינדערלעך אין די גאַסן, פון דעם טראַמפּלען פון די פּערד מיט די עקספרעסן (דעמאָלט זענען נאָך קײן אויטאָמאָבילן נײַט געווען). יאָ, באָריס, מיר וועלן פּאַרן אויף דער פּראָווינץ. דו מאַכסט דאָך שטענדיג גוטע געשעפטן איבעראַל, וואו דו קומסט נאָר.

איך האָב אים ערקלערט, אַז איך וועל אים לאָזן וויסן מײן אַנטגילטיקן באַשלוס וועגן דעם.

אַ טאָג שפּעטער האָב איך אַווראַמאָוויטש'ן געלאָזט וויסן, אַז מיר וועלן באַשטימט אויף דער פּראָווינץ האַי־יאָר נײַט פּאַרן. אין דער אַמת'ן אָבער, האָב איך שוין געהאַט אַרויסגעשיקט איבער דער פּראָווינץ אַ מענטשן, וועלכער האָט פאַרזאָרגט פאַר מיר די אַלע שטעט און שטעטלעך, וואו איך האָב געדאַרפט שפּילן. מײן מענטש האָט אומעטום אויסגעקלעפט אַפּישן מיטן נאָמען פון דער פּיעסע און אויך די נעמען פון די אַרטיסטן. דאָס אַלץ איז, נאַטירלעך, געטאָן געוואָרן בשתיקה פון אַווראַמאָוויטש'ן. איך האָב אָנגעזאָגט אַלע אַרטיסטן, אַז זײ זאָלן זיך אויסהיטן מיט אַ וואָרט פּאַרן קראַנקען שוישפּילער.

עס האָט זיך אָנגערוקט די צײַט פון פּאַרן. אַווראַמאָוויטש האָט גע־פּיהלט אַביסל בעסער, און יעדעס מאָל ווען ער האָט זיך געפּיהלט בעסער, איז ער צו מיר געקומען. פאַר אים האָט עס געהײסן, אַז מיר פּאַרן נײַט דאָס יאָר אין דער פּראָווינץ, נאָר אַז מיר וועלן פאַרברענגען אין ראַקאָוועי

ביטש, האָט ער מיך געבעטן, איך זאָל קריגן פאַר אים אַ צימער אין זעלבן האַטעל, וואו איך וועל איינשטיין. איך האָב עס אים צוגעזאָגט. איך האָב זיך געפונען אין אַ גרויסער פאַרלעגנהייט. כ'האָב געדאַרפט איינפאַסן די זאַכן און איך האָב עס ניט געקענט טאָן, ווייל מאַסס אַווראַמאַוויטש פלעגט צו מיר אַרײַנקומען יעדן טאָג, האָב איך באַשלאָסן זיך איינצופאַסן ביינאַכט, ווען ער וועט שוין שלאָפן, און איך וועל ניט מורא האָבן טאַמער פאַלט ער אַרײַן צו מיר אונערװאַרטעט.

די נאַכט פאַרן אָפּפאַרן בין איך אויפגעשטאַנען פיר אַ זײַגער פאַרטאָג און גענומען זיך פאַסן. אַכט אַזײַגער האָט די גאַנצע טרופע געדאַרפט אָפּפאַרן קיין פּילאַדעלפיע. איך שטיי און פאַס מײַנע קליידער, די דינסטן העלפן מיר דערביי. פּלוצלינג עפנט זיך די טיר און עס קומט אַרײַן מאַסס אַווראַמאַוויטש. ער איז געבליבן שטיין ביי דער טיר אַ בלאַסער. ער האָט שטאַרק געציטערט. איך זע, אַז ער וויל עפעס רעדן און קאָן ניט. איך האָב זיך דערשראָקן, אַז אָט-אָט ברעכט ער צוזאַמען. וואָס טוט מען דאָס פאַרענטפערן זיך, אָפּלייקענען, קען איך ניט. ער זעט דאָך, אַז איך קלייב זיך אין וועג אַרײַן. מײַן אונערװאַרטעטער גאַסט שטייט ביי דער טיר, שאַקלט טרויעריג מיטן קאַפּ און זאָגט, רעדנדיג אויף דײַטש, ווי עס איז געווען זײַן טבע:

— יא, יא, זאָ איסט עס. מאַסס פאַרט ניכט מער! . . . באַרײַס פאַרט אונד מאַסס בלייבט . . .

אַווראַמאַוויטש לאָזט זיך גיין מיט לאַנגזאַמע טריט, ווי אַ קראַנקער מענטש. ער קומט צו צום אָרגעל, וואָס איז געשטאַנען אין אַ ווינקל פון צימער, זעצט זיך אַוועק און נעמט שפּילן אַקאָרדן, ניט קיין מעלאָדיע, נאָר באַזונדערע טענער. איך הער זיך צו, די טענער זענען אַזעלכע האַרצ-רייסנדע, שענהע, זיסע, טרויעריגע. איך נעם זיך ווייטער פאַסן. אויפן האַרצן איז מיר זעהר אומעטיג. ווען איך בין פאַרטיג געוואָרן, האָב איך זיך אַוועקגעזעצט נעבן מײַן גאַסט און אַוועקגענומען זײַן ציטעריגע האַנט פון די קלאַווישן פון אָרגעל. ער האָט אָבער פאַרטגעזעצט צו שפּילן מיט אײַן האַנט. די טענער זענען געווען די זעלבע אומעטיגע, מעלאַנכאָלישע, האַרצרייסנדע.

— מאַסס, — זאָג איך צו אים — דו ווייסט דאָך ווי ליב דו ביזט מיר, און דו ווייסט דאָך אַז איך נעם דיך יעדעס יאָר מיט ווען איך פאַר שפּילן אויף דער פּראָווינץ; און דו ווייסט דאָך, אַז איך זוך דאָ ניט קיין

עקאָנאָמיע. פּאַרשטיי מיך, מאַקס, מיר טוט וויי דאָס האַרץ, ווען איך זע דיך אין אזא צושטאַנד. דער דאָקטאָר האָט אָנגעזאָגט, אז דו זאָלסט איצט ניט פּאַרן, טאָר זשע זיך אָפּ אַביסל, דאָס וועט דיר גוטס טאָן. ווען דו וועסט פּילן בעסער, וועסטו פּאַרן דעם נעקסטן יאָר מיט אונז. רו זיך אויס אין דיין היים, דיין פּרוי וועט אויף דיר אַכטונג געבן, דו וועסט זיין אונטער דער אויפזיכט פון דיין דאָקטאָר, און וועגן פּרנסה זאָלסטו זיך ניט זאָרגן: איך וועל דיר יעדע וואָך צושיקן דייע וויידזשעס. די עטלעכע וואָכן וועלן שנעל איבערלויפן, דאָן וועל איך אַהיימקומען און וועל דיר טרעפן אַ געזונטן, אַ שטאַרקן, אַ מוטיגן, אזוי ווי שטענדיג, אזוי ווי דאָן, ווען איך האָב דיך דאָס ערשטע מאָל באַגעגנט, ווען דו ביזט געקומען צו מיר אין פּילאָדעלפּיע, ווען איך האָב דאָרט געגעבן די ערשטע אידישע פּאַרשטע־לונג אין אַלעקסאַנדער קאָסט'ס דייטשן טעאַטער.

איך האָב געזוכט אים אויפצומנטערן, אַביסל צו אַמוזירן, האָב איך אים דערמאָנט וועגן יענער פּאַרשטעלונג, ווען ער איז אַרויפגעקומען צו מיר אויף דער בינע, בשעת מיין שוועסטער, דאָן נאָך אַ יונגינקע מיידעלע, האָט געזונגען פּאַרן פּובליקום. איך האָב אים ווייטער דערמאָנט די מפּלה, וואָס מיר, שוישפּילער, האָבן דאָן געהאַט, ווען דאָס דייטשע פּובליקום האָט נאָכן ערשטן אַקט, זיך אַרויסגערוקט פון טעאַטער און אונז, שוישפּילער, איבערגעלאָזן מיט די פיר ווענט. איך האָב אים דערמאָנט אָן אַנדערע זאַכן, זוכנדיג ביי אים אַרויסצוקריגן כאַטש אַ שמייכל, אים אַריינצוברענגען אין אַ פּרעהלעכע שטימונג. מאַקס'עס פנים איז אָבער געבליבן שטאַר און געל אזוי ווי פון וואַקס און קיין שפור פון אַ שמייכל האָט זיך אויף זיינע ליפּן ניט קיין דיר געטאָן. אַ פּאַר גרויסע, שעהנע, קלונע אויגן האָבן געקוקט אין מיינע אויגן, אין וועלכע עס האָבן זיך גענומען באַווייזן טרערן.

מאַקס שוויינט. ער רעדט ניט קיין וואָרט און ענטפּערט מיר ניט מיט קיין וואָרט. לאַנגזאַם נעמט ער אַרויס זיין האַנט פון מיינער און הויבט ווידער אָן שפּילן מיט ביידע הענט אויפן אָרגל. איצט שפּילט ער שוין ניט קיין אַקאָרדן, נאָר עפעס אַ מעלאָדיע, באַגלייט מיט אַ וואונדערבאַרער האַר־מאָניע. איך פּיחל, אז אַט־אַט ווערט אין מיר דאָס האַרץ צעריסן פון וועהטאַג.

— פּליז, מאַקס, פּליז, שפּיל ניט, הער אויפן דו צעברעכסט מיין האַרץ! — בעט איך זיך ביי אים.

ער ענטפערט ניט און שפילט ווייטער. איך זע, ווי טרערן נעמען פליסן פון זיינע אויגן און צערינגען זיך איבער זיין שעהן, אָבער קראַנק פנים. מאַסס נעמט, מורמלענדיג, זינגען אַ צווייטע מעלאָדיע, מיט אַ נייער האַר-מאַנישער באַגלייטונג. איך האָב לענגער ניט געקענט אויסהאַלטן. איך האָב געלאָזט מיין גאַסט ביים אָרגל און איינגעפאַסט די לעצטע זאַכן, וואָס זענען מיר נויטיג געווען צו דער רייזע. ווען איך האָב פאַרשלאָסן דעם הענדל־בעג און דעם קאַסטן, האָט מיך מאַסס צוגערופן צו זיך. ער האָט געהאַלטן אין שרייבן עפעס אויף אַ בויגן נאָטן־פאַפיר.

— באַרײַס, קאָם מאל הערן!

איך בין צוגעגאַנגען.

— ביטע, — זאָגט אַווראַמאַוויטש צו מיר ווייטער, — זינג מיט מיר דיין דועט.

איך האָב געזונגען מיט אים אַ דועט. די ווערטער צו דער מעלאָדיע האָט אַווראַמאַוויטש אַליין איצט אויפגעשריבן. איך דערמאָן זיך בלויז די ערשטע פיר שורות:

שיידען, שיידען,

יאַ שיידען, שיידען;

וועלכע שמערצען,

יאַ, וועלכע ליידען! . . .

ביים ענדיגן דעם דועט האָבן מיר זיך ביידע גוט אויסגעוויינט. אַווראַמאַוויטש ווענדעט זיך צו מיר מיט די פּאַלגענדע צעווייטאַנטע ווערטער:

— באַרײַסן ווען דו וועסט צוריקקומען פון דער פּראָווינץ, וועסטו מיך טרעפן אַ טויטן. בעט איך דיך, אַז דו זאָלסט איינשטודירן אָט דאָס קליינע נומערל מיט דייע אַרטיסטן און מיטן כאָר, און אַלע זאָלט איר דאָס זינגען ביי מיין טויטן־בעט, און דעם גאַנצן וועג פון דער לוייה, ביז צום בית עולם, זאָל מען דאָס זינגען, און ווען איך וועל שוין ליגן אין קבר, צוגעדעקט מיט דער פייכטער ערד, זאָלט איר זיך מיט מיר געזעגענען מיט דעם לידל, וואָס איך האָב אַקאַרשט פאַרפאַסט.

נאָך אַ קורצן שטילשווייגן, זאָגט אַווראַמאַוויטש ווידער צו מיר:

— באַרײַס, זינג מיט מיר איבער דעם דועטן

שיידען, שיידען,

יא, שיידען ;

וועלכע שמערצען,

יא, וועלכע ליידען !

ווען מיר האָבן געענדיגט זינגען, איז ער אַרויפגעפאלן אויף מיר מיט אַ געוויין און זיך געזעגנט. צוגייענדיג צו דער טיר, האָט ער נאָך אליץ געמורמלט :

— יא, באַרים פאַרט אוועק און מאַקס בלייבט. . . .

איך בין צוריקגעקומען פון דער רייזע אויף דער פּראָווינץ. עטלעכע מינוטן נאָך מיין צוריקקומען איז מאַקס אַווראַמאָוויטש געשטאַרבן.

אין דער לוייה האָבן זיך באַטייליגט טויזנטער אידן. די גאַסן פון ניו יאָרק זענען געווען באַלאַגערט מיט מענטשן. מיר זענען אלע נאָכגעגאַנגען נאָכן ארון און געזונגען :

שיידען, שיידען,

יא, שיידען ;

וועלכע שמערצען,

יא, וועלכע ליידען !

די אונטערזעלע - די הויפט-באזוכער אין אידישן
טעאטער - מערווידעווען אלס מיינ קאנקורענט
אין פלירט - זיין דערפאלג אין קאנצערטן - דער
דורכפאל אין „פרינץ אלעקסאנדער“ - איך ברענג
די אפערעי-פרימאדאנע מעלאני גוטמאן - די
קאמאסטראפע מיט „ראמעא און דזשוליעט“.

חיר האָבן געעפנט דעם סעזאָן אין ווינדזאָר טעאטער, וואו איך בין
אריבערגעגאנגען אלס פארטנער און רעזשיסער. הורוויץ האָט ערגעץ-וואו
אויסגעגראָבן אַ מעשה'לע וועגן קאווקאזער אידן, האָט ער צוזאמענגעשטוקע-
וועט אַ מאַכערייקע, וואָס ער האָט אַ נאָמען געגעבן „כורזי“. די אידן אין
טעאטער זענען איבערראשט געוואָרן פון די אידישע טשערקעסן מיט די
לאַנגע רעק, מיט די הויכע פוטערנע היטלען און מיט די שווערדלעך ביי
די זייטן, און זיי זענען געלאָפן אין טעאטער אַריין. די מיידלעך און די
יונגע ווייבלעך האָבן גאָר אָנגעקוואַלן, ווען זיי האָבן מיך דערזען אלס
טשערקעס. דער קאָסטיום האָט מיר זעהר געפאַסט. איך האָב אויסגעזען
ווי אַ „פרינץ“ אָדער אַ „קעניג“ פון די קאווקאזער אידן, האָבן זיי געזאָגט.
די באזוכער ביי דער קאווקאזער פיעסע זענען געווען פינף-און-זיבעציג
פראַצענט פרויען, און פונקט ווי אין טהאליאַ טעאטער, האָבן איך ביי יעדער
פאַרשטעלונג געקראָגן בריוולעך און קארטלעך פון דעם שעהנעם געשלעכט, —
פון פרויען און מיידלעך, וואָס האָבן געזוכט מיט מיר זיך צו באַקענען
פערזענלעך. הורוויץ'עס טשערקעסען האָבן מיר געגעבן אַ דזשאַב: נאָך
יעדער פאַרשטעלונג בין איך געווען ביזי מיט מיינע נייע פאַרעהרערינס. מיט
יעדער איינער האָט מען געדאַרפט רעדן עטלעכע ווערטער, אויסהערן קאָמ-
פלימענטן און אזוי ווייטער און ווייטער.

צו יענער צייט האָבן נאָך עקזיסטירט די פרעהלעכע הייזלעך אויף עלען סטריט, פאַרסאָיט סטריט און קריסטי סטריט. יענע סטריטען, הויפטזעלעך עלען סטריט, זענען געווען פול מיט שאַנד־הייזלעך. די פּערזאָנען פון אָט די הייזער זענען געווען די בעסטע באַזוכער אין אַלע אידישע טעאַטערס.

אַבער צו „כוֹרִי“ זענען זיי געלאָפּן מער ווי צו אַלע אַנדערע פּיעסן. די סיטס פון די ערשטע עטלעכע רייהען זענען אין פּאַרלוויה פון דער וואָך געוואָרן אויספאַרקויפט צו אָט די קאַסטאָמער; די באַקסעס זענען אויך ביי יעדער פאַרשטעלונג געווען פאַרנומען פון יענע פּרויען. זיי פלעגן קומען צוזאַמען מיט זייערע באַלעבאַטיס און באַלעבאַסטעס און מיט זייערע „חתנים“.

די „חתנים“ פלעגן זיך אויספוצן אין פול־דרעס און זייערע „כלות“ זענען געווען אָנגעטאָן אין באַל־קליידער. אָט זיי האָבן דאָס פאַרנומען די באַקסעס. און אז אין טעאַטער פלעגט קומען אַ פּרעמדער מענטש און ניט געוואוסט ווער עס זענען די, וואָס פאַרנעמען אַלע באַקסעס, האָט ער געמיינט, אז דאָס זענען אַריסטאָקראַטן. די ערלעכע, די אַנשטענדיגע טעאַטער־נייער האָבן קיין מאָל ניט געקענט ביי דער קאַסע קריגן אַ סיט אין די ערשטע רייען, וועגן די באַקסעס איז שוין אָפּגערעדט. ביי יעדן טעאַטער האָט זיך געפונען אַ בחור'ל, וואָס איז געווען באַקאַנט מיט די אונטערוועלט־מענטשן. אָט דער בחור'ל פלעגט אויספאַרקויפּן אַלע בילעטן פון די באַקסעס און פון די ערשטע רייען און זיי פאַרקויפט, פאַר העכערע פּרייזן, נאַטירלעך, צו די „חתנים“, „כלות“ און „מחותנים“. ביי מיר אין טעאַטער האָט זיך אויך געפונען אַזאַ פאַרשוין. ער האָט געמאַכט אַ סך געלט, אין זיינע קעשענעס האָבן זיך שטענדיג אַרומגעוואַלגערט פּופּציג־דאלאַר בילס און אפילו הונד־דערט־דאלאַרדיגע. ער איז געווען אַ גאַנצער קעניג אין זיין „פּאַך“. ווען איך האָב זיך דערוואוסט פון זיינע מעשים, האָב איך אים געמאַכט פאַר אויס קעניג. ער האָט מיר אָנגעבאָטן צו געבן יעדע וואָך אַ הונדערטער, אז איך זאָל אים ניט אַרויסוואַרפּן פון טעאַטער. איך האָב זיין פאַרשלאַג מיט עקל אָפּגעוואָרפּן און אים פאַרטריבן פון מיין טעאַטער.

פאַרבייגייענדיג; די פּרעסע האָט אָנגעהויבן אַ שטאַרקע באַוועגונג צו פאַרטרייבן די הייזלעך פון דער איסט סאַיד. כ'דערמאָן זיך, אז אב. קאַהאַן, דער רעדאַקטאָר פון „פאַרווערטס“, האָט אין „פאַרווערטס“ אָנגעפירט אַן ענערגישן קאַמפּ געגן דער הערשאַפט פון דער חברה, וואָס האָבן געהאַלטן די אומאַנשטענדיגע הייזער, און פון זייערע „קאַדעטן“, וועלכע ער האָט גערופּן

„די נייע מגפה“. ער האָט אַפּעלירט צו אַלע רעכט־דענקענדע מענטשן אין אידישן קוואַרטאַל, אַז מען זאָל די „מגפה“ פּאַרטרייבן, און דער קאַמף האָט געבראַכט דעם געווינשטן ערפּאָלג. די פּאָליציי האָט אַלע הייזלעך אויף דער איסט סאַיד פּאַרמאַכט און די „כלות“ מיט זייערע „חתנים“ און זייערע „מחותנים“ פּאַרטריבן. דאָס אידישע טעאַטער האָט פּון דעם אַ קורצע צייט געליטן מאַטעריעל, און מיין טעאַטער מער ווי די אַנדערע, אָבער עס האָט ניט גענומען לאַנג, און פיינע אַנשטענדיגע מענטשן האָבן פּאַרנומען די ערשטע פּלעצער, אויך די לאַזשעס אין אידישן טעאַטער. איך האָב געדאַנקט נאָט, וואָס איך בין פּטור געוואָרן פּון מיינע פּריערדיגע באַ־זוכער. די אַרויסגעטריבענע אונטערוועלט־מענטשן האָבן זיך דאָן פּאַר־שפּרייט איבער דער פּראָווינץ. ווען איך פּלעג זומער־צייט געבן פּאַרשטע־לונגען אין פּאַרשידענע שטעט, האָב איך זיי געזען, די ניו יאָרקער קאַסטאַמער, די „כלות“ און זייערע „חתנים“, אין די ערשטע רייען אין טעאַטער.

עס האָט שוין געהאַלטן ביים שלום סעזאָן. עס זענען אינגאַנצן נאָך געבליבן בלויז עטלעכע וואָכן צו שפּילן. מיר האָבן אַלע געפיהלט, אַז די ביזנעס ווערן שוואַכער. עס האָבן געפּלעט די בירגער פּון דער אונטער־וועלט, וועלכע זאָלן אויספּאַרקויפּן די בעסטע סיטס, האָב איך גענומען רעדן מיט מיינע פּאַרטנערס, אַז מען דאַרף זען עפעס טאָן, אַז מען מוז ברענגען נייע קרעפטן פּון אייראָפּע, אַריינצוברענגען ניי לעבן אין טעאַטער. אין מיינע טענות מיט מיינע פּאַרטנערס האָבן איך אָנגעוויזן, אַז דאָס מענשלעכע אויג וויל שטענדיג זען נייע פּנימ'ער, נייע אַרטיסטן, אַ נייעם ליבהאָבער, אַ נייעם קאַמיקער, אַ נייע פּרימאַדאָנע.

מאַנלעכקאַ, דער באַרימטער קאַמיקער, האָט קיין וואָרט ניט געזאָגט, צוהערנדיג זיך צו מיינע רייד. ער האָט פּאַר קאַנקורענץ קיין מורא ניט געהאַט. ער איז געווען ביי זיך זיכער, אַז אין גאַנץ אייראָפּע איז ניטאָ נאָך אַזאַ איינער ווי ער. דער ליבהאָבער בין איך געווען, און איך האָב גע־וואוסט, אַז אַזאַ בחור'ל, אַזאַ ליבהאָבער, ווי איך, איז אויך שווער צו געפינען, אַלואָ, האָב איך אויך פּאַר קיין קאַנקורענץ ניט מורא געהאַט, יעדנפאַלס ניט ביים אידישן טעאַטער. אויף יענער זייט ים, האָב איך געגלויבט, ביים רוסישן און ביים דייטשן טעאַטער, זענען זיכער דאָ מענטשן, וועמען צו ברענגען אַהער אַלס „אַטרעקשאָנס“.

איך האָב געהערט וועגן אַ געוויסן מעדוועדיעוו, אַ גרויסער קראַסאוועז און אַ באַרימטער טענאַר, — אַ קיעווער איד, — האָב איך, אַזוי גלאַט אין

דער וועלט אריין, א זאג געטאן צו מיינע פארטנערס: „איך וועל פאָרן קיין רוסלאַנד און ברענגען מעדוועדיעוואָן קיין ניו יאָרק פאר אונזער טעאָטער“.

חברה האָבן זיך אויסגעלאָכט. זיי, מיינע פארטנערס, האָבן געוואוסט יוי באַרימט ער איז, וואָס פאר אַ גרויסע שטעלע ער פארנעמט אין רוסלאַנד, אין דער רוסישער אָפּערע.

— טאָמאַשעווסקי'ן איז אַ משוגעת אַרײַנגעפאלן אין קאָפּ. מעדוועי־דעוואָן וויל ער אַהער ברענגען אין אונזער טעאָטער אַרײַן! — האָבן זיי געזאָגט מיט חזק.

איך האָב אויך גערעדט וועגן אַראָפּברענגען אַ פרימאָדאָנע פון איי־ראָפּע. ווען סאָפיע קארפּ האָט דאָס דערהערט, איז זי געוואָרן אַן אָנגער צונרענע. פון כעס האָט זי אויפגעהערט צו רעדן צו מיר. יעדעס מאָל וואָס זי פֿלעגט מיך באַנעגענען, האָט זי געקוקט אויף מיר ביז, אָבער סאָפיע האָט לאָנג ניט געקענט אָנהאַלטן איר כעס אויף מיר. אַ געוויסן טאָג, ביי פראָבע, זאָגט זיך צו מיר, אַז זי האָט מיט מיר וועגן זעהר וויכטיגעס צו רעדן. איך האָב באַשטימט אַ געוויסן פּלאַץ, וואו מיר זאָלן זיך זען. ווען מיר האָבן זיך באַגענגט, האָט סאָפיע געוויינט און געלאַכט האַלב היסטעריש און מיך געבעטן, איך זאָל קיין אַנדערע פרימאָדאָנע נישט ברענגען. זי האָט ניט קיין מורא פאר קיין קאָנקורענטין, האָט זי געזאָגט. די נייע פרימאָדאָנע וועט ניט זינגען שענער, אָדער שפּילן בעסער פון איר. זי האָט אָבער מורא, האָט זי מיט שפּאַס געזאָגט, אַז איך וועל זיך פאַרליבן אין דער נייער פרימאָדאָנע, און דאָס וויל זי ניט. לאַכנדיג האָב איך איר געמוזט צוזאָגן, אַז איך וועל זיך אין קיינער ניט פאַרליבן. מיר זענען צוריק שלום געוואָרן. מיר האָבן דאָן גאַנץ שעהן פאַרבראַכט.

עס איז ביי אונז אַלעמען באַשלאָסן געוואָרן צו ברענגען מעדוועדיעוואָן, דעם באַרימטן טענאָר, און ניט קיין פרימאָדאָנע. די שעהנע סאָפיע קארפּ האָט שטענדיג מיט איר זיסן שמייכל אויסגעפירט אַלץ וואָס זי האָט נאָר געוואָלט. איך האָב אָנגעהויבן אַרבעטן דורך פאַרשידענע כאַקאָנטע, וועלכע האָבן זיך געקענט מיט מעדוועדיעוואָס פריינד אין אַמעריקע. עס האָט זיך אָנגעהויבן אַ קאַרעספּאָנדענץ מיט אים. עס זענען געפּלויגן בריוו און טע־לעגראַמען פון ניו יאָרק קיין קיעוו און פון קיעוו קיין ניו יאָרק. מעדוועדיעוואָן האָט צו יענער צייט געזונגען אין קיעווער אָפּערע־הויז. ער האָט דאָרט אויך געהאַט אַן אייגענע שולע, וואו ער האָט צוגעגרייט זינגער צו דער אָפּערע.

מערוויעדעווי איז ענדלעך אָנגעקומען קיין ניו יאָרק. ביי דער שיף איז געווען אַ גרויסער עולם רוסישע אידן, וועלכע האָבן מערוויעדעווי'ן געהערט זינגען אין רוסלאַנד. זיי האָבן אים אָפּגעגעבן אַ סך כבוד. זיי האָבן דעם גאָסט אויפגענומען מיט בלומען און מיט מתנות. מיר האָבן אַלע געמאַכט גרויסע אַוואַציעס פאַרן אידישן אָפּערע-זינגער. אין אַוונט האָבן איך אים פון דער בינע פון ווינדזאָר טעאַטער פאַרגעשטעלט פאַרן עולם. מיר האָבן באַשלאָסן, צוזאַמען מיט מערוויעדעווי'ן, אַז ער זאָל אויפטרעטן ניט אין אַ אידישער אָפּערעטע, נאָר אין אַ קאָנצערט, אַז ער זאָל זינגען אַריעס פון באַרימטע אָפּערעס. דער גאָסט דערציילט אונז, אַז ער האָט אַ גרויסן רעפּערטואַר פון מאַלאַרוסישע פּאָלקס-לידער. מיר האָבן אַנאַן-סירט, אַז דער באַרימטער מערוויעדעווי וועט אויפטרעטן אין אונזער טעאַ-טער פּרייטאָג, שבת און זונטאָג מיט אַ קאָנצערט, וואָס וועט באַשטיין פון צוויי טיילן. דאָס פּראָגראַם פון ערשטן טייל וועט אַנטהאַלטן מאַלאַרוסישע פּאָלקס-לידער, און אין צווייטן טייל וועט ער זינגען אַריעס פון באַרימטע אָפּערעס. מיר האָבן פּאַרדאָפּלט די פּריוון פון די בילעטן. צו יענער צייט איז דאָס געווען אַ געוואַנטער שריט. אַ גאַלערי-טיקעט האָט געקאָסט אַ דאַלער; אַ באַלאַקאַני-טיקעט — דריי דאַלער; די ערשטע צוויי רייען אין אָר-קעסטער — דריי, פיר און פינף דאַלער אַ סיט. אין די באַקסעס — אַכט דאַלער אַ סיט.

דאָס טעאַטער איז צו דער ערשטער פאַרשטעלונג געווען אינגאַנצן אויספאַרקויפט. די גאַנצע רוסיש-רעדענדע קאָלאָניע פון ניו יאָרק, — אַרוואַקאָטן, דאָקטוירים, רייכע סוחרים — זענען געווען ביים קאָנצערט. עס זענען אויך געקומען רוסישע אידן פון די אַרומיגע שטעט און שטעטלעך.

די אַקטיאָרן האָבן זיך געשושקעט: „טאַמאַשעווסקי וועט איצט ווערן אויס יחסן; מערוויעדעווי איז שעהנער פון אים.“ פּרויען, וועלכע האָבן געקענט אָדער געהערט פון מערוויעדעווי'ן, זייענדיג נאָך אין רוסלאַנד, זענען געקומען מיט אָפּערע-גלעזער.

ווען דער קאָנצערט האָט זיך געדאַרפט אָנהויבן, בין איך אַרויף אויף דער בינע פאַרן פּאַרהאַנג און געהאַלטן אַ רעדע וועגן מערוויעדעווי'ן. דאָס פּובליקום האָט שטאַרק אַפּלאַדירט יעדעס מאָל וואָס איך האָב אַרויסגערעדט דעם נאָמען פון דעם גאָסט. קיין אָרקעסטער האָט ניט געשפּילט. אויף דעם פּלאַץ, וואו עס זיצן די מוזיקאַנטן, האָבן איך אויסגעשטעלט שטולן

און אידן האָבן געצאָלט צו צען דאלער אַ סיט דאָרטן. מעדוויעדעוון איז באַגלייט געוואָרן פון אַ פּיאַנאָ.

איך קאָן זיך ניט אונטערנעמען צו שילדערן וואָס עס האָט זיך אָפּגע־טאָן אין טעאָטער ווען מעדוויעדעוון האָט זיך באַוויזן אויף דער בינע. דאָס פּובליקום איז איינפאַך ווילד געוואָרן פון באַנייסטערונג. פּרויען האָבן זיך אַרויפגעשטעלט פון זייערע פּלעצער און געפּאָכט מיט הענדקערטשיפּס און געשריען: „הוראַן דאָ זוראַווסטוואויעט מעדוויעדעוון (עס לעבע מער־וויעדעוון). אפשר צען מינוטן האָט די אָוואַציע אָנגעהאַלטן. מעדוויעדעוון האָט זיך די גאַנצע צייט געהאַלטן אין איין פּאַרנייגן.

ער איז ווירקלעך געווען זעהר אַ שענהער מאַן, אַן אויסערגעוויינלעך שענהער, מיט אַ הויכער, שטאַלצער, וואונדערבאַר בויגזאַמער פיגור, מיט אַ גרויסן קאָפּ שוואַרצע האָר, אַן אויסגעטאַקט געזיכט, שוואַרצע בליסטשענדע אויגן. ווען ער פּלעגט שמייכלען, האָבן זיך באַוויזן ווייסע פּערלדיגע ציין, און געהאַלטן האָט ער זיך מיט אַ מערקווירדענער ווירדע, ווי אַ מענטש, וואָס איז געוואוינט צו באַנייסטערטע אָוואַציעס. ער איז ערשינען אויף דער בינע אין אַ פּראַק מיט ווייסע הענטשקעס. אונזערע אַקטיאָרן און אַקטריסעס זענען ניט וועניגער באַנייסטערט געוואָרן ווי דאָס פּובליקום אין טעאָטער. אַ סך פון זיי האָבן צו־מיר געזאָגט: „טאַמאַשעווסקי, איר מעגט זיך שוין באַהאַלטן: מעדוויעדעוון איז שענער פון אייך.“ סאָפּיע קאַרפּ, וועלכע האָט זיך די גאַנצע צייט געהאַלטן נעבן מיר, האָט מיך געטרייסט: „עס איז ניט אמת, מעדוויעדעוון איז ניט שענער פון דיר, באַריס. האַסט גאָר־ניט וואָס מורא צו האָבן פאַר אים. נאָך אַ טאַמאַשעווסקי וועלן מיר ניט האָבן, יערנפאַלס ניט אזוי גיך.“

דאָס פּובליקום איז ענדלעך שטיל געוואָרן און דער קאָנצערט האָט זיך אָנגעהויבן. מעדוויעדעוון האָט געזונגען מאַלאַרוסישע פּאָלקס־לידער, און רוסישע לאַנדסלייט האָבן פשוט צעטראָגן דאָס טעאָטער פון באַנייסטערונג. מען האָט אים באַזאָרפן מיט בלומען. מען האָט אים אָהן אַ שיעור מאָל אַרויסגערופן. דער פּאַרהאַנג האָט זיך געהאַלטן אין איין אַרויפ־הויבן און אַרונטערלאָזן.

מעדוויעדעוון'ס דרעסינג־רום איז געווען געפּאַקט מיט זיינע פּאַרעהרער. פּרויען האָבן אים געקושט, מענער האָבן אים געצערטלט.

אין צווייטן טייל פון פּראָגראַם האָט מעדוויעדעוון געזונגען אַן אַריע פון דער באַרימטער אָפּערע „האַלקאַ“, זעהר שענהע מוזיק, אָבער זיין שטימע

האַט שוין נישט געקאנט דערגרייכן די אויבערשטע טענער. דער פאַלצעט איז אויך ביי אים געווען זעהר שוואַך און ניט ריין גענוג. די טענער האָבן זיך געריסן און מאַנכע טענער האָט ער אינגאַנצן אויסגעלאָזט. דאָס האָט פשוט געהייסן, אז מעדוויעדעו קאָן מער ניט זינגען קיין אָפּערע, זיין שטימע האָט פאַרלאָרן איר אַמאָליגע קראַפט. ער האָט אָבער געזונגען מיט אַ מערקווירדיגען געשמאַק, מיט אַן אומבאַשרייבליעכן חן און געפיהל. עס איז געווען פאַרשטענדליך פאַר וואָס ער האָט אזוי באַצויבערט די אָפּערע-נייער פון רוסלאַנד, קריסטן אזוי גוט ווי אידן.

מעדוויעדיעו'ס קומען אין ניו יאָרק האָט אַריינגעבראַכט אַ ניי לעבן אין אידישן טעאַטער. ער איז טאַקע געווען אַ דורכפאַל מיט זיינע אַרעס פון אָפּערע, וואָס ער האָט געזונגען, אָבער קיין בושע האָט ער דערפון ניט געליטן. זיינע היגע פאַרעהרער, וועלכע האָבן אים געהערט זינגען, זייענדיג נאָך אין רוסלאַנד, האָבן אים שטאַרק אַפּלאָדירט און אים אַרויסגעוויזן פיל ליבע.

נאָכן ערשטן קאָנצערט האָב איך מעדוויעדיעו'ן גענומען אין אונזער טעאַטערקאַפּע אויף גרענד סטריט. דאָרטן האָב איך אים פאַרגעשטעלט פאַר אַלע אידישע אַקטיאָרן, און זיי האָבן דעם גאַסט אויפגענומען מיט גרויס כבוד.

מעדוויעדיעו איז געווען אַ זון פון אַ אידישן סוחר פון שוואַרץ-טומאה (ביעלאָ-צערקאָוו), האָט ער זיך געפונען צווישן אייגענע מענטשן, און ער האָט זיך באַצויגן צו יעדן איינעם מעשה גוטער ברודער.

זיינע ווייטערדיגע קאָנצערטן אָבער האָבן קיין פינאַנציעלן ערפאַלג ניט געהאַט. דער עולם האָט אָנגעהויבן קומען אַלץ וועניגער. די אידישע מאַסן צו יענער צייט זענען נאָך ניט געווען צוגעוואוינט צו קאָנצערטן. אידן זענען געקומען צו מעדוויעדיעו'ס קאָנצערטן די ערשטע טעג, ווייל זיי האָבן געמיינט, אז ער וועט אויפטרעטן אין אַ פּיעסע. אויף רוסישע לידלעך זענען אידן קיין שטאַרקע בעלנים ניט געווען, און דערצו נאָך אַהן אַן אָרקעסטער, נאָר מיט פיאַנאָ-באַנגלייטונג. פיל פון עולם זענען אַוועק פון טעאַטער אומצופרידן.

איך האָב זיך מיט מעדוויעדיעו'ן זעהר נאָהענט באַפריינדעט. מיר פלעגן אַרומגיין צוזאַמען. ער האָט אָפט פאַרבראַכט ביי מיר אין הויז. איך האָב אים אַרומגעפירט איבער אַלע מיוזיק-האַלס, איבער אַלע טעאַטערס, אפילו אין מאַינער'ס בורלעסק טעאַטעד אויף דער באַוערי האָב איך אים

געבראכט. מעדווייעדיעווי'ן איז אמעריקע שטארק געפעלן געווען. איבער-הויפט איז אים געפעלן דאָס, וואָס מען דאַרף זיך ניט האַלטן אין איין בויגן און נייגן פאַר נאַטשאַלסטוואָ. כאָטש מעדווייעדיעווי איז געווען שטאַרק באַליבט אין גאַנץ רוסלאַנד און ער האָט דאָרטן געהאַט אַ סך כבוד, אפילו ביי די רוסישע גדולים, האָט אים אָבער אמעריקע בעסער געשמעקט, ער איז געווען באַנייטערט פאַר אירע דעמאָקראַטישע פירונגען.

איך האָב געטאָן אלץ מעגלעכעס, אז מעדווייעדיעווי'ס באַזוך אין אַמע-ריקע זאָל זיין אַ סוקסעס. אַ געוויסן טאָג, זיצנדיג ביי מיר אין הויז ביי אַ גלעזל טיי, פרעגט מיך דער באַרימטער אָפּערע־זינגער, וואָס עס וועט ווייטער זיין. קאַנצערטן, זעט ער איין, זענען ניט קיין ערפּאָלג, און אין אידישע פּיעסען האָט ער קיינמאָל ניט געשפּילט, און קיין אידישע אָפּערעס זענען דאָך ניטאָ. ווען מען זאָל שוין אפילו איבערזעצן אויף אידיש אַ לייכטע אָפּערע — האָבן מיר ווידער ניט אין אידישן טעאַטער קיין אָפּערע־אַרטיסטן. מעדווייעדיעווי איז געווען שטאַרק באַזאָרגט וועגן דעם. איך פרעג ביי מעדווייעדיעווי'ן צי ער האָט שוין געזען ביי אונז אין טעאַטער די אידישע אָפּערעטע „אַלעקסאַנדער“.

— יאָ, איך האָב זי געזען, אָבער ניט אינגאַנצן, — ענטפּערט מיין גאַסט. — איך בין געקומען אין מיטן פון צווייטן אַקט. די מוזיק איז ניט שלעכט, חזנישע מוזיק, אָבער זעהר פּיין צוזאַמענגעשטעלט. — מאָרגן שפּיל איך „אַלעקסאַנדער“, — ערקלער איך אים. — בעט איך אייך, קומט און זעט די גאַנצע אָפּערעטע. דער ערשטער אַקט אַנט־האַלט גאַנץ שעהנע מוזיק, אמת, צוזאַמענגעשטעלט פון פאַרשידענע מעלאָ־דיעס און פון קאַמפּאָזיציעס פון חזנים, ווי ניסן בעלזער, ירוחם הקטן, וועלוועלע שעסטאָפּאָלער, ניסן בלומענטאַל, אָבער דעם עולם געפעלט עס זעהר שטאַרק.

און איך ערקלער אים, אז אויב ער וועט וועלן, קען ער אויפטרעטן אין „אַלעקסאַנדער“.

— איך וועל מיט אייך איינשטודירן די אָפּערעטע און וועל אייך איר בערגעבן אלע „סודות“, — זאָג איך צו מיין גאַסט. מעדווייעדיעווי האָט געשמייכלט און מיר געדאַנקט. ער האָט מיר ער־קלערט, אז הגם ער האָט נאָך קיינמאָל ניט געשפּילט אין קיין אָפּערעטע, וואָלט ער אָבער אין אזא שטיק אויפגעטראָטן.

אין פֿלוג האָב איך געמיינט, אז מעדווייעדיעוון האָט זיך באַליידיגט, ווען איך האָב אים געזאָגט, אז איך וועל אים איבערגעבן אַלע „סודות“. איך האָב זיך אָבער באַלד איבערצייגט פון זיין ענטפער, אז ער מיינט עס גאַנץ ערנסט. איך האָב אים איבערגעגעבן די ראָלע פון „אַלעקסאַנדער“ און אויך די מוזיק וואָס ער דאַרף דאָרטן זינגען. ער האָט ביי מיר ניט געבעטן, איך זאָל אים ערקלערן די „סודות“, און איך האָב ביי אים ניט געפרעגט וואָס ער גייט טאָן מיט דער ראָלע. איך האָב בלויז געוואוסט, אז ער שטודירט גאַנץ ערנסט די ראָלע פון „אַלעקסאַנדער“.

עטלעכע טעג שפעטער קומט מעדווייעדיעוון צו מיר אין טעאָטער אַרײַן. ער זאָגט מיר, אז ער איז פאַרטיג מיט „אַלעקסאַנדער“. ער קען שוין דעם טעקסט און די מוזיק און ער וויל אָנהויבן מאַכן פּראָבע. איך האָב באַלד באַשטעלט דעם אָרקעסטער און די אַקטיאָרן צו קומען אַ געוויסן טאָג צו פּראָבע פון „אַלעקסאַנדער“, בלויז איין מיטגליד פון מיינע שווישפּילער האָט זיך שטאַרק גערנגערט פאַר וואָס איך לאָז אַן אַנדערן שפּילן די ראָלע פון „אַלעקסאַנדער“. דאָס איז געווען סאָפּיע קאַרפּ. זי וויל ניט האָבן קיין נייעם „אַלעקסאַנדער“, האָט זי געזאָגט, דער אַלטער „אַלעקסאַנדער“ איז זעהר גוט און עס קען ניט זיין קיין בעסערער.

אַרום מעדווייעדיעוון האָבן זיך גענומען קלייבן ווייבלעך און מיידלעך. מאַנכע פון זיי פלעגן זיך גיסן פאַרפּיום אין די בווימס און אין די זאַקן. דאָס האָבן אויך געטאָן מאַנכע אַקטריסעס. דאָס איז חלילה ניט קיין בלבלול אויף דעם שעהנעם געשלעכט און אויך ניט אויף מיינע אַמאָליגע קאָלעגיסנס, די שווישפּילערניס. איך האָב דאָס אַליין געזען. איך האָב אַמאָל געפרעגט ביי אַ דאַמע, מיט וועלכער איך בין געווען זעהר נאָהענט באַקאַנט, פאַרוואָס זי גיסט עפעס פאַרפּיום אין די זאַקן. מילא אין בווימס, האָב איך געזאָגט, קען איך נאָך פאַרשטיין, אָבער אין די זאַקן! . . .

זי האָט זיך שטאַרק פאַרשעמט, ניט געהאַט וואָס צו ענטפערן און איז אַרויסגעלאָפּן אַ בייזע. איך דערצייל דאָ דעם פאַקט וועגן דעם פאַרפּיום אין די זאַקן, ווייל דאָס האָט אַ שטיקל שייכות צו דער פּראָבע וואָס מעדווייעדיעוון האָט געמאַכט אויף „אַלעקסאַנדער“.

אַלזאָ, מעדווייעדיעוון מאַכט די פּראָבע פון דער מוזיק. צוליב דעם גרויסן גאַסט האָב איך פאַרגרעסערט דעם אָרקעסטער. אַנשטאַט צוועלף מוזיקער, האָב איך באַשטעלט פיר-און-צוואַנציג. מעדווייעדיעוון האָט גע-

BELASCO THEATRE

FORTY-FOURTH STREET, NEAR BROADWAY
NEW YORK CITY

Under the Sole Management of
DAVID BELASCO

March 24, 1915.

My dear Comrade;-

I would have written to you before about your splendid production that I had the pleasure of seeing last week, but I have been over-burdened with work so that my correspondence has been neglected. It gave me the utmost pleasure to see you and your splendid, enthusiastic audience. Your performance of the old coal and wood dealer in "The Green Millionaire" has virtually haunted me ever since. It was a truly great bit of characterization, so true to life, so human, so full of pathos and humor and the thousand-and-one little touches you gave made it stand out a living, breathing character. How few actors we have in the world who could give such a performance. Your entire company did great work too - what we call team work. I only wish our English - speaking companies could do as well. I was glad to see the house crowded and if you turn them away nightly, you will be doing no more business than you deserve.

As a Jew I was proud to be there and to see such a gathering of intelligent, enthusiastic people, all of whom were so thoroughly alive to the cleverness of the acting. It is a pleasure and privilege to know that there is such an institution as yours, headed and made up of Hebrews and supported by Hebrew patronage.

With warmest congratulations and the most sincere good wishes for a continuation of your success, I am

Faithfully,

David Belasco

(דאס איז א דאנקבריוו, וואס דער באקאנטער טעאטער־רעזשיסער און שוישפילער דוד בעלאסקא האט צוגעשיקט אין 1915 צו באַריס טאָמאַשעווסקי'ן נאָך זיין באַזוכן די אויפֿירונג פֿון דער קאָמעדיע „דער גרוינער מיליאָנער“)

זינגען די לידער פון דער אָפּערעטע גרויסאַרטיג, אזוי ווי ער האָט געקענט. די מענער־אַרטיסטן האָבן דעם זינגער געדריקט די הענט און די שוישפּיר לערינס, מאַנכע פון וועלכע עס האָבן געברויכט פאַרפּיוס אין די זאַקן, זענען אים באַפאַלן ווי היישעריקן און געקושט. די קושן זענען געווען באַגלייט פון דעם שטאַרקן ריח פון דעם פאַרפּיוס, וואָס זיי האָבן אָנגעגאַסן אין בוים און אין די זאַקן. אויך איך, וועלכער בין געווען אַנערקענט אַלס דער שענהער פּרינץ אַלעקסאַנדער, האָב מעדווייעדיעוון אַויסגעדריקט מיין באַגייסטערונג. איך האָב אים פאַרזיכערט, אַז ער וועט זיכער מאַכן דעם גרעסטן ערפאַלג.

פון זיין זינגען זענען אַלע געווען העכסט צופרידן. אָבער ווען מיר האָבן אָנגעהויבן די פּראָבע פון דער פּראָזע, — דאָ האָט זיך אָנגעהויבן די גרויסע צוה. אידיש האָט מעדווייעדיעוון גערעדט מיט אַ גוֹ'ישן אַקצענט. די ראַלע פון „אַלעקסאַנדער“ איז ניט געווען קיין גרויסע, אָבער מען האָט געדאַרפט זיין אַן ערפאַהרענער שוישפּילער כדי זי דורכצופירן. איך האָב ערקלערט מינע שוישפּילער, אַז מיר וועלן די פּראָבע אָפּלייגן אויף אַ צוויי־דריי טעג שפּעטער. חברה האָט פאַרשטאַנען פאַרוואָס איך האָב דאָס געמאַן. איך האָב אָפּגעמאַכט מיט מעדווייעדיעוון, אַז ער זאָל קומען איינער אַליין צו מיר און איך וועל מיט אים איינשטודירן די ראַלע. ווען איך האָב אים אָנגעהויבן ערקלערן וואָס ער דאַרף טאָן, אַז ער זאָל אַרויסברענגען די ראַלע פון „אַלעקסאַנדער“, האָב איך געפיהלט, אַז ער האָט זיך געפונען באַליידיגט.

— מיר פעלט בלויז אַביסל דאָס אידיש רעדן. נו, וועל איך זיך אַביסל פלאַנען און זיך אויסלערנען. ווען איך וועל קומען צו דער נעקסטער פּראָבע, וועל איך זיין אַלרייט.

צוויי טעג שפּעטער האָבן מיר ווידער געמאַכט פּראָבע פון „אַלעקסאַנדער“. ווי געזאַגט, געזונגען האָט מעדווייעדיעוון זעהר פּיין, כאַטש די אונז טערשטע אַקטאַווע איז שוין ביי אים געווען אָפּגעשוואַכט. זיין שטימע האָט זיך אָנגעהויבן פון דער מיטלסטער „דאָ“ ביז דער אויבערשטער „סאַל“. אין די טענער האָט זיין שטימע געקלונגען שעהן, הגם שוואַך, אָבער ער איז פאַרט געווען אַ גרויסער זינגער און ער האָט געוואוסט ווי אזוי צו געברויכן זיין שטימע. ער האָט ניט געדאַרפט זיך באַנוצן מיט אידישע דריידלעך, מיט וועלכע איך פלעג זיך באַנוצן ביים שפּילן די זעלבע ראַלע.

ווען עס איז געקומען צו דער פראָזע, איז ווידער געווען שרעקלעך. זיין אי-דיש רעדן איז געווען נאָך ערגער ווי דאָס ערשטע מאָל, אָבער די ראלע האָט ער געקענט אויסווייניג. ער האָט ניט אַרויסגעבראַכט די שטעלונגען, די איבערגאַנגען, די פריידן, די ליידן, די איבערראַשוניגען און איבערלעבונגן. זאָגן אים וועגן דעם, האָב איך שוין ניט געקענט, איך האָב ניט געוואָלט ער זאָל זיך פיהלן באַלידיגט. עס איז אָבער געווען זעהר ניט גוט. וואָס טוט מען דאָ?, אָבער לאַנג צו טראַכטן איז קיין צייט ניט געווען. די צווייטע פראָבע איז געמאַכט געוואָרן דאָנערשטאָג, און פרייטאָג ביינאַכט, דאָס הייסט אויף מאָרגן, דארף ער שוין אָנהויבן שפּילן.

אויף צו מאָרגנס, דעם טאָג פון שפּילן, איז געמאַכט געוואָרן די לעצטע פראָבע. איך האָב מעדווייערעו'ן ניט אויפּמערקזאַם געמאַכט אויף זיין שפּילן. ער האָט גערעדט און געהאַנדלט ווי אזוי ער האָט אַליין געוואָלט. שווישפּילער האָבן מיר געשושקעט אין אויער: „טאָמאַשעווסקי, פאַרוואָס דערלאָזט איר דאָס? לענט אָפּ זיין אויפּטרעטן אויף נאָך אַ וואָך.“ איך האָב קיינעם ניט געפּאָלגט און מעדווייערעו איז אויפּגעטראַטן אין „אַלעקס סאַנדער“.

מיין אַלעקסאַנדער־קאָסטיום האָט מעדווייערעו'ן געפּאַסט. ער האָט אויסגעזען זעהר שיין. דאָס טעאַטער איז געווען אינגאַנצן אויספאַרקויפט. ווען מעדווייערעו האָט זיך באַוווּזן אויף דער בינע אַלס „אַלעקסאַנדער“, האָט דאָס טעאַטער געשטורעמט פון אַפּלאַדיסמענטן. מעדווייערעו האָט אָפּגעזונגען דאָס ליד ביי זיין ערשטן אויפּטריט:

ווי געפּלויגן קום איך ווידער

דיך מיין ליבע דאָ צו זען . . .

דאָס טעאַטער האָט ווידער געשטורעמט. די אַוואַציעס האָבן אָנגעהאַלטן לאַנגע, לאַנגע מינוטן, אָבער ווען מעדווייערעו האָט אָנגעהויבן רעדן זיין „פראָזע“ — דאָ האָט דאָס אומגליק געטראָפּן פּונקט אזוי ווי מיין האַרץ האָט מיר פאַרגעזאָגט. ביסלעכווייז האָט דער עולם אָנגעהויבן לאַכן, און דאָס געלעכטער איז געוואָרן אַלץ שטאַרקער. מאַנכע חוצפּה'ניקעס האָבן זיך ניט געוואָלט רעכענען מיט אונזער באַרימטן מעדווייערעו, דער ליבלינג פון גאַנץ רוסלאַנד. עס האָבן זיך געהערט אויסגעשרייען:

— „טעיק הים אַרן“, געט די הוקן“ (נעמט אים אַוועק. זייט אים משלחן), און נאָך אזעלכע ווערטער, וועלכע זענען ניט געווען קיין כבוד ניט פאַרן טעאַטער און ניט פאַר מעדווייערעו'ן. ביי דער סצענע ווען אַלעקסאַנדער

באווינט זיין געליבטע נעמי, האָט מען שטארק געלאַכט, אָבער אַלץ צוליב זיין גוי'אישן אידיש.

קורץ, מערוויעדיעווי איז דורכגעפאַלן אין דער ראָלע פון „אַלעקסאַנדער“. די מיידלעך און ווייבלעך, מיינע פאַטריאַטקעס, האָבן געשריגן: „טאַמאַשעווסקי! מיר ווילן טאַמאַשעווסקי!“

איך בין אַרויסגעקומען פאַרן פּאַרהאַנג. דאָס טעאַטער האָט געקראַכט פון אַפּלאַדיסמענטן, ווען איך האָב זיך באַוויזן. איך האָב געהאַלטן אַ פייערדיגע רעדע. איך האָב דעם פּובליקום ערקלערט ווער מערוויעדיעווי איז, וואָס פאַר אַ כבוד ער האָט זיין גאַנצן לעבן געהאַט אין רוסלאַנד און וואָס פאַר אַן עהרע עס איז פאַרן אידישן טעאַטער צו האָבן אזאַ גרויסן וועלט־קינסטלער. מיין רעדע האָט גאַרניט געהאַלפּן. פון פּובליקום האָבן זיך געהערט געשרייען: „שיקט אים צוריק קיין רוסלאַנד!“, „זאָל ער זיך אויס־לערנען רעדן אידיש“, און נאָך אַזעלכע אויסרופן האָבן זיך געהערט פון עולם.

אַט אזוי האָט זיך געענדיגט מערוויעדיעווי'ס אויפטרעטן אַלס אידי־שער שווישפּילער אין ניו יאָרק. כּדי אָנצוהאַלטן זיין קאָנטראַקט, און אים צו קענען באַצאָלן די גרויסע שכירות, האָב איך מערוויעדיעווי'ן געשיקט קיין פּילאַדעלפּיע, ער זאָל דאָרטן אויפטרעטן אין „אַלעקסאַנדער“, אָבער אויך אין פּילאַדעלפּיע איז ער דורכגעפאַלן. ער איז געבליבן אין ניו יאָרק עטלעכע חדשים און איז אָפּגעפאַרן צוריק קיין קיעוו. דאָרטן האָט ער געעפּנט אַ קאָנסערוואַטאָריום. אין דער אָפּערע האָט ער מער ניט געקענט שפּילן, ווייל זיין שטימע איז שוין געווען אָפּגעשוואַכט.

צו יענער צייט האָט דאָס אידישע טעאַטער גענומען אויפֿלעבן. עס האָבן זיך אָנגעהויבן נייע גרויסע כּוואַליעס פון אימיגראַציע. וואָס מיר האָבן געשפּילט, האָט געהאַט ערפּאָלג. דאָס טעאַטער איז שטענדיג געווען אינגאַנצן אויספאַרקויפט. איך האָב געהאַט אַ זיג איבער מיינע קאַלעגן, מיט וועלכע איך האָב שטענדיג איינגע'טענה'ט, אַז דאָס טעאַטער דאַרף האָבן ניי בלוט, נייע אַרטיסטן. מיינע פאַרטנערס, יאָסעלע עדעלשטיין און אַ געוויסער מיסטער ליוואַי, האָבן מיך פאַרשטאַנען. עס איז ביי אונז געבליבן, אַז יעדן סעזאָן זאָל עמיצער פון אונז פאַרן קיין אייראָפּע ברענגען נייע אַרטיסטן.

ווען דער סעזאן האָט זיך געענדיגט, בין איך אוועקגעפאָרן קיין אייראָפּע. אין לאַנדאָן האָב איך געטראָפּן אַ טרופּע, וואָס האָט געשפּילט אידיש טעאַטער. די טרופּע איז באַשטאַנען פון שוישפּילער, וועלכע זענען צוזאַם מענגעשלעפּט געוואָרן פון דער גאַנצער וועלט. קיין איינציגער פון זיי איז ניט ווערט געווען, אַז מען זאָל אים אַריבערברענגען קיין אַמעריקע. די שוואַכסטע פון אונזערע ניו יאָרקער שוישפּילער זענען געווען בעסער פון זיי, די לאַנדאָנער, בין איך אוועקגעפאָרן קיין רומעניען. אויך דאָרטן האָב איך קיין וויכטיגע שוישפּילער ניט געטראָפּן. אין רומעניען האָב איך גע־פונען אַן אַרעמע טרופּע, וואָס האָט געשפּילט אין אַ גאָרטן מינע אייגענע פּיעסען. איך האָב די פּיעסען ניט דערקענט, אַזוי צעררייט זענען זיי געווען. אויך אין יענער טרופּע האָב איך ניט געפונען קיין איינעם, וועלכן איך זאָל קענען נעמען מיט זיך. איך בין אויסגעפאָרן גאַנץ רומעניען, אומעטום וואו מען האָט נאָר געשפּילט אידיש טעאַטער, אָבער אומזיסט. דערנאָך בין איך געפאָרן קיין לעמבערג.

דעמזעלכן אָונט ווען איך בין אַהין אָנגעקומען, בין איך אוועק אין נימ־פעל'ס טעאַטער. עס איז געווען נאָך אַ רעגנדיגן טאָג. איך האָב געטראָגן אַ ווייסן אנצוג. גייענדיג צום טעאַטער, בין איך אַריינגעקראַכן אין אַ בלאַטע. איך האָב געמוזט צוריקגיין אין מײן האָטעל זיך איבערטאָן. ווען איך בין צוריקגעקומען אין טעאַטער, האָט מען שוין געשפּילט דעם דריטן אַקט. איך האָב געזוכט, גענישטערט, אפשר דעם, אפשר יענעם, אָבער איך האָב קיינעם ניט געפונען. בלויז דילעטאַנטן האָבן דאָרטן גע־שפּילט.

אין לעמבערג האָבן מיר די אַקטיאָרן רעקאָמענדירט צו פאָרן קיין בור־דאַפעסט, אונגאַרן. דאָרטן, האָבן זיי מיך ערקלערט, שפּילט אַ גוטע אידישע טרופּע. איך בין אוועק קיין בודאַפעסט. דאָרטן האָב איך געטראָפּן דאָס זעלבע וואָס אין די אַנדערע שטעט. אין בודאַפעסט האָב איך פאַרבראַכט אייניגע טעג. איך האָב זיך געקוויקט מיט אונגאַרישן גולאַש און ביזן היינטיקן טאָג האָב איך ליב אָט דעם אונגאַרישן מאַכל. אין בודאַפעסט האָב איך געזען אַ וואונדערבאַרע פאַרשמעלונג, אָבער ניט אין אידישן טעאַטער.

פון בודאַפעסט בין איך געפאָרן קיין וויען. אין וויען האָט יעדן אָונט געשפּילט אַ אידישע טרופּע אין אַ קליין טעאַטערל. עס איז איינגע־לעך געווען מער אַ קאבאַרעט, ווי אַ טעאַטער. די בינע איז געווען גרויס ווי

א געניץ. איך בין געווען ביי א פאַרשטעלונג פון „יוסף מיט זיינע ברודער“. די אקטיאָרן פון דעם קליינעם טעאַטערל האָבן מיר ערקלערט, אז אין „גרויסן טעאַטער“ שפילן איצט אקטיאָרן פון לעמבערג אונטער דעם דירעקטאָר טאָר גימפּעל. איך בין כאָלד אוועק אין דעם „גרויסן טעאַטער“. דער דירעקטאָר גימפּעל האָט מיך ביי דער קאַסע דערקענט און ער איז אַרויסגעלאָפן צו מיר און זיך פאַר מיר פאַרגעשטעלט.

וועגן גימפּעל'ן האָב איך אַ סך געהערט. . . . ער האָט מיך אַרײַנגעפירט אין זיין לאַזשע. מען האָט דאַמאָלסט געשפּילט נאַלדפאַדענ'ס „בר כּוכבא“ אַ גרויסער אַרקעסטער האָט פּיין געשפּילט און אַ גוטער קאַפּעלמייסטער האָט מיט אים דיריגירט. דאָס כאָר האָט גוט געזונגען, אָבער די אויס-שטאַטונג איז געווען אַן אַרעמע, ווי אין אַ פּראָווינץ-טעאַטערל. געשפּילט האָט מען אַהן טעמפּעראַמענט, אַהן טאַקט, אַהן האַרץ, אַהן נשמה, ווי גרויסע מענטשן וואָלטן זיך נאַריש געמאַכט, אָבער די פּרימאָדאַנע איז געווען ניט שלעכט, זי האָט געזונגען גאַנץ פּיין, ניט קיין מיאוס'ע, אָבער אַלץ ניט פאַר אַמערקע. דאָס טעאַטער איז געווען באַזעצט פון אויבען ביז אונטן מיט זעהר אַ פּיין פּובליקום. פּיל צווישן עולם זענען געווען אנגעטאָן אין פּול דרעס. עס האָבן זיך אויך געפונען אַ סך אָפּיצירן אין זייערע אונפּאַרמען. נאָך דער פאַרשטעלונג האָט גימפּעל געמאַכט אַ שטיקל פאַרטי פאַר מיר אין אַ באַקאַנטען רעסטאָראַן. צו דער פאַרטי האָט ער אײַנגעלאָרן, אויסער די אַרטיסטן, אויך פּריוואַט מענטשן, זיינע פּרײַנט. מיר האָבן זעהר פּיין פאַרבאַכט. גימפּעל האָט געקענט טרינקען און צוליב מיר האָט ער אַביסל צו פּיל געטרונקען, האָט זיך אים דער קאָפּ פאַרדרייט און ער האָט גערעדט אַ סך נאַרישקייטן. פון גרויס שמחה האָט ער געטאַנצט אַ אידיש טענצל און געטרונקען וויין פון זיין צילינדער-הוט. ביז אין גרויען טאָג אַרײַן האָט מען געהוילעט. אויף צומאָרגנס בין איך דעם גאַנצן טאָג געשלאָפן אין מײַן האָטעל אַ מידער פון דער ביינאַכטיגער שמחה.

אין אָונט בין איך אוועק אין ווינער אָפּערע הויז. מען האָט דאַמאָלט געשפּילט „פּאָוסט“. די פּרימאָדאַנע, וואָס האָט געשפּילט די ראָלע פון „מאַרנאַריטאַ“ איז מיר שטאַרק געפּעלן געוואָרן. זי איז געווען זעהר אַ שעהנע און אַ פּינע זינגערין. איך האָב ביי זיך געטראַכט: אָט אזא מײדעלע, אזא זינגערין, ווען איך קײַג צו מיר אין טעאַטער, וואָלט געווען זעהר פּיין. נעבן מיר איז געזעסן אַ אידיש פאַר פּאַלק. גערעדט האָבן זיי אפילו דײַטש, נאָר אין זייער דײַטש רעדן האָב איך דערקענט, אז זיי זענען פון אונזערע

אידן. איך הער ווי זיי רעדן צווישן זיך, אז די פרימאדאָנא איז אַ אידישע מיידל. מיר איז דאָס אַרײַן שטאַרק אין דער נאָז. אַ אידיש מיידל? . . . אפשר . . . איך ווייס . . . וואָס קען דאָ שאַדן, אז איך וועל פֿרובירן?

נאָכן ערשטן אַקט בין איך צוגעגאַנגען צו דער טיר, וואָס פירט צו דער בינע. דורך דעם וועכטער, וואָס איז געשטאַנען ביי דער טיר, האָב איך אַרײַנגעשיקט מיין קאַרטל צו דער פֿרימאדאָנע. ווען איך האָב שפּעטער געגעבן דעם שומר אַ גאָלד־שטיקל, האָט ער מיך אַרײַנגעפירט צו דער פֿרי־מאַדאָנא אין דרעסינג־רום. איך האָב זיך פֿאַרגעשטעלט פֿאַר איר און אויך פֿאַר איר מוטער, וועלכע האָט זיך דאָרטן געפונען. די מאַמע האָט מיט פֿרייד אויסגעשריגן אין מאַמע־לשון:

— אוי וויי, טאָמאַשעווסקין! דער אַמעריקאַנער שוישפּילער טאָמאַשעווסקין! דאָס זענט איר? מינע קינדער, וועלכע וואוינען אין ניו יאָרק, האָבן מיר וועגן אייך געשריבן, און ווען זיי זענען געקומען צו מיר צו גאַסט, האָבן זיי מיר פֿיל דערציילט וועגן אייך און וועגן אייער טעאַטער. אַלזאָ, דאָס זענט איר, הער טאָמאַשעווסקין!

די פֿרוי האָט זיך אַ וויילע פֿאַרטראַכט און דאַן זיך ווידער געווענדעט צו מיר.

— אפשר וואָלט איר מיין טעכטערל גענומען צו אייך אין אַמעריקע? וואָס דאַרף זי דאָ זיין צווישן די גוים?

אַכט טעג שפּעטער האָב איך אַנגאַזשירט די פֿרימאדאָנע, וועלכע איך האָב געבראַכט קיין ניו יאָרק. איר נאָמען איז געווען מעלאַני גוטמאַן. איך האָב אויפגעפירט מיט איר די באַוואוסטע אָפּערע „פֿראַ דיאָוואָלאָ“. זי האָט געהאַט גרויסן ערפֿאָלג. די נייע פֿרימאדאָנע האָט אַרײַנגעבראַכט פֿריש לעבן אין טעאַטער. זי איז געבליבן ביי אונז אַ פֿאַר סעזאָנען און זי האָט דאָ חתונה געהאַט מיט אַ רייכן אַמעריקאַנער. עס איז איר זעהר גוט. זי באַזוכט מיך גאַנץ אָפט.

אזוי האָב איך יעדן סײַזאָן געבראַכט עפעס נייעס פֿאַר מיין טעאַטער. די געשעפטן זענען געגאַנגען זעהר גוט, מיט יעדן סעזאָן אַלץ בעסער און בעסער. זײַט דאָס אידישע טעאַטער עקזיסטירט האָט מען נאָך אַזעלכע גוטע געשעפטן ניט געמאַכט ווי אין יענער צײַט. איך האָב אײַנגעזען, אז דאָס טעאַטער־פֿובליקום פֿאַרלאַנגט נייע פֿנימ'ער, נייע אַרטיסטן, האָב איך שטענדיג געזוכט עפעס נייעס. ווען איך פֿלעג הערן, אז אין אַ געוויס

לאַנד געפינט זיך עפעס אַ נייע קראַפט, אַן אַרטיסט אָדער אַן אַרטיסטין, האָב איך שוין נישט גערוט. בריוו און טעלעגראַמעס זענען געפלוין אַהין און צוריק, אָדער איך בין אַליין געפאָרן און געבראַכט דעם געווינשטן שוישפילער.

מיינע קאלעגן-שוישפילער, ווי אַדלער, קעסלער, מאַגלעסקאָ, האָבן שטאַרק פאַראיבל געהאַט אויף מיר פאַרוואָס איך ברענג נייע אַקטיאָרן קיין אַמעריקע, אָבער איך האָב געמאָן דאָס מייניגע. קיינער פון מיינע קאָנקורענטן האָט מיר ניט נאַכגעטאָן. צווישן אַלע שוישפילער-מענדזשערס בין איך געווען דער איינציגער, וואָס האָב זיך ניט געשראַקן טאַמער וועט קומען איינער, וואָס איז בעסער פון מיר און וועט מיך פאַרטונקלען.

פראַפעסאָר הורוויץ, איינער פון מיינע קאָנקורענטן, האָט מיר גענומען נאַכטאָן. ער איז אַוועק קיין אייראָפּא און פון דאָרט געבראַכט אַ נאַנצע טרופע. געבראַכט האָט ער אָפּערע-זינגער, און ער האָט גענומען אויפפירן אָפּערעס אויף אידיש אין זיין ווינדזאָר טעאַטער. (איך האָב דאַמאָלט געשפילט אין פיפּלס טעאַטער). ער האָט אויפגעפירט „קאַרמען“, „פּאָסט“, „ריגאַ-לעטאַ“. די אויסשטאַטונג איז געווען אַן אַרעמע. די דעקאָראַציעס זענען געווען ביליגע, צוזאַמענגעשטוקעוועט פון פאַרשידענע פּיעסן. די טעאַטער-קליידער זענען אויך געווען פון ביליגן סאָרט און דער אָרקעסטער איז געווען אַ קליינער, איז די אָפּערע אַרויסגעקומען אַ חוּק, הגם די זינגער וואָס ער האָט געבראַכט זענען געווען גאַנץ פיינע.

מיין מיינונג איז, אַז דאָס אידישע טעאַטער מוז זיין אידיש. עס דאַרפן געשטעלט ווערן פּיעסען פון אידישן לעבן. די מוזיק מוז זיין אַ עכט-אידישע, די מעלאָדיעס דאַרפן אַריינדריינגען אין די אידישע הערצער פון פּובליקום. איך אַליין האָב שוין פיל מאָל פּרוּבירט צו שטעלן שעהנע זאַכן, וואָס האָבן ביי די אומת-העולם געהאַט אַ ריזיגן דערפאַלג. אָבער ביי אונז, אויף דער אידישער בינע, זענען די פּיעסען געווען אַ דורכפאַל. בלויז אייניגע וועלט-פּיעסען האָבן אידישע אַקטיאָרן ניט געקענט דער'הרג'ענען, ווי „האַמלעט“, „ראַמעָ און דזשוליעט“ און „די הונגענאָטן“.

דערמאָנענדיג „ראַמעָ און דזשוליעט“ וויל איך איבערגעבן אַ טשיקאַווע געשיכטע, וואָס האָט פּאַסירט ווען איך האָב דאָס ווערק אויפגעפירט אין פּילאַדעלפּיע.

„ראַמעָ און דזשוליעט“ איז אויפגעפירט געוואָרן אין ווינדזאָר טעאַטער אין דער צייט וואָס איך בין דאָרטן געווען איינער פון די פאַרטנערס. איך

האָב געשפּילט די ראָלע פון „ראַמעאָ“ און די שעהנע סאָפּיע קארפּ האָט געשפּילט „דזשוליעט“. ווי די לעזער ווייסן שוין, איז סאָפּיע קארפּ געווען אַ זעהר שעהנע, און געזונגען האָט זי בעסער פון דעם בעסטן חזן. זי האָט זיך געקענט אָנטאָן אויף דער בינע, בעסער. שענער, ווי וועלכע אַנדערע שוישפּיל־לערין. איר קליידן זיך האָט געהאַט אַ שם. יאָ, סאָפּיע איז געווען אַ גאַנץ וואוילע אַקטריסע. זי האָט אָבער געהאַט איין גרויסן חסרון — זי האָט קיין ראָלע ניט געקענט אויסלערנען. זי האָט געקענט שפּילן אַ ראָלע הונד־דערט מאָל און דאָך האָט זי קיין איין וואָרט פון איר ניט געדענקט. יעדעס מאָל וואָס זי איז אויפגעטראָטן אין אַ ראָלע, וועלכע זי האָט שוין פּיל, פּיל מאָל פּריהער געהאַט געשפּילט, האָט זי געהאַלטן אין איין קוקן צום סופּליאַר און נאָכגעזאָגט וואָס ער האָט איר אונטערגעזאָגט. אפּילו אַ נומע שווישפּילערין דאַרף די ראָלע פון „דזשוליעט“ שטודירן אַ לענגערע צייט. עפעס אַ קלייניגקייט שעקספּיר'ס „פּראָזע“, זיין ליבעס־שפּראַך! און איך האָב דוקא געוואָלט, אז סאָפּיע זאָל האָבן ערפּאָלג אלס „דזשוליעט“, און געדפּאַסט האָט זי זיך צו דער ראָלע אויסגעצייכנט, האָב איך מיט איר שטודירט די ראָלע גאַנצע טעג און גאַנץ אָפט אויך גאַנצע נעכט. איך האָב איר ער־קלערט, אז זי דאַרף זיך גוט אונטערגעארטלען צו שפּילן די ראָלע פון „דזשוליעט“. דאָס איז דאָך ניט קיין ראָלע פון „בן־יעקב“, אָדער פון די „קוני לעמעלס“. זי האָט מיך פּאַרשטאַנען און גענומען לערנען מיט חשק, אָבער וואָס מער זי האָט געלערנט, אַלץ וועניגער האָט זי געקענט. אַ זעהר שלעכטן קאַפּ צום לערנען האָט זי געהאַט. זי האָט זיך ווייטער פּאַרלאָזט אויפן סופּליאַר. ער וועט איר שוין ארויסהעלפּן, כאַטש עס פּלעגט אָפט פּאַסירן אזא קאַמישער פּאַל: פּלעגט דער סופּליאַר זיך אויסשניצן די נאָז, אָדער ער האָט זיך פּאַרהוסט און אַ וויילע ניט געקענט סופּלירן, פּלעגט סאָפּיע פּאַרבלייבן אין דער גרעסטער פּאַרלעגנהייט. זי איז אָבער ניט שטיין געבליבן. זי האָט דאָן גענומען ריידן פּראָזע פון אַנדערע פּיעסען. וואָס עס איז איר אַרײַנגעפּאַלן אין מויל האָט זי גערעדט. פּאַרשטייט זיך, אז אין שעקספּיר'ס „ראַמעאָ און דזשוליעט“ קען מען קיין אייגענע פּראָזע ניט רעדן.

איך האָב געלאָזט אויף דער בינע פון ווינדזאָר טעאַטער אויפבויען דעם באַלקאָן פּאַר דער באַרימטער סצענע, אין וועלכער דזשוליעט זיצט אויפן באַלקאָן און ראַמעאָ דראַפּעט זיך אַרויף צו איר אויף אַ לײטער פון בלומען. שעקספּיר שײַדערט אין דער סצענע ווי די אַרימע פּאַרליבטע קאָן געבעך

ניט שלאָפן דורך די נעכט, זיצט זי אויפן באַלקאָן און פאַנטאַזירט וועגן איר געליבטן. דער געליבטער אין וועמעס האַרץ עס פלאַמט אויך אַ ליבעס־פייער, קאָן אויך ניט שלאָפן גאַנצע נעכט, בלאַנדזשעט ער אַרום זיין געליב־טערס הויז מיט דער האַפנונג, טאַמער וועט זי זיך באַווייזן אויפן באַלקאָן, און ווען ער דערזעט איר פלוצלינג, דראַפעט ער זיך פלינק אַרויף צו איר. איך האָב אומישנע געמאַכט דעם באַלקאָן אַזוי, אַז ער זאָל אויסקומען גאַנץ נאַהענט צום סופליאַר. איך אליין האָב דעם סופליאַר ניט געדאַרפט האָבן, ווייל איך האָב מיין ראַלע געקענט אויף אויסווייניג. די אַנדערע שוישפילער האָבן אויך זייערע ראַלן גוט געקענט. דאָס האָב איך געטאָן בלויז צוליב סאָפיע'ן, אַז זי זאָל קענען הערן די ווערטער וואָס דער סופליאַר וועט איר דערלאַנגען פון זיין בודסע. אַ הויז דעם האָב איך אַוועקגעשטעלט אַ מענטשן פון יענער זייט פון באַלקאָן, וועלכן דער עולם אין טעאַטער האָט ניט געקענט זען. אויך ער האָט סופלירט סאָפיע'ן. אַלץ איז דורכגעגאַנגען בשלום און „ראַמעאַ און דזשוליעט“ איז געווען אַ גרויסער ערפאָלג. מיידל־לעך פלעגן ברענגען זייערע יונגעלייט, אַז זיי זאָלן זיך לערנען ביי טאַמאַשעווסקי'ן און סאָפיע קאַרפ ווי אַזוי מען דאַרף זיך ליבן. ביי יעדער פאָר־שטעלונג פון „ראַמעאַ און דזשוליעט“ איז דאָס טעאַטער געווען געפאַסט מיט יונגע באַים און יונגע מיידלעך. מענער פלעגן אויך ברענגען זייערע ווייבער און ווייבער זייערע מענער, אַז זיי זאָלן אויך נעמען אַ לעסאָן אין ליבע. די פרויען פלעגן זיך גאָר קוויטן מיט די ליבעס־סצענעס פון „ראַמעאַ און דזשוליעט“. אין זייערע צייטן, ווען זיי האָבן געפירט ראַמאַ־נען, האָבן זיי אַזאַ שענהע ליבעס־שפראַך ניט געהערט. יא, „ראַמעאַ און דזשוליעט“ איז פאַר מיר געווען אַ שמאַליץ־גרוב. מיין באַנק־ביכל איז מיט יעדער וואָך אַלץ פעטער געוואָרן, און געלעבט אַ גוטן טאָג האָט מען אויך.

צען וואָכן האָבן מיר געשפילט „ראַמעאַ און דזשוליעט“ ביי געפאַסטע הייזער.

אַ געוויסן טאָג קומט צו מיר מיין קאָלעגע און פריינט, דער כאַראַקטער־קאָמיקער ישראל וויינבלאַט, דער פאַטער פון דעם באַקאַנטן נישט־לאַנג פאַרשטאַרבענעם לאַיער, טשאַרלס וויינבלאַט, און פון דער אַקטריסע סאַבינאַ וויינבלאַט. ער האָט געהאַט באַשלאָסן זיך צוריקצוציהען פון דער בינע און ווערן אַ פאַרמער. ער האָט געקויפט אַ פאַרם אין דער אידישער קאָלאָניע ראַזענהיים (און אפּשר איז דאָס געווען אין וויינלאַנד, ניו דזשורזי,

איך געדענק שוין ניט גענוי). ער דערציילט מיר, אז ער דארף באצאלן טעקסעס און א מאָרטגעדזש און ער דארף נאָך און נאָך זאכן, ער מוז, אלזאָ, נויטיג האָבן עטלעכע הונדערט דאלער. ישראל וויינבלאט איז געווען א גוטער, א דימענטענער מענטש און אן אמת'ער פריינט. ער איז אויך געווען א געשוואוירענער פריינט פון סאָפיע קארפ. וויינבלאט'ן האָבן אלע געמוזט ליב האָבן. ער האָט פאַר יעדן איינעם געהאַט א גוט וואָרט און געקענט זאָגן גוטע, געלונגענע וויצן. געקומען איז וויינבלאט ניט אַליין. ער האָט געבראַכט מיט זיך סאָפיע קארפ. אלזאָ, איך מוז עפעס טאָן פאַר וויינבלאט'ן, אז ער זאָל קענען באצאלן די טעקסעס און דעם מאָרטגעדזש. סאָפיע קארפ לייגט מיר פאַר, אז מיר זאָלן ביידע, איך און זי, שפילן א בענעפיט פאַר וויינבלאט'ן אין פילאדעלפיע און אז מיר זאָלן שפילן „ראָ-מעאָ און דזשוליעט“.

— ס'טויטש, — זאָג איך — ווי קען איך איצט די פיעסע שפילן אין פילאדעלפיע? איך האָב געדענקט מיט דעם שטיק צו פאָרן קיין פילא-דעלפיע אין דעם זומער-סעזאָן, וואו איך קען פארדינען אין איין נאַכט ווייניגסטנס פופצן הונדערט דאלער און נאָך מער. אָבער סאָפיע'ס א וואונק מיט אירע שעהע אויגן, אירער א גלעט, האָט געקענט דאָס גרעסטע עקשנות ברעכן. איך האָב צוגעזאָגט וויינבלאט'ן צו שפילן „ראָמעאָ און דזשוליעט“ אין פילאדעלפיע.

וויינבלאט איז אוועקגעפאָרן א גליקלעכער און האָט אין פילאדעלפיע אנאָנסירט, אז איך וועל שפילן „ראָמעאָ און דזשוליעט“ אין דעם דאָרטן אַרטש סטריט טעאַטער.

מאָרים פינקעל, ווי דער לעזער ווייסט, איז שוין געווען פארהייראַט צו מיין שוועסטערל עמאַ. ער איז געווען דער דירעקטאָר פון דעם אַרטש סטריט טעאַטער. ווען איך האָב וויינבלאט'ן צוגעזאָגט צו שפילן פאַר אים א בענעפיט, האָב איך דאָס אינגאַנצן געהאַט פאָרגעסן. ווען איך האָב זיך שפעטער דערמאָנט אָן דעם, איז שוין געווען צו שפעט. פאָוסטערס זענען שוין געווען אויסגעהאַנגען איבער גאַנץ פילאדעלפיע און אידן זענען געלאָפן נאָך בילעטן ווי נאָך מצה-וואסער. איך בין אלזאָ, געווען געצוואונגען צו פאָרן שפילן אין פילאדעלפיע. פינקעל האָט צוגעגרייט די פיניסטע דעקאָראַציעס, אזוי ווי איך האָב פאַרלאָנגט. ער האָט אויך געמאַכט שעהע

בינע-עפעקטן. איך בין געקומען אין פילאדעלפיע א טאָג פריער, כדי צו זען אז אלץ זאָל זיין אין אָרדנונג.

אריינקומענדיג אין אַרטש סטריט טעאַטער, בין איך ניט אַריינגעגאַנגען אין אַפּיס, ווייל איך האָב זיך ניט געוואָלט באַגעגענען מיט פינקלען. איך בין באַלד אַרויף אויף דער בינע. די בינע-אַרבעטער האָבן געפּאָלגט אלץ וואָס איך האָב זיי געהייסן טאָן.

פּלוצלינג קומט אַן מיין שוועסטערל עמאַ, וועלכע איך האָב ניט געזען זינט זי איז אַנטלאָפּן מיט פינקלען. זי פּאַלט מיר אויפן האַלז, קושט מיך און וויינט, איך זאָל איר מוחל זיין.

— באַריס, באַריס, ברודערל טייערער, זיי מיר מוחל, לאַמיר זיך איבער-בעטן. . . .

קיין גזלן בין איך קיינמאָל ניט געווען. מיין שוועסטערלס טרערן האָבן מיין האַרץ גערירט, איך האָב זי אַרומגענומען און צוגעדריקט צו מיין ברוסט און אָפּגעווישט מיט מיין טאַשן-טיכל אירע טרערן. איך האָב איר מוחל געווען. עמאַ האָט זיך געפּיהלט אַ גליקלעכע. זי האָט גענומען פרעהלעך שרייען: „פינקעל, פינקעל“ פינקעל איז אַרויפגעקומען אויף דער בינע און אויסגעשטרעקט צו מיר זיין האַנט. עמאַ'לע האָט אָנגעד-נומען מיין האַנט און זי פאַראייניגט מיט פינקעל'ס. מיר האָבן זיך איבער-געבעטן.

— שלום על ישראל, זאָל זיין שלום ביי אידן — האָט פינקעל אויס-גערופן.

איך האָב אָן אַ זייט אַ פרעג געטאָן ביי מיין שעהן שוועסטערל, צי זי איז צופרידן מיט איר צוזאַמענלעבן מיט פינקלען. זי האָט מיר פאַרזיכערט, אז זי איז אַ צופרידענע, אַ גליקלעכע, בין איך אויך געווען אַ צופרידענער און אַ גליקלעכער. דינער האָב איך שוין געגעסן ביי פינקלען. איך האָב ביים פאַרפּאָלק געטראַפּן אַ זעהר שעהנע און רייכע היים. ער האָט באַוואוינט אַ גאַנץ הויז פון דריי שטאָק, אויף אַ שעהנער סטריט, אַנטסקעגנאיבער אַ גאַרטן. צוויי דינסטן האָבן באַדינט ביים דינער. פינקעל האָט ליב געהאַט אַ גוט ביסעלע בראַנפן, אַ גוט פּלעשעלע וויין און גוטע רומענישע מאַכלים (ער איז געווען אַ רומענישער). זיי האָבן מיך ניט געלאָזט אַוועקגיין און איך האָב ביי זיי געמוזט איבערנעכטיגן. איך האָב באַמערקט, אז פינקעל באַהאַנדעלט עמאַ'ן זעהר איידעל, זעהר פּיין, אָבער ניט ווי אַ געליבטער אָדער פאַרליבטער האָט ער זיך צו איר באַצויגען, נאָר ווי אַ טאַמע

צו זיין באַליבטער טאַכטער. פינקעל איז שוין געווען צו אַלט פאַר ליבע, א צו אַלטער „ראַמעאַ“ איז ער שוין געווען.

אויף מאָרגן איז געקומען די טרופע פון ניו יאָרק. מיר האָבן גענומען מאַכן פּראָבע. דער באַלקאָן איז נאָך ניט פאַרטיג געווען. פינקעל האָט מיר אָבער פאַרזיכערט, אז ביינאַכט צו דער פּאַרשטעלונג וועט דער באַלקאָן זיין פאַרטיג.

אין אָונט איז אַרטיט סטריט געווען שוואַרץ פון מענטשן, וועלכע האָבן זיך געשטופט צו קריגן טיקעטס צו זען „ראַמעאַ און יוליאַ“. דער טעאָטער איז געווען אזוי געפאַקט, אז עס איז ניט געווען וואו אַ שפּילקע צו וואַרפן. אַלץ איז צוגעגאַנגען גלאַט ביז צו דער באַלקאָן־סצענע, און דאָ האָט פּאַסירט אַן אונערוואַרטעט אומגליק.

דער באַלקאָן איז געמאַכט געוואָרן ווייט אוועק פון דעם סופּליאַר־ס בודקע. פינקעל האָט נאָטירלעך ניט געוואוסט, אז אין מיין טעאָטער אין ניו יאָרק האָב איך אומישנע אויפגעבויט דעם באַלקאָן נעבן דער סופּליאַר־בודקע. און איך, זייענדיג צעטראָגן פון דער באַנענעניש מיט עמא און פינקלען, האָב זיך פאַרגעסן וועגן דעם. איך האָב אויך פאַרגעסן אַנצושטעלן אַן עקסטראַ מענטשן פון יענער זייט פון באַלקאָן, וואָס זאָל אויך סופּלירן סאָפּיע'ן איר ראַלע, ווי איך האָב דאָס געמאָן אין ניו יאָרק.

און אַט קומט ביינאַכט די פּאַרשטעלונג: סאָפּיע קומט אַרויס אין נעגליזשע און זעצט זיך אוועק אויפן באַלקאָן, איר קאָפּ אַנגעשפּאַרט אויף דער רעכטער האַנט. ראַמעאַ, דערזעהענדיג זיין געליבטער יוליאַ, שפּרינגט אַריבער דעם פּאַרקאָן און נעמט זיך דראַפען ווי אַ קאָץ איבערן לייטער צווישן די בלומען. ער באַגריסט זיין געליבטע. די שעהנע רייצענדע יוליאַ דאַרף ענטפערן איר ראַמעאַ אזוי ווי שעקספּיר האָט אַנגעשריבן. סאָפּיע זאָגט צו מיר אין דער שטיף:

— באַריס, איך הער ניט דעם סופּליאַר !

איך פרוביר איר צו סופּלירן די ווערטער. סאָפּיע זאָגט מיר:

— באַריס, איך הער קיין איין וואָרט ניט !

איך בלייב שטיין אויפן לייטער אַ פאַרגליווערטער, אַ פּאַרצווייפלטער, איך שעפּטשע צו סאָפּיע'ן:

— רעד, איך סופּליר דאָך דיר וואָס דו דאַרפסט זאָגן.

זי ענטפערט מיר ווייטער, אז זי הערט ניט.

צווישן פובליקום ווערט אן אומרוהיגקייט. דער עולם האָט אַ פנים אָנגעהויבן צו פאַרשטיין, אז עפעס קומט דאָ פאַר. סאָפיע הייבט אָן צו רעדן די פּראָזע פון „אַלעקסאַנדער“, פון „בן יעקב“, פון „שולמית“, אָבער ניט קיין איין וואָרט פון „ראַמעאָ און יוליאַ“. איך שטיי אַ פאַרצווייפלטער און ווייס ניט וואָס צו ענטפערן אויף איר פּלאַפּלען. איך זאָג צו איר ווידער גאַנץ שטיל:

— סאָפיע, וואָס טוסטו, דו רעדסט דאָך גאָר ווערטער פון „שולמית“.
זי ענטפערט מיר:

— וואָס זאָל איך טאָן, אז איך הער ניט קיין איין וואָרט פון סופליאַרן דאָס גאַנצע בלוט האָט זיך מיר אָנגעצונדן. איך האָב געפיהלט, אז אָט, אָט און דער מוח רייסט זיך ביי מיר אויף. איך האָב געפיהלט ווי זיך אַרונטערצווואַרפן פון באַלקאָן און דעם קאַפּ זיך צעשפּאַלטן. איך לאָז איר ווייטער רעדן, און זי רעדט פאַר פייער און פאַר וואַסער. איין וואָרט קלעפט זיך ניט צום אַנדערן. איך בין אַראָפּגעשפרונגען פון באַלקאָן, אזוי, אז קיינער אין טעאַטער זאָל מיך ניט זען. די אַקטיאָרן זענען אין יענעם מאָמענט געווען אין זייערע דרעסינג־רוםס. פינקלען און עמאַ'ן האָב איך אויך ניט געזען אויף דער בינע. איך האָב זיך געלאָזט גיין צו מיין דרע-סינג־רום. גייענדיג, האָב איך נאָך געהערט ווי סאָפיע זאָגט אַ מאָנאָלאָג פון „שולמית“. איך בין אַריינגעפאלן אין מיין דרעסינג־רום מיט אַ פאַר-קלעמט האַרץ. שנעל האָב איך זיך איבערגעטאָן אין מיינע אייגענע קליידער און בין אַריינגעגאַנגען. סאָפיע האָט נאָך אַלץ גערעדט דעם מאָנאָלאָג. איך בין אַרויס פון טעאַטער און קיינער האָט מיך ניט באַמערקט. איך האָב גראַד אָנגעטראָפן אויף אַ באַן, וואָס איז אָפּגעגאַנגען קיין ניו יאָרק און בין אַהיימגעפאָרן. אויפן וועג האָב איך ערשט באַטראַכט וואָס איך האָב דאָ אַפּגעטאָן. איך בין געווען שטאַרק אויפגערעגט צוליב מיין האַנד-לונג, אָבער צוריקכאַפן האָב איך שוין ניט געקענט. די באַן איז געפלוּיגן און מיך געפירט קיין ניו יאָרק.

קומענדיג אין ניו יאָרק בין איך אַוועק אין אַ טערקישער באַד. דאָ האָב איך געקראָגן אַ שרעקלעכן פיבער און מען האָט געמוזט ברענגען אַ דאקטאר, וועלכער האָט מיר געגעבן אַ מעדיצין, כּרי איינצושטילן מיינע צערודערטע נערוון. איך בין געווען קראַנק צוויי וואָכן און קראַנקערהייט האָב איך געמוזט שפּילן טעאַטער. מיט סאָפיע'ן האָב איך מער ניט געוואָלט שפּילן, איך האָב איבערהויפּט מער ניט געוואָלט מיט איר זיך באַגעגענען.

א געוויסן אָוונט קומט צו מיר סאָפיע אין מיין דרעסינג־רום. זי האָט זיך שטאַרק צעוויינט און מיר געבעטן, איך זאָל איר מוחל זיין. זי האָט דאָך דאָס ניט געטאָן כדי מיר וויי צו טאָן. זי פאַרענטפערט זיך, אַז זי ווייסט אַליין ניט וואָס מיט איר האָט דאַמאָלסט פאַסירט. און אזוי ווי איך בין ניט קיין גזלן, איבערהויפט ווען אַ שעהנע פרוי וויינט און חלש'ט מען זאָל איר מוחל זיין, האָב איך איר מוחל געווען. איך האָב געמוזט גיין מיט איר עסן סאַפער אין אַ גרויסן בראָדווייער רעסטאָראַן, וואו עס האָט געשפילט שעהנע מוזיק און שעהנע מיידלעך האָבן געזונגען און געטאַנצט. סאָפיע איז געווען שעהנער פון די אַלע מיידלעך, וואָס האָבן געזונגען און געטאַנצט, זי איז געווען שעהנער פון די מיידלעך און ווייבלעך, וועלכע האָבן פאַרנומען די טישלעך אין דעם רעסטאָראַן. ביז שפּעט אין דער נאַכט האָבן מיר דאָרטן פאַרבראַכט. איך האָב שוין אינגאַנצן פאַרגעסן אָן דעם אומגליק אין פּילאַדעלפיע. עס איז שוין געווען כמעט פאַרטאָג ווען מיר זענען אַרויסגעגאַנגען פון רעסטאָראַן. איך האָב גענומען אַ קערעדוש און מיר זענען געפאָרן שפּאַצירן אין סענטראַל פאַרק. מיר זענען דורכגעפאָרן עטלעכע מאָל דעם פאַרק, און איך האָב סאָפיע'ן צוגעפירט אַהיים. עס איז שוין געווען גרויסער טאָג. אָט אזוי האָב איך זיך מיט סאָפיע'ן איבער געבעטן. דער שלום האָט אָנגעהאַלטן פיל, פיל יאָרן, ביז די שעהנע סאָפיע האָט זיך מיט אַלעמען אויף אייביג געזעגנט און איר שעהנע טאַכטער, ראָז זעלע, האָט פאַרנומען דעם פּלאַץ פון איר מוטער, אַלס פּרימאָדאַנע אין מיין טעאַטער. איצט איז שוין ראָזעלע אויך געבן איר מוטער.

פּילאַדעלפיע האָט אַ לאַנגע צייט געקאַכט מיט דער געשעעניש פון „ראָמעאָ און יוליאַ“. דעם לעזער איז דאָך אַודאי אינטערעסאַנט צו וויסן מיט וואָס יענע היסטאָרישע פאַרשטעלונג אין אַרטש סטריט טעאַטער האָט זיך געענדיגט, וועל איך אים דאָס דערציילן:

ווען פינקעל האָט זיך דערוואוסט, אַז איך האָב געמאַכט פּליטה, איז ער, אַ פאַרסאָפּעטער, אַרויפגעלאָפן אויף דער בינע און געהייסן אַרונטער־לאָזן דעם פאַרהאַנג. דאָן איז ער אַרויס און געהאַלטן אַ רעדע פאַר דעם פּובליקום, אַז טאַמאַשעווסקי איז פּלוצלינג קראַנק געוואָרן און מען מוז דעריבער שפּילן אַן אַנדערע פּיעסע. דאָס פּובליקום האָט געשריען און געוואַלדעוועט, פיל האָבן גענומען זייער געלט צוריק. פאַר די, וועלכע זענען געבליבן אין טעאַטער, האָט מען געשפּילט „שולמית“.

דאָס „אידל פון עסעקס סטריט“ באַווייזט זיך.
 דער איבעראַשטער באַזוך - מאַריסאַן קומט צוריק
 און דערקענט מיך נישט - ער ווערט אַ קאַרטן
 שפּילער - ער שפּילט דייטש און די אַנדערע
 אַקטיאָרן אויף מאַמע-לשון - „באַריס, דו ביסט
 מיין פאַטער!“

אין די ערשטע קאפיטלעך פון מיינע עראינערונגען, האָב איך געבעטן
 דעם לעזער, אַז ער זאָל ניט פאַרגעסן דעם „אידעל פון עסעקס סטריט“. איך
 האָב דערביי באַמערקט, אַז מיר וועט שפּעטער נאָך אויסקומען וועגן אים
 צו שרייבן. ווי דער לעזער קען זיך דערמאָנען, איז אַט דאָס „אידל פון
 עסעקס סטריט“ געווען דער מלאַך הגואל, דער רעטער פון מיינ פאַמיליע.
 מיר האָבן דאָמאָלסט געלעבט אין גרויס אַרעמקייט. עס איז געקומען אַזוי
 ווייט, אַז דער לענדלאַרד, אַ בוטשער, האָט אונז מיט די בעבעכעס אין גאַס
 אַרויסגעשטעלט. איך בין גראַד צוגעקומען צום הויז אין דעם מאָמענט
 ווען עטלעכע געזונטען קריסטן, דעם שעריפּס מענטשן, האָבן אַרונטערגע-
 טראָגן אונזער מעבל.

דאָס אידל האָט מיך אָנגענומען פאַרן האַנט און איז מיט מיר אַרייַן
 געגאַנגען צום לענדלאַרד, וועלכער האָט געהאַט זיין בוטשעריסטאָר אין
 זעלבן הויז, וואו מיר האָבן געוואוינט. ער האָט באַצאָלט פאַר דעם חודש
 רענט וואָס אים איז געקומען און האָט אים געגעבן נאָך פאַר אַ חודש פאַראַויס.
 דער לענדלאַרד האָט גלייך געהייסן די זעלבע קריסטן צוריק אַרייַנטראָגן
 אין הויז די מעבל. אונזער רעטער האָט זיך מיט דעם נאָך ניט באַנוגנט.
 ער האָט אַרויפגעבראַכט גראַסערי זאַכן אין הויז און פאַר מיר און פאַר
 די אַנדערע קינדער האָט ער געקויפט קליידער. דער גוטער, ליבער מענש
 איז געוואָרן אַ הויזפּריינט ביי אונז. ער פֿלעגט קומען צו אונז ווען מיר

האָבן שוין געהאט געמופט פון איסט בראָדוויי, וואו די אויבען-באשריבענע סצענע האָט פאָסירט, אין עלדרידזש סטריט. אונזער נייע דירה איז געווען אַ שעהנערע און אַ באַקוועמערע.

פלוצלינג האָט אונזער פריינד אויפגעהערט אונז צו באַזוכן. מיר האָבן זיך נאָכגעפרעגט וועגן אים, אָבער מיר האָבן קיין שום ידיעה ניט געקענט קריגן, — פארשוואונדן זיי אין וואַסער אַריין!

עס זענען אוועק יאָרן און יאָרן און מיר האָבן וועגן דעם „אידל פון עסקס סטריט“ ניט געהערט.

אַ געוויסן סעזאָן האָב איך אָפגעמאַכט מיט אַ אירישן טעאַטער-מעד-נעדזשער פון באַסטאָן צו שפילן ביי אים צוויי פאָרשטעלונגען, איינע אין באַסטאָן און איינע אין טשעלסי. אין טשעלסי האָב איך געשפילט „די הונגענאָטן“, וואו איך שפיל די ראָלע פון קעניג קארל דעם 9טן. אין יענער צייט איז דאָס געווען איינע פון מיינע גרויסע סוקסעס-דראָלן. דאָס טעאַטער איז אינגאנצן געווען אויספארקויפט. די אידן פון טשעלסי זענען נתפעל געוואָרן פונם נאָמען „הונגענאָטן, אָדער קעניג קארל דער 9טער, פון אלע-סאַנדער דימאָ“, און זיי זענען געקומען אין די מאַסן אין טעאַטער.

נאָכן ערשטן אַקט קומט אַריין אין מיין דרעסינג-רום דער דאָרקיפער און זאָגט מיר, אַז עפעס אַ אידל פרעגט זיך אויף מיר. איך האָב געהייסן דעם דאָרקיפער ער זאָל דעם מאַן גלייך אַריינפירן צו מיר אין דרעסינג-רום. איך זיך זיך אזוי אויף אַ ברייטן שטול אָנגעטאָן אין די גאָלדענע קליידער, מיט אַ גאָלדענעם מאַנטל און מיט אַ דימענטענעם האַלדבאַנד, מיט אַ גאָלד-דענעם קרייץ, באַזעצט מיט בלישטשענדע שטיינער, עפנט זיך די טיר און דער דאָרקיפער לאָזט אַריין אַן אָרעם קליין אידל, אינגאנצן איינגע-שמירט ווי מיט סאַזשע. ווי אַ הימישער קוימען-קערער האָט ער אויסגעזען. די קליידער, וואָס ער האָט געטראָגן, זענען אויך ניט געווען קיין זויבערע און דער הוט איז ביי אים געווען אַ צעקנייטשטער. אויף זיין העמד זענען געווען בלוז שוואַכע סמנים, אַז עס איז אַמאָל געווען ווייס. מיין גייסט בלייבט שטיין ביים טיר און זאָגט מיר „אַ גוטן אָונט“. די דרעסינג-רום איז ניט געווען העל באַלויכטן. איך האָב פון תמיד ליב לעמפלעך פון פאָר-שידענע קאָלירן, און די לעמפלעך פלעגט דער מענטש, וואָס פלעגט מיך אָנטאָן, מיטפירן מיט זיך וואו איך בין נאָר געפאָרן, און אין דער נאַכט פון דער פאָרשטעלונג פלעגט ער זיי אַריינשמעלן אין מיין דרעסינג-רום, האָב

איך נישט געקענט גוט זען דאָס פנים פון מיין גאָסט. איך ענטפער אים אויף זיין „גוטן אָונט“ און פרעג ביי אים:

— וואָס פאַרלאַנגט איר, ר' איד, וואָס קען איך טאָן פאַר אייך?

מיין גאָסט שטעהט אַ ווילע אַ שווייגנדיגער, ניט רירנדיג זיך פון אָרט ביי דער טיר. נאָך אייניגע סעקונדן פון שטילשווייגן, רופט ער זיך אָן:
— ווען דו וועסט מאַכן ליכטיג, וועסטו מיך פילייכט דערקענען.

איך האָב געהייסן מיין דרעסער ער זאָל מאַכן ליכטיג. איך בין געווען טשיקאווע צו וויסן ווער עס איז דער מאַן, וועלכער דוצט מיר. ווען עס איז געוואָרן ליכטיג, האָב איך מיין גאָסט דערקענט. — „דאָס אידל פון עסעקס סטריט“ איז פאַר מיר איצט געשטאַנען. איך בין אים געפאַלן אויפן האַלז און אים גענומען קושן. פון גרויס שמחה האָב איך ניט גע-וואוסט וואָס איך זאָל טאָן מיט אים. איך האָב אַרײַנגערופן אַלע מײַנע שױשפילער און צו זיי געזאָגט:

— קינדער, איך בין היינט דער גליכלעכסטער מענטש אין טשעלסי, אין באָסטאָן, ניו, אויף דער גאַנצער וועלט. איר זעט — האָב איך אַנ-געוויזן אויף מיין גאָסט — אַט דעם מענטשן האָב איך שוין יאָרן לאַנג ניט געזען, און דורך דער גאַנצער צײַט האָב איך ניט אויפגעהערט צו טראַכטן וועגן אים. אַ לאַנגע צײַט האָב איך אים אַרומגעזוכט און געבענקט נאָך אים.

איך האָב פאַר מײַנע קאַלעגן דערצײלט די גאַנצע מעשה וועגן אונזער רעטער, מיין איצטיגן אונעררוואַרטעטן גאָסט.

איך האָב מיין גאָסט נאָכאַמאָל געקושט. דער גלאַס האָט גענומען קלינגען, אַ סיגנאַל, אַז מען גײט אָנהײבן שפילן דעם צווייטן אַקט. איך האָב גע-בעטן מיין אונעררוואַרטעטן גאָסט, ער זאָל נישט אַוועקגיין, ער זאָל וואַרטן אויף מיר אויף דער בינע, הינטער די קוליסן. ער האָט אַזוי געטאָן.

ווען איך האָב געענדיגט מיין סצענע, בין איך ווידער צוגעלאָפן צו אים, און „קעניג קארל“ האָט זיך ווידער צוקושט מיט דעם אַרײַמען אידל.

די פאַרשטעלונג האָט זיך געענדיגט און איך האָב זיך איבערגעטאָן. דאָ האָב איך שוין געהאַט גענוג צײַט צו רײדן מיט מיין ליבן גאָסט.

— וואָס טוט איר, טײערער פּרײַנט? ווי גײט עס אײך? מיט וואָס באַשעפּטיגט איר זיך? איך בין היינט רײך און איך וויל אײך באַצאָלן פאַר אַלץ, וואָס איר האָט אַמאָל געטאָן פאַר מיין פאַמיליע. אפשר דאַרפט

איר געלט? אפשר נויטיגט איר זיך אין א ביזנעס? אפשר קען איך עפעס טאן פאר אייערע קינדער? שעמט זיך ניט, זאגט, זאגט!
 דאס אידל שווייגט א וויילע. דערנאך ניט ער א שאקל מיטן קאפ און זאגט:

— ניין, מיין קינד. איך דארף גארנישט פון דיר. איך בין גליקלעך ווען איך הער, אז עס איז דיר גוט. די גאנצע צייט וואס מיר האבן זיך ניט געזען, האב איך זיך ניט אויפגעהערט צו אינטערעסירן וועגן דיר און איך בין גליקלעך צו הערן, אז דיין נאמען אלס שוישפילער איז גרויס און אז דו ביזט רייך.

איך רופ אויס צו מיינע אקטיאָרן:

— קינדער, די היינטיגע נאכט וועט ביי אונז זיין א פרוילעכען מיר פאָרן אלע אין בעסטן רעסטאָראַן פון באַסטאָן און מיר וועלן זיך לאָזן וואוילגיין, און אלץ צוליב דעם כבוד פון מיין אמאָליגן רעטער.
 מיין גאָסט קוקט אויף מיר מיט א גוטמוטיגן שמיכל.

— מאַסן! — רופ איך אויס צו מיין דרעסער — לויף שוין ארויס אין דרויסן און באַשטעל א האַלב טויז דראַשקעס (קיין טעקעס און אויטאָמאָד בילן זענען נאָך דאָמאָלסט ניט געווען אזוי פאָפולער ווי היינט). מיר פאָרן אלע, אָבער טאָקע אלע, אפילו די סטיידזש-הענט און די פראַפערטי מען. איך פראַווע היינט א יום טוב, א גרויסן יום טוב.

און איך צוקוש זיך ווידער מיט מיין טייער אידעלע.
 מיר זענען אלע פארטיג געוואָרן מיטן אָנטאָן זיך. די אַקטיאָרן שטייען ארום מיר. איך האַלט אַרומגענומען מיין גאָסט.

— נו, חברה, קומט אלע און איר זאָלט אלע נאָכפאָרן נאָך מיין קערעדזש. ווען מיר זענען אַרויסגעקומען אויף דער גאָס, זענען שוין געשטאַנען גרייטע קערעדזשעס. איך גיי אַרײַן מיט מיין גאָסט אין דעם ערשטן קערעדזש און גיב א באַפעל צו אלע אַרטיסטן:

— פאָרט מיר נאָך!

איך זאָג צו מיין באַגלייטער:

— איך ווײס נישט וועלכער רעסטאָראַן איז דער בעסטער אין באַסטאָן, אָבער איך וועל שוין אויסגעפינען.

מיין אַלטער פרוינט זאָגט מיר, אז ער איז בעסער באַקאַנט מיט באַסטאָן ווי איך. ער וועט שוין זאָגן דעם קוטשער וואוהיין צו פאָרן, און ער שטעקט אַרויס זיין קאָפ און זאָגט עפעס דעם קוטשער אויפן אויער.

מיר פאָרן. חברה אין די הינטערשטע קערדזשעס נעמען זינגען. עס איז לוסטיג, פרעהלעך. אָפּפאַרנדיג אַ געוויסע שטרעקע, שטעלט זיך אָפּ מיין קערדזש ביי אַ זעהר שעהן הויז מיט אַ גרויסן אייזערנעם טויער אַרומ-געצאַמט. די אַנדערע קערדזשעס בלייבן שטיין הינטער אונז. דאָס אידל גייט אַרויס און בעט מיר זאָלן אַלע מיטגיין מיט אים. גייען מיר. ער קלינגט אָן ביים טויער און עס קומט אַרויס אַ יאַפּאַנעזישער באַדינער אין פּול-דרעס, און עפנט דאָס טויער. מיר גייען אַריין אין הויז. אין קאַרידאָר נעמט דער יאַפּאַנעזער ביי אונז צו אונזערע העטס און קאומס. מיין פּריינט אַנטשולדיגט זיך. ער וועט באַלד קומען, זאָגט ער. דער יאַפּאַנעזער לאַקעי פירט אונז אַלע אַריין אין אַ גרויסן זאַל, וועלכער איז געווען זעהר טונקל באַלויכט, און ער בעט אונז מיר זאָלן זיך ועצן. ווען אונזערע אויגן האָבן זיך שוין געהאַט אַביסל צוגעוואוינט צו דער האַלבער טונקלקייט, האָבן מיר דערזען, אַז מיר געפינען זיך אין אַ רייך-מעבלירטען זאַל. די ווענט זענען געווען באַהאַנגען מיט טייערע בילדער און טעפּיכער. דער פּלאַך איז געווען אויסגעלייגט מיט פּוטערנע ראָגס. אין אַ ווינקל איז געשטאַנען אַ קאָסטבאַרע פּיאַנע. ניט איך און ניט מייע אַרטיסטן האָבן פאַרשטאַנען נען וואו מיר געפינען זיך און וואָס ס'קומט דאָ פאַר. וואָס האָט עפעס דער קוטשער אונז דאָ אַהערגעפירט? האָב איך דאָך געהייסן, אַז מען זאָל מיך פירן צו אַ רייכן רעסטאָראַן, און דאָ איז דאָך נישט קיין רעסטאָראַן. עפעס איז דאָס מיר פאַרגעקומען ווי אַ מעשה פון טויזנט און איין נאַכט. ווי קומט אָט דאָס אַרימע פאַרסאַזשעטע אידל אין אַזאַ פּאַלאַץ?

עס באַווייזט זיך פּלוצלינג דער יאַפּאַנעזישער לאַקעי און מאַכט ליכטיג דעם זאַל. די אויגן זענען ביי אונז פאַרבליענדעט געוואָרן פון די פיל לעמפלעך אין די טייערע קרישמאַלענע שענדעליערס. מיר זענען אַלע גע-זעסן ווי פאַרגאַפּטע. באַלד באַווייזט זיך דאָס אידל, אויסגעפּוצט אין אַ טאַק-סידאַ, מיט צוויי דימענטענע שפּילקעס אַריינגעשטעקט אין דעם ווייס געפרעסטן העמד און מיט אַ גרויסן דימענטענעם רינג אויפן פינגער. ער באַגרייסט פּריינטלעך אַלעמען. דאָן לויפט ער צו צו מיר, כאַפט זיך אַרום מיט מיר און זאָגט:

— אַן איבערראַשונג, האָ? האָסט געמיינט, אַז איך בין אַ שמאַטע-קלייבערן איצט וועל איך דורך פאַרשטעלן פאַר מיין גאַנצער פאַמיליע, וועלכע וואַרט אויף דיר. איך האָב זיי צוגעזאָגט, אַז איך וועל דורך אַהער-ברענגען.

דאָס אידל גיט אַ קלונג אין דעם כינעזישן טאָס־טאָס, וואָס איז גע־
שטאַנען אויף אַ טישל, און עס עפענען זיך צוויי ברייטע טירן, וועלכע זענען
געווען פאַרהאַנגען מיט זיידענע פאַרטיערן. מיר האָבן דערזען אין דעם
צווייטן צימער אַ לאַנגן טיש, אויף וועלכן עס זענען געווען אָנגעשטעלט
פאַרשידענע מאַכלים און אויך אַלערליי געטראַנקען. דער טיש האָט זיך
געצויגן איבער דער גאַנצער לענג פון דעם צימער, די דאַינינג רום. אויפן
טיש זענען אויך געשטאַנען קרישטאָלענע לאַמפּן. אַרום טיש זענען געשטאַנען
אַלע מיטגלידער פון דעם אידעלס משפּחה: זיין פרוי, קינדער, שניר, איי־
דעמס, — אַלע אין איוונינג דרעסעס. די דאַמען זענען געווען באַהאַנד־
גען מיט טייערע דזשולערי. דאָס אידל שטעלט מיך פאַר פאַר זיין
משפּחה און איך שטעל פאַר מיינע אַרטיסטן. מיר זעצן זיך צום טיש.
באַדינער אין פול־דרעס דערלאַנגען עסן און ניסן אָן אין די בעכער אַלערליי
געטראַנקען. איך הויב אויף מיין בעכער און טרינק אַ טאַסט פאַר מיין
אַלטן פריינט. דערביי דערצייל איך פאַר זיין משפּחה, ווי אזוי דער קאַפּ
פון דער פאַמיליע, האָט מיט פיל יאָרן צוריק געראַטעוועט מיין פאַמיליע,
ווען מיר האָבן זיך געפונען אין אַ שרעקלעכער נויט.

די סצענע איז געווען אַ רירענדע. די באַלעבאָסטע האָט זיך האַרציג
צעקושט מיט איר מאַן. זי איז געווען שטאַלץ מיט זיין עדעלער טאַט.

מיר האָבן פאַרבראַכט אַ זעהר פרעהלעכן אָוונט. יענעם אָוונט וועל
איך מיין גאַנצן לעבן ניט פאַרגעסן. נאָכן סאַפער זענען מיר ווידער אַריין
אין זאַל. דער לאַקעי האָט צוגעטראָגן יעדן איינעם קאווע און סיגאַרן
און סיגאַרעטס. די טעכטער פון דעם באַלעבאָס האָבן אונז אונטערהאַלטן
ביי דער פּיאַנאָ. מיינע אַקטיאָרן און אַקטריסעס האָבן געזונגען און דע־
קלאַמירט.

דאָס „אידעלע פון עסעקס סטריט“ זיצט מיט מיר אין אַ ווינקל און מיר
שמועסן. איך דערצייל אים וואָס מיט מיר האָט פאַסירט די גאַנצע צייט
זינט ער האָט מיך ניט געזען און ער דערציילט מיר וואָס עס האָט מיט
אים פאַסירט. קיין אַרימאן איז ער קיינמאַל ניט געווען. אין ניו יאָרק
האָט ער שווער געאַרבעט, אָבער ער האָט פאַר זיך ניט געזען קיין וועג
ווי זיך אַרויפצואַרבעטן, האָט ער באַשלאָסן אַוועקצופאַרן. ער איז געקומען
אין טשעלסי. דאָ האָט ער גענומען האַנדלען מיט אַלט אייזן, שפּעטער האָט
ער גענומען אָפּקויפן אַלטע הייזער, וואָס מ'האָט געדאַרפט אַראָפּוואַרפן
און אויפבויען אויף דעם פּלאַץ נייע. קורץ, ער צעוואַרפט אַלטע הייזער און

בויט נייע, קויפט און פאַרקויפט אייזן, שטיינער און האַלץ. ער איז אַ גרויסער עושר. זיין פאַמיליען-לעבן איז אויך אַ גליקלעכער. ער האָט נחת פון די קינדער. איין איידעם איז אַ לאַיער, דער צווייטער — אַ דאָקטאר. איין זוהן איז מיט אים אין ביזנעס; דער צווייטער איז אַ פּראָפּעסאָר אין אַ קאָלעדזש.

איך פריי זיך מיט זיין פרייד.

פלוצלינג גיט ער אַ פרעג:

— טאַמאַשעווסקעלע, אפשר דאַרפסטו געלט, אפשר דאַרפסטו אַ טעאָ-טער? איך וועל דיר געבן געלט און איך וועל דיר בויען אַ טעאָטער. ביי מיר ביזטו פונקט ווי מיינס אַ קינד. איך פיהל צו דיר פונקט ווי אַ טאַטע פיהלט צו אַ טייער, ליב קינד. איך האָב דיך געזען דאָס ערשטע מאל שפילן טעאָטער ווען דו ביזט נאָך געווען אַ יונגער בחור'ל. דו האָסט דענסטמאַל געשפילט אין „ראַטשילד'ס ביאָגראַפיע“. זינט דאָן ביזטו מיר געוואָרן איינגעבאַקן אין האַרצן. פונקט ווי מאיר אנשעל ראַטשילד, די ראַלע וואָס דו האָסט געשפילט אַלס אָרעמער אינגל, וועלכער לויפט אַרום נאַקעט און באַרוועס איבער די גאַסן און קלויבט שמאַטעס, — פונקט ווי ער, האָב איך אָנגעפאַנגען מיין קאַריערע מיט שמאַטעס. אמת, איך אַליין האָב די שמאַטעס ניט געקליבן. איך האָב זיי בלויז געקויפט און פאַרקויפט. און נאָך אַצינד האַנדל איך מיט שמאַטעס — אַלט אייזן, אַלטע הייזער, אַלטע ציגל, אייגנטלעך אויך שמאַטעס. . . . טאַמאַשעווסקעלע, שעם זיך ניט, זאָג וואָס איך קאָן פאַר דיר טאָן און איך וועל אַלץ טאָן. געדענקסטו נאָך דאָס לידל, וואָס דו האָסט געזונגען, ווען דו האָסט אין דיין ראַלע געקליבן שמאַטעס אין די גאַסן?

און ער נעמט מיר זינגען דאָס לידל, וואָס איך האָב געזונגען אין „ראַטשילד'ס ביאָגראַפיע“, די פיעסע וואָס מיין טאַטע האָט פאַרפאַסט. ווי דער לעזער דערמאָנט זיך, האָב איך אין דער פיעסע געשפילט צוויי ראַלן: אַלס ראַטשילד דער שמאַטער-קלייבער און אַלס ראַטשילד דער באַנקיר. איך האָב נאָר קיינמאַל ניט געדענקט, אז די ראַלע מיינע זאָל אויף עמיצן מאַכן זאָל שטאַרקן איינדרוק, אז נאָך אזוי פיל יאָרן זאָל ער נאָך געדענקען דאָס לידל, וואָס איך האָב געזונגען.

מיר האָבן זיך גאָרניט געקענט שיידן מיט די ליבע, האַרציגע מענטשן, מיט זייער גאַסטפריינדלעכקייט.

די זעלבע קערעדזשעס, וועלכע האָבן אונז געבראַכט צו דעם רייכן הויז, האָבן אונז אָפגעפירט צוריק אין אונזער האַטעל. דער אַמאָליגער פּעדל־לער און איצטיגער גביר האָט פאַר אַליץ באַצאָלט. מיין אַלטער פּריינט האָט מיך באַגלייט צוזאַמען מיט זיינע איידעם און ביידע זין אין מיין האַטעל. מיר זענען נאָך אַרײן אין אַ קאַפּע און פאַרבראַכט אַ היבשע צייט. די גאַנצע צייט האָט מיין אַלטער פּריינט געהאַלטן מייע הענט אין זיינע און מיר געקוקט אין די אויגן אַרײן, און ווידער האָט ער מיך גענלעט און געמורמלט:

— טאַמאַשעווסקעלע, שעם זיך ניט, איך בעט דיך, זאָג מיר, אפּשר קען איך דאָך פאַר דיר עפּעס טאָן אז איך זאָל דיך מאַכן גליקלעך.
איך האָב זיך מיט מיין אַלטן פּריינט געזעגנט. איך האָב אים נאָך אַמאָל געדאַנקט פאַר אַליץ וואָס ער האָט אַמאָל געטאָן פאַר מיין אַרעמער פאַרמיליע און אים געבעטן, ער זאָל מיך קומען באַזוכן אין ניו יאָרק.
— איך וועל זיך פילן גליקלעך ווען איך וועל אייך זען זיצן אין אַ לאָזשע אין מיין טעאַטער. איך וועל דאַמאָלסט שפּילן נאָר פאַר אייך, נאָר פאַר אייך, מיין טייערער פּריינט, רעטער פון מיין גאַנצער פאַמיליע.
ער איז קיין ניו יאָרק ניט געקומען. איך האָב אים מער ניט געזען, ניט אים און ניט קיינעם פון זיין פאַמיליע. איך טראָג זיך אָבער אַרום מיט אַ הייסן וואונש אים און זיינע קינדער נאָך אַמאָל צו באַגענען. עס וועט דאָן זיין ביי מיר אַ גרויסע שמחה.

די לעזער געדענקען פון אַ פּריערדיגן קאַפיטעל ווי אזוי איך האָב זיך באַקאַנט מיט מאָריס מאָריסאָנ'ען אין שיקאַגאָ.

אַ לאַנגע, לאַנגע צייט האָב איך פון מאָריסאָנ'ען ניט געהערט. איך שפּיל אין ניו יאָרק אין טהאַליאַ טעאַטער און האָב גרויס ערפּאָלג מיט מייע אָפּערעטן. אַ געוויסן פאַרמיטאָג קום איך אין טעאַטער צו פּראָבע, זאָגן מיר חברה שווישפּילער, אז מאָריסאָן איז דאָ אין ניו יאָרק. זיי האָבן אים געזען אין מאַרקוויז'ס קאַפּע (די דאַמאָלסטיגע בירזשע פון אידישע שווישפּילער). איך וואונדער זיך: מאָריסאָן איז דאָ אין ניו יאָרק און ער קומט ניט צו מירן איך טראַכט ביי זיך: וואָס פאַר אַ שלעכטס האָב איך אים געטאָן?

איך דערמאָן זיך וועגן זיין פאַרשוואונדן ווערן פון שיקאַגאָ. זיין איצטיגן אויסבאַהאַלטן זיך פאַר מיר איז אומפאַרשטענדלעך, אָבער איך

טרייסט זיך: ער וועט נאך אוראי קומען, און אפשר האָט ער מיך געזוכט און ניט געפונען. אפשר איז ער געווען ביי מיר אין דער היים און מיך ניט געטראָפן.

נאָך פראָבע גיי איך אַרויס פון טעאַטער. איך בלייב שטיין אויף די ברייטע טרעפּ, וועלכע האָבן אַרײַנגעפירט אין טעאַטער און זע ווי אויף דער אנדערער זייט, ביים ווינדזאָר טעאַטער, שטייט מאָריסאָן מיט אַ גרופּע אידישע שווישפּילער. איך זע זיי לאַכן, טראַכט איך ביי זיך, וואַרשיינלעך דערציילט זיי מאָריסאָן זיינע דייטשע וויצן. פּלוצלינג באַמערק איך, אַז מאָריסאָן האָט מיך דערזען. איך האָב אים באַגריסט, אָבער ער ענטפּערט ניט. טראַכט איך ביי זיך: אפשר זעט ער מיך ניט? איך בין אומישנע געשטאַדנען אויף די טרעפּען עטלעכע מינוט, אָבער מאָריסאָן איז צו מיר ניט צוגעקומען. איך בין שוין איצט געווען זיכער, אַז ער האָט מיך יאָ געזען, בין איך אַהיימגעגאַנגען אַן אויפגעגעבן.

איך האָב זיך נאָכגעפּרעגט ווי עס גייט מאָריסאָן'ען. מען האָט מיר דערציילט, אַז עס זעט אויס, אַז ער איז אויף גרויסע צרות. ער טראַכט אַלטע, אָפּגעריבענע קליידער. ער ראַזירט זיך ניט און עס נעמט שוין ביי אים וואַקסן אַ באַרד, ער כאַפט ביי שווישפּילער אַ גמילת חסד, און די גרעסטע צרה מיט אים איז, וואָס ער האַלט אין איין שפּילן קאַרטן אין אַ געוויסן געמבלינגהויז, וואו עס שפּילן אויך מאַנכע אידישע אַקטיאָרן.

עס גייען אַוועק טעג און וואָכן און מאָריסאָן קומט אַלץ ניט צו מיר. אין אָנהייב האָט עס מיך זעהר פאַרדראָסן, אָבער שפּעטער האָט עס מיך אויפגעהערט צו אינטערעסירן. איך האָב זיך מער ניט אינטערעסירט וועגן מאָריסאָן'ען. איך האָב פאַרשטאַנען, אַז ער האָט מסתמא דאָס געלט, וואָס ער האָט געמאַכט אין שיקאַגאָ, פאַרשפּילט אין קאַרטן און ער איז ווידער אויף גרויסע צרות. איך האָב געזוכט אַ זכות אויף אים: זייענדיג אַ „געבראַכענער מעמבער“ שעמט ער זיך צו ווייזן פאַר מיר.

געהערט האָב איך, אַז מאָריסאָן ליגט איבער אין ווינדזאָר טעאַטער גאַנצע טעג און נעכט, אַז ער חבּר'ט זיך מיט אַדלער'ן און מיט קעסלער'ן. איך האָב זיך אויך דערוואוסט, אַז ער פּרעגט זיך אפּילו ניט אויף מיר און אויך ניט אויף מיין אַסתר'לען, וועלכע ער האָט, זייענדיג אין שיקאַגאָ, אַזוי שטאַרק ליב געהאַט און וועלכע ער פּלעגט יעדן טאַג פירן אין איר קערעדזשל אין פאַרק אַרײַן.

א געוויסן טאָג, זיצנדיג אין טעאָטער ביי פּראָבע, דערזע איך, אז מאָ-
ריסאָן שטייט ביים טיר. איך מאַך זיך ווי איך זע אים ניט און לאָז אים
אזוי שטיין. איך קוק מער ניט אין יענער זייט. מיינע שווישפּילער זאָגן
מיר, אז מאָריסאָן איז דאָ, אז ער שטייט ביים טיר. איך מאַך זיך ניט
הערנדיג און ניי ווייטער אָן מיט דער פּראָבע. איך האָב געענדיגט איין
אַקט. ביי פּראָבע פירט מען זיך געוויינלעך, אז ווען מען ענדיגט אַן אַקט,
מאַכט מען אַ פּויע אויף צען מינוט, דערנאָך גייט מען ווייטער אָן מיט
דער פּראָבע. דאָס מאַל האָב איך קיין פּויע ניט געמאַכט, ווייל כ'האָב זיך
ניט געוואָלט באַגעגענען מיט מאָריסאָנ'ען. אין מיטן פון מיין אַרבעט קומט
מאָריסאָן צו צו מיין טיש, לעגט אַרויף זיין גרויסע, ברייטע האַנט אויף
דער פּיעסע, וואָס איז דאָרט געלעגן, און זאָגט מיט זיין ברייטן, שווערן
דייטשן אַקצענט:

— באָריס, דו מוזט מיט מיר שפּרעכן!

מיין האַרץ האָט אַ ציטער געטאָן. מאָריסאָן האָט די עטלעכע ווערטער
אַרויסגעזאָגט מיט אזוי פּיל וועהטאָג, מיט אזוי פּיל שרעק, אז איך האָב
אין דעם מאָמענט פאַרנעסן אַלע עולות, וואָס ער איז געגן מיר באַגאַנגען.
איך האָב געהייסן ברענגען אַ שטול, וועלכע מען האָט אַוועקגעשטעלט נעבן
מיר. מאָריסאָן האָט זיך אַוועקגעזעצט און איך בין ווייטער אָנגעגאַנגען
מיט דער פּראָבע. וואָרפנדיג אויף דעם באַרימטן שווישפּילער אַ זייטיגן
בליק, האָב איך באַמערקט, אז ער זיצט ווי אַ פאַרשעמטער. איך האָב
געפּיהלט, אז זיין האַרץ איז איבערפולט מיט חרטה, און אין זיינע אויגן
האָב איך דערקענט, אז ער האָט מיר אַ סך, זעהר אַ סך צו דערציילן. ווען
איך בין פאַרטיג געוואָרן מיטן אַקט, האָב איך זיך צו מיין גאַסט געווענדעט:
— קומט מיט מיר, מאָריסאָן.

איך האָב אים אַוועקגעפירט אין מיין דרעסינג־רום. מאָריסאָן איז גע-
זעסן און געשוויגן. אַ לאַנגע צייט איז קיין וואָרט פון זיין מויל ניט אַרויס-
געקומען. ענדלעך האָב איך געגעבן מאָריסאָנ'ען אַ סיגנאַר און אַליין אויך
פאַרוויכערט. מיר לאָזן ביידע אַרויס דעם רויך פון די סיגנאַרן. מאָריסאָן
מאַכט בויגעלעך פון רויך פון זיין סיגנאַר, ווי עס איז געווען זיין טבע ביים
רויכערן, קוקט אויף מיר און זיינע אויגן זענען מיט טרערן אָנגעגאַסן, אָבער
ער שווייגט נאָך אַליין, רעדט קיין וואָרט ניט. איך האָב אונטערבראַכן דאָס
שטילשווייגן.

— נו, מאָריסאָן, ווי נייט עס אייך?

איך האָב אים ניט געוואָלט פּרעגן פאַרוואָס ער איז צו מיר ניט געקומען, פאַרוואָס ער האָט מיך ניט באַגריסט, ווען ער האָט מיר געזען מיט עטלעכע טעג צוריק אויף די טרעפּ פּון מיין טעאַטער. איך האָב אויך ניט געוואָלט דערמאָנען זיינע האַנדלונגען געגן מיר אין שיקאַגאַ. איך האָב פּשוט אַ פּרעג געמאַן ווי עס גייט אים.

מאַריסאַן האָט זיך שטאַרק צעוויינט. ער האָט געהאַט אַ שוואַכקייט, אַז ביי יעדער קלייניגקייט פּלעגט ער זיך צעוויינען. איך האָב אים גע-לאָזט זיך גוט אויסוויינען, און דערנאָך האָט ער אָנגעהויבן רעדן.

— באַריס, איך בין אַ גאָט-פאַרדאַמטער לומפּ! איך שעם זיך פאַר דיר, באַריס! דו ביזט אַ דזשענטלמען. דו האָסט געגן מיר געהאַנדלט איידל און איך בין אַ גאָט-פאַרדאַמטער שורקע. איך האָב אַלץ פאַרנעמבליט. איך בין אַ שלעכטער מענטש און אַ שלעכטער קאַרטן-שפּילער. זיי, די פאַרדאַמטע קאַרטן-שפּילער, די געמבלערס, קענען מיין שוואַכקייט און זיי נעמען פּון מיר אַלץ אַוועק, נאַטירלעך ניט אויף קיין ערלעכן וועג. שווינדלער, קאַרטן-שווינדלער זענען זיי. איך האָב זיך דערוואוסט, אַז זיי שפּילן מיט געמאַרקטע קאַרטן, אָבער איך שפּיל ניט מער. גלויב עס מיר, באַריס! די שווינדלער האָבן מיך דער קאַרטן-קראַנקהייט אויסקורירט.

איך פּרעג ביי מאַריסאַנען וואָס ער רעכנט צו טאָן.

— איך וויל שפּילן טעאַטער! — ענטפּערט ער מיר.

— אידיש טעאַטער? — פּרעג איך אים.

— דו ווייסט דאָך, אַז איך קען ניט רעדן קיין אידיש. איך וואָלט וועלן. . . איך וויל זיין מיט דיר, באַריס! איך וועל טאָן אַלץ וואָס דו וועסט מיר באַפעלן, דיין קינד וויל איך זיין און דו זאָלסט זיין מיין פּאָטער. באַריס, איך בין אַ קראַנקער לומפּ און עמיצער מוז מיך קורירן. זיי דן מיין רעטער, באַריס!

— וואו וואוינט איר? — פּרעג איך ביי אים ווייטער.

— אין אַ באַוערי-האַטעל, וואו עס האַלטן זיך אויף טרעמפּס, פינף-אונד-צוואַנציג סענט אַ נאַכט צאָל איך פאַר דעם געלענער. יאָ, דאָס בין איך — אַ טרעמפּ, אַ באַוערי-טרעמפּ! איך האָב שוין ביי אַלע אידישע שוישפּילער געלט געליען. איך בין יעדן איינעם שולדיג און איך וויל אַלעמען באַצאָלן. אויב ניט, וועל איך זיך דערשיסן. עס בלייבט מיר קיין אַנדער וועג ניט. יאָ, באַריס, איך וועל מאַכן אַ סוף צו מיין לעבן, איך קאָן ווייטער אַזוי ניט לעבן!

— אפשר וואָלט איר צוריקגעפאָרן קיין דייטשלאַנד? — פרעג איך.
 — ניין, ניין, ניין — שרייט מאָריסאָן אויס מיט זיין דראַמאַטישער
 שטימע, — ניט קיין דייטשלאַנד! דייטשלאַנד איז פאַר מיר טויט און
 באַגראָבן. ניין, איך בלייב אין אמעריקע, ביי דיר, באַריס, בלייב איך.
 אייביג, אייביג וועל איך דיך געדענקען. איך בין דיין קינד און דו ביסט
 מיין פאָטער. . . .

און מאָריסאָן וויינט שוין ווידער.
 — וואו זענען אייערע שעהנע קליידער, וואָס איר האָט געקויפט אין
 שיקאַגאָ? וואָס האָט איר געמאַן מיט זיי? — פרעג איך ביי מאָריסאָן/ען.
 — אין פּאַו־שאַפּ — ענטפערט ער, כליפענדיג — אלץ איז אין פּאַו־
 שאַפּ. איך פאַרמאָגן אפילו ניט ביי זיך קיין קוואַדער אויף צו באַצאָלן
 פאַר אַ נאַכט־לעגער.

געוואוסט האָב איך, אז מאָריסאָן האָט ליב צו „לייהען“ געלט און האָב
 ערוואַרט, אז ער וועט פאַרלאַנגען פון מיר אַ גמילת חסד'ל. איך האָב אויך
 געוואוסט, אז אויב איך וועל אים אַצינד געבן אפילו פינף דאלער, וועט
 ער גלייך אוועק אין אַ געמבלינג-הויז און ווידער פאַרשפּילן און ער וועט
 ווידער קומען צו מיר און וויינען, אָדער ער וועט זיך אָפּזוכן אַן אַנדערן
 „סאַקער“. איך האָב זיך אויפגעהויבן און געזאָגט צו מיין גאַסט:

— קומט מיט מיר, מאָריסאָן, מיר וועלן עסן מיטאַגן.
 — איך וויל ניט עסן. מיך הונגערט ניט — ענטפערט מאָריסאָן —
 אַ היים וויל איך, באַריס, אַ צימער.

און ער יאָמערט ווייטער. איך בין אַרויסגעגאַנגען מיט מיין גאַסט פון
 דרעסינג־רום. מיינע שווישפּילער האָבן געוואַרט איך זאָל ענדיגן די פּראָבע.
 איך האָב זיך אַנטשולדיגט פאַר מאָריסאָן און געהייסן אים זיך אוועקזעצן
 און בין ווייטער אָנגעגאַנגען מיט דער פּראָבע. די גאַנצע צייט איז ער
 געזעסן נעבן מיר. איך האָב געפיהלט, אז ער זיצט אויף שפּילקעס, עטלעכע
 מאָל האָט ער זיך אויפגעהויבן און געזאָגט:

— באַריס, איך וויל שוין גיין.
 — איר וועט גיין מיט מיר אַהיים — האָב איך אים געענטפערט.
 מיר זענען פאַרטיג געוואָרן מיט דער פּראָבע. די שווישפּילער זענען זיך
 צעגאַנגען. איך האָב גענומען מאָריסאָן/ען און אים צוגעפירט צו ברום
 סטריט קאָרנער באַווער, וואו עס האָט זיך געפונען דער קאַנטינענטאַל האָטעל.
 איך בין אַרוינגעגאַנגען און אָפּגעזוכט אַ שעהן צימער פאַר פּופּצן דאלער

א וואָך און האָב באַצאָלט פאַר אַ חודש פאַראַויס. איך האָב מאָריסאַן/ען געגעבן דעם שליסל פון זיין צימער. ער האָט מיר ניט געדאַנקט, האָט אַריינגעלעגט דעם שליסל אין קעשענע און מיר זענען געגאַנגען עסן מיטאַן אין אַ רעסטאָראַן. ביים עסן האָט מאָריסאַן עטלעכע מאָל אַרויסגענומען דעם שליסל פון זיין צימער און דערביי באַמערקט:

— יא, איך האָב שוין וואו צו שלאָפן.

נאָכן עסן האָב איך מיין גאַסט געבראַכט צו מיר אַהיים. ער האָט זיך געפרייט מיט מיין פאַמיליע. ער איז שוין פאַרבליבן ביי מיר אין הויז ביז סאַפער. נאָכן סאַפער האָבן מיר גענומען אַ שפּאַציר. אין אָונט איז מאָריסאַן שוין געזעסן אין מיין דרעסינג-רום אין טעאַטער. נאָך דער פאַר-שטעלונג זענען מיר ביידע אַוועק אין דער טעאַטער-קאַפּע און דאָרטן פאַר-בראַכט ביי גאַנץ שפּעט. דאָן האָב איך אים צוגעפירט צום האָטעל. ביים זאָגן אים „גוד נאַיט“, האָב איך אים אַריינגעשטופט אַ פינף דאלער ביל אין האַנט און בין אַוועק.

אויף מאָרגן צו פּראָבע — מאָריסאַן איז ווידער דאָן ער זעצט זיך אַוועק אויף אַ בענקל נעבן מיר און זיצט די גאַנצע צייט, וואָס די פּראָבע גייט אָן. פון צייט צו צייט נעמט ער אַרויס דעם פינף דאלער ביל און שפּילט זיך מיט אים. דאָס האָט ער מיר געוואָלט ווייזן, אַז ער האָט נאָך דאָס געלט. ביי דער פּויע, נאָכן ערשטן אַקט, דערציילט ער מיר ווי גוט ער איז געשלאָפן די נאַכט, ער האָט זיך אויסגעבאַדן, געלעזן אַ צייטונג. ער האָט גערעדט פונקט ווי אַ קינד, ווען עס גיט אָפּ רעכנונג זיין פּאָטער ווי אזוי עס האָט זיך אויפגעפירט דורך דער צייט, ווען ער, דער פּאָטער, איז אין דער היים ניט געווען. מיינע שוישפּילער דערציילן מיר, אַז מאָריסאַן האָט זיי פּריער באַגעגנט און פאַר זיי דערציילט וואָס איך האָב פאַר אים געטאָן אין שיקאַגאָ און אויך וואָס איך טו דאָ איצט פאַר אים. ער האָט זיי געזאָגט, אַז פון היינט אָן בין איך זיין פּאָטער און ער איז מיין קינד. חברה האָט זיך דערביי געוויצלט. פאַרשטייט זיך, זיי האָבן אים ניט גענומען ערנסט. מאָריסאַן טרעט אַלץ ניט אָפּ פון מיר. זייז איך, זיצט ער אויך, גיי איך אין אָפּיס, גייט ער מיר נאָך. ער עסט שוין ביי מיר אין הויז, נאָכן עסן, ווען איך גיי כאַפּן אַ דרעמל, לייגט ער זיך אויך צו אויפן קאומש. אין אָונט גייט ער מיט מיר אין טעאַטער און זיצט נעבן מיר בשעת איך גרימיר זיך, און ווען איך שפּיל, שטייט ער הינטער די קוליסן און לאָזט פון מיר קיין אויג ניט אַראָפּ.

א געוויסע נאכט זיין איך מיט מאַריסאָנ'ען אין דער טעאָטער־קאָפּע.
פּלוצלינג נעמט ער מיך אַרום מיט דער צערטלעכקייט פֿון אַ קינד צו זיין
פּאָטער און זאָגט :

— באַריס, איך וויל שפּילן טעאָטער!

— אָבער וואָס זאָל איך טאָן מיט אײך, אַז איר ווילט ניט רעדן קיין

אידיש!

— איך וויל יאָ, אָבער איך קען ניט „יודלען“, טאָ וואָס זשע זאָל איך

טאָן, באַריס?

— ווויסט איר וואָס, מאַריסאָן? איר וועט שפּילן אויף דײַטש און די
אַנדערע שױשפּילער אויף אידיש.

— נוט, פּיין, גרויסאַרטיגן — דערפּרייט זיך מאַריסאָן — אַ קאַלאָד

סאַלע אירעע! אָט דאָס וועלן מיר טאַקע טאָן.

און ער פרעגט בײַ מיר וואָס, עס זאָל זיין די ערשטע פּיעסע, אין וועלכער
ער זאָל אויפטרעטן. איך זאָג אים, אַן לױט מײַן מײַנונג איז די פּאַסענדסטע
פּיעסע „אוריאל אַקאַסטאַ“, ווײַל מײַנע אַקטיאָרן האָבן שױן געשפּילט אין
איר און זײ קענען נוט זײערע ראָלן.

— פּיין, נוט, גרויסאַרטיג, קאַלאָסטאַ! — רופט ווידער מאַריסאָן אויס

מיט פּרייד.

נאָך אַ קורצן פּאַרטראַכטן זיך, זאָגט מאַריסאָן :

— אַלזאָ, מיר שפּילן „אַקאַסטאַ“, אָבער דו מוזט אויך מיטשפּילן. דו

וועסט שפּילן „דע־סילוואַ“.

— לאָזט מיך אָפּ מיט „דע־סילוואַ“! — בעט איך זיך בײַ מאַריסאָנ'ען —

מײַנע קאָסטאַמער, איבערהויפּט די מײדלעך און די ווײבלעך, ווילן מיך
זען אָהן אַ באַרד. פאַר זײ מוז איך שפּילן עפּעס אַ יונגען פּרינץ, אַ יונגען
קעניג, אַ יונגען העלד, אַ פּאַסטוכעל, אָדער סתּם עפּעס אַ שעהן בחור'ל,
און איר ווילט מיך גאָר פאַרשלייערן מיט אַ באַרד און מאַכן פֿון מיר אַן
אַלטן אידן! . . .

— באַריס, ווײסטו ווער עס האָט מיט מיר אין בערלין און אין ווין

געשפּילט אין „אַקאַסטאַ“ די ראָלע פֿון „דע־סילוואַ“?

און ער נעמט מיר אויסרעכענען אַ צעטל פֿון ערשט־קלאַסיגע אַרטיסטן.

— עס איז אמת, איך ווײס, אַז איר האָט געשפּילט מיט גרויסע אַרטיסטן,

אָבער איך בין אַ גאַנץ געוויינלעכער אידישער אַקטיאָר און איך מוז אָפּהיטן
מײַן שטיקל ברויט — ערקלער איך מאַריסאָנ'ען — איך האָב גענוג אַרטיסטן

וואָס וועלן גוט שפּילן די ראָלע פון „דע-סילוואַ“. איר זועט זיכער צופּרידן זיין מיט זייער שפּילן.

און באַלד האָט דאָס גאַנצע קאַפּע-הויז געוואוסט, אז מאָריס מאָריסאָן וועט שפּילן „אַקאַסטאַ“ מיט אידישע אַקטיאָרן. די שווישפּילער האָבן מאָריסאָנ'ען גראַטולירט און אים געוואונשן ערפּאָלג.

אַ טאָג שפּעטער איז שוין די נייעס געמעלדעט געוואָרן אין די ענגלישע, דייטשע און אידישע צייטונגען. איך האָב אַרויסגעלאָזן פּאוסטערס מיט מאָריסאָנ'ס בילד און געלאָזט וויסן דעם עולם, אז אין דעם און דעם טאָג וועט אין טהאַליאַ טעאַטער פּאַרקומען אַ היסטאָריש געשעעניש: מאָריס מאָריסאָן וועט אויפטרעטן אין „אוריאל אַקאַסטאַ“ צוזאַמען מיט אידישע שווישפּילער. ער וועט שפּילן אין דייטש און די איבעריגע שווישפּילער אין מאַמע-לשון. עס איז געוואָרן אַ געלויבֿ ביי דער קאַסע נאָך טיקעטס. אירן האָבן זיך באַזאָרגט באַצייטנס מיט בילעטן. עס האָבן זיך אָנגעהויבן די פּראָבן. אין אָנהייב איז געווען אַ ביסל צרות מיט די אידישע שווישפּילער, ווייל מאָריסאָן האָט געהאַט אַ גאַנץ אַנדערע רעזשי און אונזערע שווישפּילער האָבן שטודירט זייערע ראָלן אויף אַן אַנדערן שטייגער און אונטער אַן אַנדערן רעזשיסער. עס זענען אויך געווען צרות מיט דער איבערזעצונג, ווייל דער אידישער איבערזעצער האָט פון דעם אַריגינאַל אויסגעלאָזט גאַנצע שטיקער, און אַ רעזשיסער איז מאָריסאָן געווען אַ שלעכטער. ביי פּראָבן איז ער געווען בייז, אויפגערעגט. אַ רעזשיסער מוז אָבער זיין אַ געלאַסענער, אַן איבערגעלעגטער, אַ געדולדיגער. איך האָב געמוזט קומען צו אַלע פּראָבן און אַכטונג געבן, אז עס זאָל ניט אויסברעכן אַ מלחמה צווישן מאָריסאָנ'ען און די שווישפּילער. און מיט דער דאַמע, וואָס האָט געדאַרפט שפּילן די ראָלע פון „יהודית“, איז נאָר געווען גרויסע צרות. די ראָלע האָט געדאַרפט שפּילן סאַפּיע קאַרפּ. ווי דער לעזער ווייסט שוין פון אַ פּריערדיגן קאַפּיטעל, האָט סאַפּיע קאַרפּ קיינמאָל קיין ראָלע זיך ניט געקענט אויסלערנען. מאָריסאָן האָט אָבער דערפון ניט געוואָלט וויסן. ער האָט פּאַרלאָנגט ווערטער, שפּראַך, און קיין ווערטער האָט סאַפּיע ניט געקענט געבן, האָבן זיך אָפּגעטאָן מעשים ביי די פּראָבן. מאָריסאָן האָט זיך גע- ערגערט. איך האָב מיט אַלע כחות אים געזוכט באַרואיקן און האָב די ראָל אַוועקגעגעבן צו בעלאַ גודינסקי. סאַפּיע האָט זיך געערגערט און זי האָט אויף רומעניש געשאַלטן דעם „דייטש“, איז אָבער מאָריסאָן געווען אַ רומענישער און גערעדט זעהר גוט רומעניש. האָבן זיך ביידע, מאָריסאָן און סאַפּיע קאַרפּ,

גענומען קריגן זיך אויף רומעניש, און איך האָב געמוזט אויף אידיש מאַכן שלום צווישן זיי. אָבער, נאָכדעם ווי בעלאַ גודינסקי האָט איבערגענומען די ראָלע פון „יהודית“, איז ערקלערט געוואָרן אַ וואַפֿן־שטילשטאַנד.

דעם טאָג פון דער ערשטער פּאַרשטעלונג פון „אוריאל אַקאָסטאַ“ מיט מאָר־ריסאָנ'ען אין דער הויפט ראָלע וועל איך קיינמאָל ניט פאַרגעסן. די לעצטע פּראָבע איז דורכגעפירט געוואָרן אין גרויס אויפּרעגונג. אַלע זענען געווען נערוועז. עטלעכע מאָל האָט מאָריסאָן זיך צעווייגט. די קאָסע איז געווען באַלאַנערט. דאָס טעאַטער איז שוין געווען אינגאַנצן אויספאַרקויפט נאָך מיט צוויי טעג פּריער. בילעטן־שפּעקולאַנטן האָבן געמאַכט אַ סך געלט.

פאַר דער פּאַרשטעלונג, איידער דער פּאַרהאַנג האָט זיך אויפּגעהויבן, בין איך אַרויס פאַרן פּובליקום און געהאַלטן אַ רעדע וועגן מאָריסאָנ'ען. איך האָב ערקלערט וואָס פאַר אַ גרויסער כּבוד עס איז פאַר אונזער אידישן טעאַטער, אַז דער קייזער־קעניגלעכער שווישפּילער שפּילט פאַר אונז.

ווען מאָריסאָן האָט זיך באַוויזן אויף דער סצענע, איז ער פאַרוואָרפֿן געוואָרן מיט בלומען. ער האָט ווירקלעך אויסגעזען זוי אַ הייליגער און דער ראָלע פון „אַקאָסטאַ“. ער איז געווען אַ וואונדערבאַרער „אַקאָסטאַ“.

דאָ איז כּדאי צו באַמערקן, אַז אין זיין גאַנצן לעבן האָט מאָריסאָן געשפּילט בלויז זיבן פּיעסען: „די רויבער“ פון שילער (אין דער פּיעסע פּלעגט ער אַמאָל שפּילן צוויי ראָלן, די ברידער פּראַנץ און קאַרל), „האַמלעט“, „שילאָק“, „קעניג ריכאַרד דער דריטער“, „קין“ און „אוריאל אַקאָסטאַ“. אָט אין דעם רעפּערטואַר פּלעגט ער אויפּטרעטן אין די אידישע טעאַטערס פון ניו יאָרק און אויך אויף דער פּראָווינץ. ער פּלעגט זיינע ראָלן דורכפירן אין דער דייטשער שפּראַך און די אַנדערע שפּילער האָבן געשפּילט מאַמע־לשון. „אַקאָסטאַ“ איז געווען די בעסטע ראָלע זיינע.

מיינע באַציהונגען צו מאָריסאָנ'ען זענען ווירקלעך געווען זוי פון אַ פּאָ־טער צו אַ קינד, און אָט די באַציהונגען האָבן אָנגעהאַלטן ביז די לעצטע טעג פון זיין לעבן. עטלעכע מינוט פאַר זיין טויט זאָגט ער צו מיר:

— פּאָטער מיינער! דו, באָריס, ביסט געווען מיר געטריי ווי אַ פּאָטער. און באַלד נאָכדעם האָט ער זיינע קלוגע, שעהנע אויגן אויף אייביג פאַרמאַכט.

איך ווער א שותף מיט אדלער'ן - מיר נעמען
 איבער דאס פילם טעאטער - גארדון שרייבט
 פאר מיר א פיעסע פון אלטער בעלזער'ס פאמיליע
 לעבן - א מעשה מיט צוויי שוועסטערלעך.
 טאלסטא'ס „רעזורעקשאן“ - א טעאטער-מלחמה

T ער לעזער געדענקט נאך די סצענע, וואו איך האב זיך אין פילאדעלפיע, אויף דער בינע פון ארטש סטריט טעאטער, איבערגעבעטן מיט מיין שוועסטער עמא און מיט מיין שוואגער מאָריס פינקעל, איר מאן. ער געדענקט אויך געוויס וואָס עס איז פאַרגעקומען ביי דער באַלקאַן-סצענע אין דעם זעלבן טעאטער ווען איך און סאַפיע קארפּ האָבן געשפּילט „ראַמעאָ און דזשוליעט“, איך בין דאַמאָלט אינמיטן פון דער סצענע אַנטלאָפּן פון דער בינע, האָב אויף גיך זיך איבערגעטאָן אין מיינע קליידער, צוגעלאָפּן צום דיפּא און געכאַפּט אַ טריין, וועלכע האָט מיר אַוועקגעטראָגן קיין ניו יאָרק.

אדלער האָט דאַמאָלסט געשפּילט אין דעם קליינעם רומעניען אָפּערא הויז. ער האָט געמאַכט שלעכטע געשעפטן. די צוויי גרויסע אידישע טעאטערס, דאָס ווינדזאָר און טהאַליאַ, האָבן אדלער'ן פשוט ניט געלאָזט אויפהויבן דעם קאַפּ. אדלער האָט שטאַרק געוואָלט אָנקומען אין איינעם פון די גרויסע טעאטערס. מיט קעסלער'ן האָט אדלער ניט געלעבט בשלום. ביי יעדער געלעגנהייט פלעגן זיך די צוויי קינסטלער איינער דעם אַנדערן קיבעצן. מיט מיר איז אדלער געווען אַלע יאָרן באַפריינדעט, אפילו ווען מיר האָבן זיך צעווערטלט אין פּוּלס טעאטער, וואו מיר זענען געווען פאַרטנערס.

אַ געוויסן טאָג קריג איך אַ בריוול פון אדלער'ן. ער שרייבט מיר, אַז ער וואָלט זיך וועלן מיט מיר טרעפן אין אַזאַ פּלאַץ, וואו אינזערע מענטשן (טעאטער-לייט) קומען ניט. איך האָב אים געענטפערט, אַז מיר זאָלן זיך באַגעגענען אין סענטראַל פאַרק קאַסינאָ און דערביי אָנגעגעבן דעם טאָג

און די צייט. איך האָב ביי זיך געטראַכט, אז דאָרטן קומען געוויס ניט קיין אירדישע טעאטער־מענטשן.

צו דער באַשטימטער צייט האָבן מיר זיך דאָרט ביידע באַגעגנט. דער גרויסער אַדלער דערציילט מיר, אז ער איז אין זיין טעאטער־אויף גרויסע צרות. איך האָב אַדלער'ן גוט געקענט, ער איז געווען אַ ציניקער. כמעט אַלץ וואָס ער האָט גערעדט האָט געקלונגען מיט שפּאַס, ערנסטקייט האָט זיך אין זיין ריידן זעלטן געפּיהלט. דאָס מאָל האָב איך אַריינגעקוקט אין זיינע גרויסע, שענהע אויגן און האָב געזען, אז ער ליידט שטאַרק. ער האָט מיר דערציילט, אז ער האָט זיך פיל מאָל איבערלייגט ביז ער האָט באַשלאָסן זיך מיט מיר צו באַגעגענען און פאַר מיר זיין האַרץ אויסצוריידן. ער דער־ציילט מיר גאַנץ פשוט, אז ער קען ניט עקזיסטירן אין דעם קליינעם טעאָטער. ער האָט קיין כח ניט צו שפּילן יעדע נאַכט. ער האָט ניט קיין רעפּערטואַר, קיין אויסוואַל פון גוטע פּיעסען, ער קען ניט אויסקומען מיט די אַקטיאָרן, וועלכע בונטעווען זיך געגן אים. איבערהויפּט האָט זיך אַדלער שטאַרק געקלאָגט אויף מאַשאָוויטש'ן און טאָרנבערג'ן, אז זיי דערגייען אים פשוט די יאָרן. ער האָט זיך אויך באַקלאָגט אויף אַ מענטשן, וועלכער איז געווען זעהר נאָהענט צו אים, אָבער איך קען דעם נאָמען פון דעם מענטשן ניט אַרויסגעבן. ער לעבט נאָך און מיר באַגעגענען זיך גאַנץ אָפט. קורץ, אַדלער זאָגט מיר, אז ווען מיר ביידע וואַלטן זיך פאַראייניגט אין איינעם פון די גרויסע טעאטערס, וואו איך זאָל שפּילן מיין רעפּערטואַר און ער זיינעם, וואַלטן מיר מאַכן גלענצענדע געשעפטן. מיט דער צייט, זאָגט ער ווייטער, וועלן מיר קענען שטעלן אַ פּיעסע, וואו מיר ביידע זאָלן צוזאַמען שפּילן. דאָס וועט גאָר ברענגען אַ סך ביזנעס און מיר וועלן דאָן ביידע ניט דאַרפן אזוי שווער אַרבעטן.

איך האָב אַדלער'ן ערקלערט, אז איך וועל איבעררעדן מיט יאָסעלע עדעלשטיינ'ען, וועלכער איז געווען מיין פאַרמנער, און אז אין עטלעכע טעג אַרום וועל איך אים געבן אַן ענטפּער. איך האָב אים אויך ערקלערט, אז איצט, אין מיטן סעזאָן, קאָן איבערהויפּט וועגן אַ פאַראייניגונג קיין רייד ניט זיין, אָבער ווען דער סעזאָן וועט זיך ענדיגן, וועלן מיר זיכער מאַכן אַ געשעפט. דער פּלאַן געפּעלט מיר.

איך האָב עדעלשטיינ'ען דערציילט וועגן מיין באַגעגעניש מיט אַדלער'ן און וועגן זיין פאַרשלאָג. עדעלשטיינ'ען איז אויך געפּעלן געוואָרן דער פּלאַן. עדעלשטיין האָט מיר אויפּמערקזאַם געמאַכט, אז מיט אַדלער'ן צו

האַנדלען איז ניט אזוי לייכט. איך האָב עדעלשטיינ'ען ערקלערט, אַז איך בין שוין מיט אַדלער'ן געווען פאַרטנערס צוויי יאָר צייט. דאָס איז געווען אין שיקאַגאָ, און אַז אויך אין פּוּלס טעאַטער, אויף דער אַכטער סטריט, אין ניו יאָרק, זענען מיר אַ צייט געווען שותפים, אַז מיר האָבן אפילו געוואוינט איבער אַ יאָר צייט אין איין וואוינונג, און מיר האָבן שטענדיג געלעבט בשלום.

דער סעזאָן האָט זיך געענדיגט. אַדלער האָט דאַמאַלט געוואוינט ביי זיינער אַ שוועסטער, וועלכע האָט געהאַט אַ האַטעל אין פּאַלסבוירג, אין די בערג. מיר זענען זיך צוזאַמענגעקומען אין יענעם האַטעל. דאָרטן איז געשלאָסן געוואָרן דאָס געשעפט. מיר זענען געוואָרן דריי פאַרטנערס, — אַדלער, עדעלשטיין און איך.

מיר האָבן אָנגעהויבן דעם נייעם סעזאָן אין ווינדזאָר טעאַטער. די געדעפּטן זענען אוועק זעהר גוט. צוויי־דריי מאָל אַ וואָך פלעגט אַדלער שפּילן זיין רעפּערטואַר, די איבעריגע אָונטן האָבן איך אויפגעפירט מייע אָפּערעטן. עס איז געווען פיל בעסער ווי מיר האָבן ערוואַרטעט. מיר, די דריי פאַרטנערס, האָבן געלעבט ווי איין פרידלעכע פאַמיליע.

אין מיטן סעזאָן איז אַדלער קראַנק געוואָרן. ער האָט זיך שטאַרק געדערגערט פאַרוואַס ער קאָן ניט שפּילן. איך האָב אים געטרייסט און געבעטן, ער זאָל זיך ניט ערגערן:

— איר וועט געזונט ווערן, וועט איר ווייטער שפּילן.

אַדלער האָט נאָרניט געוואוסט ווי מיר אָפּצודאַנקען פאַר מיין פריינד־לעבקיט, און מיר זענען טאַקע פאַרבליבן אינטימע פריינט ביז זיינע לעצטע מינוטן. איך האָב אַדלער'ן זעהר שטאַרק ליב געהאַט פאַר זיין אַרטיסטיש שפּילן אויף דער בינע. אַלס מענטש אָבער האָט ער ניט געקענט אָנהאַלטן לאַנג קיין פריינטשאַפט און ליבע, אָבער מיט אונז בידן איז געווען גאַנץ אַנדערש. אונזער פריינטשאַפט איז קיינמאָל ניט אונטערבראַכן געוואָרן.

איך האָב דאָן צוריק אַריינגענומען אין אונזער טעאַטער מיין שוואַגער מאָריס פינקעל און מיין שוועסטערל עמאַ. איך האָב אויך צוגענומען מיין שוועסטער מערי עפשטיין, וועלכע איז געווען אַ שעהנע פרוי און אַ גוטע אַקט־ריסע. איבערהויפט האָט זי זיך זעהר גוט צוגעפאַסט צו היסטאָרישע פיע־סען, וועלכע זענען דאַמאַלט געווען אַ גאַנצבאַרער אַרטיקל. זי פלעגט שפּילן די ראַלעס פון אַ קעניגלעכער מאַמע און ווען מערי פלעגט זיך אָנטאָן אַלס אַ קעניגלעכע מוטער, האָט זי געהאַט אַלע חנ'ען. איר מאַן, לעאָן עפשטיין,

איז געווען אַ קלוגער, דורכגעטריבענער ליטוואַקל. ער איז געווען אַ סופליאַר, האָב איך אים אַרויסגענומען פון דער סופליאַר־בודקע אין אים געמאַכט פאַר קעשיר און טרעזשורער פון טעאַטער. עפשטיין האָט זיך די תורה שנעל אויסגעלערנט. שפעטער האָב איך זיך דערוואוסט, אַז די טרעזשורי־ביזנעס האָט ער געקענט זעהר גוט. אין זיינע קונציגע חשבונות־לעך האָט ער ווייט איבערגעשטיגן די אַנדערע טרעזשורערס, וועלכע איך האָב געמוזט פון מײן טעאַטער אַרויסוואַרפן. ער איז אָבער ביי מיר געווען אויף דעם פאַסטן אַ סך יאָרן, ביז ער איז פלוצלינג געשטאָרבן.

אַדלער איז געוונט געוואָרן און האָט ווידער אָנגעהויבן שפּילן. דער סעזאָן אין וויןדזאָר טעאַטער איז געווען אַ העכסט ערפּאָלגרייכער. מיר האָבן געמאַכט אַ סך געלט. עטלעכע סעזאָנען זענען מיר צוזאַמען געשטאַנען אין וויןדזאָר טעאַטער און געמאַכט גלענצנדע געשעפטן, אָבער אַדלער האָט מער געקרענקט ווי געשפּילט.

אַ געוויסן טאָג קומט צו מיר דער מענעדזשער פון פּיפּלס טעאַטער, וואו עס האָט געשפּילט אַן ענגלישע קאָמפּאַני, און בעט ביי מיר, אַז איך זאָל אים אַנטלייען אַ געוויסע ווינטער־דעקאָראַציע, וועלכע ער האָט געזען ביי מיר אין אַ געוויסער פּיעסע. איך האָב אים די דעקאָראַציע געליען. ער האָט מיר צוגעזאָגט די דעקאָראַציע צוריקצושיקן באַלד נאָך דער פּאַרשטעלונג. ער האָט אָבער זיין וואָרט ניט געהאַלטן. עס זענען אוועק וואָכן און איך האָב די דעקאָראַציע ניט געקראָגן. אַ געוויסן טאָג, פאַרבייגייענדיג פּיפּלס טעאַטער, האָב איך זיך דערמאַנט וועגן דער דעקאָראַציע און בין אַריינגעגאַנגען אין טעאַטער. איך האָב גראַד געטראָפן דעם מענעדזשער אין אָפּיס. ער האָט זיך פאַר מיר פּיל מאָל אַנטשולדיגט און טאַקע אויפן שטעל האָט ער געהייסן די סטיודזש־הענט זיי זאָלן אויסזוכן די דעקאָראַציע, און פאַר מיינע אויגן האָט מען זי אוועקגעשיקט אין וויןדזאָר טעאַטער. דער מענעדזשער האָט מיך מכבד געווען מיט אַ גוטן סיגאַר און מיך געבעטן זיצן. ער דערציילט מיר, אַז ער מופּט אַרויס פון פּיפּלס טעאַטער. ער לאָזט פּאַלן זיין „ליס“ און, אַז ער האָט שוין געלאָזן וויסן די אייגנטימער פון טעאַטער, די מאַינערס, אַז זיי קענען מיטן טעאַטער טאָן וואָס זיי ווילן, ער גייט אַרויס. מען קען מער קיין ענגליש טעאַטער אויף דער באַוערי ניט שפּילן, די נעגנד איז געוואָרן אַ אידישע און אַ איטאַליענישע, און די איטאַליענער גייען אויך ניט אין ענגלישן טעאַטער. יעדן זונטאָג נעמען זיי מאַינערס בורלעסק־טעאַטער און גיבן דאָרטן איטאַליענישע פּאַרשטעלונגען.

קורץ, איך געפין אויס, אז מען קען דינגען דעם פּיפּלס טעאָטער. איך געזען זיך מיטן מענעדזשער (מיר דוכט, אז זיין נאָמען איז געווען סעלד'ין) און ניי מיר אוועק. איך ניי גלייך אַרײַן צו מאַינער'ן אין זיין דראַנסטאָר, וואָס האָט זיך געפונען אין דעם זעלבן בנין וואו פּיפּלס טעאָטער. פון דער גרויסער לאַבי אין פּיפּלס טעאָטער איז געווען אַ טיפּ, וואָס האָט אַרײַנגעפירט אין דראַנסטאָר. פון דאָרטן האָב איך אָפּגערוּפּן דעם אַלטן מאַינער אויפן טעלעפּאָן. איך האָב זיך מיט אים עטלעכע מאָל באַגענט און מיר זענען באַקאַנט געוואָרן. באַקענט האָבן מיר זיך אין זיין בורלעס-טעאָטער אויף דער באַוערי. ער בעט מיר, איך זאָל תּיכּף אַריבערקומען צו אים, ער וואַרט אויף מיר אין זיין אָפּיס. איך בין באַלד אוועק אַהײַן. זיין אָפּיס איז געווען ערנעץ אויף דער פּיר-און-דרייסיגסטער סטריט. מאַינער ערקלערט מיר, אז זיין פּיפּלס טעאָטער איז צום פּאַרדינגען און ער זאָגט מיר וויפּל ער פּאַר-לאַנגט דיר-העלמט. ער וועט מיר געבן אַ לאַנגן „ליס“. ער דריקט אויס זיין מיינונג, אז פּאַר אַידישע פּאַרשטעלונגען איז דער פּיפּלס טעאָטער ווי געוואונשן. איך פּרוּביר אַרונטעררײַסן אַביסל פון דיר-העלמט, כאָטש אַ פּאַר טויזנט דאלער אַ יאָר, אָבער מאַינער איז פּאַר'עקשנ'ט. אזוי פּיל איז זיין פּרייז און קיין סענט ביליגער וועט ער ניט נעמען, ווען דאָס טעאָטער זאָל אַפּילו שטיין צען יאָר לײדיג. איך האָב געזען, אז דאָס דינגען זיך וועט גאָרניט העלפּן. אין דער אמת'ן איז דער פּרייז גאָרניט געווען אזא גרויסער. מיר האָבן געצאָלט פּאַרן ווינדזאָר טעאָטער פּיל מער וויפּיל מאַינער האָט פּאַרלאַנגט. איך האָב אויסגעשטעלט אַ טשעק אויף טויזנט דאלער און דערלאַנגט מאַינער'ן, וועלכער האָט מיר געגעבן אַ רעסיט. עס איז אָפּגע-מאַכט געוואָרן, אז אין דריי טעג אַרום דאָרף איך ברענגען נאָך נײַן טויזנט דאלער אַלס סעקורירטי פּאַר אַ פינף-יאָהריגן „ליס“.

איך בין באַלד אוועק צו יאָסעלע עדעלשטיין און אים דערציילט וועגן דעם נייעם געשעפט. שפעטער האָבן מיר ביידע זיך געזען מיט אַדלער'ן. מיר האָבן באַשלאָסן, אז מיר זאָלן ווייטער פּאַרבלייבן זאַלבעדריט אַלס פּאַרטנערס. אין דריי טעג אַרום בין איך געקומען צו מאַינער'ן מיט מיינע צוויי פּאַרט-נערס, וועלכע איך האָב פּאַר אים פּאַרגעשטעלט. מיר זענען אַלע אוועק צו אַ לאַיער און אונטערגעשריבן דעם „ליס“. מאַינער'ס לאַיערס זענען געווען האו און האַמעל, צוויי באַרימטע לאַיערס אין יענער צייט. מאַינער האָט גענומען דרייען, קינצלען, אָבער יאָסעלע האָט זיך אַרײַנגעמישט און ניט געלאָזט. אונזער לאַיער איז געווען רודאָלף מאַרקס, דער געוועזענער קאָ-

מיקער. מאַרקס האָט זיך אויך אַריינגעמישט מיט לאָיערשע טעכנישע פונקטן, איז האַמעל (וועלכער איז אַליין געווען א איד) אין כעס געוואָרן און האָט אונז געהייסן אַרויסגיין פון אַפּים. ער האָט זיך דערביי צעשריען: — איך האָב פיינט, אַז מען מאַכט מיר דאָ אין אַפּים אידישע קונצן. מאַינער האָט עפעס געוואָלט זאָגן, האָט האַמעל זיך אויף אים הויך צעשריגן:

— נעט דהו העלל אַט אָו הירן (גייט צום טיוועל), איך וויל אייך גיט קענען מיט אייערע ליסעס, מיט אייערע ביזנעסן גייט אייך צו אַן אַנדערן לאָיערן

מיר זענען אַלע אַרויס פון האַמעל'ס אַפּים. מיר זענען אַריין אין א צווייטן אַפּים, וועלכער האָט אויך באַלאַנגט צו האַמעל'ן. דאָרט האָט אַ לאָיער אונז פאַרזיכערט, אַז האַמעל וועט באַלד בעסער ווערן. ער איז אַן אויפגערעגטער מענטש, און ווען ער באַרוהיגט זיך, ווערט ער ווייך ווי וואַסס און האָט שוין הרטה אויף דעם, וואָס ער האָט אָפּגעטאָן, זייענדיג אויפֿ-גערעגט. און אזוי איז טאַקע געווען. עטלעכע מינוטען שפעטער איז אַרויסגעקומען אַ מיידל און אונז געבעטן, מיר זאָלן צוריק אַריינקומען צו האַמעל'ן אין אַפּים.

דער באַרימטער לאָיער האָט גאָרניט געזאָגט, זיך גיט אַנטשולדיגט, נאָר גענומען איבערקוקן די פאַפירן. דערנאָך האָט ער צוגערופן יעדן פון אונז, אַז מיר זאָלן אונטערשרייבן. פון דעם אַפּים זענען מיר אַלע אוועק אין דעלמאַניקאָ'ס באַרימטן רעסטאָראַן, וואו מיר האָבן זיך געלאָזט וואויל־גיין מיט גוטע מאַכלים און פאַרטרונקען מיט גוטן וויין.

און אַט זענען מיר שוין די באַלעבאַטיס פון פּיפּלס טעאַטער.

באַלד האָט זיך פאַרשפּרייט די נייעס איבער ניו יאָרק, אַז פּיפּלס טעאַטער איז געוואָרן אַ אידיש טעאַטער.

מיר האָבן זיך גענומען צום אַריבערמופּן פון ווינדאָר טעאַטער אין אונזער נייער היים. מען האָט אָנגעהויבן אַרויסטראַגן דעקאָראַציעס, גרויסע קאַסטנס מיט קליידער און אַנדערע בינע־זאַכן. אין דרויסן האָבן געוואַרט עקספּרעסן, אויף וועלכע מען האָט די אַלע זאַכן אוועקגעלייגט. איך גיב אַ קוק — אַדלער שטייט ביי דער טיר און וויינט. איך גיי צו צו אים און פרעג:

— וואָס וויינט איר, אַדלער? איר מאַכט אויף מיר דעם איינדרוק פון אַ וויינענדיק קינד, ווען די מאַמע גייט אוועק און לאָזט אים איבער איינעם אַליין.

אדלער האָט מיך אַרומגענומען, און כליפענדיג געזאָגט :
 — טאַמאַשעווסקי, אונז איז אזוי גוט געווען דאָ, אין ווינדזאָר טעאַטער !
 מיט יעדן יאָר האָבן מיר געמאַכט אַלץ מער געלט. אַלע פּיעסען, וועלכע
 מיר האָבן אויפגעפירט, זענען געווען ערפאָלגרייך. נאָך וואָס דאַרפן מיר
 מופן ? נאָך וואָס זוכן אַ נייעם טעאַטער ווען אין דעם אַלטן איז אונז אזוי
 גוט? איך זאָג אייך דעם גאַנצן אמת, טאַמאַשעווסקי, אַז ווען איר זענט ניט
 מיין פאַרטנער, ווען אייך בין מיט יאָסעלע'ן אַליין, לאָז אייך אים ניט אַרויס-
 מופן אין פּיילם טעאַטער, און אייך בלייב דאָ אין ווינדזאָר טעאַטער. מיר
 ברעכט דאָס האַרץ, טאַמאַשעווסקי, ווען אייך זע ווי די אַרכייטער טראָגן
 זאַכן.

עס איז צוגעקומען יאָסעלע און נאָך אייניגע פון אונזערע מענטשן. מיר
 האָבן אַלע געלאַכט פון אַדלער'ס טרערן. מיר האָבן אים געטרייסט, אַז אין
 שעהנעם פּיילם טעאַטער וועלן מיר מאַכן נאָך בעסערע געשעפטן. פּיילם
 טעאַטער געפינט זיך אין אַ בעסערער געגענד. דאָ זענען ניטאָ אזוי פּיל
 ביליגע בירסאַלונס און אזוי פּיל האָטעלס, וואו עס האַלטן זיך אויף שכור'ע
 באַמס. דער צוגאַנג און צופּאָהר צום פּיילם טעאַטער איז אַ פּיל באַקווע-
 מערער ווי צום ווינדזאָר טעאַטער. אַדלער האָט טרויעריג געשאַקלט מיטן
 קאָפּ און מיט פאַרוויינטע אויגן געוואונשן, אַז עס זאָל זיין אזוי ווי מיר
 טרויסטן אים. אייך זאָג צו אַדלער'ן, אַז ער זאָל ניט פאַרנעסן און צוגרייטן
 אַ פּאָר גוטע פּיעסען פון יעקב גאָרדין אָדער פון לעאָן קאַברין (די צוויי
 דראַמאַטורגן האָבן שוין דאָן געהאַט אייניגע ערפאָלגרייכע פּיעסען אויפ-
 געפירט).

— קויפט ביי זיי, אָדער באַשטעלט ביי זיי אַ פּאָר גוטע דראַמעס פאַר
 אייערטוועגן.

אדלער זאָגט צו מיר :

— און איר שרייבט אָן עפעס אַ פּיינע מאַכערייקע, עפעס פון די גוטע,
 פון די פּליישיגע, אַז אירן זאָלן לעקן די פּינגער. איר ווייסט דאָך שוין
 וואָס אייך מיין.

אייך האָב צוגעזאָגט אַדלער'ן, אַז אייך וועל אָנשרייבן אַ געזאַלצענע און
 געפּעפּערטע אָפּערעטע, אַז אירן וועלן זיך קוויקן מיט איר און וועלן קומען
 אַזוי די מאַסן אין פּיילם טעאַטער. אייך האָב אים דערביי איבערגעגעבן דעם
 סוזשעט פון מיינ נייער אָפּערעטע און עס איז אים זעהר געפּעלן געווען. ער
 איז געוואָרן פּריילעך און געזאָגט צו ערעלשטיינ'ען :

— יאָסעלע, דו הערסט, טאָמאַשעווסקי האָט מיר אַצינד דערציילט דעם אינהאַלט פון דער נייער אָפּערעטע, וואָס ער גייט אָנשרייבן. איך זאָג דיר, אַ רעגעלער צימעס, אַ פעטער קונגעל | דו הערסט, יאָסעלע, דו רומענישע מאַמעליגע | . . . מיר וועלען מאַכן גלענצנדע געשעפטן, קענסט דיר שוין אויפנייען אַ בייטל.

ער האָט זיך אַ וויילע פאַרטראַכט אין דאַן ווייטער געזאָגט :

— עס טוט מיר בלוז באַנג וואָס איך בין ניט קיין אָפּערעטן-אַקטיאָר, וואָס איך קען ניט זינגען. איך וואָלט אין דער אָפּערעטע מיט פאַרנעניגן געשפּילט.

און ער ווענדעט זיך צו מיר :

— טאָמאַשעווסקי, שרייבט פאַר מיר אָן אַ ראָלע אין אייער נייער פּיעסע און איך וועל שפּילן. איך זאָל אזוי געזונט זיין, ווי איך מיין עס ערנסטן שרייבט פאַר מיר אַ ראָלע פון אַ טאַטען, אַ זיידען, אַן אַלטען גענעראַל, מעג אפילו זיין פון אַ פּראָסטן סאָלדאַט. שרייבט עפעס אַ כאַראַקטער פאַר מיר און איך וועל שפּילן.

איך ווענד זיך צו מייע פאַרטנערס :

— און ווייסט איר ווי די אָפּערעטע וועט הייסן? איך האָב שוין אַ נאָ-מען פאַר איר: „דאָס פינטעלע איד“.

אַדלער איז אויפגעשפרונגען פון שמחה.

— „דאָס פינטעלע איד“ פּיין, פּיין! פּיין! ווען אירן וועלן דערזען אויף די אַפּישן טאָמאַשעווסקי'ס „דאָס פינטעלע איד“, וועט ווערן פּרעהלעך אין די אידישע גאַסן, אפילו אין אַפּ-טאון, צווישן די אמעריקאַניזירטע אידן, וועט די אָפּערעטע אַרויסרופן נרוים אינטערעס. הערט אַן איינפאַל פון טאָמאַשעווסקי'ן, הערט אַ נאָמען — „דאָס פינטעלע איד“! איך בין זיכער, אַז „דאָס פינטעלע איד“ וועט זיין אַ סענסאַציע. איך מוה איצט אַריבער אין פיפּלס טעאַטער מיט אַ גאַנץ אַנדער געמיט. מיין האַרץ איז פול מיט האַפּנונגען. גוד-באי ווינדזאָר טעאַטער! גוד-באי איר טייערע פיר ווענט, וועלכע האָבן אונז פאַרשאַפט עשירות און כבוד |

מיר, די דריי פאַרטנערס, האָבן גענומען אַ שפּאַציר פון ווינדזאָר טעאַטער צום פיפּלס טעאַטער. קומענדיג אין אונזער נייער היים, האָבן מיר אַריינגעשיקט נאָך וויין אין סאַליווענ'ס סאַלון, וואָס האָט זיך געפונען צוויי טירן פון דעם טעאַטער. סאַליווען אַליוין, דער באַקאַנטער טעמעני-פּאָליטישן,

האַט געבראַכט עטלעכע פלעשער וויין און עטלעכע פלעשער קאַניאַק און מיר האָבן געמאַכט אַ „לחיים“ און זיך געוואונשן מזל־ברכה אין אונזער נייער היים.

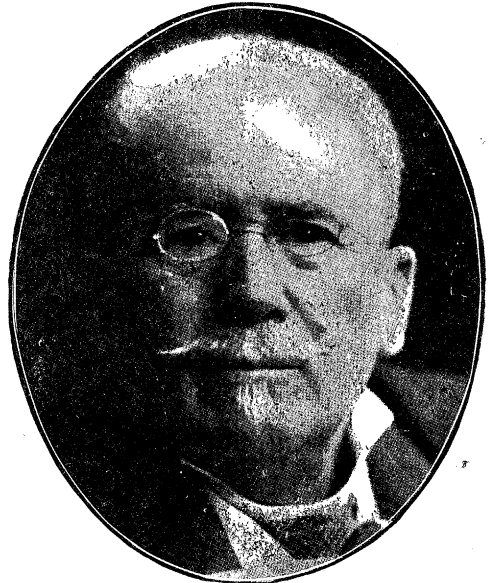
מיר האָבן זיך גענומען צוגרייטן צום נייעם סעזאָן. ווען מיר זענען געדקומען צו פראַבע, האָבן מיר אויף דער בינע געפונען אַ מאַסע בלומען, וואָס אונזערע שוישפילער, פריינט און באַקאַנטע האָבן אונז צוגעשיקט. אַ לאַנגער טיש איז געווען געדעקט איבער דער גאַנצער לענג פון דער בינע פון פיפּלס טעאַטער. אַלע אַקטיאָרן און אַקטריסעס, כאַריסטן, סטעיַדזשיהענד, אַשערס און דאָרקויפּערס האָבן אונז אויפגענומען מיט הוראָגעשרייען און אונז געוואונשן גליק. פרידזל האָט מיט זיין אַרקעסטער געשפּילט באַקאַנטע מעלדאָיען פון אונזער רעפּערטואַר. איך האָב געזאָגט עטלעכע ווערטער, אַדלער האָט געוואָלט רעדן, אָבער ער האָט ניט געקענט, טרערן האָבן אים געשטיקט.

מיר זענען אַריין מיטן רעכטן פּוס אין פיפּלס טעאַטער. די געשעפטן זענען גען אוועק גוט, אָבער טאַקע גאָר גוט, און מיט יעדן יאָר איז געוואָרן אַליץ בעסער און בעסער. מיר האָבן אַ סך, אַ סך געלט דאָרטן פאַרדינט. מיר, די דריי שותפים, האָבן אוועקגעלייגט שווערע טויזנטער אין די בענק. יאָסעלע האָט געהאַט שכל און אוועקגעלייגט אַ שווערן שטיין אויף יעדן דאלער. . . . אַדלער האָט אויך געשפּאַרט געלט אין באַנק. איך בין געווען דער איינציגער, וואָס האָט זיך ניט געיאָגט נאָך אַ פעטן באַנק־ביכל. איך האָב מיין געלט פאַרספּענדט, איך האָב געקויפט קערעדזשעס מיט פּערד, געהאַט אייגענע הייזער, אַ שעהן הויז מיט צוועלף צימערן אויף בערפאָרד עוועניו, אין ברוקלין, אַ באַנגאַלאַ בייים ים, מיט עלעקטרישע ליכט, מיט אַן אייגענעם גאָרטן, מיט אַ פּאַנטאָן, מיט גאָלדענע פּישלעך. אין האַנטער האָב איך געהאַט אַ זומער־היים מיט צוואַנציג אַקער לאַנד, מיט אַ זומער טעאַטער, וואו איך פלעג געבן פאַרשטעלונגען אין דער צייט וואָס איך בין דאָרטן געווען אין די הייסע מאָנאַטן. יעדער פון מיינע באַים האָט געהאַט אַן אַראַביש פּערדל און אויך פּאַנים (קליינע פּערדלעך). איך האָב פאַר זיך דאָרטן אויפגעבויט אַן עקסטראַ הויז, צווישן געדיכטע בוימער, אַרומגערינגלט פון ריזיגע בערג. דאָס איז געווען מיין אַרבייטס־צימער. דאָרטן, אין יענעם הויז, האָב איך מיינע אַפּערעטן געשריבן. איך האָב פאַר מיין געלט געלעבט און געהאַט הנאה פון לעבן. אַדלער האָט מיט אַלע זיינע קינדערלעך געוואוינט אין אַ טענעמענט־הויז, שפּעטער אין אַן אַפּאַרטמענט־הויז, און יאָסעלע האָט אויך פאַרנומען

אזעלכע צימערן ווי אדלער, אבער טראץ דעם וואָס איך האָב אזוי פיל פאַר-
 ספענט, האָב איך נאָך געהאַט אַ שעהנע סומע געלט אין באַנק.
 געעפנט האָבן מיר דעם פיפּלס טעאַטער ניט מיט קיין נייע פּיעסען,
 נאָר מיט רעפּערטואַר, מיט פּיעסען וואָס מיר האָבן שוין געהאַט געשפּילט
 מיט אַ יאָר און צוויי צוריק.

יעקב גאַרדין (1853—1909)

אברהם גאַלדפּאָדען (1840—1908)

אויף סוכות האָב איך אויפגעפירט אַ נייע פּיעסע פון יעקב גאַרדין. דער
 נאָמען פון דעם שטיק איז געווען „דוד'ל משורר“. די פּיעסע האָט אַרייַג-
 געבראַכט אַ סך געלט אין אונזער קאַסע.
 דאָ מוז איך דעם לעזער ערקלערן ווי אזוי איך קום צו גאַרדינ'ען. עס איז
 מיט דעם פאַרבונדן אַ געוויסע פּאַסירונג:
 יעקב גאַרדין האָט געשריבן זיינע פּיעסען אויסשליסלעך פאַר יאַקאָב
 אדלער, פאַר דוד קעסלער און פאַר קעני ליפּצין. אַ געוויסן נאַכמיטאָג

קומט יעקב גאָרדין צו מיר אַהיים. איך האָב זיך זעהר דערפרייט מיט דעם ליבן גאַסט און אים אָפּגעגעבן אַ סך כבוד. פּרייוואַט זענען מיר, יעקב גאָרדין און איר, געווען זעהר גוט באַפריינדעט, הגם דער עולם האָט געדרייט אַז מיר זענען אויף מעסער־שטעך. געמיינט האָט דער עולם אַזוי דערפאַר, ווייל גאָרדין פלעגט האַלטן רעדעס אין קלובס, אין האַלס און ביי יעדער געלעגנהייט פלעגט ער מיך אַטאַקירן. ער האָט געזאָגט, אַז טאָמאַשעווסקי מיט זיינע „פּינטעלעך“, „אַלעקסאַנדערלעך“ און „פּידעלעך“, מאַכט אַ תל פון דער ליטעראַטור. מיך האָט דאָס, נאַטירלעך, פאַרדראַסן, פלעג איך אים קיין בעל־חוב ניט בלייבן. איך פלעג האַלטן רעדעס פון מיין בינע און געקויבעצט גאָרדינ'ען מיט זיינע „קעניג לירעלעך“ און די „אידישע גלחים־לעך“. נאָך זיינע אַטאַקעס אויף מיר און נאָך מיין ענטפערן אויף זיי, פלעגן מיר זיך באַגעגענען ביי צייטלינ'ען אין רעסטאָראַן, אויף קאַנאַל סטריט, נעבן דער באַוערי, (דאָרטן פלעגן אויך קומען אידישע שווישפּילער און איר דישיע שרייבער), אָדער אין מאַרקיוז'ס קאַפּע, אויף גרענד סטריט, און מיר פלעגן שטונדן לאַנג פאַרברענגען אויף דעם פּריינטלעכסטן שטייגער. גאַנץ אָפּט פלעג איך גאָרדינ'ען אָפּפירן אַהיים אין מיין קערעדזש (קיין אַטאַמאָבילס זענען נאָך דאָן ניט געווען).

אַלזאָ, גאָרדין איז ביי מיר אין דער היים אַלס גאַסט. מיר טרינקען טיי און מיר אונטערהאַלטן זיך. דאָס האַרץ זאָגט מיר, אַז גאָרדין איז געקומען צו מיר ניט סתם אַלס גאַסט, ער האָט אודאי עפעס אַ פאַרשלאַנג פאַר מיר, און מיין האַרץ האָט מיך נישט אָפּגענאַרט.

גאָרדין ערקלערט מיר, אַז ער דאַרף שיקן זיין זוהן אין קאַלעדזש און, אַז ער דאַרף איינצאָלן דריי הונדערט דאלער און ער האָט ניט די סומע. — אַדלער — ערקלערט ער מיר — זאָגט, אַז ער האָט נישט קיין געלט, קעני ליפּצין זאָגט אויך דאָס זעלבע, און דעם זעלבן תירוץ גיט אויך דוד קעסלער.

— בין איך, אַלזאָ, געקומען צו אייך, מיסטער טאָמאַשעווסקי, איך מוז האָבן דריי הונדערט דאלער.

איך האָב נישט אויסגערעדט קיין איין וואָרט און האָב אָנגעשריבן אַ טשעק אויף דריי הונדערט דאלער.

— איך וועל זיך אוועקזעצן פאַר אייך שרייבן אַ פיעסע — זאָגט ווייז טער גאָרדין. — וועט איר די דריי הונדערט דאלער אַראָפּנעמען פון מיין ראַיאַלטי.

— זעהר פיין, מיסטער גארדין. — בין איך צופרידן מיט מיין גאסטס פארשלאג. — איך וועל טאקע ווארטן אויף אייער פיעסע מיט אומגעדולד. — אפשר קענט איר מיר געבן עפעס א סוזשעט? — פרענט גארדין. — יעס, — ענטפער איך.

איך האָב פאַר גאַרדינ'ען דערציילט די פאַמיליען־טראַגעדיע, וואָס האָט זיך אָפּגעשפּילט אין דעם הויז פון דעם באַרימטן חזן ניסן בעלזער מיט זיין זוהן אַלטער'ס. איך האָב וועגן דעם געשריבן, ווי דער לעזער געדענקט אודאי, אין די ערשטע קאפיטלעך פון מיינע עראינערונגען. אָט פון דער פאַסירונג האָט גאַרדין געמאַכט זיין פיעסע „דוד'ל משורר". ווען גאַרדין האָט פאַר מיר געלייענט די פיעסע, איז דער לעצטער אַקט אַרויסגעקומען ניט קיין געראַטענער. ער האָט פאַר מיר געלייענט עטלעכע מאָל דעם לעצטן אַקט, ווייל ער האָט אים געהאַלטן אין איין איבערמאַכן. ער איז אָבער אַלץ ניט אַרויסגעקומען אזוי ווי איך האָב געוואָלט.

איך זאָג צו גאַרדינ'ען:

— אויב איר וועט זיך נישט געפינען באַליידיגט, מר. גאַרדין, וועל איך אָנשרייבן דעם לעצטן אַקט. איך וועל אים איך געבן און איר וועט אים איבערשרייבן אויף אַ ליטעראַרישער שפראַך, און אויב איר וועט געפינען פאַר נויטיג, קאָנט איר אויך מאַנכע סצענעס איבעראַרבעטן. אויף אזא אופן וועלן מיר פאַרענדיגן אונזער „דוד'ל משורר".

ער האָט צוגעשטימט, און איך האָב אָנגעשריבן דעם לעצטן אַקט. ווען איך האָב אים איבערגעלעזן פאַר גאַרדינ'ען, איז ער געבליבן זיצן אַביסל פאַרטראַכט, דאַן זאָגט ער צו מיר:

— איר ווייסט, טאַמאַשעווסקי, איר האָט אָנגעשריבן אַ גוטן לעצטן אַקט. איך האָב גאַרנישט וואָס איבערצומאַכן.

האַבן מיר געשפּילט „דוד'ל משורר" מיט מיין לעצטן אַקט.

ביז איצט ווייסט קיינער נישט וועגן דעם, נאָר אזוי ווי איך האָב צו־געזאָגט ביים אָנהייב פון מיינע עראינערונגען, אַז איך וועל שרייבן אַלץ, אַלץ, און וועל קיין זאַך ניט פאַרבאָרגן, גיב איך איצט דאָס ערשטע מאָל אַרויס דעם סוד אין דער עפנטלעכקייט.

„דוד'ל משורר" איז געבליבן איינע פון מיינע וויכטיגסטע ראָלן. איך האָב די פיעסע געשפּילט אַ לאַנגע צייט אין ניו יאָרק און אויך איבער גאַנץ אמעריקע. אויף מיין ריזע איבער איראָפּע האָב איך אויך דאָס זעלבע שטיק געשפּילט אין לאַנדאָן, פאַריז, וויען, בערלין, לעמבערג, לאָדזש,

וואַרשע, יעקאטערינאַסלאַוו, אָדעס, און אומעטום האָט די פּיעסע פּוין אויס-גענומען. גאַרדן פּלעגט אָפט קומען אין מײן טעאַטער מיך זען שפּילן „דוד'ל משורר“. איך האָב פאַרגעשטעלט אַ חסידישן יונגעמאַן, וואָס האָט אַ שטאַרקן חשק צו מוזיק. ער פאַרלאָזט זײן הײם, זײן יונג ווייבל און זײנע קלײנע קינדערלעך און פאַרט אַוועק שטודירן מוזיק. ער ווערט אַ גרויסער מוזיקער. ער פאַרליבט זיך אין אײנע פּוין די לערערײַנס אין קאָנסערוואַ-טאָריום און קומט אַהײם אָפּ/גט'ן זײן פּרוי, און בײם גט שטאַרבט ער פּלוּצלינג. איך האָב דעם כאַראַקטער גוט אַרויסגעבראַכט, ווײל איך האָב אַלטער'לעך, ניסן בעלזער'ס עלטסטן זון, פּערזענלעך גוט געקענט. בין איך דאָך געווען מיט אים צוויי און אַ האַלב יאָר צוזאַמען. איך בין אויך געווען זײן לערער און האָב אים געגעבן די ערשטע לעסאָנס אין רוסיש. די טראַג-געדיע מיט דעם באַנאַכטן יונגעמאַן איז מיר געלעגן טיף אין מײן האַרצן, דערפאַר האָב איך זיך אזוי שטאַרק דערפּרײט, ווען גאַרדן האָט אָנגענומען מײן סוזשעט און זיך אַוועקגעזעצט פאַר מיר שרײַבן די פּיעסע. מײנע דאַמאָלסטדיגע פּאַטריאָטן האָבן שטאַרק אָנגעקוואַלן פּוין מײן נײער ראַלע. זײ האָבן געלאָזט מאַכן פּוין מיר אַ בילד פּוין לױטער אײדישע בוכשטאַבן. אין דעם פאַרטרעט זענען געווען אויסגערכענט אלע מײנע פּיעסען, וואָס איך האָב דורך דער נאַנצער צײט אויפגעפירט און אויך אַ שטיק פּוין מײן לעבנס-געשיכטע. פאַר דעם בילד האָבן די פּאַטריאָטן באַצאָלט אַ הײבשע סומע געלט. אַ געוויסן אָונט, ווען איך האָב געשפּילט „דוד'ל משורר“, האָבן זײ מיר דאָס בילד געגעבן אַלס מתנה.

„דוד'ל משורר“ האָט פאַרגרעסערט די צאָהל פּוין מײנע פּאַטריאָטן, ריכט-טיגער געזאַנט, פּאַטריאָטקעס. צוויי מײדלעך, שוועסטערלעך, האָבן זיך אין מיר פאַרליבט, ווען זײ האָבן מיך געזען אין דער ראַלע. דאָס איז געווען זײער ערשטער באַזוך אין אַ אײדיש טעאַטער, און „דוד'ל משורר“ האָט זײ בײדן פאַרכאַפט בײם האַרצן. זײ זענען געוואָרן מײנע געשוואַוירענע פּאַטריאָטקעס. אָבער פּאַטריאָטקעס צו פּאַטריאָטקעס איז נישט גלײך | יעדעס מאָל, ווען איך האָב געשפּילט דאָס שטיק, זענען בײדע שוועסטער-לעך געזעסן אין דער לאָזשע אויסגעפּוצטע, באַהאַנגען מיט דזשולערי. בײדע האָבן געהאַט בוקעטן בלומען מיט זיך און ווען דער ערשטער אַקט האָט זיך געענדיגט, האָט די עלטערע מיר אַרויפגעוואָרפּן דעם בוקעט, וואָס זי האָט געהאַט צוגעשפּילעט צו איר ברוסט און נאָכן צווייטן אַקט האָט

די אינגערע שוועסטער איר בוקעט צו מיר צוגעוואָרפן. די ביידע שוועס-טערלעך האָבן געצויגן אויף זיך די אויפמערקזאמקייט פון אלע שוישפילער און אויך פון פובליקום. נאטירלעך, האָבן זיי אויך מיין אויפמערקזאמקייט צוגעצויגן. איך האָב שוין געוואוסט, אז יעדעס מאָל וואָס איך שפיל „דוד'ל משורר“, וועלן ביידע שוועסטערלעך זיצן אין באַקס און וואַרפן צו מיר בלומען. חברה פלעגן מיר דערציילן, אז די ביידע שוועסטערלעך זענען שטערבלעך פארליבט אין מיר. זיי זענען ניט קיין אַרעמע קינדער און, אז זיי וואָלטן אַוועקגעגעבן די דיימאָנדריינגען וואָס זיי טראָגן, אז זיי זאָלן כאַטש קאָנען איין מינוט ריידן מיט מיר. און טאַקע דערפאַר, וואָס חברה האָבן מיר דאָס דערציילט, האָב איך אויפגעהערט קוקן אויף ביידע שוועס-טערלעך. פריער, ווען איך האָב ניט געוואוסט פון זייער ליבע צו מיר, פלעג איך אַמאָל צו זיי אַ שמויכל טאָן און צוואַרפן זיי אַ בליק אין דער באַקס, וואו זיי זענען געזעסן, אָבער ווען מען האָט מיר דערציילט די מעשה וועגן די רינגלעך, האָב איך אויפגעהערט צו קוקן צו זיי.

א געוויסן אָונט שפיל איך „דוד'ל משורר“. ווי אלע מאָל ביי דער פאַרשטעלונג פון דער פיעסע זענען אין באַקס געזעסן די צוויי שוועסטערלעך. נאָכן ערשטן אַקט, ווען איך בין געווען ביי זיך אין דרעסינגרום, הער איך פלוצלינג אַ גערודער ביי דער טיר. מיין דרעסער, מאַקס, לויפט אַרויס זען וואָס עס איז געשען. ער קומט צולויפן אַ דערשראָקענער און דערציילט מיר, אז אַ מיידל איז געפאַלן אין חלשות ביי דער טיר פון מיין דרעסינג-רום, און אז אַרום איר שטייען דערשראָקענע די אַקטיאָרן און אַנדערע בינע-מענטשן. איך האָב געהייסן, אז מען זאָל די פאַר'חלש'טע אַריינברענגען צו מיר. די טיר פון מיין דרעסינגרום איז אויסגעקומען די צווייטע טיר פון דער לאָזשע. אייניגע אַשערס און עטלעכע פרויען, וועלכע זענען אויך געזעסן אין דער זעלבער באַקס מיט די צוויי שוועסטערלעך, האָבן די פאַר-חלש'טע אַריינגעבראַכט און איר אַוועקגעלעגט אויפן טערקישן קאוטש, וואָס האָט זיך דאָרטן געפונען. זיי האָבן איר גענומען מינטערן, בעת איך האָב געמוזט אַרויפגיין אויף דער בינע. עפעס איז דאָרטן קאַליע געוואָרן די עלעקטריק און מען האָט מיך געדאַרפט האָבן. ווען איך בין צוריק אַריינגעקומען אין דרעסינגרום, האָב איך דערקענט די פאַר'חלש'טע. זי איז געווען די עלטערע פון די צוויי שוועסטערלעך, מיינע נייע פאַטריאַטקעס. די אינגערע שוועסטער איז געזעסן נעבן דער פאַר'חלש'טער און איר צוגעלעגט קאַלטע קאַמפרעסן צום קאָפּ. זי דערציילט מיר, אז איר שוועסטער האָט

זיך געפיהלט ניטגוט דעם גאַנצן טאָג און, אז די מאַמע האָט איר ניט געהייסן גיין אין טעאַטער, אָבער ווען טאַמאַשעווסקי שפּילט „דוד'ל משורר“, מוזן זיי ביידע גיין צו דער פּאַרשטעלונג.

די פּאַר'חלש'טע איז צו זיך געקומען. זי האָט געעפנט אירע אויגן און אַ שמויכל געטאָן צו מיר. זי זאָגט צו איר שוועסטער, „איך פיהל שוין בעסער“, דערנאָך האָט זי זיך געווענדעט צו מיר:

— איך דאַנק אייך, מיסטער טאַמאַשעווסקי, וואָס איר האָט ערלויבט מען זאָל מיך דאָ אַריינברענגען און אַפּראַטעווען. איך האָב געמיינט, אז איך שטאַרב שוין.

די פּאַרשטעלונג איז ווייטער אָנגעגאַנגען און ביידע שוועסטערלעך זענען ווידער געזעסן אין דער לאָזשע.

ביים נעקסטן מאָל שפּילן „דוד'ל משורר“ האָט די אינגערע שוועסטערל גע'חלש'ט, און, שוין ניט אָנפרעגנדיג ביי מיר, האָט די עלטערע די פּאַר'חלש'טע אַריינגעבראַכט אין מיין דרעסינגרום. דאָס האָט פּאַסירט ניט צווישן דער פּאַרשטעלונג, נאָר ווען דאָס שפּילן האָט זיך שוין געהאַט געענדיגט און דאָס פּובליקום איז שוין געווען אַהיימגעגאַנגען. ווען איך בין אַריינגעגאַנגען אין מיין דרעסינגרום האָב איך געפונען די פּאַר'חלש'טע אויפן קאַוטש. איר עלטערע שוועסטער האָט זי געמינטערט. אזוי ווי עס איז שוין געווען נאָך דער פּאַרשטעלונג, האָב איך מער צייט געהאַט צו פּאַרבלייבן מיט זיי. די פּאַר'חלש'טע איז אָפּגעמינטערט געוואָרן און האָט איינגעדערעמלט. די עלטערע האָט זיך אַוועקגעזעצט נעבן מיר, ווען איך האָב זיך גענומען אָפּווישן די שמינק פון פנים. איך האָב זיך געוואָלט איבערטאָן, אָבער איך האָב ניט געקענט צוליב מיינע געסט. די עלטערע פון די שוועסטער האָט געזען מיין פּאַרלעננהייט. מאַקס, מיין דרעסער, האָט געגעבן אַנצוהערעניש, אז מען דאַרף זיך איבערטאָן. די מיידל האָט שמויכל-לענדיג אַ זאָג געטאָן:

— איך זועל אַרויסגיין און וואַרטן ביז איר וועט פּאַרטיג ווערן מיטן אָנטאָן זיך. מיין שוועסטערל קען איך דאָך נישט רירן פון אַרט. זי האָט איינגעדערעמלט, וועט זי סיי ווי סיי גאָרניט זען.

זי איז אַרויסגעגאַנגען, אַוועקגעזעצט זיך אין דער באַקס און געוואַרט ביז מען וועט איר רופן. איך האָב זיך איבערגעטאָן און מאַקס איז אַהיימ געגאַנגען. איך בין געבליבן אַליין אין דרעסינגרום מיט דעם מיידל. איך בין צוגעגאַנגען צו איר, גענומען איר הענטל, געפיהלט איר פּולס. אָבער

אזוי ווי איך בין ניט קיין דאָקטאָר, האָב איך ניט געוואוסט וואָס מיט איר איז. איך האָב איר אָפגעשפילעט די ווייסטל, עס זאָל איר זיין באַקוועמער צו שלאַפן. זי האָט געשוויגן, זיך נישט געריהרט. איך האָב זיך אַוועק געזעצט נעבן איר אויפן קאוטש. די שלאַפנדיגע מיידל האָט אַרויפגעלעגט איר האַנט אויף מיר און מיך פעסט געדריקט. איך האָב באַלד פאַרשטאַנען, אז דאָס חלש'ן פון ביידע שוועסטערלעך איז געווען אַ גוט אויסגערעדע כענטער פלאַן ווי אזוי אַרײַנצוקומען אין מײן דרעסינג-רום. ווי איך האָב שוין דערמאָנט, האָט מײן דרעסינג-רום שטענדיג געהאַט פיינע עלעקטרישע באַלײכטונגען פון אַלערליי קאָלירן. איך האָב געמאַכט דאָס צימער אַביסל טונקל, אין אַראַנדזש קאָליר. דאָס ליכט איז געפאַלן אויפן פנימל פון יונגן מיידלעך. איך האָב זי אַרומגענומען און איר אַ קוש געטאָן. ווי אַ ווילדע האָט זי זיך פלוצלינג אויפגעכאַפט און גענומען מיך קושן און האַלזן און דערביי היסטעריש געלאַכט. זי האָט זיך געפרייט ווי אַ קינד, וואָס געפינט עפעס אַ טייער שפילעכל. אַ היבשע ווילע זענען מיר ביידע געזעסן אויף דעם קאוטש און זיך געקושט און געהאַלט.

— וואו איז מײן שוועסטער? — פרעגט זי, — זי האָט מיך גאָר איבערגעלאָזט אַליין!

און באַלד ניט זי אַליין אַן ענטפער אויף דער פראַגע.
— עס מאַכט נישט, איך בין שוין ניט קיין איבערגעשראַקענע.
פלוצלינג האָט די עלטערע שוועסטער אָנגעקלאַפט אין טיר. די אינדערע האָט די טיר געעפנט. זי האָט איר געלאָזט וויסן, אז זי פיהלט שוין בעסער. ביידע מיידלעך זענען שנעל אַוועק.

זינט יענעם אָונט האָט זיך ביי די צוויי שוועסטערלעך אָנגעהויבן אַ סדרה פון חלש'ען. ביי איין פאַרשטעלונג האָט די עלטערע גע'חלש'ט און ביי דער צווייטער — די אינגערע, און אַמאָל האָט זיך געמאַכט, אז ביידע האָבן צוזאַמען גע'חלש'ט, און איך האָב דאָן געהאַט אַ דזשאַב די גע'חלש'טע מיידלעך צו מינטערן. . . .

איך האָב נאָטירלעך גלייך געזען, אז די גאַנצע געשיכטע איז אַ קאָמעדיע. דעם אמת זאָגנדיג, האָב איך דאָס נאָך געפיהלט פריער, אָבער אויב איר האַלט שוין ביים אויסזאָגן דעם אמת, וועל איך שוין אויך זיך מודה זיין, אז איך בין נישט מעהר ווי אַ בשר ודם, און די פאַרליכטע פרויען און מיידלעך האָבן מיר גוט פאַרדרייט דעם קאַפּ. זיך פאַרשטעלן דאָ, אז איך בין געווען אַ צדיק, וואָלט געווען לעכערלעך.

איידער איך גיי ווייטער אָן מיט מיינע עראינערונגען, וויל איך פאר דעם לעזער שילדערן אַ סצענע, וואָס האָט זיך אָפגעשפילט אין פּיפּלס טעאַטער ווען אַדלער האָט אויפגעפירט טאַלסטאָי'ס „רעזורעקשאַן“.

צווישן מיר און אַדלער'ן איז געווען אָפגעמאַכט דורך אַ געשריבענעם קאָנטראַקט, אז ער, אַדלער, טאָר זיך נישט אַריינמישן אין מיינע פּיעסען, וואָס איך פיר אויך און אז איך טאָר זיך נישט מישן אין זיינע אויפירונגען. מיר האָבן זיך געהאַלטן טריי לויט אונזער אָפּמאַך. אַדלער פלעגט קיינמאָל נישט קומען צו די פּראָבען פון מיינע פּיעסען און איך פלעג קיינמאָל נישט קומען ווען אַדלער האָט געמאַכט פּראָבע. ווען מיר וואָלטן נישט פינקטלעך גע- האַלטן דעם אָפּמאַך, וואָלט זיכער אויסגעבראַכן אַן אַדלער-טאַמאַשעווסקי- מלחמה און אונזער פּאַרטנערשיפּ וואָלט נישט אָנגעהאַלטן אזוי פיל יאָרן.

נאָכדעם ווי איך האָב אויפגעפירט „דוד'ל משורר“, האָט אַדלער, לויטן אָפּמאַך, געדאַרפט אויפירן זיינע אַ פּיעסע. ער האָט גענומען מאַכן פּראָבן פון טאַלסטאָי'ס „רעזורעקשאַן“. דאָס שטיק האָט אַ סך כאַראַקטער-ראַלן און מיר האָבן נישט געהאַט אזוי פיל אַקטיאָרן פאַר דער פּיעסע. עס איז, אַלואָ, נישט געווען וועמען פאַנאַנדערצוטיילן די ראַלן, און דינגען נייע אַקטיאָרן האָט מען נישט געקאָנט. עס איז דאַמאָלסט געווען אַ יקריות אויף שווישפּיל- לער. אַלע פּעהיגע אַקטיאָרן זענען געווען פאַרנומען. האָט אַדלער, מיט דער צושטימונג פון אַלע שווישפּילער, איינגעטיילט צו יעדן שווישפּילער צו צוויי און דריי ראַלן. מאָגלעסכאַ, דער גאָט-באַגאַבטער קינסטלער, האָט געמוזט שפּילן צוויי ראַלן. מאַשקאָוויטש, אויך צוויי ראַלן. טאַרנבערג האָט געקראָגן דריי, לייביש גאָלד אויך דריי. סימאָנאָו האָט געקראָגן פיר קליינע ראַלן און מאַנע — דריי. די שווישפּילער האָבן די פיל ראַלן אָנגע- נומען צו שפּילן נישט אזוי צוליב אַדלער'ן, נאָר אויס דרך ארץ פאַר טאַל- סטאָי'ען. אַדלער האָט זעהר שווער געאַרבעט ביי די פּראָבן. איך האָב דאַמאָלט מיט אַדלער'ן געוואוינט אין איין הויז, אויף דער צענטער סטריט. אַדלער האָט געוואוינט אויפן צווייטן פלאַך און איך אויפן דריטן. אַדלער פלעגט אַהיימקומען פון די פּראָבן אַ מידער, אַ פאַרצווייפלטער. נאַנצע טעג און נעכט פלעגט ער אָפּזיצן איבער דער פּיעסע און שווער געאַרבעט; גע- מעקט און געשריבן, געשריבן און געמעקט. איך בין דאַמאָלט ברויז געווען מיט אים, צוליב עפעס אַ קלייניגקייט, און מיר האָבן עטלעכע וואָכן נישט גערעדט איינער צום צווייטן. פון מיין פענסטער פון דאָיניגירום האָב איך געקענט זען דעם צימער, אין וועלכן אַדלער האָט געאַרבעט. שפּעט

אין דער נאכט און גאנץ אָפּט פּאַרטאָג, פּלעג איך זען ווי ער זיצט ביי זיין שרייבטיש און גריבלט זיך. זיין גאַנצע נשמה איז געווען אַרײַנגעטאָן אין טאָלסטאָי'ס ווערק. אַדלער האָט געהאַט אַ ספּעציעלע אַמביציע, אַז די פּיעסע זאָל האָבן אַ גרויסן ערפּאָלג: טאָמאַשעווסקי האָט געהאַט ערפּאָלג אין גאַרדינ'ס „דור'ל משורר“, מוז ער האָבן נאָך אַ גרעסערן סוקסעס — אַ ליטעראַרישן סוקסעס. געוועהנלעכע טעאַטער פּאָליטיק. . . .

איך האָב געפּרעגט ביי די אַקטיאָרן ווי עס גייען צו די פּראָכען. אַלע ווי איינער האָבן מיר געענטפּערט „אַדלער איז משוגע, ער קען קיין פּראָכען ניט מאַכן. ער ווייס נישט ווי אזוי צו רעזשיסירן אַ פּיעסע. ער איז גערוועזן און ער געדענקט ניט פּון איין סצענע ביז דער צווייטער. היינט הייסט ער מיר זאָלן דאָ שטיין, מאַרגן געדענקט ער ניט און ער הייסט שטיין ערגעץ אַנדערש, היינט הייסט ער פירן די געשפּרעכען שטיל, געלאַסן, מאַרגן הייסט ער די זעלבע געשפּרעכען זאָלן געפירט ווערן שרייענדיג, דיג, פּילדערנדיג.“ קורץ, אַלע שווישפּילער האָבן זיך באַקלאַנגט אויף אַדלער'ן, אַז ער איז אַ שלעכטער רעזשיסער, און עס וואָלט געווען פיל בעסער, אַז איך זאָל די פּיעסע אויפּפירן.

איך האָב באַרוהיגט די שווישפּילער און דערביי געלויבט אַדלער'ן סיי אַלס גרויסן אַרטיסט און סיי אַלס פּעהיגן רעזשיסער. דער בעסטער סימן, אַז ער קען רעזשיסירן איז זיין רעפּערטואַר. אַלע זיינע סוקסעספּולע פּיעסען האָט דאָך אַדלער אַליין אויפּגעפירט.

אַ סך טראָבעל האָב איך געהאַט מיט מאַגנולעסקאַ, טאַרענבערג און לייב ביש גאָלד. אָט די דריי שווישפּילער זענען געווען שטאַרק אָנגעצויגן אויף אַדלער'ן. מאַשקאָוויטש האָט אויך געהאַט זיינע טענות צו אים, אָבער ער איז געווען דער געלאַסענסטער פּון אַלעמען, האָב איך געבעטן מאַשקאָוויטש'ן, אַז ער זאָל אַכטונג געבן אויף די אַנדערע שווישפּילער און ניט דערלאָזן, אַז עס זאָל קומען צו אונאַנגעמלעכקייטן.

מיר האָבן שוין אַרויסגעלאָזט אַפּישן וועגן טאָלסטאָי'ס „רעזורעקשאָן“. מיר האָבן אויך געדרוקט אַנאַנסן אין די צייטונגען. אויף די אַפּישן און אין די אַדווערטייזמענטס האָבן מיר געדרוקט בילדער פּון אַדלער'ן און טאָלסטאָי'ען. אַדלער האָט אויף די אַפּישן און אויך אין די אַדווערטייז מענטס אין די צייטונגען געלאָזט אַנשרייבן די פּאָלגנדע ווערטער: „רעז-

רעקשאַן" איז אמת'ע ליטעראַטור, אמת'ע קונסט, ניט קיין געמאַכטע, ניט קיין געפעלשטע, ניט קיין נאַכגעקרימטע ליטעראַטור". די ווערטער זענען געווען געצילט געגן יעקב גאַרדינ'ען.

ביי דער קאַסע איז געווען פרעהלעך, אָבער די פרעהלעכקייט איז געווען אַ נאַנץ אנדערע ווי ביי געוועהנלעכע פּיעסען. עס איז געקומען אַ נאַנץ „אנדער" עולם, ניט דער סאַרט קאַסטאַמער, צו וועלכן מיר זענען געווען צוגעוואוינט. ניט די מוידן, ניט די שענהע ווייבלעך, וועלכע פלעגן לויפן צו מיינע פאַרשטעלונגען. עס איז געקומען די אידיש-רוסישע אינטעליגענץ. מען דערציילט פאַרשידענע וויצן וועגן אַדלער'ס פאַטריאַטן, די אידיש-רוסישע אינטעליגענץ. אָט איז איינער פון זיי:

— „גאַספּאַדין אַדלער, דאַיטע מניע פעס דליאַ דווענאַדצאַטי" (ניט מיר אַ פעס פאַר צוועלף מענטשן).

איך אַליין האָב קיינמאַל ניט געהערט אַז מען זאָל ביי אַדלער'ן בעטן אַ פרייען פעס פאַר 12 מענטשן. אין דער קאַסע האָב איך אויך קיינמאַל אַזאַ פעס ניט געפונען, ווען מיר פלעגן דורכקוקן די פעסעס. עס איז אָבער אמת, אַז אַדלער האָט ליב געהאַט צו צעטיילן פעסעס צו זיינע פאַטריאַטן.

פרייטאָג, דעם טאַג פון דער פאַרשטעלונג איז געווען פּראָבע. ביי דער לעצטער פּראָבע מוזן אַלע שווישפּילער שוין קענען זייערע ראָלן און שפּילן אַזוי גוט ווי פאַרן פּובליקום. אַזוי פירט זיך אין אַלע טעאַטערס איבער דער גאַנצער וועלט. איך האָב דאָס זעלבע סיסטעם דער ערשטער איינגעפירט אין אידישן טעאַטער. פריער האָבן אידישע אַקטיאָרן געוואוסט, אַז ביי דער ערשטער פּראָבע דאַרף מען בלוזן אָפּ'פּטר'ן די „פּראָזע", ווייזן אַז מען קען די ראָלע, דורכלויפן שנעל די סצענעס אָדער די מוזיק (אויב עס איז געווען אַ מוזיקאַליש שטיק) און דאָס איבעריגע, דאָס הייסט דאָס שפּילן גופא, דאָס אַרויסברענגען דעם כאַראַקטער פון דער ראָלע און אַלץ איבעריגע, וואָס אַן אַקטיאָר דאַרף טאָן, — דאָס האָט מען איבערגעלאָזט אויף ביינאַכט, צו דער פאַרשטעלונג. עס וועט שוין גוט זיין, מען וועט שוין ווייזען ווען מען דאַרף לאַכן. ביי די גוטע שווישפּילער איז טאַקע אָפט זייער ראָלע אַרויסגעקומען גוט. זיי מיט זייער טאַלאַנט, האָבן זייער ראָלע דורכגעפירט קינסטלעריש. די שוואַכערע אַקטיאָרן אָבער זענען אין אַוונט ביי דער פאַרשטעלונג געווען נאָך שוואַכער. זיי זענען געווען אין אַ נערוועזן צורשטאַנד, איז ביי זיי די ראָלע אַרויסגעקומען שלעכט.

עס איז פרייטאָג אַרום צוועלף אַזויגער מיטאָג־צייט. אַדלער מאַכט זיין גענעראַל־פּראָבע אויף דער בינע. איך בין ביי זיך אין דער היים. איך בין אין אַ גוטער שטימונג. איך וועל דריי טעג ניט שפּילן, איך וועל זיך אָפרוען, פּונקט ווי אַדלער רוט זיך אָפּ ווען איך טרעט אויף אין אַ פּיעסע. עס קלינגט מיין טעלעפּאָן.

— איך בין עס, איך, אַדלער. טאָמאַשעווסקי, קומט שוין אַריבער אין טעאַטערן איר וועט מוזן היינט ביינאַכט שפּילן מיין ראָלע. איך קען מיט די שאַרלאַטאַנעס, מיט די שאַלטיקעס, מיט די קאַרמאַנשטיקעס גאַרניט מאַכן.

איך האָב ניט נעוואַרט ביז אַדלער וועט אָפּזידלען יעדן אַקטיאָר באַ־זונדער און בין צוגעלאָפּן צום פּיפּלס טעאַטער, און אָט איז דאָס בילד וואָס איך האָב דאָרטן געפונען:

אין דער גרויסער, לאַנגער לאַבי פון פּיפּלס טעאַטער לויפט אַדלער, נאָך אים לויפט מיסים אַדלער. נאָך מיסים אַדלער לויפט יאַסעלע עדעלשטיין. נאָך עדעלשטיין לויפט מיסים עדעלשטיין, און הינטער זיי לויפט אַ גאַנצער סקאַדראָן. מען שרייט: „אַדלער, מיסטער אַדלער!“ פון אַדלער'ס הענט פליען באַשריבענע זייטן פאַפּיר, וועלכע פאַרשפּרייטן זיך איבער דער גאַנצער לאַבי. דאָס זענען געווען די ראָלן פון „רעזורעקשאָן“. ווען אַדלער האָט מיך דערזען אַריינקומען דורך דער טיר, האָט ער אַ שלידער געטאָן די פּיעסע מיט אַלע ראָלען אויף דער ערד. ער וויל אַנטלויפן, אָבער אַלע האַלטן אים אָפּ. אַדלער צעשרייט זיך אויף אַ הייזעריג קול:

— דער רוה זאָל מיט זיי האַנדלען! אַזעלכע באַהעלפּער־יונגען! אַזעלכע באַד־יונגען! אַזעלכע איזוואָזשטיקעס! קיין רעספּעקט, קיין דרך ארץ! איצט גיבן זיי מיר אַלע אָפּ די ראָלן! זיי ווילן ניט שפּילן קיין דאָפּלטע ראָלן. די סטיידזש־הענדס שלעפּן ערשט איצט די דעקאָראַציעס, וועלכע זענען נאָך רעכט ניט פאַרטיק, די פּראָפּערטי־לייט שלעפּן צוזאַמען די קאַס־טענעס, די זעק און אַלע צרות, און דאָס גראַד אַצינד, ווען איך מאַך פּראָבע. איך קען ניט, איך קען ניט אויסהאַלטן מער!
און ער ווענדט זיך צו מיר דירעקט:

— טאָמאַשעווסקי, נעמט אייך די פּיעסע, נעמט אייך מיין ראָלע און שפּילט, מאַכט פּראָבן. איך וועל גיין. איך וועל גיין. אין דר'ערד אַריין וועל איך גיין! איך וועל ווערן אַ שניידער, אַ שוסטער, אַ דאָר־קיפּער. איך קען אַזוי ניט לעבן.

און אַדלער צעוויינט זיך היסטעריש. ווי די לעזער ווייסן שוין, האָט אַדלער געהאַט אַ טבע, אַז ווען ער פֿלעגט ווערן אויפגערעגט, האָט ער זיך צעוויינט, היסטעריש צעוויינט. איך האָב געוואוסט, אַז ער וועט זיך באַלד באַרוהיגן, ווי עס פֿלעגט שמענדיג פּאַסירן אין אַזאַ פּאַל. איך האָב אים אַריינגענומען אין אָפּים פּון טעאַטער. ער דערציילט מיר וואָס פּאַרע צרות ער האָט פּון די אַקטיאָרן וואָס דאַרפן שפּילן דאָפּלטע ראָלן. ער דער-ציילט מיר אויך, אַז זיי קענען ניט זייערע ראָלן, און אַז זיי ווילן ניט מאַכן קיין פּראָבען. ער פּירט מיך אַריין אין טעאַטער. איך זע פּון דערווייטנס וואָס עס קומט פֿאַר אויף דער בינע: שרעקלעך! די בינע איז אָנגעוואָרפן מיט דעקאַראַציעס, אַ באַרג מיט קאַסטנס לייגן אינמיטן, כאַריסטן און כאַריסטקעס, אַקטיאָרן און אַקטריסעס זיצן אויסגעזעצט אויף די קאַסטנס. מ'שרייט, מ'קוויטשעט, מען זינגט, מען מאַכט זיך נאַריש. דער געפּילדער און די געלעכטערס זענען ניט ווי אויף אַ בינע, נאָר ווי אין אַ רוסישן קאַבאַק צווישן שכור'ע פּויערים. אַדלער ווייזט אָן אויף דער בינע:

— קוקט! אַט אַזוי ווי איר זעט איז פּון אין דער פּרי אָן, ווען איך האָב אָנגעהויבן מיין פּראָבע. איך בעט זיך ביי זיי מיט גוטן, מיט בייזן, און זיי הערן מיך ווי די קאַץ! זיי טוען זיך זייערס און מיין האַרץ פּלאַצט. וואָס אַרט דען זיי, די דראַנגעס! זיי זענען דען פּאַראַנטוואָרטלעך? ווען די פּיעסע וועט דורכפּאַלן, וועט מען דאָך ניט זאָגן אַז זיי, די העלפּערס זענען שולדיג. איך, אַדלער, דער „נשר הגדול“ וועל זיין פּאַראַנטוואָרטלעך! טאַמאַשעווסקי, טאַטעלע-האַרצעלע, איר זענט דאָך אַ גוטער מענטש, איך בעט אייך, שפּילט היינט ביינאַכט! ווען איך זאָל אפּילו וועלן שפּילן, קען איך ניט. איך האָב זיך צופּיל אויפגערעגט.

איך זאָג צו אַדלער'ן:

— קומט מיט מיר, אַדלער, אַרויף אויף דער בינע און טוט וואָס כ'וועל אייך הייסן טאָן, וועט איר זיך ניט אויפּרעגן, וועט איר זיך באַרוהיגן און אַלץ וועט זיין אין דער בעסטער אָרדנונג. איר זעצט זיך אַוועק ביים טיש און איך וועל זיצן נעבן אייך, און אויב אַן אַקטיאָר אָדער אַקטריסע וועט ניט שפּילן ווי איר ווילט, אָדער אַ גאַנצע סצענע וועט ניט דורכגעפּירט ווערן אַזוי ווי איר הייסט, ערקלערט מיר ווי אַזוי דאָס דאַרף געטאָן ווערן, לויט אייער געשמאַק, און איך וועל עס שוין באַזאָרגן. איר זיצט נאָר רוהיג. רעדט ניט קיין וואָרט צו קיינעם, ווען מען פּרעגט עפעס ביי אייך.

עדעלשטיין און זיין פרוי, פאָלינאָ, מיסיס אַדלער און אַדלער'ס אַ שוואַך־נער, לואיס, וועלכער איז געווען דער קאסירער אין טעאטער — אַלע האָבן מיר צוגעהאַפֿן. אַדלער האָט מיר צוגעזאָגט, אַז ער וועט מיך פּאַלגן. ער וועט טאָן וואָס איך האָב אים אָנגעזאָגט, און איך בין אַרויף מיט אַדלער'ן אויפן בינע. דערזענדיג מיר אויף דער בינע, האָט יעדער איינער זיך גענומען גלייך צו זיין אַרבעט: די סטיוודזש־הענדס און די אַנדערע אַרבעטער האָבן געטאָן וואָס עס איז נויטיג געווען, די כאַריסמקעס און כאַ־ריסטן זענען זיך צעלאָפֿן אין די גארדעראַבעס. די אַקטיאָרן האָבן זיך צע־שטעלט אַדער צוגעזעצט. עס איז געוואָרן שטיל. איך רוף צו טאָרנבערג'ן, דעם קאָמיקער, וועלכער האָט געהאַט אַ שם אַלס אַן עקשן און אַ חוצפּה'ניק. טאָרנבערג צעשרייט זיך:

— אומזיסט, טאָמאַשעווסקי, איר האָט מיך אומזיסט צוגערופן. איך וועל מער ווי איין ראָלע נישט שפּילן!

איך ערקלער טאָרנבערג'ן גאַנץ געלאָסן, אַז אומגערעכט איז ער ניט. אַקטיאָרן, איבערהויפּט אַזעלכע אַקטיאָרן ווי ער, טאָרנבערג, דאַרפֿן ניט שפּילן מער ווי איין ראָלע אין אַ פּיעסע. ער האָט אַ ריכטיגע אורזאך צו זיין אויפגערגנט. איך באַמערק אָבער, אַז דאָס האָט ער געדאַרפט טאָן דאַמאָלט, ווען מען האָט אים געגעבן די צוויי אַדער דריי ראָלן. דאן האָט ער געקאנט זאָגן, אַז ער קאָן ניט שפּילן עטלעכע ראָלן אין איין שטיק, אַז ער קאָן בלויז דורכפירן איין ראָלע. אויב עס זענען ניטאָ גענוג אַקטיאָרן, דאַרף מען אַזא פּיעסע איבערהויפּט ניט אויפפירן. ווען ער זאָגט דאָס אין אָנהויב, וואָלט מען צו אים קיין טענה ניט געהאַט, און אפשר וואָלט מען טאַקע די פּיעסע ניט אויפגעפירט. אָבער איצט, עטלעכע שעה פאַר דער פּאַר־שטעלונג, — איצט קען מען ניט זאָגן „ניין“. איצט וועט קיינער, צו וועמען ער זאָל זיך ניט ווענדן, אים ניט גערעכט געבן.

טאָרנבערג האָט אַראַפּגעלאָזט דעם קאַפּ. ער האָט גענומען צוריק די ראָלן און ער איז אַוועק אַ ברוגז'ער.

דער נעקסטער איז געווען מאָגלעסאַן. דער באַרימטער קאָמיקער איז בטבע געווען אַ גוטינקער, אַ שוויינעדיגער, אַ נאָכגעביגער, אָבער דאָס מאָל האָט ער אויך גערעדט מיט כעס און מיט ביטערקייט געגן אַדלער'ן. ער זאָגט:

— איר, טַמְאָשׁוּוֹסְקִי, רעדט אנדערש און איר האַנדלט גאַנץ אַנ-
דערש. איר קענט מיט אַקטיאָרן אַלצדינג אויספירן, אָבער ער — האָט ער
אַנגעוויזן אויף אַדלער'ן — איז אַ משוגענער.

און מאָגלעסקאָ ווענדט זיך דירעקט צו אַדלער'ן:

— יעס, יעס, יאַנקעלע. דו ביזט אַ צעדולטער מוח, אַ נערוועזער מענטש,
קענסט ניט רעדן ווי אַ מענטש, קענסט ניט האַנדלען ווי אַ מענטש. דו
וועסט ביי מיר קיינמאָל ניט פּוּעל'ן, אַז איך זאָל שפּילן צוויי ראָלן.

אַדלער'ס פנים האָט זיך אַנגעצונדן. איך האָב געפּיהלט, אַז אַט-אַט
ברעכט אויס אַ מלחמה. איך האָב אַדלער'ן אַ טראָט געטאָן אויפן פּוס —
אַ סיגנאַל, אַז ער זאָל זיך ניט קאָכן און צוריקהאַלטן זיין ציטערדיגע האַנט,
וועלכע האָט זיך געריסן צו אַ געשלעג. מאָגלעסקאָ האָט צוגענומען די צוויי
ראָלן זיינע, איז אַוועק אין אַ ווינקעלע און זיך אַוועקגעזעצט שטיל ווי
אַ חדר-אינגל. נאָכדעם ווי מאָגלעסקאָ און טאַרנבערג האָבן צוגענומען
זייערע דאָפּלטע ראָלן, האָב איך שוין מיט די אַנדערע שווישפּילער ניט געהאַט
וואָס מער צו ריידן. אלע האָבן גענומען זייערע ראָלן. איך האָב געהייסן,
מען זאָל אָנהייבן די פּראָבע פון ערשטן אַקט.

שטיל, רוהיג איז זיך געגאַנגען איין סצענע נאָך דער אַנדערער. אויב איך
האָב געפונען פאַר נויטיג צו מאַכן אַ באַמערקונג, עטוואָס אויסצובעסערן,
האָב איך דאָס געטאָן. ווען אַדלער האָט מיר געזאָגט, אַז אַ געוויסע סצענע
דאַרף גיין אזוי און אזוי, האָב איך דאָס פינקטלעך דורכגעפירט. אויף דער
בינע האָט געהערשט שטילקייט. די אַקטיאָרן זענען געשטאַנען אַדער געזעסן
אין די פאַרשידענע ווינקעלעך און געוואַרט אויף זייער אויפטריוט. קיינער
האָט ניט אַרויסגערעדט קיין הויך וואָרט. די בינע-אַרבעטער האָבן געטאָן
זייער אַרבעט שטיל, גייענדיג אויף די שפּיץ-פינגער, יאַסעלע עדעלשטיין
איז געשטאַנען אין טעאַטער אַנגעשפאַרט אָן דער לאָזשע, און ער האָט
געהאַט גרויס פאַרגעניגן פון דער פּראָבע, פּלוצלינג כאַפט זיך אַדלער אויף
פון זיין שטול און גיט אַ שטאַרקן קלאַפּ אין טיש:

— אַ באַנדע קאַרמאַנשטיקעס זענט אירן אַ באַנדע באַהעלפּערסן!
אַקטיאָרן זענט איר? שוסטערס זענט אירן איך דאַרף מען אַנשטענדיג
ניט באַהאַנדלען. אַ פּאָליסמאַן דאַרפט איר האָבן, אַ פּאָליסמאַן דאַרף מיט
איך מאַכן אַ פּראָבע, אַ רוסישן קאַזאַק מיט אַ נאַנאַיקע — אַט וואָס איר
דאַרפט האָבן!

חברה־שווישפילער כאפן זיך ארויף אויף אדלער'ן מיט געשרייען און א ליארם. איך האָב אלעמען באַרוהיגט. מאָגלעסאָ איז געבליבן דער לעצטער, וואָס איז געשטאַנען אָן אויפגערגטער נעגן אדלער'ן. הענט און פיס האָבן ביי אים געציטערט.

— ניין, יאנקעלע, ניט קיין פאָליסמאַן און ניט קיין קאָזאַק און ניט אזא איריאַט ווי דו דאַרף זיין אַ רעזשיסער. אַ מענטשן דאַרפן מיר, אַ מענטשן, וועלכער האָט קלאַרע געדאַנקען, ניט אַזעלכע משוגענע געדאַנקען ווי דו האָסט. טאַמאַשעווסקי'ן דאַרפן מיר! ער פירט מיט אונז אויף די שווערסטע אָפּער רעטן, און אַלץ איז שאַ, שטייל. אַלע מאַכן פּראָבע מיט פאַרגעניגן, אַלע קענען זייערע ראָלן, זייער מוזיק. אַלע ווייסן גענוי וואָס זיי האָבן צו טאָן. אָבער ביי דיר, משוגענער, ווייסן מיר גאַרניט. דו אַליין ווייסט אויך גאַר ניט וואָס דו דאַרפסט טאָן. אין דיין שפּילן קומט ביי דיר אַרויס פּלוצ־לינג, אומגעריכטערהייט, אַ געראַטענער כאַראַקטער, אָבער דאָס ערשט ביי דער צענטער אָדער צוועלפטער פאַרשטעלונג.

און די אַנדערע שווישפּילער האָבן זיך ווידער צעשרייען.

— אַ מענטשן דאַרפן מיר! טאַמאַשעווסקי'ן דאַרפן מיר!

„רעזורעקשאַן“ איז אויפגעפירט געוואָרן אין פיפּלס טעאַטער און האָט געהאַט אַן אומגעהויערן ערפּאָלג. די פּיעסע איז געשפּילט געוואָרן אַ לאַנגע צייט. מיסים אַדלער האָט מיט איר שפּילן געמאַכט אַ ריזיגן ערפּאָלג. אַדלער איז געווען גלענצענד אין זיין ראָלע, אָבער מיסים אַדלער האָט אים איבערגעשטיגן. זי האָט אויך, ווי מען זאָגט אויף טעאַטער־שפּראַך, „צוגע־דעקט“ אַלע אַנדערע שווישפּילער, וואָס האָבן זיך באַטייליגט אין דעם שטיק.

סאַראַ אַדלער איז אַ געבוירענע אין אַדעס. זי איז ערצויגן געוואָרן אין אַ היים, וואו מען האָט גערעדט רוסיש. דער טאַטע, די מאַמע, אַלע קינד־דער האָבן גערעדט רוסיש. דעריבער איז זי געווען זעהר גוט צוגעפאַסט צום כאַראַקטער, וואָס זי האָט געשפּילט „קאַטיושאַ מאַסלאָוואַ“. איך וועל קיינ־מאָל ניט פאַרנעסן סאַראַ'ן אין איר ראָלע אין „רעזורעקשאַן“. מיט איר שפּילן אין דעם שטיק האָט זי מיך געמאַכט פאַר אירן אַ הייסן פאַטריאַט.

פיפּלס טעאַטער איז פאַר אונז אלעמען געווען מזל'דיג. אַדלער האָט שוין אינגאַנצן געהאַט פאַרנעסן אין דעם מזל'דיגן ווינדזאָר טעאַטער. ער האָט זיך געפּיהלט גליקלעך מיט אונז אין אונזער נייער היים.

ווי דער לעזער ווייסט שוין, האָב איך נאָך אַלס יונג בחור'ל געשריבן פיעסען. אין די שפעטערדיגע יאָרן בין איך געוואָרן נאָך טעטיגער אַלס פיעסען־שרייבער. מיין ערשטע פיעסע האָב איך אָנגעשריבן ווען איך בין זעכצן יאָר אַלט געווען. „די הייליקע ליבע“ האָט דאָס ערשטע שטיק מיינס געהייסן. די פיעסע איז אויפגעפירט געוואָרן דעם זעלבן יאָר ווען איך האָב זי אָנגעשריבען, אין דעם באַוערי גארדען טעאַטער. עס האָבען אין איר געשפילט די ביידע ברידער גאַלובאַק, מר. און מרס. ספּעקטאָר, ישראל באַר־סקי, באַיאַרסקי, לאַנדעסמאַן און טאַנטשוק. דער טאַטע מיינער האָט אויך מיטגעשפילט. דאָס שטיק האָט געהאַט אַ גאָר נישקשהדיגען ערפאַלג. מיין צווייטע פיעסע איז געווען „עלילת דם“, און זי איז גאָר געווען אַ צאַצקע פאַרן עולם. אין ניו־יאָרק האָב איך זיך קיינמאָל ניט געשפילט, נאָר אויף דער פראָווינץ: אין פּילאַדעלפּיע, באַסטאָן, באַלטימאָר, שיקאַגאָ. מיין דריטע פיעסע איז געווען „דער גרינער שוסטער“. אָנגעשריבן די פיעסע האָב איך ווען איך בין געווען אין פּילאַדעלפּיע. מיין „גרינער שוסטער“ האָט געהאַט אַ ריזיגן ערפאַלג. איינער פון מיינע שוישפילער, טעפּליצקי, האָט די פיעסע אָהן מיין וויסן פאַרקויפט קיין ניו יאָרק צו זילבערמאַנ'ען. זילבערמאַן האָט דאָס שטיק אויפגעפירט און געהאַט אַן אומגעוויינלעכן ערפאַלג. אַ גאַנצן סעזאָן האָט ער די פיעסע געשפילט. איך האָב פון דעם גאָרניט געהאַט, ווייל טעפּליצקי האָט די פיעסע פאַרקויפט און גענומען ראַיאַלטיס. איך בין דאָן געווען נאָך אַ אינגל און אַ „גרינער“ דערצו און האָב ניט געדוואַסט, אַז איך קאָן דורכן קאָרט מאַנען ראַיאַלטיס, און אַז איך קען אינגאַנצן אָפּשטעלן צו שפּילן מיין פיעסע. מיין פּערטע פיעסע האָב איך אָנגעשריבן ווען איך האָב געשפילט אין ניו יאָרק אין טהאַליאַ טעאַטער. איך האָב זיך ניט געדוואַלט באַרימען פאַר מיינע קאָלעגן־שוישפילער, אַז איך שרייב פיעסען אויך. דער פאַרפאַסער פון אונזער טרופּע איז דאַמאַלט געווען יאָזעף לאַטיינער.

נאָך אַדלער'ס „רעזורעקשאָן“ האָט יאָזעף לאַטיינער אונז געבראַכט אַ פיעסע מיטן נאָמען „די פיר הונדערט יאָר“. אין דער פיעסע האָט זיך געהאַנדעלט וועגן די אידן־פאַרפאַלגונגען אין שפּאַניע, און די אינקוויזיציע. אין הריטן אַקט האָב איך אַריינגעשטעלט אַ וואַסער־עפּעקט. איך בין אַריינגעשפּרונגען אין וואַסער אַרײַן. די פיעסע האָט געוואַלדיג אויסגענומען. אידן, ווייבער און מיידלעך זענען געלאָפּן זען ווי טאַמאַשעווסקי שפּרינגט אין וואַסער אַרײַן און ווערט טאַקע כאַמת נאַס. די פיעסע גופא

באריס מאמאשעווסקי און רעגינא צוקערבערג (זומער 1937)

איז געווען ניט קיין שלעכטע. די האַנדלונג איז געווען אַ שעהנע, און אינטערעסאַנטע, און פרידזעל, אונזער מוזיקער, האָט אָנגעשריבן שעהנע מוזיק פאַר איר. אין דער קאַסע פון פיפּלס טעאַטער איז שוין ווידער געווען מזל ברכה. די „פיר הונדערט יאָר“ זענען געגאַנגען אַ גאַנצן סעזאָן.

אין דער זעלבער צייט איז געגרינדעט געוואָרן די אידישע אַקטיאָרן יוניאָן און זיי האָבן ערקלערט ביי אונז אַ סטרייק. אזוי ווי איך האָב זיך גענומען דאָ דערצייילען דעם גאַנצן אמת, קיין זאך ניט לייקענען, וויל איך דערצייילן ווי ניט שעהן מיר האָבן געהאַנדלט און ווי מיר האָבן נאָכדעם חרטה געהאַט. מיר האָבן פשוט געהאַנדלט ווי עס האַנדלט יעדער פאַבריק קאַנט, וואָס שטעלט זיך געגן די גערעכטע פאַדערונגען פון דער יוניאָן און ער וויל די יוניאָן באַזיגן מיט דער הילף פון סקעבס.

מיר זענען געווען שטאַלץ ביי זיך, ווי אַלע באַלעבאַטים זענען שטאַלץ. מיר האָבן ניט געהאַט קיין שכל און פאַרשטאַנד און איינזעהעניש אויף די שוישפילער, וועלכע האָבן ביי אונז געאַרבעט. מיר האָבן געמיינט, אַז מיר קענען זיי באַקעמפן און באַזיגן. מיר האָבן אָבער אַ טעות געהאַט. איצט, ווען איך דערמאָן זיך די געשיכטע איז מיר אנגענעם צו דערצייילן, אַז איך בין געווען דער ערשטער, וואָס האָט חרטה געהאַט פאַר מיין וועלן באַקעמפן די יוניאָן. איך בין געווען דער ערשטער, וואָס איז געווען דערפאַר, אַז מען זאָל נאָכגעבן און סעטלען מיט דער יוניאָן.

אין מיין שטורמיש לעבן איז מיר אויסגעקומען נאך זעהר פיל איבערצולעבן. עם איז געקומען א מאָמענט ווען עם איז צעשטערט געוואָרן די ליבע צווישן מיר און מיין פרוי בעסי. עם איז געקומען א צייט ווען מיר האָבן צעבראַכן אונזער פאַמיליע־לעבן און זיך געשידן. עם איז געקומען א מאָמענט ווען דער ים מיט ליבע, וואָס האָט תמיד געשטורעמט אין מיין האַרץ, האָט זיך ווידער אויפגעברויזט צו א פרוי, וועלכע האָט מיך באַצויבערט, און וועלכע איז ביז היינט צו טאָג מיין טרייע לעבנס־באַגלייטערין — די תמיד שעהנע קינסטלערין רעגינע צוקערבערג.

היינט וואו איז מיין גרויסע קאַריערע אַלס שוישפילער און דירעקטאָר, ווי אויך אַלס ערפּאָלגרייכער דראַמאַטורג?

די אַלע וויכטיקע בלעטער פון מיין לעבנס־געשיכטע וועל איך האַפנטלעך געבן אין צווייטן באַנד פון מייןע מעמואַרן.

דאָ וויל איך נאָר דערמאָנען אין מיין שפּעטערדיג מענעדזשן אין געשאַנעל־טעאַטער אויף סעקאָנד עוועניו, ניו יאָרק, און מיין ברענגען צום ערשטן מאָל צו דער אידישער בינע דעם באַרימטן דראַמאַטורג אָסיפ דימאָוו, די סטאַרס מיכאַל מיכאַלעסקאָ, אהרן לעבעדעו, סעמיועל נאָלדענבורג, מיין שפּילן צוזאַמען מיט שילדקרויטן אויף בראָדוועי, מיין עפענען די טירן פון אַמעריקע פאַר דער „ווילנער טרופּע“, מיין גרויסע ריזע איבער אַר־גענטינע און די אַנדערע דרום־אַמעריקאַנער לענדער, דאָן מיין גרויסן לאַנג־יאָריגן טורנעע איבער הונדערטער שטעט און שטעטלעך איבער מערב און מזרח אייראָפּע, מיין צוריקקומען אין אַמעריקע, שפּילן און גאַסטראָלירן אין די גרעסטע אידישע טעאַטערס, מיין פּרוב צו שפּילן אויף בראָדוועי אידיש טעאַטער אויף ענגליש, די גרויסע טראַגעדיע פון מיין זון, דאָקטאָר מיקי טאַמאַשעווסקי, מיין פאַרבינדן זיך מיט רומענישע רעסטאָראַנען און מיין ווידער צוריקקערן זיך צו דער אידישער בינע מיט אַ פּיעסע פון מיין לעבנס־געשיכטע.

מיר וועלן נאָך וועגן דעם אַלעם, ליבער לעזער, אויספירלעך רעדן.

דערווייל, אויף ווידערזען!

באנוצטע אנגליציזמען:

- געמלבער—שולער, אזארט-שפילער.
 געמבלינג-הויז—אזארט-פלאץ.
 געפרייעט—געפרעגלט.
 גראָסערי—שפייז-געוועלב.
 גראָסערי-מאַן—געוועלב-באזיצער.
 דאָינגגרום—עס-צימער.
 דאָר-קיפער, דאָרמען—מיר-קאָנטראַ-
 לער.
 דזשאַב—פאַסטן, שמעלע.
 דזשעיל—טורמע, תפיסה.
 דזשעלאָם—אויפערזוכט.
 דינער—מויטאָג.
 דיסטריקט—באַצירק, ראיאָן.
 דיספּאָזעם—באַפעל אַרויסצוציען.
 דיפּאָ—וואַקזאַל.
 דעפּאָזיט—האַנטל-געלט.
 דראָגיסטאַר—אַפטייק.
 דרעם—קלייד.
 דרעסער—גאַרדעראַבער.
 דרעסינגרום—גאַרדעראַב-צימער.
 האָל—זאַל.
 היט—ערפּאָלג.
 העט—הוט.
 הענד-בילם—פּלוגצעמלען.
 וואַטש-קייסעם—זויער-שעכטמעלעך.
 ווידושעם—שכירות.
 ווייסטעל—בלווע.
 וועל—גוט, הויסט עס.
 מאַקסעם—שטוייערן.
 טייפּרייטער—שרייב-מאַשין.
 אַדווערטייזמענט—אַנאַנס.
 אויסטער—אַ שאַל-פּיש.
 אַטרעקשאָן—אַטראַקציע.
 אינשורענס—פאַרויכערונג.
 אַלרייט—פּיון, זעהר גוט.
 אַפּים—ביוראָ, קאַנצעלאַריע.
 אַפּאָינטמענט—ראַנדעוואו.
 אַרדער—באַפעל, באַשטעלונג.
 אַשערם—פּלעצער-אַנווייזער.
 באַאָרד—אויסהאַלט.
 באַהעווען זיך—האַלטן זיך רואיק,
 אַנשטענדיק, געמיטלעך.
 באַי—בחור, יונגעראַן.
 באַטאַן-האַל—קנעפּ-לעכלעך.
 באַם—אויסוואַרף, זשוליק.
 באַקס—שעכטל, לאַזשע.
 באַרדער—שכּן, סובילאַקאַטאַר.
 באַהדוש—אַ פּלאַך-שיפל.
 באַרדינג-האַוז—מעבלירשע וואוינונג.
 בוטשער—קצב.
 בייבי—קינד.
 בייבי-קערעדזש—קינדער-וועגעלע.
 ביזטים—שעהנהייטן.
 ביזנעס—געשעפט.
 בירסאַלון—שענק.
 בלאַק—קוואַרטאַל, שטח פון אויך גאַס
 צו דער אַנדערער.
 בעד-רום—שלאַפּצימער.
 גוד באַי—אָדיע.
 גוד-טיים—גוט פאַרברענגען, הנאה
 האַבן.

סוט—אנצוג.
 סופעראינטענדענט—פארוואלטער.
 סוקסעם—ערפאלג.
 סטאָרפֿאָיפֿ—צולנדער.
 סטאַר—שמערן, גרעסער אַקטואַר.
 סטאַר—געשעפט, געוועלב.
 סטופֿ—פאָדער-אָרױפֿגאַנג.
 סטענדינגרום—שטייפלעצער.
 סטיישאַנערי־סטאַר—שרױבֿפּאַפּיר.
 געשעפט.
 סטעידזש—בינע.
 סטעידזשהענד—בינע־אַרבעטער.
 סטענד—ביידל.
 סטריט—גאַס.
 סיט—פּלאַץ.
 סײַן—שילד, אַנאַנס.
 סעטלען—רעגולירן, ערלױדיקן.
 סעקױרטי—גאַראַנטיע.
 סעקאַנד הענדיג—צווייט קלאַסיג,
 צווייטער ראַנג.
 ספענדען—אױסגעבן.
 סקול—שול.
 סקעב—שמרױק־ברעכער.
 עסקיפֿ—פּױער־טרעפֿ.
 עקטער—אַקטואַר.
 פּאַון־שאַפֿ—לאַמבאַרד.
 פּאַוסטער—אַפּיש.
 פּאַטיטאַם—קאַרטאַפּל.
 פּאַליטישן—ביליגער פּאַליטיקער.
 פּאַלישן—פּוצן.
 פּאַרטיס—חברות, שמחות.
 פּאַרטנערשיפֿ—שותפות.
 פּאַרלֶאָר—קאַרידאָר.

טיקעט—בילעט.
 טענעמענט־הויז—אַ גרויס הויז.
 טראָבל—צרות, עגמת־נפשׁ.
 טריטן—מכבד זיין.
 טריין—באַן, צוג.
 טרעיד—פאָך, פּראָפעסיע.
 טרעמפֿ—בראַדיאַגאַ, הפּקר־מענטש.
 טשער—שמול.
 יאָרד—הויף.
 לאָאָ—געזעץ.
 לאַבי—פּאָיע.
 לאַיער—אָדוואַקאַט.
 לאַנטש—סאַפּע, צווייטער פּרױשטיק.
 לױפֿער—חברה־מאַן, גאַסן־יונג.
 לױסענס—ערלױבניש.
 לױם—אַרענדע.
 לענדלֶאָרד—הױז־באַזיצער.
 לעסאָן—לעקציע, למוד.
 מאַטינע—נאַכמיטאַג.
 מאָרטנגעדזש—היפּאָטעק.
 מופּן—אַרויסזען זיך.
 מעטשעס—צינדעהעלצלעך.
 מעמבער—מיטגליד.
 מענטל־פּיס—קאַמין.
 מענעדזשער—פּאַרוואַלטער, דירעקטאָר
 נױרס—באַרעמעהרציגע שוועסטער.
 נעקטאַי—קראַוואַט, בינדער.
 סאַדוואַק—טראַסואַר.
 סאַסױעטי—געזעלשאַפֿט, חברה.
 סאַפּער—אַױנט־ברױט.

קאסטאם-אינספעקטאָר—צאל-אויפֿ-

זעער.

קוירטן—פאָרהאַנג.

קענדי—צוקערלעך.

קעש—מוזמן.

קעשיער—קאַסירער.

קרעקערס—געזאַלצענע קיבלעך.

קאָגס—מעפּיכער.

קאָד—וועג, ריווע.

קאָיאַלטי—האַנאַראַר.

קאַפּער—שלאַפּראַק.

רום—צוימער.

רוף—דאָך.

רעגעלע—רעגולערע, אמת'ע.

רענט—דירה-געלט.

רעסיט—קבלה, באַשטעטיגונג.

שאַפּ—פאַבריק.

שורט—העמד.

שור—געווויס, זיכער, מאַקע.

שעריף—פּאָליציי-פּאַרשטוייער.

פּיזעט—וואַך-אַפּהימער.

פּיר—שיף-האַפּן.

פּלעי—פּיעסע, מעאַמער-שטיק.

פּליעז—בימע.

פּראָפּערטי-מאַן—רעקוויזיטאָר.

פּאַרמאַן—אויפּזעער.

פּול-דרעם—גאַלאַ קאַסטיום.

פּינישערין—שניידערין.

פּלאַך—שטאַק, פּאַדלאַגע.

פען—פעכער.

פעקטאָרי—פאַבריק.

קאונטרי—פּראָווינץ.

קאוטש—סאַפע.

קאָרט—געריכט.

קאַמפּאַני—טרופּע.

קאַר—וואַגן, אויטאָמאָביל.

קאַרנער—עק, ווינקל.

קאַרפעט—דיוואַן, קאָוויאַר, מעפּיד.

קאַסטאָם-פּעדלעך—סוחר אויף ראַ-

מעס.